SZAVVA
DANGULOV

diplomaták

SZAVVA DANGULOV

DIPLOMATÁK

SZAVVA DANGULOV

DIPLOMATÁK

KOSSUTH KÖNYVKIADÓ, BUDAPEST
KÁRPÁTI KIADÓ, UZSGOROD
1969

A regény eredeti címe:

Савва Артемьевич Данилов

ДИПЛОМАТЫ

Издательство «Художественная литература»
Роман-газета, 1967, № 1—2.

Fordította

BRODSZKY ERZSÉBET

I

Ha virradat előtt felkapaszkodik az ember az Izsák-székesegyház vaslépcsőin, és kitekint egy ablaknyíláson, Petrográd sötéten, hatalmasan tárulkozik elébe: kőbe vágott utcák vonalai — nem is utcák, de marsbeli csatornák —, kupolák gyér csillogása, sűrű parkok, mintha ködös homályukban rejtenék a város minden titkát, a Néva hömpölygő vizének bágyadt villódzása, s messze, a város keleti határán túl dereng a sápadt, de fenyegető hajnal — ott van Oroszország.

Már aludt a ház, amikor a főkaput megdöngették, ökölcsapások hulltak rá.

— Hát ez meg mi?

Repnyin mezítelen lábával kitapogatta a papucsát, s felkelt. Úgy rémlett neki, hogy az összehúzott függönyökön fehér csík gyúlt és hunyt ki tüstént, mintha az utcán autólámpa villant volna fel.

„Hány óra lehet?" — A kis asztal felé fordult, amelyen az órája volt, de nem nyúlt érte, az ajtóhoz sietett. Az öklök éppen új erővel kezdték rá. Meggyorsította lépteit, és a falba ütközött. „Mi baj?" — Fodormenta-szagot érzett — Jelena öntött ki teát, rosszul volt az este. A ház mélyében vakolat pattogott: éjjelre kihűltek a kályhák. A kéményben vadul

dudált a szél. „Csak legalább kóccal betömhetném, olyan vészesen süvít!" A házat kemény sötétség ülte meg, baltával sem hasogathatná szét. Csak fent, a mennyezet alatt vöröslött egy kis darabka réz. Milyen rejtekúton hatolt be a fénysugár, és gyújtotta fel a csillárt?

Lassabbra fogta lépteit, keze vigyázva tapogatott: az asztali lámpa üvegburája, a karosszék recés huzata, pohár az asztalon (megcsobbant benne a víz), levélnehezék, a szekreter bordás fedele, az ajtókilincs. Kinyitotta az ajtót. Az ebédlő közepén ott állt Jegorovna, petróleumlámpával a kezében.

Repnyin elvette a lámpát. Kiléptek az előszobába.

— Mi fehérlik odakint? — Repnyin a feje fölötti ablaknyílásra tekintett.

— Havazott.

— Nyiss ajtót!

— Ilyen egyszerűen, kérdés nélkül? — Jegorovna lábujjhegyre állt. — Ki az . . . kicsoda?

Vakon záporozó, heves ökölcsapások feleltek.

— Nyisd ki már, te! — Repnyin hangosat sóhajtott, akkorát, hogy a gyenge kis láng megremegett és kialudt. — Fogd a lámpát, majd én kinyitom.

— Ne siess, atyuska! Szörnyen félek sötétben meghalni!

— Világossal az igazak halnak — nevetett Repnyin. — Minekünk sötétséget szántak. Hallgass már!

— Mért hallgassak? Néma gyereknek anyja sem érti szavát.

Repnyin kitárta az ajtót. Csakugyan, minden fehér. Autó áll szorosan a bejárat előtt, mellette három puskás matróz meg egy tengerésztiszt: fekete köpeny, sapkájának ellenzője tompán fénylik, halántéka fehér, ragyogó fehér, mint a frissen esett hó.

— Repnyin? — Az ember rávillantotta sötét szemét, igen,

csakugyan sötét, mint a köpenye, mint a matrózok köpenye és sapkája.

— Mivel szolgálhatok?

A tiszt sapkája ellenzőjéhez emelte enyhén begörbített ujjait, de nyomban elvette.

— Kokorev. A Forradalom nevében!... Húsz perc a készülődésre.

— Mért olyan fukaron? Húsz perc alatt nem leszek kész.

— Siessen!

— Köszönöm a jóságát. Tessék... — Tekintetével a nyitott ajtóra mutatott. — Van gyufájuk, fiatalemberek?

Kokorev megzörgette a skatulyát, s gyufát gyújtott — igen, fekete a szeme és szikrázó.

A tengerészek a szalonban ültek, térdük közé állítva a puskát, a petróleumlámpa éppen előttük lógott, s a lapos szuronyok kegyetlenül pontosan kirajzolódtak a fehér falfelületen.

— Uraim... — fordult Nyikolaj Alekszejevics Repnyin a vendégekhez, s a hangja, most először, megremegett. — Amott leszek. — A szomszéd szoba ajtajára pillantott. — Csendesebben! — szólt rá hirtelen nekibátorodva Jegorovnára. — Ne keltsd fel Ilját.

— Keltem vagy nem keltem, mindegy! — felelte Jegorovna. — Alszik is meg nem is...

Kihallatszott, ahogy Repnyin köhécselve kinyitja a ruhásszekrényt, és a szokottnál nagyobb zajjal tesz-vesz, mintha jelezni akarná: „Itt vagyok, nincs szándékom elszökni."

Nyögve, szuszogva belépett Ilja Alekszejevics — asztma fojtogatta. Meghajlással köszönt, és sokáig bajlódott a mellény gombjaival: vastag ujjai nem engedelmeskedtek. Leült az asztal mellé, és mindkét kezét maga elé tette.

— Bocsánat, elállt már a hó?

— Nem, még esik. — Egy fiatal kis matróz felelt mindük helyett, s lekapta a sapkáját, majd ismét a fejébe csapta.

Az udvarra néző, függönytelen ablakon át egy behavazott fa nézett be szemtelenül ünnepi díszben, meg a szárnyépület ablakában bánatosan pislogó fény, mintha egyedül csak ő értené, mi történik odabent a házban.

— Rágyújtok — szólt eközben Kokorev, és a folyosó felé indult.

— Itt gyújtson rá. — Ilja Alekszejevics köhögött. — Itt gyújtson rá... — ismételte lihegve, és könnyes szeméhez emelte a zsebkendőjét, de Kokorev gyorsan kiment a folyosóra. — Hát meg lehet ezt állítani? Nyakas ember — mosolygott Ilja Alekszejevics, és az öreg matrózra nézett. — Húszéves korunkban mi is... ugye?

A matróz meg se moccant, borotvált, nagy kerek fejének árnyékát mintha odaszögezték volna a falhoz.

— Nem... Kokorev elvtárs többre vitte nálunk. — Szemével alig észrevehetően az ajtó felé intett, amely mögött a parancsnok cigarettázott. — Húszéves... és már fehér zászlóval járt a németeknél... azon a békepapíron az ő keze írása van, igaz szavamra — mondta, le nem véve szemét az idősebbik Repnyinről.

Ilja Alekszejevics nem válaszolt, csak komoran nézett az ajtóra, amely mögött Kokorev füstölt.

Nyílt az ajtó, s a fiatalember belépett a szobába.

— Talán nekünk is elmondaná — Ilja Alekszejevics most feléje fordította súlyos pillantását —, hogyan járt fehér zászlóval a németeknél?

A parancsnok rátekintett: az idősebb Repnyin hanglejtéséből nemigen lehetett kihallani, helyesli-e a tettét vagy rosszallja.

— Mi dicsőség van ebben? — mondta.

Megjelent Nyikolaj Alekszejevics.

— No, isten veled, testvér... — A két fivér férfiasan-

keményen összecsókolózott, és restelkedve, félszegen elmosolyodott.

— Jelena, hol vagy?

— Mindjárt . . .

— Akkor üljünk le és hallgassunk.

Repnyin leült. Hét ember mozdulatlanná merevedett: a két fivér az asztalnál, egymással szemben, Jegorovna a kályhánál. A matrózok a székeken.

Hallgattak. Csak Ilja nehéz lélegzése hallatszott. Arca kékesvörösnek látszott, mintha füstös tűz nyaldosná; mindjárt lángra lobban, és pattogni kezd. Jegorovna türelmetlenül megmozdult a széken, és Kokorevhez fordulva megkérdezte:

— Jó ember, mégis hova viszed a gazdánkat?

A matrózok felálltak, és kifelé indultak . . .

— Jelena . . .

Repnyin egy pillantást vetett lánya szobájának ajtajára, és megindult a matrózok után.

— Jelena! — kiáltotta az utcáról, s elakadt a szava: a lánya utána jött, bundában.

— Hova készülsz, kislányom?

De Jelena meg sem lassította a lépését.

— Azt hiszed, hagylak egyedül elmenni? — felelte.

Kokorev fázósan felhúzta a vállát, mintha Jelena szavaiból hideg szél fújt volna.

— Miért? Talán nem bízik bennem?

— Kérem — szólt Jelena.

A fiatalember gyorsan az autóhoz ment.

— Üljenek be.

2

Már vagy tizenöt perce robogtak. A matrózok lapos szuronyai halványan meg-megcsillantak a sötétben.

„Csak nem a Spalernájára visznek? — gondolta Repnyin. — Ezekben a napokban mindenkit odavittek, hívottakat és hívatlanokat."

A kis autó felkapaszkodott a Troickij-hídra, és megállt, mert a motor befulladt. Tüstént szél kerekedett.

— Félelmetes a palotára nézni — mondta Jelena.

A fiatalember behúzta a fejét, és komoran felelte:

— A Péter–Pál-erődre is.

Repnyin hallgatott. Valami olthatatlan dühös harciasság volt ebben a katonában. Bizonyára így van az olyan ember, aki csak az imént került ki a csatából. Nem higgadt le, még mindig a feje fölött tartja a kardját.

Vékonyka gőzcsík szállt fel az összenyomódott hűtő felett, és szertefoszlott. Az autó tovább robogott.

A hólepte Néva jegét kis ösvénykék vonalkázták. A hídnál megtüremlett a jég, és fekete csapás futott a vízhez — úgy látszik, az utolsó bátor ember itt haladt át még az este. Távolabb pedig, a jégen, kitartóan, halvány fénnyel égett a tűz, és alacsony lángja ott tükröződött a Szaltikov-ház halott ablakaiban.

Repnyin elfogta a lánya pillantását: komorabb volt, mint az előbb. — „Őt is nagyon gyötri az aggodalom — gondolta. — Talán megkérdezhetném ezt az ősz kisfiút: »Bocsánat, nem a Spalernájára igyekszünk?« Különben, ha odavinne az út, másként viselkednének a kísérőink, meg aztán már el is hagytuk a Spalernáját . . ."

— Beszél franciául, fiatalember? — kérdezte.

Kokorev nem felelt mindjárt.

— Úgy véli, az orosz nyelv nem elég a katonai szolgálathoz?

— Csak nem németül beszélt a németekkel, amikor fehér zászlóval ment hozzájuk? — vetette oda mosolyogva Repnyin, de mindjárt elkomolyodott: Kokorev nem viszonozta a mosolygását. — Tudom — jegyezte meg engedékenyen —, hogy ott franciául folytak a tárgyalások.

— Igen, franciául. — Kokorev figyelmesen pillantott rá, és megint behúzta a nyakát. A Néva felett porhó-felhőt hajtott a szél. — De vallja be — folytatta, le nem véve szemét a felhőről —, vallja be, hogy nem éppen kellemes olyan emberrel autózni, aki fehér zászlóval járt a németeknél.

— Ez is igaz — mosolygott kedélyesen Repnyin: nem akarta szükségtelenül kiélezni a beszélgetést. — Nem nagy büszkeség egy ilyen békét aláírni, jóllehet a körülmények bárkit rákényszeríthetnek, hogy... parlamenter legyen. Nem magától ajánlkozik az ember.

— Én pedig magamtól ajánlkoztam — fordult Kokorev Repnyin felé, és kissé keresztbenéző éles szeme felvillant.

Ismét hófelhő szállt fel a Néva felett, a kőszegélynél magasabbra röppent; szúrós, jeges porhó vágott az arcukba.

— Ismer egy Ardagan nevű kis falut? — kiáltott hirtelen Kokorev, hogy túlordítsa a szelet. Repnyin az elevenére tapintott. — Ardagan. Hallja? Januárban ott esett el az apám, ezredorvos volt, sebész... — Attól tartott, nem jól hallják, és hátrafordulva, amennyire tudott, igyekezett jó hangosan kiejteni minden szót. — Gránát csapódott a sátorba: apám éppen egy katona beleit varrta össze. — Kokorev elhallgatott, várta, hogy a hófelhő elsüvítsen, feladta a reményt, hogy túlkiabálja. — Azt akarom mondani — folytatta váratlanul halk hangon, amikor a szél kissé elcsendesedett —, hogy azért fogtam a fehér zászlót, mert apámra gondoltam... — Lehúzta a kötött kesztyűjét, és szaraz tenyerével megtörölte szélcsípte arcát. — Amikor a lövészárokból kibújtunk (éjszaka volt, novemberben ott már négy órakor éjjel van!), amikor a lövészárokból kibújtunk, és a nyílt te-

repen, amint illik, fehér zászlóval és egy trombitással a német állások felé tartottunk, minduntalan rajtakaptam magamat a gondolaton: „Ha ez előbb történt volna, az apám élne." És később, amikor a mező közepén, a drótakadálynál a német vezérkariak fogadtak minket, és még később, amikor egy törzskari tábornok jött hozzánk díszegyenruhában, keresztekkel, csillagokkal, mellén keresztbefutó szalaggal, mintha fogadásra ment volna Vilmos potsdami rezidenciájába, apámra gondoltam: „Ha ez előbb történt volna . . ." Kokorev a Néva síkjára tekintett: a szél elült, és messze, jobbfelől a Tőzsde most légies oszlopai látszottak. — És még később, amikor a mezőn át bekötött szemmel visszatértünk: (mielőtt elengedtek minket, bekötötték a szemünket). „Ha ez előbb történt volna . . . élne . . ."

Elhallgatott, Repnyin pedig körülnézett: a Téli Palota magaslott felettük némán, élettelenül, feketéllő ablakaival.

És hirtelen eszébe jutott az a verőfényes augusztusi nap, ezerkilencszáztizennégyben, az ünnepélyes istentisztelet a háború második napján. Miért színleljen: akkor minden olyan őszintének és igaznak tűnt fel. A parketten aranyló nyári napfény, a tisztek izgalomtól sápadt arca, a liturgiát énekelő kórus sejtelmes hangja, és az udvari pap fojtott baritonja, amint a cári kiáltványt felolvassa és a Kazányi Istenanya ikonjának csillogása — ugyanazé, amely előtt hő imával Kutuzov hajtott térdet, amikor a Napóleon ellen vonuló hadserege után indult. Amikor a zsúfolt terem lelkes hurrával felelt a cári kiáltványra, ő, Repnyin, könnyfátyolos szemmel azt gondolta: „Íme, az igazi Oroszország, és nincs hatalom, amely lebírhatná."

Most pedig a Téli Palota előtt robog, és mind a száz ablak, a száz vak ablak némán figyeli az autó mozgását, s a meztelen szuronyok ütemesen ringatóznak kettejük — apa és lánya — feje felett. Repnyin megfogta Jelena mindkét kezét, és ajkához emelte.

— Mi van veled, papa?

Valami fontosat szeretett volna mondani neki, amit ebben a pillanatban érzett, de nem bírt. Tudta, hogy amíg Jelena itt van, amíg mellette van, addig minden jó lesz. Különös, de semmire nem akart már gondolni, semmire, még arra a kegyetlen, keserves dologra sem, amit Kokorevtől hallott. Nem akart gondolkodni . . .

3

Nagyapja moszkvai házában, az Osztozsenkán, egy faragott ébenfadobozban, amit isten tudja, ki hozott valamelyik török hadjáratból, hét értékes kis papírlapot őriztek puha kartonok között. Nyikolaj emlékszik, hogy nagyapja csak egyszer mutatta meg neki ezeket az írásokat, de akkor sem engedte ki a kezéből. Szeptember volt, s az esti nap őszi porszagú. Nagyapja úgy nézett a napba, mintha utoljára látná. Mindabból, amit akkor mondott, Nyikolaj csak egyetlenegy mondatára emlékszik:

„Távoli ősünk, az első, a legeslegelső, Ivan Vasziljevics cár hadaival vonult Kazány ellen, és a Kreml dombján nyugszik, a székesegyház tövében."

Furcsa volt ezt hallani: „Ősünk" . . . Mindeddig Nyikolaj a nagyapját tartotta a legelső Repnyinnek. Tehát a nagyapján kívül még voltak mások, régibbek is. Ősz hajuk tehát fehérebb volt, mint a nagyapáé, a szakálluk hosszabb, és hangosabban krákogtak, többet zsörtölődtek, és erősebben sántítottak a jobb lábukra . . . Hogyan is járhattak azok a legelső Repnyinek?

— Az első Repnyin . . . — mondta a nagyapa, és becsukta az ablakot. A szobában hirtelen dohány- és gyantaszag érződött.

Sok évvel később, valahányszor a fiatal Repnyin a nagy-

apjára gondolt, mindig orrában érezte ezt a dohány- és gyantaszagot. Akkor úgy hitte, hogy az öregség szaga. Majd a nagyapjával elmentek a Kremlbe, és sokáig elálldogáltak a templomtornácon. Gyertyák égtek a félhomályban, s a templom mélyéből hideg áradt feléjük.

— Ott mind uralkodók vannak — bökött a nagyapja a homályba. — A miénk valahol itt van. — Körülnézett a Kreml udvarán. — Igen, itt fekszik a mi ősünk. Nem holmi Zsolnyin, büdös bognár, hanem az ükapánk.

Nyikolaj azt gondolta akkor: „Mi köze ehhez Zsolnyinnak? És miért bognár, méghozzá büdös, amikor tudjuk, hogy Zsolnyin udvarmester és csaknem nagykövet az angol udvarnál? Mi köze Zsolnyinnak ehhez?"

Repnyin tizenkét éves koráig Moszkvában élt, és otthonosan emlékezett rá: otthoni tanulás, otthoni színielőadások, olykor még a templom is otthoni volt.

Aztán megérkezett apja Pétervárról — karácsonyra és húsvétra mindig eljött —, és megkérdezte:

— A latinnal hogy állsz? Nem, nem az osztályzatodat kérdezem — és feleletre sem várva megjegyezte: — Nem hiába gyűjtögettük a családi ezüstöt harminc évig ...

E mondat értelmét Nyikolaj csak jóval később fogta fel: szemrehányás meg reménység is volt ezekben a szavakban. A szemrehányás Ilja bátyjának szólt: húsz évet szentelt a diplomáciának, s a nagyköveti tisztségtől éppolyan messze volt, mint a szolgálata első évében. S a reménység? Apja reménysége a kisebbik gyermekéhez fűződött, azt, ami az idősebbnek nem sikerült, a kisebbiknek kívánta.

— Nemcsak az igyekezeten múlik — tűnődött hangosan az apa. — Nem erről van szó ... Elszegényedtünk!

„Elszegényedtünk!" Alekszej Repnyin számára nem volt ennél rettenetesebb. Nem, nem az a lényeg, hogy a Fontankáról csaknem Novaja Gyerevnyába költöztek, és nem is az, hogy a Csornaja-recska teljesen elvágta őket a nagyvi-

lágtól. Mindaz, ami történt, egyáltalán nem a Fontankán ment végbe, de még csak nem is a Csornaja-recskán, hanem a Palota tér hat szám alatt. Különös, de a minisztérium úgy viselkedett Alekszej Repnyinnel szemben, mintha hirtelen elvesztette volna a nemességét, és közemberré vált volna, amilyenek még kérvényezőkként is csak ritkán fordultak meg a Palota téren. Könyörtelenek az elszegényedés jelei: már nem kértek tőle protekciót; a miniszter csak harmadik személyen keresztül érintkezett vele, a kollégák pedig sorra megbetegedtek, ha Repnyinékhez kellett menni, jóllehet Alekszej Petrovics nem adott rá okot sem a miniszternek, sem a munkatársainak, hogy így viselkedjenek. Feltétlenül tiszteletben tartotta az előkelő társaság szabályait, és isten a megmondhatója, hogy ez mibe került neki. Inkább az uzsorások és a kifizethetetlen váltók, inkább a zálogházak és az elzálogosított ezüst, csak eleget tehessen a kisebb-nagyobb formaságoknak, és ki ne pottyanjon a csónakból, amelyet társaságnak neveznek. Mindent el lehet titkolni, csak a szegénységet nem. A szegénység valahol kijátszotta Repnyin éberségét, és a titok nyilvánvalóvá lett. Bármenynyire lenézte is a raznocsinyeceket Alekszej Petrovics, életmódjában és társadalmi helyzetében egyre kevésbé különbözött tőlük. Igen, Alekszej Repnyin, aki a származásával büszkélkedett, nem minden keserűség nélkül tapasztalta, hogy a származás egymagában, ha mégolyan ragyogó képességekkel párosul is, nem elég. És gyötrődve tépelődött, hogy miként pótolhatná a hiányzó tőkét.

— A keleti nyelvek, ez az! — kiáltott fel. — A keleti nyelvekhez ők nem elég . . . — Nem minden gúny nélkül ejtette ki ezt az „ők"-et, s egyértelműen azokra célozva, akik „nem annyira előkelő származásúak, mint a gazdagok".

Ám a döntő pillanatban Alekszej Repnyin meggondolta magát, s mégsem adta fiát dragománnak. Ez túlságosan nyilvánvalóvá tette volna a vagyontalanságukat, amit ellen-

ségeik a nemzetiségi torzsalkodásban nem mulasztottak volna el kihasználni. Meg aztán a keleti nyelvek tanulásához, mint a diplomáciai pálya előfeltételéhez, mind gyakrabban folyamodtak a kereskedők és a németek is. Mi értelme, hogy egy Repnyin pénzváltóvá alacsonyodjék?

Talán volna még más módja is, hogy ugyanezeket az előjogokat megszerezze, más áron?

Valaki megsúgta neki, hogy van egy tudományág, amely ugyanazokat az előnyöket nyújtja, mint a keleti nyelvek, ez pedig a nemzetközi jog.

— Azt hiszed, fiam, azok a büdös bognárok, a Zsolnyinok, tehetségesebbek nálunk? Ugyan már! Az ő családjukban soha nem volt matematikus, sem fizikus, minálunk meg hányan vannak: Mavrikij, Zaharij meg Nazarij! A Zsolnyinok! Nem az eszük a sok, hanem a pénz a tarsolyukban! Nem, az én nagyapám nem árult palacsintát, nem fényesítette a cár csizmáját.

Már megint a Zsolnyinok, és megint büdös bognárok — gondolta Nyikolaj. Ezek a szavak valahogy gyanúsan hasonlítottak a nagyapja szavaihoz, amelyeket azon az emlékezetes napon a Kremlben, a templom tornácán mondott. Honnan ez az ellenségeskedés? Úgy látszott, sok minden, ami az embert erőssé teszi, fogytán van, például a vagyon és az élet iránti érdeklődés. Az emberből már kiveszett a régi vágy a méltóságok iránt, de gyűlölködése a hajdani ellenségek iránt megmaradt. Szinte úgy látszott, hogy csak ez képes energiát gerjeszteni az emberben, ösztönözni, a cél felé hajtani.

.Az apa elhívta fiát hazulról, és ezzel mintegy előre jelezte, hogy milyen fontos beszélgetés vár rájuk. A Néva kőkorlátja mentén haladtak, a Troickij-hídtól a Nyári-kert felé. A lapos kockakövek síkosak voltak — csak az imént állt el az eső —, és az apa a szokottnál buzgóbban kopogott a botjával. Ez az erőltetett kopogás mintegy hangsúlyozta: a

lényeget, a legeslegfontosabbat Nyikolaj Repnyin még csak ezután fogja meghallani. Végre a Nyári-kerthez értek, s egy árnyas kis sétányon behatoltak egyik sejtelmes zugába. Itt csend volt és hűs levegő, valahol magasan a város felett a szél szétlökdöste a felhőket, s egy napsugár hullt a száraz homokra.

— Hát figyelj rám, Nyikolaj — szólt az apa. — Vissza kell szerezned a Repnyinek hajdani dicsőségét . . . — Felszegte fejét, és a lombokon áttörő napsugárra nézett. — Benned több tehetség van ehhez, mint amennyi a bátyádban volt, és talán . . . — Még mindig a párás kis napsugarat nézte, és Nyikolaj ámulva látta, hogy két könnycsepp buggyan ki a fonnyadt szemhéjak alól — és talán mint bennem . . . — tette hozzá. — Ígérd meg, hogy visszaszerzed.

Sűrűn pislogott, mintha az a kis napsugár vakítaná, amely egy alacsony ágról nyúlt le a földre. „No, most még egyszer megemlíti a Zsolnyinokat, és minden helyre zökken" — gondolta Nyikolaj.

— Igen, igen, mutasd meg ezeknek az arcátlan Zsolnyinoknak . . . — folytatta az apja, minthogyha kitalálta volna a gondolatát, és hangja váratlanul erőre kapott.

Különös, de Nyikolaj nem érezte ezt a gyűlöletet a Zsolnyinok iránt, amelyet apja akart beleoltani, és nemigen értette, hogy voltaképpen mi okozta ezt az ellenségeskedést, amely már szinte hivatássá, életcéllá lett. De apja kívánta, s ő megígérte, nem árulva el a kételyeit.

Apja meghalt, szklerózis vitte el, mint két évvel azelőtt a nagyapját. Nyikolaj megtartotta a szavát, ámbár nem érzett gyűlöletet a Zsolnyinok iránt. Máriát vette feleségül, azoknak a Zsolnyinoknak az unokahúgát, akiket apja akarata szerint átkoznia kellett volna.

Mindabból, amit az apja valaha mondott, Nyikolaj emlékezetében ez a kemény formula maradt meg: „A méltóság olyan, mint a gerinc, nélküle az ember összeomlik." Szívén

viselte apjának ezt a meghagyását, mégis más életformát választott követendő például. Hosszú évekre tudatosan szakított a társasággal, csornaja-recskai magányába vonult el. A könyv, meg talán az esztergapad volt ezekben az években az öröme, a szórakozása (olyan műhelyt épített és rendezett be magának, hogy akármelyik esztergályos megirigyelhette).

Az öreg Repnyin számítása bevált: fia számára a nemzetközi jog lett az az ágyúgolyó, amely áttörte a minisztérium erődfalát. Csakhogy nem elég bejutni a minisztériumba, gyökeret is kell ereszteni ott. Hamarosan kiderült, hogy az orosz külügyminisztériumnak Nyikolaj Repnyin csak amolyan tudós-német, egyszer és mindenkorra egy szűk körbe szorítva. Diplomáciai hivatalnok, élő nyelv, eleven kapcsolatok és összeköttetések nélküli diplomata, külföldi gyakorlat nélkül — ez a kilátás aligha örvendeztethette meg. Nyikolaj Alekszejevics külföldre kérezkedett. Nem minden fáradozás nélkül sikerült egy külföldi állást elnyernie. Egy hónapot kapott arra, hogy felkészüljön az útra, és ezt alaposan kihasználta. A pétervári kikötőben öt nagy rézveretes bőröndöt raktak hajóra. Ezekben Nyikolaj Alekszejevics és a felesége ruhái mellett (a dumai titkárok és írnokok idejétől fogva orosz diplomata nem utazott külországba szőrmékkel tele láda nélkül), az angol barátoknak szánt ajándékok mellett (a szerény családi pincékből került bor s a fehérpecsétes vodka sem hiányzott), az asztali ezüst és természetesen a szótárak mellett néhány köteg véső, fúró és egyéb szerszám is volt. Az évekkel Repnyinék is megváltoztak.

Nyikolaj Alekszejevics diplomáciai tehetsége — esze, tapintata, vonzóereje, s végül az a képessége, hogy belelásson az emberekbe, és megtalálja a kulcsot a szívükhöz — világosan kitűnt e legelső külföldi állomáshelyén. Saját nézetet alakított ki a diplomata hivatásáról: „Ne becsüljük le az el-

lenfél erőit, és ne áltassuk magunkat a saját erőnket illetően" – ebben a formulában megmutatkozott a jelleme is, meg hogy miként fogja fel a hivatását és helyét az életben. A múlt nagy diplomatái közül Gorcsakov maradt a bálványa. Bismarcknak a fanatizmusát nem fogadta el, Talleyrand-nak pedig a kalandorkodásait. Gorcsakov konzervatívabb volt az eszközeiben, és külsőleg nem olyan csillogó, mint az a kettő, de megfontoltabb a mérlegelésben, és ami a fő, a tetteiben, s ezért megbízhatóbb. A hadvezérek, és nemcsak az oroszok közt, osztatlan rokonszenve Kutuzové volt. Mindenekfelett a bölcs nyugalmat becsülte benne, a frázisok megvetését, azt a képességét, hogy egy eseménynek minden oldalát lássa, s hogy meg tudja ítélni, mit bír el egy ember, és mi haladja meg az erejét. De nemcsak ez bűvölte el Repnyint az öreg hadvezérben, hanem az a képessége is, hogy a képmutatóktól elhatárolja magát (ezek, mint a bogáncs, a kövön is megteremnek), s hogy ne engedjen a hiúságnak.

Repnyin megözvegyült, amikor a lánya kilencéves volt. Jelenát nagynénje (ez is Zsolnyina!) segítségével a Szmolnij-intézetbe adta. Nem csalódott a lányában. A Repnyinek matematikai tehetsége sejlett benne (lám, milyen sajátos módon pillantanak a világba Zaharij és Nazarij!), jóllehet Jelena másként látta a jövőjét... Társnői közt sok tekintetben titokzatos lénynek számított. Ki érti meg, hogy mért visel olykor jegygyűrűt? Némelyek azt beszélték, hogy ez a gyűrű családi ereklye, és Jelena anyjától örökölt emlékként viseli. Mások úgy vélték, hogy a gyűrűvel az esetleges udvarlókat akarja távol tartani. Ismét mások úgy gondolták, hogy a kislány alig várja, hogy a holnapba pillanthasson, és felnőttnek érezze magát.

Ilja, az idősebbik Repnyin, öccsénél lakott. Élete szerencsétlenül alakult. A balkán háborúban, Montenegróban, úton az orosz vezérkariakhoz, akik felderítő szolgálatot vé-

geztek a hegyekben, tiszta repnyini megszállottsággal igyekezett utat törni a hótorlaszok között, és nagyon meghűtötte légcsövét. Nyugalomba vonult, és szomorú agglegénységre kárhoztatta magát. Volt egy titka: a fia, Jegorka. Jegorka anyja: Kocsubej kisebbik lánya, Veronika. Gránit burkolatú palotájuk látszott Repnyinék ablakából. Veronika férje, egy pazarló, korhely ember, akinek valahol a francia Riviérán volt második otthona, csak látogatóba járt Pétervárra. Veronika nem az az asszony volt, aki csak úgy belenyugszik ebbe. Nem törődve a szóbeszéddel, s nem is igen igyekezve összeegyeztetni tettét férje pétervári látogatásával, bevitte fiát a nagy Kocsubej-házba, nem sokkal ezután pedig elkergette férjét, és egyúttal a szeretőjét is, de szavát vette, hogy megőrzi a titkot. Tizennégy év telt el már azóta; Ilja hű maradt szavához. Nyikolaj meg Jelena, akiknek feltárta a szentül őrzött titkot, nem számítanak.

Mint javakorabeli és tevékeny ember, Ilja elhatározta, hogy hátralevő éveit és erejét a történelemnek szenteli – egyébként a messze idegenben is már azzal foglalkozott –, egy földközi-tengeri szláv kikötőről írt mű e szenvedély gyümölcse. A mostani zavaros időkben azonban nem volt kedve a Földközi-tengerrel foglalkozni. A városban az a hír járta, hogy az Akadémia történelmi-filológiai osztályán, amely Ilját a minisztériumból való távozása után alimentálta, titokban egy politikai időjósokból alakult kör működik. Igen, így nevezte őket a pétervári hír, ámbár lehetséges, hogy ők másként nevezték magukat.

Ilja a házat és öccsét a maga akadémiai érdeklődésétől igen tisztes távolságban tartotta. Csak egy szürke vászonkötésű, vastag füzet tudott mindarról, ami az Egyetem-rakparton történt. Esténként, amikor a család nyugodni tért, Ilja fellapozta füzetét, és tollat fogott. Nyikolajt nem nagyon érdekelte, hogy mi a tárgya bátyja éjszakai kutatásainak, de abban ő sem kételkedett, hogy aligha a jó öreg történelem.

És Repnyin élete hogy alakult? Hiszen felesége halála után magára maradt. Fiatal volt (negyven év nemcsak az angoloknál az élet kezdete), okos, művelt, s ha nem is gazdag, de előkelő családból való. Jó hírnek örvendett a társaságban. Melyik pétervári család ne fogadta volna be szívesen! De ő nem sietett. Némelyek ezt azzal magyarázták, hogy leánya nevelésének akarja szentelni magát, és ez közel is járt az igazsághoz. Mások úgy tudták, hogy titokban híven szeret valakit, de haj, amint az gyakran lenni szokott, az asszony nem szabad.

4

Befordultak a Leontyevszkijra, jobbra, a kitárt kapu nyílásában feltűnt a Szmolnij homlokzata. Repnyin visszaemlékezett, hogy egy verőfényes augusztusi reggel miként hozta Jelenát a Szmolnij-intézet irodájába, Jelena Alekszandrovna Liven hercegnőhöz. Az igazgatónő nyájassága meghökkentette. Mi rejlik a nő jósága mögött, akit agyonfárasztott a főváros magas rangú köreinek figyelmessége? Nyomban kiderült minden. A hercegnő előző nap tért vissza Londonból, és nem minden belső zavar nélkül kezdte kérdezgetni Repnyint az unokaöccse, Alekszej Liven házasságának körülményei felől. S noha Repnyin teljes méltósággal felelgetett, az igazgatónő zavara nőttön-nőtt. Akármilyen magabiztos volt is, belátta: ilyen beszélgetés valakivel, akit életében először lát, nem helyénvaló. Hogy szorongását leküzdje, olyasmit tett, ami más körülmények között elképzelhetetlen lett volna: kiment Repnyin lányához, aki az előszobában várakozott apjára, és mosolyogva szólt hozzá:

— Üdvözöllek, Jelena, mostantól fogva a Szmolnij növendéke vagy...

Repnyint nem érte váratlanul, hogy két héttel ezután,

amikor leányát meglátogatta, és találkozott Liven hercegnővel, az alig ismerte meg. Úgy látszik, még egy unokaöcshistória kellett volna, hogy az iránta való korábbi érdeklődését felébressze.

És most, lám, behajtottak a feketéllő Szmolnij-parkba, az olvadásban megsötétült, terebélyes tölgyek közé, és Repnyin úgy érezte, hogy nem ezen a tavaszon, sőt nyáron járt látogatóba ebbe az intézetbe, hanem valaha réges-régen, az évek kék ködén túl, talán ebben a században, de az is meglehet, hogy a múltban.

A bejáratnál egy vasutas-egyenruhás ember fogadta őket, és mosolytalan szemével figyelmesen nézve Nyikolaj Repnyinre, megjegyezte:

— Lenin kérte, hogy azonnal vezessük hozzá, mihelyt megérkezik . . . A lánya? — Széttárta a karját, de a fiatal lány szigorúan összevont szemöldöke láttán sietve hozzátette: — Úgy gondolom, lehet . . .

A félhomályos előcsarnokban nedves posztószag terjengett (valahol a közelben katonaköpenyek száradtak), és elegyedett a faggyúgyertyák szagával. Szótlanul mentek, a vasutas szokatlanul komor volt. (Repnyin hallotta, hogy korholta Kokorevet, amiért fegyveres kísérettel hozta őt be. „Gyerekes fontoskodás! — mondta rosszallóan. — Otthon, Galíciában, így szoktatok mindenkit kísérni?") Folyosókon mentek, amelyek olyan szélesek és egyenesek voltak, mint egy sztyeppei út, és Repnyin hallotta a vasutas lépéseiről, hogy még mindig dühös. Amikor egy lépcsőn mentek fel, a vasutas kissé lassított.

— Bocsánat, ismeri Csicserint? — Hangja melegebben csengett. — Diplomata, és forradalmár lett.

Repnyin ránézett: a vasutasnak a hangjával együtt a pillantása is felengedett.

— Melyik Csicserin?

A vasutas zavarba jött, talán úgy érezte, kellő tárgyismeret nélkül kezdte el a beszélgetést.

— Csicserin... diplomata volt, most politikai emigráns... Úgy hiszem, Londonban. Még februárban visszakérezkedett Oroszországba, de a londoni börtönbe került.

— Hát persze, Georgij Vasziljevics! — kiáltott fel Repnyin. — Ismerem...

Még mondani akart valamit, de a lépcső véget ért, és kísérője ezzel vágta el a szavát:

— No, kiértünk a nagy útra.

Igen, persze, nem folyosó ez, hanem út. Jelena egyszer azt mondta, hogy a Szmolnij folyosóit mérföldekkel mérik. Miért is ne, ez a helyes... A folyosó egyik végétől a másikig, ott van az élet. Mindent magában foglal ez az út: a világrajövetelt, a serdülőkort, a felnövekedés éveit. Az élet első sikereinek örömét. És, mint most, a ború idejét. Repnyin, amint a Szmolnij homályos folyosóin lépegetett, csak most döbbent rá, hogy ezekben az órákban, még mielőtt Pétervár kövei és vizei felett sápadtan felkel a nap, az ő életében nagy és nyugtalanító dolog történhetik, ami mindent megdönt és a feje tetejére állít, ami nem történhetett meg tegnap, hanem éppen ma következik be. Mi történt ezen az éjszakán, és még milyen erők mozdulnak meg? Vajon mindent tud-e abból, ami ezekben a végzetes hónapokban történt, vagy talán a történelem még tovább hordja iszapos vizét a tengerbe, és még sok olyat kell az embereknek tapasztalniuk, amit eddig nem tudtak? Repnyin Leninre gondolt, de semmi sem jutott eszébe azon kívül, amit Ilja mondott egyszer: amikor bátyja a pétervári egyetem természettudományi karán tanult, ismerte, sőt elég közelről, Alekszandr Uljanovot. Ilja szavai szerint... De erőlködnie kell, hogy eszébe idézze mindazt, amit Ilja Uljanovról mondott. Úgy emlékszik, szépen beszélt róla...

A folyosó balra fordult — katonák haladtak el gyorsan,

bőrkabátban, külsejükből ítélve kerékpárosok, egy gimnasztyorkás lány, kurta távírószalaggal, amit kétszer a kezére csavart, egy cvikkeres ember, talán diák vagy fiatal tudós, szintén távírószalaggal, amelynek végei úgy csüngtek a mellére, mint egy szabó centimétere.

A dolgozószoba nyilván valahol a közelben lehet.

— Itt vagyunk — szólt Kokorev, és előbb Repnyinre nézett, majd Jelenára, helyesebben a lány jegygyűrűjére. Jelena észrevette a pillantását, de nem dugta el a gyűrűs kezét, ez a gyűrű azelőtt is pajzsa volt. — Amint látják, a legbékésebb szoba. — Kokorev kinyitotta az ajtót. Kék papírral borított asztalnál egy fiatal lány ült, és sóval meghintett kenyeret evett. Fekete kenyér volt, és sűrűn fehérlettek rajta a nagy sószemek. Ahogy a belépőkre pillantott, a lány elpirult, és a kenyeret a fiókba dugta.

— Repnyin? — kérdezte, rá sem nézve Nyikolaj Alekszejevicsre. A pír lassan eltűnt az arcáról. — Várjon, kérem — mondta, és bement a szomszédos szobába.

Repnyin az asztalra pillantott, amelynél az imént még a lány ült, és elmosolyodott: metszett pohárban egy zöld gallyacska állt. Három levélkéje fényes és vastag... „Csak ilyen levelek bírták ki, hogy le ne peregjenek ezen az őszön — gondolta. — Csak ők állhatják ki ennek az időnek tüzét és fagyát."

A lány visszajött, egy csomó irattal a kezében, és nem csukva be maga mögött az ajtót, hangtalanul, csak a szemével intett Repnyinnek, hogy menjen be.

Repnyin belépett a dolgozószobába. Azt várta, hogy egy barna arcú férfit fog látni, sötét, égő szemmel, mint a sztyeppei tűz (Ilja azt beszélte Alekszandr Uljanovról, hogy sötét és göndörhajú), de Lenin merőben más volt: sápadt és világos hajú.

Vlagyimir Iljics előjött az asztal mögül.

— Bocsánat... Az a Repnyin, aki a század elején orosz

konzul volt valahol Szerbiában vagy Montenegróban, az ön apja?

— Nem, a fivérem.

— Nyilván bátyja?

— Bátyám.

Szerette volna hozzátenni: „Igen, igen ... a bátyám, aki mellesleg az ön bátyjával, Alekszandrral tanult. Sőt, úgy tudom, barátok voltak." De hallgatott. Semmi célja, gondolta magában, semmi célja.

— Szóval a bátyja? Én meg ... — szólt Lenin, ujjait a homlokán tartva. Nem mondta meg, mire gondolt, de Repnyin úgy sejtette, hogy Ilja cikke jutott eszébe a földközi-tengeri kikötőkről, az idősebbik Repnyin szerény adózása a történelem iránti rajongásának.

— Úgy, úgy ... Én pedig úgy gondolom ... — Lenin helylyel kínálta Repnyint, majd gyorsan visszatért az asztalhoz, mintha nyomban munkához akarna látni, de a karosszékhez érve — sőt már el is húzta — nem ült le, hanem megfordult, és figyelmesen nézett vendégére: — Mit mond magának ez a név: Csicserin? Nem, természetesen nem az a professzor és városatya! — tette hozzá derűs gúnnyal. — Az unokaöccsét értem, Georgij Vasziljevicset ...

— Csicserin? — ismételte Repnyin, és azt gondolta: „Már megint Csicserin!" — Karaul jutott eszébe, a fehér ház a kis dombtetőn, és körös-körül a tornácról tizenöt versztára elnyúló, lankás síkság, szelíd, megkapó bájával, a kedves, nagyon orosz táj — erdő, a Vorona kanyargó szalagja, borongós mező, és ismét erdő, és azon túl keskeny ködcsík. És aztán a hűs világosság Borisz Nyikolajevicsnak, Csicserin nagybátyjának dolgozószobájában. A nagy asztal, rajta szépen egymásra rakott, sűrűn teleírt papírlapok — Borisz Nyikolajevics akkoriban már írta az emlékiratait —, mellettük az illusztrált bedekker — az öreg Csicserin a pihenés ritka perceiben szeretett belelapozgatni.

— Jártam Karaulban, a családi fészkükben, Tambov környékén — jegyezte meg Repnyin.

— Az apjánál vagy a nagybátyjánál? — kérdezte Lenin.

— Nem, apja már nem élt, a nagybátyjánál... Utolsó napjáig tudtam róla, már a mi századunkban halt meg, igen tekintélyes korban.

— Várjon csak, szóval... Borisz Csicserin. Azt hallotta-e, hogy egyszer miként akarták a fővárosi egyetem rektorává kinevezni?

Repnyin felélénkült: Lenin utóbbi mondata határozottan kedvezett a Csicserinről alkotott véleményének.

— Hogyne — kapott a szón Nyikolaj Alekszejevics, de Leninre pillantva elhallgatott: Vlagyimir Iljics arca szigorú volt. — Különbözőképpen érezhetünk Borisz Nyikolajevics iránt, de a műveltsége és az esze...

Lenin előjött az asztal mögül, és fel-alá járkált a szobában. Repnyin azt gondolta, hogy szavai váratlanul felizgatták, pedig a leghétköznapibb megjegyzés volt: ki nem tudta, hogy az öreg Csicserin rendkívül járatos volt a különféle tudományágakban.

— Na, nem egészen úgy van! — vetette oda Lenin türelmetlenül, és Repnyin megértette, hogy feltevése helyes: a Csicserinre vonatkozó szűkszavú válasza valóban az elevenén érintette Lenint. — Ki ne tudná, hogy Csicserint korántsem az eszéért és tudósi érdemeiért akarták a pétervári egyetemre áthelyezni.

Repnyin a falra nézett, ahol Lenin árnyéka suhant át.

— Hát miért? — kérdezte csodálkozva. — Lenin nyilván vitatkozni akar vele.

— Pajzsnak akarták használni — mondta Lenin némi gondolkodás után.

— Pajzsnak? — Repnyin csodálkozása a tetőfokára hágott. Mi köze lehet a „pajzs"-nak az öreg Csicserinhez? Nem, ennél kevésbé odaillő szót elképzelni sem lehet!

— Pajzsnak, hogy felfogja a fiataloknak az udvarra nehezedő nyomását. — Lenin még mindig ott állt Repnyin előtt. — Ahol a pajzs, ott a kard is. Mert mi értelme egy uralkodónak kapcsolatba lépni egy liberálissal, ráadásul olyannal, mint Borisz Csicserin? ... A liberalizmus Hannibálja? ...

Repnyin nem válaszolt. Hosszú és nyomasztó csend következett. Amikor Repnyin felvetette pillantását, Lenin az asztal mögött ült, csendesen, és Nyikolaj Alekszejevicsnek úgy rémlett, hogy zavartan. Sőt, talán szidta is magát, amiért elhamarkodva vetette magát a harcba, és eltépett egy fontos kis szálat.

— Várjon csak, nem írt a bátyja a földközi-tengeri kikötőkről? — kérdezte hirtelen Lenin. — Igen, arról, hogy segíteni kell a délszlávoknak kikötőt építeni a Földközi-tengeren, Konstantinápoly megkerülésére. — Még mindig emlékezetében őrizte a mondatot, amellyel a beszélgetés kezdődött.

Nyikolaj Alekszejevics azt szerette volna válaszolni: „Persze, hogy írt! Igenis, a bátyám, aki Alekszandr Iljics iskolatársa volt" — de megint türtőztette magát: „Kell ez? Még azt hihetné, hogy hasznot akarok húzni ebből a csekélységből. Nem, erre nincs szükségem, egyáltalán nincs."

— Igen, ez a bátyám munkája — mondta.

Vlagyimir Iljics ránézett: nem kellett volna az öreg Csicserinről beszélni. Hiszen világos, hogy Repnyin szemében Csicserin professzor bölcs ember, tiszteletre méltó polgár, hazafi. Ennek a beszélgetésnek semmi értelme. Vagy mégis? Miért nem mondja ki az igazságot egyenesen és megalkuvás nélkül, még ha a beszélgetésben valami kapcsolat megszakad is? Megfeszült egy kis szál, és nem bírta a terhelést, elpattant. Tudja meg ez az ember, hogy Lenin nyíltan és őszintén kíván szólni, és az a kevés, ami közelíti őket egymáshoz, hadd szolgálja ezt a célt.

Repnyin a falra pillantott, majd az asztalra. Csak most

vette észre, hogy a tintatartó márványlapján egy pohár áll, és benne zöld gallyacska, ugyanolyan, mint a kint ülő kislánynál. Nyilván a lánynak hozták a gallyat, s ő elfelezte: három levélkét magának, hármat Leninnek.

— Nem, az öreg Csicserin magának kedvesebb volt, mint nekem — nevetett Lenin. Egyszerre végtelenül mulatságosnak érezte, hogy Repnyint a maga pártjára akarja állítani egy ilyen több mint kényes kérdésben, mint Csicserin professzor pétervári kinevezése. Önfeledten nevetett, nem fékezve magát (abban a körben, amelybe Repnyin tartozott, nem nevettek ilyen hangosan). — De a fiatal Csicserinről egyformán vélekedünk. Ugye?

Repnyin elmosolyodott.

— Talán.

Lenin felállt az asztal mögül.

— Tehát még Tambovból ismerte Georgij Vasziljevicset.

— Nem, nemcsak ... — Nyikolaj Alekszejevics habozott. — Később Londonban találkoztunk, nem is egyszer. — Eszébe jutottak a hosszú esték az Oakley square manzárdjában, a hasonlóan hosszú séták Csicserinnel a langyos, köd burkolta tavaszi Temze-parton, meg a téli Temze partján, amikor északkeleti hideg szelek ostromolták. „Ebben a világban — jegyezte meg elmélázva Csicserin, a sötét épülettömbökre pillantva — egy olyan motor van, amelyik megmozgathatja az agyat, az intellektust, a tudást és a tehetséget: a tőke. De a motor akkor is működik, ha hiányzik ezeknek némelyike." Repnyin, emlékszik, élesen akart a barátjának visszavágni: „Te kihasználtad a szegénységemet, és a magad hitére akarsz téríteni!" Ezt akarta mondani, de mégsem mondta. — Ő politikai száműzött volt, én pedig követségi titkár — szólt, figyelmesen pillantva Leninre.

— A Chatham place-n? — kérdezte Vlagyimir Iljics.

Repnyin azt gondolta, hogy Lenin bizonyára járt a Chatham place-n, amikor Londonban élt. Egyébként a szám-

űzöttek előtt zárva volt a nagykövetség kapuja. De ők nem is igen iparkodtak oda. Lenin azonban kétségtelenül járt a Chatham place-n – ezt megértette Repnyin az imént elejtett kérdéséből. Valami célból ment oda? Nem. Csak éppen véletlenül odasodorta a szél, de ahogy felnézett és megpillantotta a sarkon azt a kőépületet, esetleg a háromszínű zászlót... „Oroszország?... Ez Oroszország?..." És lépéseit meggyorsítva elsietett mellette. És Repnyin hirtelen látta, hogyan vág át Lenin a Chatham place-n, nagy lépésekkel, karját lóbálva, erősen szorítva az összecsukott esernyőjét, átmeneti kabátjának gallérja felhajtva, és keménykalapja kissé a homlokába húzva.

– Igen, a Chatham place-n. Egy ízben meghívott, hogy látogassam meg az Oakley square-i manzárdszobájában. Gondolhatja, hogy az ilyenfajta látogatásokat a követségen nem helyeselhették, de visszautasítani a meghívását nem lett volna szép dolog.

– Elment?

– Nem azért, mert a nézeteit osztottam, csak úgy... a régi barátság jeléül.

5

Lenin hátradőlt a karosszékben, és figyelmesen nézett Repnyinre.

– Nem titkolom – szólt –, hogy most Csicserin ajánlatára fordulok önhöz.

Csend támadt. Nem volt egyszerű a beszélgetés; az egyiknek nehezére esett elkezdeni, a másiknak folytatni.

– Ott volt tegnapelőtt a külügyminisztérium gyűlésén, amikor a mi komisszárjaink megjelentek? – kérdezte Lenin.

– Ott voltam.

– És természetesen tudja, hogyan vetettük fel a kérdést?

— Lenin felvett egy tollszárat, és könnyedén az asztalra koppantott. — Mindenkit, aki a Szovjet-Oroszországot kívánja szolgálni, egyenlőként fogadjuk... Így vetették fel a kérdést?

— Igen, így.

— És ön a többiekkel együtt nemet mondott?

— Természetesen.

Lenin kinyújtotta a kezét, és megérintette a kis zöld galyat, gyengéden érintette meg, mint ahogy egy kisgyerek fejét szokták.

— Kategorikusan kijelentette?

— Igen.

Lenin kinézett az ablakon: odakint már hajnalodott, kibontakoztak a szemközti épület körvonalai, a keskeny kis hócsík a tetőn, egy alacsony árboc, és alighanem szélzsák a csúcsán...

— És szabad kérdeznem, Nyikolaj Alekszejevics... — Lenin első ízben nevezte így. — Szabad kérdeznem, hogy miért?

Repnyin követte Lenin pillantását: az ablakon és a szemközti ház tetején túl, a kémény felett, az árbocnál s a rajta lógó szélzsáknál is magasabban, tisztán látta a Szmolnij-székesegyház kupoláit, amelyek még sötéten, de kivehetően rajzolódtak ki a sápadt hajnali égboltozaton.

— Hogy miért? — Repnyinnek nagy kedve támadt elmondani ennek az embernek mindent, amit most gondolt, elmondani, hogy nincs más vágya, mint Oroszországot szolgálni, naggyá tenni, hogy örökre múlttá legyen minden baja, nyomorúsága, az éhtífusztól elnéptelenedett falvak, a napperzselte földek, a faekék a földeken, a szilácsok a parasztkunyhókban, hogy örökre eltűnjön az irdatlan homály, amely, lám, mint a tavaszi ár, hogy szétterjedt Oroszországban. Mindezt szerette volna elmondani. — Miért? — ismételte, és csak legyintett. — Nincs hitem...

— Nos, ezt is köszönöm.

Lenin felállt. A lehetőség, hogy megfeleljen a másiknak, hogy vitában csapjanak össze, elűzte a fáradtságát. Az ablakhoz ment, gyorsan kitekintett rajta, megfordult, és Repnyinhez lépett.

— Ön dúsgazdag ember?

Repnyin meghökkent.

— Elődeitől hatalmas olajmezőket kapott?

Repnyin végleg zavarba jött, nem várta, hogy ezt ilyen nyers egyenességgel szegezzék neki.

— Kevés földet, de korántsem olajmezőt.

— Akkor hát mit védelmez?

Repnyin megingott a karosszékében.

Lenin le nem vette róla a szemét.

— Igen, mit védelmez, amikor nemet mond nekünk? A szívével, az eszével és végül az életével is, miféle igazságot?

Repnyin sóhajtott, kinézett az ablakon, és ismét megpillantotta a Szmolnij-székesegyház kupoláit. Az ég felgyúlt mögöttük, s a kupolák egyre nagyobbak lettek. És különös, a látványuktól forróság csapta meg, és elszorult a szíve.

— Mindig, amióta az eszemet tudom... — szólt, és elakadt a szava. — Mindig... — folytatta, nem minden erőlködés nélkül —, amikor sok mindent megvontam magamtól, csak egyre törekedtem: hogy igazat beszéljek.

— Erre kérem.

— A legkeményebben, kíméletlenül... az igazság mindig kíméletlen — mondta Nyikolaj Alekszejevics.

„Milyen erő szült ebben az emberben ekkora gyűlöletet a régi világ iránt, és lelkesítette ilyen önfeláldozó harcra? — gondolta Repnyin. — Bátyjának mártírhalála és a vágy, hogy minden gyilkoson bosszút álljon, örökkön-örökké (az igaz bosszú egeket rombol?). Vagy az eszmény, az a magas rendű eszmény, amely Pesztyelt felébresztette és halálba vitte?... — Repnyin Leninre pillantott. — Nincs kegyetlenebb

tűz a bánatnál, de ez is csodát művelhet. Miféle erő hívta életre ezt az embert?"

— Én korántsem tartottam tökéletesnek azt az életrendet, de olyan emberek szabták meg, akiket tisztelek, és nem tegnap tették, nem is ma . . . — Repnyin Lenin szemébe nézett. — És nem ismerhetem el a mostani rendet igazságosabbnak csak azért, mert erőszak teremtette meg.

— Az erőszak nem mindig az igazságtalanság szinonímája — vetette közbe Lenin.

— De önök kényszerítettek, önök . . . — kezdte Repnyin.

— A kényszer, amelyhez folyamodtunk, áldás — mondta Lenin, és elmosolyodott. Megingathatatlan volt az életörömében.

— Áldás?

— Áldás — mondta Lenin, és ismét elmosolyodott. — A többség érdekeit szolgálja.

Most Repnyin állt fel, megérezte, hogy ez az alacsony ember, erélyes homlokával és gyors pillantásával rendíthetetlenül vidám, még ebben a kemény, háborús időben is, nagyon is jól érti, hogy mi történik a világban, hisz a maga nagy hitében, és, ami fő, tudja, mit kell cselekednie, csakis ő tudja most az egész világon, az egész végtelen világon, hogy mit kell tenni.

— De önök úgy ragadták magukkal ezt a többséget, hogy nem mondták meg neki a teljes igazságot. — Repnyin egy pillanatra elgondolkozott, lesütötte a szemét. — Nem fogják megadni sem a földet, amire a nép úgy áhítozik, sem a békét, amiért úgy megszenvedett.

— Békét is adunk neki, földet is. Hogyan vélekedik a békedekrétumról? Hitszegésnek tartja? — Lenin visszatért a karosszékébe. — Apropó, béke . . . — Tudta, hogy milyen nehéz Repnyin számára ez a kérdés, és nem ragaszkodott a felelethez. — Mi nyilvánosságra akarjuk hozni az összes titkos szerződéseket. Az ellenségeinknek semmiféle acsarko-

dása sem téríthet el ettől a szándékunktól. Hadd lássa a nép, hogy miért hajtották a vágóhídra. Olyan ember tanácsára és segítségére van szükségünk, aki jártas a jogszabályokban, és ismeri a szövegeket... — Úgy vette észre, hogy Repnyin arca elborult, de most már végig akarta mondani, amibe belekezdett. — Legyen segítségünkre ebben.

Repnyin felpillantott. Odakint halványan, de egyre láthatóbban fénylettek a kupolák.

— Igent mondani önnek annyi, mint megtagadni múltat és jövőt — felelte.

— A múltat igen, de nem a jövőt.

Repnyin nyugtalanná vált.

— Bocsásson meg — szólt megremegő hangon, és elhallgatott: erőt kellett gyűjtenie. — Talán összetéveszt valakivel? Én Nyikolaj Repnyin vagyok, orosz nemes, az orosz külügyminisztérium második ügyosztályának helyettes főnöke... Nem tévedett?

— Csakugyan tévedtem volna? Ám akkor az ön távozása a londoni nagykövetségről, Benckendorffal folytatott vitája, és mindaz, amit az újságok „Repnyin-ügy"-nek neveztek, nem a hivatalos Oroszország kihívása volt-e, és következésképpen a háború elleni tiltakozás?

— Gyűlöltem ezt a háborút... Könnyeken és hallatlan szégyenen kívül semmit sem adott Oroszországnak.

Lenin le nem vette róla a szemét, tudta, hogy abban a pillanatban dől el minden.

— De mi értelme úgy viselkedni, mint ahogy most viselkedik?

Repnyin lassan felállt.

— Igen, de ez egészen más.

Elbúcsúztak, és Repnyin távozóban óvatosan becsukta maga mögött az ajtót, de mielőtt még egyet lépett volna, az asztalra pillantott, amely mögött a leány ült: meglátta a kis zöld gallyat a pohárban. Tenyerével megérintette a le-

veleket, és Lenin ugyanilyen gyengéd mozdulatára emlékezve, egy pillanatra ott tartotta a kezét. Ott tartotta, majd gyorsan elhúzta, amint pillantása az ablaknál álló férfi élesen figyelő szemével találkozott.

— Ismerem én azt a Rézhegyet, akár az az eszer Szladkopevcev — szólt a férfi egy másikhoz fordulva. Külsejében, úgy rémlett Nyikolaj Alekszejevicsnek, volt valami lengyeles: keskeny arc, kissé megnyúlt orr, tág orrcimpák, felcsúszott homloka; sötétbarna szeme szórakozottan ködös, és egyben átható, vesébe látó pillantású —, együtt szöktünk Verholenszkből... A *Vörös zászló** később volt...

Különös, de egész idő alatt, amíg Repnyin a Szmolnij hosszú folyosóján ment, a hallgatag Jelena kíséretében, erre az átható tekintetű emberre gondolt. Milyen úton került ő is a Szmolnijba? Bizonyára fanatikus értelmiségi, a lengyel szabadság bajnoka. Repnyinék Kirszanovkája az országút mellett terült el, ahol a lengyeleket Szibériába hajtották. Amennyire visszaemlékezik, mind értelmiségiek voltak, sápadtak, sas-szeműek, sárga-szürke csíkos rabruhában. Biztosan ez a szakállas is azon a hosszú úton ment Szibériába...

6

A ködös reggel már betört Petrográdra, amikor a Szmolnijt elhagyták. Repnyin egész úton egy szót sem szólt. Nehéz gondolatok kerítették hatalmukba. Lassúak voltak ezek a gondolatok, akárcsak a Néva vize, amely a Troickij-hídról látszott a lékekben, és talán ugyanolyan sötétek. Hirtelen Lenin egy mondata jutott eszébe: „Hogyan vélekedik a

* *Vörös Zászló (Czerwony Sztandar)* — illegális újság, Lengyelország és Litvánia Szociáldemokráciája Központi Vezetőségének lapja. 1902–1918 között jelent meg. — *Ford.*

békedekrétumról? Hitszegésnek tartja?" Valahol itt rejlett a beszélgetés kulcsa.

Repnyin felhajtotta a gallérját, mintha azt akarná, hogy a vastag szőrme elhatárolja mindentől, ami körülveszi: a nagyváros kőrengetegétől, a hótól, az égtől, a Néva lilásszürke vizétől — mindattól, ami a gondolatát és érzéseit az átéltekre tereli vissza. Azt akarta, hogy szeme csak azt lássa, amire a gondolata irányul, csak azt.

A békedekrétum, mint az új diplomácia sarkköve, legfőbb törvénye, alkotmánya? A békedekrétum, mint annak a diplomáciának a gyermeke, amely nem annyira materiálisan alkot, mint inkább eszméket hangoztat, demonstrál, öntudatra szólítja a szenvedő emberiséget? Vagy, végül, a békedekrétum, mint a szövetség felbontásának, a fegyvertárs cserbenhagyásának, az árulásnak az eszköze? Nem, neki, Repnyinnek magának kell az igazság kemény kis magvát kitapintania. Mi sem könnyebb, mint gondolatban vonalat húzni a régi világ és a mostani között, és új korszak kezdetét hirdetni. Nehezebb ezt a vonalat az ember saját lelkiismeretében meghúzni, és belsőleg egyetérteni azzal, hogy az a világ, legalábbis Oroszországban, nincs többé. Mi is történt? Igaz, Oroszország három évig az antanthatalmak szövetségese volt, és becsülettel viselte a nehéz keresztet. Ezt bizonyítják fiainak milliói, akik nem kelhettek fel többé a nyirkos galíciai vagy Visztula-parti földből. De Repnyin azelőtt is azt tartotta, hogy Oroszországnak a háború csak hallatlan szégyent hozott. S ha így van, akkor a kilépés a háborúból Oroszország számára áldás, még akkor is áldás, ha Oroszországot hitszegéssel vádolják. De a békedekrétum többre tart igényt. Ahogy ő látja, ez a páratlan diplomáciai okmány nem annyira a kormányokhoz szól, mint az ő fejük felett a népekhez. Olyan igazságokat szögez le, amelyeknek puszta említése a követ is képes lángra lobbantani: a kis és nagy nemzetek egyenlősége, mindenféle elnyomás

és gyarmati uralom megszüntetése, a titkos diplomácia megszüntetése... Igen, a dekrétum elveti a titkos diplomáciát, és azt az ígéretet tartalmazza, hogy ezentúl minden tárgyalást nyíltan fognak folytatni. A titok, mint a diplomácia létalapja, lázadásnak minősül, és a külügyminisztérium lényegében az európai forradalom minisztériumává lett... Nem volt könnyű mosolyognia most Repnyinnek, de úgy látszik, elmosolyodott. Nyikolaj Repnyin, az európai forradalom minisztériumának osztályfőnöke! Paradoxon!... A békedekrétum, mint támadási parancs a másik világ ellen, felhívás a forradalom általános támadására... Elképzelhetetlen, hogy ő, Repnyin, a támadók közt legyen.

Nyolc óra után értek haza, lilán a hidegtől és az álmatlan éjszakától, közönyösen minden iránt. Jegorovna nyitott ajtót nekik. Repnyin mellére borulva, hangos zokogásra fakadt — a katonafeleségek fogadják így a háborúból megtért urukat.

— Csillapodj — szólt Repnyin, és lefejtette Jegorovna karját a nyakáról. — Szégyelld magad, világos nappal! — vetette oda kurtán, és az ablakra mutatott, amelyen reggeli szürkeség szűrődött be.

Megkérte Jelenát, adjon neki jó forró teát és még egy takarót.

állt, hátával a meleg csempéknek támaszkodva, és szeme

Amikor Jelena behozta a teát, a szoba túlsó végében csaknem leragadt az álmosságtól.

Jelena megállt előtte.

— Hát visszajöttünk — mondta szinte ujjongva.

Amikor Repnyin felébredt, és széthúzta a függönyöket, már este volt, odakint mindent kékes hó borított, és csillagok pislogtak a szélben — kegyetlen balti szél süvített, amely el tudja fújni a csillagokat is.

Repnyin megértette, hogy az egész napot átaludta, nyugtalan és talán beteges álma volt. De most tiszta volt a feje, a szeme derűs — érezte ezt, amikor az ablakon kinézett, nem látott még a természetben ilyen világosságot. Mindaz, ami az éjjel történt, először merült fel a tudatában ilyen világosan. Emlékezett a lányával folytatott beszélgetésére: „Hát visszajöttünk . . ." A félelem, igen, a félelem, amit ez a világ éjjel sugallt, megszűnt félelem lenni . . . De vajon ez harcra lelkesíti-e őt, vagy megbékélésre az új világgal? Nem, a meglepő világosság, amely csak az imént tárult fel az ablakon túl, csalóka. S ekkor Nasztyenykára gondolt. Azt ígérte, ma ott lesz nála. Hirtelen úgy érezte, senkit sem kíván olyan nagyon látni, mint őt. Most mindjárt fogni magát, és a városon, ezen a csenden és világosságon át, szélben-fagyban elmenni hozzá, a fenébe minden konvenciót, a kései órát, a férjet . . . A férjet? No, annak már születése óta a pokolban a helye!

Ha akarta, gyors tudott lenni. Pontosan fél óra múlva — ennyire volt szüksége, hogy a legrendkívülibb helyzetben is rendbeszedje magát, és odaállhasson a szeretett asszony vagy a miniszter elé — a duhaj, jókedvű bérkocsis már hajtott vele az egész városon keresztül a Kirocsnajára.

7

A gondolat, hogy valaha az életben elválhatnak, később elképzelhetetlennek tűnt fel. Gubin leányának (Gubin a minisztérium első ügyosztályán ugyanazt a posztot töltötte be, mint Nyikolaj Alekszejevics a másodikon) születésnapja volt. Az eladó-lányos apák már megkezdték a hajtóvadászatot Repnyinre. Repnyin megvette a hagyományos krizantém-kosarat, és Gubinékhoz hajtatott. Az osztályfőnök-helyettes lánya, ugyanolyan gondosan ápolt és sovány, mint

az apja, csak bajusz nélkül, az apja mellett ült, és ünnepélyesen hallgatott, mintha arra ítélték volna, hogy egész életében ünnepelt legyen. Tizenegy óra felé, amikor asztalt bontottak, és elkezdődött a tánc, új vendégek érkeztek. Repnyin a kártyaasztalnál ült, amikor megjelent ő... Nem, őt nem is nézhette meg, csak azt látta, hogy felbukkant az ajtóban, és nyomban eltűnt. A következő pillanatban a férj ott állt Repnyin előtt. Magas, sovány ember, vörösesfehér bajusza enyhén felágaskodott, s a bal fele észrevehetően tömöttebb volt a jobbnál. Arcának pírja múlékonynak látszott: avitt szövetként foszladozott. Élénkpiros szálak – szakadozottak, mintegy szélkavartan – futottak szét az arcán, húzódtak az ajka szögletében, az állán, a halántékán, még a szemhéján is. De minél tovább állt az ismeretlen Repnyin előtt, a pirosság nem halványult, hanem vörösebbre gyúlt. Látszott, hogy nagyon érdekli mindaz, ami a kártyaasztalnál történik – bizonyára szenvedélyes játékos.

Nyikolaj Alekszejevics Repnyinnek nem volt szerencséje. A lapok kihullottak a kezéből. Felállt. Nem, ma határozottan rosszul megy a játék. Az ismeretlen résztvevően elmosolyodott, és a megüresedett hely felé tartott – várta ezt a percet.

– Nem engedem... – csendült meg Repnyin füle mellett egy nevetős női hang, és nyomban látta, hogy az asszony a férje mellé áll, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy megakadályozza őt a megürült szék elfoglalásában. De a férj leült, sőt már a kártyacsomót is sikerült megkaparintania.

– Nyikolaj Alekszejevics... bocsánat, nem tévedek? – emelte Repnyinre fakó szempilláit. – Charles Gilles mérnök – mutatkozott be az ismeretlen. – Nyikolaj Alekszejevics majd elszórakoztat... – mondta, már a feleségéhez fordulva.

Repnyin később gyakran visszagondolt erre a pillanatra, erre az első lépésre, amikor meglátta őt, és megállapította,

hogy az első benyomás nagyon igaznak bizonyult. Legjellegzetesebb vonásai: a halvány mosoly, a gömbölyű váll és a bőr simasága.

— No jó... aztán magadra vess... Te választottad ki nekem Nyikolaj Alekszejevicset... — szólt az asszony, és belekarolt Repnyinbe.

— Remek választás — mondta lassan a férj, kissé nehezen ejtve ki az „r"-et, mert francia volt az anyanyelve. — Haraso. — Mint sok külföldi, szerette ezt a szót.

Egyébként már belemerült a játékba, és ezt nem annyira megfontoltan, mint inkább gépiesen mondta. Repnyin és Anasztaszija Szergejevna pedig a ház egy távoli szobájába húzódott, ahová alig hatolt be az ünnepi zaj.

— Mióta ismeri Gubint? — kérdezte az asszony. — Angliában nem ismerhette.

Repnyin meglepődött: a fiatal nő egyértelműen tudtára adta, hogy ismeri őt.

— Bocsánat, ön... privát házakból ismeri? — kérdezte, és ekkor meglepő dolog derült ki: az, hogy a hét nő egyike, akik előtt újabban megnyílt a külügyminisztériumnak nevezett férfikolostor súlyos kapuja („Éljen a Februári Forradalom!") éppen Anasztaszija Szergejevna. Nem, természetesen nem diplomáciai feladatról volt szó, csak referensi, sőt fordítói munkáról (többet a mindenható Február sem tehetett), de ez is nagy eredmény volt, legalábbis Anasztaszija Szergejevna számára, mert francia nyelvtudását gyümölcsöztethette.

— Magának bántóbb lehet, Anasztaszija Szergejevna — mondta Repnyin. — A maga diplomáciai karrierje (hízelgett az asszonynak: diplomáciai!) megszakadt, alighogy egy kicsit belekóstolt.

Az asszony nevetett.

— Képzelje, nem szakadt meg.

— Hogyan?

— Ismeri ezt a nevet: Markin Nyikolaj Grigorjevics?

— Csak nem az a Markin nevű matróz, aki a rejtjel titkát akarta megfejteni?

Ilja beszélte a minap, hogy a bolsevikok Kronstadtból odahívattak egy hajótávírászt, és megbízták a titkos szövegek megfejtésével.

Az asszony bólintott.

— Várjon csak, nem magát láttam a kék szalonban, amikor tegnapelőtt a minisztériumban jártam?

Repnyin emlékezetében felmerült a ködös délidő, gyorsan olvadó hó a Palota téren, a mahorkaszag a kék szalonban (sohasem hitte volna, hogy ide is behatol ez a szag!); újra látta a martózköpenyes és katonazubbonyos embereket, amint az ovális asztal körül ülve francia igéket tanulnak — szinte előbb tanultak meg franciául írni, mint oroszul — a forradalom anomáliája! Az asszony háttal ült neki, így az arcát nem láthatta, de a hang az övé volt, most ráismert. A szalonból kilépve Repnyin csaknem összeütközött Jeremejiccsel, a minisztérium portásával. „Diplomáciai futárok! — sandított Jeremejics az ajtóra, amely mögött az óra folyt. — Életemben nem láttam ennyi futárt! — kiáltott fel csodálkozva, és hozzátette: — Szél helyett!" — Repnyin elképedve megállt. „Miért »szél helyett«, Jeremejics?" — „Ha megérett a mag, hát valakinek szét kell szórni a világban!" Jeremejics nem hiába állt másfél évtizedig a minisztérium kapujában. A logikát igazán nem lehetett elvitatni tőle.

Anasztaszija Szergejevna rábólintott: igen, a kék szalonban Repnyin valóban őt látta. Zavartalan nyugalommal mondta ezt. Sőt egy kis derűs pajzánsággal. Mi több, kihívóan.

A díványon ült, távol Nyikolaj Alekszejevicstől, aki a félig nyitott ajtónál foglalt helyet. Az asztali lámpa fénye (csak ez az egy lámpa égett a szobában) melléje vetődött.

Csak olykor, amikor a testtartásán változtatott, akkor hullott a fény az arcába, és Repnyin aranyszínben látta felragyogni. Az asszony arról beszélt, hogyan töltötte a nyarat a finn tengerparton, hogyan járt hideg, harmatos reggeleken a lápra, eprészni, hogyan menekült egy jávorszarvas elől, amelyik játszani akart vele — kékes-szürke volt, reszkető orrcimpákkal... Repnyin csak hallgatta, és arra gondolt: beszéljen csak a lápról, eprészésről, akár a jávorszarvasról is, amelyet talán látott, talán nem, csak beszéljen, csak beszéljen... Nincs menekvés a lágy derűtől, amit ez az asszony sugároz...

Éjfél után, amikor a szokásos zongoradarabokat már eljátszották, s a boldog ünnepelt elaludt, ajándékokkal körülpárnázva, megjelent Gilles. Fakó szemével a feleségére pillantott, majd Repnyinhez fordult:

— Szándékosan bíztam önre. Remélem, óva intette a feleségemet? — Jobban beszélt oroszul, mint ahogy Repnyin hitte.

— Bocsánat, a Palota térről van szó? — kérdezte találomra Repnyin. Sejtette, hogy Anasztaszija Szergejevna elhatározása, hogy továbbra is ott dolgozik, aligha tetszett a férjének.

— Igen, persze. — Gilles arca felderült. Úgy érezte, Repnyinben szövetségesre talált.

Meghívta Nyikolaj Alekszejevicset, hogy az éjszaka hátralevő részét töltse náluk a Kirocsnáján. Repnyin elfogadta a meghívást, maga is csodálkozott rajta, hogy mennyire nem esett nehezére. Sokkal messzebbre is kész lett volna követni az asszonyt. Gilles hajnaltájban, amikor már derekasan felöntött a garatra, egy csomó kulcsot húzott elő az asztalfiókból, és egymás után három ajtót kinyitva, vendégét egy ablaktalan, boltíves terembe vezette, amely süket csendjével és elszigeteltségével páncélszekrényre emlékeztetett.

— Maga jó ember, és nem épít mozdonyokat — mondta Gilles —, ezért magához őszinte lehetek... — Felemelte a nagy íróasztalt borító másolópapírt; a világ vasúti térképe volt kiterítve alatta. — Íme, ez az én ötletem, nézze!

Fehér tenyere végigsimított Oroszország ázsiai térségein, és Amerikába siklott át.

— Mi a bagdadi vasút ehhez képest? — szólt lelkendezve. — Ezek a méretek: Párizs—Moszkva—Alaszka—San Francisco—New York. Egyik féltekéről a másikra, átszállás nélkül!

Repnyin ránézett az izgatott és sápadt Gilles-re (arcán fellobbant a pír, majd teljesen eltűnt) — és azt gondolta: „Ez már látja magát, mint az Ó- és Újvilágot összekötő vasút parancsnokát. Agilis ember lehet, és nagyon hiú."

De Gilles-nek bármilyen fontos volt is a vasúti stratégia, most arra használta fel, hogy vendégét megnyerje, és talán hogy négyszemközt legyen vele.

— Az este a Palota térnél hagytuk abba — kezdte, le nem véve szemét az ajtóról, amely mögött a felesége volt. — Nem titkolom, amikor Anasztaszija Szergejevnát meghívták a minisztériumba, ez hízelgett nekem. — Ujjai hegyével megérintette a bajuszát, a vastagabbik felét. — Csakhogy akkor Tyerescsenko volt ott, most pedig az isten tudja, kicsoda!... Úgy érzem — reménykedve pillantott Repnyinre, senki sem tudhatja önnél jobban, hogy mit tegyek.

De mielőtt Repnyin a meglepetésből magához tért volna, belépett Anasztaszija Szergejevna. Tüstént látta, hogy férje hasztalan próbálta a vendégét a maga pártjára állítani.

— Olyan szép este volt, kár elrontani! — jegyezte meg nevetve.

— Haraso... Haraso... — ismételte Gilles; valóban szerette ezt a szót.

Repnyin örült, hogy a kényes téma ezúttal lezárult, de önkéntelenül ezt gondolta: „Az asszony lépésének semmi köze sincs a politikához, nem olyan fajta... De akkor mi

ez, lappangó családi konfliktus következménye, hosszas lelki vívódás váratlan eredménye vagy a kiábrándulás sajátos megnyilvánulása?" Körülnézett a szobában, amelyben most ültek: ezek a falak hadd mondanák el, amit lakóik még titkolnak.

Reggel felé vendégek érkeztek. Úgy látszik, ebben a házban még ilyen szokatlan órában is fogadtak. A kitárt ajtóban Repnyin egy széles vállú, atléta termetű férfit pillantott meg, katolikus papi reverendában, és mellette egy nagyfejű, köpcös embert, aki sötétbarna arcával valahogy nyírfagombára emlékeztetett.

— Ne ijedjen meg, ezek jó barátaink — szólt Anasztaszija Szergejevna Repnyin pillantását követve, aki érdeklődve figyelte a kései vendégeket. — Az a magas a lelkipásztorunk, Rudkevics atya, a Szent Katalin-templom plébánosa.

Repnyin alig tudta eltitkolni csodálkozását. Ez hát ő, a nyevszkiji katolikus plébánia feje! Pityerben az a tréfa járta, hogy Rudkevics az uralkodó testőrségének ahhoz a tábornokához hasonló, aki a felség melletti sok évi szolgálata alatt egyszer sem tette fel a tábornoki váll-lapot, és akinek valódi rangját aligha tudta bárki is, a magas pártfogóján kívül. Hivatalosan Rudkevics csupán a katolikus Szent Katalin-templom plébánosa volt, de a beavatottak szerint a valóságos helyzete alig különbözött a pápai nunciusétól, s a nuncius jogán azt sem tagadta meg magától, hogy a diplomáciai testület doyenje legyen. Egyébként ez a helyzete még némi előnyöket is nyújtott azokkal a jogokkal szemben, amelyek akkor illetnék meg, ha a Vatikánnak követsége lehetne egy pravoszláv országban: kapcsolatai az orosz emberekkel kiterjedtebbek voltak bármelyik nagykövet kapcsolatainál, úgy ismerte a nép nyelvét és kultúráját, ahogy amazok egyike sem ismerte, és bejáratos volt olyan házakba, ahol a nagykövetek szinte sohasem fordultak meg.

— És ki az a másik? — mutatott Repnyin Rudkevics kísérőjére.

— Bekasz* — felelte Anasztaszija Szergejevna.

— Így hívják?

Az asszony felkacagott:

— Nem, csak a beceneve!

Mulatságosan hunyorított.

— Kicsoda maga? — kérdezte hirtelen Repnyin.

— Ki? Apám vasutakat épített az ország déli részén — felelte az asszony, ugyanolyan nyíltan és őszintén értve ezt a kérdést, ahogyan feltették.

— Maga is vele volt?

Az asszonynak tetszett ez a kitartás.

— Igen, attól fogva, hogy az anyám meghalt . . . — felelte, és elébe vágott a következő kérdésnek. — Korán halt meg.

Repnyin körülnézett: az ablakpárkányon kékes folyadékkal töltött üvegedények sorakoztak, mint egy gyógyszertárban, nyilván Gilles hóbortjából. Egyetlen ember sem mehetett el a Kirocsnáján anélkül, hogy ezek az üvegek el ne kapják, s a rend kedvéért a feje tetejére ne állítsák. Ez olykor nagyon mulatságos volt. A csillár is tükröződött bennük, kristályai úgy lógtak rajta, mint egy lombos fa levelei.

— Tetszik nekem a lakásuk, tágas és meleg — jegyezte meg Repnyin.

De Anasztaszija Szergejevnának egy pillája sem rezdült: nyilván nem volt ínyére a beszélgetésnek ez a fordulata.

— Az a fő, hogy előítéletek rabjává ne legyünk — felelte —, ne rakjunk láncokat magunkra. — Tovább fűzte a maga gondolatát: — Ehhez senki sem ért jobban az embernél.

Csodálatos dolog: amikor Repnyin a hajnali szürkületben a Lityejnijen hazafelé baktatott, minden kiröppent az agyá-

* Bekasz = szalonka (franciául: bécasse).

ból — a kártya, az ünnepelt, Gilles vasútja —, csak Anasztaszija Szergejevna sápadt ajkára emlékezett. Megértette, mint ahogy nyilván az asszony is megértette, hogy ezen az éjszakán olyasmi történt, amit már nem tudnak megmásítani. Mégis nagyon meglepődött, amikor másnap a házuk elé gördülő autóból Anasztaszija Szergejevna szállt ki. Elébe szaladt, és csókokkal borította el a kezét, ámuló lánya szeme láttára, aki éppen az ablakban állt.

— Látja, ilyen vagyok ... — szólt Anasztaszija Szergejevna. — Váratlanul akartam berontani. Remélem, nem haragszik rám.

Repnyin bevezette, és megmutatta neki a házát. Az asszony ruhasuhogással, kis cipősarkának pajzán kopogásával és kacagással töltötte be a szobákat.

Majd Repnyin dolgozószobájában ültek; a házban levők, kihasználva azt a körülményt, hogy a dolgozószoba napfényben fürdött, a szomszéd helyiség pedig homályba merült, jól megnézték az asszonyt. Még Ilja is leverte zakójáról a hamut, és nehéz lélegzetét visszafojtva kimászott az odújából, hogy messziről egy pillantást vessen rá.

— Ha az ember tud láncokat rakni magára, akkor tudja őket ledobni is! — jegyezte meg Repnyin.

— Magára rakni könnyebb, levetni nehezebb — felelte az asszony.

Este pedig, helyesebben éjjel, telefonált, és azt mondta, hogy Charles csomagoltat. Norvégiába utaznak, végleg. Igen, nagyon hamar. A jelekből ítélve, egy hét múlva.

„Lám, ennyit ér a lázadása! — gondolta Repnyin. — Szavakban lázad és harcias. De a döntő percben, amikor határozni kell, az igazi asszonyos, gyenge lénye kerekedik felül, és enged ennek az erőnek, sőt még valami boldogságfélét is érez." Elfogta a vágy, hogy minden szokást és konvenciót félredobva elmenjen a Kirocsnájára, és nyilatkozzon. El-

mondja, hogy kérve kéri, ne utazzon el. Abban állapodtak meg, hogy másnap hatkor a Kirocsnáján találkoznak.

„Holnap hatkor... Hatkor..." Ezzel aludt el azon az éjszakán, amikor a matrózok megjelentek, és elvitték a város túlsó végére, a világ végére, a legeslegvégére.

És most hozzá robog, és úgy számítja, hogy pontosan hatkor ott lesz a Kirocsnáján, mint ahogy tegnap megbeszélték, amikor az asszony felhívta. Különben, ha nem telefonált volna, akkor is elmenne.

8

Nasztyenyka nyitott ajtót. A folyosó félhomályában állt, és furcsán tágra nyitotta a szemét. Repnyin tenyerébe fogta az asszony ujjait, és ajkához emelte. Szíve kalapált, nehezen lélegzett.

— Egyedül van, Anasztaszija Szergejevna?

— Egyes-egyedül. Fáradjon be.

Bementek az első szobába, onnan egy másodikba. Repnyin szíve egyre hangosabban kalapált. Csend fogta körül, kongó csend.

Körülnézett: az ajtóra szögezett táblán töltényzsebek ékeskedtek, a legkülönfélébbek, azoktól kezdve, amelyek Samil* cserkesz-öltönyét díszítették, azokig, amelyeket a Kaukázusban ma is viselnek.

— Ez Charles — mondta az asszony, és a töltényzsebekre pillantott. — Az ő szenvedélye.

Repnyin azt gondolta: „Szomorú szenvedély, van benne valami bántó érzés, hogy azzal a fémmel, amiből ezek a töltények készülnek, nem rendelkezik."

* *Samil* (kb. 1798–1871) – a kaukázusi hegyi népeknek az orosz cárizmus gyarmatosító politikája ellen vívott nemzeti felszabadító harcát vezette. – *Ford.*

A szalonba értek. Az asszony a díványra telepedett, és maga alá húzta a lábát. Repnyinnek kissé távolabb kínált helyet.

Repnyin felállt, és odament hozzá. Úgy látta, hogy a kék edényben meglódult a víz, s egy elrobogó autó megolvadva folyik a kövezeten...

— Én... kiáltani fogok — szólt az asszony.

Ő odament, és megcsókolta az ajkát, a szemét, a nyakát.

— Tüstént elveszem magától a kulcsot, és bezárom ezt a házat — suttogta elakadó lélegzettel; a szíve nem hagyta beszélni. — Bezárom, és védeni fogom... Mindent felhasználok: a réz gyertyatartókat, a csillárokat, a töltényzsebeket — hiszen nem üresek...

Az asszony felkacagott. És ebben a nevetésében minden benne volt: az is, hogy jólesik neki, meg hogy nem akarja komolyan venni ezeket a szavakat, és az is, hogy nem akar válaszolni rájuk.

— Tudja, én már régebbről ismerem magát — szólt hirtelen. — Láttam, és messziről figyeltem... Messziről — ismételte, és megpróbálta lefejteni karjáról a férfi kezét. — Amikor az ember felhős égen figyeli a holdat, tudja, hol bújik a felhő mögé, és hol bukkan elő... Oda üljön... No! — A székre mutatott, amelyről Repnyin csak az imént kelt fel.

De annak esze ágában sem volt a karját elengedni.

— Várjon, hallgassa meg, amit mondani akarok — szólt, és érezte, hogy az asszony elcsendesül. Érezte, hogy elernyed a két keze, elhalkul a lélegzete, a hangja, még talán a szíve is. — El kell mondanom magának, hogy mért jöttem. — Levette a karjáról a kezét, de az asszony ott maradt mellette ülve, ugyanolyan csendesen és figyelmesen. Rendkívül jó érzés volt tudni, hogy elengedte az asszonyt, és az mégsem ment el. — Azért jöttem, hogy könyörögve kérjem: ne utazzon el! — Azt szerette volna mondani: „Ha naivabb

és hiszékenyebb volnék, akkor talán elhittem volna, hogy maga olyan asszony, aki a világ minden hatalmával szembefordul... De csak két hét telt el, és hova lett a missziója a Palota téren, a maga Markinja!... A láncok erősebbek, mintsem gondolta!..." — Ne utazzon el! — csak ennyit tudott mondani.

Az asszony sóhajtott, és bánatosan nézett körül a szobában. Repnyin csak most vette észre a padlón a nyitott bőröndöt: már megkezdték a csomagolást.

— Egyelőre nem utazok — mondta az asszony, és felállt.

Repnyin bizakodón pillantott fel rá.

Az asszony a bőröndhöz lépett, és lecsapta a fedelét.

— Nem utazom... egyelőre.

Mit jelentenek ezek a szavak? Csakugyan elhalasztja az elutazást? Vagy csak őt akarja megnyugtatni? Mennyire őszinte vele? Mi irányítja a cselekedeteit? Hiszen akkor nem jöhetett volna olyan egyszerűen el hozzá? Az ő helyzetében nem könnyű ilyesmit cselekedni, még azzal a megokolással sem, hogy az ilyesmi nem szokatlan a számára. És nem csak úgy mélyebb ok nélkül mondhatta, hogy: „Én már régebbről ismerem, és messziről figyeltem magát!"...

— Hinni akarom, hogy igazat beszél — mondta.

— Azt akarja kérdezni, hogy maradok-e? Maradok... egyelőre. — Odalent autó robogott el, és furcsán megnyúlt, hajlott tükörképe egy pillanatra feltűnt a kék edényben.

— Egyre meg akarom kérdezni — folytatta Repnyin —, mi értelme volt visszatérnie a Palota térre?

Anasztaszija Szergejevna elsápadt. Még piciny fülcimpái is elhalványodtak.

— Én... szabad asszony vagyok, érti, szabad! — vágta ki dühös örömmel, mintha boldog volna, hogy kimondhatja ezt a szót: „szabad".

— Még... Markin sem zavarhatja meg? — kérdezte Repnyin.

— Egy cseppet sem — felelte az asszony. — Sőt, érdekel... Ne értsen félre — folytatta komolyan. — Minden, amit ezek az emberek csinálnak, hogy is mondjam, nekik életbevágó, még ez a francia nyelv is, gondolja el: a francia! Ma rápillantottam Kolja Markinra, rápillantottam sok esőt és szelet kiállt trikójára, és azt gondoltam: „Mikor kellett az embereknek ilyen nagyon a francia nyelv az élethez, és, úgy érzem, az ügyhöz, mint ahogy ennek az embernek kell?"

— Azt hiszi, Anasztaszija Szergejevna, hogy a hivatásos diplomáciának kevesebb szüksége van a francia nyelvre, mint a maga barátjának?

— Nem, nem így értem — felelte Anasztaszija Szergejevna. — Maga gyerekkorában tanulta a franciát, mint a testvérei, és nem annyira a diplomáciai szolgálatot tartva szem előtt, mint bizonyos életszabályokat.

— Nem, a diplomáciai szolgálatot is — erősködött Repnyin.

Bérkocsi haladt el az utcán, s a kék edényben a lovak hanyatt fekve kalimpáltak a lábukkal, a kocsikerekek úgy forogtak, mintha rugón járnának, csak az utasok maradtak mozdulatlanok. Mintha mi sem volna kényelmesebb, nehéz törzsük a fejükre támaszkodott.

— Ismerje el, Nyikolaj Alekszejevics, hogy maga más körülmények között tanulta a franciát, mint ahogy ezek az emberek tanulják, akik nem mindig jóllakottan ülnek le a könyvhöz.

Repnyin hallgatott; vagy nem akarta a beszélgetést tovább bonyolítani, vagy mert nem volt olyan egyszerű felelni.

„Nem, a politikának nincs szerepe az életében — gondolta. A fenébe is, hol itt a politika... Csak becsületességre vágyik, igaz embernek csak ez adhat örömet és reményt."

Áthaladtak a homályos helyiségeken, és megálltak az előszobában — még itt sem égett a lámpa. Repnyin átfogta az

asszony vállát, és magához vonta őt. Olyan engedelmesnek érezte, a vállát és az egész testét olyan bízónak, mintha már évek óta ismerné. Anasztaszija Szergejevna kinyújtotta kezét az ajtó felé, és kinyitotta.

— Menjen! — parancsolta.

Repnyin lefejtette az asszony ujjait a kilincsről.

— Ne utazzon el... könyörgök. — Úgy érezte, valamit még nem mondott el, valami nagyon fontosat. — És mik azok a láncok? — kérdezte észbe kapva.

— A láncok... a szánalom — felelte az asszony.

Repnyin kilépett a házból, és végigtekintett az utcán. Nem, a kék edény az ablakpárkányon hazudott: úgy álltak a házak, mint azelőtt, nem felfordítva. S a járókelők is úgy mentek, mint rendesen. Csak a havazás erősödött, most nagy pelyhekben hullott...

„Tehát a szánalom?" — Nem, nem érti, mi megy végbe Anasztaszija Szergejevna lelkében. No persze, nem árulja el az asszony, akármilyen boldogtalan is. Sőt, mentől boldogtalanabb, annál boldogabbnak fog látszani. Mindenkinek megvan a maga játéka... Az egyik ember komor gondterheltséggel védekezik a bajok ellen, a másik szitkokkal. Ez az asszony pedig vidám hősködéssel, mulatságos szemrehányással, tréfával. Pedig nehéz a szíve. Ellentétes erők viaskodnak a lelkében. A láncok: a szánalom... Mit sajnál? A családját? A biztos jólétet? E csalóka és mégis megbízható elemet? A férjét, aki bőkezű és kegyesen figyelmes hozzá? Egész előző életformáját, amely mindig jobbnak látszik, mint amilyen valójában volt? Mit számít az, hogy közben pusztulásra ítéli magát, és megöli lelkében a legszentebbet, amit istentől és az anyjától kapott. A fő: megőrizni a múltat. A láncok: a múlt? Ő, Repnyin, lelkének minden erejét kész összeszedni, hogy az asszony múltját összezúzza. Ő, és... az asszony új barátai a Palota téren?

Repnyin képzeletben szinte látta, hogy ez a harc Nasz-

tyenykáért, amely ma még valószerűtlen, az isten tudja, hová vezet! Igen, az út érthetetlen módon megtört, zegzugos vonalban átvágott a nyílt terepen, és Anasztaszija Szergejevna új barátainak táborába, a Palota térre visz. Hát más útja nincs?

9

S megint eszébe jutott legutóbbi látogatása a Palota tér hat alatt. Isten tudja, hogy került oda. Mi cél vezette? Milyen harangot kongasson meg? Mit mentsen? Az arany, világos- és sötétkék szalonokban a kandallókban tűz lobogott, az egész házban égett papír csípős szaga terjengett. Repnyinnek a tizennégyes év egy augusztusi napja jutott eszébe. Igen, éppen ennél az ablaknál állt Friedrich Pourtalès, a német követ, amíg várta, hogy Szazonov fogadja. Itt állt, és felnézett a világoskék, szinte fehér pétervári égre. Mit akart meglátni a felhők fényében, miféle titkos reményeket fűzött hozzá? Reszkető kezében tartotta a jegyzékeket, amelyekben hadat üzentek Oroszországnak. Igen, jegyzékeket; az egyiket arra az esetre, ha Oroszország elutasítja a leszerelési követelést, a másikat arra, ha a követelést válasz nélkül hagyja. Amikor a nagykövet ott állt az ablaknál, szemét az égboltra irányozva, még nem sejtette, hogy a zavar, amely egyelőre csak a keze reszketésében nyilvánult meg, elködösíti a tudatát, s mind a két jegyzéket Szazonovnál hagyja.

De ez már a vég kezdete volt. Igen, a szomorú vég, amilyennek ezekben a napokban mutatkozott, annak az augusztusi napnak a tragikus eseményeiben fogant, vagy talán még korábban... A kandallókban lobogott a tűz. Repnyin széthúzta a függönyöket, és megpillantotta a Téli Palota sötétlő négyszögét, s az ablakokban a vörös fényt —

ez már más világ fénye volt. Később végigment az épületen. A zöld terem. A szalon. A bankett-terem. A poharazó... És hirtelen félhomály: itt húzódott valahol a határvonal, amely a reprezentatív termeket a tulajdonképpeni dolgozószobáktól elválasztotta. Mintha az urak lakrészéből a cselédszobákba tévedt volna. A tükrök homályba hátráltak, az arany kialudt, s a kandallók márványa olcsó fajansszá változott; csak a szekrények vannak itt is mahagóniból. Repnyin bement a dolgozószobájába, leült a karosszékébe, megpihent. Talán a régi orosz szokás kívánja, hogy egy percig csendben üljön, mielőtt nekivágna a nagy útnak, a régi jó időből az ismeretlen jövőbe. Hol végződik ez az út, az isten tudja.

Teremről teremre járt, dolgozószobáról dolgozószobára, ment, ment, megállás nélkül. Csend és füstszag, mely erősen beivódott ezekben a napokban a kőbe és a fába... Úgy rémlik, hogy Szazonov ment el valahol ott, oldalt. Fedetlen koponyája tompán fénylik, gyorsan, szinte nesztelenül lépked. „Én az angol álláspont híve vagyok — szól temperamentumosan, és igyekezik beszédében nem elmaradni a lépésétől. — Egy nagykövet, aki jól bevált egyik országban, a másikban is jó lesz. Az ország sajátosságai mellőzhetők. Az ész és a jellem a fontos..."

Bahmetyev új cipője irgalmatlanul recseg. „Én megmondtam neki, hogy egy nagykövet nem lehet hiú — hallatszik egy mély, náthás hang. Bahmetyev Washingtonból jött, és még nem tudott akklimatizálódni. — A hiúság az önhittség káros kísérője, s nincs veszélyesebb betegség a magunkfajták számára. A diplomata, aki ebben a kórban szenved, rosszul lát, hall és gondolkodik..."

Az öreg Girsz néhány lépést tett, és mozdulatlanná merevedett — a szíve egy idő óta a torkában ver, s nem hagyja menni: „Egy diplomata végszükség nélkül ne rontsa el a viszonyát sem baráttal, sem ellenséggel — szól, és lihegve el-

hallgat, az utolsó szót csak nehezen nyögte ki. — Az ajtót becsapni mindig ráérünk . . ."

Repnyin megállt. Csend és füstszag. Honnan jöttek ezek az urak? Igaz, szavakban azelőtt sem volt hiány, de valaki megakadályozta a tettre váltásukat . . . Füst és csend. Csend és füst. Repnyin széthúzza a függönyöket: éppen vele szemben ott magaslik a Sándor-oszlop hibátlanul egyenes törzse, s rajta, a sápadt égben az angyal, kereszt nélkül, a köd mintha kettészelte volna. Nem káprázat ez?

Szóval, az európai forradalom minisztériuma? Igen, az európai forradalom minisztériuma a Palota tér hat szám alatt, öt perc járásra a minden oroszok cárjának hálószobájától, közvetlenül a vezérkar mellett, csaknem Lamsdorf és Szazonov termeiben? . . . Irgalmas ég, micsoda látomás!

Repnyin semmit sem kívánt most olyan nagyon, mint megőrizni azt a világot, a biztonságát, a határok legyőzhetetlen erejét. Mennyi erőt áldozott e világ megszilárdítására! „Nyilvánosságra akarjuk hozni a titkos szerződéseket." Ő, Nyikolaj Repnyin, az orosz diplomata, követségi tanácsos, kis híja, hogy nem követ, sőt talán nagykövet, ő hozza nyilvánosságra a titkos szerződéseket?

De vajon véget ért-e az a beszélgetés? Vagy még folytatnia kell? Ha Csicserin két hét múlva elhagyja Angliát, akkor már januárban Péterváron lesz. Repnyin erőlködve megpróbálta emlékezetében felidézni Londont, a kikötőt, a Temzét, de csak a szürke londoni eget látta, a köd szürke homályát, a sárga fényeket . . .

Megállt. A hó esett, esett. Repnyin felnézett a magasba. Egy téglaépület tűzfaláról háromszemű szörny száguldott egyenest feléje: „Mozdonyok. Charles Gilles mérnök, oroszországi megbízott."

— Teremtőm, micsoda káprázat ez?

Későn ért haza. A házban sötét volt, csak az ebédlőben égett a lámpa. Nyikolaj Alekszejevics a szobájába ment azzal a szándékkal, hogy egy-két órát az olvasásnak szentel: Bismarck egy kis kötete fellapozva várta az íróasztalán. Már le is ült az asztalhoz, de mielőtt a lámpához ért volna, visszahúzta a kezét.

Az ebédlőből fény hullt a szobába: Ilja állt az ajtóban.

Repnyinnek az a régi-régi ősz jutott eszébe, amikor Ilja először jött haza Montenegróból — fiatal attasé volt, majdnem követségi titkár, életvidám és büszke magára. Sebesen jött-ment a házban — aranyfürtös, vékonyka ifjú, csodálatosan szabott, élénk dohányszínű ruhájában. „Nagyhatalom vagyunk, és ezt meg kell értenünk — mondta egy nap a tizenöt éves öccsének, aki váratlanul felbukkant előtte. — Végszükség nélkül nem szabad követségi épületeket bérelnünk, saját palotákat kell építenünk" ... — tette hozzá, és továbbrohant; nagyon szeretett volna idősebbnek látszani a koránál. Most pedig ott állt az ajtóban, és riadt hörgések feszegették a mellét.

— Mi az ... előlem menekülsz? — kérdezte.

Úgy állt ott, mintha az ajtó becsípte volna, és nem eresztené.

— Ülj le, bátyám. — Nyikolaj Alekszejevics tekintetével egy távolabbi karosszékre mutatott.

A csend hosszúra nyúlt — egyikük sem kívánta megtörni.

Hirtelen Ilja szavai jutottak eszébe, amelyeket előző nap mondott: „Észrevetted, hogy minél idősebbek leszünk, annál kisebb a korkülönbség köztünk? És nemcsak ez. Belenézek a tükörbe, és azt gondolom: sohasem hasonlítottunk úgy egymásra, mint most. Évről évre jobban hasonlítunk." Nem minden öröm nélkül tette ezt a felfedezést. Felfedezte, és boldog volt. Senki sem örült volna neki, de ő boldog: a bátyja, a bátyja ...

— Pétervár már tud róla, hogy találkoztál Uljanovval — szólt Ilja, s a melle zihált: biztos jele az izgalomnak.

— Az Egyetem-rakparti fegyvertársak jelentették? — kérdezte Nyikolaj.

— Ha már a saját fejedet nem óvtad meg a szégyentől, legalább az enyémet kíméld, fehérebb a tiédnél — szólt Ilja.

Nyikolaj lassan becsukta a könyvet, és félretolta. Két ökle most az asztalon pihent mozdulatlanul, keményen összeszorítva.

— Bocsáss meg, bátyám, de talán én is csak értek ehhez annyit, mint te — mondta végre.

— Nem értesz — felelte Ilja.

Repnyin felkelt, és az ajtóhoz ment.

„A láncok: a szánalom", jutottak váratlanul eszébe Anasztaszija Szergejevna szavai, és megállt.

— A szánalom, a szánalom — ismételte.

IO

Azt mondják, hogy Skóciát a Clyde táplálja. Ha az ember a városból kimegy a kikötőbe, a folyón horgonyzó hajóktól nem látja a vizet.

Pjotr befordult egy sarkon — ott lent volt a kikötő.

— Belogyed?

Pjotr megfordult: egy élénksárga, fonnyadt levelű akác mögül egy férfi lépett elő, és bicegve közeledett feléje. Tagbaszakadt ember, rőt bajuszú.

— Felesleges megállni, gyerünk együtt.

Belogyed megfordult: no, a bajuszát nyilván konspirációs céllal növesztette meg, de mi van a lábával, amelyre olyan erősen sántít? Konspiráció vagy mégis rendőri bélyeg? Tudja, hogy nincs kegyetlenebb a tulai és tveri csonttörőknél: kőkemény öklük van.

— Mindjárt elmegyek — suttogta az ember meg sem állva. — Jegyezze meg, hogy nem egyedül utazik. Többet mondok: egy bizonyos személy megy magával.

Így mondta: egy bizonyos. Kis boríték (ilyenekbe rakják a névjegyeket) siklott Pjotr zsebébe. Érezte, hogy kemény. „Haza, Oroszországba?" Keze elhidegült.

De az ember távolodott, most még jobban sántított: a lejtőn lefelé nehezebb a járás. Ha ez konspiráció, akkor ügyetlen: ki ne tudná, hogy a sántákat, kancsalokat és szakállasokat leghamarabb kapja el a rendőrség.

Már a kikötőben bontotta fel a levelet; igen, jól sejtette: Oroszországba utazik! Ennél jobb hírt nem kaphatott, nem hiába várta hónapok óta... De melyik Angliában tartózkodó orosz ember nem várta ezen a nyáron a boldog órát, amikor haza indulhat! Mégis, mit jelentenek a szavak arról a bizonyos személyről... Ki lehet az illető, akivel együtt indul Oroszországba? Mivel is kezdje a készülődést, most menjen-e Kirához, vagy előbb a gondolatait rendezze?

Pjotr körülnézett: egy ázott padon ült (csak az imént állt el a hideg decemberi eső). A szél szétszaggatta a felhőket, kibukkant a nap. „Nem, nem, végezni kell, dönteni, és utazni, már holnap. És Kira?" Hogy siet ez a sápadt nap, amely egyszerre minden melegét és fényét elvesztette. Siet, pedig el sem mozdult a helyéből. És Kira?... Elképzelte, hogy most mindjárt becsönget Klavgyijevékhoz, és Angelina Tyihonovna nyit ajtót. Van ez így néha az életben: az ész felmondja a szolgálatot, az emlékezet viszont annál világosabb — mintha az ész minden erejét az emlékezetnek adta volna. „Nem, nagyságos úr, maga csak ne akarja nálam jobban ismerni a világot!" És az a láda, amelyből az ikonokat előhúzza! „Apám azt szokta mondani: az egyéni szabadságot mindenekelőtt a zsebpénz adja. Elviszek még egy ikont annak az ócskásnak..."

Szinte hihetetlen, hogy ez a két nő egy tőről sarjadt. Az

ikonos láda és Kira tájképei! Az itteni bágyadt nap nem bírja a ködöt szétoszlatni — a tájképek sötétszürkék, borongósak. Igen, ez a fiatal orosz lány (ízig-vérig orosz, csak a szeme mohó és égőfekete, de a haja lenszőke, s az egész lány szőke jellegű) a nedves zöld rétekben olyasmit lát, amit csak ő vehetett észre és szerethetett meg. Lám, ilyen közel kerül az ember egy földhöz, megszereti, és aztán egyszer csak válnia kell. Akkor mi történik? Hiszen Kira itt született, a lóhereillatot egy kis skóciai falucskában ismerte meg, ahová az apja elvitte. És amikor ő megjelent náluk, a leány boldog izgalma nem csak őneki szólt, hanem az orosz embernek, akiben megláthatta azt a távoli havas-zord valamit, amit Oroszországnak neveznek.

Ha megkérdezi: „Velem jössz?" — vajon mit felel? Egy alkalommal, ezen a tavaszon, Pjotr látta őt, amint a kikötőbe vivő lépcsőn állt, és a Clyde-ra nézett. Egy indulásra kész hajóhoz csónak közeledett, benne egy család — oroszok —, férj-feleség, már nem fiatalok, és két kis gyerek. Eső esett, és az anya pléddel takargatta a gyerekeket, de a pléd kicsi volt. Pjotr elfordította tekintetét, s Kirára nézett. Mit gondolhat most, és vajon szeretne-e annak a nőnek a helyében lenni, aki ott a gyermekek fölé hajlik? És Pjotr hirtelen úgy érezte, hogy tudja a lány válaszát. Azt felelné, amit már mondott egy nap: „Nem akarok sem a te feleséged lenni, sem bárki másé. Az én szerelmem a szabadság" ...

És most őhozzá megy, mert haza indul, Oroszországba.

Csakugyan Angelina Tyihonovna nyitott ajtót.

— Kira, hozzád ... No, lépjen be bátran. Kira! ...

Szólongatta az unokáját, de Kira nem jött ki. Angelina Tyihonovna legyintett és elvonult. Pjotr a lány szobájának ajtajához lépett. Az ajtó félig nyitva volt, s ő azt hitte, hogy üres a szoba. Benézett. Kira aludt. Hátravetett karja furcsán ünnepélyes volt, sohasem látta őt ilyennek.

Pjotr halkan bement, és leült a kerevet szélére. Hallotta

a lány lélegzetét. Valami derűs, zavartalanul könnyű dolgot csinált álmában: mezítláb járt a réten, árnyas fa alatt ült könyvvel a kezében, hegyről futott le, selymes zöld fűvön, és ezt kiáltotta: „Hozzátok szaladok! Futok! . . ." Hogy megszépült a három hónap alatt, amióta Pjotr ismeri. És mégis úgy tetszett, hogy ez a szépség egy nap eltávolodik. A szeme mélyén valami megmagyarázhatatlan, különös kifejezés érlelődött.

Pjotr csak egyre vágyott, felkelteni, és azt mondani neki: „Gyerünk! Szedd le a falakról a vásznaidat, jó szorosan göngyöld össze a dimbes-dombos mezőket, a sással benőtt árkokat, és gyerünk!"

— Kira . . . Kira . . . Oroszországba megyünk. Nem kérdezlek, de mondom: gyerünk! . . .

Kira furcsán, szótlanul feküdt ott, s valahová a messzeségbe révedt. Majd felült, és térde köré fonta a karját.

— Mit tegyek? Mit tegyek, mondd? . . . — A festőállványra pillantott, ahol egy félig kész vázlat állt (szénakaszálás valahol Skóciában, sötét, csaknem fekete boglyák, és mögöttük a kilobbanó alkony) — Csak ma ne utazz el . . . Hadd gondolkodjak.

— Ha magadtól nem döntesz, akkor Klavgyijevhez megyek — mondta Pjotr.

Kira észrevehetően meghökkent. Félt Klavgyijevtől. De nem mumust látott benne. A lelkiismerete volt.

— Ha én nem döntök, ő nem teszi meg helyettem.

— Döntened kell — ismételte Pjotr, de Kira nem válaszolt. Ajka hirtelen megduzzadt, s az arca szokatlanul megkeskenyedett. Csodálatos, az imént még olyan szép lány hirtelen milyen más lett! Pjotr ilyennek nem szerette őt.

— Holnap napszállta előtt várlak . . . — szólt, nem nézve a lányra. — Hét órakor ennél a fenyőnél leszek. — Kitekintett az ablakon, amely mögött egy fa sötét tömege látszott.

— Ha döntöttél, az ablakok legyenek világosak. Feljövök érted.

— Most sem tagadod meg magadat. Fenyő, kivilágított ablakok... — Kira mosolygott, és nem törölte meg a szemét. — Egyszerűbben nem lehet?

— Nem, így jobb — mondta Pjotr inkább önmagának. — Holnap hétkor itt fogok állni a fenyőnél.

Megcsókolta a lány arcát, amely hideg és sós ízű volt.

II

Pjotr meggyőződése, hogy valamennyi Belogyed Kubányban született, s a család Procsnookopszkájából származik, egy szép nagy kozákfaluból, amely a Kubány folyó magas jobb partján terül el, és sok-sok verszta távolságra ellátszik. Mindig úgy érezte, hogy az összes Belogyedek közül az ő apja a legöregebb, és kimondhatatlanul bántotta, hogy ez a bölcs eszű és kitűnő mester olyan kistermetű, alig látszik ki a földből, csak a tudománya nagy. „Jó ember, mért vagy olyan kicsi?" — kérdezték a kovácsot az arra utazók. A kovács meglendítette a kalapácsát, s a csattanó ütéssel együtt hullt a földre a szelíd szó: „Hogyne volnék kicsi! Ikreknek szült minket az anyám, a húgommal, és mindkettőnket megrövidített — ami őt illette volna, nekem jutott, ami pedig engem, az a húgomnak." De a hiányzó magasság helyett az anya észt és ügyességet adott a fiának — nem volt nála jobb kovács a faluban. Dorofej jó feleséget választott, ha nem is a legszebbet, de a legderekabbat. Megy Dorofej a templomba, s a falu neveti: „Kihajtja Dorofejt a felesége..." Három gyermeket szült neki az asszony, két fiút meg egy lányt. Megy Dorofej az asszonnyal meg a gyerekekkel a templomba, a falu meg nézi, és valahogy restell nevetni: „Ó, a mester!... Lám, milyeneket kovácsolt ösz-

sze!" Volt Dorofejnek egy titkos szenvedélye: a puska. Vízvezetékcsőből s egy közönséges vasdarabból olyat készített, hogy az egész Kubány csodájára járt. Biztosan hordott, és szépség tekintetében nem akadt hozzá fogható. Dorofej a tudását átadta a fiainak: mind a kettő kovács is lett, meg puskaműves is. A kisebbikre némi aggodalommal nézett, mert annak nagyon is kedvére volt az apja szenvedélye a puskák iránt. „Vakula békés ember, az a légynek sem ártana a puskával — mondogatta az apa. — De Petro?"

Kolera tört ki a faluban, és elvitte Dorofejt. Az idősebbik fiú, Vakula vette át a kovácsműhelyt. A kisebbik, Pjotr, semmit sem kapott, elment északra, a fekete donyeci sztyeppékre. Mint ahogy a tavaszi ár a mélyföldre tart, ezer verszta körzetéből, a Donyec-medencében gyűltek össze mindazok, akiket valami baj ért: a kubányi, a sztavropoli s doni sztyeppékről, a kaukázusi előhegyekből, a nagy középorosz síkságról. A bányáknak volt egy irigylésre méltó sajátságuk: dühhé olvasztották át a bánatot. Ha meggyullad ez a düh-töltet, és feltör a rejtett mélyekben a tűz, Rosztovtól Pétervárig hallik. Pjotr is kitermelte a bányákban a maga gyűlölet- és hit-adagját.

Vakula vállalkozó szellemű ember volt, meg aztán anyja és a húga is derekasan segített neki.

Abban az időben Kubány úgy emelkedett, mintha élesztő kelesztette volna: az arany-földnek a föle is arany. „Orosz Amerika!" — kürtölték az újságok. Kubány gyárakat épített. Vakula bognárműhelyt épített az apai kovácsműhely mellé — hintókat, tacsankákat, rugós tarantaszokat készített. Mi kell a sztyeppének? Kerék! Aztán felkerekedett a műhelyével, s átvitte a szomszéd város határába. Amikor három évvel később Pjotr a Kubányba látogatott, bátyja már új ötletet forgatott az agyában.

— Motorral kell hajtani a kocsit — mondta, a pétervári folyóiratokat lapozgatva, s nézegetve az autós cégek hirde-

téseit. *Audi — Benz — Daimler — Aries — Dixi* — ismételgette élvezettel a jeles cégek nevét. Zajtalan járás, nincs füst, minimális benzin-, olaj- és abroncsfogyasztás! Világelsőség, grand prix!... A *Daimler*t kéretik nem összetéveszteni más gyárakkal, amelyek a *Daimler* nevet viselik! ...Hát lehet manapság bricskákat és hintókat készíteni, amikor ilyen csoda létezik? Íme, a programom — jelentette ki lelkesen Vakula. — Javítóműhely a Csornaja-recskán, Pityerben. Majd hengereltlemez-üzem. Aztán *Audi-* vagy *Benz*-gyári lerakat. Aztán... Lelkát automobilkirályfihoz adom! — intett fejével a húga felé, ha az történetesen a szobában volt. A lány már betöltötte a tizennyolcat, szép volt, igazi sztyeppei szépség — világosbarna, pirospozsgás arcú, a szeme mint az olvasztott gyanta.

Pjotr gúnyosan sandított a bátyjára, és azon tűnődött, hogy miféle pimaszsággal válaszoljon a nagy áradozásra. — „Kartusev és Társa fegyverkereskedés" — szólt hirtelen önfeledt, hetyke hangon, amit Vakulától vett át. — „Specialitás: a legújabb rendszerű puskák, vadászfegyverek, karabélyok, pisztolyok, revolverek." — Látta, hogy bátyja elkomorodik. — „Edward Wenig" fegyverlerakata, sörétes puskák, vadászpuskák, revolverek, automata pisztolyok, vadászkellékek! — Elragadta a párviadal heve, a hangjában kihívó gúny és hetykeség csengett. — „Mauser!" „Az egyetlen oroszországi képviselet, fegyverszállítás az orosz kormánynak, kincstári intézményeknek, magánhadseregeknek, tiszti iskoláknak, testületeknek és gazdasági egyesületeknek!" „Mauser!" „Modern automata gyorstüzelésű fegyver!"... — Pjotr a bátyjára nézett, és majd megpukkadt a visszafojtott nevetéstől. Nem, a bátyja arcán most nem csüggedés, hanem őszinte riadalom, mi több, rémület látszott. „Hagyd abba, sátán!... — kiáltott fel hirtelen Vakula. — Te az uralkodó őfelségét is puskacső elé állítanád!..." — Pjotrt azonban már nem lehetett megállítani. „Őfelségét?

Hát őfelsége is halandó" — szólt tétován, de Vakula már ott se volt.

Pjotr látta, hogy napszálltakor, amikor vecsernyére harangoztak, Vakula templomba ment az anyjával. Mindketten magas termetűek, finom fekete gyapjúruhában mentek a városon át, szűken mért aprópénzt osztogatva útközben a koldusoknak. Pjotr nézte őket, és harag forrt fel a szívében. „Nézd, Lelka — monda a húgának —, milyen féreggé aljasodtak!" Két nappal később Vakula félrevonta öccsét: „Az irigység esz téged, a pénzecskémet szeretnéd. A húgom fejét ne zavard meg... Ha pedig meguntad a házamat, hát isten veled, fel is út, le is út..." Pjotr csak gúnyosan mosolygott: „Nincs mit irigyelnem, sötét ember vagy te. Csak rád fúj a forradalom, és eléget a tengelyeiddel együtt"...

Mind, akik tanulni akartak — nem, nem akármit, a forradalom tudományát —, Ogyesszába mentek. Északon Pityer volt, délen Ogyessza.

Pjotr is Ogyesszába ment.

Az ember ősz fejjel is csecsemő maradhat, de férfivá lesz, ha életútján tanítóra akad... Nem teremnek tucatjával a tanítók, mint ahogyan anya sincs tucatnyi. Tanító mindig csak egy van, akinek az a rendeltetése, hogy életet adjon neked.

Estefelé egy puha filckalapos ember jelenik meg a Primorszkij bulváron. Lassan lépeget, majd megáll, és hosszan nézi a tengert. A tenger a szeme láttára kigyullad. A vize acélszürke, csaknem fekete, mintha nem is víz volna, hanem olaj. A tűzcsóva az olajhoz közeledik, s a tenger sötétvörös, lila, bíborszínű füstöt ereget. Úgy rémlik, a tűz mindjárt a végzetes határhoz ér, s a tenger tompa jajdulással felrobban. A tenger valóban felrobban, de néma. Csak a légnyomás ferde csíkjai nyomódtak az égboltra és merevedtek meg rajta.

A filckalapos ember áll a parton, s a tengert nézi. Cvikkere üvegén a tengert beborító tűz tombol. Az ember mosolyog. Mosolyában, Pjotr úgy látja, nyoma sincs az elbűvölt csodálatnak. „Századunkban kire hat ez a színpompa?" No, most mindjárt megigazítja a cvikkerét, elbiggyeszti az ajkát, és úgy szórja szét a téglakövezeten sétapálcájának könnyű kopogását, mint egy kis gúnyos kacajt.

Pjotr tudta, hogy a név mögött, amelyen ezt az embert a városban ismerik, valami kifürkészhetetlenül titokzatos lény rejlik. *Faun!* A neve alatt megjelenő százsoros tárcák nem rombolták le az ember képét, hanem inkább kiteljesítették. „Hallgatag gondolat" — „Az ember és az árnyéka" — „Mire kellett a köd?" A Faunnak puszta megjelenése a Primorszkijon lázas kíváncsiságot keltett. De meg a híre is, amellyel a város körülvette, valahogy hasonlított a polgárok komoran figyelő pillantásához: „Kegyetlenül bölcs, epés, zárkózott, és szörnyen veszélyes." Pjotr érezte, hogy a város, akaratán kívül, páncélba bújtatta ezt az embert — próbáld meg átütni, a közelébe jutni, még ha levél van is a zsebedben! Igen, éppen a Faunnak volt címezve az a levél, amellyel Pjotr Ogyesszába jött. A borítékon egyébként más név volt: Vorovszkij.

— Látta valamikor Styepnyak* portréját? — kérdezte Vorovszkij. — Maga nagyon hasonlít hozzá... Ugyanolyan hetyke fekete szem. — Elmosolyodott. — Még senki se mondta magának?

Pjotr nem válaszolt. Mondták már ezt neki, nem is egyszer. Meg aztán nem volt még egy ember, akire annyira szeretett volna hasonlítani, mint a legendás Sztyepnyakra.

* *Sztyepnyak* — igazi nevén Szergej Mihajlovics Kravcsinszkij (1851–1895) — orosz író és publicista, narodnyik. 1878-ban Pétervárott megölte Mezencev csendőrfőnököt. — *Ford.*

Egy városszéli utcácskában jártak (lement a nap, poros csend volt), és hallgattak.

— Sztyepnyak — szólalt meg Pjotr — az én szememben hit, bátorság és . . . nemesség!

Vorovszkij megállt.

— Nemesség? Maga hogyan értelmezi, nem elvontan, hanem az életre alkalmazva?

— Nincs nemesebb cselekedet, mint a más bűnét magunkra venni — felelte gondolkodás nélkül Pjotr.

Vorovszkij levette szeméről a cvikkert, és megtörölgette.

— Ezt hogy értsem?

Pjotr a Kubányra gondolt, a folyó feletti kozákfalura, a lejtős sztyeppékre, amelyeket árkok hasogatnak, mintha kardvágások volnának. Közvetlenül az árokparton két fivér lakott. Akárcsak a mesében: a fiatalabbik derék, nagy családos, dolgos ember. Az idősebbik pedig lókötő. Az idősebbik házasodni készült, és ebből az alkalomból elhajtott egy ménest. A rendőrség akkor csapott le, amikor a fiatalok már a templomban voltak. A rendőrség nem ment be a templomba. Azt követelte, hogy a lótolvaj jöjjön ki a tornácra. Az esketés nem szakadt félbe: az idősebbik testvér helyett a fiatalabbik jött ki: „En hajtottam el a lovakat" — mondta, és elment kényszermunkára. Azt beszélik, öregemberként tért vissza a faluba.

— Hát ez a nemesség — mondta Pjotr, és Vorovszkijra nézett. Az mosolygott, gúnyosan mosolygott.

Elváltak. Igen, ez az ember valóban páncélt visel. Nem könnyű a lényéhez férkőzni . . .

— Várjon csak, azt mondta, Sztyepnyak . . . De ő nem volt ám egyszerű és nem egyarcú. Sztyepnyak—Kravcsinszkij — jegyezte meg Vorovszkij a következő alkalommal, amikor nyugodt lépésekkel Új-Ogyessza felé baktattak. — Mi tetszik magának benne? A bátorsága?

Pjotr nem felelt mindjárt. Lába puhán süppedt a porba, a cipője szürke lett.

— Igen... A vakmerő bátorsága! Nem ő döfte-e tőrét Mezencev mellébe a főváros szeme láttára?

— Ő... — felelte Vorovszkij.

Pjotr valami bántót szeretett volna mondani neki, hogy szíven találja, de nem mert.

— Biztos benne, hogy aki Mezencev helyébe lép, másként fog viselkedni? — Vorovszkij futó pillantást vetett rá.

Pjotr előhúzta a zsebkendőjét, hogy megtörölje az arcát, amely hirtelen megnedvesedett.

Hideg, esős nyár volt. Vorovszkij vaskályha mellett dolgozott, és amikor a kályha kihűlt, plédet csavart a lábára. A lapos agyagtálkában a tinta gyorsan kiszáradt. Vorovszkij az asztalfiókból tintaceruzát vett elő, a hegyét kapargatta. Majd levette a kályháról a teáskannát, és vizet öntött a tálkába. Pjotr olykor benyitott hozzá. Vorovszkij elmosolyodott, és szótlanul mutatott egy székre meg az asztalon heverő nyitott könyvre. Pjotr leült, fogta a könyvet, és odasandítva látta, hogy Vorovszkij tolla mintha sziklákat döntene, lassan haladt előre. A tárca, születése közben nemigen csalt mosolyt az ajkára, mintha a nevetése föld alatti robajként a mélyben hangzana el, nem törve felszínre.

Ugyanazon a külvárosi utcán, ahol nemegyszer jártak, elvezette Pjotrt egy nagy téglaház udvarára. A kőből épült raktár mélyén szétrugdosta a korhadt deszkákat (Pjotr most csak nehezen tudta felfedezni a Faunt ebben az emberben), és elsőnek mászott be a fekete nyílásba.

— Ide tegye a ládákat — mondta, megigazítva a cvikkerét, amikor a hosszú, föld alatti folyosó távoli részébe értek. — Tegye le, és torlaszolja el kövekkel.

S Pjotr azon kapta magát, hogy szinte kételkedik: „A Faun ez csakugyan?"

Aztán történt az az eset Koroljovval, és Pjotrt mintha

robbanás röpítette volna három tengeren át, s tette volna le a messzi brit szigeteken. Volt-e az esetnek valami köze a kettejük vitájához? Természetesen volt; jóllehet Vorovszkij nem ismerte sem Koroljovot, sem azt az eseményt, amely Pjotrt Ogyessza elhagyására késztette. Nem ismerte, és — Pjotr úgy gondolta — ma sem ismeri.

12

Egy egészen hétköznapi esettel kezdődött... Egy könyv járt kézről kézre a városban: Iverianunak, az első román nyomdásznak az életrajza. Pjotr is szerette volna elolvasni. A drótkeretes-szemüveges fiatal könyvtáros a Puskin-könyvtárban közölte vele, hogy a könyv egy helybeli könyvbarát tulajdonában van, és megígérte neki, hogy alkalomadtán összeismerteti vele. Sok idő eltelt, és Pjotr már teljesen megfeledkezett a kéréséről, amikor egy nap a fiatal nő egy bársonyzubbonyos, fekete csokornyakkendős embert vezetett oda hozzá. Akkoriban festők vagy az opera szólistái öltözködtek így. De Sztyepan Sztyepanovics Koroljov — így mutatkozott be a barsonyzubbonyos ember — csak egy nagy halkereskedés alkalmazottja volt. Minden reggel, helyesebben még hajnalban ott várta a kikötőben a fogásról visszatérő halászokat, és megvette tőlük a halat. „Nem könnyű feladat — vallotta be Pjotrnak —, ha tekintetbe vesszük, hogy nemcsak én dolgozok a kikötőben." De neki megfelelt ez a munka, mert napjában csak három-négy órát vett igénybe, a többi idejét a könyveknek szentelhette, vagy esetleg a tyúkoknak — azokkal is sokat passziózott.

Sztyepan Sztyepanovics felajánlotta Pjotrnak, hogy megmutatja a könyveit, és együtt indultak haza az otthonába. Az út meredek hegyoldalon futott, hol emelkedett, hol lej-

tett, és Koroljov gyakran megállt, hogy kifújja magát —, mert erős asztma kínozta. Sztyepan Sztyepanovics saját téglaházában lakott. A ház mögötti bádogtetős ólban voltak a tyúkok. Sem rossz könyveket, sem hitvány tyúkokat nem tartott. Könyvtárában sok régi, ószláv nyelvű könyv volt; érthetetlen, hogy milyen csoda folytán kerültek oda. Koroljov nagyítóval felszerelve, rövidlátón, mélyen a fellapozott oldal fölé hajolt, és úgy vizsgálta, mint egy tenyeret, amelyből szálkát kell kihúzni. Pjotrt ott marasztalta ebédre, és igen szertartásosan mutatta be a feleségének, egy piros arcú, fürge asszonynak. Az asszony vakító fehér, keményített ruhája hangosan zizegett, amint a házban jött-ment.

Két órára megterítették az asztalt, de a háziak nem siettek leülni, még vártak valakit. Végre nyitott kocsi állt meg a kertajtó előtt, és egy ősz, bajuszos úr lépett a szobába, nagy bőr irattáskával. Borítékot húzott ki belőle, szótlanul letette az ablak melletti kis asztalkára, majd, amikor a háziasszony kihozta a törülközőt, megmosakodott, komótosan kezet csókolt az asszonynak, kék ajkát rányomta a fiú és a kislány feje búbjára, akik úgy fogadták ezt, mint az áldást, hideg kezét odanyújtotta a vendégnek és a házigazdának, és asztalhoz ült. Koroljov, aki kíváncsian figyelte Pjotrt, hogy milyen hatást tesz rá a vendég, odasúgta neki: „Pénztáros... A fizetésemet hozta. Havonta kétszer van szerencsém fogadni."

Egy-egy új könyv, amit antikváriusnál vásároltak, bőséges okot adott rá, hogy Pjotr ellátogasson Koroljovhoz, Koroljov pedig őhozzá; az este, de még az éjszaka sem volt akadály. Pjotr csak arra ügyelt, hogy tizenötödikén vagy harmincadikán ne menjen Koroljovhoz. Nemigen kívánt a pénztárossal találkozni. Nem tudná okát adni, miért. De egy napon mégis úgy esett. A pénztáros nem egyedül jött. Egy monogramos-sétapálcás fiatalember kísérte. Kifogástalanul szabott, nagykockás ruhát viselt. Pjotrnak úgy rém-

lett, hogy a sétapálcás fiatalember megjelenése Koroljovot váratlanul érte. Amikor ő menni készült, Koroljov nem tartóztatta. „Ha szegény az ember, a disznóval is barátkozik" — mondta, Pjotrt a kertajtóig kísérve, és úgy megrázta a kilincset, hogy a közelben üldögélő tyúkok ijedten szétrebbentek. A kockás ruhás emberre célzott.

Ki tudja, hogyan végződött volna a barátságuk, ha Pjotr egy nap nem kap egy kerek, erélyes betűkkel írt levelet. Mai napig sem tudja, hogy ki írhatta, de egy biztos: az illető jót akart neki. „Koroljov több, mintsem gondolná, több és veszedelmesebb. Az ő lelkiismeretét terheli Szedoj és Arszenalec, de vajon csak ők?" A levélben említett Arszenalecet Pjotr a *Csornomorszkij vesztnyik** szerkesztőségében látta — Kijevből jött, két bőrönd robbanóanyaggal, és lebukott. Szedojnak Pjotr egy fiatal barátját hívták, aki evezős csónakon két alkalommal járt Bulgáriában, és akit a kikötőben megöltek... Pjotr igyekezett emlékezetébe idézni mindazt, amit Koroljovról tudott. Minden gyanúsnak látszott, és mégsem volt kézzelfogható oka a gyanakvásra. Felmondta a lakását, és Ogyessza másik végébe költözött. Érthetetlen, hogy Koroljov hogyan tudta meg az új címét. „Nézze, milyen kis madárkát hajtottam fel" — mondta, mint rendesen, szuszogva, amikor megjelent nála, és Dmitrij Kantyemirnak egy moldvai kolostorban kiadott vastag kötetét nyújtotta feléje.

Pjotr még aznap átköltözött Új-Ogyesszába, de egy hétre rá a sztyeppei úton a sétapálcás fiatalembert pillantotta meg. Ezúttal sétapálca nélkül volt, s a kockás ruha helyett világoskék rendőrtiszti köpenyt viselt. Ezt követően a szomszédok közölték Pjotrral, hogy előző nap ott járt egy ember, és őutána érdeklődött. „Könyv volt a kezében?" — kérdezte Pjotr. „Könyv." — „Egyedül volt?" — „Egyedül." — Szóval

* *Fekete-tengeri Közlöny. — Ford.*

Koroljov követte a nyomát, de az üldözés hevében megfeledkezett az óvatosságról.

Pjotr nem ment haza, hanem egy elvtársánál maradt, akinek vályogkunyhója a falu szélén állt. Barátjával egész éjjel az útmenti sűrű napraforgóban ültek, és várták a rendőröket. Hajnali két óra után megjelentek a rendőrök. Ketten voltak, Koroljov a harmadik. Úgy látszik, a kocsit jó messze a falun kívül hagyták, és gyalog indultak a faluba. Két lépésre mentek el tőle, sőt Koroljov még a többieknél is közelebb, Pjotr hallotta a lélegzését. Kinyújtott kézzel talán nem éri el, de ha tőr lett volna a kezében, mint akkor Sztyepnyaknak, nem lett volna nehéz leszúrni. Ott helyben, az útmenti napraforgók homályában Pjotr elhatározta, hogy megöli Koroljovot. Most is emlékszik rá, hogy megkönnyebbült a lelke, amikor ezt elhatározta. Nem gondolt ő akkor sem a keményített ruhás asszonyra, sem a két gyerekre, akik úgy tartották fejüket a pénztáros kék ajkához, mintha áldást kérnének, sem Koroljov meleg és világos, könyvekkel teli házára. Csak rá gondolt, a fekete lelkére, amely még a halszaggal átitatott rövid kabátjánál is feketébb. Pjotr ezután nem találkozott Vorovszkijjal, de jól emlékszik, hogy folytatta a félbehagyott beszélgetést; nem, most már nem a terrorról, hanem a forradalom büntető kezéről, az ellenség kiirtásának jogáról, hogy évekre előre lássa minden gyilkos, mit jelent kezet emelni a forradalomra. Aztán egy hajnal előtti órában a tenger felett emelkedő lankás hegyen megvárta Koroljovot, aki a kikötőből tért haza. Még mielőtt megpillantotta volna, hallotta a nehéz lélegzését, lihegett, kifullasztotta a kapaszkodó. Koroljov úgy jelent meg a magaslaton, mintha a tengerből bukkant volna ki, és nehézkesen, erőtlenül egy sövénynek támaszkodva, mozdulatlanná dermedt. Csak a melle zihált hangosan, és halszag áradt belőle.

Pjotr feléje indult. Minél közelebb ért hozzá, annál erő-

sebben érezte az édeskés, fojtó-zsíros szagot. Azt gondolta, hogy Koroljov hallja a lépéseit, de nem bír a megvadult szívével. Aztán egy örökkévalóság telt el, mielőtt beledöfte a kést, és Koroljov összeroskadt, a sövénybe kapaszkodva — úgy látszott, percei meg vannak számolva, de a lihegése még mindig nem csendesült.

Pjotr lement a tengerhez. Borzongott, s a kezének halszaga volt. Soha ennél undorítóbb szagot! A vízhez lépett, és letérdelve belemosta a kezét, homokkal és kaviccsal súrolta, de a halszag mintha beivódott volna a bőrébe. Mindenütt ott érezte ezt a szagot, a vízben, a homokban és a kavicsokban, de még a levegőben is. Kiirthatatlan volt ez a szag, mint amilyen kiirthatatlan talán Koroljov is. Csakugyan megölte őt ott a város kísértetis homályában, a sövénynél?

Pjotr Belogyed még azon az éjszakán elhagyta Ogyesszát.

13

Vakula hallani sem akart Pjotrról, de féltékenyen figyelte. Úgy tudta, hogy öccse valahol Skóciában települt le, Aberdeenben vagy Glasgow-ban, hajón szolgál, és sokat járja a tengert. Azt beszélik, hogy titokban még Oroszországban is megfordult nemegyszer. Erre a gondolatra a szívét fagyos rémület szele csapta meg. „Öcsém valahol az ablak alatt ólálkodik, és görbe kését feni . . ."

Pjotr glasgow-i házigazdája Szicíliából hozott feleséget, amikor még fedélzetmester volt. Hat év telt el azóta, és a fedélzetmester bérháztulajdonos lett. Tágas háza folyosóin és verandáin úgy járkált, mint egy hajó fedélzetén, s csak kiabált: a ház ragyogott a tisztaságtól, akár egy hajó.

Pjotrnak egy-egy hajóútról hazatérve jólesett látnia az égő szemű, fiatal szicíliai asszonyt, amint ott állt az abla-

kában, nagyvirágos, idegenszerű kendőben. Az asszony olykor kinyitotta az ablakot, és kikiabált, karját lengetve, mintha szárny volna:

— Ó, orosz . . . szép!

Ő ajándékot dobott neki:

— Kapd el, Stella!

Az asszony a kezét nyújtogatta, de a csomag átrepült a fején, és a háta mögött esett le.

A férj, ha történetesen jelen volt, mosoly nélkül figyelte mindezt.

Kira egy ilyen pillanatban látta meg Pjotrt. A csomag nem repült fel az ablakig, a fiatalasszony kinyújtotta két hosszú karját, és a csomag a nyitott tenyerébe feküdt. Mind, akik ezt látták — forró és fülledt júliusi este volt —, tapsoltak, Kira felkiáltott:

— Bravo . . . haraso!

Pjotr megfordult. Hosszú lábú fiatal lány állt mellette, még szinte csitri, s nevető szemmel nézett rá. Pjotr elmosolyodott:

— Maga orosz?

— Az vagyok . . .

— Nem Klavgyijeva?

Pjotr hallotta, nem is egyszer, hogy egy utcával arrább, a márványtornácos kis palotában egy Klavgyijev nevű orosz történész lakik, akit lázadó fiának viharos sorsa kényszerített rá, hogy Angliába települjön, még a múlt század végén. Öt tagja van a családnak: Klavgyijev, a felesége, a menye a fiával és lányával.

Kira örömmel lépegetett mellette, a nagy darab, jókedvű férfi mellett, mosolyogva tekingetett rá.

— Nem, nem, magam viszem a könyveimet, a nagyanyót így mutatom meg magának . . .

Ő pedig, amint nézegette, azon tűnődött, hány éves lehet? Tizenhét vagy tizennyolc? Nem, inkább tizennyolc . . .

Rakott szoknyája és világos blúza túlságosan egyszerű volt egy felnőtt lányhoz, aki ráadásul tetszeni akar.

De amikor megérkeztek, kiderült, hogy a nagyanyó elment a fiú-unokájához (Kira bátyja harmadik éve kórházban feküdt, és anyja állandóan mellette volt). Kira beinvitálta új ismerősét. Később, amikor Pjotr jobban megismerte a lányt, gyakran eltűnődött rajta, hogyan merte ezt megtenni.

Kira hívta, és ő bement. Festőműteremben találta magát. Igaz, hogy az ott látott vázlatokat nem értette meg mindjárt. Valami egészen köznapi: csónakok a Clyde partján. Karókon száradó halászháló. Rózsaszínű sziklák (igen, rózsaszínűek — Glasgow ilyen sziklakövekből épült). Sirályok a tenger felett. A parti kavicson heverésző gyerekek. Ruhát mosó nők. De mindez az itteni sápadt hajnalokkal a háttérben, s a skóciai ég, nap, fák, víz, a vörös parti homok, a sűrű és az unalomig zöld réti fű pasztell színeiben tartva.

És amikor újra Kirára pillantott, már nem látta annyira kislánynak, jóllehet a félénk és elbűvölő gyermekiesség megmaradt benne.

— Olvastam valahol — szólt a lány szemébe nézve —, hogy vannak hangok, amiket maga a természet hoz létre. Az ember kinyitotta a száját, és énekelt.

— Énhozzám nem volt ilyen bőkezű a természet, mint a többi Klavgyijevhez sem. — Kira elhallgatott, mintha azt várná, hogy szavainak értelme a másik tudatába hatoljon. — Nem érti? A Klavgyijevek jelmondata: „minden igazit a munka teremt..." — A mennyezetre pillantott. — Odafent a munka birodalma van. — A nagyapjára célzott. — Nem hiszi?

Pjotr nem tudott mit válaszolni.

— Jöjjön, beszéltem neki magáról.

— Tudja, Kira — szólt Pjotr, amikor megindultak felfelé a lépcsőn —, én sohasem láttam őt a városban.

— Klavgyijev nem is jár be — mondta Kira, így: „Klavgyijev", mintha ő más nevet viselne. — Az öreg örökké friss, folyton dolgozik, és nyilván jól dolgozik, ha az a fene Timber a művének minden új lapját szinte kiragadja a tolla alól.

Pjotr álmélkodik: mit kapkod ez az angol annyira Klavgyijev könyve után, amikor a témája Oroszország, nem Anglia: „Gorcsakov és Bismarck"?

Lépcső. Sötét, festetlen ajtó. Félhomály. Papiros- és enyvszag. Könyvespolcok. A barna dermatin-kötések alig látszanak a sötétben: alszanak a könyvek.

És váratlanul egy széles ablak, a kertre nyílik, íróasztal, és mellette egy alacsony ember. Szinte érthetetlen — gondolja Pjotr —, Klavgyijev, és ilyen kicsi!

— Te vagy az, Kira?

— Igen, Klavgyijev. Elhoztam hozzád Pjotr Dorofejevicset.

Klavgyijev megfordult, s egy lépést tett Pjotr felé. Mint Vrubel *Pán*jának, minden ereje a szemében van. Kemény és kiapadhatatlan fénnyel teli tekintet a bozontos szürke szemöldök alatt.

— Isten hozta! Kira Nyikolajevna beszélt nekem magáról. — Így mondta: „Kira Nyikolajevna" — csábító alkalom a fia nevének kiejtésére.

Most ott áll közvetlenül Pjotr előtt, előre-hátra hintázva a sarkáról a cipője orrára, Pjotr jól szemügyre veheti. Vöröses kecskeszakállába ősz szálak szövődnek, és sápadt, kopasz feje búbját is ilyen vöröses kis hajkoszorú övezi. Arca sárgásfehér, halántéka táján enyhén kidagadó kék erek. Amikor beszívja az ajkát (gyakran teszi), alsó ajka alatt a gondosan nyesett kis háromszög kissé felhúzódik, és mulatságosan előremered. Ritkán nevet, a mosolyt is mintha restellné, de a mosolya jóságos.

— Kira Nyikolajevna úgy mondta nekem, hogy maga munkás.

— Az vagyok, Fjodor Pavlovics.

— Lám, lám... ez a huszadik század! — kiáltott fel az öreg, és még buzgóbban hintázott a sarkáról a cipője orrára. — Tehát amije van, azt mind a két kezével szerezte? Csak az a maradandó, amit az ember a maga kezével szerez. — Hirtelen szétnyitotta mindkét kezét, és a tenyerét nézegette, nem minden kíváncsiság nélkül: fehér tenyere volt, ujjai mulatságosan szétterpesztve, a két hüvelyk félhold alakúra görbülve. — Én is iparkodok... a kezemmel. — Hirtelen elmosolyodott, és szégyenlősen, szeretettel nézett Pjotrra. — Maga kinek a pártján van, Plehanovén, vagy tán annak a borzas Deutschnak a híve?

— Én a saját magam híve vagyok, Fjodor Pavlovics — felelte nevetve Pjotr.

Klavgyijev felélénkült.

— És ha szabad kérdeznem, kicsoda maga?... — Most felnézett rá. — Az én Koljuskám, Kira Nyikolajevna apja, az igazságért harcolt, a türelmes igazságosságért... A proletárdiktatúráért, de a türelmességért...

— Szerintem a demokrácia az elnyomottak szabadsága — szólt Pjotr.

— Ez tán kizárja a türelmet?

— Amikor vérre megy a dolog, Pjotr Pavlovics...

— Látott már vért? Lám, ez is... a huszadik század — szólt Klavgyijev, nem várva meg Pjotr válaszát. Leült. Pjotr ott magaslott felette. — Erő kell hozzá, hogy magával beszélhessen az ember — mosolygott Klavgyijev. — Azt akarom, hogy eljárjon hozzánk. Maga egyenes ember, könnyű magával szót érteni.

Lementek Kira szobájába.

— A türelem a Klavgyijevek közös hitvallása? — kérdezte Pjotr.

A lány most az ablakkal szemben állt, és szeme a fényárban világosbarnának látszott.

— Közös. — Kira ellépett az ablaktól, s a szeme visszanyerte előbbi színét. — Csak véletlenül nem lettem történész — szólt, látható összefüggés nélkül.

Pjotr azt gondolta: „Valóban, csak véletlenül nem lett történész, ez rávall." Néhány találkozásuk során felismerte, hogy Kirában megvan a fegyelmezett ész, a logikus gondolkodás, és az a racionális szemlélet, amely kihámozza burkából a tényt, hogy csupán a kis magja marad, a gondolatot rejtő mag.

Három nap múlva, amikor a kölcsönvett könyvek közül az elsőt visszavitte, Kira azt mondta neki:

— Látta már az itteni táncot? Eljönne a skót színházba?

Elmentek. Szabadtéri színház volt, kulisszái a dombok sziklái. Magaslaton ültek, és lenéztek a színpadra, amely lent volt, egészen a folyónál. De alighogy a nap lement, köd ereszkedett a folyóra, s nem látták a színpadot. Pjotr később nevetett ezen: a függöny idejében legördült. Levetette a zakóját, és a lányra adta. Kira nagyon mulatságosan festett benne, a kabát ujjaiból csak az ujja hegye látszott ki, s amikor tapsolt (a köd néha szétfoszlott, és csodálkozva látták, hogy folyik a tánc), fölemelte a kezét, hogy a kabátujjak visszacsússzanak.

Hirtelen meleg lett, és megeredt az eső, kezdetben csak vékonyan, mintegy selyemszitán át, majd a szita kiszakadt, és csak úgy ömlött a zápor. Mielőtt Pjotr az esőköpenyét ráteríthette volna, a lány bőrig ázott. Mindketten az esőkabát alá bújtak, és futásnak eredtek. Kira vacogott.

Egy hatalmas gesztenyefa alatt álltak, és Pjotr érezte, hogy a lány csuromvizesen, csontig átfagyva, reszketve melegszik a mellén, és egyre szelídebb lesz. Megcsókolta először a két szemét, majd az ajkát: frissen fejt tej és meleg cipóillata volt.

Majd valami külvárosi kiskocsmában üldögéltek egy sarokba húzódva, és nevetve figyelték a mellettük dőzsölő nagy családot. Nyilván parasztok voltak, akik előző nap jó áron adták el az árpát. Kis bográcsokkal és tálakkal felszerelve jöttek oda, s kancsókból töltögették a maguk hozta árpabort. Fékevesztetten mulatoztak, és ők szívből nevettek rajtuk. Miért, miért nem, minden csekélység nevetésre ingerelte őket.

Majd Pjotr arra kérte a lányt, hogy önmagáról beszéljen, és Kira elmondta, hogyan szökött ki apja a szibériai száműzetésből Angliába — Archangelszken át szökött —, és hogy mennyi baj zúdult a családjára: bátyja betegsége (medencecsont-tuberkulózis) — biztosan megütötte („az életemnél is jobban szeretem őt, mert tudom, hogy meghal"), aztán az apja halála. „Maga fél a haláltól?" — kérdezte hirtelen. — „Nem." — „Én félek. Gondolatban gyakran látom, hogy engem temetnek, és azt szeretném, ha sokan volnának ott, és mindenféle jót mondanának rólam, mint például: »Óh, igen, valóban szép reményekre jogosított . . .« Furcsa, de az életben nem vagyok hiú . . . Hát maga?" — Majd megkérte, hogy beszéljen Oroszországról . . . „Szeretem, ha Oroszországról beszélnek, és mindent megjegyzek magamnak, hogy mi hol van, például Pétervárott . . . hol van az Izsák-székesegyház, és hol a Kazányi, hol a Nyári-kert, és persze a Képzőművészeti Akadémia . . . Gyakorta bolyongok egymagamban Pétervár utcáin, és nem tévedhetek el, mert úgy érzem, mindent ismerek ott, Oroszország többi részét azonban csak homályosan képzelem el, csak napot és havat látok . . . Hát a Kubány, az milyen? Nyárfák, sárga folyók és por? . . . Maga miért itt van, és nem Oroszországban? Forradalom? Mint a papa: államellenes bűncselekményt követett el? Bűnös, de a szeme szelíd. Megálljon csak, azért mégsem fekete . . . Ugye, nem fekete? Majd elmegyek magához egyszer nappal, és jól megnézem . . .

14

A következő alkalommal azzal fogadta, hogy Klavgyijev reggel óta már kétszer kérdezősködött utána.

A könyvtárban égett a mennyezetlámpa, itt volt Klavgyijev.

— Mi a véleménye erről? — Tekintetével az asztalon heverő csomó újságra mutatott.

— Kornyilov Petrográd elleni hadjáratáról van valami hír? — kérdezte Pjotr.

— Nem, más újság van: Kerenszkij fegyvert adott a munkásoknak! — Klavgyijev most Pjotr előtt állt, és lassan hintázott a sarkáról a lábujjhegyére. — Vallja be, Pjotr Dorofejevics, ha puskát kap a kezébe, kedve támad elsütni.

— Azt akarja mondani, hogy forradalom várható? Munkásforradalom?

Klavgyijev abbahagyta a hintázást.

— Azt akarom mondani, hogy már szeptemberben megtörtént, egyébként alkalma lesz felülbírálni engem. Igaz is, emlékszik az én türelmi formulámra?

Pjotr elmosolyodott:

— Az emlékezetem sajátossága, Fjodor Pavlovics, hogy nemcsak azt őrzi meg, amivel egyetértek . . .

— Fő, hogy emlékszik rá. Többre nem tartok igényt — mondta Klavgyijev.

Pjotr egyre sűrűbben járt Klavgyijevékhez. Gyakran felment az öreghez.

— Másfél óra szabad időt kap — szokta mondani Klavgyijev, s a desszerttányér nagyságú öntöttvas órára pillantott, amely az ablak mellett lógott.

Ez azt jelentette, hogy Pjotr másfél óráig ott maradhat a könyvtárban. Amint megállapította, Klavgyijev könyvtárában valamennyi kötetnek lényegében ugyanaz a témája: Gorcsakov és Bismarck. A krími háború és Gorcsakov há-

ború utáni tevékenysége („Azt beszélik, Oroszország haragszik. Nem, Oroszország nem haragszik, erőt gyűjt"), ez volt a könyvtár magja. Kissé nevetséges, de minderről Pjotrnak hatalmas kubányi napraforgótábla jutott eszébe, ahol hajnaltól napestig dolgozik egy fáradhatatlan méh. Beláthatatlan a tábla, megszámlálhatatlan sok a narancssárga virágfej, de egy sincs köztük, amelyen a méh ne járt volna, hogy nektárt szívjon belőle.

— A szeptemberben szétosztott puskákat elsütötték — szólt Klavgyijev, váratlanul belépve a könyvtárba. — Emlékszik a beszélgetésünkre?

Klavgyijev íróasztalán, a kéziratok felett egy halom újságot pillantott meg Pjotr. Úgy látszik, Fjodor Pavlovics kifogyott a türelemből, és munkáját abbahagyva az újságokért nyúlt. Nyomós oka volt rá: Oroszországban teljes gőzzel közeledett az új forradalom.

— S nem gondolja, hogy az oroszországi felkelés után Közép-Európában is bekövetkezik a robbanás?

— Meglehet — mosolygott Pjotr. Klavgyijev szavai kellemesen érintették.

Klavgyijev most szemlehunyva állt előtte.

— Szabad köztársaságok szövetsége?

— Igen, ha szabadjára engedjük az álmokat — nevetett Pjotr.

— Tegnap beszéltem Kira Nyikolajevnával: nagyon vágyom Oroszországba. — Klavgyijev a szokottnál is jóságosabban nézett rá. „Nemigen láttam még ilyennek Klavgyijevet. Hová lett a konok önfejűsége? Oroszország iránti szeretetével szemben ő is fegyvertelen?" És még ezt gondolta Belogyed: „Talán itt az ideje, hogy határozottabban beszéljek Kirával? Nem erre kér-e Klavgyijev?"

Kisétált a lánnyal a város határába, a lejtős-sziklás dombokhoz. Ezek a dombok a várostól északnyugatra kezdődnek.

A huszadik mérföldnél letértek az útról, és a nyílt mezőn mentek tovább. Észrevétlenül leszállt az est: bronz színű nap fénylett a fekete mezők felett. Nagyon szép volt: fekete mezők és vörösen lángoló sziklák. Kira fellapozta a vázlatfüzetét: sietett, nehogy ezt a pillanatot elszalassza. Pjotr pedig kissé arrább leült, és a lányt nézte.

Az alkonyat kilobbant, de ők még nem indultak haza. A köveken heverésztek, s a testük nem érzett hideget, mintha a lapos és szinte puha kövek a nap folyamán összegyűjtött meleget lassacskán kisugároznák. Nagyon jó volt így feküdni, és nézni a felhős eget. Olykor kibújtak a nyugtalan, hideg fényű csillagok. Pjotr kinyújtotta a kezét, és Kira közelebb húzódott. „Kira — szólt Pjotr —, én Oroszországba készülök. Egyedül hagysz elmenni?" A lány a feje alá tett kézzel feküdt, és az eget nézte. „Én semmire sem akarok gondolni... Most képtelen vagyok gondolkozni..."

Amikor jóval éjfél után Pjotr felnyitotta a szemét, a lány haja az ő arcára került, és könnyű, meleg keze úgy pihent a mellén, mintha az őket körülvevő feneketlen nagy mélységtől óvná: az égtől, a puha tágasságtól, a mezőktől... Pjotr lehúzta a szvetterét, és betakarta vele a lányt, majd odahúzta a vázlatkönyvet, és gyufát gyújtott. Haragos pipacsokként égtek a dombok, s a tűz orcátlanul lángolt. A röpke pillanatot, amikor felgyúltak a dombok, s a mezőre árnyék került, Kira híven, eleven színekkel örökítette meg.

Még csillagokkal volt tele az ég, amikor hazaértek. Az ablakok alatti fenyőfánál vettek búcsút egymástól. „Kérdeztelek, de nem feleltél"... — mondta Pjotr. A lány azonban csak bágyadtan felemelte a kezét, és elment. Pjotr ezúttal a szokásosnál tovább várta, hogy az ablakok kivilágosodjanak. Felgyúlt a fény, de Kira nem lépett az ablakhoz.

Ez négy napja történt, és az igazat megvallva, Pjotr nem gondolta, hogy ilyen hamar meg kell ismételnie ezt a kér-

dését, és határozottabb választ követelnie, mint eddig. „Oroszországba megyek, értsd meg, utazom. Ha kedvesek neked a . . .” — Este, öt perccel hét előtt Pjotr elbúcsúzott a háziaktól, és kilépett a kapun. Átvágott az utcán, és belépett Kiráék udvarára. Sötét, csillagtalan este volt, és a nedvességgel átitatott föld is sötétlett. Csak a kikövezett, keskeny kis út, amelyen ment, derengett az éjszakában. De nem esett jól rajta járni: a cipője kopogása társult a szíve dobogásához. Letért róla, s a fűben lépegetett. Úgy egyeztek meg, hogy ha világos az ablak, Kira vele megy. Ha sötét, marad. Felnézett, s a sűrű sötét égboltra rajzolódva megpillantotta a fenyőfa fekete kúpját. Megfordult: Kira ablaka sötét volt. Kiment az udvarból, de nyomban megállt. Ostobaság ilyen egyszerre elszakítani mindent. Az ajtóhoz futott, kopogott, semmi válasz. Felment a lépcsőn, a sötétben kitapogatta a lány ajtaját, benyitott, s a szoba közepén megállt, várta, hogy a szeme megszokja a sötétséget.

— Kira — szólt, mégsem várva meg a percet, amikor képes lesz látni valamit.

— Te vagy az? — A lány ott állt mellette. — Nem megyek . . .

15

A vonat London felé robogott. Pjotr egyedül volt a fülkében. Eloltotta a lámpát, és széthúzta a függönyöket. Régen lement a nap, de a megolvadt láng még ott vöröslött az égen. Nem mentek ki a fejéből a lány szavai, a legutolsók: „Nem megyek . . .” No persze, ő még másként látja Oroszországot, még nem nőtt a szívéhez, nem láthatta, azért olyan érthetetlen, zordon.

A láng még mindig riogatta az eget. Pjotr az ablaküveghez tapasztotta az arcát. Mit tükröz az ég? A régen nyugatra húzódott alkonypírt, vagy annak a harcnak a tombo-

lását, amelynek frontjai körülfogták Európát az Atlanti-óceán partjaitól Oroszország fehér térségeiig? Pjotr a tegnap olvasott távirati jelentésre gondolt: orosz békeküldöttség utazott Bresztbe. És tudata sokszorosan visszhangozta: Bresztbe, Bresztbe...

Ismét az égre pillantott, és megremegett: ebben a ragyogásban nem annyira tűzfényt látott, mint vért. A hóra terült, a kemény orosz hóra, a lassan folydogáló, piros vér. Mennyi vér folyt ezekben az években?! Tudata egy sort ragadott ki a táviratból: „Lenin a tárgyalóasztalhoz ült..." S eltűnődött: nem lesz könnyű párviadal. Milyen lehet Lenin a tárgyalóasztalnál? Eszébe jutott egy fénykép: barátja házában látta, aki sokat utazott szerte a világban. Capri, május, talán május vége. Derült reggel, máris tikkasztó meleg. Hátul forró párába burkolt hegy. A tenger nincs rajta a képen, de valahol a közelben van, az ég színéről látszik. Ilyen forróságban jó a parti homokban heverni, a napnak fordított háttal, de az orosz emberek sakkoznak. Két férfi hajol a sakktábla fölé, mélyen lehajolnak: javában folyik a csata. Az egyiken köcsögkalap, nem minden hetykeség nélkül kissé a homlokába húzva (a jó hangulat jele). Két keze a térdén ökölbe szorítva. Pjotr felismerte Lenint. Ellenfele szigorú és komor, Iljics arcán azonban mosoly játszadozik. Ökölbe szorított kéz és mosoly? Igen, lehet, hogy így van. Pjotr jól emlékszik, hogy Lenin alakja előrehajolt. A háta nyakasságra vallott, nyilván elragadta a harci hév. Ez látszott a fényképen, nem a pozíciójátékos hideg nyugalma, hanem az emocionális ember heve, aki kurta, kemény csapásokkal képes eldönteni a harc kimenetelét. Pjotr nagyítóval megpróbálta a táblán levő sakkfigurákat felismerni. Nem volt könnyű, mert a sakktábla fókuszon kívül esett. De mégis sikerült a játszma állását megállapítania. Lenin helyzete, ahogy a sakkozók mondják, előnyösebbnek látszott.

A mozdony füstje ráterült a mezőre. A szél hol összesodorta, hol szétfújta, mint a porhót a fagyos, sima földön. És Pjotr ismét Oroszországra gondolt: „Lenin a tárgyalóasztalhoz ült..." Maga előtt látta a sakktábla fölé hajló embert, hunyorgó szemét, a térdén ökölbe szorított kezét. Ott, Oroszországban, új harc kezdődött, nem kevésbé szívós, mint ennek a háborúnak az ütközetei. Hogyan alakul a párviadal, és miféle nagyító segítségével nézze?

A vonat késés nélkül futott be Londonba. Háborús időben ez szerencsés kivétel volt. Pjotr megvárta, amíg a kocsi kiürül, és körülnézett.

— Belogyed elvtárs? — Az ember levette a szemüvegét, és megtörölte. — Litvinov.

Kékes petróleumfüst-felhőbe burkolózó ócska kis Metallurgique vitte őket a szállodába (a gépkocsik már második éve petróleummal jártak); Belogyed, a lábánál elhelyezett bőröndjét fogva, óvatosan tekingetett Litvinovra. Kemény gallérja állának feszült, az ajka szorosan zárt.

Pjotrnak a tizenötös év jutott eszébe, a londoni lap lepedőnyi oldalán látott szalagcím: „Makszim Litvinov orosz extrémista bombát dobott..." Litvinov természetesen nem dobált bombát, de beszédének hatása olyan volt, mintha valóságos bombával döntötte volna össze a termet, amelyben az európai szocialisták üléseztek. A konferencia lényegében egyetlen kérdést tárgyalt: a szocialisták állásfoglalása a háborúval kapcsolatban. Nem kell tudós marxistának lenni ahhoz, hogy megértse az ember: a szocializmus és az imperialista háború ellentétes fogalmak. De a tisztelt küldöttek megpróbálták meghajlítani a követ, amelynek természettől fogva tilos meghajolnia. Kiderült, hogy az orosz és az angol korona eszményei csaknem alaptételei a Kommunista Kiáltványnak. De most elakadt az ünnepélyes orgonaszó. A demokrácia természetesen megköveteli a türelmet, a konferencia hajlandó meghallgatni az orosz bol-

sevikok küldöttét is. Makszim Litvinov felmegy a szónoki emelvényre. Lassan lépeget, s a száz delegátus szemlesütve ül, bizonyára csak a cipőjét látja, amint a futószőnyeg zöld bolyhába süpped.

Litvinov beszél. A terem vagy egy percig visszafojtja lélegzetét. A meglepetés és a kíváncsiság csöndje ez. Majd felbolydul a terem. Úgy üvölt, mintha leforrázták volna. Nem ettől gyúltak az arcokon a vörös foltok? Szinte hihetetlen, hogy fehér kézelős emberek így ordítsanak. Csak az emelvényről lejövő ember nyugodt. De, különös, a terem most sem néz a szemébe. Az ember pedig lassan megy, mintha minden egyes kemény lépésével fontolgatna és magyarázna ... Elment, de a terem még sokáig nem tud magához térni. A vörös foltok, akárcsak az ember kemény lábnyomai a futószőnyegen, egy darabig még látszanak.

Az ócska Metallurgique pedig eközben folytatja útját Londonon át.

— Mi van Glasgow-ban? Eső és szél?

— Szél.

Pjotr elmosolyodott; a kísérője nem pazarolja a szót.

— Itt második napja derűs az idő, a villanyt csak estén-ként gyújtják meg.

— Nincs köd?

— Képzelje, nincs. Szinte furcsa.

Semmiségekről beszél, de a beszédmodora a régi.

A liftben Litvinov lehajol, sokáig nézegeti a gombokat, melyiket nyomja meg, végre óvatosan és gondosan megnyom egyet.

A lift megremeg, egy pillanatig mozdulatlan, majd kelletlenül megindul.

A folyosó homályos, a kis vörös lámpa alig világít. Litvinov megáll.

— Úgy hiszem, ez az — szól, a réztáblát nézegetve. — Igen, ide tessék.

A szoba nem nagyobb egy vasúti fülkénél, de minden van benne: ágy, éjjeliszekrény, asztal, két szék, sőt zománcozott mosdótál is.

— Nos, hogy tetszik a lakása? Nagyobbal egyelőre nem szolgálhatunk. Litvinov az ablakhoz lép, és kitárja. — Nem fél, hogy megfázik? — Leteszi a kalapját, a kabátját. — Tudja-e, kedves Belogyed, hogy mért hívtuk?

Pjotr ránéz: szóval véget ért a szélről, esőről és ködökről folytatott beszélgetés.

— Nem, nem tudom, Makszim Makszimics.

— Így mondta: „Makszimics", és első találkozásukra gondolt. Bernben vagy Stuttgartban volt, igen, alighanem Stuttgartban. Litvinov nyírott bajuszt viselt és keresztöltésekkel hímzett orosz vászoninget. Hány éves lehetett akkor: harminc vagy harmincöt? De akik szerették és tisztelték, már akkoriban is Makszim Makszimicsnak hívták, és Pjotr szemében amolyan engedékeny és adakozó bácsikának tűnt fel, valahogy Lermontov Makszim Makszimicsához hasonlónak. Azóta sok év eltelt, és nemcsak bajusza nincs, és nem visel hímzett inget, az emberben is megváltozott valami.

— Szóval nem tudja, hogy miért hívtuk? — Litvinov még jobban kitárja az ablakot, s a szemközti házat nézi; egy fiatal lány kinyújtott karján éppen egy lepedőt emelt fel, és ügyesen rádobta a kötélre.

— Úgy gondolom, nem csupán hazatérésemről van szó...

Litvinov tiszta papírlapot vett elő, és könnyű ceruzavonásokkal meredeken emelkedő folyópartot rajzolt, hullámzó vizet meg egy csónakot.

— A puszta visszatérés a hazájába boldoggá teheti az embert. Maga pedig még használhat is a forradalomnak... — Kemény ceruzavonással árbocot húzott a csónakra. — De nem csak erről van szó. — Vitorlákat erősített az árbocra, és kifeszítette őket. — Igazán nem is tudom, hogyan magya-

rázzam meg pontosan a küldetését. — Felhőt rajzolt a kis hajócska fölé. — Georgij Vasziljevics Csicserinnel együtt indul... — A ceruza ismét mozgásba jött, a folyó felett, a meredek part és a vitorlás felett hosszú, bánatos láncban vonuló madárcsapat tűnt fel. — Segíteni kell Csicserinnek ezen az úton, segíteni, vagyis vigyázni rá... — Litvinov a rajzot az asztal közepére tolta, figyelmesen nézegette, mintha nekikészülődne. — Most tíz percet kap, hogy rendbe szedje magát... Csak tíz percet, ma utaznunk kell...

Lekapcsolta a karóráját, és maga elé téve, felvette a telefonkagylót.

— Hello, Bill... Hello, igen, a konferencián... Mint mindig, a Victoria Streeten. — Angolul beszélt. — Nem, nyolckor kezdjük, és Clean is velem jön... Azt mondom, Bob Clean... — Litvinov Belogyedre pillantott, hogy elérti-e az iróniát, mert lám, milyen egyszerű az egész: a konferencia a Victoria Streeten lesz, pontosan nyolckor, és Litvinov Bob Cleannel jelenik meg. — Hello, mister Parkins, holnap tizenkettőkor találkozunk... Nem, sem tizenegykor, sem egykor nem tudok... — Előhúzta a noteszét, és szemüvegét levéve, rövidlátón nézegette; jól tele volt írva. Vajon hányszor néz bele napjában? — Nem tudok... Tizenegykor a British Museumben van találkám, kettőkor pedig a Piccadillyn kell lennem... Hello, mister Window... igen, igen, én vagyok, Litvinov, mondom: Makszim Litvinov. Most hall engem? — Tenyerével elfedte a kagylót. — Ezek a vén toryk, ha akarnak, hallanak, ha nem akarnak, nem. — Ismét belekiáltott a telefonba: — mister Window, postán küldtem el a csomagot... Igen, a londoni posta rendesen dolgozik, és holnap ebéd után megkapja...

Letette a kagylót, s az órájára pillantott: a beszélgetés az öreg toryval, aki süketnek tette magát, szemmel láthatóan felderítette, szemében még nem hunyt ki a derűs kis fény.

— Két percünk van. — Tekintetével a telefonkészülékre

mutatott. — Az imént tanúja volt a londoni szovjet-orosz nagykövetség munkájának. A nagykövetség egy órával ezelőtt a Waterloo-pályaudvaron volt, a postahivatal négyes számú ablakánál, tíz perc alatt lepecsételték és elküldték a nagykövetség csomagjait Manchesterbe, Birminghambe és Dublinbe. Ezt megelőzően a nagykövetség három órára a British Museumba vette be magát, reggel pedig egy omnibusz tetején robogott az East Endről a West Endre... Vésse emlékezetébe ezt a percet, kedves Belogyed, talán sosem ismétlődik meg: ez az egyetlen nagykövetség, amelyet nem terhel első, második és harmadik titkári státusz, livrés portások, Petrográdból hozatott szakácsok és rejtjelezők hada.

— Még ma megláthatom Csicserint? — tudakolta óvatosan Pjotr.

— Igen, természetesen... ha csak egy körülmény meg nem gátolja.

— Milyen körülmény? — kérdezte Pjotr.

— Csicserin börtönben van.

Szavainak a hatása őt magát is megriasztotta.

— Szökésről van szó?

— Nem, csak hazatérésről Oroszországba.

Pjotr felállt.

— Bocsásson meg... nem megyek.

Makszim Makszimovics levette a szemüvegét, félénken, kedvesen mosolygott.

— Nem értem. — Feltette a szemüvegét, és még mindig mosolyogva hosszasan nézett Belogyedre. — Miért?

Belogyed csak most vette észre, milyen kicsi a szoba — meglökte az ágyat, csaknem felborította az egyik széket, a pohárban veszélyesen megloccsant a víz.

— Mi értelme elutaznom? — kiáltott fel, megállva Litvinov előtt. — Ítélje meg, lehet-e ennél ostobább kép: két utas, útlevéllel és jeggyel ellátva hajózik a tengeren... Mi szellemes van ebben?

— Megálljon. Mégis milyen esetben lenne mindez... szellemes?

— Ha evezős csónakkal kellene átszelni a tengert, vagy egy Newporton átrepülni a front felett, és leszállni egy sztyeppei útra...

Litvinov nem kívánt válaszolni. Komolyan beszél ez az ember? Még ha tréfálna is, ebben a tréfában van némi igazság. Belogyed nyilván azt szeretné, ha ez az út veszélyesebb lenne, mint amilyen valójában. De hogy magyarázza meg neki, hogy mindez korántsem olyan könnyű? Még azt hiheti, csak azért beszél az út nehézségeiről, mert ő emlékeztette rájuk.

— Nem olyan egyszerű a dolog — mondta, és az ablakhoz lépett. — Tudja, milyen váddal csukták be Csicserint, és ami a fő, ki segédkezett ebben?

Belogyed meg sem moccant.

— Azzal vádolják... — ó, istenem, hogy is szól pontosan? —, hogy háborúellenes propagandát folytat az angolok közt, ha jól tudom, így hangzik a vádirat, de a dolog sokkal súlyosabb...

Litvinov az asztalhoz ült, odahúzta a rajzot, s felvette a ceruzát. Hallgatott, gondolkozott, csak a ceruza siklott a papiroson: a folyó úttá változott át, a kis hajó valami tankfélévé, s a madarak repülőgépekké. A csendes, szinte falusias táj háborús képet öltött.

— Amikor a cárt detronizálták, s az oroszok hazájukba igyekeztek — Litvinov kutatóan nézett Belogyedre —, az itteni orosz nagykövetség ellenezte a honfitársak hazatérését. Nem utasította el az emigránsok kérelmét, de bizonyos fokozatokat állapított meg: elsősorban azok térhettek haza, akik a februári forradalom eszméjét támogatták, viszont mindazok, akik messzebb akarnak menni, Angliában maradtak. Ezen a téren támadt Csicserinnek konfliktusa a nagykövetséggel.

— A nagykövetséggel általában?

— Nem, személy szerint Nabokovval, azzal a bizonyos Konsztantyin Nabokovval, Vlagyimir Nabokovnak, a *Recs* kiadójának fivérével. De hát ez nem fontos. Amint tudja, Benckendorff halálával Nabokov lépett a nagykövet örökébe. — Litvinov a szemüvege felett Pjotrra nézett. Mintha meg akarna győződni róla, érdekli-e mindaz, amiről beszél. Nyugodt szívélyességet és figyelmet olvasott ki a szeméből. — Aztán az történt, ami várható volt. — Litvinov az ablakhoz lépett, és kissé kihajolt: ott, a házak közt a Temze látszott, sötéten, mint a város. — Amikor Csicserin a sajtót hívta tanúnak, és ostromolta a nagykövetséget, Nabokov tiltott módszerhez folyamodott: a hatóságok az orosz nagykövetség segítségével megvádolták Csicserint, hogy beavatkozik az angol ügyekbe. A többit tudja: Csicserint a Brixton-börtönbe vetették. Ki tudja, meddig ülne ott, ha nem jön a forradalom? Ezek után elképzelheti Nabokov lelkiállapotát. Csicserin kijön a Brixtonból, és Pétervárra utazik, hogy — amint az újságok írják — átvegye az új Oroszország külügyminisztériumának vezetését. Az angoloknak meg van kötve a kezük. Nabokov azonban ... — Litvinov most Belogyed előtt állt. — Emlékszik arra az esetre, kilencszázhétben, azzal az orosz emigránssal, akit a svédek nem adtak ki a cárnak? Miután a kiadását megtagadták, azt tanácsolták szegény fejének, hogy hagyja el Svédországot. Nyomban felült egy Franciaországba tartó hajóra ... De amikor a hajó elérte a menekülést ígérő partot, a szökevényt holtan találták a kabinjában ... Nincs hosszabb kéz, mint az orosz politikai rendőrségé, ezt már maga is ugyanolyan jól tudja, mint én.

— Szóval nem kell átszállni sem evezős csónakba, sem Newportra?

— Nem kell — hagyta rá Litvinov, és szemüvegét levéve nézett Belogyedre. — A süppedős karosszékek a szalonban,

s a zöldernyős lámpa, amit a kajütben fog látni, ne ejtsék tévedésbe: ez lesz a legveszélyesebb útja.

Pjotr hallgatott. Hát ezért utazik Csicserinnel a hazájába, ő, Belogyed! S riadt, de mégis örvendező izgalom fogta el. Pontosan olyan állapot volt ez (tehát ismétlődik!), mint azon a régvolt augusztusi éjszakán, kilencszáztizenegyben, amikor ő a köves fekete-tengeri partról csónakba ugrott, és evezőjét a parti sziklák szürkésbarna tömegének vetve ellökte magát, aztán nekifeszült az evezőknek: előtte volt a tenger, a hatalmas tenger, s rajta az ismeretlen út nappala és éjjele várta . . .

16

A Brixton főbejáratához autón már nem lehetett odaférni, gépkocsi-front zárta el az utat.

— Több mint figyelemre méltó látvány: Nagy-Britannia nagylelkűen szabadon engedi az orosz harcost — nevetett Litvinov. — Herzen megbocsáthatatlanul tévedett, amikor azt állította, hogy Anglia rossz segítőtársa a forradalomnak.

A külügyminisztérium tisztviselője, egy keresetten elegáns, lekerekített hajtókás kabátot viselő fiatalember fogadta őket. Kissé felemelte a kalapját, és látni hagyta gondosan elválasztott vöröses, kissé hullámos haját.

— Még tíz percre van szükségem, pontosan tízre — mondta a fiatal angol oroszul.

Litvinov megigazította a szemüvegét; vastag ajka komor türelmetlenséget és aggodalmat fejezett ki.

— Én várok akár tizenötig is, mister Taylor, de Csicserin úrnak nehezebb a várakozás.

A Taylornak nevezett fiatalember eltűnt, és Pjotr Litvinovra bámult: „Honnan került elő ez a mister Taylor, és honnan tud oroszul?" — kérdezte a tekintete.

— Hiszen tudja, hogy orosz órákat adtam — mondta Litvinov, e tömör mondattal kívánván megválaszolni Belogyed minden kérdését.

— Igen, de azt nem tudtam, hogy angol diplomaták is voltak a tanítványai közt.

Litvinov elnevette magát:

— Voltak.

A fiatal tisztviselő pedig, mintha divatos kabátja szárnyaival a Brixton összes régi porát felkavarta volna: mindaz, ami természettől fogva hangtalan volt, lázas buzgalommal és igyekezettel felzúgott, feldübörgött, kopogni kezdett.

Majd mindez elnémult. Csend lett. Belogyed ismét megpillantotta a mosolygó tisztviselőt. Vidám volt, mint az imént, csak kipirult, s a haja megnedvesedett — a játék is erőt kíván.

— Megvan az engedély. Minden a lehető legjobban megy. — Úgy mosolygott, mintha nem is kőrengeteg közepén, hanem napsütötte erdei tisztáson állna.

Leülnek egy fapadra, és várnak. A lámpafény csak részben világítja meg a folyosót, s a távoli fala homályba merül. Onnan kell Csicserinnek kijönnie. Hirtelen valószerűtlen csend támad. Kő, vas, zárt ajtók csendje. A vasrácsos ablakon át szélmalom látszik. Valószínűtlen kép: börtön és malom! Ha szél fúj, a malom szárnyai megmozdulnak. Bizonyára Csicserin is látta ezt a malmot a börtön ablakából. Ugyanolyan, mint a dimbes-dombos orosz mezőkön, széles vállú, zömök, a vitorlái karokként széttárva. Mintha Oroszországból szállt volna ide, a fiatalkorból, az orosz mesékből, hogy elmondja, milyen halhatatlan és legyőzhetetlen az élet.

Pjotr hallja, hogy a kőépület belsejében ajtó csapódik, úgy döng, mintha szél vágta volna be.

Elképzeli, hogy megindul egy ember, egyedül. Mintha mind a tizenkét vasveretes ajtót kinyitották volna előtte,

és azt mondanák: menj csak ezen a köves úton, semerre ne fordulj, itt minden út egyenes, akár a szabadságba, akár a rabságba visz. S az ember megy lassan, nyugodt és fáradt léptekkel — nem könnyű a járás, de tudja, hogy célhoz ér.

Csicserin bágyadt, fehér arccal bukkan elő a homályból, csak a szeme fénylik.

— No, úgy látszik, szabad vagyok! — Mosolyog, de Pjotr szomorúságot vél látni a mosolyában. Könnyű keze szinte már bántóan puha, az ember szeretné, ha súlyosabb és keményebb volna.

Csicserin kilép az utcára, és leveszi a kalapját.

— Milyen boldogság eget látni a fejem felett! — Körülnéz. — Szerintem havazni fog, ni, hogy elfehérült az égbolt!... — Pillantása a malomra esik, és elmosolyodik: — Csaknem orosz táj, ugye? — kérdezi, és Pjotr azt gondolja: „No persze, a börtönablakból ezt a malmot nézte, és Oroszországra gondolt, biztosan Oroszországra."

A Metallurgique megindul, s a börtön előtt sorakozó autók sietve követik. Az utcákat ellepő londoniak a járda szélére sereglenek, meghökkenve bámulnak. Valóban, a menet több mint különös: mivel érdemelte ki ez a tragacs Metallurgique a tisztességet, hogy Limousinok élén haladjon?

A Metallurgique pedig kifogástalanul dübörög London kőkockáin, ráérősen számlálja őket, minden követ megjegyez, egyet sem hagy ki.

Pjotr le nem veszi a szemét Csicserinről: szavaiban, beszédmodorában megvan a hűvös logikusság, a kifejezés választékossága, de hiányzik a köréhez tartozó értelmiségiek (hiába, Pjotr szemében Csicserin mégiscsak nemesember) leereszkedő nyájassága, ami csaknem mindig sértő.

Fejük felett az ég beborult, az autó ponyvatetején apró szemű jégdara kopogott dühösen. Majd megjött a szél, és nagy hópelyheket hozott — hóvihar támadt.

— Oroszország!... — Csicserinből az elragadtatás szólt,

Pjotr legalábbis úgy érezte, majd elrestellve magát, nyugodtabban, szinte mentegetőzve folytatta: — A messzi Karaulban is, Tambov vidékén, ugyanígy jön a hófelhő, és elfedi a napot, s estére egyre sűrűbben és hevesebben kavarog a hóvihar, reggelre pedig csupa hó mindenütt, csak nap és hó. És kék szánnyomok: valaki már végighajtott a friss havon.

A Metallurgique pedig átrobog a Temzén, és megáll az Oakley square-n, ahol Csicserin manzárdszobát bérel.

— Figyelmesen hallgassanak rám, és kövessenek — szól Csicserin, és bátran eltűnik a ház sötétjében. — Vigyázat, magas a lépcső, és pontosan kell számolni a fokokat, különben a háziak lakásába csöppen az ember. Tehát huszonhét lépcsőfok. — Csicserin elöl megy. Pjotr hallja, hogy liheg, és nyilván számol. — Kész, huszonhét — mondja fojtott hangon: egészen az égben van a manzard. — Most forduljanak balra, itt az ajtó.

Megnyikordult az ajtó, poros könyvszag és hideg áradt feléjük. Csicserin megforgatta a kapcsolót. — Nincs áram. Valahol volt egy lámpás...

Kitapogatja egy petróleumlámpa üvegét, a kézelőgombja koccanásából hallani. — Gyufa?...

A kékes láng fényénél Csicserin vöröses, sötét szakálla és az ajka látszik. Gyorsan szárad a bepárásodott üveg, a fény élesebb lesz, az egész szobát betölti. Nyitott könyv hever az asztalon, mellette félig ivott, leülepedett tea. Egy sárga vízzel telt pohárban reménytelenül elszáradt kamilla szára, és élénkvörös virágpor az asztalon. Megkezdett papírlap, rajta tollszár, a toll hegyénél a papiroson megszáradt tintafolt. Úgy látszik, hirtelen, egy türelmetlen sóhajtással szakadt itt meg minden, a bánatosan tűnődő szó, a papír felett tartó kéz mozgása — kopogtatás nélkül léptek be.

— Megmaradt a kuckóm, nem bolygatták. — Csicserin

körülnézett a szobában. — Látom, nem sokan szeretnek az isten szomszédságában lakni... — Kitekintett az ablakon, amely mögött hóvihar tombolt. — Mint egy világítótoronyban, valahol a Hochlandon, a Baltikumban, mi? Volt valahol egy doboz süteményem. — Kinyitotta a könyvespolc alsó ajtaját, a doboz nem volt ott. Levett a polcról egy csomó szótárat (rejtekhely volt mögötte), ugyanez az eredmény. Egy pillanatra abbahagyta a keresést, és elgondolkozott, majd hirtelen, csaknem ujjongva az ágy melletti éjjeliszekrényhez ugrott, de a dobozt ott sem találta.

Litvinov levette a szemüvegét, és gondosan megtörölgette, úgy látszik, ez biztos módja az izgalom levezetésének.

— Makszim Makszimics, csak nem... — szólt Csicserin, és gyanakodva pillantott a vendégére. Litvinov zavart mosolya mindent megmagyarázott. — Csak nem azt akarja mondani...

— De igen, éppen azt akarom mondani — felelt Litvinov, és aktatáskáját kinyitva, egy egész boltra való csemegét szedett elő.

— A maga előrelátása, Makszim Makszimics, ez a körültekintés... — Csicserin csak széttárta a karját.

Asztalt terítettek.

— Azt hiszi, a Brixtonban letargiába estem? — Csicserin Litvinovra pillantott. — Nem, mindent tudok, ami a világban történt. Különben majd meglátjuk...

17

Litvinov beszélni kezdett, és Csicserin szelek fújta, ingatag manzárdszobájában megjelent a tizenhetes év Petrográdja. Lenin azt mondta, hogy nyilvánosságra hozza a titkos szerződéseket. A Petrográdon akkreditált diplomaták sztrájkba léptek. Igen, a maga nemében páratlan sztrájk:

a diplomaták nem hajlandók az új hatalommal tárgyalni. A szovjet kormány komisszárjai megjelentek a Palota tér hat szám alatt: mindenki, aki együtt óhajt működni a forradalommal, a kormány megértésére talál.

— Az angolok úgy vélik — folytatta Litvinov —, hogy két héttel a maga hazautazása után Buchanan Londonban lesz. Apropó, az a hír járja, sőt makacsul tartja magát, hogy Buchanan utódja, sajátos utódja — helyesbített Litvinov — Bruce Lockhart lesz.

Csicserin bozontos szemöldöke felhúzódott.

— Melyik Lockhart? Az, aki Moszkvában volt alkonzul?

— Szerintem az.

— De ő nem annyira diplomata, mint... — Csicserin elharapta a szót.

— Igen... az a Lockhart.

Litvinov elértette a Csicserin válaszában ki nem mondott célzást.

Csicserin Belogyedre pillant. Úgy látszik, tudatában valami gondolat érik, egyelőre még önmaga előtt is homályos, de merész, csábító ötlet.

— S mi lenne, ha, mondjuk, holnap, maga, Belogyed elvtárs... Éppen maga, Pjotr elvtárs... — az „elvtárs" szót ünnepélyes nyíltsággal és szívélyességgel ejti ki — megjelenne Londonban az orosz nagykövetségen, és az új Oroszország kormánya nevében kérné, hogy adják át az ügyeket?

— Kész vagyok — feleli Pjotr, és Litvinovra pillant: nem döbbenti-e meg ez a lépés?

De Litvinov szeme felcsillan:

— Próbáljuk meg! — mondja. — Nincs kockázat, és lehet, hogy kisül belőle valami.

— Ó, kiszáradt a tinta! — Csicserin a tollszárral belebök a tintatartóba. — Kiszáradt! Adjon egy ceruzát, Makszim Makszimovics! — Elveszi a ceruzát, közelebb húzza a papírlapot, s írni kezd. — Úgy gondolom, hogy három kérdést

kell feltenni, hogy úgy mondjam, ténykérdést, nem lesz könnyű rájuk felelni. Rázza fel azt a monarchista Nabokovot! Mondja meg neki... — Csicserin ceruzája sebesen szalad a papiroson. — Hogy rendbe szedjem a gondolataimat — mondja Georgij Vasziljevics —, írnom kell... Tehát három...

Pjotrnak tetszik Csicserin temperamentuma, váratlanul gyors reagálása, merész ötletessége. Lám, támadt egy ötlete, és meg akarja alapozni, elsősorban önmaga számára, és „ténykérdéseket" formál.

— Excellenciádnak van-e tudomása róla (így szólítsa, hadd ránduljon össze!), hogy a Szovjet-kongresszus határozatával munkás-paraszt kormányt létesített, élén Uljanov-Leninnel? Az orosz nagykövetségnek ezt a kormányt kell képviselnie, semmiféle mást. Excellenciád mikor szándékozik átadni az ügyeket és az értékeket? — Csicserin eltolja magától a gyorsírással teleírt lapot. — Igaz is, járt maga már a londoni nagykövetségünkön? — kérdezi Pjotrt.

— Májusban voltam Nabokovnál.

— A bitang! — kiáltott fel Csicserin. — Biztosan a Romanov-ház végzetes tévedéséről beszélt, és esküdözött, hogy hű a demokráciához.

— Igen.

— Holnap el kell mennie hozzá. Mellesleg, mit beszélt akkor, amikor maga nála volt?

Becsületszóra, Pjotr nem gondolta, hogy ehhez a beszélgetéshez valaha vissza kell térnie.

— Egyre az angol kollégájával, sir George Buchanannal való petrográdi találkozását emlegette. Nabokov állítása szerint sir George meg van győződve róla, hogy minden bajnak Lenin az okozója, nem kellett volna őt Oroszországba engedni.

— Hallotta? — Csicserin Litvinovhoz fordult, aki Belogyed utóbbi szavaira felugrott ültéből. — Hallotta: „Nem

kellett volna Lenint Oroszországba engedni!" Parancsolja meg a viharnak, hogy álljon vigyázzba egy csíkos oszlop előtt!

Csend lett, csak a tető zörgése hallatszott, és valahol messze-messze mozdony fütyült bánatosan, incselkedőn.

— A maguk módján helyesen döntötték el az egyéniség történelmi szerepének kérdését... — Litvinov az ablakra pillantott, amely hótól fehérlett.

Csicserin a falhoz lépett: a vasúgy felett ott lógott Európa térképe. Hosszú-körmös ujjai munkához láttak. Kihúzta a rajzszögeket, a térképet összegöngyölve a sarokba vitte, és kétszer jól megrázta — porszag érződött.

A térkép az asztalra terült. Közönséges iskolai térkép volt, amelyen az angol diákok Európa földrajzát tanulják. Körök és vonalak szelték. Lemberg körül kék karika. Soldau körül piros. Szaggatott egyenes vonal haladt Kownón—Rovnón—Proszkurovon át. A későbbi frontvonal nincs kirajzolva, Csicserin akkor már börtönben volt.

Csicserin végighúzta a tenyerét a térképen.

— A régiek azt mondták: ne félj az áldozattól. Igen, odaadni a királynőt, és győzni, mint a sakkjátszmában.

„Két ember hajolt a térkép fölé — gondolta Pjotr. — Annyira különbözők, hogy szinte hihetetlen, hogy közös úton járnak. De talán az eszme ereje teszi, amelynek szentelték magukat, s amely képes egybeforrasztani a különböző embereket."

Litvinov a modern város szülötte. Racionális és szervezett. Minden, amit tesz, gondosan kiszámított, és egyetlen pontra irányul. Erős, okos kezével át tudná szabni a térképet, kényszeríteni a földet, hogy véres verejtékkel dolgozzék az emberre, geológusok, kohászok és felfedezők hadát vezényelni, hegyeket robbantani, városokat építeni.

Csicserin filozófus, a gondolat teremtője. Az ő eleme a tervezés, olykor a stratégiai tervezés, amikor a gondolat lát-

ható és láthatatlan teret fog át, amikor a látóhatár mögé hatol, és felfedezi, amit más ember csak holnap fog látni. Filozófus, és ... költő, muzsikus, Mozart értője, interpretálója. Mindez ott tükröződik Georgij Vasziljevics arcán, bőrének sárgásfehér fényében, nagy, sötét szemének pillantásában, az első ősz szálakkal átszőtt hajának halvány csillogásában ... Pjotr ott látja őt az egész világ fórumának szónoki emelvényén, amint az új orosz állam érdekét védelmezi. Alkalmassá teszi erre intellektusa, gondolkodó és általánosító képessége, végül az a tehetsége, hogy idegen nyelveken is ugyanolyan folyékonyan és elegánsan beszéljen, mint oroszul. Mit lehet még egy embertől kívánni? De kérdés, hogy mindezekhez mennyiben társul benne a kitartás a hétköznapok elviselésére? ... Bizonyára nem kis művészet meglepni a világot egy háborúellenes paktum tervével, aztán megvédeni ezt a tervet a magas fórum előtt, de még nagyobb művészet tartani a frontot, napról napra visszaverve az ellenség támadásait, és támadni ...

18

Amikor Pjotr visszatért a szállodába, a portás a kulccsal együtt egy levélkét adott át neki, amely úgy volt összehajtva, mint ahogy a gyógyszertárban a porokat csomagolják. „Pontosan kilenckor a hotelnél leszek, gyere ki elém. Kira." „Szóval mégis jön! No persze, hogy jön. Hogy is tehetne másként?" Pjotr az órájára pillantott: háromnegyed. Kilépett az utcára. Az idő kiderült. Valahol jobbra, Dover felett vagy talán még messzebb, a La Manche fölött, Dieppenél, a Loire völgye felett, a szél kiszabadított egy darabka csillagos eget, de a csillagok bágyadtan ragyogtak, mintha hanyatlóban volnának. Pjotr ismét az órájára pillantott: „Mindjárt itt lesz, ebben a pillanatban." Autó robogott el,

majd még egy. Valahol oldalt, egy mellékutcában, lópaták ütemes csattogása hallatszott. Az autó még nem volt általánosan elfogadott, legalábbis a londoni arisztokrácia körében. Kipp-kopp, kipp-kopp ... — verte ki a ló, és Pjotr úgy érezte, hogy a ló a másodperceket számlálja. „Egy ... kettő ..." Pjotr a járda szélére lépett. „Nem jön ... Késik. Pedig azelőtt pontos volt."

— Pjotr! — hallatszott a háta mögött.

Belogyed megfordult. Úgy rémlett neki, Kira mosolyogni próbál. S az egész lány olyan kedvetlen, mintha meg akarna hátrálni és elfutni ...

— Gyerünk — szólt Kira.

Lementek a folyóhoz.

Egy gőzhajó uszályt vontatott. Amikor az uszály a fénycsíkba ért, hirtelen megpillantották azt a mulatságosan külön világot: kutya járkál az ól körül, szél cibálja a kötélre teregetett ruhát, középen a kis házikó ablaka világos, csipkefüggöny takarja. Egy ember, ócska, foltozott nadrágban cipőt tisztít. Ki előtt fog benne parádézni az uszályon?

Álltak és nézték az uszályt, és minden gondolatuk ott járt, mintha csakis azért jöttek volna oda, hogy nézzék ezt a vízen lassan tovaúszó világot, jóllehet semmi meglepő nem volt benne, éppen olyan volt minden, mint a parton, sőt hétköznapibb. Pjotr értette ezt meg elsőnek.

— Jössz? — kérdezte, és megdöbbent, mennyire megváltozott a lány a két nap alatt. — Jössz?

Kira a kőszegély szélére lépett, olyan közel a vízhez, hogy alakja a habokban tükröződött.

— Jaj, de nehéz ... — mondta, és arcával Pjotr vállához simult.

Pjotr fogta a kezét, mint egy kisgyermekét szokták, amikor a robogó autókkal tele úton vágnak át, és elhúzta a víz széléről.

— Elszédülsz.

De Kira elmosolyodott, és Pjotr ismét úgy látta, hogy a mosolyában nincs öröm.

— Nem . . . Én nem szédülök.

Aztán ott ültek a vízbe nyúló falépcsőn.

— Én nem kérdezlek . . . Majd ha megmondod . . . akkor megmondod — szólt Pjotr.

— Mindent elmondok . . . neked . . .

Pjotr körülnézett: csak a víz és a hideg kő, sehol egy csepp melegség . . .

— A hangodat akarom hallani — mondta, és mellén érezte a lány kezét. Csak ebben a meleg kézben volt élet.

— Én akkor ott álltam a szobában, és a fenyőt néztem.

— S láttad, amikor odamentem a fához?

Kira tenyere továbbra is a mellén pihent.

— Láttam . . . Ki akartam nyitni az ablakot, és kiáltani neked . . .

— Nem gyújtva világosságot?

Kira hallgatott. No persze, még most sem határozta el magát, hogy utazik. Ő, nem pedig Klavgyijev. De hát mi tartja vissza? Az anyja ragaszkodik hozzá. Anyja tudott Pjotrról, és ellenségesen kerülte. Vagy talán mindennek a beteg fivér az oka? Nem, minden Kira hivatásán múlik, a munkáján. Egyszer azt mondta: „Ha elutazom oda, minden összeomolhat. Lehet, hogy nem tudom, szörnyű még kimondani is, nem tudom átérezni." Szóval minden a vörös sziklákon múlik. Ezek mégis előítéletek, de becsületes szív előítéletei. Hát így vivódott és tépelődött ezekben a napokban.

— Tudom, nehéz kimondanod . . .

— Nem, megmondom.

Pjotr kabátujjába dugta kezét, és lassan csúsztatta a csuklótól a könyöke felé.

— Elutazásod után beszéltem Klavgyijevvel. Azt mondta: „Együtt megyünk Oroszországba." Így mondta: „Együtt."

— De mikor lesz az? — kérdezte Pjotr.

— A nyáron vagy ősszel — felelte Kira. — Ezen az őszön — határozta meg pontosabban.

Ismét zavar kerítette hatalmába. Nem omlott le a fal, nem, most is megvan, sőt, úgy látszik, ledönthetetlenebb, mint valaha.

— Örökre?

A lány nem felelt. Erősebben összeszorította az ajkát, és a szembogara, mint régen, feketén tüzelt.

— Azt kívánod tőlem ... — Nem fordította el a szemét.

— Nem, mondd meg — kérte Pjotr. Kira még sohasem ellenkezett ilyen leküzdhetetlen erővel, mint most.

— Megmondom ... Mindjárt megmondom ... — rebegte a lány, de a szeme, az arcizmai, az álla vonala, még a hajának rajza is a homloka felett, amely mindaddig olyan lágy volt, furcsán megfeszült.

— Nem magamról beszélek, de te ... Szavadat adtad apádnak. — Pjotr érezte, hogy az ő hangja is szokatlanul kemény.

Eszébe jutott egy augusztusi nap, délidő, s a fehér felhő a Kiráék ablaka előtt magasló fenyőfa csúcsa felett. Kira leemelte az íróasztalnak is használt sakk-asztalka fedőlapját, s az asztalt az ablakhoz tolta. Erős, az évek folyamán sem gyengült lakk- és dohányillat áradt. „Itt van minden" — mondta. Pjotr megpillantott egy világossárga rózsafüzért — biztosan Bulgáriából való, gondolta —, majd egy kis üvegcsét rejtő fadobozt, a tetején kis rajzzal, amelyet izzított tűvel égettek a fába. Kihúzta a kis üvegdugót, s megcsapta a rózsaolaj illata, amely évtizedek alatt sem párolgott el. Ez is Bulgáriából származott. Ezüst borotvakészlet került elő, pohár és szappantartó. Gyűrűs szegélyű borostyánkőszipka. Kis dagerrotip: egy telt ajkú, világos szőke szakállú (lám, innen van Kira hajának lenszőke árnyalata) férfi nézett róla Pjotrra. A szeme sarkában, felvont szemöldökében

pajzán hetykeség. „Víg kedélyű volt?" – kérdezte Pjotr; miért, miért nem, azt kívánta hallani, hogy igen. Kira mosolytalan szemmel nézett rá: „Lehet, de én már nem emlékszem rá, hogy vidám lett volna." – „Miért?" – „Kínok közt halt meg." – „Tüdővészben?" – „Mint minden tehetséges orosz." Pjotr csak most vette észre a másik dagerrotipet: az kisebb volt. Kezébe vette: oszlopos ház, amelyet félig beárnyékolt egy öreg fa lombja. „Valahol Oroszországban?" – „Moszkvában, a Szretyenkán." – „Apád háza?" – Kira elmosolyodott: – „Igen, Klavgyijevéké" . . . – És elkomorodott. – „A halála előtt egyre ezt nézte . . ." – „Búcsúzott Oroszországtól?" – „Búcsúzott és követelt." – „Követelt?" – kérdezte Pjotr. Kira hallgatott egy sort. „Azt akarta, hogy visszatérjek, legalább én . . ." – „Megígérted?" – Ismét csend következett. „Igen, megígértem."

– Emlékszel? – ismételte meg most Pjotr. – Megígérted.

– Megígértem, de becsületes akarok lenni. Mindent végiggondoltam – mondta a lány. – Nyárra hazamegyek. Dolgozni fogok. Elsétálgatok a nyírfaligetekben – világosabbak a vörös köveknél –, és a fenyőerdőkkel is megpróbálkozom. Meglesem a naplementét a mocsarak felett, azt mondják, veszettül szép. S a rozsot is megfestem. És végigmegyek a harmatos réteken . . . Aztán megnézzük, és döntünk, becsületesen döntünk.

– Na jó – felelte Pjotr. – Csak gyere.

A hídon álltak, és körüllengte őket a szél. Pjotr arra gondolt, hogy Kira másnak látja a szerelmet, mint ő. Kirának a szerelmük: mezők, krétadombok, tenger és csillagok, neki pedig az otthon, a kandallóban lobogó tűz, s a fehér abrosszal terített asztal felett lógó lámpa fénye.

– Milyen ember volt az apád? – kérdezte.

Kira összekulcsolta kezét, és az állához emelte.

– Jó ember volt – mondta, és látszott, hogy ezek az egy-

szerű szavak mindent átfognak a számára. – Adakozó, önzetlen, bátor. Mit lehet még mondani egy emberről?

– De . . . neki is a türelem volt a hitvallása?

Megindultak a víz mellett.

– Megfigyeltem, hogy a nagyapa gyakran jobban megérti az unokáját, mint a fiát vagy a lányát . . . A megértés egy nemzedékkel később jön meg. – Kira megállt, a vízre pillantott, és lassabban indult tovább. – Kell, hogy egy egész nemzedék csalódjon . . . kell a csalódás. Az emberiség lóugrásban halad előre a csalódás mezején.

Pjotr felkacagott, a víz visszaverte a hangot, s a nevetés hangosabban csengett.

– Értem: szóval a türelem nem volt a Klavgyijeveknek közös hitvallása.

– Nem, apám más hitet vallott.

– És Szibériában szenvedve szerezte ezt a hitét? – kérdezte Pjotr.

– Nem, még korábban – felelte a lány.

Nehogy későn érjenek a pályaudvarra, villamosra szálltak. A kocsi hideg volt és üres: ebben a kései órában senki sem szállt fel. Robogott Londonon át, még az emelkedőknél sem lassítva, robogott és dübörgött, mintha kérkednék vele, hogy olyan hideg. Kis paloták tünedeztek fel, elegánsan ívelt ereszekkel. Bérházak siklottak el, széles csípőjűek, laposak, alacsony emeletekkel, mintha ebben a városban nemcsak a föld, de az ég is aranynál drágább volna, s a házaknak nem volna hová nőniük. Office-épületek emelkedtek, szigorúan ünnepélyesek, keskenyek, ablakaik akár egy citadella lőrései, nem hatol be oda sem kartács, sem a nap. Házak suhantak el és ablakok, sok-sok ablak, narancssárgák, halványkékek, ragyogó fehérek, zöldek. Innen, a borús hideggel telt kocsiból, Pjotr irigyen nézte őket. Minden ablak a boldogság meghitt révének tűnt fel.

És mégis jól érezte magát ebben a villamosban, talán az

áhított fedelet nyújtotta, amiről legalábbis ő ábrándozott. Kira szemben ült vele, térdük összeért. Mint mindig, a lány parancsolgatott: „No, mit bámulsz? Csókolj meg!" Vagy: „Fázom... dugd be a kezed a kabátom ujjába... jaj, de finom tapintású!..." Vagy még: „Messze ülsz tőlem... húzódj közelebb!" Pjotr mindent megtett, amit kívánt, s nevetett hozzá. Tetszett neki, hogy van a világon valaki, aki dirigálja.

Amikor a vasúti peronra léptek, a bánatos, fáradt kis ráncok hirtelen visszatértek a lány arcára.

— Csak ne beszélj többet... Elmegyek... nem, ne találgass, elmegyek...

Alig szállt fel, a vonat megindult. Pjotr már nem láthatta az arcát, csak a kezét látta, amint intett, bágyadtan lehanyatlott, majd eltűnt.

Csak amikor a szállodába ért, akkor jutott eszébe, hogy másnap Nabokovhoz kell mennie.

19

Pjotr két utcával előbb állíttatta meg az autót, s gyalog közeledett a nagykövetséghez. Eső szemerkélt. Tavaszi illat áradt. Most csak a rá váró találkozásra tudott gondolni. Emlékezett rá, hogy kétszer járt itt. Először tizenegyben. Tavasz volt, a Temze-parti köveken hanga-ágakat árultak, lilás-rózsaszínű bimbócskákkal. Glasgow-ba éjfél után indult a vonat, s az estéje szabad volt. Második hete élt Angliában, s meg volt győződve róla, hogy megél azzal a háromszáz angol szóval, amit még Oroszországban tanult, ahhoz, hogy szenesputtonyokat cipeljen, háromszáz szó valóságos kincs. De váratlanul kiderült, hogy néma. London nem akarta befogadni, mint később Glasgow sem. Hogy angol nyelven megértesse magát, ceruzát fogott, amikor pedig a

ceruzája hegye kitört, egy darabka téglát vett föl a földről, s az aszfaltra pingálta a szükséges szót.

Akkor is sajgó szívvel járkált a városban. S hirtelen ötlete támadt. Arra gondolt, hogy ebben az idegen városban, ahol minden olyan más, a nyelv, a házak, de még az égbolt is, kell egy kis Oroszország-szigetnek lennie. Így jött ebbe az utcába, de a házig már nehezen jutott el.

Első benyomása az volt, hogy a nagykövetség palotájában valami zavaros és talán ünnepélyes dolog történik, például tűz ütött ki, ha van ilyen tűz a világon. Mint tűzvészkor, a palota fényben úszott, rendőrök vették körül, szájtátó tömeg bámulta, s a legdrágább márkájú autók rohamozták. Tán ebben az egyben különbözött a tűzvésztől a kép, amely a szeme elé tárult.

Az utcát a legválasztékosabb formájú és színű autók tömték el — villogó-fehér kerekű, fekete Delage-ok, Peugeot-k, hosszúak, mint az agarak, Rolls-Royce-ok és Daimlerek, hatalmas Benz-kocsik, de voltak nyitott hintók is (a tavasz már bevonult a városba) felhúzható fedéllel, elegáns ülésekkel, visszapillantó tükörrel és tartalék-abroncsokkal, amelyek fémtokba zárva a hágcsóra voltak erősítve, meg jelzőkürtökkel és dudákkal... Ú-ú-ú... o-o-o... hu-u-u... — sóhajtoztak és daloltak, hangjuk erejével és rafinált hajlékonyságával kérkedtek egymás előtt az autók. Úgy látszott, mielőtt Pjotr ebbe a kis utcába ért volna, a vendégek már kezdtek szétszéledni, s mind indulóban vannak.

Egy robusztus, jó torkú ember, ismeretlen, bölcs ábécé szerint kiáltotta a neveket, rangokat, országokat, s az autók a bejárathoz furakodtak, csökönyösséget és durva önzést tanúsítva, olyan erőszakosan, ami sehogy sem illett a pucér vállak tompa fényéhez, a briliánsok szikrázásához, az estélyi ruhák lágy suhogásához, a vöröslő kopasz fejek és tarkók csillogásához, a gallérok és kézelők kifogástalan fehér-

ségéhez, mindahhoz, ami most a lámpák reszkető fényében lejátszódott.

Pjotr a túlsó járda szélén állt, és mohón figyelt. Oroszországot játszottak ott, a csaknem színpadi deszkákon. De mennyire nem hasonlított ez ahhoz az árkok és mocsarak homályában elterülő Oroszországhoz, amelyet ő ismert! Pjotr megpróbált előbbre nyomulni — mégiscsak érdekes — Oroszország! De az a robusztus ember útját állta. „Fordulj vissza, kedves, most nincs idő veled törődni! Jaj, belefárad a nyelvem — a cárevics neve napja van... ez alkalomból ünnepélyes fogadás!..." Nem, csakugyan, ha „ünnepi tűzvész"-t mondott volna, Pjotr nem csodálkoznék, olyan nagyon füstszagú volt mindez. „Tágulj innen, ha mondom — tátotta ki erős torkát az ember. — Alekszandr Konsztantyinovics Benckendorff gróf udvarmester őexcellenciája társaságot hívott... ez alkalomból! Érted?" — Azt mondta: Benckendorff, és Pjotr hátán hideg borzongás futott végig, az Alekszej-ravelin nyirkos hidegét érezte... Persze, színielőadás, ez az ember, akinek neve egyszer már annyi szerencsétlenséget hozott, Oroszországot játszik. Hej, bárcsak lángok kapnának ebbe a palotába — nem volna igazságosabb tűz!

Pjotr ezen a tavaszon járt ott másodszor, akkorra a követségi palota és az utca is más képet öltött. Hatalmas tömeg ostromolta az orosz nagykövetség díszes épületét. Sem a rendőrök, akik éjjel-nappal őrizték a palotát, sem a portások, a robusztus alakkal az élükön („a cárevics neve napja... ez alkalomból") nem bírták feltartóztatni az emberáradatot. A palota mögötti udvarról nem volt könnyű a főkapuhoz utat törni. Pjotr úgy érezte, ebben a házban nincs meg a férfias bátorság és igazságérzet ahhoz, hogy ezzel a tömeggel szóba álljon.

A nagykövetség szűk udvara az orosz emigránsok Noé bárkájává lett. Ki mindenki nem járt ott ezekben a napok-

ban: tiszteletre méltó narodovolec, aki fél életét börtönben töltötte, és akinek büszke arcéle éremre kívánkozik; fiatalasszony három gyermekével — csak ők a megmondhatói, hogy anyjuk még nem is olyan régen milyen rendkívüli szépség volt; hajlott hátú, nagy kezű, erős finn, hosszú köntösű hatalmas ukrán — az isten tudja, miféle titkos ösvényeken jutott ide; dús bajuszú matróz, vászonköpenyben, a *Patyomkin* vagy a *Tavrida* hős parancsnoka, akinek hajdani erejéből és nagyságából csak a büszke tartás és a keményen zárt ajak maradt meg; fiatal ogyesszai lány, annyira fiatal, hogy úgy tűnik, csak azért jelent meg ebben a bárkában, hogy közölje annak szenvedő, üldözött, küzdő lakóival, hogy az élet zöld gallyacskája sohasem hullatja el levelét és nem szárad el. S mindezek felett a főbejárat kőlépcsője s a lépcsőn Nyikolaj Nabokov fűzőbe szorított alakja.

Pjotr akkor arra kérte Nabokovot, hogy fogadja, és csodák csodája, nyomban fogadta is. Ha Pjotrnak lehetősége nyílt volna az összehasonlításra, akkor meglátta volna, hogy semmi sem emlékeztetett már a régi nagykövetségre, minden sötétebb, csendesebb lett, sőt talán demokratikusabb is, mint azelőtt. Az orosz egyeduralkodó életnagyságú képmásával együtt, amely a nagykövet íróasztala felett lógott (csak ez késztette a nagykövetet egy kis vállrándításra), minden raktárba került, amin kitörölhetetlen nyomot hagyott a kétfejű ragadozómadár: a szövet kárpitok, a bútorok, edenyek, ezüstök. Akarva-akaratlan demokrata lesz az ember, ha a nagykövetséget úgy le kell hántani gyökerétől a koronájáig, mint egy kis hársfát. Mert mit kezdjen mindezekkel a javakkal, ha a monogram úgy belenőtt a fába, az üvegbe és a fémbe, mint a bélyeg az eleven bőrbe? Mert hát a bélyeget beégetik. Ki nem látta, hogyan füstöl a bőr, amikor az izzó vasat belenyomják?

De meg úgy látszott, hogy Nabokov is más, mint az elődje volt. Ő már nem hangsúlyozta a távolságot saját maga

és a látogatói közt. Felállt asztala mögül, és már nem ült vissza a karosszékébe, hanem határozott lépésekkel a szoba homályos sarkába ment, ahol egy kis újságos asztalka állt. Megkérdezte, Pjotr milyen cigarettát szív, és feleletre sem várva, máris a szekrény felé nyúlt, hogy egy csomag Aszmolovot vegyen elő, amit a kiváltságosoknak tartogatott, a legfinomabb italokkal együtt. Így vagy amúgy, de Nabokov ezúttal sok jóakaratot tanúsított, és fellelkesülve, készséggel beszélte el azt az esetet, amely a minap történt meg vele. Voltaképpen egészen jelentéktelen eset, és szóra sem érdemes, csak... a barátjának kívánja elmondani. Igaz is, hogy hívják a barátját?

Nem hibázta el a nevét? Helyesen szólította? Csakugyan Dorofejevics? Az utóbbi időben annyi Kuzmics, Pankratics, Fomics fordult meg a nagykövetségen, hogy könnyű eltéveszteni. Szóval Dorofejevics? Pjotr Dorofejevics? Kitűnő! Nos hát egy történetet akar elmesélni, de voltaképpen nem is tudja, hogyan kezdje el. Ja igen, a lehető legegyszerűbben történt, és... kedves kis történet, egyszerű és kedves. Az öreg Deutsch látogatott el hozzá. Tudja, Pjotr Dorofejevics, az a híres-neves Lev Deutsch, a maga nemében az orosz forradalom patriarchája. Természetesen arra kéri, hogy juttasson neki helyet azon a hajón, amelyik Oroszországba megy. Nem, nem csak őneki. Még ha csak róla volna szó. Az is nehéz, nagyon nehéz. De mi legyen a feleségével? Az angol admiralitás úgy véli, az asszonyért kétszeresen felelős, és nem akarja vállalni a kockázatot. No és egyszer csak, amikor ő, Nabokov, és Deutsch együtt törték a fejüket ezen a problémán (Nabokov összehúzta magát a karosszékben, és figyelmesen nézett Pjotrra: tudta, hogy szavai most vesznek drámai fordulatot) — az öreg Deutsch hirtelen megkérdezi: „Mondja, kérem, ön nem annak a Dmitrij Nyikolajevics Nabokovnak a fia, aki a hetvenes években pénzügyminiszter volt?" Ő, Nabokov, természetesen igen-

nel felel. „Á, micsoda érdekes véletlen! – kiált fel az öreg. – A maga apja vezette a vizsgálatot az ügyemben, és, habár kényszermunkára küldött, de, hogy is mondjam... kényszerből tette! Ő száműzött, maga pedig hazasegít. Igazán csodálatos véletlen, ugye?" Hát csak ezt akarta elmondani Nabokov. Mulatságos? Hiába, akármit mondjon is, a régi orosz csinovnyikok között voltak igazi demokraták... Hogyan vélekedik, Pjotr... Pjotr...

– Dorofejevics.

– Igen, mi a véleménye erről, Pjotr Dorofejevics?

Pjotr figyelmesen nézett Nabokov szemébe: vajon miért idézi fel apja szellemét? Természetesen nem azért, hogy elmondja, milyen liberális volt az apja, inkább azért, hogy milyen emberséges, és főleg liberális ő maga, Nabokov, tegnap még az uralkodó szolgája, ma pedig... És mégis, semmi sem fejezte ki akkor, áprilisban, olyan jól Nabokov zűrzavaros lelkiállapotát, mint ez a monológ. De akkor még a háta mögött állt a kormány, habár csak ideiglenes, nem határozatképes, és csupa félelemmel, kételyekkel terhelt, de mégiscsak kormány, most pedig mi van?

Soha még ilyen komornak nem látta Pjotr a nagykövetségi palotát. Lombtalan fekete fák, fekete ágyások, maga az épület is kellemetlenül sötét. Meglepetéssel tapasztalta, hogy a nagykövetség kapuja zárva van. Csöngetett egyszer, majd másodszor is. Erre nagy nehezen megmozdult valami ormótlan tömeg. Kissé kinyílt a kapu, s egy ellenséges, szigorú szem kémlelt ki a sötétből. Pjotr megmondta, hogy Nabokovval akar beszélni, és hozzátette, hogy áprilisban járt nála. Sok időbe telt, amíg végre kitárult előtte a nagykövetség kapuja. A palotában félhomály fogadta. Távolabb, egy ablaknál ott ült az a bizonyos portás, de most nem livrében, hanem egyszerű zakóban, és csészealjból kortyolgatta a teát. A tea erősen gőzölgött, úgy látszik, gyengén fűtöttek a palotában. Majd a portás bekiáltott valamit a sötétségbe,

mire megjelent egy fiatalember. Arca gondosan borotvált és kölnivel mosott, gallérja kifogástalanul tiszta és kemény, a ruhája is tökéletesen állt rajta, csak a szeme alatt gyűlt össze a kelleténél több feketeség, ez pedig, tudjuk, nem a túl sok öröm jele. Meghajolt Pjotr előtt, és eltűnt a homályban. Valahol a palota mélyén dühösen becsapódott egy ajtó, mielőtt a jól vasalt ifjú ismét megjelent volna. A fiatalember sóhajtott, meghajolt Pjotr előtt, és felkérte, hogy kövesse őt. A futószőnyeg elnyelte a lépések neszét. A súlyos kandeláberek éppen csak annyi fényt adtak, amennyi elegendő ahhoz, hogy az az ajtókilincs sötét rezét jelezze. A fiatalember kinyitott egy hatalmas ajtót, és beengedte Pjotrt.

20

Pjotr körülnézett: az íróasztal üres volt. Ánizscseppek illatával vegyült erős lakkszag terjengett. A nagy asztali lámpa tejüvegburáján lángok visszfénye táncolt: a kandallóban égett a tűz. Arra fordult. A kandalló közelében egy négyszögletes asztalka fölé hajló férfi alakja vált el sötéten a világos háttértől.

— Igen, igen, emlékszem, tavasszal járt nálam ... Foglaljon helyet, itt jó lesz, a tűz mellett. — Az ember kezet nyújtott. Mint minden a szobában, a keze is sötét volt, csak félig begörbült ujjain a köves gyűrűk szikráztak vadul, lila, vörös és élénksárga tűzben égve. — Itt üldögélek a sötétben, a szememet pihentetem, meg talán a gondolataimat is. Sötétben jobb gondolkodni, semmi sem vonja el a figyelmet, nem izgat, a lélek is nyugodtabb. Nem, csak üljön közelebb a tűzhöz. Jó melege lesz. Majd később meggyújtom a lámpát ... Persze, emlékszem, tavasszal járt itt, akkor tele volt az udvarunk Oroszországba igyekvőkkel. Akkor keletre zú-

dult a hullám, most pedig, úgy hallom, nyugatra! Igen, igen, hamarosan ideér az a hullám a szovjetből...

Pjotr körülnézett. Nem Alekszandr Benckendorff udvarmester szobája ez, Oroszország rendkívüli és meghatalmazott nagykövetéé, akit nemrég, e ház homalyos termeiben kegyetlen szklerózis terített le? Benckendorff! Most is, mint akkor tavasszal, amikor a követségi palota kapuja előtt először hallotta ezt a nevet, mintha nyirkos szél csapta volna meg. Mintha baljós lánccsörgéssel, jeges csenddel és vaspatkós csizmák kopogásával a Péter–Pál-erőd, és Schlüsselburg meg a nagy vlagyimirszki országúton sorakozó fegyencállomások szólnának, s a mindenható zsandár áldozatainak árnyai kelnének a homályból: Pesztyel fekete szemüregei, Besztuzsev-Rjumin sápadt ajka, Rilejev kitátott szája. Csak rágondolt: Benckendorff, s a palota nyirkos homálya mintegy az évszázadok feneketlen sötétjébe olvadt.

— Rágyújt? Maradt itt még nekem...

Rágyújtanak, a kis asztal felett könnyű füst gomolyog, és a finom Aszmolov-dohány lehelete, minden más illatot legyőzve, szétterjed a szobában.

— Hát így ülünk és fagyoskodunk — nincs pénz! Hittel és igazsággal tartom a követséget. El akartam küldeni az írnokot meg az angol gyorsírónőt, de hogy legyek meg nélkülük? Száz font a templomra! Pópa, szerpap, zsoltárénekes — mind kell! Legutóbb elhatároztam, hogy elküldöm az énekeseket. Jött az atyuska, összetett kézzel könyörgött: „Irgalom!" — „Tessék, adok száz fontot, ossza el, ahogy jónak látja." Égre emelte a szemét: „Könyörülj!" — „Nincs könyörület, Mihail atya, nincs pénz..." Háromszáz fontom sincs a követség céljára. Mit tegyek?

Két kezét a feje fölé emeli. Különös látvány, ahogy ott ül ez a fekete alak a vörös kezekkel — az újra fellángoló tűz teszi.

— Mióta van Londonban? — Még nem engedte le a karját, a lángok kihamvadtak, s a keze elkékült.

— Két napja.

— Hallotta, hogy Csicserint kiengedték?

Pjotr lassan veregette le a hamut a cigarettájáról, így könnyebben elfordíthatta nevető szemét:

— Igen, az a hír járja . . .

— Hír? — Nabokov türelmetlenül nagyot szippantott. — Nem zárnám be a nagykövetséget, és nem állítanék két rendőrt éjszakára a kapu elé, ha csak hír volna. — Megint mélyen le akarta szívni a füstöt, de túl sok volt, és megköhögtette; könnyes szemmel nézett Pjotrra: — Furcsa ember — a hangja elgyengült, zárt ajakkal folytatta: — Igazán furcsa . . .

Felállt, és megindult a szobában, szótlanul járkált, mintha azt akarná, hogy mindaz, ami most az agyában felmerült, kiégjen és elhamvadjon. Amikor a kandallóhoz közeledett, Pjotr látta, hogy nőiesen csapott válla megremeg. Olyasmit készült mondani, amit eddig még nem mondhatott.

— Tessék, gyönyörködjön! — szólt, és egy irattartóért nyúlt, amely nyilván Csicserin leveleit tartalmazta, azokat, amelyekkel Csicserin a homlokzatán háromszínű lobogót lengető palotát bombázta. Nabokov sokáig vesződött a zsinórokkal, hirtelen elgyöngült keze nem engedelmeskedett. — Olyan apróbetűs írás, hogy nagyító kell hozzá — jegyezte meg panaszosan, és valóban elővett egy gyöngyház keretes nagyítót. — Tessék, parancsoljon!

Pjotr le nem vette róla a szemét. Nabokov az asztal mellett ült, és rövidlátóan vizsgálta az egyik oldalt, akárcsak ott Ogyesszában Koroljov. Azt várta, hogy mindjárt felveti a fejét, s a nagyító lencsén keresztül látszik majd a szeme, olyan duzzadt, mintha ki akarna pukkadni és kifolyni. Hiszen ez Koroljov, ugyanaz a kövér váll, kurta

nyak, és ha nem volna olyan sötét a szobában, a halványrózsaszínű ínye is látszanék! Hogyan mászott bele a ködös londoni homályba és változott át Nabokovvá? Azt akarja Pjotr értésére adni, hogy örök életű, vagy azt kívánja, hogy újból megölje?

— Nézze csak meg! — erősködött Nabokov, feléje fordulva, és természetellenesen felnagyított, kerek szemét forgatta, Pjotr pedig megvetően, feszült figyelemmel nézett rá, és azt gondolta: „Csak már eltenné a nagyítóját!... Csak már eltenné!..." — Nézze, ezek mind Csicserin levelei! Igen, itt van, világosan megírta: „Nem látok különbséget Alekszandra Fjodorovna és Alekszandr Fjodorovics közt!" Nos? Nem ember ez, hanem istencsapása!

Pjotr azt gondolta: „Talán ideje már, hogy megmondjam? Igen, hogy egyetlen mondattal leterítsem: »És mikor szándékozik excellenciád a nagykövetséget átadni a nép képviselőinek?« Igen, így kereken odavágni, és aztán megnézni, hogyan fogadja és csuklik össze."

Nabokov pedig visszatért a helyére, és kinyújtotta két kezét; puha, fehér, felgyűrűzött keze cseppet sem férfias. Hirtelen nagyot ásított, és megdörzsölte az ujjait.

— Egyszer személyesen tárgyaltam vele — szólt, és felvette a kandalló mellett heverő piszkavasat. — Eljött hozzám, állítólag mint a honfitársak hazatérésével foglalkozó bizottság feje. Hogy valamiképp megindítsam a beszélgetést, azt mondtam: „Ha emlékezetem nem csal, az orosz kék könyvben sok Csicserin van. Hadvezérek, asztalnokok, papi személyek..." Nem reagált rá, úgy látszik, velem ellentétben ő nem büszkélkedik ezzel. — Megpiszkálta a parazsat, a tűz felizzott. — De én csak folytattam, mintha mi sem volna: „Valamelyik Csicserin, azt mondják, Poltava katonai parancsnoka volt." — Most derűs fénypontok sétáltak a falakon, mintha egy csapat piros szárnyú madár röppent volna be a szobába. — Ezt is eleresztette a füle mellett.

De belém mintha az ördög búját volna: „Volt még egy Csicserin, úgy tudom, a nemesi kormányszék dumai írnoka, az ő aláírása is szerepel azoknak a határozatán, akik a Romanovokat a trónra hívták. Ez az utóbbi nem az ön őse?" Nabokov a szoba közepén állt, és hahotázott. A kandallóban egyre jobban fellángolt a tűz, s a szobát egyre jobban benépesítették a piros szárnyú madarak. — Nem az ön őse?

Pjotr felállt. No hát igen, itt a pillanat. Nabokov mindjárt abbahagyja a hahotázást, ő pedig kimondja azt a néhány szót, és meglátja, utána lesz-e még kedve nevetni. Ha Nabokov most látná az arcát, máris torkán akadna a hang. De Pjotr oldalt áll, a kandalló mellett, kívül a fénysávon. Még egy-két másodperc, legfeljebb három. Csak a nevetés hallatszik, meg a szíve dobogása, de nem, a szíve nem hangosan ver, csak szaporábban, a lélegzetén érzi; száraz kortyokat nyel, nagyon szárazok a kortyok, és kibírhatatlanul forróak.

— És mégis, mikor . . . — kezdi, és mintha valaki más beszélne. Hallgatja a saját szavait, hallgatja és csodálkozik: milyen kemény és nyugodt, csaknem nyugodt ez a hang. — Mégis, mikor szándékozik átadni a nagykövetséget a nép kormányának?

Akármilyen nehéz is ez a mondat, kimondta. Nabokov már nem nevet. Gömbölyű válla nem rázkódik már. Hangja elnémult. S az egész ember mintha megdermedt volna. Csend. Valahol egy kis írógép kopog — hogy lehet, hogy ezt Pjotr eddig nem hallotta? Autó robogott el. Amióta beszélgetnek, ez az első? Valaki feldöntött egy széket, s a robaj úgy visszhangzott az egész házban, mintha a mennyezet szakadt volna le.

— Ki küldte ide magát — Csicserin?

Nabokov a kis asztali lámpa felé nyúl, amely éppen előtte van. A keze nem remeg, ezt Pjotr a manzsettájáról látja. Felgyullad a fény. Sárga, mintha okkerral festették volna

meg. Nabokov is okkerszínű, még a tágpórusos orra hegye, még a két orcája is. Pjotr kíváncsian lesi, hogy vajon most hogyan viselkedik. Az ember legbelsőbb lénye, jelleme bizonyára éppen az ilyen pillanatokban mutatkozik meg.

— Miért áll? — kérdezi hirtelen Nabokov, s a hangjában egy kis jóindulatú-gúnyos nevetés hallatszik. — Kérem.

Pjotr leül.

— Hát hol is hagytuk abba? — Nabokov az íróasztalhoz megy, lassú lépésekkel, nyilván időt akar nyerni, hogy erőt vegyen magán. — Hol is? — Most az íróasztala mögött áll. Pjotr a szoba egyik végében, Nabokov a másikban. — Azt kérdezi, mikor . . .

Nem bírja végigmondani, a düh fojtogatja (düh vagy mégiscsak a rémület?), holott tudja, hogy nyugodtnak kell lennie, sőt bizonyos fokig fölényesen gúnyosnak, ebben van a menekvés, csakis ebben. Ó, hogy örülne, ha kábult agyában most valami kis tréfa villanna fel, akár a legkisebbke is!

— De hát mit adjak át?

— A nagykövetség épületét, a levéltárat, az értékeket, a rejtjeleket . . .

Nabokov felkacagott, úgy látszik, talált okot egy tréfás megjegyzésre:

— A rejtjeleket miért? Hiszen maguk a nyílt diplomácia elvét vallják.

— A rejtjeleket is — ismételte Pjotr olyan hangon, mintha azt mondaná: nekem se időm, se kedvem a tréfára.

— De miért adjam át a nagykövetséget? Milyen alapon? — Nabokov hangjában most semmi elutasítás nem volt, nem vágta el a további beszélgetés lehetőségét. — Engem a törvényes kormány bízott meg, a miniszter . . .

— Tyerescsenko?

Nabokov felvett egy levélnehezéket, és türelmetlenül arrább tette.

— És ha Tyerescsenko?

Pjotr az íróasztalhoz közeledett.

— De ő még a poltavai cukorgyárait sem menti meg, a kormányról nem is beszélve.

— Ezt Csicserin mondja?

Pjotr még közelebb lépett:

— Csicserin ...

Nabokov kinyújtotta a kezét, s valahol a közelben, talán közvetlenül Pjotr háta mögött, megszólalt a csengő, egyszer, kétszer, háromszor, mint segélykérés, vészjel ...

Kinyílt egy oldalajtó — a falburkolatba volt vágva —, s a jól fésült fiatalember dugta be rajta kopaszodó fejét.

— Az egész nagykövetséget, mindenkit ide! — Nabokov nem bírta visszafojtani a dühét. — Mindenki jöjjön ide: a diplomaták, a beosztottak, a hivatali személyzet, az egyháziak! ... — Belogyedre nézett, és Pjotr csak most vette észre, mennyire megváltozott Nabokov tavasz óta: az erős okker még az ajkát is megsárgította, harapva igyekezett összeszorítani, de kicsúszott a foga alól, és csillapíthatatlanul remegett. — No, most beszéljen ... no, most mondjon el mindent!

Pjotr körülnézett: a szoba megtelt néppel. Csodával határos, hogy ebben a halott, hideg és a kétségbeesés bilincsébe vert házból miképpen lehetett ennyi embert előhívni, s hogy ezek a mozdíthatatlan, néma, csendes odúikban megbúvó emberek hogyan tudtak egyszerre megmozdulni és szólni valamit.

— No, beszéljen hát, mondjon el mindent, amit nekem akart mondani. — Nabokov az íróasztalára támaszkodott, de a keze vadul kopogni kezdett rajta, mire elvette és összekulcsolta. — No, halljuk ...

Semmi pátosz és póz, gondolta Pjotr, nyugodtan kell elmondani, sőt, talán hétköznapi nyugalommal, az egész mondanivaló ereje éppen ebben rejlik.

— Azért jöttem ide — kezdte, és közben ezt gondolta:

milyen csönd van, mintha be se jöttek volna. — Azért jöttem, hogy megmondjam, nem a magam, hanem a Szovjetek kormánya nevében . . . — Körülnézett, és csodálkozott, hogy hallgatják, talán még nem tértek magukhoz, nem értik, miről van szó. — Az önök megbízatása lejárt, senkit nem képviselnek többé. Értsék meg, uraim, senkit! . . .

Amikor kilépett az utcára, feje felett az ég olyan vakító kéknek látszott, mint még soha.

A hajó Aberdeenből indult. Akárcsak az előző nap, most is havazott, sűrű, nedves hó esett. Egy kis motoros ment elöl, és hatalmas fényszóró világította meg a vizet. Valahol az Északi-tengeren hadihajók fogják kísérni a hajót. Most azonban hideg, komor este vette körül. Skócia partja eltűnt, mihelyt a hajó kifutott a kikötőből, még a parti fények is nyomtalanul elmosódtak.

Pjotr Csicserinre nézett, aki feltűrt galléros átmeneti kabátjában magasabbnak és karcsúbbnak látszott. A hó az arcába hullott, megezüstözte a halántékát, a szakállát — ettől szemlátomást öregedett.

— A vakmerőség diplomata-tulajdonság? — kérdezte Pjotr, és türelmetlenül nézett a szemébe.

Csicserin szótlanul a homályba meredt, mintha ott keresne választ a kérdésre.

21

Késő este, amikor a hajó már a nyílt tengeren járt, Pjotr felment a fedélzetre. A szürkéslila tenger morajlott. Fehér foltos, fekete felhők gomolyogtak, s amikor a víz felett kissé feljebb szálltak, látni lehetett a mellettük haladó hajókat. Hideg eső szemerkélt, de Pjotr nem kívánt lemenni. Hirte-

len Nabokov arca merült fel az emlékezetében, amint a kandalló pislogó fénye körülfolyta, és ettől derűs, örvendező-hetyke hangulat fogta el. A követség megrohamozása valahogy Sztyepnyak tettéhez hasonlított, aki tőrt döfött Mezencev mellébe!

A vakmerőség mégiscsak diplomata-tulajdonság! Remek dolog így odaállni a zsarnok elé, vagy aki képviseli őt, és megmondani neki, hogy távozzon. Mert ha megszabadítják az emberi kapcsolatokat a hamis csillogástól, az évek során vastagon rárakódott aranyfüsttől, ha valamennyi libériás és nem libériás portást elzavarják, s egy nagy máglyán elégetik a vízjeles, hófehér, zizegő papírt, amelyet még nem írtak tele a nagykövetségi kalligráfusok („Kegyelmes uram!...", „Végtelen hálával...", „az Ön alázatos szolgája...", „Szolgája...", „Szolgája...", „Szolgája..."), ha szétverik ezeket a falikarokat, amelyek szintén hazudnak, titokzatosan ünnepélyes félhomályt teremtve ott, ahol nincs semmiféle titokzatosság és ünnepélyesség, de van hazugság, ha mindezt elhamvasztják, és mozsárban összezúzzák, akkor úgy kell viselkedniük az embereknek, mint ahogy ő, Belogyed, viselkedett Nabokovval. Odament hozzá, és azt mondta neki: ön tévedésből van itt, uram, jobb, ha... Többet akár ne is mondjon, felesleges szószaporítás lenne. Nabokovnak ki kell találnia, hogy miről van szó. Októberben a Palota téren még ennyit sem beszéltek.

Ezentúl se legyen másként: az ember, ha négyszemközt marad amazzal a világgal, érezze, hogy benne, csakis benne testesül meg Oroszország, és hogy joga van a nevében beszélni. Az emberek nem halak az óceánban. Nem kell rajokban vonulniuk. Némelykor magukra maradnak. Hiszen megbíztunk abban a kosztromai vagy tveri legényben, akinek gránátot adtunk a kezébe, és a cári palotára mutatva azt mondtuk neki: „Menj, beszélj, és ha kell... tüzelj!" Ma vagy holnap miért bízzunk benne kevésbé? Talán ke-

vésbé odaadó híve a forradalomnak? Butább lett? Az idő jóvátehetetlenül megtörte az akaratát? Nem és nem!

Igaza van Csicserinnek: a jövőt olykor a magunk lelkiismeretének is, barátunknak is, bíránknak is látjuk. Nehéz világosan látni, hogy milyen is lesz ez a jövő, de a hangját Pjotr tisztán hallja: „Úgy cselekedj, ahogy az új világ iránti odaadásod parancsolja! Ne félj, ne pislogj hátra aggódva, hogy valaki megragadja a karodat, és azt mondja: túlságosan önálló vagy! Légy önálló! Szabadon cselekedj, vesd latba egész értelmed és tapasztalatod, gyűjts erőt, és eredj tovább! Ha kell, légy óvatos... ha a józan ész és a tapasztalat úgy parancsolja, háromszor is fontold meg, mielőtt egy lépést teszel, de tedd meg ezt a lépést, mert nélküle nem győzhetsz!"

Pjotr lement a társalgóba. Még a lépcsőn, ahol a tenger hangja áradt, meghallott egy nagyon halk dallamot: odalent a félhomályban Csicserin zongorázott... Távolabb egy öregember ült kötött kabátban, kialudt szivarral a szájában, dülledt nagy szemét rámeresztve. De Csicserin mintha nem is látta volna. A dallam hatalmába kerítette. Nem, nem volt ebben a dallamban sokszólamú nagyszerűség – nem hallatszottak cintányérok, trombiták, de még csak zengő hegedű- vagy csellóhúrok sem, ami a fenyegető tömeg nem némuló hangjához vagy az erdő zúgásához hasonló. Ez szívélyesebb és sejtelmesebb hang volt. A parttalan tengeren, amelyet akadályt nem ismerő szél süvítése telített, az ember által támasztott hang halkan és mégis lebírhatatlanul kitartóan zengett.

A kötöttkabátos öregember eltűnődve harapdálta a kialudt szivart. Elbátortalanodott, és gyanakvóan figyelt. Vajon kinek hitte a Mozartot művészien játszó férfit? Angol landlord fiának, aki szakított a családjával, és művészetre adta magát, örök diáknak vagy hontalan, hajszolt muzsikusnak?

Pjotr Csicserinnel együtt tért vissza a kajütbe. Az óra ütött: kilenc, tíz, tizenegy... Lassan elzengtek az ütések. Csicserin az asztali lámpához emelte az órát, hogy előretolja a mutatót.

— Holnap ilyenkor Stockholmban leszünk — mondta.

— Várnak minket?

— Vorovszkij.

Pjotr nem fojthatott el egy sóhajtást, de Csicserin úgy tett, mintha nem hallotta volna, szótlanul igazgatta a mutatót.

22

Tizenhét tele fittyet hányt a naptárnak. December nem hozott Pítyernek bőséges havat, sem fagyokat. Ködök emelkedtek tavaszi árként a folyóról, magas hullámban betódultak a Nyevszkijre, és enyhe nedvességükkel tömítették a Szadováját, a Lityejnij sugárutat, meg a Miklós-pályaudvar előtti teret. Köd burkolta a Kazányi-székesegyházat, a Mária-színházat, a Főhadiszállást, a Képzőművészeti Akadémiát, a Tőzsdét és oszlopait, a volt német követség vörösszürke épületét az Izsák-székesegyház terén meg a szétnyitható pityeri hidakat... Az acélszürke ködgomolyból elpusztult hajók árbocaihoz hasonlóan csak a mecsetek minaretjei, a Péter—Pál-erőd magas tornya meg az Izsák-székesegyház kerek kupolája ágaskodtak ki.

Valahol a város felett örök útját járja a nap, ott felhők fénylenek és derűs az ég, de Pítyer mintha örök alkonyatba merült volna — éjszakai és nappali fénye ez. Ilyen időben könnyű eltévedni, hát még ha valami Furstadszkajára igyekszik az ember. A Troickij-hídtól, ahol az angol nagykövetség székel, csakis a város központján keresztül juthat oda; nem egyszerűbb a francia és a japán nagykövetségtől

sem, amelyek, akár egy ikerpár, a folyóparton vetették meg lábukat. Mintha csak a rossz időre számítottak volna, a nagykövetségek mind a Néva-parton sorakoznak, s könnyű leszámolni őket, mint a létszámellenőrzésen: a francia, a japán, az angol, a brazíliai, a svéd!... Mind egyvonalban, mind a rakparton. A Néva-part lényegében nagykövetségi negyed volt, amelyet gyalog tíz perc alatt meg lehetett kerülni. Természetesen senki sem járt gyalog, még akkor sem, ha az egyik követségi palotából látni lehetett a másikat, de ez más kérdés — mint tudjuk, a nagykövetek gyalogosnak alkalmatlanok.

Ám a nagykövetségek eszményi sorát váratlanul megbontották. Az amerikaiak tették ezt. Nagykövetségük számára a Furstadszkáján szemeltek ki egy szerény kis palotát. Nem a Néva-parton, vagy legalább a Morszkaján vagy a Millionnaja utcában, hanem a Furstadszkáján, amely a főváros főútvonalain kívül esett. És rendkívüli dolog történt: nyolc nagykövetség, mint nyolc lehorgonyzott hajó, presztízst és méltóságot feledve, hirtelen felszedte a horgonyt, és a Furstadszkájára rohant. Úgy rohantak, a pétervári zord idővel nem törődve, mintha sohasem ismertek volna más utat. Ugyan mire való minden alkalommal a Furstadszkájára hajtani, amikor itt is bérelhetnek nagykövetségi palotát? Spanyolország nagykövetsége: Furstadszkaja 52, szerb misszió: Furstadszkaja 34... Új követségi negyed? Talán új. A világtőke fővárosa London helyett New York lett, s az orosz főváros egyszerű diplomáciai térképe tükrözte ezt a változást.

Egyelőre azonban a tél ködsipkába takarta a várost, s a régi és új főútvonalakon a Furstadszkájára robognak az autók, fényszórókkal világítva meg az utat, vad tülköléssel reszkettetve meg a levegőt. Az amerikai nagykövet napi programja igen zsúfolt: reggeli a szerb követtel, ebéd az Alkotmányozó Gyűlés küldötteivel, tea az olasz ügyvivővel,

vacsora (kései) az eszer vezérekkel, és végül éjszakai kocsizás a Troickij-hídhoz, Buchananhoz. Meg kell adni, hogy Buchanan nem kényezteti el az amerikai nagykövetet a látogatásaival — vagy mert nehezen törődik bele a brit presztízs elvesztésébe, vagy csakugyan örökké beteg. Öreg ember a nagykövet, zsémbes, állandóan fáj a lába meg a dereka, fázik, már régen kéri a visszahívását, és megengedheti magának azt a fényűzést, hogy ne járjon az amerikai nagykövethez, annál is inkább, mert az Alkotmányozó Gyűlés küldöttei hozzá is bejáratosak.

Az orosz küldöttek hosszú sora, akiket az amerikai nagykövet éppen fogad, váratlanul megszakad: előző nap jött meg a futár-posta, s a nagykövet azzal foglalkozik. Mialatt a megtermett legények, akik az öt jól megtömött postazsákot hozták, az épület emeleti szobáiban kialusszák magukat, ő már ki tudja, hányadszor olvas el egy finom rizspapírra gépelt szöveget. Kiderül, hogy azoknak a dolgoknak, amelyekről eddig csak félmondatokkal és célzásokkal beszéltek, nevük van, sőt eléggé pontos nevük. A nagykövetet értesítik, hogy az orosz kérdés angol—francia tárgyalófelek elé kerül Párizsban még az új év előtt. A tárgyalások eredménye szerződés lesz. Ez közvetlen segítséget, következésképpen közvetlen kapcsolatot irányoz elő Ukrajnával, a kozák területekkel, Finnországgal, Szibériával, a Kaukázussal és egyéb „félig autonóm orosz területekkel". Oroszország befolyási szférákra oszlik: az angoloké a Kaukázus, a Don-vidék, a Kubány, a franciáké Ukrajna, Besszarábia, a Krím. A szövetségesek hallgatólagos hozzájárulásával a Távol-Kelet nyilván az Egyesült Államok érdektere lesz. „Máris elkezdődött volna?" A nagykövet sóhajt, a kis papírlap megrezzen, mintha élne. Különös, hogy ezek az olyannyira súlyos szavak nem nehezítették el a papirost. Légiesen könnyű: ha égő gyufát tart hozzá, még hamuja sem marad.

A városban egyre sötétebb lesz, egyre lassabban haladnak az utcákon az autók, egyre hangosabban dudálnak. Némelykor mintha alagútban járnának. A rakpart hosszában van az egyik alagút, a rakparttól a Furstadszkajáig a másik. S úgy tűnik, hogy az egész városban csak a nagykövetségi paloták élnek, csak ott vannak ébren. Minden egyéb szétszóródott, elnyelte a föld.

De szél kerekedik, jeges, féktelenül erősödő, a nagy orosz síkságok felől fúj, mintha Oroszország lélegzete volna. Betör a városba, és nyomására a tömör ködrétegek széthullanak, mint tavaszi folyón a jég. Beomlanak a sötét alagutak, amelyekben az autók robogtak, s a lámpák kialszanak. Visszatér a földre a nap, s vele együtt megélénkül a nagy város is, amelyet az ínség, a lelkesedés és a tavaszi izgalom ural. A kis rikkancs hangja vidám: „Lenin elmozdította Duhonyint, és Krilenkót nevezte ki!... Az orosz hadsereg egy zászlós vezénylete alatt!..." S egy komor hang (az arc nem látszik ki a dús hódprémes gallérból): „Idáig süllyedtünk... a tábornok egy zászlósnak tiszteleg!"

Tizenhét tele volt.

Esteledett; a lassan leszálló alkonyat már behatolt a házba, és minden pórusát eltömte. Nyikolaj Alekszejevics levette a zakóját. Az utcán még nem gyújtották meg a lámpákat, s az égbolt természetellenesen alacsonynak látszott. Villamos haladt el, áramszedője a vezetéken siklott, szikrák szóródtak szét, reszkető fényük még sokáig ott maradt az utca felett, s a házak, a felettük kavargó füst, a felhők és a hó is megzöldültek. Repnyin átöltözött, a könyvespolcról levette Caulaincourt-t, bekapcsolta a kis olvasólámpát, és lefeküdt. De még a kedvelt, és újra meg újra elolvasott Caulaincourt sem kötötte le.

— Alszol? — Ilja állt az ajtóban.

— Nem, testvér. — Nyikolaj Alekszejevics felhúzta a lábát. — Ülj ide mellém. — Szerette, ha a bátyja a közelében ült. — Itt kényelmesebb.

De Ilja Alekszejevics az ajtónál foglalt helyet.

— Innen jobban látlak — jegyezte meg, és nehéz lélegzéséből az öccse megérezte, hogy nem ok nélkül vonakodott a díványra ülni. — Igen, innen jobban látlak — ismételte Ilja gépiesen, csak azért, hogy mondjon valamit, látszott, hogy most más gondolatok foglalkoztatják. — Figyelj rám, Nyikolaj! Ma reggel, amikor visszatértünk ahhoz a beszélgetéshez — hallgatott egy sort —, egy mondatod megriasztott...

Repnyin csak most vette észre, hogy bátyja nem a szokott házi öltözékét, a pamutszövet nadrágot és bársonykabátot viseli — imádta a bársony holmikat —, hanem zakóban van.

— Megriasztott? Melyik?

Ilja egy pillanatig mintha nem lélegzett volna.

— Azt mondtad, felkértek, hogy állítsd össze azoknak a titkos szerződéseknek a jegyzékét, amelyeket Oroszország ebben a században kötött. — Egy pillanatra elhallgatott, talán mert a hosszú mondat kimerítette, vagy mert az öccse válaszát várta. Mellényzsebéből kivette az óráját, hangosan felkattintotta a fedelét, és ugyanolyan hangosan becsukta. Izgatott volt, és munkát kellett adnia a kezének. — De érted... milyen szerződésekről van szó?

— Igen, természetesen, nyilván a Björkőben kötött szerződésről meg a tizenötben kötött hármas egyezményről, meg arról a Pokrovszkij—Doumergue-féléről, de vajon ez...

Az idősebbik Repnyin a füléhez emelte a csukott fedelű órát, s figyelte: az ezüst fedélen keresztül hallatszott az óra ketyegése.

— Remélem, nem vagy olyan együgyű, hogy meg ne értsd: nem a jegyzékbevételről van szó...

— Mit akarsz mondani, bátyám?

Ilja zihálló lélegzése megint kihagyott egy pillanatra, hogy aztán új erővel kezdődjék.

— Hogy mit akarok mondani? Nem mondani, kérdezni akarok: te ... Repnyin vagy?

Nyikolaj Alekszejevics a bátyja felé fordult, és látta, hogy vissza akarja dugni az óráját a mellényzsebébe, de nem tudja, mintha az óra megdagadt volna.

— Repnyin.

Ilja a markába szorította az órát, de nem tudta magasra emelni, mert a lánc nem engedte.

— Nem ... nem ... téged az ujjuk köré csavarnak. Így ni: — Ilja kinyújtotta vastag kisujját, és köréje csavarta a láncot. — Így.

Nyikolaj Alekszejevics odament hozzá.

— Ne szónokolj. — Kivette a kezéből az órát, és a mellényzsebébe dugta. — Ha azt akarod, hogy meghallgassanak, nyugodtan beszélj, így megárt neked. — Odahúzott egy széket, leült. — No, beszélj.

Ilja felállt, és csendesen az ablakhoz ment.

— Várj, le kell higgadnom.

— Higgadj. Ott a korsóban hideg kvász van.

Hallatszott, amint bátyja odakoccintja a poharat, de nincs ereje megbirkózni vele.

— No, most már tudsz beszélni?

— Hallottad-e valaha, mit csinált az ükapád, Parmen Repnyin, amikor legidősebb fia lengyel asszonnyal tért haza Oroszországba? — kérdezte Ilja. — Nem, nem uszította rájuk a kutyákat, felvilágosult ember volt, és humánusan büntette meg őket: kiátkozta és kikergette a nagyvilágba. Kegyetlenség? Az árulást nem bocsátják meg.

— Árulás?

— Hát mit gondoltál? — Ilja hangja dühösen csengett. — Tudod-e, hogy Björkőben, jól vagy rosszul, apádnak meg

nekem is részünk volt, a hármas egyezményt pedig ez a kéz írta? — Püffedt kezét, melyet vörös foltok leptek, öccse felé nyújtotta. — Amikor ezt tettük, bizonyára mi is Oroszország javát akartuk, legalább úgy, mint te!

Nyikolaj felugrott, a szék feldőlt.

— Megőrültél!

— Nem, nem, maradj csak ülve, mindent elmondok, amit akartam — szólt Ilja, ziháló lélegzését visszafojtva. — Tegnap olvastam egy tegnapelőtti stockholmi újságot. A bolsevikok táviratokat küldtek szét a nagyköveteségeknek és a misszióknak: mindenkinek, aki enged a csábításnak, megbecsülést és nagy fizetést kínálnak. Harminc távirat... harminc! Senki sem fogadta el az ajánlatot. Tudjuk, hogy a követségiek közt különféle emberek vannak, jók és rosszak vegyest. De még a legutolsó alak is, akiről mindenfélét beszélnek, aki nem is ember, de kutya, érted, még az is elutasította... És te leszel az első, mint az az evangéliumi hitszegő, aki után köveket hajigáltak. Ujjal fognak mutogatni rád: „Ez az a Repnyin, aki harminc mocskos ezüstpénzért..." Azt akarod, hogy ellenségként kezeljelek? Ezt akarod tőlem, ezt? Miért hallgatsz? Vagy nincs mit mondanod?

Nyikolaj nem szólt, csak figyelmesen nézett a bátyjára, de ebben a pillantásban még szemrehányás sem volt.

— Engem egy dolog aggaszt — jegyezte meg eltűnődve. — Hogy éljünk ezután egy fedél alatt? Talán az udvari épületbe vonuljak el, mi?

— Nem. Ha már egyikünknek remeteráknak kell lennie, úgy én legyek az — vetette oda Ilja. — Előjogom van veled szemben.

Azzal kiment.

Nyikolaj ott maradt az ablaknál állva, és hallotta bátyja beteg hörgőinek sípolását, hallotta, hogy Ilja, nehézkesen húzva a lábát, jön-megy, erőlködve kinyitja a szekrényt,

nyögve csatolja be a bőrönd szíjait, és nem tudja visszafojtani sóhajait. Különös, de végtelenül bántó megnyilatkozása ellenére Nyikolaj Vasziljevics nem érzett iránta haragot. Ellenkezőleg, sajnálta őt. (Hirtelen elképzelte, hogyan járkál bátyja a kis udvari épületben, és hallgatja, amint a szél éles körmeivel kaparja a tetőt.) Szeretett volna odamenni hozzá, hogy erőszakkal kivegye kezéből az esetlen, összeszíjazott bőröndöt, és azt mondja, biztató együttérzéssel, ahogyan azelőtt szokott beszélni vele: „Ne bomolj, Ilja, senki sem áll közelebb hozzám, és talán én sem vagyok akárki a számodra." Ezt szerette volna mondani neki, de valami ismeretlen erő visszatartotta. Meg aztán már késő is volt bármit tenni: a szomszéd szobában csend lett, Ilja elment.

Valahol messze ajtó csapódott, mintha a szél tépte volna fel, és lépések hallatszottak: Jelena jött be.

— Gyerünk, lányom, Patrokloszért — mondta Repnyin. Jelena Patroklosznak nevezte a nagybátyját.

Jelena szótlanul várt, amíg apja magára kapja a kabátját, és sapkát tesz a fejére, aztán csendesen megindult. Látszott, hogy nem első ízben megy már Patrokloszért az apjával.

Repnyin mélyen a szemébe húzta a sapkát, és kilépett az udvar havas sötétjébe. De amikor a kis házhoz vivő utacskára tértek, és megpillantotta a nagyapa házikója felé tartó bátyjának jellegzetes, mintegy szétszórt lábnyomait és minden ötödik lépés után az összeszíjazott bőrönd négyszögét (Iljának nehezére esett a menés, és minduntalan letette a bőröndöt a hóba), kínos érzése támadt. Csakugyan, hogy menjen most be a ház hideg homályába, hogy nézzen a bátyja szemébe, és mit mondjon neki? De nem volt mit tenni, már beléptek a házba.

Idejét se tudja, mikor járt itt utoljára. A nagyapa építtette magának ezt a téglaépületet, s ide vonult el, valahányszor

összezördült a feleségével. Utolsó éveiben mind gyakrabban vitte magával a nagyobbik unokáját. „Gyerünk, Ilja!" — kiáltotta ilyenkor, és kis motyóját összeszedve, átvágott az udvaron. Az ilyen napokon Ilján kívül senkit sem akart látni, a feleségéről csak így beszélt: „ő", „neki", „őt", sőt: „a tambovi gondnoknő" — az asszony ősei Tambovból származtak. Utoljára három héttel a halála előtt vonult el ide, s itt halt meg, a kályha mellett, amint fagyos lábát próbálta felmelegíteni. A pipa kiesett a kezéből, parazsa kiégette a ruháját, kiégette, és elaludt... Azóta senki sem lakott a házikóban.

Repnyin az előszobából belépett az ebédlőbe, és megdöbbent attól a nyirkos hidegtől, amely a helyiséget áthatotta. A holland kályha ajtaja nyitva volt. Fahasábok füstölögtek a kályhában. Ilja báránybőr bundában ült ott, és nézte, hogy egy gyöngyöző csepp miként sistereg és remeg a hasáb végén.

— Gyere, bátyám — szólt Nyikolaj Alekszejevics, és hátrafordulva, a belépő Jelenára pillantott.

Ilja hallgatott. Nyikolaj Alekszejevicsnek átvillant az agyán, hogy Ilja ugyanannál a kályhánál ül, amely mellett a nagyapa meghalt, sőt még talán ugyanabban a pózban is.

— Gyere — ismételte; képtelen volt többet mondani. Most Jelena is ott állt Ilja előtt, de az mozdulatlanul ült, és komoran a kályhába meredt.

— Engedjétek vezekelni a lelkemet! — szólt végre, de nem nézett fel.

Repnyin lépett ki elsőnek a házból.

Este egy oroszlánokkal ékes, monogramos boríték érkezett. Nem minden izgalom nélkül bontotta fel. „Archibald Scott, brit követségi tanácsos tisztelettel meghívja Nyikolaj

Repnyin urat..." A fehér kartonlap tompán fénylett. Aranyszegélye kifogástalannak látszott. A meghívó mintha azt mondta volna: nem Scottról van itt szó, nem is arról a fogadásról, amelyet ő rendez. Más itt a fő: a földgömb körül süvítő vad szelek ellenére, a háborúk és forradalmak viharai ellenére, a tenger királynőjének hatalma rendíthetetlen, ez az aranyszegélyes, szűziesen fehér kis kartonlap tisztelettel tanúskodik róla.

De neki, Repnyinnek mit jelenthet ez? Az angolok legutóbbi meghívója alighanem még a múlt év januárjában érkezett — meg is lehet róla feledkezni, ha a két találkozást két forradalom választja el egymástól De hogy találjon feleletet a hirtelen felmerült kérdésekre, amikor a minisztérium teljesen kikapcsolódott, s a kollégák úgy futnak előle, mint ördög a tömjénfüsttől?... Azelőtt ilyen esetben nem mulasztotta volna el megkérdezni az osztályfőnökét, sőt talán a minisztert is. Nem, nem külön, hanem azoknak a félhivatalos beszélgetéseknek a során, amelyek minden délben Szazonovnál, az arany szalonban folytak le egy csésze tea mellett.

Szazonov, ezüstkanállal kavargatva az erős teát, és búsan bámulva a poharába, így szokta kezdeni: „Várjon csak, mindjárt megmondom... — és fehér tenyerébe támasztva gondosan borotvált állát (szakállt már csak Tyerescsenko alatt növesztett), komolyan folytatta: — Afelől nincs kétségem, hogy el kell mennie, csak az a kérdés, milyen feladatot tűzzünk ki ezzel a látogatással kapcsolatban..."

Akármilyen homályos is ez a válasz, mégis tájékoztató. De most mit tegyen? Kihez forduljon? Kitől kérjen tanácsot? De hát kell-e tanácsot kérnie, ha ő most szabad madár?

Egyébként van egy kipróbált régi szer, amely azelőtt kifogástalanul hatott, és talán ma is megőrizte erejének egy

kis részét: a Nyári-kert... Ez a park amolyan diplomáciai klub féle — jobbra tőle a francia nagykövetség, balra az angol. Mikor is járt utoljára a Nyári-kertben? Lehetséges, hogy még a háború előtt? Abban az időben a Nyári-kert valóban diplomataklub volt. Az emberek úgy találkoztak, mint hajók a tengeren, köszöntötték egymást, és elváltak. Harminc találkozás, harminc köszönés, minden találkozásnál három mondat, nem számít. De éppen ebben a három mondatban van a lényeg.

Íme, ott közeleg Maurice Paléologue francia nagykövet kétárbocos vitorlása. Barna arcú, a szemöldöke bozontos, mint a vén tölgy, ő maga is vaskos és kissé göcsörtös, akár egy vén tölgy, de tisztára francia könnyedséggel és eleganciával mozog, a meghajlásnál még a nyakát is megpróbálja meghajlítani, jóllehet ezt a képességét még Pétervárra jövetele előtt elveszítette. Amott Szergej Szazonov, az orosz külügyminiszter jachtja közeledik, gyors és cseppet sem idegenkedik az éles fordulóktól, amikor felcsap a víz, és még sokáig nem tud lecsendesülni. Egész megjelenésében van valami keleties: keskeny koponya, nagyon mozgékony, izmos nyak, kissé hajlott orr. Az ott pedig Pourtalès-nek, az orosz udvarnál akkreditált német nagykövetnek a lassú járatú és gonddal tisztára sikált hajója. Mellette Franz Schulz követségi tanácsos, iszonyúan piperkőc, egy ősrégi porosz család nagy reményű sarja, féktelen és világos koponya, rendkívül érdekes könyvet írt a tengeri jogról, s Repnyinék — Nyikolaj és Ilja — jóbarátja. A nagykövethez és a tanácsoshoz nem lehet odaférni, kisebb-nagyobb csónakok egész raja kíséri őket. Nem, nem annyira a követségi szolgahad, mint inkább üzletemberek és asszonyok, akik Zeiss- és Herz-üvegekkel, hajókkal, festékkel és lokomobilokkal kereskednek. Amott pedig sir George Buchanan cirkálója. Az angol nagykövet gyakori látogatója a Kertnek, nemcsak azért, mert a nagykövetség épülete onnan a második, ha-

nem azért is, mert orvosa egészségügyi sétákat rendelt. Most sem a saját jókedvéből jött a parkba — lám, hogy lefogyott, hogy lekonyult az ősz bajusza, amely eddig sem a korát, sem a lelkiállapotát nem árulta el.

Gazdáik járását és viselkedését utánozva, ünnepélyes-bánatos pofával lépkednek a kutyák a fasorokban. Egy emberi szemű, kövér bulldog. Egy hosszú és esetlenül görbe lábú tacskó. Egy fiatal doberman, mindkét füle bepólyálva. Egy izmos és jó formájú, Mefisztó-képű angol dog... Egy nagykövetnek, még ha nem is éppen kutyabarát, szüksége van kutyára: ez ad neki alkalmat rá, hogy egy percre kiszálljon az autóból, és a többi földi halandóval együtt menjen végig az utcán. A kutya, akár a szivar, a pipa, a lovaglópálca, a cvikker vagy a bot, varázserővel bír: lehetővé teszi a nagykövetnek, hogy egy pillanatra elkalandozzon a beszélgetéstől, félbeszakítsa vagy elhúzza... elvégre ki tudja, hogy viselkedik egy kutya, még ha diplomatáé is! A Nyári-kert őszi lombbal lepett sétányain járkálnak a nagykövetek, és csaknem lépést tartva velük, ballagnak a kutyák... Ünnepélyesek, mint a nagykövetek, és mint a nagykövetek, tűnődő-bánatosak, talán ezért is került a Nyári-kertbe a Mefisztó pofájú kutya.

Repnyin két utcával a Néva előtt elküldte a bérkocsit, és gyalog indult a Nyári-kert felé. Alacsonyan járó januári nap nézett le Petrográdra. A Kamennoosztrovszkij-hídon katonák meneteltek, rendezetlen oszlopban, mint ahogy tizenhét nyarán vonultak. Egy öregember, gyapjúkendőbe bugyolálva, amely alól kékesvörös orr és galambősz szakállka meredt ki, lendülettel ráragasztott a hirdetőoszlopra egy *Izvesztyijá*t. Konflis döcögött el, ülésén egy fehér márvány Vénusszal, s a meztelen vállak láttán az ember még jobban fázott.

Dél volt, a Nyári-kert mégis szokatlanul néptelen. Csak a vakítóan fehér hó, meg a híres kerítés szigorú vonalai adták

vissza a park régi képét. Egy kis kerti padon katona ült, és újságot terítve maga elé, táplálkozott. Fekete kenyér, két fej fokhagyma (azt beszélték, használ a spanyolnátha és tífusz ellen) és egy csipetnyi só volt az újságlapon. A katona lassan, ünnepélyesen evett, a kis fekete kenyérhéjat bedörzsölte fokhagymával, megsózta, óvatosan széttördelte, és előbb egy darabka kenyeret dugott a szájába, majd az elővigyázatosan odatartott tenyerébe gyűjtött morzsákat.

Repnyinnek egy szélcsendes, ökörnyálas őszi nap jutott eszébe, amikor apja elvitte őt a Nyári-kert egy távoli zugába, és megint elátkozta a Zsolnyinokat, és egyúttal esküt követelt a fiától. Nyikolaj Alekszejevics emlékezete megőrizte annak a napnak a hangulatát, a szeptemberi verőfényt, a kert nyárias csendjét, a pétervári kora őszre jellemző áttetsző levegőt s a kilátás tisztaságát, főleg pedig azt a nyomasztó érzést itt, a szíve táján. De minden relatív: a nagy baj is kisebbnek tűnik fel, ha még nagyobb fenyeget. Hol vannak a régi idők problémái attól a tehertől, amely ma nehezedik Nyikolaj Alekszejevics vállára! Itt áll a Nyári-kert közepén, és úgy érzi, hogy minden ereje elhagyja; sem előre lépni, sem meghátrálni nem képes. No persze, abban a világban urak és rabszolgák voltak, merő hazugság a társadalom, de volt valami igazi is, volt, volt... Bátor, becsületes szívek odaadása. Nem, nemcsak azoké, akiket a forradalom hívott, hanem az egyszerű orosz embereké, akik hazájukat az undokságtól mentesnek akarták látni. Ha ez a tiszta és becsületes valami nem lett volna, Repnyin nem tudott volna élni. Egyszerűen megfulladt volna. De élt, jóllehet urak és rabok voltak körülötte... Vagy páncél vonta be a lelkiismeretét? Vagy a lelkiismeret-fogalma volt más? Aztán azt mondta: maradt ebben az Oroszországban valami igazi is. Vagy talán az már nem is a régi Oroszország, hanem az új, a most születő?

Most ott áll a Nyári-kert közepén, az üres parkban. Balra

a decemberi szürke ködben a brit nagykövetség palotája rajzolódik ki. Nem az egész földet lepte el a forradalom árja. Szigetek állnak ki, mint útjelző cövekek: a brit palota nyilván ezek egyike. Menekvés szigete ... menedék? Szinte hihetetlen: lépd át a küszöbét, és egy más világban vagy. Talán az a kis fehér kartonlap, a meghívó is menekülésre szólít? Azt mondják, hajdan, viharos időben hófehér galambok mutattak a hajóknak utat. Olyan fehérek-e, mint a meghívó fehér kartonlapja?

A szomszédos sétányon egy ember, cserzett bőr bekecsben, rövid pórázon vezetett egy narancssárga-takarós bulldogot, sokkal arrább pedig egy öregasszony mellett lépegetett a Mefisztó-pofájú dog; észrevehetően lesoványodott és megvénült. A kutyák szokott sétájukat végezték a Nyárikert kis és nagy körsétányain – az idő nem állt meg.

23

Repnyin úgy határozott, hogy elmegy az angolokhoz. Emlékezett Scottra, s egyszer járt is nála a nagykövetségi lakásán. De még ha Scott és a lakása nem is létezne, úgy vélte, hogy nincs oka a lemondásra. Nem tudta, mi okból hívták meg a nagykövetségre ilyen viharos időben. De még hasznos is lehet számára ez a látogatás, úgy gondolta.

Azelőtt is megfordult olykor ebben az épületben, de mindig reszkető szívvel lépett be. Volt valami ezekben a fehér márvány termekben, amitől megdermedt a lelke. (Nem, Puskinnak ehhez semmi köze, ámbár a társasági krónika szerint itt, a Szaltikov-palota nagytermében, hozta össze először a sors a gyilkosával, aki később a tragikus párviadalban megölte.) Valami baljósat érzett ebben az épületben. Még a tükrök elhelyezésének kegyetlen brutalitása is bántotta. A ház ura, vendégei elől rejtve, az emeletről láthatta

a tükörképét mindenkinek, aki a palotába belépett, s az illető állásától és rangjától függően ereszkedett le egy-két vagy három lépcsőfokkal a szinte felhők feletti magasságából. Semmi sem mutatta olyan szemléletesen a diplomáciai rangot, mint a Szaltikov-palotának ez a lépcsője, amelyen az angol nagykövet leereszkedett a közönséges földi halandókhoz. Leereszkedett vagy nem.

Az a fő, hogy az ember minél gyorsabban megtegye azt a fatális öt szazsenyt a főkaputól a lépcsőig, s ne adjon időt a házigazdának, hogy feleszméljen, és működésbe hozza a könyörtelen gépezetet. „Az ötödik foknál lejjebb sir George nem jött le elébem" — jegyezte meg egyszer Ilja nevetve. — Csak egyszer jött le a negyedikre, de visszament. Ez nem annyira a sikereimmel magyarázható, mint azzal, hogy sir George Buchanannak az orosz szolgálatban gyengülni kezd a szeme."

Most hogy lesz? Különben Repnyin most nem a nagykövet vendége, hanem a tanácsosé. Ezzel a gondolattal közeledett Nyikolaj Alekszejevics a Szaltikov-palota főbejáratához. Mint a régi időkben, a borotvált arcú portás, aki festői ősz hajával inkább látszott angol nagykövetnek, mint maga sir George, kinyitotta előtte a kaput, és tartózkodó meghajlással köszöntötte. Repnyin még le sem tette a kabátját, Scott már ott állt mellette, leereszkedett az égi magasságból. Ez Scott számára is a hagyomány megsértését jelentette. Azelőtt itt a legszigorúbban ragaszkodtak a tisztán angol szabályhoz: minél tartózkodóbb és szigorúbb a viselkedés, annál hatásosabb.

— Nos hát bezártuk a kört — szólt Scott, és rózsaszínű tenyerét mutatta. — Ha jól emlékszem, tíz éve, amikor idejöttem, itt találkoztunk először magával. London később volt.

— Igen, London jóval később volt — felelte Repnyin, és megállás nélkül ment előre, egyre látni vélte sir George

Buchanant, amint ott áll a negyedik vagy ötödik lépcsőfokon. Jóságos ég, milyen boldogság kijátszani az éberségét!

Úgy vélte, ahhoz képest, hogy a fogadás hét órakor kezdődik, túlságosan sokan vannak jelen. A palota nagytermét, a gyönyörű termet, amelyik úgy tetszett neki liliom-színével és rendkívüli arányaival, ma furcsán sötétnek látta — a villany a szokottnál halványabban égett. A kitárt ajtóban megpillantotta az idős Varvara Obolenszkáját, aki három lányát angolokhoz adta férjhez, és ezen az alapon a brit korona gyöngyszemének helyzetére tartott igényt. Repnyin emlékezett rá, amikor még dekoltáltan mutogatta rózsásfehér testét, az idő múlásával egyre jobban lemeztelenítve karját, keblét és nyakát. Aztán egy határnál megállt, és amikor már alig maradt több felfedni való, gyorsan és ügyetlenül kezdte elfedni mindazt, amit kevéssel azelőtt még mutogatott: karját, keblét, nyakát. Most ott ült a fehérmárvány-teremben, tüllbe és csipkébe burkolva, csak az orra, vértelen ajka s a szemhéja maradt szabadon. Ó, ezek a szemhéjak! Mintha le akarnának csukódni, szegény fejét ájulásba sodorva!

Majd egy fiatalember ment el Repnyin mellett, egy halványrózsaszínű szalagokkal ékeskedő fiatal lánnyal. A fiatalember a bányamérnöki főiskola diákjainak kabátját viselte. Repnyin meggyorsította lépéseit, de elmentében meghallotta a diák néhány szavát, aki talán a szokottnál hangosabban beszélt, nyilvánvalóan azzal a célzattal, hogy távolabbról is meghallják.

— Dehogy, Puskin azelőtt is járt itt. Ha átlapozod a leveleit, van ott egy Darja Fikelmonhoz címzett, franciául írt levél, az a bizonyos, amelyben a társasági hölgyek legragyogóbbikának nevezi.

Repnyin elmosolyodott: ennek a felszalagozott fiatal lánynak emlékezetes marad a Szaltikov-palota meglátogatása.

— Repnyin barátom . . . — hallotta Scott hangját. — Imént beszéltem magáról a nagykövettel. Gyengélkedik, csak később jön ki a vendégekhez, de magát most mindjárt szeretné látni.

Fél óra alatt minden kiderül, gondolta Repnyin, és tudni fogja, milyen okok késztették Scottot arra, hogy őt a nagykövetségre meghívja.

Egy kisebb szobába léptek, amelyet a ház gazdái szalonnak használtak. A nyitott ajtók keretében Repnyin szobák végtelen sorát pillantotta meg. Az ajtók pontosan egy vonalba estek. A Szaltikov-palota sajátos főútja volt ez. Ami választékos, drága holmi csak volt ebben az épületben — aranykeretes tükrök, fafaragás, porcelán és márvány —, az mind ezt az ünnepélyes utat kísérte. A nagykövet dolgozószobájához közeledve minden rohamosan nagyobbodott, monumentálissá és lenyűgözővé lett. Mire a látogató az ajtóig ért, óriás elé járuló törpévé kellett változnia.

És Repnyin? Ha egyáltalán gondolt valamire, amíg a dolgozószoba felé tartott, akkor csakis arra, hogy valahol balra, négy-öt lépésnyire van még egy másik, egy poros falak közé szorított keskeny, sötét, kopott-padlós út, amelyen éjjel-nappal futva-szökellve, meg-megbotolva és egymásba ütközve siet a nagykövetség szolgahada. Két út, akárcsak két sors, két életvonal, fut egymás mellett. Olykor szétválnak és megint találkoznak, de talán sohasem keresztezik egymást.

24

Repnyin már éppen be akart lépni a nagykövet szobájába, amikor ismét meghallotta a diákkabátos fiatalember hangját. (Teremtőm, hogy került a palotának ebbe a részébe?):

— Puskin szerelmes volt Fikelmon grófnéba. Mellesleg ne ejtsen tévedésbe ez az orosz fülnek szokatlanul hangzó név: Darjuska volt ő, igen, igen Darja Fjodorovna, Hitrov lánya . . .

Repnyin oldalt hajolt, hogy a fiatalembert szemügyre vegye, de Scott már kitárta előtte az ajtót:

— Van szerencsém . . . Repnyin úr. — Abból, hogy Scott ezeket a szavakat oroszul mondta, Nyikolaj Alekszejevics megértette, hogy inkább neki szólnak, mint sir George Buchanannak, aki most felállt az íróasztala mögül, de dagadt lábán látogatója elébe menni vagy nem bírt, vagy (Repnyin erre is gondolhatott) nem akart.

— Igen . . . Igen . . . Repnyin, Repnyin — szólt Buchanan oroszul, Nyikolaj Alekszejevics érzése szerint csak azért, hogy éppen mondjon valamit, majd tüstént áttért az angol nyelvre. — Úgy emlékszem, ismertem egy Repnyint Londonban még a múlt században, s egy másikat Szófiában már ebben . . .

Nyikolaj Alekszejevics elmosolyodott: mégiscsak jó lehet ilyen hosszú életet leélni, hogy terjedelmét már nem évekkel és évtizedekkel, hanem félszázaddal mérik. Ennek az életnek egyik vége szinte a tizenkilencedik század derekára támaszkodik, a másik a huszadikba ível át.

— Igen, az egyik Repnyin London, a másik Szófia . . . — számolgatta tovább sir George Buchanan.

— Mindez egyezik — bólintott mosolyogva Repnyin. — Az első az apám volt, a második a bátyám.

Buchanan lehajtotta fejét, és szemüvege felett próbált Repnyin arcába pillantani:

— Most már magam is látom: apja és bátyja.

Scott türelmetlenül topogott, mintha azt tudakolná a nagykövettől, hova ültesse le a vendéget, az újságos asztalkához, a szoba mélyébe vagy az íróasztalhoz. A nagykövet kinyújtotta reszkető kezét az íróasztal felett — nem annyira

méltóságteljes, mint inkább erőtlen, szklerotikus, öreges mozdulat volt ez —, de Repnyin nem ült le. Scottra nézett, mintha azt akarná jelezni, hogy addig nem foglal helyet, amíg amaz áll.

— Elnézést, én itthagyom önt — Scott meghajolt. — A házigazdának a vendégei közt a helye. Ma pedig én vagyok a házigazda.

— Igen, igen, persze — mondta Repnyin. — Különösen azután, hogy ilyen jó kezekbe adott engem . . . — tette hozzá mosolyogva.

Scott az ajtó felé indult. Repnyin leült egy karosszékbe, s a nagykövetre pillantott. Mind a hatvannégy év, amit ez az ember leélt, a vándorévek a nagyvilágban, huszonöt év követségi szolgálat Tokióban, Rómában, Darmstadtban, Bécsben, Berlinben, a régen várt nagykövetségi állás Szófiában már tekintélyes korban, és végül hét év Oroszországban, utak, események, találkozások, és velük együtt izgalmak, nehéz munka, kételyek, ismét csak kimerítő munka, fogadások szivárványos fényével ékesített, de mégis irgalmatlanul nehéz nagyköveti munka, mindez kiült az arcára. Volt valami a sovány vállakban, a tömpe orrban, a szemben, amely makacsul vonakodott arra nézni, amerre az arc fordult, mindebben volt valami nagy zavar, egy életre szóló riadalom, és — nevetséges egy emberről ezt mondani — nyúlszerű.

— Rajtakapta-e már magát a gondolaton — sir George mosolygott, és bajuszának hegye kétfelől kissé felpöndörült —, hogy akármilyen nehéz is a külföldi szolgálat, nincs olyan ország, amelytől könnyen válna meg, mindig kissé fájdalmas a búcsú. Így voltam Bulgáriával. Így vagyok most Oroszországgal is. — Elhallgatott, és ajkát összezárva, lehajtotta fejét. — Úgy, úgy . . . Szédülök, mint a háborgó tengeren . . . Sok mindenről le tudnék mondani, csak a Nyárikertbeli sétákról nem, de utóbbi napokban képtelen vagyok

odamenni, bár a tőszomszédságomban van. Hiába okoskodunk, itt az öregség, és nincs erőm.

Vállat vont, és türelmetlenül arrább csúszott a karosszékben. Fázott ebben az öblös székben, mint egy kabátban, amely hirtelen bő lett, és már nem melegít.

— Itt az öregség, s az erőm elhagyott, teljesen elhagyott...

„Hogy fog hidat verni sir George a lényeghez, mindahhoz, amit ennek a beszélgetésnek tartalmaznia kell? Csak nem azért hívott ide, hogy az öregségről beszéljen?"

— Maga diplomata, és meg kell hogy értsen: két hét múlva Londonban leszek. — Buchanan megfeszítette a vállát, és két kezét az íróasztalra tette, a saját két kezét, de úgy hatott, mintha az asztal alól egy pár idegen kezet húzott volna elő, természetellenesen fehér, kékeszöld eres, nagy kezeket, és nem tudná, mit kezdjen velük. — Két hét múlva Londonban leszek, és találkozom sir Edward Grey-vel. Ismerem a maga életfelfogását, és tájékozódtam mindazokról a változásokról, amelyek benne megfigyelhetők voltak. — Kérdőn pillantott Repnyinre, majd a kezére, megint Repnyinre és megint a két kezére, amely mozdulatlanul pihent, szinte ijesztő volt, hogy olyan megmagyarázhatatlanul élettelen, amikor a szeme, a szája és a füle is állandó mozgásban van... — Annál érdekesebb számomra az önnel folytatott beszélgetés, és ha úgy tetszik, a véleménye. Ismétlem, nem akarom befolyásolni, minél inkább önmaga marad, annál értékesebb a számomra. Én vagyok Grey, ön pedig... én. — Egyik keze életjelt mutatott. — Elképzeli? És most sir Edward Grey teszi fel önnek a kérdést, azazhogy nem önnek, hanem nekem. De ön... kész-e úgy felelni, hogy önmaga marad?

Buchanantól aligha lehetett ilyen fürge észjárást várni — lám, hogy megfordította a beszélgetést. Az ilyen vérmérsék-

letű emberre, mint sir George, ez talán nem éppen jellemző.

A nagykövet lassan szétvette a kezét, most két ököl hevert előtte. Mozdult a két keze, de még mindig idegennek látszott, mert az arca szürke, kissé vörhenyes, a keze pedig hófehér.

— Úgy gondolja, az oroszok azzal az eltökélt szándékkal mennek Bresztbe, hogy a németekkel megegyezzenek? — Szétnyitotta ökleit, és két kezét tenyérrel felfelé fordította. A tenyerek most sárgásfehérek, egyetlen csepp vér sincs bennük. — Még áldozatok árán is?

Repnyin késlekedett a felelettel, és hirtelen úgy érezte, hogy az ünnepélyes út, amelyen odajött, megszakadt, és ő most el van vágva attól, ami a lételeme, az élete volt.

— Nem tudom, hogy viselkednek majd a németek, és nem találgathatok. De ha a feltételek bizonyos fokig elfogadhatók lesznek, akkor nem kétlem — Repnyin Buchananra nézett, akinek kezei még mindig tenyérrel felfelé pihentek —, nem kétlem, hogy az oroszok kilépnek a háborúból.

Buchanan összeszorította a kezét, szokatlan eréllyel szorította össze, és Repnyin ismét két öklöt látott az asztalon.

— Köszönöm — szólt Buchanan érzéssel. Látszott, hogy Repnyin válasza megegyezett valamivel, amit már tudott. — Még egy kérdést: ön szerint a bolsevikok milyen érzéssel viseltetnek . . . az antanthatalmak iránt?

Repnyin várta ezt a kérdést: sir George Buchanan számára nincs ennél fontosabb probléma. Ismét néhány pillanatnyi csönd következett.

— Úgy gondolom, nincs értelme, hogy elrontsák viszonyukat a szövetségesekkel. A régi diplomáciai szabály így hangzik: „A jó diplomácia nem szaporítja ellenségei számát." — Repnyin egy pillanatra elhallgatott, úgy hallotta, hogy valahol messze-messze, a Fontankán túl, a Lityejnij-

hídon is túl, lövések dörrennek. — A breszti tárgyalások megakadását az orosz delegációnak az a követelése okozta, hogy ne dobják át a német csapatokat keletről nyugatra. Nem hinném, hogy ez csak gesztus.

Buchanan fenyegetőn tolta feléje a két öklét:

— De a szövetségesek . . . — Elakadt, amúgy is sápadt arca elfehéredett. — Azt akarom mondani, a szövetségesek tudomására jutott az új kormánynak az a szándéka, hogy tárgyalásokba kezd a németekkel, miután Duhonyin tábornok megfelelő utasítást kapott.

Repnyin szótlanul nézett a nagykövetre: Buchanan még az ilyen több mint korrekt beszélgetésben is képtelen volt az ellenszenvét leküzdeni, ez az ellenszenve minden tapasztaltságánál, önuralmánál, a hivatásával járó rugalmasságánál erősebbnek bizonyult.

— Én azt mondtam, sir, amit gondolok. Ez az én véleményem.

— De az országaink közötti kapcsolatok milyen formája felelne meg az új kormánynak, ha az elismerés . . . mondjuk . . .

— Ha lehetetlen volna? — kérdezte Repnyin.

Buchanan zavartan hallgatott, harciasan előretolt öklei visszahúzódtak az asztal legszélére.

— Nos, ha nem is éppen lehetetlen, de késne? — helyesbítette Repnyint. Örült, hogy enyhítheti a túlságosan kategorikus kifejezést, és legalább ezzel nagylelkűséget tanúsít.

— Apropó, hogyan fogadják az angolok az új orosz kormánynak azt a kérését, hogy Londonba akkreditálják képviselőjüket? — Repnyin hirtelen csapott le a kérdésével, mintha a másik lassúságára számítana.

Buchanan belesüppedt a karosszékébe, szinte eltűnt benne, öklei lehullottak.

— Úgy egyeztünk meg, hogy én kérdezek.

Ismét csend lett, és ebben a csendben lövések hallatszottak elszórtan, bizonytalan szünetekkel, az egyik valahol a nagykövetség közelében, talán a Mars-mezőn dörrent, a többi távolabb.

Sir George szorosan összezárt ajakkal ült. Bajusza komoran mozgott.

— Lövöldöznek — szólt búsan, majd hirtelen elmosolyodott. — Megszoktuk már, egész éjjel lövöldöznek. — Ismét elkomorodott. — Az ember felébred, és reggelig nem tud elaludni: lövöldöznek és énekelnek... énekelnek és lövöldöznek... Forradalom! — Felvont szemöldökkel, homlokát ráncolva, gyötrő gondolatokba merült. — Miről is beszéltünk? Ja igen... vörös képviselő Londonban? No hát lehetséges, hogy ez a mi kapcsolataink formája. Igaz is, ki lehetne az... Litvinov? S hogy fér össze a régi orosz nagykövettel? Ott van Nabokov. Két nagykövet: Litvinov és Nabokov. Hogyan lesz ez: egy vörös, és — hogy úgy mondjam — egy fehér? Nem hozzuk hazug helyzetbe az elsőt, de a másodikat is? Maga jogász. A nemzetközi jog történetében volt már rá precedens? — Felállt, kétségtelenül értésére adta Repnyinnek, hogy a beszélgetés tárgyát kimerítették. — Litvinov és Nabokov. Vörös és fehér. Tehetek fel még egy kérdést önnek? — Lassan közelebb ment Repnyinhez, és az asztalra támaszkodott.

Most Repnyin mellett állt, ingatagon, mintha szél himbálná.

— S mi lenne, ha a szövetségesek holnap kijelentenék... igen, igen, teljesen hivatalosan, hogy nem ragaszkodnak Oroszországnak a háborúban való részvételéhez, hogy a nép, maga az orosz nép döntse el ezt a kérdést. Ahogy a nép dönt, úgy legyen. Maga szerint hogyan fogadnák ezt a közlést?

Repnyin megnémult. Bármilyen kérdést várhatott Buchanantól, csak ezt nem. Nem puszta kíváncsiságból kér-

dezi-e ezt a brit nagykövet, nem a paradoxonok kedvéért, nem azért, mert végső soron kacérkodik vele. Nem, mindez nem hasonlít sir George-ra. Nyilván úgy merült fel agyában a gondolat, mint reális diplomáciai lépés. De mi indíthatta el? Az ügy előrehaladt, és Oroszországot úgysem kényszeríthetik rá a hadviselésre. A szövetségesek makacs ragaszkodása ahhoz, hogy Oroszorszag teljesítse a kötelezettségét, oktalan makacskodás, csak felbőszíti az oroszokat. Talán reálisabb és végeredményben okosabb politika lenne kijelenteni, hogy a szövetségesek nem ragaszkodnak Oroszország részvételéhez a háborúban?

— Hogyan viselkednének az oroszok, ha a szövetségesek ilyen kijelentést tennének?

Repnyin le nem vette a szemét Buchananról: az angol nagykövet sovány alakja várakozón hintázott.

— Hát, ha őszinte lenne az a kijelentés, én például örülnék neki.

— Köszönöm. — A sztereotip „köszönöm"-mel akarta egyengetni ennek az olyannyira lakonikus és semmire sem kötelező válasznak a hatását. — De számomra ez a kérdés voltaképpen haszontalan — tette hozzá.

— Miért? — kérdezte Repnyin. Megértette, hogy ezt a kérdést várja sir George, és úgy vélte, előzékeny lehet.

— Mostantól fogva a nagykövet háttérbe vonul, és... diplomáciai képviselő jön a helyébe. Mindennap várjuk.

— Tudja a nevét?

— Igen, persze — kapott a szón a nagykövet. Az egyszerű fogás bevált, és ezen felbuzdult. — Mister Lockhart, azoknak az angoloknak egyike, akik sokat tettek az Oroszországgal való kapcsolataink megszilárdítása érdekében.

— Emlékszem rá. Elég sokáig élt Oroszországban, és beszél oroszul? — kérdezte Repnyin.

— Igen, nem úgy, mint Robins, akinek szintén ez a foglalkozása — jegyezte meg Buchanan, és odahúzva egy nyi-

tott könyvet, becsukta, ezzel is jelezte, hogy számára ez a beszélgetés a végéhez közeledik. A könyv nyilván csak azért is maradt nyitva, hogy a megfelelő pillanatban becsukja, és ezzel jelt adjon a látogatójának.

Az angolok nem egykönnyen békélnek meg Raymond Robins babérjaival, gondolta Repnyin. Nehéz megmondani, volt-e Robins valaha is aranyásó, ahogy hírlik, s a Yukon-félsziget havas partjain kereste-e a földi kincseket, de annyi bizonyos, hogy színes egyéniség. Üzletember és Krisztus tanainak önkéntes hirdetője (mindig magánál hordja a Bibliát), ezredes és a Vöröskereszt oroszországi missziójának vezetője, mindazonáltal a köznapi ügyekben sem ismer előítéleteket. Nyilván ez utóbbi körülmény volt a döntő, amikor Robins, kevéssel az Októberi Forradalom után, a külföldiek közül csaknem elsőként, elment a Szmolnijba. Ez az amerikai túlságosan színes egyéniség ahhoz, hogy ott meg ne tessen, és neki is megtetszhetett valami Oroszország új gazdáiban, jóllehet nagyon is észnél volt. Ne áltassuk magunkat Robins szmolniji látogatásának valódi céljait illetően. Lockhart Petrográdba hívása lényegében abból az óhajból fakadt, hogy felhasználja Robins tapasztalatait. Sir George jól sejti, hogy az új képviselőnek még némi előnye is van az amerikaival szemben: Oroszországban élt, ismeri az oroszokat, és beszéli a nyelvüket.

— Hallja? Most énekelnek. — Sir George figyelmeztetően felemelte ujját, s az ajtóig kísérte Repnyint. — Így megy ez egész éjjel... lövöldöznek és énekelnek, énekelnek és lövöldöznek...

Repnyin már a parádés úton járt, amely a nagykövet dolgozószobájából a márványterembe vitt, amikor eszébe jutott, hogy Lockhart oroszországi küldetése a nehéz idők jele Oroszország számára. Egyszerre több sajnálatos körülményről is tanúskodik: arról is, hogy az elismerés aktusa bizonytalan időre eltolódik, meg arról is, hogy a szokásos diplo-

máciai kapcsolatok már nem elégítik ki az angolokat, és még arról is, hogy sir George Buchanan, az évek szomorú súlyától nyomasztott, észrevehetően elfáradt, bár nagy tapasztalatú diplomata kénytelen átadni helyét a fiatal, célratörően agresszív, és Repnyin szerint kalandor szellemű Lockhartnak.

A nagy Szaltikov-palota főútján most homály és csend uralkodott, még nagyobb csend, mint az előbb. Csak a diákkabátos fiatalember iparkodott még egyre ugyanazon a patetikusan suttogó hangon elmondani a történetet, amely csaknem nyolcvan évvel ezelőtt játszódott le a ház falai között:

— Nem, Puskin nem tűrhette el a sértést. Odavágta Dantèsnek: „Ön . . . ön becstelen!"

De mégis, miért ilyen gyanúsan üres a nagyterem? Repnyin körülnézett, és ámulatában csaknem kővé meredt: néhány lépésre tőle, szétterpesztett lábbal, mintha attól félne, hogy egy váratlan csapás földre terítheti, ott állt az öreg Obolenszkaja, és evett; mellette unokája, Fjodor Mezencev szuszogott, és komoran forgatta kifejezéstelen szemét, arrább Obolenszkaja unokaöccse, Lev Seveljov-Hazanov . . . Csak ropogtatás és szuszogás hallatszott. Akármilyen durva hasonlat is, a hosszú asztal látványa, amely körül kétszáz petrográdi arisztokrata szótlanul mozgatta állkapcsát, túlságosan istállóra emlékeztetett.

Repnyin átment a termen, és egy ablakhoz lépett. Szétházta a függönyt, és kinézett az utcára. A Troickij-híd felől egy katona bicegett keresztül a téren, ütemesen, makacsul, mankóra támaszkodva. Szuvorov szobra előtt megállt, felszegte a fejét. Majd tovább bicegett. Különös, de Repnyin nem tudta róla levenni a szemét, tekintetével kísérte, amíg csak el nem tűnt az éjszakában. A katona elfáradt, és lassan ment. Bizonyára nem volt kedve sem énekelni, sem lövöldözni.

25

Nem volt még kilenc óra, s az autó már ott állt a kapu előtt. Repnyin úgy látta, hogy a sofőrön kívül még ül benne valaki. Csak nem Kokorev? Mit jelent ez? Ma kísérő nélkül is eltalálna a Szmolnijba. Ez nyilvánvaló gesztus, de milyen? Egyszerű figyelmesség jele? Nem korai még? A tapintat mindig is az érettség utolsó stádiuma volt. A fiatal osztályoknak azelőtt sem volt sajátja. Ez a nemes, szigorú tapintat hiányzott annak idején az újgazdagokból is.

Repnyin felöltözött.

— Jelena felkelt?

— Még nem, atyuska. — Jegorovna egy hasábot dobott a kályhába, és rosszallóan nézett rá. — Hogy keljen fel, amikor tizenegykor jött haza?

— Nem tudtam.

— Tudhatná — nem idegen.

Repnyin benyitott a lánya szobájába. Sötét volt odabent, de egy halvány kis fénysugár a függönyök közt áthatolva a lánya halántékára hullt, és mintha a szemét simogatná. Mindjárt felnyílik ez a szem, és kékség árad szét... Honnan örökölte ezt a szemet, az anyjának nem ilyen volt, és neki, az apjának sem. Megfoghatatlan: ha nevet is, a szeme szomorú, és semmi sem kavarhatja fel. Különös szem, és éppen ez illik hozzá. Repnyin óvatosan becsukta az ajtót, és a kapu felé sietett.

Kokorev, mihelyt megpillantotta, igen barátságosan meghajolt, láthatóan örült a találkozásnak, és nyilván reményeket fűzött hozzá. S Repnyin megint akaratlanul arra gondolt: vajon hogy viselkedik majd, ha megtudja a válaszát, és vajon akkor lesz-e kedve hazakísérni a Szmolnijból?

Kokorev kiszállt a kocsiból.

— Hova ül, Nyikolaj Alekszejevics?

— Hátra.

— Maga mellé ülhetek?

— Megtisztel vele ... .

— No hát akkor megtisztelem — nevetett Kokorev. — Bocsánat, Jelena Nyikolajevna most nem jön?

Repnyin meghökkent: mi a szerepem akkor nekem, ha Jelenáért jött?

— Nem, nem jön — felelte.

Kokorev ránézett, és elmosolyodott, leplezetlenül, úgy látszik, nem tartotta szükségesnek eltitkolni a jókedvét. Remélte, hogy Repnyin megkérdezi, minek örül úgy, de Repnyin az eget bámulta és hallgatott.

— Emlékszik arra az esetre a spanyol nagykövettel? — szólalt meg hirtelen Kokorev, nem bírta tovább őrizni a titkot. — Igen, a spanyol volt az egyetlen, aki átadta a mi békeajánlatunkat kormányának. Átadta, és fejével fizetett érte. No nem, természetesen nem végezték ki, csak visszahívták! — Repnyinre pillantott, leste a hír hatását, de látva, hogy annak a szemében a legparányibb érdeklődés sem csillan meg, hirtelen észbe kapott. — Úgy gondolom — jegyezte meg kétségbeesett erőlködéssel, hogy megmentse a helyzetet —, hogy petrográdi kollégái segítették a spanyol bukását. Ott — bizonytalanul intett a fejével — az elpártolást nem bocsátják meg.

— Lehetséges.

Kokorev nem látta Repnyin arcát, de abból, ahogy ezt az egyetlen szót mondta, megértette, hogy nem volt értelme ezt az esetet elmondani.

— Apropó, holnap Leninnél lesz az egész Petrográdban akkreditált diplomáciai testület, a maga nemében páratlan esemény: mind a húsz nagykövet és követ Leninnél — húsz!

Repnyin nem fojthatott el egy mosolyt: ez valóban rendkívüli lesz.

— A megbízólevelek holmi elkésett átadása? — kérdezte mosolyogva.

— Igen, persze — helyeselt készségesen Kokorev. — Ámbár az igazi nagykövetek nem lesznek ott...

— Milyenek? — kapta fel a fejét Nyikolaj Alekszejevics. — Kokorev megjegyzése váratlanul érte.

— Az igaziak — erősítette meg Kokorev. — Robins és az a... Lockhart, akit a napokban várnak.

Ejnye, ez a Kokorev de korán kezdi!

Felmentek a második emeletre, s a Szmolnij egyik széles folyosóján Lenin dolgozószobája felé tartottak. Messze elöl egy nyitott ajtóból maroknyi fény loccsant ki a parkettre, és megpillantották Vlagyimir Iljics Lenint. Gyorsan ment, egyik karját könyökben behajlítva, nyilván könyveket vitt, egész csomót a melléhez szorítva. Vagy mert meghallotta háta mögött a lépéseket, vagy hangokat vélt hallani, megfordult.

— Lám, éppen arra gondoltam, hogy biztosan itt van már. A diplomácia pontosságot kíván, ugye? — Előrebillentette a fejét, hogy jobban lássa, miként fogadja Repnyin ezeket a szavakat. — Meg azt is gondoltam, megkérdezem, nincs-e kedve egyet járni velem, kimenni a levegőre, a szélbe, a folyóhoz, a szabad ég alá... Megsúgom magának, a Szmolnijban kevesen tudják, hogy milyen rendkívüli folyó van itt mellettünk. Mi lehet szebb egy nagy folyónál? Tehát megyünk? Vagy inkább itt üldögélünk? Vagy mégis úgy határozunk, hogy elmegyünk? Mindjárt leteszem a könyveket, és indulhatunk...

Szélcsendes, sőt napos idő volt, a fény nem-decemberiesen éles, az árnyékok meg sűrűek, jobbra lassan növekedő, kékesvörös felhő úszott.

— Valahol itt a parton Péternek kátrányraktárai voltak.

— Lenin kissé hunyorogva nézte a folyópartot. — Igen, ide, ezekre a partokra hozták a kátrányt egész Oroszországból. Emlékszik, azt mondja a népnyelv: „Péter flottája vízen és kátrányon áll." Péternek volt esze is, meg jelleme és lendülete is, de a dolgozó embert nem kímélte. Egyszóval: cár.

Repnyin elsápadt, és most ahhoz a felhőhöz hasonlított, amely keletről közeledett. Péter cár azoknak a keveseknek egyike volt, akikben követendő példaképet látott. Hajdan, fiatal korában, még utánozta is: kemény testtartását, éles véleménynyilvánítását, nyers beszédét, nyakasságát.

— De Péter egy évszázaddal előbbre vitte Oroszországot. — Repnyin kelet felé nézett, ahonnan a felhő közeledett, s arca mintha átvette volna a felhő színét és nyugtalan villogását. — Mi volt Oroszország Péter előtt, és mivé fejlődött alatta?

— Igaz, kemény jellem volt és hajthatatlan. — Lenin a távolba nézett, mintha az egész történelem kitárulkoznék előtte, beláthatatlanul és szélesen, mint ez a folyó. — De cári keménység és makacsság volt benne.

— Olykor hasznos a nép ellenére cselekedni — jegyezte meg Repnyin meggyőződéssel.

— Ellenére? — ismételte Lenin. — Ahhoz, hogy a nép érdekeit védelmezzük, nem kell ellenére cselekedni. Éppen emiatt égett ki a februári forradalom, és győzött az októberi. A nép békét és földet követelt. A februári forradalom kitért a válasz elől, Október megadta. Mindez igen egyszerű.

Mindketten arra néztek, amerről a felhő jött. Lassan, de feltartóztathatatlanul közeledett. Itt még mindig tiszta, éles volt a fény, ott azonban, ahonnan jött, élettelen, lila-ködös homály terjedt szét. S minden, ami arrafelé volt — a háztetők és a házak ablakai, a templomkupolák, és végül a folyókanyar — vértelenné vált és elsötétedett. Ezt a két szót: „kiégett" és „győzött", Lenin olyan meggyőződéssel, olyan

őszinte diadalérzéssel mondta, hogy ostobaság lett volna ellenkezni — nem szóval, de az életével állt ki mellette.

— Úgy vélem, múltkor nem fejeztük be a beszélgetést — szólt Lenin Repnyin szemébe nézve: megérezte a másik nehéz helyzetét, mintegy kezet nyújtott neki. — Igaz is, nehogy elfelejtsem: Londonból táviratot kaptunk. Csicserin januárban itt lesz. — Hadarva mondta ezt, mintha meg akarná értetni, hogy csakugyan azért említi meg, „nehogy elfelejtse", de lényegében ennek semmi köze az ügyhöz. — Tehát várom a válaszát. A magam részéről megmondhatom: azt szeretnénk, ha igent mondana.

— Nemet mondok.

— Bocsánat, miért?

— Aligha véletlen, hogy a diplomaták közül senki vagy szinte senki sem válaszolt erre az együttműködési felhívásra — szólt Repnyin. — Úgy gondolom, nekem sem kell ezt tennem. Gondolja meg, csaknem tizenhét évet szenteltem a diplomáciának. Hivatásból léptem erre a pályára... Egyébként a diplomata és a karrier nem mindig rokonértelmű fogalom. Amit tettem, mindent nyitott szemmel csináltam, és igazságosnak véltem. Atyámmal való találkozás nem fenyeget, ő már nincs az élők sorában. Ha élne, nem kerülném el a kiátkozást... De a bátyám, a bátyám, aki húsz évet áldozott a diplomáciának, a tanítóm volt, s ha úgy tetszik, barátom... Ő mit szól?

— Szól vagy... szólt?

Repnyin az égre pillantott. A felhő már a fejük fölé ért.

— Őszinte akarok lenni: szólt. Megérti, ugye, hogy Pityer az én számomra nem parttalan tenger. Ebben a városban megvan a saját városom, ahol ismerek minden egyes utcát, minden házat, s bennük minden embert. Ez a város, a szabályaival és szokásaival, amelyeket megszegni tilos, a hozzátartozóim városa, mindazoké, akik a nagyapáim, élő és holt nagyapáim és nagybátyáim gárdáját alkották. Köny-

nyebb egy házasságot felbontani, otthagyni a családot, apával, sőt édesanyával szakítani, mint kitörni e város határai közül.

Lenin hosszan nézett rá.

— Nem, mindent meg kell értenem. Mi tartja vissza — a szóbeszédtől fél? Mi félnivalója lehet, csak örülnie kell! Átkozzák csak ki a barátai, közösítsék ki! Maga él, és tele van erővel és elszántsággal, hogy a nemes ügyet szolgálja! Értse meg hát, szegény ember, hogy éppen ez a bátorság, tehát az öröm és a megelégedettség.

— Én Oroszországot akarom szolgálni, Vlagyimir Iljics.

— Szolgálni fogja úgy, ahogy még sohasem szolgálta.

Lenin úgy nézett Repnyinre, mintha most látná először. Mit olvasott ki az arcából? Bizonyára azt, hogy becsületes, megalkuvást nem ismerő ember. Becsületes a természeténél fogva, és talán az életszemléletét tekintve is, amely szerint a legfőbb jó az ember jó szándéka, s az aljasságra való képtelenség mindenekfelett. De áligazságok rabja, mi több: hazug igazságoké.

— Oroszország? Határtalan, mint a benne lakozó bánat. — Lenin a szél felé fordította arcát, mintha kívánná az egyre erősödő szél suhintását. — Látja, ha ez az Oroszország átkozná el, nem lenne annál súlyosabb átok. Ettől az átoktól féljen csak, a többi nem veszélyes. Hanem én másért hívtam ide magát — jegyezte meg, és ezzel egyszerre elsöpört minden szót, ami nem állt közvetlen kapcsolatban a mondanivalójával. — Szükségem van a tanácsára — folytatta, és Repnyinre nézett.

A nyíltság, amellyel a kérdést felvetette, láthatóan tetszett Nyikolaj Alekszejevicsnek.

— Azt tudja, ugye, hogy Oroszország forradalmi kormánya hazarendelte a határain kívül tartózkodó csapatait?

— Igen, tudok erről a parancsról — felelte Repnyin, és a hófelhőre pillantott, amely éppen az utolsó darabka kék-

séget takarta el, s egyszeriben megváltoztatta az égbolt színét-fényét, meg a földét is.

— Csapataink e parancsra megindultak, nevezetesen a Balkánon levők a Dunától elindultak hazafelé, a Dnyeszter és a Bug irányába. — Lenin Repnyinre pillantott, és összevonta a szemöldökét, úgy látta, mintha az a halott fény, amit a hófelhő hintett a földre, Repnyin pórusaiba is behatolt volna. — A csapatok teljes rendben jöttek hazafelé, kenyerük és takarmányuk éppen hogy kifutja. Akkor jön a hír: Averescu marsall parancsára a csapatokat bekerítették és feltartóztatták. Averescu tüzérséget vont oda, márpedig ehhez nagyon ért. Emlékszik kilencszázhétre, a Dnyeszter-vidék égő román falvaira?... Lám, a forradalomnak megvolt a maga útvonala és a menetideje: két évbe telt, amíg a moszkvai Presznyáról a román síkságra ért — mindössze két év, nos?

Repnyin nem válaszolt, csak a válla roskadt meg.

— A helyzet tragikus: hómező közepén, kenyér és fedél nélkül van több ezer orosz ember. Nem titkolom, a véleményét szeretném hallani... mit tegyünk?

— Nyilván a bukaresti orosz követhez kell fordulni — felelte Repnyin.

— Kihez? Pokljovszkijhoz? — kérdezte Lenin, menés közben.

— Igen, Pokljovszkij-Kozellhez — bólintott Repnyin.

Lenin csak ment.

— Ahhoz, aki az Oroszország iránti hűsége bizonyítására Edward Grey-t hívta tanúul?

Repnyin nem válaszolt, csak meggyorsította a lépéseit. Nagy ég, micsoda idők! Igazán nem hitte volna, hogy Lenin tud erről a dologról. Felelnie kellene, de mit? Úgy emlékszik, Pokljovszkij hosszan pereskedett Viszjolkin tengernaggyal, a bukaresti orosz katonai megbízottal. A tengernagy, udvari kapcsolatait felhasználva (a fáma szerint III.

Sándor házasságon kívül született fia) iparkodott ellenfelét elgáncsolni, s durva eszközökhöz folyamodott. De a követ nem ijedt meg, sőt gyanakvást sem mutatott. Igen bölcs és ügyes politikus lévén egyszerűen regisztrálta a tengernagy minden lépését, és Pétervárra küldött szenvtelen, de pontos jelentéseiben módszeresen kompromittálta. Évekig tartott ez a párviadal. Még a román kormányt is belevonták, amely két pártra szakadt: azokra, akik a követtel rokonszenveztek, és azokra, akik a tengernagyhoz húztak. A döntő pillanatban aztán Viszjolkin minden aduját kijátszotta, a legfőbb pártfogó is beavatkozott az ügybe: a cár a követ visszahívását követelte. Pokljovszkijt azonban ez a csapás sem terítette le. Tudta, hogy bizonyos körülmények közt még a cári ukázt is meg lehet kerülni. Bukaresti angol kollégáján keresztül sir Edward Grey-hez apellált. A tengernagy szégyenben maradt, és vele együtt a magas pártfogója is. Ami Pokljovszkijt illeti, ő olyan igazságra jött rá, amely a frontokon elszenvedett minden vereségnél ékesebben beszélt a cári Oroszország szégyenéről: a bukaresti orosz követ nyilván nem csak az orosz érdekeket képviselte.

— Nem, Pokljovszkij minket nem kötelez, és nem segítség nekünk — mondta Lenin.

— De hát akkor mi a megoldás? — kérdezte Repnyin. Kész volt bármi áron más tárgyra térni át, és nem emlegetni tovább Pokljovszkijt.

— A magunk részéről rendkívüli intézkedéssel válaszoltunk — szólt Lenin. — Letartóztattuk a román követet, s a Péter—Pál-erődbe zártuk.

Repnyin megborzongott, kinyújtotta mindkét kezét, mintha tüzet keresne a zimankós hidegben.

— Maga persze nem helyesli ezt a lépésünket, sőt önkényességnek tartja?

— Igen, annak.

— Bocsánat, miért?

— Ha érveket akar, kérem, legyen egy kis türelemmel — mondta Repnyin, és lassított, mintha Lenint át akarná hangolni. — Az a szabály, amely szerint a külföldit annak az országnak a törvényei kötelezik, ahol tartózkodik, a követekre nem vonatkozik — magyarázta. Természetesen tudta, hogy Lenin ismeri ezt az elemi igazságot, de szeretett mindent az alapismeretekből kiindulva megvilágítani. — A követ mintegy azt a személyt helyettesíti a tartózkodási helyén, aki odaküldte, más szóval az uralkodót vagy az államelnököt. A kérdésre kérdéssel felelek: megengedhetőnek tartja, hogy a román királyt letartóztassák és a Péter—Pál-erődbe csukják? — Lenin nem felelt. Feltűrte a kabátja gallérját. — Marcus Tullius egy bizonyos követre célozva azt mondja, hogy a követ a szenátust és a köztársaság tekintélyét személyesíti meg — idézte Repnyin. Itt elemében volt, és beszédes lett. — A követ mintegy exterritoriálisnak számít, és nem kötelezik annak a népnek a törvényei, amelynek földjén él. Még ha semmibe veszi is az állam törvényeit, a tiltakozást nem neki címezik, hanem a kormánynak, amely odaküldte.

Elhallgatott, és Leninre pillantott, aki komoran nézett maga elé. Repnyin aligha közölt vele olyasmit, amit ne tudott volna (hiszen tudomása szerint jogot végzett). A legfontosabb pontosan megállapítani a tényállást, és felsorakoztatni az érveket. Lenin most nyilván mérlegeli Repnyin érveit, ellenérveket gyűjt, ami az ő helyzetében bizony nem könnyű. A tényen semmi sem változtat: Diamandi a Péter—Pál-erőd foglya.

— A követ személye sérthetetlen, megvédése annak a kormánynak a kötelessége, amelynél van szerencséje tartózkodni. — Repnyin szünetet tartott, agya lázasan dolgozott. — Ez a szabály akkor is érvényben marad, ha az országok háborút üzentek egymásnak: a követnek és a követségi személyzetnek módot kell nyújtani az ország elhagyására.

— Repnyin úgy érezte, hogy érveit kimerítette, de még újra és újra igyekezett kontrollálni önmagát. — A követet akkor sem szabad letartóztatni, ha rábizonyul, hogy a közrendet és az ország biztonságát veszélyeztette.

Elhallgatott. Némán rátértek a kis ösvényre, amely a folyótól a Szmolnijhoz vitt; a hatalmas épülettömb homályosan rajzolódott ki a hóbuckák közt.

— Szóval azt mondja — kezdte halkan Lenin —, hogy a követ nem tartozik hűséggel annak az államnak, amelyiknél akkreditálva van.

Repnyin figyelmesen pillantott rá: mi rejlik e kérdés mögött?

— Semmi esetre sem. A követ nem köteles tisztelni a törvényeket.

— Azt is mondta, hogy a követ személye sérthetetlen, megvédése annak a kormánynak a kötelessége, amelynél van szerencséje tartózkodni . . .

Repnyin úgy érezte, kezdi már érteni Lenin gondolatát, de ellenkezés nélkül megismételte:

— Igen, annak a kormánynak a kötelessége . . .

Lenin hátrafordult.

— Jegyezze meg: amelynél van szerencséje tartózkodni.

— Pontosan így . . .

Lenin elmosolyodott, de hogy min, azt egyelőre titokban tartotta.

— Most szabad néhány kérdést feltennem? Emlékszik, hogyan reagált a hivatalos Európa, amikor a monarchikus Oroszország kormánya megszűnt létezni, és Miljukov került hatalomra? Ha emlékszik, két napon belül — hangsúlyozom: kettő! — egész Európa követei megjelentek a Palota tér hat alatt, és nem csak ők, hogy az új kormány elismerését bejelentsék.

— Igen, persze, a saját szememmel láttam.

— Amikor ezt tették, nyilván a jogaik megújítását is szem előtt tartották, például a területenkívüliségüket, ugye?

— Meglehet.

— Most térjünk át a mi időnkre! Gondolja el: az új kormány megalakulása óta csaknem két hónap telt el. A követek azonban úgy félnek a külügyminisztériumtól, mint ördög a tömjénfüsttől. Ne úgy értsük-e ezt a tényt, hogy a kormányok, beleértve a román királyság kormányát is, nem ismerik el a forradalmi Oroszországot?

Lenin egyre biztosabban érezte magát, s a hangja is szilárdabbá és emocionálisabbá vált.

— Ez is nyilvánvaló — bólintott Repnyin.

— Ha nyilvánvaló, akkor nem azt jelenti-e mindez, hogy a román kormány szabad kezet akar? Szabad kezet, oly módon, mint ahogy több ezer orosz embert internált... Nem gondolja, hogy az államok közötti diplomáciai kapcsolatok nem tűrnek ilyen eljárást?

— Igen, persze — helyeselt Repnyin.

— Ha pedig nincsenek ilyen kapcsolatok, ha a román király kormánya önként lemondott erről a kapcsolatról, akkor a követ, összes jogaival együtt, egyszerű halandóvá lesz, magánszeméllyé válik, s jogunk van úgy bánni vele, ahogy szükségesnek látjuk, annál is inkább... — Lenin nevetett, és meggyorsította lépéseit. — Annál is inkább, mert hogy úgy mondjam, Románia királyi kormánya adott rá példát.

Havazni kezdett, s a sűrűn hulló pelyhek mindent beleptek. Fehér ködbe merült a Szmolnij-székesegyház tornya is, a zárda épületcsoportja is.

— Nos, milyennek látja az érveimet Marcus Tullius szemszögéből nézve?

Amikor beléptek az épületbe, és Lenin Repnyinre pillantott, az fehérebb volt a vállát ellepő hónál.

— Mit kíván tőlem? — kérdezte Repnyin halkan.

— Legyen mellettem, amikor ezeket az érveket a diplomaták elé tárom, és védelmezze azokat az orosz embereket.

Amikor ezt mondta: „azokat az orosz embereket", szemével az ablak felé intett, amely mögött hóvihar tombolt, és Repnyin maga előtt látta a behavazott síkot, az esthomályt és a tábortüzek imbolygó lángját.

— Hallotta, hogy a Buchanant felváltó személy sajátságos misszióval érkezik?

— Lockhart? — kérdezte Repnyin.

— Igen, Bruce Lockhart — erősítette meg Lenin. — Mit jelenthet ez?

Repnyin zavartan hallgatott, bár a kérdés, amelyet Lenin most felvetett, nem volt újság számára.

— Az angolok sohasem szakítják meg teljesen a kapcsolatot — válaszolta, és úgy érezte, hogy becsülettel került ki a dilemmából. — A tapasztalatuk azt mutatja, hogy ez nem célszerű.

— Ez minden? — kérdezte Vlagyimir Iljics. Repnyin válasza, bár meggyőzően hangzott, szemmel láthatóan nem elégítette ki. — Ez minden? — ismételte, mintha hangsúlyozni akarná, hogy nem éri be ezzel a válasszal.

— Lockhart kinevezésével az angolok nyilván jelezni akarják, hogy a mostani kapcsolataik Oroszországgal nem kielégítőek — mondta Repnyin, ámbár többet akart mondani.

— De miféle kapcsolatokat tartanának kielégítőnek? — kérdezte Lenin. Még mindig ott állt, két lépésre Repnyintől.

Repnyin hallgatott.

— Akkor engedje meg, hogy én feleljek — szólt Lenin.

Lassú, szinte nesztelen léptekkel az asztalhoz ment.

— Magának igaza van, ha a klasszikus diplomácia szemszögéből nézzük az eseményeket, amikor ezt a fogalmat még úgy tekintették, mint a tárgyalások művészetét...

Ugye, így hangzik a meghatározás? Ha így vizsgáljuk ezt a problémát, igaza van, csakhogy az évek során ez a formula tökéletesedett.

— Nem annyira a tárgyalás, mint a tüzelés művészete? — vágta rá Repnyin.

Lenin megfordult, a pillantásuk találkozott.

Valami nagyon fontos hangzott el most. Igen, ez az aforizma a diplomáciáról és a tűzről sokatmondó. Úgy látszik, a klasszikus formula manapság helyesbítésre szorul.

Az előszobában, mint azon az éjszakán, amikor Repnyin először járt ott, a fiatal titkárnő nyitott könyv mellett ült, és békésen kétszersültet rágcsált. A gallyacska ott a pohárban ugyanolyan élénken zöldellt.

Belépett az a magas, sápadt arcú és bánatosan figyelő szemű ember, aki a *Vörös Zászló*ról beszélt. Meghajolt a jelenlevők felé, és gyorsan bement Leninhez. — „A lengyelekben van valami kutató szigorúság, amikor figyelmesen néznek az emberre — gondolta Repnyin —; akkor is így néztek, az országúton, amikor bilincsek zörgése kísérte bánatosan és fenyegetően a lépéseiket..."

26

Reggel, még ki sem nyitotta a szemét, frissen sült pirog illata csapta meg. Valami régi-régi emlék ébredezett, a gyermekkor kékes ködébe burkolva: a kis zöld moszkvai udvar, hársfalombbal árnyékolt veranda, mosott-szagú, hófehér abrosz az asztalon, és négyszögletes porcelán tálon a hússal töltött kalács. Akkoriban családi ünnepeken tálalták fel, a kedves, szép alkalmakat jelképezte, a család örömét, de ma... kibékülést jelent?

A két fivér asztalhoz ült, Ilja az egyik végén, Nyikolaj a másikon. Ilja kék szállal átszőtt sötét ruhában jelent meg. Hogy értse ezt? Talán így: ő, Ilja, nem a pirog kedvéért jött,

még ha kibékülési pirog is. Egyszerűen csak nem akart ünneprontó lenni. De emlékszik a szakításra, és nem szándékozik megbocsátani. Jelenléte az asztalnál ezért hát udvariassági, talán protokolláris aktus. Erről tanúskodik a sötét ruha is. De Ilja meghökkent, amikor látta, hogy öccse is hasonlóképpen öltözött. Sötét ruha . . . mit jelentsen ez?

Ott ültek az asztal két végén, némán és ünnepélyesen, s a csodás pirog, Jegorovna jóságos kezének műve, a békepirog, érintetlenül állt köztük az asztal közepén.

— Ejnye már . . . Illés próféta és szent Miklós! De nem boldogulok magukkal! — szólt Jegorovna, s egy nagy konyhakéssel egy csapásra kettészelte a pirogot.

Jelena már nem bírta visszafojtani a nevetését a reggeli végéig (különben is kacagós kedvű volt, és kereste az alkalmat a nevetésre), a fivérek azonban nagy buzgalommalették a pirogot, nem volt ennél komolyabb munka. Más körülmények között Ilja megnyomkodta volna deresedő bajuszát a szalvétával, s indult volna, hogy nekiüljön emlékiratai következő fejezetének. („Rozsgyesztvenszkij tengernagy a felderítők több mint bosszantó baklövésének esett áldozatul. Azt az értesítést kapta, hogy az Északi-tengeren japán torpedónaszádok jelentek meg, s a Hull-sziget közelében angol halászokat lövetett. Ez az incidens sok dolgot adott a diplomátáknak.") Más körülmények között semmi sem fékezhette volna azt a vágyát, hogy íróasztalához ülve a diplomácia történetének számára olyannyira meghitt elemébe kerüljön, de ma . . . Mindenkinek meg kell értenie, hogy mért öltött sötét ruhát ő, Ilja, de öccse vajon minek a tiszteletére öltözködött ki?

— Hova készülsz, öcsém? — vetette oda a kérdést. — Carszkoje-Szelóba, az uralkodó fogadására avagy a kátrányraktárakhoz?

— A kátrányraktárakhoz — felelte Repnyin.

Ilja összerezzent, ez a nyíltság mintha fejbe vágta volna.

— Csak nem a diplomaták fogadására?

Repnyin lassan felvetette pillantását. De gyorsan jár a hír, Ilja már mindenről tud!

— De igen, természetesen.

Ilja bronchusai ziháló, sípoló, hörgő hangokat adtak.

— Kétszáz éve áll a Péter–Pál-erőd, vaskemény kő burkolja az Alekszejev ravelint, de arra a mai napig nem volt példa, hogy diplomatát zártak volna be. Andrej Matvejev londoni esetére emlékszel?

Repnyin nem értette mindjárt, miről van szó.

— Valami történt vele egy nappal a visszahívó levelének átnyújtása előtt.

Ilja ökölbe szorította püffedt kezét, majd szétnyitotta, ez amolyan tornagyakorlat-féle volt számára, különösen izgatott pillanataiban.

— Ha elfelejtetted, majd eszedbe juttatom — szólt szándékosan vontatott hangon; ha ő vette át a szót, beszéde furcsán lassúvá lett. — Matvejevet, az orosz nagykövetet, az adósok börtönébe zárták, Oroszország ellenségeinek fondorlatai juttatták oda. Csak egy röpke pillanatig időzött ott, de a nagykövet méltósága, Péter nagykövetéé!... Anna királynő futárt menesztett hozzá, nem akármilyent, hanem államtitkárt: „Őfelsége sajnálja... A királynő elrendelte, hogy a vétkeseket irgalmatlanul megbüntessék!..." A nagykövet nem volt hajlandó a királynővel találkozni, nem adta át a visszahívó levelét, elutazott Angliából!... Azt hiszed, a királynő megsértődött? Szó sincs róla! Továbbra is hibásnak érezte magát, mert nem tréfadolog egy nagykövettel ilyet csinálni! — Ilja váratlanul felkelt az asztaltól, és Nyikolaj Alekszejevics jól látta fenyegetően felvont szemöldökét, amely hajthatatlanságra és makacs erélyre vallott. — Hogy elsimítsa a viszályt, lord Whitworthot, oroszországi megbízottját rendkívüli nagykövetté nevezte ki — igen ravasz lépés! Ezzel mintegy az egész világ előtt

tanúsította az orosz állam és annak uralkodója iránti tiszteletét. De ez még nem elég. A nagykövet új helyzete megkívánta, hogy az uralkodónak átadja megbízólevelét, tehát, hogy nyilvános kihallgatáson jelenjen meg előtte, ami viszont alkalmat adott rá, hogy a királynő üdvözletével együtt őfelsége sajnálkozását is tolmácsolja. A cári udvarmester, aki az akkori szokás szerint a nagykövetért és a követségi személyzetért ment, húsz nagy kocsin egy jó ezrednyi angolt hozott. Én mindegyiket bemutatták Péternek, és mindegyik, szóval vagy némán tanúsította e napon: sajnálom, ami történt, sajnálom! Matvejev nem önmagát, hanem Pétert képviselte, ez a lényeg! Ezért hajlongott Anna földig Péter előtt: sajnálom, ami történt, és három bőrt lenyúzatok a vétkesekről ... De nem a hajlongásról van szó! Elrendelték az egész királyság területén, hogy a diplomaták személye sérthetetlen — akkor adták ki ezt a rendeletet. — Ilja hátratolta székét, s megindult a szobában. Gyengesége, petyhüdtsége hova lett? Járásában Nyikolaj a fiatalságot látta. — És Matvejev? Nem tudom, mit mondott Péter neki, amikor kettesben maradtak. Szerény véleményem szerint Matvejev nem volt hibás, de ha mégis történt egy kis hiba, Péter bizonyára kereken megmondta a véleményét, nem volt kenyere a köntörfalazás. De ez köztük maradt. S a nyilvánosság előtt? Péter nyomban kinevezte Matvejevet nagykövetté a római udvarhoz, és ezzel világosan értésére adta mindenkinek, de legfőként az angoloknak: ellenségei részéről bármilyen csapás éri a követét, ez csak emeli őt az uralkodó szemében!

— Matvejev nagykövet volt, de Diamandi?

— Diamandi is nagykövet, helyesebben követ, de ez az adott esetben nem fontos.

— Nem, ő nem követ, legalábbis Lenin és a kormánya szemében nem.

— Miért?

— Nem történt meg az elismerés, és ezt követően az akkreditálási aktus, éppen az, amit lord Whitworth csinált, és ami nélkül egy követ nem követ.

— Ha nem követ, akkor mi? — kérdezte Ilja.

— Magánszemély — felelte Nyikolaj, és hirtelen elharapta a szót: hiszen ez Lenin kifejezése! Ő nevezte így Diamandit, és nyilván így nevezi ma is, amikor a diplomatákkal találkozik: „magánszemély". Tehát ő, Repnyin most Lenin álláspontját képviseli a bátyjával szemben. Ez rendkívüli felfedezés volt a számára. Ha bátyja mondja ki ezt, azzal a dühös lassúsággal, nem érinti annyira, mint így, hogy magától döbbent rá.

Ilja az ajtó felé indult.

— Bocsáss meg, öcsém, de amikor nincs igazad, akkor a jurisprudentia sötét erdejébe akarsz becsalogatni engem, az erdőben csak meggyilkoltak vannak, de gyilkosok nincsenek...

— Ez az erdő az én számomra éppolyan sötét, mint a te számodra — szólt békítően Nyikolaj Alekszejevics. A természetében volt, hogy ha a beszélgetés túlságosan hevesre fordult, tudott rajta enyhíteni. — Éppolyan sötét! — ismételte, de Iljának már nyoma se volt.

27

Repnyin a Leontyev utcában elengedte az autót. Tizenöt perce volt még a fogadásig. Már feltűntek szeme előtt a Szmolnij homlokzatának jellegzetes körvonalai, amikor a diplomaták hosszú Limousinjai elsuhantak mellette. Sebesen robogtak, s a zászlók úgy álltak a hűtők felett, mintha kikeményítették volna őket, ha csökken a sebesség, az anyag petyhüdten lekonyul. Repnyin gyakorlott szeme felismerte a színeket. Piros-fehér-kék: francia. Fehér, közepén

lángvörös nap: japán. Csillagok és csíkok: amerikai. Zöld, közepén a földgömbbel: brazil. Piros, sárga övvel: spanyol. Majd csillagok, keresztek, körök villantak meg... S Repnyin arra gondolt, hogy a nemzeti lobogók, akárcsak a nemzeti himnuszok, lényegében egyezményesek, akkor hát miért dobogtatják meg mégis a szívet? S az autók csak robogtak el mellette, nem is autók, hanem lövedékek: egy láthatatlan valaki tűz alá vette a Szmolnijt a „Nagy Bertá"-jából. Vajon hogy végződik ma ez a tűz?

A főkapuhoz ért, amikor a diplomaták, gépkocsijukból kiszállva, igyekeztek utat taposni a doyen felé, aki mindenesetre felment a lépcsőre, hogy jobban lássák. Érződött a folyó közelsége, hidegebb volt, mint a városban. Francis nehéz kucsmáját a homlokába húzta, gallérját feltűrte, csak a szeme látszott.

Repnyin úgy vette észre, hogy Francis komor, a most következő beszélgetés nyilván neki sem egyszerű. Emlékezett első találkozásukra. Csak az év elején történt, mégis de sok víz lefolyt azóta! Megjött a hír Alekszandr Benckendorff londoni orosz nagykövet haláláról. Ez a halál nem érkezett váratlanul, a nagykövet igen öreg és beteg volt már. Mind gyakrabban visszavonult az ügyek intézésétől, amelyek fiatalos erélyt, lendületet és főleg iniciatívát kívántak, hiszen háború folyt. Célszerű lett volna nyugalomba küldeni, de a minisztérium, őfelsége haragjától tartva, húzta-halasztotta a dolgot. Nyugalomba helyezése mindenkinek megelégedésére szolgált volna, a nagykövet kivételével, Benckendorffnak ugyanis a nagyköveti méltóság jelentette a társadalmi pozíciót, ez iránt pedig az emberek az ő korában nem közömbösek. Csak a halál mozdíthatta el. S a halál megtette ezt hozzáértéssel, képmutatás és hazug szavak nélkül. Egy ember halála, akinek emléke ráadásul mindenkinek közömbös, talán nem indokolja, hogy egymás karjába boruljanak. A diplomáciában azonban a cél a fontos,

és nem az ok, az okot gyakran semmibe veszik. Repnyin látta, amint Francis ott áll Szazonov előtt, és szemlesütve mondja: „Ilyen korán, ilyen idő előtt . . .” Szazonov feleletül vértelen ujjaival megérintette a halántékát, amely ugyanolyan kopasz volt, akár a feje búbja, és azt suttogta: „Igen, idő előtt.” Abban a pillanatban nyilván egyiküknek sem volt más lehetősége kifejezni egymásnak a kormányuk rokonszenvét, és nem mulasztották el kihasználni Benckendorff halálát — szinte örömmel tették. Így viselkedhettek volna akkor is, ha a halott emlékét elátkozzák. Erre azonban sem az nem akart gondolni, aki a részvétét kifejezte, sem az, aki fogadta. A finom modor s az őszinteség, amellyel ezt cselekedték, kiáltó ellentétben állt azzal a durva kegyetlenséggel, amellyel két tisztes diplomata az okot semmibe vette.

Lenin dolgozószobájának ajtaja a szokástól eltérően nyitva volt, és Vlagyimir Iljics észrevette Repnyint, mihelyt az belépett.

— Azon gondolkoztam — szólt kezet nyújtva —, hogy maga talán nem akart eljönni erre a fogadásra, én erőltettem. Egyébként azt hiszem, lett volna bátorsága a lemondáshoz is . . . — Szemével a szemközti karosszékre mutatott. — Úgy látszik, a román követet csak egy esetben engedhetjük vissza zaharjovszkajai rezidenciájába, ha csapatainknak szabad utat biztosítanak Oroszországba.

— Meg kellene várni, hogy miként alakul a beszélgetés — mondta Repnyin.

— Igen, talán ez a legjobb: megvárjuk, hogy milyen fordulatot vesz a diplomatákkal folytatott beszélgetés — helyeselt Lenin. Egyformán tartózkodó volt akkor is, ha ellenkezett Repnyinnel, akkor is, ha egyetértett vele. — De részükről ki fog beszélni, ki lesz a szóvivő? Az amerikai nagy-

követ? – kérdezte, mint aki már előre el akarja képzelni az ellenfelét.

– Lehet, hogy ő, habár . . . – Repnyin habozott. – Habár esetleg taktikai meggondolásokból átengedi ezt a szerepet Noulance-nak. A francia nem mulasztja el, hogy harcba bocsátkozzék.

– Úgy hiszem, behívhatjuk a vendégeket – jegyezte meg Lenin eltűnődve.

Repnyin feléje fordult, és figyelmesen nézett rá: természetesen izgatott. Lenin, mint mindig, gondosan öltözött. Ruhája vasalt, és jól áll rajta, csak a hajtókák fényesek, s a gondosan megstoppolt ujjak széle kopott kissé, de ezt csak a nagyon figyelő szem állapíthatja meg abból, hogy a fehér manzsettán a kabátujj széle nem egyenes: nehéz kitölteni a kikopott szövetet. Látszik, hogy házilag javítgatták, szabó másként csinálta volna. Ez a voltaképpen jelentéktelen kis részlet mintegy felnyitotta Repnyin szemét. Hirtelen meglátta ennek az embernek az egész életét, ahogy addig még sohasem látta, a szibériai száműzetés fehér hómezőit, a hosszú utakat a rideg idegen földön.

– Hívja be a vendégeinket – szólt Lenin az ajtóban megjelenő fiatal titkárnőhöz. Az ajtó kitárult, s a diplomáciai testület aranyozott jachtja vakon bedugta az orrát, aztán beúszott a szobába. Repnyin Leninre pillantott: Vlagyimir Iljics szemében kíváncsiság, kihívás és tűnődés tükröződött. A jacht besiklott a szobába, esetlenül megrázta a tatját (azoknak, akik a menetet bezárták, a szűk dolgozószobában kevesebb hely jutott, mint az élen haladóknak), és méltóságteljesen megállt.

Francis előlépett, jelentőségteljesen megköszörülte a torkát, és nem minden büszkeség nélkül pillantva végig a jachton (arany és bronz csillogott kegyetlenül) megkezdte a bemutatás szertartását Mint amikor vihar előtt hullám fut

át a tengeren, a jacht megremegett, majd ismét mozdulatlanná vált.

A hajtókák, vállbojtok, paszományok aranyesője kevés volt ahhoz, hogy Lenin nyugalmát megingassa, és Francis a címek és rangok dongó raját hívta segítségül. Úgy látszik, a diplomáciai testület doyenje vidítóan hatott Vlagyimir Iljicsre, mert elmosolyodott. Francis zavartan félrevonult, és Noulance-nak adta át a helyét.

Lenin és Noulance most szemtől szemben áll egymással. Vajon mire gondolhat Lenin? Ez hát Joseph Noulance, Franciaország hadügyminisztere a végzetes háború előtti esztendőben, aki nagymértékben felelős mindazért, ami a Marne és a Loire folyóknál történt. Oroszországi küldetése vajon nem a mulasztás pótlására hivatott? Azt beszélik, indulatos. Így volt ez azelőtt is: a kudarcokat mindig indulatosság követi. Alacsony termetű, halántéka ezüstös, arca enyhén rózsás, tenyere szinte négyzet alakú, és természetesen pocakos. Mi lehetett azelőtt? Nagy vidéki bank vezetője, vagy egy vasúti konszern társtulajdonosa? Nehéz egy vidéki bank vezetőjének miniszterré lenni? Nem, ő nagyobb... Talán szocialistát játszott, járta a városokat, falvakat, farakásokon és templomtornácokon rögtönzött emelvényekről szónokolt, parasztokkal szorított kezet – hányat szoríthatott meg életében?

Noulance kezében kissé remeg a papírlap – jó jel.

– A Pétervárott akkreditált diplomaták tiltakoznak román kollégájuk letartóztatása ellen. A követ személye szent és sérthetetlen. A diplomaták nem bocsátkozhatnak az okok vizsgálatába – a követet azonnal szabadon kell engedni.

– De egy igazi szocialista számára több ezer katona élete fontosabb egyetlen diplomata jóléténél – feleli Lenin.

Repnyin kissé zavartan néz rá. Csaknem jóvátehetetlen dolog történt: Lenin mellőzte a fő érvét. Repnyin szerint az

az indok, hogy Diamandi elvesztette követi kiváltságait, minden másnál előbbrevaló. No persze, Noulance szocialista, bár nem is annyira szocialista, mint inkább a radikális-szocialista párt tagja, de mennyiben kötelezheti ez őt? Nem szívügye, és nem is hite, hanem csak az életének egy részlete: — ma egy Saint-Denis-i palotában lakik, holnap pedig sokszobás apartmanban az avenue d'Observatoiron. Adják vissza a miniszteri tárcáját, és kész akár Loyolai Ignác rendjébe belépni. Ez talán nem érthető?

Noulance elmosolyodott, arca még rózsásabb lett.

— Értse meg, nem vagyunk kötelesek az okok vizsgálatába bocsátkozni... A követet a körülményektől függetlenül szabadon kell engedni.

Repnyin azt várja, hogy Lenin most mindjárt kijátssza a legfőbb adut, amit olyan régen tartogat: „Diamandi a mi szemünkben nem követ... A kormány, amelynél akkreditálva volt, elvesztette jogát — egyébként nemcsak a kormány, hanem a diplomaták is. Amíg az elismerés aktusa meg nem történik, Diamandi számunkra magánszemély..." A fő csapást most, ebben a pillanatban kell mérni. Talán ezért is lépett elő Lenin az asztal mögül, és közeledik Noulance-hoz; ez a tapasztalt vitatkozó módszere: ahhoz, hogy az ellenfelét összezúzza, a szemét kell látnia.

Lenin kéri, hogy olvassák el a táviratot, amely a Romániában internált orosz csapatoktól érkezett.

Elolvassák. Mintha a távoli moldvai síkság csendje hatolt volna be a szobába. És hallatszik a tábortüzek mellett ülő emberek fojtott hangja, a szél riadt, szinte emberi sóhaja, a lószerszámok csikorgása. Villámok cikáznak keleten és nyugaton, Averescu még több tüzérséget von oda, ha lecsap, akkor onnan. S nagyon halkan neszez a hó, dél óta hull, és talán reggelig sem áll el. A szél mintha idesodorta volna a könnyű pelyheket. Hó hulldogál Noulance kékes-

szürke, őszülő hajára. A svéd követ díszzubbonyának vállrojtjaira. A spanyol díszes mundérjának aranyhímére ...

De Lenin mintha összes érveit kimerítette volna, tekintetét a doyenre fordítja.

Francis kilép fedezékéből. Beszélni kezd; nagy testében jogvesztett a hangja, olyan bizonytalan, erőtlen.

Francis úgy gondolja, tévedés történt, s a követet szabadon engedik. Sőt, úgy véli (ó, csoda!), hogy Diamandi szabadon bocsátása megerősíti a civilizált országok bizalmát a munkás-paraszt kormány iránt. „A munkás-paraszt kormány iránt" — így, kereken kimondja.

„Mit jelent ez? — Repnyinben óhatatlanul fel kellett e kérdésnek merülnie. — Megnyitják az utat az orosz csapatok előtt, vagy most már egyesült erővel zárják el? Úgy látszik, utat engednek nekik. De cserébe Diamandi szabadon bocsátásáért? Lehetséges, de ez még a jövő titka. Legalábbis Lenin semmit sem ígért, és Francis sem. A következő órákban fog eldőlni. Francis nyíltan kimondta: „A következő órákban."

A diplomaták távoztak a Szmolnijból.

Repnyint Lenin ottmarasztalta. Nyikolaj Alekszejevics hallotta, amint az autók a Szmolnij kapujától elindulnak, s gondolatban követte őket: a diplomaták most lassan hajtanak a városban, elernyesztve zászlóikat, a Nyevszkijen, okvetlenül a Nyevszkijen, majd a Lityejnijről a Furstadszkájára; ha ez nem is a legrövidebb út, de a legelőnyösebb. Az antanthatalmak és barátaik az egységüket demonstrálják. Ez az egy ok is elég ahhoz, hogy kiránduljanak a Szmolnijba. Régen nem volt része a Nyevszkijnek ilyen látványban. Egy csipkefőkötős nő kitekint az ablakon: „Végre!" Egy köcsögkalapos ember könyökkel tör utat magának a járda szélére: „Megmondtam!" Egy gimnazistaköpenyes fiú a csillagos-csíkos lobogó láttára csaknem összetöri a sap-

kája lakk-ellenzőjét: „Vive les États Unis!"* Egy szőrmebundás öregember szkeptikusan billegeti fókabajszát: „Többre már nem képesek." Nem sok, de kell, hogy felujjongjon a Nyevszkij.

Talán már el is értek a Furstadszkájára. Most az amerikai nagykövetség kerek termében tanácskoznak. Lenin nyilvánvalóan nem enged. Sőt, ő kíván engedményeket, természetesen a követ szabadon bocsátása fejében. Elutasítsák Lenin követelését? Nem oktalanság? Végeredményben igaz ügyet védelmez! Több ezer vétlen ember hidegre és éhségre van kárhoztatva. Nem lehetetlen, hogy fegyverhez nyúlnak, még Lenin akarata ellenére is.

Már este telefonáltak az amerikai nagykövetségről.

Telefonogram. Nem, nemcsak Francistól, a doyentől, hanem az amerikai nagykövettől is.

Stílusa ünnepélyes. Ilyen stílusban szoktak gratulálni a trónörökös születése alkalmából, vagy egy baráti népnek a pestisből való megszabadulásához.

Francis bejelentette: ha Diamandit szabadon engedik, akkor ő a követ letartóztatását úgy tekinti, mint a szovjet kormány tiltakozását a román hatóságok megengedhetetlen (igen, ez a formula: megengedhetetlen) eljárása ellen.

Lenin a táviratból felpillantva úgy nézett Repnyinre, mintha először látná.

— Mondani akar valamit, ugye?

— Vlagyimir Iljics, egyre azon gondolkodom, miért nem jelentette ki, hogy Diamandit csak magánszemélynek tekinti? — kérdezte Repnyin. — Ez a legnyomósabb érve, és nem használta fel. Miért?

— Úgy gondolja, hogy minden körülmények között fel kellett volna használnom?

* Éljen az Egyesült Államok! (franciául).

— Hiszen tiszta hasznot hozott volna, kockázat nélkül...

Lenin fel-alá járt a szobában (két keze ökölbe szorítva a homlokán).

— Igen, ez az érv tiszta hasznot hozott volna — szólt, egyre járkálva, mintha önmagával tanácskoznék. — De ehhez az érvhez csak a legvégső esetben volt szabad folyamodnom. — Megállt. — A legvégső esetben... — mondta hirtelen. Most Repnyinhez ért, rápillantott. — Lehet, hogy nincs igazam — szólt; nem akar kategorikus igazságot kinyilatkoztatni. — De azt mondani, hogy Diamandi magánszemély, annyi lett volna, mint tudtára adni a diplomatáknak, hogy Pétervárott az ő helyzetük is sajátos. — Repnyinre pillantott, milyen hatást tesz rá ez a mondat? — Végeredményben Diamandi jelenlegi státusza miben különbözik bármelyikük helyzetétől?

Repnyin eltűnődött: Lenin érvelése meggyőző.

— Természetesen semmiben sem — jegyezte meg —, de talán szólni kellett volna róla?

— Mi értelme?

Lenin elmosolyodott. Vagy úgy érezte, hogy felülkerekedett ebben a nem könnyű vitában, vagy ezt a közvetlen mosolyt csak bátorításnak szánta: ő nagylelkű, és korántsem akarja ellenfelét sarokba szorítani.

— Ez rögtön a mi javunkra döntötte volna el a vitát — mondta Repnyin most már inkább csak inerciából.

Vlagyimir Iljics elnevette magát, nem titkolta jókedvét. Szemmel láthatóan felvidult. Úgy látszik, önmagát akarta kontrollálni, vitát kezdett, és meggyőződött róla, hogy igaza van.

— Egyáltalán semmi szükség a legvégső eszközhöz folyamodni — jelentette ki. — Bevetni ezt az érvet annyi, mint kesztyűt dobni valamennyi diplomatának, és magunk ellen ingerelni őket. Miért? Még ha a többi eszköz együttvéve

nem vezetett volna célhoz? Mellesleg az angol miért nem volt köztük? Csak nem azért, mert Buchanan elutazott?

— Lehetséges. Aztán meg ebben a játszmában csak veszthetnek, nyerniük nincs mit. Az angolok tapasztaltak: nem sietnek megkötni a saját kezüket.

— Fontos ez a jelenlegi helyzetükben? — kérdezte Lenin.

— Nagyon is — hangsúlyozta Repnyin. — A diplomáciában nincs előnyösebb helyzet, sem akkor, ha javítani akarják a kapcsolataikat, sem akkor, ha a bonyodalmakat már nem kerülhetik el.

Lenin elgondolkozott.

— Az utóbbi a legvalószínűbb. Nagyon érdekel, hogy Dzerzsinszkij elvtárs mit gondol erről. — Az asztalon álló telefon felé nyúlt. — Vajon ő mit gondol.

28

Nyílt az ajtó, s belépett az a szigorúan-figyelő szemű ember, a *Vörös Zászló* — ahogy Repnyin magában nevezte. Lenin bemutatta őket egymásnak.

— Erre a nehéz kérdésre feleljen meg Dzerzsinszkij elvtárs — mondta.

„Dzerzsinszkij" — hallotta ismét Repnyin, és e név puszta csengéséből, a betűk hangzásából, amelyek éppen ebben a sorrendbe kerültek: „Dzerzsinszkij", viharos szél csapott feléje. Nem, nem gondolt a komor történetekre, az éjszakai rajtaütésekre a kollégái és barátai házában, sem a bőrkabátosok őrizete alatt a Millionnáján és a Mohováján menetelő emberek sorsára. Minden velejáró nélkül fogadta ezt a nevet, és mégis nyugtalanság fogta el.

— Nem hiszem, hogy az angolok véletlenül viselkednének így — felelte Dzerzsinszkij, és hosszú ujjai hegyével

megérintette a homlokát; keskeny, kemény keze volt. — A nagykövetnek, mint tudja, megvan a maga álláspontja. — Repnyinre pillantott. A vele való találkozás szemmel láthatóan nem volt számára olyan váratlan, mint ahogy Nyikolaj Alekszejevics képzelte. — Ő az egyetlen a diplomaták közt, aki azt tartja, hogy hasztalan dolog az oroszokat a háború folytatására kényszeríteni. Az ilyen politika eredménye: az orosz nép gyűlölete a szövetségesek iránt.

— Úgy véli, hogy az angol nagykövet utóda is ezt az álláspontot osztja?

Repnyin látta, hogy Dzerzsinszkij sötét szeme megvillant.

— Nem, nem gondolom, Vlagyimir Iljics. De mindenesetre... a nagykövet nem akar tágítani az álláspontjától...

— S maga hogy gondolja? — Lenin Repnyinhez fordult.

Repnyin feltekintett. Dzerzsinszkij figyelmesen nézett rá, azzal a kemény figyelemmel, ahogy tegnap nézett, amikor Lenin előszobájában találkoztak; nyilván régebben is így nézett, amikor (semmi sem tántoríthatta el ettől a gondolattól!) a köves országúton menetelt, és búsan, fenyegetőn csörgette a bilincseit. Különös, de emocionálisan nem kívánt vele mindjárt egyetérteni, csakis emocionálisan.

— Talán egyetértek — mondta, és úgy érezte, ez a két szó véres verejtékébe került.

Kilépett Lenin dolgozószobájából. Úgy érezte, hogy Lenin kegyetlenül lebunkóztatta őt. Ha Lenin tudná, hogy ő mit gondol Dzerzsinszkijről, bizonyára kesernyésen nevetne rajta, babonás ostobaságnak nevezné... Véletlen-e vagy sem, de mindazok a lengyelek, akikkel Nyikolaj Alekszejevicsnek valaha is dolga volt, a lengyel szabadságon kívül semmiről sem akartak tudni. A közismert formulában: „A mi és a ti szabadságotokért", őket lényegében csak az első rész érdekelte. Elméletileg, gondolta Repnyin, más-

féle lengyeleknek is kell lenniük, de ő csak ilyeneket ismert. Vajon Dzerzsinszkij más?

Repnyinnek nem ment ki a fejéből a mai találkozás a diplomatákkal. Azelőtt is így volt ez (nyilván a diplomata hivatásával jár, és nemcsak az ő sajátossága): egy esemény lezajlása után, magára maradva, aprólékosan végtől végig elemezte. Ő is azt a nézetet vallotta, amely, minisztériumi barátai szerint az öreg Girsztől* eredt: „Ahhoz, hogy valamit minden oldaláról lássunk, nemcsak az urunk, de az ellenségünk alakját is fel kell tudnunk ölteni." Ma igen érdekes dolog történt, több, mint amit Repnyin várt. A diplomáciai testület látszólag egységesen lépett fel, a valóságban azonban megoszlott.

Noulance-ban, ahhoz, hogy a helyzet magaslatán maradjon, nincs elég kiegyensúlyozottság, és talán lojalitás az ellenfél iránt. Érzése szerint ő az a fajta diplomata, aki mindig enged a kísértésnek, hogy azt mondja a kormányának, ami annak kellemes, nem pedig azt, amit tudnia kell. Érdekes, hogy a bölcs céltudatosság és az egyensúly-érzék hiánya hogy megfoszthat egy franciát azoktól a tulajdonságoktól, amelyek ősidők óta a gallok sajátosságai: a logikára törekvéstől, az éleslátástól, a világos agytól, s a franciákra jellemző gondolkodásmódtól, amit az ember joginak szeretne nevezni, bar ez a meghatározás egyáltalán nem egészen pontos.

Repnyinnek az volt a benyomása, hogy Francis is óvatoskodott. Feltételezése szerint nem félénkségből, hanem azért, mert szeretné, ha a véleménye egyezne az amerikai külügyminisztérium egyik magas rangú személyiségének

* *Girsz, Nyikolaj Karlovics* (1820–1895) – orosz diplomata, külügyminiszter. – *Ford.*

véleményével, akinek a nagykövet alá van rendelve; ezt a véleményt sir Francis nemigen ismeri, sőt az illető aligha van vele tisztában. Az amerikai diplomácia paradoxonja? Igen, lehetséges. A világpiacon tevékenykedő amerikai üzletember magabiztossága, gyors gondolkodó- és tájékozódóképessége, partnerébe vetett hite, határozottsága, amely csaknem mindig tévedhetetlen, kockáztatni tudása, intuíciója végső soron fogalommá lett. Az amerikai diplomata viszont, Repnyin véleménye szerint, éppen ellentétes jelenség: gyanakvó és nincs iniciatívája. Egészen nyilvánvaló, hogy Francis álláspontja más, mint Noulance-é, mint ahogyan az sem vitás, hogy a várakozás álláspontján az amerikai nagykövet kevésbé következetes is lehetne. Francis azonban, Repnyin így gondolja, ugyanebből az okból helyezkedett erre az álláspontra: tudja, hogy Oroszország új rendje ellenségesen áll vele szemben, de hogy mi legyen a nagykövet álláspontja, azt nem látja tisztán. Mindenesetre olyan álláspontot foglalt el, amelynek enyhén szólva, nem sok értelme van.

És hogyan viselkedtek volna az angolok, akik ma távol maradtak? Nyilván itt is vannak nem kisebb paradoxonok. Az angol diplomata — erről Repnyinnek a szigetországban töltött évek alatt alkalma volt meggyőződni — merőben más, mint ahogy a nagy tömeg a diplomatát elképzeli. Sőt, külsőleg éppen a fordítottja a diplomatának. Hallgatag és zárkózott. Őszintén megveti a közönségnek annyira imponáló szellemességet. „A szellemesség nem diplomatatulajdonság" — ez szinte jelszava. Azt lehetne hinni, hogy az ilyen típusú diplomata nem számíthat sikerre. De az élet mást mutat. Az angol diplomata a józan ész embere. Sőt talán az arany középszer híve, ha szöges ellentétnek vesszük azt az embert, aki a fellegekben jár és azt, aki a bűnös földön a kátyúkat kerülgeti. Az ilyen diplomata minden javak közt a türelmet becsüli a legtöbbre. Akinek pedig tü-

relme van, annak megvan az a képessége is, hogy a partnert rávegye a saját álláspontjának elfogadására, vagy legalábbis közelítse hozzá. A jó angol diplomata mindig ezt a szabályt követte. És még inkább kedveli ma, amikor Britannia megszűnik a tenger királynője lenni, és diplomatája sokkal inkább függ a partner jóindulatától, mint valaha. Megjegyzendő, az angol diplomata erre a következtetésre is a józan ész segítségével jutott. Más szóval, a mai esemény során egy angol diplomata nem nyilvánította volna ki ellenszenvét, mint Noulance, és nem vonult volna úgy félre, mint ahogy Francis tette. Ő . . . Repnyin módján cselekedett volna. Igen, Repnyin szereti magát a szemben álló fél helyzetébe képzelni. Igaza volt az öreg Girsznek, amikor azt hangoztatta: a jó diplomatának ahhoz, hogy valamit minden oldaláról megismerjen, nemcsak az ura, de az ellensége alakját is fel kell tudni öltenie.

Már besötétedett, amikor Repnyin elhagyta a Szmolnijt. Gyalog ment a városban, és mintha először csöppent volna ide: szinte tavaszias parkok, nedves sövények, rozzant kapuk az ereszek félrecsapott ellenzőivel. Vaktában lépegetett, gondolatait a nap eseményei foglalkoztatták. Mázsás kövek mozdultak a tudatában: valami történik az életében, kérlelhetetlenül megvalósul, habár a kövek csak nehezen mozdultak meg, ahogyan a mázsás kövekhez illik.

29

Repnyin az Ohtára hajtatott.

Anasztaszija Szergejevna nem volt otthon. Szobalánya, egy fiatal finn lány, magas, széles vállú, nagy keze olyan rózsás színű, mintha éppen vízből vette volna ki, szívélyesen fogadta, és mosolyogva közölte vele, hogy asszonya reggel ment el, és valószínűleg ebédre megjön.

— Megvárhatná — tette hozzá azon a jóakaratú, együttérző hangon, amely minden szónál ékesebben tanúskodott róla, hogy a szobalány is tévedhetetlenül átvette azt a hangot és hanghordozást, amely Repnyinnel kapcsolatban meghonosodott Anasztaszija Szergejevna házában.

Alkonyi napfény terült a teljesen nyaralói színezetű abroszra. Múlt századbeli Thonet-székek sorakoztak, kissé hátradőlő, hajlított hátúak. Szép, ernyős petróleumlámpa lógott az asztal felett, szintén a múlt századból való (az utóbbi időben Pityerben gyakran kikapcsolták a villanyt). Amatőrfénykép nézett le a falról. Repnyin szemügyre vette. Nasztyenyka. Fiatal kislány. Sztyeppei úton megy. Szoknyája a lábához tapad: szembe fúj a szél. Kihajtott galléros fehér blúza látni hagyja napbarnított nyakát. Egyszerű kis fehér fejkendője csaknem a tarkójára csúszott, két csücske szárnyként libeg — semmi sem érzékelteti olyan jól a sebes mozgást, mint ez a kis kendő. Két lépéssel mögötte egy férfi lépked, alig bírja nyomon követni. Vászon Tolsztojinget visel, fején a közlekedési mérnökök egyensapkája. Kezében bot, szeme alig látszik a szemüvege alatt, fiatalosan ujjongó, elbűvölt pillantással néz. Nasztyenyka hangulata láthatóan őrá is hatott. Az apja? Alighanem az. Körös-körül sztyeppe, dombhajlás látszik, a szemhatáron keskeny erdőcsík, hatalmas égbolt, fényes fehér, duzzadó felhők rajta, mint szélfútta, vizes lepedők. Valaki megleste az életnek ezt a boldog pillanatát.

Villanyfény hullt Repnyin lábához: a szomszéd szobában meggyújtották a lámpát.

— Van itt valaki? — Nasztyenyka hangjában öröm vibrál, szinte boldog. — Jöjjön be, Kolja.

Tehát nem egyedül jött. Repnyin gyorsan feléje indult. Még mielőtt megpillantotta volna, ebben a szobában is felgyúlt a villany.

— Teremtőm, kit látok?! — Az asszony hangjában nem

annyira öröm, mint inkább ijedtség cseng, ezt Repnyin jól hallotta. — Hogy került ide, Nyikolaj Alekszejevics?

— Másfél órája várok magára — felelte Repnyin, és elhallgatott: az első szobából lépések hallatszottak.

— Jöjjön, Kolja! Foglaljon helyet, és szórakoztassa a vendéget. Én kinézek a konyhába — fordult az asszony a kísérőjéhez. De az sanyarú arcot vágott.

— Mélyen tisztelt Anasztaszija Szergejevna — mondta. — Előbb adjon ennem, majd aztán esetleg szórakoztatom a vendéget, de lehetséges, hogy nem. — Mosolytalanul nézett Repnyinre. — Mit fogunk csinálni: azt mondják, Pityerben egy morzsányi kenyér sincs.

— Akkor menjen át amoda, tüstént ott leszek. — Az asszony a szemével a szomszéd szoba felé intett.

Repnyinre pillantott, majd az ajtóra, amelyen a matróz kiment.

— A tanítványom... Nyikolaj Markin.

Repnyinnek nem tetszett a hangja: túlságos rokonszenvről árulkodott a vendég iránt.

— Megálljunk csak, melyik Markin ez? — érdeklődött. Nyugtalan sejtés rohanta meg. — Csak nem az, aki a titkos szerződéseket akarja elolvasni?

Nasztyenyka elmosolyodott, Repnyin felfedezése kellemesen érintette.

— Az, Nyikolaj Alekszejevics.

Repnyin arca elborult. Ez az a bizonyos kronstadti matróz, akiről a minap Ilja beszélt. Egy ismeretlen matróz, aki a forradalom hívására jött a birodalom szentek szentjébe, hogy a titkok titkát nyilvánosságra hozza. De hogyan hatolhatott be ez az egyszerű ember a rejtjelek titkába? Milyen titkos úton jutott el a rejtett maghoz, miféle csoda segítségével?... Nyilván azzal a makacs kitartásával és aprólékosságával, amit a gonosz sötétség századain át hordozott,

és aminek köszönheti, hogy életben maradt — nem volt könnyű életben maradni a parasztnak Oroszországban.

— A tanítványom — mondta Nasztyenyka, és megint elmosolyodott. Repnyin észrevette, hogy az alatt az öt perc alatt, amióta Markinról beszéltek, mennyire felvidult.

— Hazulról jött hozzánk? — kapott észbe az asszony.

— Nem ... már reggel eljöttem hazulról.

— Ó, biztosan maga is éhes ... majd mindjárt ... — Nasztyenyka kisietett.

Ugyanekkor a szomszéd szobában feldöngtek a matróz kemény lépései — biztosan evett már, és most visszajön hozzá. Nyikolaj Alekszejevics valami zavarfélét érzett. Mi ez? Mi történik? Miféle föld alatti rétegek mozdultak meg, ha egy közönséges matrózzal való találkozás ilyen izgalomba hozza?

— Anasztaszija Szergejevna beszélt nekem magáról — szólt Markin, gyorsan belépve a szobába. — Dohányzik? — Egy csomag Zefirt vett elő, és felbontotta. — Tessék.

Repnyin a matróz arcába pillantott, és elámult: hát ez az a Markin! Agyában hirtelen két különböző ember olvadt egybe: a kronstadti matróz, akiről Nasztyenyka beszélt, s a másik, szintén matróz ... Visszagondolt november 4-ének ködös, zimankós napjára. A Téli Palota ablakaiban világosság, sápadt, beteges-sárga színű, amilyen csak nappal szokott lenni, és egy piszkos-szürke kartonlap a minisztérium ajtaján, a puszta látványa mindent megmagyaráz, ami ezekben a napokban Oroszországban történt. A karton tudatta mindenkivel, aki még nem értesült róla, hogy aznap 16,30-kor (így, katonásan írták: 16,30!) a külügyi tisztviselők jelenjenek meg a Palota tér hat szám alatt ... Repnyin megjelent a Palota téren, és felment a szobájába. Ahogy az ablakon kitekintett, meglátta a Mojkát — most csaknem fekete volt —, s a partján haladó járőrök szuronyait. Aztán ott volt a minisztérium dísztermében; csillárok és falika-

rok meggyújtva, mintha csak vesztükre világítanának, s a tükrök sokszorosan visszaverték a fényt; ünnepélyes csend, mint egy nagy fogadás előtt, és Petrjajev miniszter elvtárs elkékült ajka, mintha éppen jeges patakból lépett volna ki a forró napsütésbe. A díszes mundér s a kék ajak így együtt mindent megmagyarázott.

Szinte lábujjhegyen járultak elébe, mint a pópához, áldozáskor, és mindenki számára volt egy szava, amely intett, riasztott, nyugtalanított és hívogatott. Aztán bejöttek a komisszárok — hárman. Egyikük ismerte Petrjajevet. Ez bemutatta két társát. Az egyik egy kerek sapkás matróz volt.

Repnyin nem látta a matróz arcát, csak a haját látta, sötét gesztenyebarna, hullámos és csillogó haját, amilyen csak a nagyon fiatal embereknek szokott lenni. Amíg társa beszélt, a matróz kissé szétterpesztett lábbal állt ott, hátratett kezében a sapkáját szorongatta. Majd szétvált a két kéz, s a jelenlevők látták, amint a matrózsapka félkört írva le, az asztalra telepszik, szalagjai szétterülnek. A matróz nyilván enyhíteni akarta a hangját, de ez nemigen sikerült neki.

A „diplomatákhoz" fordulva a matróz nagylelkűen megígérte, hogy meghagyják őket a helyükön, sőt nyugdíjat is kieszközölnek számukra, de viszonzásul a forradalmi kormány elismerését követelte. S mialatt a diplomaták gondolkoztak, felkérte őket, hogy tegyék az asztalra a páncélszekrények kulcsait. „Kulcsokat az asztalra!" — mondta minden teketória nélkül.

Repnyin látta, hogy Petrjajev összerándult és elvörösödött. Aztán felállt, és bizonytalan lépésekkel (a legrosszabbkor zsibbadt el a lába) a kijárat felé indult. A diplomaták sietős és — Repnyin jól látta — ijedt tömegben követték. Minden érzésük ebbe a tömegmozgásba olvadt: a nemes összetartás, és — Repnyin megítélése szerint — az ősi nyáj-

természet; a diplomaták egymást nem kímélve tolongtak a kijárat felé.

És ekkor Repnyin meglátta a matróz arcát: kissé kancsal tekintetű kék szemét, s a ködösen ívelő szemöldököt. Erélyes és macskaszerűen ruganyos mozdulattal elugrott az asztaltól, és elállta Petrjajev útját. „Vissza!" – kiáltotta, ahogy a torkán kifért. Nem kapott a Coltjához, amely a matrózok szokása szerint a csípőjén lógott, csak nagyon határozottan és komoran közeledett Petrjajevhez.

A diplomaták elhátráltak az ajtótól, és ekkor Repnyin ismét valami nyájszerűséget észlelt: nem éppen szertartásosan bántak egymással. „Vissza!" – kiáltotta a matróz, s a diplomaták tömege, mint a partról visszafutó hullám, visszatért az asztalhoz. Egy pillanatig csend volt a teremben, és Repnyin az ablakból ismét megfigyelhette, hogy a Mojka partján mint haladnak a feltűzött szuronyok; a járőr nem látszott, csak a szuronyokat lehetett látni, amint acélkéken, lassan mozogtak, háttérben az ugyanolyan acélkék éggel.

Ismét megszólalt a matróz. Most két érzés viaskodott benne: az a tudat, hogy ez a hang nemigen illik a diplomatákkal való tárgyaláshoz, s a felismerés, hogy ezt nem szabad mutatnia, mert ha mutatja, elárulja a gyengeségét. A matróz elmondta, hogy a forradalmi Oroszország kormánya nyilvánosságra akarja hozni a titkos szerződéseket, és megismételte: „Kulcsokat az asztalra!" Majd, miután társaival tanácskozott, egynapi gondolkodási időt adott a diplomatáknak. Ezúttal a komisszárok távoztak előbb a teremből.

Úgy látszik, valakinek a csillárok ünnepi ragyogása ebben a pillanatban szentségtörésnek tűnt fel. Most csak a falikarok világítottak bágyadtan. A mimikri-készség nyilván az ember természetében is benne rejlik, mert minden, ami az imént még csillogott és kifelé tört Petrjajev arcán és

mundérján, hirtelen kialudt, engedve a falilámpák homályos világosságának.

Petrjajev is elhalványodott. Szinte belenőtt a karosszékébe. A karfák aszott bőre a bőrévé lett, s a karosszék poros filce pótolta az izmait — olyan élettelen lett az egész ember. Az ablak alatt pedig ott volt a Mojka, s a szuronyok, amelyek rendíthetetlenül haladtak a partján, most mintha feketék lettek volna.

Másfél hónapja ennek, hogy a komisszárok megjelentek a Palota tér hat szám alatt. És most Repnyin szemében egybeolvadt a két Markin: az, aki a diplomáciai titkos írást megfejti, és az a merész tekintetű, a Colttal a csípőjén, aki a diplomatákat olyan rémületbe ejtette.

30

Szemben ültek egymással. Repnyin meredek és erős kőnek képzelte el Markint, amely belenőtt a folyóágyba, és amelyet a habok csiszolgatnak. „Íme, a népből jött ember — gondolta szinte elragadtatással, és szó, ami szó, egy kis félelemmel is. — Egy kis makacs furfang van benne, meg egészséges lélek és értelem! Azon kezdte, hogy megfejtette a másik világ rejtjeleit, meg ám, az ördögbe is! Hány hatalmas koponya erőlködött, hogy ezeket a szövegeket konspirálja, a rejtjelek áttörhetetlen páncéljába rejtse! És íme, jött ez az egyszerű ember, azok közül való, akiket mi ősidőktől fogva bugrisnak tisztelünk, és elolvasta. Nem csak az erő szegődött melléje, hanem az ész is, vagyis éppen az, amit mi gyakran kétségbevontunk benne . . ."

— Úgy gondolja, hogy a régi diplomaták helyébe újak jönnek? — kérdezte. Ha Markin ki akarja mondani az igazságot, ő készséggel segíti.

— A diplomata nem pirog, nem lehet egyik óráról a má-

sikra kisütni — jegyezte meg Markin. — Miért újak? A régiek is segíthetnek nekünk!

Repnyin hallgatott. A szünet hosszúra nyúlt, és nem ígért semmi jót.

— Akkor, a komisszárok felszólítására valamennyi diplomata elhagyta a minisztériumot — mondta végül.

Markin nevetett, a Palota téri találkozás emléke szemmel láthatóan kellemesen érintette.

— Igen, azon a napon így volt: mindenki egyért és egy mindenkiért.

Repnyin látta rajta, hogy alig bírja a nevetését visszafojtani. Önfeledten nevetett, mint ahogy a gyerekek nevetnek.

— De ugye a komisszároknak igazuk volt, amikor így tették fel a kérdést? — kérdezte Repnyintől, és tenyerével végigsimított a homlokán.

— Nem olyan egyszerű a dolog — felelte Repnyin.

— Értem. De mégis, igazuk volt? — ismételte Markin, elővéve öngyújtóját, amely két töltényhüvelyből készült.

Repnyin arra gondolt, hogy egyik alkalommal Lenin is valami ilyesfélét mondott.

— Lehet, hogy igazuk volt — felelte kitérően. — A maguk módján . . . — tette hozzá.

— A diplomaták blokád alá akarták venni a forradalmat. — Markin megforgatta a kis kereket, és kék lángnyelvecske támadt a kanócon, de ő nem sietett a cigarettájához tartani. — Blokádot akartak, ugye?

— Így is nevezhetjük — hagyta rá Repnyin.

— Szóval . . . minden ajtót bereteszelni? — Markin lassan rágyújtott, de nem fújta el a lángot, mintha azt akarná megmutatni, hogy ura minden szavának és mozdulatának. — Én pedig azt tartom, hogy Oroszországot nem lehet zár alá venni, mint ahogy az eget sem lehet! — Lassan fújta ki a füstöt, s a kis füstfelhő felszállva a feje felett lebegett,

mintha csak azon tűnődnék, hogy kimenjen-e a szellőztető ablakon vagy a szobában maradjon. — Mondja kérem, maga is ott volt a Palota téren, amikor a komisszárok megjelentek?

Markin, mit sem tudva a szmolniji beszélgetésről, ugyanazt a kérdést szegezte neki, mint Lenin.

— Ott voltam — felelte Repnyin. Ez a lakonikus válasz talán megérteti a matrózzal, hogy nem kívánja folytatni a társalgást.

— S nem gondolja, hogy más körülmények közt a diplomaták talán nem utasították volna vissza olyan egyöntetűen a komisszárok ajánlatát? — kérdezte hirtelen Markin.

— Nem értem magát — felelte Repnyin. Úgy látszik, Markin megtalálta a beszélgetésnek éppen azt a folytatását, amitől ő félt.

— Ha mindegyikkel külön-külön beszéltünk volna, aligha mondtak volna mind nemet — jegyezte meg Markin, és letette a cigarettáját az asztal szélére. Vékony és egyenes kis füstcsík szállt fel belőle.

— Lehetséges, hogy nem mind — szólt Repnyin, és ebben a pillanatban mintha szél ingatta volna meg a füstcsíkot. — Lehetséges — ismételte, s azt gondolta: most ő is a legfőbb kérdéshez érkezett. Két szóból áll csak ez a kérdés: „És maga?" Igen: „Maga, Repnyin, mit felelt volna, ha ezt a kérdést nem mindenki előtt teszik fel, mint akkor, hanem négyszemközt, mint most?" Vajon Markin miként cselekszik ebben a pillanatban, meg meri-e kérdezni?

— Igaza van, nem olyan egyszerű — szólt hirtelen a matróz, és felvette a cigarettát.

És újra csend. „Honnan jött ez az ember — gondolta Repnyin —, honnan való, ki hozta világra?"

— Bocsánat, maga . . . paraszti származású?

Markin figyelmesen nézett rá. Nem várta tőle ezt a nyíltságot.

— Igenis, paraszt vagyok, penzai, Russzkij Sziromjasz faluból.

— S hol tanult?

— Ugyanott végeztem három osztályt az egyházközségi iskolában — felelte a matróz. — Ezzel be is fejeztem. Semmit sem sajnálok annyira, mint ezt... Ahhoz, hogy ember váljék valakiből, tanulnia kell...

„Három osztályt az egyházközségiben, csak hármat! — gondolta Repnyin. — De hát akkor hogyan volt képes arra, amit tett?"

— Aztán egész életében tanult? — erősködött tovább.

— A forradalom volt a tanítóm. Az oktatott a tudományra meg az életre is.

— A Palota térre is a forradalom küldte? — kérdezte Repnyin.

— Igen, a forradalom — felelte Markin, mint a legtermészetesebb dolgot. — Lenin elvtárs küldött.

Repnyinnek most megint eszébe jutott a Leninnel folytatott beszélgetés, s a gondolat, amely akkor villant át az agyán: csakugyan, milyen erő szült Leninben ekkora gyűlöletet a másik világ iránt és lelkesítette ilyen önfeláldozásra? Bátyjának mártírhalála, s a vágy, hogy minden gyilkoson mindörökre bosszút álljon, vagy az eszme, a magasztos eszme? Százszor igaz, hogy nincs kegyetlenebb tűz a bánatnál, csak az képes csodát tenni. Vajon ez az ember, aki most itt ül vele szemben, ismeri-e Lenin életének ezt a lapját?

— Tudja-e, hogy Uljanov bátyját kivégezték?

Markin felállt.

— Igen, tudom.

— Gondolja, hogy nemcsak a keresztény vallásban, hanem a forradalomban sincs bosszú-ima?

— A forradalomban kell bosszú-imának lennie — felelte

Markin, uralkodva magán. Látszott rajta, hogy Repnyin szavai érzékenyen érintették.

— Bosszuló kard? — kérdezte Repnyin.

— Nem bosszú, hanem megtorlás; nem vér, hanem az emlékezet, az nem akar megbocsátani — szólt Markin, és szemében, amely az imént még sötétkék volt, most pedig csaknem fekete, mintha szikrák villantak volna.

Repnyin agyában hirtelen világosság gyúlt. Ez a matróz, amikor Leninről beszélt, önmagára is célzott. Valami történt az életében, ami egész lényét felrázta, megrendítette és harcba szólította.

Markin hallgatott, és lassanként minden vér lefutott az arcából.

— Hosszú és nehéz út volt — jegyezte meg váratlanul.

— És mindenkinek voltak veszteségei? — kérdezte Repnyin. Egész idő alatt, talán pusztán a hivatásával járó megszokásból, egy pillanatra sem engedte ki kezéből a beszélgetés fonalát.

— Voltak — felelte Markin.

Repnyin le nem vette róla a szemét. Talán meg kellene kérdeznie: „mifélék?". De hallgatott.

— Járt valaha Vlagyikavkazban? — kérdezte váratlanul a matróz.

— Egyszer voltam ott — felelte. — Orosz Bábel. Rengeteg sok nyelv és emberfajta, bár az Alekszandrovszkij-proszpekt nagyon is orosz.

Markin sóhajtott.

— Azon a proszpekten ölték meg a kozákok... az apámat.

— Az ilyesmiért... kevés a bosszú — szólt Repnyin, és elámult a saját szavain.

Markin felállt.

— Nem, a mi érzésünk több...

31

Jelena várta az apját, de az csak nem jött. Hét óra felé váratlanul beállított Kokorev.

— A papához?

— Nem, Jelena Nyikolajevna, magához.

Jelena zavarba esett, annyira váratlanul érte.

— Akkor fáradjon be.

Kokorev átlépte a küszöböt, és megállt.

— Jelena Nyikolajevna, a múltkor Whitmanról beszélt. — Félrecsapta a köpenye szárnyát, s egy szép, vörös bőrkötésű könyvet húzott elő. — Erre gondolt?

Jelena átvette a kötetet: kellemesen súlyos volt.

— Jaj, de pompás! — tört ki belőle az öröm. — De hát jöjjön be... kérem... — Kokorevnek úgy rémlett, hogy kissé megnyomta az utolsó szót, mintha ezzel hangsúlyozná, hogy éppen ő hívja.

Repnyin dolgozószobájában ültek, ugyanabban, ahová Repnyin elvonult felöltözni, amikor Kokorev egy csapat matrózzal berontott.

Valahol a ház túlsó felében Ilja járkált kemény, apró lépésekkel, mint egy ketrecbe zárt vadállat.

— Hallgassa meg, milyen gyönyörű, no hallgassa! — szólt Jelena, és olvasni kezdett:

Én az utat helyettetek meg nem járom,
Magatoknak kell megtennetek...

Elhallgatott, és Kokorevre nézett.

— Ez a boldogság az életben, senkinek át nem engedni az utunkat, akármilyen nehéz is, ugye? Emlékszem, gyerekkoromban mindig azt gondoltam, hogy az ember útja ki van szabva: kezdetben golyókkal számol, majd a négy alapművelethez ér, aztán az algebra meg a mértan felé fordul, és

legvégül, csaknem négykézláb mászva, eljut a logaritmusig! Bele lehet pusztulni ebbe az egyhangúságba! S egyre törtem a fejemet — a gyerekész éles —, hogy valami pirulákat kellene kitalálni, azokban a menekvés! Az ember lenyel egy kis fehéret, és mindent megért, ami a gyermekek számológépében van, egy kéket tesz a nyelvére, és máris tud szorozni, egy sárgát vesz be, és ötöst kap algebrából! Tehát az egyik kis dobozban lenne az elemi iskola, másikban a gimnázium, harmadikban a bányamérnöki főiskola! Csak megfelelő szünetet kellene tartani a pirulák közt, hogy a gyomor megemésszen, nehogy az angol nyelv összekeveredjen a spanyollal, és valami eszperantó legyen belőle!

Felkacagott, és összecsapta a tenyerét, úgy, hogy a jegygyűrűje megcsillant. „Ki lehetett az első férje? — gondolta Kokorev. — Csupasz képű diák, aki önként ment ki a frontra, és kézitusában esett el Soldaunál, vagy egy harmincéves tüzérszázados, aki a fejével fizetett egy sikertelen kísérletért, hogy az osztrákok kárpáti határát rohammal elfoglalja? Inkább tüzérszázados. A diákgyerek nem hozzá való."

— S ha most azt mondanák nekem: vedd be ezt a pirulát, és Kovalevszkaja vagy Sklodowska leszel, becsületszavamra, megtagadnám! Mi az, hogy megtagadnám? Szétzavarnám az alkimistákat, akik ezeket a pirulákat készítik, s a kályhába dobnám a piruláikat! Az ember útja nem ismétlődik, mint ahogy az ajka íve vagy a szeme színe is mindenkinek más.

Keze most megpihent, s a gyűrűje most nyugodtan, tompa aranyszínűn fénylett. Kokorevnek úgy tetszett, mintha a sorsának, az életútjának szimbóluma volna.

Egy órával később elbúcsúztak. Kokorev közölte, hogy két jegyet szerzett a Mihály Tüzértiszti Akadémia nagytermében rendezendő munkásbálra, és meghívta, hogy menjen el vele. Jelena bevallotta, hogy szereti azt a termet, volt

ott néhányszor azokban az éveiben, mikor a Szmolnijban tanult. „No persze — gondolta Kokorev —, tüzér volt a férje, s talán éppen a Mihály-Akadémián ismerkedtek meg. Nincs messze az intézettől, s a felsőbb osztályos növendékek talán részt vettek a tüzérek karácsony esti ünnepségén!"

Bátorkodott megkérdezni.

— S ha minden kérdésére igennel felelek, akkor mi lesz? — nevetett Jelena. — A férjem nem volt tüzértiszt, és egyáltalán . . . nem is volt férjem.

Nyilván örült, hogy egyetlen mondattal kimerítette a témát.

Egész héten mondogatta Whitman sorait:

Én az utat helyettetek meg nem járom . . .

Az apja meglátta nála a piros kötetet, és megkérdezte, honnan való. Jelena megmondta.

— Az az ősz hajú fiatal katona? — csodálkozott Repnyin.

Jelenának nem tetszettek ezek a szavai, de igennel válaszolt.

— És ő olvasta fel Whitmanból éppen ezeket a sorokat?

— Ő . . .

— És ez rávall?

Jelena nem annyira apjának, mint önmagának felelte: „Rá" — és még halkabban, szintén csak önmagának olvasta:

Én az utat helyettetek meg nem járom,
Magatoknak kell megtennetek.

32

A vonat Stockholmhoz közeledett.

Meleg, esős nap volt. Szinte hihetetlennek tűnt fel, hogy valahol keleten, alig kétezer kilométerre onnan, heves hóviharok tombolnak, és áttörhetetlen jégpáncél őrzi a folyók és tavak csendjét.

— Amikor a hajóról kiszállóban voltunk — szólt Csicserin, le nem véve szemét az alig kivehető kis csíkról, amely jobb kéz felé a tenger sötétlő tükrét az ég világos térségétől elválasztotta —, nyílt rádiótáviratot fogtak: Breszt-Litovszkban újra megkezdték a tíz napra megszakadt tárgyalásokat.

— Emlékezetem szerint egyszer már tíz napra megszakadtak — jegyezte meg Pjotr.

— Igen, tízre, tízre és megint tízre, ez rossz jel — mondta Csicserin. — De nem Stockholm már az ott? Nem, balra, balra . . . Magának fiatalabb szeme van.

— Nem, az csak egy kis ködcsík, de ott egyenesen . . . az alighanem Stockholm.

— Képzelem, Vorovszkij most milyen türelmetlenül toporog. — Csicserin a szeméhez emelte a kezét. — Botjával kopog, és irgalmatlanul dörzsöli a cvikkerét . . . folyton azt hiszi, hogy anélkül jobban látna. Igaz is, Makszim Makszimovicstól hallottam, hogy maga már találkozott Vorovszkijjal Vologdában.

— Nem, Ogyesszában — felelte Pjotr kurtán, és úgy tett, mintha olyasmit vett volna észre, amit még soha életében nem látott.

— Nem számíthatok nagyobb őszinteségre? — kérdezte Csicserin mosolyogva.

Egy ideig hallgattak, és Csicserin színlelt kíváncsisággal követte Pjotr tekintetét. Mintha azt mondaná neki: „No, és most mesélhet . . ." Pjotr beszélni kezdett. Megemlítette

azt a kis házat a kikötő közelében, ahol gyakran elüldögélt Vorovszkijjal, a két meszelt, napos szobát. Vorovszkij szobácskájának ablakai nyitva voltak, betódult a tenger illata is, meg a poros dudváé, ami a tágas udvart benőtte, s a napraforgóolaj szaga — a közelben olajütő volt. Valahol messze oldalt hajókürtök búgtak erőlködve, és Vorovszkij az ablakból kitekintve látta, hogyan jönnek-mennek a hajók a kikötőben. Pjotr a Vorovszkijnak szóló küldeményt Marseilles-ben vette át, és boldog volt, hogy Vaclav Vaclavovics kezébe adhatta.

Vorovszkij felbontotta a csomagot, és olvasásba merült. Pjotr pedig az ablaknál ült, és nézte az eget, amely nagyobb volt az udvarnál, sőt a tengernél is, de az udvarhoz és a tengerhez hasonlóan sós szél-, por- és napraforgóolaj-szagot árasztott. Vorovszkij befejezte az olvasást, és zsebkendőt húzva elő, levette a cvikkerét, nyilván elfáradt a szeme. Megtörölgette a cvikkert, hosszan, gondosan dörzsölgette, azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy húzza az időt — vélte Pjotr —, s jobban átgondolja az olvasottakat. Majd az újságjáról kezdett beszélni. Mosolyogva, kedélyes kis gúnnyal beszélt róla, és mindig a lényeget emelve ki, a legmulatságosabbat, ahogy az életet szerető emberek beszélnek a legkomolyabb és legnagyobb dolgokról is. Elmondta, miképpen maradt újság nélkül (hármat egymás után agyoncsaptak — így mondta: „agyoncsaptak!"), s azt tervezte, hogy kicsal egy kis szennylapot, aztán óvatosan, nem árulva el a szándékát, bolsevik újsággá alakítja át. A véletlen segítségére jött. A „Véletlen", mondta nagy komolyan, mintha csak ennek köszönhetné az egész vállalkozást. Egy pártösszekötő érkezett Ogyesszába. „Nevezzük Sztyepannak" — mondta Vorovszkij. A fővárosban megadták neki Vorovszkij címét. Egy nap az új elvtárssal kettesben mentek Ogyesszа utcáin. Délidő volt, macskák ricsajoztak a padlásokon (akkor is sok macska volt a városban), és pattogatott ku-

korica illata szállt – egy hirdetőoszlop tövében egy öreg görög ült, és parazsastálban kukoricát pattogtatott. De Vorovszkij figyelmét nem a görög vonta magára. „Látja ott azt a fát, Sztyepan elvtárs, s a fa alatt a padot, rajta pedig azt az embert? Ez egy nyugalmazott százados (megmondta a nevét), a helybeli újság tulajdonosa. Biztosan most is részeg, mint rendesen. De ez ne zavarja magát. Üljön oda melléje, és beszélgessen vele. Nos, maga jobban tudja nálam, hogy mit mondjon egy olyanvalakinek, aki a véletlen folytán laptulajdonos lett, a lapot siralmasan lezüllesztette, és most nem tudja, hogy mit csináljon vele." Amikor Sztyepan elvtárs visszatért a nyugalmazott századostól (Vaclav Vaclavovics arrább várta), az újság már Vorovszkij és barátai tulajdonába került. A *Közlöny*? – kérdezte Pjotr. A *Fekete-tengeri Kikötői Közlöny*, amelynek szerkesztőségében most tartózkodik" – felelte Vorovszkij, és maga körül körbe mutatott, a kis szoba meszelt falaira. S Pjotr akaratlanul azt gondolta: „Bizony, jellemző, hogy ez a ritka okos ember, aki négy élő nyelvet tud (a két holt nyelvet: a latint és a görögöt nem számítva), mérnök, pedagógus és író, aki nagy diplomata és miniszter lehetne, fényes lehetőségeit elcserélte egy kis kikötői újság szerkesztői állásával, és ezt élete boldogságának nevezi. Ez már egymagában is nem annak az ügynek a nagyságáról tanúskodik-e, amelyet Vorovszkij szolgál?"

Aztán, mint ahogy régebben szokták, kimentek a Primorszkij bulvárra, s a tengert nézték. Csodálatosan nyugodt és csendes volt ebben az órában. „Ilyen a nép is – szólt Vorovszkij. – Ideig-óráig nyugodt csak, mint a tenger."

Pjotr eltűnődött: mindent elmondott-e Csicserinnek? Csaknem mindent. Koroljovról természetesen nem beszélt, mint ahogy Vorovszkijnak sem említette soha. Szégyellte. Méltatlannak tartotta egy forradalmárhoz. Félt tanítója

feddő szavától, noha tudta, hogy nem kell félnie. Azóta nem látta Vorovszkijt. De ha látta volna is? Vorovszkij természetesen kifürkészhetetlen. A cvikkere is. Még a kabátja is az. S a kis szakálla. Meg a botja. Amit nem akar megmondani, azt nem mondja meg, még a pokol tüzében sem. De valami talán még sincs a hatalmában. Ha nem is mondja el, megérződik. A hangsúlyában. A szeme csillogásában. Egy hirtelen fejfordításában. Végül pedig a botja kopogásában — nem egyhangú kopogás ez. Ennek is sajátos színezete van.

Látszott, hogy Csicserin figyelmesen hallgatta, mert amikor aztán ő vette át a szót, hangjában ugyanaz a hangulat csengett, mint a Pjotrében.

— És többet nem találkoztak?

— Nem, jóllehet később is jártam Ogyesszában. Akkor már száműzték, úgy hiszem, Vologdába.

— Igen, Vologdába — felelte Csicserin. — Neki mindünkkel szemben van egy nagy előnye: sokáig dolgozott együtt Leninnel, és olyan közel állt hozzá, mint egyikünk sem, még akkor is, amikor sokáig nem látta. Most a világsajtó tele van a Leninről írt cikkekkel. Természetes is, mert az Októberi Forradalom — Lenin. De Vorovszkij jóval Október előtt írt Leninről. Amikor még senki sem írt róla. S mindent megjósolt. Mindent. — Csicserin az ablakhoz tapadt, most már csupa városias épület közt robogtak. — Tudja, van ez néha így: az irodalmárok forradalmárnak tartják az embert, a forradalmárok pedig irodalmárnak, holott sem ez, sem az. Vorovszkijban azonban ritka módon párosul a kétféle tehetség. De befutottunk, és úgy rémlik, Vaclav Vaclavovicsot látom. Ott, az a hajlott hátú ember, a kis bottal, balra, balra . . . Nem ő az?

Pjotr a peronra nézett, és azt gondolta: „Ogyessza és Stockholm, likacsos kőből épült ház a tengerpart közelében, gazos telekre nyíló ablakokkal, s a képviselet palo-

tája a fényes európai fővárosban... Milyen most ez a titokzatos Faun, az illedelmes botjával, aki kissé hasonlít Csehovra vagy egy csehovi hősre, arra a szkeptikus értelmiségire, akit a cvikkere nem annyira látni segít, mint inkább a látottak ignorálásában? Milyen most a Faun?

33

Vorovszkij várta őket. Botját hanyagul a bal kezére akasztotta (csinos kampója a csuklójára simult), és megemelte a kalapját.

— Már reggel vártuk magukat, és éppen a pályaudvarra készültünk, amikor a távirat megérkezett!

Csicserint tiszteletteljes és szívélyes udvariassággal köszöntötte, majd türelmetlen, őszinte hévvel megszorította Pjotr kezét, leakasztotta karjáról a botot, és sietve megindult.

— Ogyesszában kékebb a tenger, ugye? — Megigazította a cvikkerét, mintha jobban meg akarná nézni Pjotrt. — Ha lemegy az ember a kikötőbe, még hajnalban, amikor a halászok megjönnek a fogással...

Pjotrban meghűlt a vér: „Most még egyszer megigazítja a cvikkerét, és kimondja Koroljov nevét..."

— Onnan, ahol a halászok visszatérésük után összegyűlnek, tágasabbnak látszik — felelte kétségbeesett erőlködéssel, hogy Vorovszkijt a tenger tágasságáról beszéltesse, s ne essen másról szó...

— Igaza van, ott tágasabb a tenger — hagyta rá Vorovszkij, és még jobban kilépett.

Pjotr megkönnyebbült sóhaját csak ő maga hallhatta: úgy látszik, elmúlt a veszély...

Amikor a lépcsőn lementek a térre, Vorovszkij, egy kissé arrább álló Benzre mutatva, megjegyezte:

— Egyelőre még nincs nagyköveti Limousine, de lesz. — Megfordult, botjával türelmetlenül kopogott a kövezeten. — Van-e kedvük, barátaim, ellátogatni egy stockholmi házba? . . . — Szeme komoly maradt, hangjában azonban derűs irónia csengett. — Semmi sem nyújt annyira fogalmat Svédországról és a svédekről . . .

Csicserin sötét bajusza mulatságosan felborzolódott:

— Vallja be, Vaclav Vaclavovics, magát nemcsak az a szándék vezeti, hogy Svédországról és a svédekről fogalmat nyújtson nekünk?

— Azt hiszi, talán valami németellenes akcióba akarom belevonni? — kérdezte Vorovszkij, és előresietett. Már csak néhány lépésre volt az autótól. A kis Benz, vászonfedelével, amely nagy gyöngyházgombokkal volt begombolva, nem éppen pompás látványt nyújtott.

— Az sem lehetetlen, hogy németellenesbe — felelte Csicserin.

— Arra még ráérek — mondta Vorovszkij; Csicserin váratlan jóslása meglepte.

— Pedig úgy gondolom, még ma megteszi — jegyezte meg Csicserin kedélyesen. — Egyébként Pjotr Dorofejevics mindjárt meggyőződhet róla, milyen jól ismerem a mi stockholmi nagykövetünket.

Elővette kését — csodálatos, mindentudó zsebkés volt, a század vívmánya —, s óvatosan levágott az autó vászonfedeléről egy leszakadni készülő gyöngyházgombot.

— Tegye el addig is, amíg meglesz a Limousine-ja.

Vorovszkij mosoly nélkül vette el a gombot.

A kocsi megrázkódott, és valóban gyermeki gondtalansággal robogott Stockholm lapos kockakövein.

— Remélem, idejében megtudjuk, hogy hova visz, és mit kell ott csinálnunk — jegyezte meg Csicserin.

— Igen, természetesen — felelte Vorovszkij. — Még rengeteg időnk van.

— Vagy másfél óra? — nézett fel nevetős szemmel Csicserin.

— Egy óra. — Vorovszkij arcának szigorúan ünnepélyes kifejezése nem változott.

— Köszönöm.

— Kérem.

Pjotr látta, hogy ez a csipkelődés mindkettőjüknek élvezetet szerez. Vorovszkij gyorsabb volt, szavaiban állandóan sok irónia rejlett (él hát a mindenható Faun!), Csicserin viszont titkon élvezte a harc hevét, nem árulva el, hogy mulattatja a párviadal, mintegy mellesleg hárította el a csapásokat, de egyszer sem mulasztott el visszavágni.

— Szóval harminc perc áll rendelkezésünkre? — kérdezte Csicserin, amikor az autó lassított.

— Nem, miért? Negyven.

Csicserin ujjai hegyével megsimította a bajuszát, arca jóságos kifejezést öltött.

— Még a rendkívüli energiájú Litvinov is nagylelkűbb volt.

— A mai nehéz időkben, Georgij Vasziljevics, a vendégeknek dolgozniuk kell.

Pjotr azon kapta magát, hogy nem tudja levenni a tekintetét Vorovszkijról. Nyolc év telt el az ogyesszai találkozásuk óta. Vorovszkij akkor negyvenedik évében járt, most negyvenhét éves. A régi szívélyesen-figyelmes szem, a fekete hajjal keretezett tiszta homlok, csak a válla lett keskenyebb, s a szakálla deresedik kissé. Különben olyan, mint volt — türelmetlenül heves, jókedvű, szeret kópéskodni. Azt mondják, gimnazista korában tíz kopejkát fizettettek vele minden élcért, de ezzel sem tudták féken tartani.

Vorovszkij most Pjotrra pillantott, és a homlokát ráncolta.

— Megálljunk csak: Belogyed... Belogyed... — Érthetetlen nyugtalanság fogta el. — Tudja, valami mással kap-

csolatban jutott eszembe a neve. Nem, Ogyesszának és a *Kikötői Közlöny*nek ehhez semmi köze. — Mereven nézett rá. — Jól emlékszem, hogy a napokban említettem a nevét. De mivel kapcsolatban? Akárhogy is, megígérem, hogy az alatt a három nap alatt, amíg Stockholmban lesznek, eszembe fog jutni.

— Két nap alatt! — helyesbített Csicserin nevetve. — Kettő! — Mutató- és középső ujját mutatta Vorovszkijnak.

A sárga villanyfényes, ködös London után Stockholm fényárban úszott. A kirakatok ünnepien kidíszítve — a karácsony hangulata még tartott. Végtelen sorban robogtak az autók, úgy látszott, hogy itt több van, mint Londonban. Az utcákon zajos és megfoghatatlanul gondtalan tömeg hullámzott.

A *Regina* szálló, ahol a vendégek megszálltak, lakályos csenddel, meleggel és békés illatokkal fogadta őket; ezek az illatok minden másnál ékesebben tanúskodtak a svéd főváros jólétéről és szilárd megalapozottságáról. Harminc perc tehát elegendő, hogy lezuhanyozzanak, megdolgoztassák a borotvakést, érezzék a tiszta ing kellemesen hűs frisseségét, sőt még egy-egy csésze feketekávét is megigyanak. A kétszobás lakosztály jól fűtött, lakályos otthon hangulatát keltette, a falon túl a teáskanna duruzsolásával, a hol közeledő, hol távolodó lépések lágy neszével, s a sima hótakarós, csábítóan kerek kis tisztással az ablak alatt.

Amikor már csak a nyakkendő megkötése és a zakó felhúzása volt hátra, Vorovszkij, mintha egy órák óta folyó beszélgetést fejezne be, óvatosan kijelentette:

— Nem, az nem karrierről álmodozó politikusok háza, sem államférfiaké, hanem üzletembereké, akik minden céljukat elérték, és megengedhetik maguknak azt a fényűzést, hogy különféle embereket fogadjanak . . .

— A bolsevikoktól a . . . német császár diplomatáiig? — kérdezte Csicserin.

— Igen, talán a császár diplomatáit is — jegyezte meg Vorovszkij, és Csicserinre pillantott, aki ráérősen tette keresztbe egymáson a nyakkendő két végét.

— Buchman lesz ott?

— Nem, Rizler tanácsos.

Csicserin kezében a nyakkendő megkötetlenül maradt. De Vorovszkij nem sietett.

— Tisztázni kell — mondta kis szünet után —, hajlandók-e a németek Stockholmba áttenni a tárgyalásokat. — Egyikről a másikra nézett. — Úgy hiszem, Georgij Vasziljevics, magát kevésbé ismeri a német, és magával őszinte lesz. Magának ütőkártyák is vannak a kezében.

Csicserin lassan megkötötte a nyakkendőt, meghúzta.

— Pjotr Dorofejevicset még kevésbé ismeri. Talán inkább ő kezdene vele beszélgetni?

Vorovszkij gyors pillantást vetett Belogyedre, talán egybevetette mindazt, amit róla tudott, azzal a merész, ismeretlen és bonyolult feladattal, ami aznap várt rájuk.

— Rizler szemében Belogyed a nép fia, aki még járatlan a diplomácia fortélyaiban — magyarázta Csicserin.

— De honnan sejtse meg a német mindezt? — kérdezte Vorovszkij. Nem egykönnyen ment bele a dologba.

— Ez már a mi gondunk, Vaclav Vaclavovics — felelte Csicserin; ebben a baráti párviadalban ő sem akart adós maradni. — Barátunk válaszai ne a formájukban, hanem a tartalmukat illetően legyenek szűkszavúak. Beszélhet, amennyit akar — fordult Pjotrhoz. — De úgy, hogy ha a szavait átrostálják, egy szemernyi se maradjon fenn.

— Azt hiszi, ha Rizler szavait megrostáljuk, egy maréknyi nemes fémet kapunk? — kérdezte Vorovszkij.

— Dehogy remélek ilyet — felelte Csicserin. Ő nem volt olyan izgatott, mint a másik, ezért kímélhette az erejét. — De olykor előnyösebb annak az embernek a helyzetében lenni, aki a kérdésekre felel, mint azében, aki felteszi őket:

anélkül, hogy bármit is közölne a kérdezővel, mindig tudja, hogy azt mi érdekli.

— Tüzet provokáljon maga ellen? — kérdezte Vorovszkij.

Csicserin súlyos szemöldöke megrándult — ritka eset.

— A diplomáciában, akár a háborúban, olykor kénytelen az ember kiprovokálni a tüzet.

— Tüzet provokálni, aztán betörni az állásba? — szólt közbe Pjotr.

— Úgy értsem, hogy tank akar lenni?

— Esetleg igen — bólintott Belogyed.

Csicserin hangja most először lett kemény:

— Mondtam már magának, Pjotr Dorofejevics, hogy a diplomáciában a tankok bevetése korlátozott.

— De Rizler érdeklődési körét megismerni a feladatnak csak az egyik fele. — Vorovszkij végérvényesen tisztázni akarta Csicserin elképzelését.

— Tökéletesen igaz — hagyta rá Csicserin. — A másik felét magamra vállalom. Belogyed elkezdi a beszélgetést, én meg befejezem.

— Stockholmra gondolok.

— Stockholmról én fogok beszélni — felelte Csicserin.

Vaclav Vaclavovics pontosan kiszámította: egy órával Csicserin és Belogyed Stockholmba érkezése után mindhárman Lundberg házában voltak.

A ház ura csaknem a lépcsőig elébük ment, segített nekik levetkőzni, és bevezette őket otthonába. Lundberg valóságos dalia volt: magas, domború mellű, széles vállú, súlyos kezét járás közben eltartotta a testétől. Hetven évét talán csak a halántékán ezüstösödő haj mutatta, s a szeme, amely már nem volt olyan világos színű. Öreg díjbirkózónak nézhette valaki, aki fáradságos és korántsem dicsőség nélküli élet után visszavonult a porondról, és öreg korára jövedelmező üzletbe fogott. Pjotr érdeklődéssel figyelte, Csicserin miként viselkedik vele. Georgij Vasziljevics kel-

lően adózott Lundberg szívélyességének, ami a vendégnek minden körülmények között jólesik, de ezenfelül mást is meglátott benne: a házigazda túlságos buzgólkodása és szinte családias hangja a magabiztosság hiányára vallott.

Vendég, talán nem véletlenül, csak egy volt: Rizler. Lundberg habozás nélkül odavezette hozzá az oroszokat. A tanácsos a ház egy távoli szobájában tartózkodott, amely könyvtár és egyben kártyaszoba volt — nem erre vallottak-e a közepén a kártyaasztalok? Mihelyt a feléje közeledőket megpillantotta, Rizler felállt a kis asztal mellől, ahol egy régi könyvet nézegetett, és elébük ment.

— Örülök, hogy megismerkedünk — mondta oroszul és látható élvezettel. — Nagyon örvendek.

Lundberg ezután a fiát és az unokáját mutatta be. Nem, ezek arcán nyoma sem látszott a Lundberg-dinasztia hanyatlásának; erőteljesek és virulóak voltak, mint két paradicsom, amely forró, nem svédországi napsütésben ért. E szavakra: „Második Károly őfelsége", Lundberg fia előrelépett és meghajolt. Az unoka nem minden méltóság nélkül tette ugyanezt, amikor Lundberg Harmadik Károlynak nevezte. A házigazda fesztelenül kijelentette, hogy a mai fogadáson a ház asszonyának szerepét is be kell töltenie, mivelhogy a felesége el van foglalva, egy női lap részvényeseinek gyűlésén vesz részt, Első Károly ugyanis ráhagyományozta a maga részvényeit.

34

Ahogy megállapodtak, vagy öt percig közösen beszélgettek a német tanácsossal (az ügyeletes mondatok bármely földrajzi szélességen ügyeletesek: időjárás, egészség, a városról szerzett benyomások, a német nyelv az orosz fülnek s az orosz a német fül számára . . . mi még?) Ezután Csicse-

rin és kísérői elvonultak, s Pjotr négyszemközt maradt Rizlerrel.

Rápillantott: volt ebben az arcban valami öreges, noha az ember még nem öreg, talán a kerekdedsége teszi, az orcák, az áll, a szem lágy vonalai, talán még a szájé is — az öregeknek általában jóságos szájuk van.

— Kissé ismerem az orosz családi neveket. Úgy tudom, a Csicserinek nemzetsége nagyon tekintélyes. Ugye?

— Régi orosz család, habár a távoli ősök Olaszországból származtak — felelte Pjotr.

— Igen, igen... ezt tükrözi a név — jegyezte meg Rizler —, cicerone, annyi mint vezér, vezető...

Rizler mindezt úgy mondta, hogy közben nem engedte ki kezéből a könyvet. Pjotr egy pillantást vetett rá: a bőrkötés meggörbült, és töredezett volt. Úgy látszik, a kidolgozásnál a bőrt túlégették, a színe is erre vallott — feketésbarna, forró, tüzes árnyalatú. Egyetlen sor sem maradt meg sötét felületén, mindent letörölt az idő, csupasz lett.

— Nem gondolja, hogy az új orosz kormány azért hívott meg ilyen embert, mint Csicserin, hogy a Nyugattal közös nyelvet találjanak?

A német tanácsos egyre messzebbre ment; természetesen nem annyira Csicserin személye érdekelte, mint a hazatérésével kapcsolatos új jelenség mibenléte.

— „Közös nyelvet." Hogy érti ezt?

Rizler félretolta a könyvet. Most Pjotr előtt volt. Pjotr szinte érezte a leheletét. A régmúlt lehelete ez. Porszag, és a penész édeskés szaga.

— Határozott értelemben: az ő köréhez tartozó ember nagyobb bizalmat kelt a Nyugatban. Igaz?

— Így olyan emberről beszélhetünk, aki mögött semmi sincs a származásán kívül — jegyezte meg kissé indulatosan Pjotr. — Csicserin azonban forradalmár.

Úgy rémlett, hogy a német fölényesen mosolyog.

— Úgy van, tökéletesen igaz, forradalmár — hagyta rá Rizler. — Ez maguknak fontos, a Nyugatnak azonban más számít: a származása, a korábbi és a mostani kapcsolatai, az érdeklődési köre. Mellesleg szólva, a Nyugat fogalma manapság korántsem egyértelmű. Ha jól tudom, Csicserin apja az egyik német fejedelemségben képviselte az orosz érdekeket.

Pjotr megfigyelte, hogy Rizler eléggé következetes a kérdéseiben. Azt akarja megállapítani, milyen kultúrán nevelkedett Csicserin, a német vagy talán a gall kultúrán.

— De ez a nyelvtudás . . . — Rizler elharapta a szót. Pontos a diagnózisa: Csicserin kiváló németsége félreérthetetlenül bizonyítja, hogy milyen kultúrán nőtt fel. — És ráadásul Mozart? — Rizler hirtelen felvetette fakó szemét. — Hallottam, hogy Csicserin többször járt Salzburgban . . .

Rizler az asztalra tette fehér kezét, és lassan összekulcsolta. Most látszottak a fehér kézelők s a két nagy manzsettagomb: szándékosan elnagyoltak, mintha kovácsolták volna őket, nemes niellóval díszítve.

— Ön jobban tájékozott, mint én — jegyezte meg Pjotr.

Rizler egyre erősebben szorította össze a kezét, ujjai ropogtak. Kézelőgombjain most jól látszott a rajz: pompás agancsos szarvasfej, nyilván a családi címer. Pjotr úgy érezte, van valami közös a nyűtt, bőrkötéses könyvben és ezekben a kézelőgombokban, amelyeket sötét patinával vont be az idő . . . Ritka eset, hogy egy filozófus diplomatává legyen, de ha azzá lesz, az így létre jött keveréknek dinamit erejűnek kell lennie. Csak kérdés: mindaz, amit Rizler Csicserinről tudni akar, saját személyében érdekli őt, vagy amolyan bevezetésféle ahhoz, ami a legfőbb gondja ma?

Fakó szeme van. Annyira fakó, hogy úgy tűnik, egybefolyt a szemüreget megtöltő árnyékokkal, és természetellenesen megnagyobbodott. Így is van: mindaz, ami idáig elhangzott, csak bevezető ahhoz, amit Rizler kérdezni akar.

— Amit mondok, csak az én kételyeimet fejezi ki, egyébként nemcsak az enyéimet. Higgye el nekem, Belogyed úr, nemcsak . . .

Leült egy karosszékbe, és heves mozdulattal eltolta a könyvet. Ez a mozdulat mindennél jobban mutatta, hogy mennyire fontos számára, amit most mondani akar.

— Én kissé történész is vagyok („A filozófiáról egy szót sem szól. Egy kissé történész — mint minden filozófus!"), s mint olyannak, látnom kell a perspektívát . . . Tudni akarja, hogy mire gondolok? A béke kilátásaira Oroszország és Németország közt, helyesebben arra, hogy milyen reális eredményeket nyújt az egyik félnek és a másiknak: Németországnak a győzelemhez, Oroszországnak ahhoz, hogy talpra álljon. A legfontosabb tehát számolni. Aki pontosabban számolt, az a nyertes . . . Jóllehet a pontosság a németek tulajdonsága, a legváratlanabb eredmények születhetnek.

Rizler tűnődve és kissé félénken nézett Belogyedre; a szemüregeit megtöltő árnyékok most eloszlottak, s a szeme most talán olyan, mint rendesen: kerek, gombszerű.

— Ha orosz volnék, így csinálnám meg a számításomat — szólt Rizler hirtelen. — Megkötném a szerződést, és várnék. Tőlem függetlenül két erő lépett működésbe: a háború Nyugaton, és a német forradalom. A forradalomban nem hiszek, és könnyű szívvel kihagyom a számításból. Marad a nyugati háború. Ezt nem lehet számításon kívül hagyni. Úgy működik, mint egy időzített akna óraszerkezete. Az adott pillanatban a mutatók összeérnek, s az akna felrobban. Addigra, amikor ez bekövetkezik, Oroszország már nem az lesz, ami most, néhány hónapi lélegzethezjutás Oroszország számára az életet jelenti. Minek titkoljuk, a halálos összecsapás pillanatában — nem nyelvbotlás, igenis halálos összecsapás vár ránk Nyugaton — Oroszország készen lesz rá, hogy kikergesse a hódítókat a földjéről . . . bár-

kik legyenek is. Elismeri, hogy így áll a dolog? ... — Pjotr szemébe nézett. — Legalábbis így foglalható össze az oroszok számítása. Ugye?

Belogyed elmosolyodott:

— Azt kívánja, hogy ugyanilyen őszinte legyek?

De Rizler úgy tett, mintha nem hallotta volna a szavaiban csengő iróniát — nem állt érdekében, hogy felfedezze.

— Igen, természetesen — mondta. — Mellesleg, nem titkolom, hogy nálunk, különösen a katonák közt, az a vélemény uralkodik, hogy folytassuk a háborút Keleten a győzelemig, legyünk teljesen urai a helyzetnek, és ilyen módon készüljünk fel Nyugaton a döntő párviadalra. Akik más nézetet vallanak, s az oroszokkal kötendő szerződés hívei, kénytelenek számításba venni a katonáink érveit, és beleegyeznek a békekötésbe egy feltétel alatt: ha az oroszok a németek követeléseinek tökéletesen eleget tesznek. Egyébként, csak így vehetik rá a katonai vezetőket, hogy felhagyjanak a Kelet elleni háború folytatásának gondolatával. — Rizler arca verejtéktől fénylett, nem volt könnyű ezt a néhány szót kimondania. — Amint látja, az Oroszországgal kötendő béke tekintetében a vélemények nálunk megoszlanak, és úgy gondolom, önöknél is ez a helyzet.

Pjotr felfigyelt: mi célból tárulkozott ki előtte Rizler ilyen hirtelen? ... Nem ok nélkül hagyott fel a vallatással, és kezdett maga vallani. Vagy talán megkönyörült rajta, Belogyeden és nagylelkűen engedi talpra állni? Pjotr riadtan elhallgatott; pokolba a diplomáciát, ha az embernek az alaptermészetét kell megtagadnia! ... Most oda kellene csapnia öklével az asztalra, de úgy, hogy az öreg fóliánssal együtt Rizler is megrázkódjék, és halálfélelem borzongassa!

— Azt akarja, hogy minálunk kétféle vélemény legyen? — kérdezte, nem nézve a másikra.

— Miért akarnám? — mondta Rizler, és elhúzódott az asztaltól. — Így is tudom, hogy kettő van.

Pjotr nagy zajjal felállt, térdével meglökte a kártyaasztalkát, a nyűtt, bőrkötéses könyv lecsúszott róla, s a földre esett.

— Nem gondolja, tanácsos úr, hogy ez Oroszország magánügye? — kérdezte Pjotr lihegve.

Rizlert mintha valami a szoba távoli sarkába taszította volna.

— Mit akar, kolléga? — szólt hangosan, hogy odakint is meghallják.

Most csak három lépés választotta el őket egymástól, s a földön ott hevert köztük a könyv.

— Kolléga! — Rizler csaknem kiáltott.

Pjotr léghuzatot érzett, amely váratlanul tört be a szobába. Megfordult: Lundberg állt a nyitott ajtóban.

— Megálljanak, csak nem párbaj folyik itt? — mondta Lundberg, és gyorsan megindult a szoba közepe felé, hogy a könyvet felvegye. — Látom, már ki is számolták a lépéseket: de hol vannak a segédek és a pisztolyok? Különben mindjárt elintézem! A jó öreg muskétákat a lovagvárakban is a könyvtárban őrizték.

Kinyitotta egy könyvszekrény ajtaját, és Pjotr nagy csodálkozására valóban elővett két régi pisztolyt: hosszú csövűeket, nagy felhúzós kakassal.

— Kérem, uraim! Segédeken se múljék a dolog. Ni, éppen itt van Csicserin úr! Kinek a pártjára áll? Ez a régi könyv zavarja önöket itt a földön? Hiszen ez semleges övezet! Kiszámoltuk a lépéseket, és megállapítottuk a semleges övezetet. Mindjárt eldördülnek a lövések, és eldől a vita ...

— Semleges övezet még itt sincs ... — jegyezte meg sietve Rizler. Nem titkolhatta örömét, hogy Csicserin, éppen a legjobbkor megjelent.

— Minden övezetet finom burgundi segítségével lehet a legjobban megállapítani — szólt Csicserin. Hangjában izgalom érződött: mindent megértett. — Ezt alkalmunk lesz

tüstént megtenni, mert már hallom is, hogy habzik és kotyog. — Az ajtóra mutatott, és ráérősen követte Rizlert. — Csak emlékeztetnem kell, hogy a tankok bevetése a diplomáciában valóban korlátozott — mondta Pjotrnak, amikor az ajtóban találkoztak.

35

A könyvtári eset, úgy látszott, meglepően nagy hatást tett a házigazdára. A fiatal orosz megnyerte a rokonszenvét, és a vacsoráig hátralevő fél óra alatt egy lépést sem tágított mellőle.

— Csicserin úr rosszkor lépett be, mi bezzeg megzavartuk volna az öreg ház csendjét, ugye?

Felajánlotta, hogy megmutatja Pjotrnak a házat, és bonyolult utakon vezetgette egyik emeletről a másikra. Nagy hencegő volt ez a finn származású öreg svéd. De nem a több mint tekintélyes vagyonának nagyságával büszkélkedett, nem is generátorainak és turbináinak formájával és méreteivel, amelyek büszkén járták a világot, s a folyók erejét nemes fémmé, gumivá, kristállyá és szövetté változtatták, nem is azzal, hogy a svéd társadalom különböző köreiben milyen tekintélynek örvend. Nem, nem ez késztette az öreg Lundberget, hogy büszkén felszegje az állát, és kidüllessze a mellét. Pjotr jól sejtette: másféle büszkeség töltötte el, a szíve ütemes munkájára volt büszke, vaskemény izmaira, meg arra, hogy szeme még semmit sem veszített az élességéből. Talán ezért vezetett ma minden út a teniszpályára és, esetleg a finn gőzfürdőbe. Ó, ez rendkívüli fürdő volt! Tágas, a padlótól a mennyezetig égszínkék csempével borított, kemencéje barna kövekkel körülrakva, amelyek szemmel láthatóan a benne lobogó s a falakat átizzító tűz fékezhetetlen erejét jelképezték.

— Hallgassa meg, hogy megy ez, hallgassa csak meg — szólt Lundberg, a fürdő közepén állva. — Fogom a gumicsövet, és rácsapok a vízsugárral erre a falra. A fal olyan izzó, amilyen csak a kő lehet, és egy pillanat alatt minden fehér lesz körül, mint a világ teremtésekor, csak a víz sistereg a kövön. Nem, nem zárom el a vizet, csak a falra irányítom a csövet, és felkapaszkodok. Ó, egek, micsoda Everest és Elbrusz van ott... feljebb, feljebb!... Egyik polc, a második... jaj, meghalok!... Előre, előre!... A fejem izzik, mint a kemence kőfala, amelyen most a víz sistereg! Egy lépést se vissza!... De a nyelvem már nem forog, és a fejemet sem bírom felemelni. Csak a szívem dobog: kopp, kopp! S a szívverések szétáradnak az egész testben, mintha egy harang volna bennem. A szív változott át haranggá — rézből van!

Visszamentek a vendégekhez. Lundberg a terem távoli végébe nézett, és nem titkolhatta zavarát: a feleségét pillantotta meg, aki már hazatért. A zsíros hajú, fürge szemű asszony ingatag léptekkel járkált a házban, ahogy idős emberek szoktak járni estefelé; lám, még a női lap aranyat érő részvényeinek boldog tulajdonosa számára is fárasztó volt a nap. Majd Fru Lundberg félreült a fiával, mohó kis kortyokban itta a kávét, ugyanilyen heves és telhetetlen szippantásokkal pusztította egyik cigarettát a másik után, majd, cigarettáról és kávéról megfeledkezve, hirtelen megrázta a fejét, és ide-oda forgatva, mintha tengelyen ülne és szabadon foroghatna a nyaka körül, kibontotta a haját, és azzal legyezgette magát. Hanyag-fensőbbséges képpel tette ezt, mint ahogy bizonyára sok évvel azelőtt csinálta, amikor fiatal volt (s a haja csillogó, sűrű, és valóban erőfeszítésébe került, hogy dús kévéjét szétszórja a vállán!). Most azonban, akárhogyan forgatta is vékony nyakán a fejét Fru Lundberg, most... Egyébként a látvány, amit a Fru ebben a pillanatban nyújtott, a férje arcán tükröződött. Lundberg

szemében, amint az asszonyt nézte, szánalom is volt e nő iránt, aki annyira nem hasonlított ahhoz, akit régebben ismert, meg félelem az akaratos, zsarnoki erejétől, amely mindig elnyomta őt, és most talán még jobban, mint valaha, sőt talán utálat is... Most nem tudta magát meggyőzni róla, hogy éppen ő, és nem más élte le ezzel az aszszonnyal a fél életét, aludt vele egy ágyban, szívta a teste illatát, és fiút nemzett vele. De bármilyen kínos volt is ez az érzés, Pjotr úgy látta, hogy csak egy pillanatig tartott. Lundberg úr a következő pillanatban már egy arcfátyolos hölgy körül illegette magát, és fürge tenyere le-föl csapongott a takaros kis fej felett. Fru Lundberg pedig kialudt cigarettájával ott ült a távoli asztalkánál, és álmos szemében, amellyel a férjére nézett, tompa fájdalom, és talán megvetés is volt.

Az estének az a sikeres pillanata volt ez, amikor a vendégek már összeismerkedtek, megindult köztük a társalgás, és a háziak megkönnyebbülten felsóhajtottak: nem kell tovább erőlködniük. Pjotr körülnézett, és semmit sem látott: sem az életvidám házigazdát, sem Második és Harmadik Károlyt, sem a kopott, zsíros hajcsomóját rázó háziasszonyt. Semmi sem vonhatta el figyelmét Rizlerről és Csicserinről. A két ember fel-alá járt a teremben, miközben Csicserin két kézzel hadonászva, élvezettel mesélt valamit, Rizler pedig hahotázott, szándékosan hangosan nevetett. Mintha azt mondaná ezzel Pjotrnak: „Habár nincs nevethetnékem, csak azért is hahotázni fogok, és megbüntetlek a hahotázásommal."

Pjotr tudta, hogy Csicserin is ugyanolyan jól látja, milyen hazug ez a nevetés, de csak járkált, járkált a német mellett. És semmi sem szerelte le úgy Pjotrt, mint ez, és nem csüggesztette úgy el, mint ennek a két egymás mellett járkáló embernek a látványa. De hát a tankok bevetése a

diplomáciában korlátozott, villantak agyába Csicserin szavai.

Érdeklődéssel figyelte, hogy Csicserin miként viselkedik ezen a nem mindennapi fogadáson. Csicserinnek sem volt oka a jókedvre, akárcsak neki, de vele ellentétben ezt semmiképpen sem árulta el. Sőt, aki ránézett, azt hihette, hogy mi sem áll tőle távolabb, mint búsulni vagy éppen elbátortalanodni. A komolyan tűnődő, de korántsem elkeseredett vagy csüggedt hangulatot az a nyugodt, derűs lelkiállapot váltotta fel, amikor az embernek jólesik társaságban lenni. Kétségtelenül mestere a rövid eszmecserének, amit a legelső elkapott mondat indít el, a párbeszéd pedig gyors, tömör, szinte aforizmaszerű. Az est végén, amikor asztalokat terítettek, s a vendégek megoszlottak, Pjotrt is belevonta a társalgásba, sajátos ismeretkörére terelve a szót: a glasgowi vámszabályokra. Csicserin jobbján egy bergeni halnagykereskedő ült, aki németül beszélt. Balján egy halászhajó kapitánya, olasz ember, szemben pedig egy nagy fővárosi újság szerkesztője, aki hanyag könnyedséggel beszélte az angol és a francia nyelvet. Négy nyelv tombolt az asztal felett, és nem volt könnyű bármit is megérteni. Csak Csicserin igazodott el kitűnően ebben a bábeli zűrzavarban. Nyelvtudásából futotta a bergeni nagykereskedőre, a halászhajó kapitányára meg a fővárosi újság szerkesztőjére is.

Éjféltájban indultak haza. Ki-ki a gondolataiba merült.

— Lomonoszov is ökröllel bizonyította a tudós németeknek a formuláit — szólt Vorovszkij.

— Akkoriban többet lehetett ökröllel bizonyítani, mint manapság — jegyezte meg Csicserin némi hallgatás után.

— Mi ketten, Georgij Vasziljevics, nyilván azért becsüljük le az olyan súlyos érvet, mint az ökör, mert nem rendelkezünk vele.

— És ha... tréfán kívül? — kérdezte hirtelen Csicserin; ő érezte elsőnek a szükségét, hogy komolyan beszéljenek.

— A németet nyilván nem kellett ütni — felelte Vorovszkij, a maga módján reagálva erre a felszólításra. — Pjotr Dorofejevics mindent elronthatott volna.

Megállapítása válasz nélkül maradt, és Pjotr megint szidta magát gondolatban, ezen az estén már ki tudja, hányadszor. Nem, a diplomáciához nemcsak ész és élettapasztalat szükséges. Nemcsak intellektus, hanem még valami, ami nem adatik meg minden embernek. Lényegében nem foglalkozás, hanem hivatás. Van egy mindenség, amelynek a határai valóban végtelenek — az ember. Emberismeret nélkül nincs diplomácia. Itt nem írhatod elő az igazságot, s nem csillogtathatod a jövőbelátásodat. Az egész agyadra szükség van, és milyen messze vagy a tökéletességtől!... Pjotr úgy érezte, hogy az élet, minden tapasztalatával együtt — amit pedig, becsületszavára, pokoli munkával szerzett —, szinte semmivel sem járul hozzá e tudomány elsajátításához.

Visszatértek a szállodába. Csicserin, mint mindig, ebben a késői órában még egy-két órát a munkának szentelt. Mások jelenlétében is legszívesebben mellényben és ingujját feltűrve dolgozott. Pjotr úgy érezte, hogy Georgij Vasziljevics minden gondolatát azzal a legfőbbel hangolja össze, amely életét a hazájában meghatározza. Mindazt, amit a nap folyamán lát, ami érzéseket és gondolatokat ébreszt benne, ehhez igazítja. Mielőtt a gondolata kiformálódik és pontos alakot ölt, előbb papírra kell vetnie. Könnyen ír, látható élvezettel, de különös módszert használ, idegen szemnek érthetetlen rejtjellel készíti feljegyzéseit. Pjotr véletlenül rápillantott egy teleírt lapra, és elcsodálkozott: akár egy ház alaprajza is lehetne, vagy egy regény szerkezeti vázlata, esetleg egy hatalmas park egymást derékszögben keresztező utainak tervrajza. Pedig egy cikk kézirata volt, első

fogalmazás, egyetlenegy oldalra tömörítve, s a rövidség kedvéért nem annyira leírva, mint grafikusan ábrázolva. Az első fogalmazásból alakul ki a második, amelyben a vonalak szavakká, a szűkszavú tézis-sorok kiadós bekezdésekké változnak. Majd a harmadik – ez már a cikk. Ha elolvassa az ember, el sem hinné, hogy egy ilyen „tervrajzból" lett.

Csicserin most is egy nagy árkus papíron rögzítette az elmúlt rohanó nap benyomásait. Odakint, az ablakon túl, Stockholm reszkető, hullámzó villanyfénye világolt, a kései óra ellenére is olyan élesen, mintha láthatatlan csatornákon és medrekben, mint folyók a tengerbe, ide folyna a fényes víz egész Európából, mindenhonnan, ahol tizennégyben kialudtak a lámpák, a Visztula és a Marne partjáról, a kárpátaljai síkságokról és Flandria földjeiről, idegyűlne, s határtalanul és korlátlanul áradna szét. Vajon visszafordul-e majd ez a fényt hordó víz?

36

Délben Vorovszkij telefonált.

– Maga az, Pjotr Dorofejevics? Emlékszik, beszéltem magának Belogyed elvtársról. Készüljön a fogadására!

Mit jelent ez? Semmi mást, mint hogy Vaclav Vaclavovicsnak mégiscsak eszébe jutott az a Belogyed, akit nemrégen látott. Az utóneve jutott eszébe, vagy megint találkozott vele? Nyilván találkoztak, ha egyszer az illető úton van hozzá. De ki lehet ez a Belogyed elvtárs (Vorovszkij „elvtárs"-at mondott), amikor nem olyan sok Belogyed van a világon? Pityerben még jó, ha hárman vannak, és egyikük csakis a bátyja lehet. A bátyja? Pjotr elgondolkozott: a mostani viharos időkben ugyan hogy kerülhet Stockholmba és milyen minőségben? Különben, éppen ma, amikor Orosz-

ország üzleti kapcsolatai a világgal lényegében Stockholmra korlátozódnak, ez valószínűbb, mint például tegnap lett volna. De nem, lehetetlen! Felesleges erre felkészülnie... És ha mégis?

Kinézett az ablakon: a parkban vakító fehéren terült el a hó, nem amilyen városban szokott lenni. Egy élesen kirajzolódó sínyomon kék pulóveres fiú siklott, s jóval előtte egy lány. A fiú meggyorsította futását, utolérte a lányt, és egy darabig egymás mellett haladtak, majd a fiú, talán észre sem vette, nekilendült, és amikor feleszmélt, a lány már messze mögötte maradt. Visszatekingetni kényelmetlen lett volna, így csak azt tehette, hogy lassított, amíg ismét egy vonalba kerülnek, egyre lassabban ment, és bizonyára számolgatott (nem, nem számjegyeket sorolt — a lélegzetvételeket, a szívdobbanásokat és a szüneteket számolta). Számításában túljuthatott valami határon, mert megállt, hogy a kötést megerősítse, és természetesen hátranézett. A lánynak azonban esze ágában sem volt követni őt. Harminc lépésnyire állt tőle. Abban a pillanatban, amikor a fiú megelőzte, megállt, és nem eresztve el a síbotokat, felemelt két kezével a hajtűivel babrált... Mindez vagy három perc alatt zajlott le, és nagyon felizgatta Pjotrt. Igen, ezen a darabka havon, amit fejfordítás nélkül beláthatott, olyasmi játszódott le... Hirtelen gondolattársítással Kira jutott eszébe. Nem, nem szabad elmaradni, és bizonyára előzni sem szabad, csak lépést tartani...

Türelmetlen, félénk kopogtatás hallatszott.

— Szabad? — kérdezte valaki, és köhintett.

Az ajtó kissé kinyílt.

— Petro... mindenható Isten, irgalmazz!

Vakula állt az ajtóban, és zavartan nagy keresztvetéssel próbálkozott.

— Petro... öcsém...

Pjotr egy pillanatra mindent elfelejtett — Vakula fölénye-

sen irigy pillantását és a dühös kifakadásokat: „ágrólszakadt... mezítlábas alak!", az odadobott ezüstrubel csengését: „Ha akarod, vedd el, ha nem akarod, hagyd!", s a kölniszagot, a naftalin-, por- és verejtékszaggal kevert, émelyítően édeskés illatot, amellyel napjában ötször elárasztotta, amikor lihegve és fújtatva elment mellette — mindezt elfeledte, amikor most a bátyja elé sietett.

Aztán ott ült Vakula — nagy darab ember, a feje hamuszürke (anyjuk is már negyvenéves korára megőszült), két kövér keze, mint két gömbölyű cipó, a térdén —, és szenvtelen hangon beszélt, mintha régen, nagyon régen várta volna ezt a találkozást az öccsével, és ezért minden szavát, amit most mond, már tízszer is elmondta önmagának, kezdetben kínnal, gyötrődve, majd egyre nyugodtabban.

— Ne hidd, hogy a lábadhoz borulok, és úgy könyörgök: bocsáss meg! Nem! — szólt Vakula, és tarkója kivörösödött. — Kemény voltam veled, de öcsémet és fiamat láttam benned... Dorofej atyuska pedig mindig azt mondogatta: „A Belogyedeknek eszét és jellemét a korbács adja, ha a verést abbahagyják, elbutulunk!" Ne várjad, hogy azt mondjam: bocsáss meg! A javadat akartam, azért is voltam kemény. Ne várjad...

— Nem várom, ismerlek téged. — Pjotr a bátyjára sandított. — Inkább arról beszélj, anyám és Lelka hogy vannak.

— Anyánk, tudod... ő mindkettőnket túlél — mondta Vakula olyan hangon, mintha nem örülne anyjuk egészségének. — Mint a vas! — kiáltotta némi megbánással. — Lelka pedig, no hát, ha Pítyerbe jössz, csak nem kerülöd el a házunkat?

— Megvallom, eszembe se jutott — felelte őszintén Pjotr. — Ha fogadtok... miért kerülnélek el? Anyánk veled lakik?

— Hol lakhatna? — Vakula változatlanul szigorúan né-

zett. — Te, Pjotr, gondolhatsz felőlem, amit akarsz, de egyet ismerj el: anyánkra én vigyáztam.

— Nincs okom az ellenkezőjét állítani, tudom, ki vagy — szólt Pjotr engesztelő hangon.

— Nem, úgy értem, hogy most, amikor te... — Látszott, hogy valami éleset készül mondani, de elharapta a szót. — Amikor te...

— No beszélj, ne félj.

— Mitől félnék? Szabad ember vagyok, tegnap Oroszországban, ma Svédországban, holnap talán Amerikában leszek... — A báty továbbra is illedelmesen ült, két kezét a térdén pihentetve. — Miért ne? Nekem, az én vállalkozó szellememmel, Amerika éppen megfelel! Mi?... Én nem félek tőled, Pjotr, és nem fogok neked hízelegni! Azért mondom, most, amikor te... Különben kereken kimondom: a te lovad a fordulóban megelőzte az enyémet, és te nyerted a milliót, nem én...

— Ugyan már, hagyd ezt a cikornyázást! — fakadt ki Pjotr. — Ha emberségesen akarsz beszélni, rajta, ha nem, akkor nem tartóztatlak.

Vakula felállt.

— Csak tanítsál engem emberségre! — Összehunyorította a szemét. — Tanítsál, no! Miért nem tanítasz?

— Ülj le — szólt Pjotr, erőt véve magán. — Rágyújtasz? Különben, te nem dohányzol.

— Ki mondta ezt neked? Dohányzok.

Vakula előhúzta a pipáját, rágyújtott. Ügyetlenül szívta, merev ujjaival szorítva a szopókát.

— Most pedig halljuk, mi szél hozott ide? Meddig maradsz?

Vakula nem felelt, csak hevesen szívta a pipát.

Pjotr az ablakhoz lépett. Éppen az ablak előtt, a havas tisztás közepén ott állt a piros pulóveres lány, a fiú pedig a lábánál kuporgott, s a kötést igazgatta. Időnként feltekin-

tett, és félénk, ujjongó pillantást vetett a lányra, mintha életében egyéb vágya sem volna, csak hogy itt ülhessen a hóban a lábánál, s a sílécét igazítsa. És Pjotrnak ismét Kira jutott eszébe. Tudta, hogy ott a bátyja, de nem kívánta látni. Így állt, háttal Vakulának, és Kirára gondolt.

Majd megfordult. Vakula komoran szívta a pipát, amely rosszul szelelt.

— Min mosolyogsz? — kérdezte öccsétől.

— Mi szél hozott Stockholmba? — Pjotr már nem mosolygott.

Vakula sóhajtott.

— Ismered az álmomat, öcsém? — kérdezte hirtelen, megenyhült hangon. — Az én nagy álmomat?

— Az orosz Fordot illetően?

— Igen ... csak ne nevess! — A kandallóhoz hajolt, és egy kis parazsat tett a pipájába. — Még annyi erőm van, de annyi! — Meglóbálta öklét, amely csaknem olyan húsos és vörös volt, mint a feje. — Hej ... nagyon sok! — Ökle tovább himbálózott és rázkódott. — Azt hiszed, nem lettem volna orosz Ford?! Lettem volna! Csakhogy minálunk, Oroszországban most a Fordokra nem jó idők járnak. Te hogy gondolod?

— Szerintem sem ...

— Én nem félek a harctól, és Mása Szpiridonova,* a harciasságával és a bajával épp kedvemre való.

— Melyik Szpiridonova Mása? ... Az a ...

— Hát ki más lenne? Csak egy van ... az, aki ... azt a szörnyeteget megölte!

— Szóval te ... forradalmár vagy?

— Szociálforradalmár — mondta komolyan Vakula.

* *Marija Alekszandrovna Szpiridonova* (1889–1941) – az eszer párt egyik vezetője. 1906-ban merényletet követett el Luzsenovszkij, a Tambov kormányzósági feketeszázas pogromok vezére ellen, ezért kényszermunkára ítélték. – *Ford.*

— És mihez kezdesz Oroszországban, te szociálforradalmár? — Pjotr nem fojtotta el a mosolygását.

— Mihez kezdek? — Vakula nagyot szippantott, és teleszívta a pofáját füsttel, úgy hogy ijesztően felfúvódott, majd kifújta, s a füst elfelhőzte arcát. — Emlékszel, a Kubányban, a folyóközben, Labinszkajából Armavirba menet feleúton volt egy kút, olyan mély, hogy a víz tükre csak egy ötkopejkásnak látszott. Egyik veder felfelé jött, a másik lereszkedett. Emlékszel? S a lóra, amelyik körbe-körbe járt a kút körül, és a vödröket húzta? Emlékszel-e? Igen, almásszürke volt, a hasa püffedt, mint a hólyag, s a nagy csontjai úgy kiálltak, mint a szarvak? A szemére emlékszel? No igen, vak volt, de a hályogra, arra emlékszel-e? Mindkét szemén fehér volt, és nappal úgy fénylett, mint két lámpás . . . Emlékszel arra az almásszürkére?

— Mit akarsz ezzel?

— Na, mondd csak, emlékszel rá? S emlékszel, hogy döglött meg? Megbotlott, és elterült a sárban, még a hályogos szemét se hunyta le.

Pjotr figyelmesen nézett a bátyjára, nem titkolta ellenszenvét.

— Mi akarsz ezzel mondani?

Pjotr elszívta a pipát, és a tenyere felett kiborítva, kirázta a kis parazsat. Kezét mozgatta, s a kis széndarabka lassan gurult ide-oda a tenyér egyenetlen felületén.

— Amit mondani akartam, már megmondtam! — szólt végre. — Nem akarok hályogos szemű almásszürke lenni! Keringjen csak más a kút körül, aki semmi egyébre nem képes. — A hamutartóhoz emelte a széndarabkát, és ferdén tartva a tenyerét, legurította. — Most pedig mondd, hogy menjek, és elmegyek.

— Eredj!

Vakula szinte nesztelenül ment át a szobán, és óvatosan becsukta maga mögött az ajtót.

Amikor Pjotr ismét az ablakhoz lépett, a piros és a kék pulóver éppen távozóban volt a parkból — egybehangolt lépésekkel mentek.

37

Pjotrnak elszorult a szíve a gondolatra, hogy holnapután Petrográdban lesz. Már eldöntötte, hogy elmegy a Lityejnijre. Annak ellenére, ami közte és a bátyja között tegnap lejátszódott, elmegy. Elvégre ez az anyja családja, az ő családja. Talán éppen itt az ideje, hogy minden a rendes mederbe terelődjék, akik régen együtt voltak, megint hadd legyenek együtt: anya, fiú, húg. A húga? Vajon Lelka milyen? Nyolc éve nem látta. Emlékszik, hogy az anyjával folytatott hosszú beszélgetés után a belső szobából mint rohant ki a haja tövéig vörösen a pitvarba, elkerülve Pjotr tekintetét, s ahol keresztülrohant, ott székek ropogtak és zsámolyok dőltek fel. „Mi van Lelkával, anyám?" — kérdezte Pjotr. — „Azt vette a fejébe, hogy Vera Holodnaja* lesz" — vetette oda az anyja, fekete kezével a selyemszoknyája szegélyét markolva.

Ez nyolc évvel ezelőtt történt, és Lelka most már csaknem huszonöt éves. Hát az anyja?... Nem volt kedves Pjotrhoz, különösen ha Vakula ott volt. Félt a nagyobbik fiától, és jóllehet sem ágrólszakadtnak, sem mezítlábas alaknak nem nevezte Pjotrt, megszállottnak tartotta. Sorra vette minden rokonát, és úgy találta, hogy a kisebbik fia, ha egyáltalán hasonlít valakire, az csak Matvej bácsi, apai nagybátyja lehet, aki arról volt nevezetes, hogy egy fél majort felperzselt, és Szibériában „hótt meg".

A hajó este nyolckor indult. Háromkor ismét Vorovszkijnál voltak.

* *Vera Holodnaja* — az akkori idők leghíresebb orosz filmszínésznője. — *Ford.*

— Így van ez az életben — szólt Csicserin, amikor az autóból kiszálltak, és a keskeny, aszfaltozott úton megindultak a képviselet épületének kapuja felé. — Éppen a legfőbbre nem marad idő.

— Úgy gondolja, hogy Rizler már választ adott? — kérdezte Pjotr. Nem egészen értette Csicserin megjegyzését.

— Úgy gondolom. — Csicserin ránézett, s a szeme most világosbarna volt, a felhők közül kibukkant nap sugarában fenékig átlátszó. — Stockholm vagy Breszt? — Figyelmesen pillantott Pjotrra, mintha azt kérdezné: „No, most már érted-e vagy sem?" — Breszt, Breszt — mondta végül, és meggyorsította lépéseit.

Már hányadszor bukkant fel beszélgetéseikben ez a nyugat-oroszországi kisváros („Biztosan cseréppel fedettek a csúcsos tetejű házak, s felülről nézve az egész város sötétvörösnek látszik" — gondolta Pjotr), ahol immár egy hónapja, egy kaszárnya közepére állított nagy asztal mellett határoznak Oroszország sorsáról Csakugyan, mi lehet fontosabb most egy orosz ember számára? Talán erről a lényeges és legfőbb kérdésről akar Csicserin Vorovszkijjal beszélni?

A képviseleten éppen véget ért a fogadás, és Vorovszkij dolgozószobájának ajtaján egy cvikkeres ember lépett ki, hóna alatt karton irat-tokkal, amely valami tokba bújtatott ágyúcsőre emlékeztetett. Libegő járással ment, s látható könnyedséggel, virtuskodva vitte az öntött csövét. Amikor Csicserinnel és Pjotrral egyvonalba ért, meghajolt, majd a cső végét az ajtónak feszítve kinyitotta az ajtót, és továbbment.

Amikor Vorovszkij szobájába beléptek, Vaclav Vaclavovics az újságos asztalka előtt állt, s egy kiterített rajzot nézegetett.

— Látták? — kérdezte, szemével az ajtó felé intve, amelyen az imént a karton-csöves ember távozott. — Neves

svéd energetikus... A Siemens–Schuckertből ismerem. – Szemével az ablak felé intett, mintha a Siemens-cég, amelynél Stockholmban dolgozott, mielőtt szovjet diplomáciai képviselő lett, valahol a szomszédban volna. – Tőzeggel működő erőmű tervét hozta el. Persze nem ingyen, de mégiscsak elhozta nekünk... Nos?

Ismét az ablakra pillantott, amely mögött a bágyadt januári nap már kialvóban volt, majd az íróasztalához ment és leült.

– Olykor úgy érzem – szólt –, hogy éppen itt, Stockholmban rendeltetett nekünk Európába ablakot vágnunk. Az első ablakocskát, tenyérnyit, mint a toronyszobáké. – Figyelmesebben kitekintett oda, ahol a cseppet sem januárias, törékeny nap fényében egy csapat villogó fehér szárnyú galamb szállt a város felett; repülésükben volt valami nyárias hév. – A diplomáciában, mint a csillagászatban is – folytatta, le nem véve szemét az ablakról –, ahhoz, hogy a csillagos ég térképe teljes legyen, olyan helyen kell az obszervatóriumot felépíteni, amelyet a természet maga alkotott. Stockholm pótolhatatlan hely egy ilyen csillagvizsgáló számára, innen olyasmit lehet látni, amit Párizsból vagy Londonból nem láthatunk.

– És nemcsak Párizsból vagy Londonból, hanem Bresztből sem. – Csicserin gúnyosan felvonta a szemöldökét. – Rizler adott már választ?

– Adott – felelte Vorovszkij alig hallhatóan, és harciasan felvonta sovány vállát. – Kár, hogy Belogyed most nem verte meg a németet!

Csicserin sóhajtott. Aligha remélt jobbat, és mégis, amikor megtudta a választ, nem bírta a sóhajtását visszafojtani.

– Az a benyomása, hogy az első ütközetet, a legelsőt elvesztettük? – kérdezte Bresztre célozva.

– Elvesztettük, pedig megnyerhettük volna! – felelte Vorovszkij, és belevörösödött; el sem hitte volna az ember,

hogy az arca ilyen lángvörösre gyúlhat. — Igen, ez a véleményem, értelmetlenség volt éppen Bresztbe mennünk. — Elgondolkozott. Ebben az egy mondatban, mint egy terjedelmes formulában, mérhetetlenül nagy értelem rejlett. — Van egy klasszikus szabály, amit századok tapasztalata szentesített: az ellenféllel senki földjén kell találkozni... legfőként, ha békéről van szó... — Fázósan keresztbe tette a lábát (csak a térde meredt ki), sovány karját a mellén összefonva, a hóna alá dugta a kezét. — Fegyverszünet? Azt Bresztben is megköthettük volna. De a békét, a békét... békét kötni semmi esetre sem lett volna szabad Bresztbe menni. Mi az a Breszt? Katonai tábor, ahol német helyőrség állomásozik, és ahol a helyzet urai a németek. Ott folytatni a tárgyalásokat annyit jelent, mint megfosztani magunkat mindazoktól az előnyöktől, amiket például Stockholm adna. Higgyék el nekem, a németek félnek Stockholmtól! Nem akarok más szót használni, igenis, félnek!... — Bizonyára nem első ízben beszélt mindezekről, de valahányszor ismét szóba került, rendkívül felindult, talán a két kezét is — amelyek élénk beszédének olyan kifejező kísérői voltak — azért szorította most le, hogy megnyugodjanak. — De tudja, mi a jellemző, Georgij Vasziljevics? — Csicserinhez fordulva egy pillanatig elgondolkozott, mintha e hallgatásával kívánná hangsúlyozni annak a jelentőségét, amit mondani akar. — Megírtam Trockij népbiztosnak... Igen, írtam neki, mindjárt a fegyverszünet után. Emlékszik, december közepén? A pillanat alkalmas volt rá, hogy ragaszkodjunk a tárgyalásoknak Stockholmba való áttevéséhez Én, ahogy ezt felismertem, derekasan érveltem. Más légkör, a semleges Európa befolyása, ha úgy tetszik, barátainké... más levegő. Maga diplomata, Georgij Vasziljevics, talán az egyetlen hivatásos diplomata köztünk, meg kell értenie, hogy a tárgyalások színhelyének kiválasztása nem a kvártélymester feladata, hanem a poli-

tikusé, hiszen éppen a tárgyalások helye, a környezet, amelyben a tárgyalások folynak, a légkör, amely a tárgyalásokat körülveszi, ez teszi azt az erőt, amely szövetségesül szegődik, vagy szemben áll az emberrel. A mi helyzetünk a tárgyalásokon enélkül is nehéz; olyan ellenféllel folytatjuk, aki két lábbal a mi földünkön áll. — A könyvszekrényhez lépett, nekitámaszkodott, és fázósan felhúzta a vállát; ha felindult, csakugyan fázni kezdett. — De vajon ez az egyetlen tévedés? Nem! Úgy gondolom, Trockij népbiztosnak semmi esetre sem kellett volna Bresztbe mennie! Amíg csak másodrangú személyek ültek ott, mindig hivatkozhattak a vezetőkre, módjukban állt megkérdezni őket, kapcsolatba lépni Pítyerrel, és ezzel időt nyerhettek. Amikor a külügyi népbiztos személyesen ült le a német képviselőkkel — Kühlmann-nal és Hofmann-nal — szemben, a válaszokat ki kellett teregetni az asztalra... Igen, belátom, ilyen fontos tárgyalásokat legalábbis minisztereknek kell folytatniuk, de az adott helyzetben ez a németeknek előnyös és nekünk hátrányos. Ezért ki kellett volna harcolnunk a jogot — nehéz helyzetünkben ez némi teret adott volna nekünk, lehetőséget a manőverezésre. Ezzel szemben az történt, hogy az ellenfélnek korlátlan mozgási lehetőséget adtunk, mi pedig... hordóba szorultunk, ahol meg se fordulhatunk anélkül, hogy kékre-zöldre ne verjük magunkat. Ráadásul, úgy látom, Trockij túlbecsülte a szövetségeseknek azt a kívánságát, hogy együttműködjenek velünk. Egyik kutya, másik eb! — kiáltott fel Vorovszkij, és Csicserinhez hajolva megkérdezte: — Gondolja, hogy messze vagyunk a breszti eposz végétől?

— Én csak azt gondolom, hogy nehéz feladatunk lesz, roppant nehéz.

— Bresztben? — kérdezte Vorovszkij.

— Rizler válasza szerint Bresztben. — Csicserin a homlokát törülgette, lassan beszélt, mintha minden egyes szót

agyának legtitkosabb rekeszeiből húzna elő. — S nehéz helyzetünket még súlyosbítja, hogy lehetetlen a szerződést meg nem kötnünk.

— Lehetetlen — bólintott Vorovszkij.

— A németek tudják ezt.

— Igen.

Belogyed kissé távolabb ült, és némán hallgatta ezt a párbeszédet. Tetszett neki Vorovszkij harcias erélye. (Már Ogyesszában megállapította: „Harcos, jelleménél és hivatásánál fogva is az. Amíg harcol, addig él.") Lelki fegyelmezettsége és pontossága az, ami annyire fontos egy forradalmárnak, és ami — ezt Pjotrnak az élet, az emigráció évei megmutatták — nem minden forradalmárban van meg. Az első bizonyára a természetében rejlik. A második szerzett tulajdonság. Talán a család hatása, de valószínűbb, hogy a foglalkozásé. Hiszen Vorovszkij mérnök, és korántsem veti meg a szakmáját. Harcos erély és pontosság... Ez nem kevés.

— Megjegyzem — szólt Vorovszkij a helyére visszatérve —, hogy milyen eredménnyel hadakozunk Bresztben, attól függnek majd a külvilággal való kapcsolataink. Az elismerés? Esetleg az is.

— Igen, meglehet — felelte Csicserin. — Ámbár, nekem úgy tűnik... — Nem fejezte be a gondolatát, nyilván kissé bővebben ki akarta fejteni. — Némelyek véleménye szerint a diplomáciánk abban a pillanatban születik meg, amikor a nagyhatalmak elismernek minket... Helyes ez a vélemény? Én nem akarom kereken tagadni. Voltaképpen minden afelé halad, hogy amaz a világ blokád alá kezd venni minket, ez pedig olyan blokád lesz, amilyent nem látott sem Trója, sem Szevasztopol, sem Párizs. Katonai, gazdasági, s ha akarja, diplomáciai blokád... Az elismerés egy évtizedre is elhalasztódhatik! Igen, előre kell nézni: egy évtizedre! De vajon azt jelenti ez, hogy a kapcsolatainkat

a külvilággal az elismeréstől kell függővé tennünk? Semmi esetre sem. Olyan külföldi képviseletet kell felállítanunk, amely, bár hivatalosan nem nagykövetség, se nem misszió, és ilyen módon nem kíván elismerést, de miben se különbözzék a nagykövetségtől. Nem hiszem, hogy például az angolok teljesen lemondanának róla, hogy Oroszországban képviseletük legyen. Márpedig ha szükségük van rá, akkor a kölcsönösség alapján meg kell engedniük, hogy ugyanilyen képviseletünk legyen Londonban. S talán nemcsak az angolok? Nem, a diplomáciai blokádot így nem törjük át. — Egy pillanatig elgondolkozott, és fáradtan lehunyta a szemét.

Pjotr már eddig is megfigyelte, hogy Csicserin szeret a holnapba pillantani, és nem ok nélkül. Most is azt akarja meglátni, hogy holnap miként alakulnak a kapcsolataink a külvilággal, milyen formákat öltenek. Jellembeli sajátossága ez, talán tehetség. Ez a tehetség tevékeny értelmet is kíván, és természetesen képzelőerőt, meg, ami nem kevésbé fontos, reális szemléletet, hogy mindig a földön járjon, és a maga valóságában lássa az életet. Ha nem diplomata volna, szocialista államban akár egy agytröszt igazgatója lehetne, fő tervező és ötletadó, fantaszta, igen, fantaszta, aki alkot, feltalál, új utakat tör. Fantaszta lehetne, és mint minden fantaszta — úgy vélte Pjotr —, bizonyos tekintetben különc. Azok közül a nagy különcök közül való, akik nélkül az emberiség elpusztulna. Fiatal korában bizonyára Schillerért rajongott, széles karimájú kalapot és körgallért viselt. Azután jó tíz évet a német filozófusoknak szentelt, járt Európa valamennyi egyetemi városában, halomszámra olvasta a könyveket, manzárdokban és melléképületekben lakott, és odaadóan kereste a maga igazságát. Talleyrand és Bismarck nyilván nem voltak különcök. Talleyrand vén róka volt, Bismarck, ha párducnak neveznék, bóknak tekintené. Csicserin?... Másféle ember, már az

alaptermészeténél fogva is... Talán jellemző (nem, nemcsak őrá, hanem a szovjetek köztársaságára is), hogy az új Oroszország ilyen típusú emberre bízhatta nemzetközi érdekeinek védelmét. Mellesleg, vajon mindezekben az években mennyire kapcsolódott bele a forradalom eleven ügyébe, nem oldódott fel az álmok égi szféráiban, nem vesztette el érdeklődését a földi gyakorlat iránt? Az ilyen ember nyilván sebezhető, könnyű őt a kritika céltáblájává tenni. Egyébként az a kérdés, hogy Lenin miként fogadja őt, miként fogja fel azt a különösséget, ami Csicserin természetében rejlik, túl tudja-e magát tenni rajta, meglátja-e a lényeget?

Pjotr eltűnődött: egy dolgot nagyon különböző emberek csinálhatnak, sőt talán a dolog sikerét éppen az határozza meg, hogy ezek az emberek intellektus, temperamentum, észjárás és szív tekintetében mennyire különbözők. Íme, itt ül az asztalnál két ember, nagyon különbözők, de a legfőbben mennyire egyek. Milyen sokat adhatnak az új Oroszországnak, ha mindazt, amivel rendelkeznek, egybevesszük. Ez kétségtelenül szerencséje Oroszországnak is, de természetesen nekik is. És még valami: Csicserin orosz, Vorovszkij lengyel. Hogy lehet, hogy ez eddig még nem jutott eszébe, amikor pedig mindkettőjüket — az egyiket jobban, a másikat kevésbé — már hosszú évek óta ismeri?

Vorovszkij vagy negyven perccel a hajó indulása előtt ért a kikötőbe. Csak Pjotr volt ott, Csicserin göteborgi üzletemberekkel találkozott, és késett.

Kimentek a partra. A víz ködös-türkizszínű volt, amilyen csak színházi díszleteken szokott lenni.

— Múltkor azt mondtam, hogy Ogyesszában élénkebb színű a víz — jegyezte meg Vorovszkij. — Hajlandó vagyok a szavamat visszavonni.

„Mikor is beszélt a tenger színéről? — tűnődött Pjotr. — Nem akkor-e, amikor az ogyesszai kikötőre emlékezett, ahol a tengerről visszatérő halászokat várják?"

— Az itteni tenger kivétel a szabály alól — felelte. — Látta, hogy a déli tengerekben milyen halakat fognak ki? Pávák! Az élénk színű víztől kapják a pompájukat. — Szinte akaratlanul minél távolabbra akarta csalogatni Vorovszkijt Ogyesszától.

— Az igazság a földi színeket jobban kedveli — mosolygott Vorovszkij. — Még a Fekete-tengeren is — tette hozzá kisvártatva.

„Már megint arra az ogyesszai dologra céloz — gondolta Pjotr. — Kihasználja, hogy egyedül vagyunk, és folyton erre tereli a szót."

— Nem Csicserin az ott? — A kikötő végébe nézett. Hirtelen nagyon szerette volna, hogy az a fekete keménykalapos ember Csicserin legyen.

Vorovszkij leplezetlen gúnnyal mosolygott.

— Csicserin a lábszárvédőnél szívesebben visel félcipőt és pantallót.

Pjotr azt gondolta: „Ha Csicserin ebben a pillanatban meg nem jelenik, úgy látszik, nincs más hátra, mint Ogyesszáról beszélni."

De Csicserin megjelent, és látszólag elhárította a veszedelmet.

— Hát, ha nem Stockholm, akkor legyen Breszt, csak minél eredményesebben — mondta Vorovszkij, amikor búcsúzóul kezet szorítottak.

Pjotr most olyan közel állt hozzá, hogy látta a jobb fülénél húzódó kisráncokat, és szeme körül a bőrén az apró, kölesszerű, sárga szemcséket. S ettől, hogy olyasmit vett észre az arcán, amit eddig nem látott, kissé megborzongott: nem, ez még nem az öregség, de miért sajnálta meg úgy ezt az embert?

38

Késő este, amikor a hajó már kint járt a tengeren, Belogyed úgy érezte, elérkezett a várt pillanat, és bekopogott Csicserinhez — a bátyjával való találkozása nem hagyta nyugodni.

Az éjjeli lámpa égett, amelyet sötétvörös szövetből készült ernyő borított. Kis fényköre a teleírt lapokra esett. „Csak az imént fejezte be a munkát — gondolta Pjotr —, ez az ő ideje." Az asztal közepén nagy zsebóra ketyegett, csaknem akkora, mint az a kis fénykör, hangos tiktakolása láthatóan nem zavarta Csicserint, sőt még inkább siettette a munkáját, ösztökélte, sarkallta. Mindazok közt a holmik közt, amiket Pjotr Csicserinnél látott, talán ez a legértékesebb. „Biztosan családi ereklye, a nemzetség beszédes jele. Az egyetlen családi ereklye, ami Georgij Vasziljevicsnek a Csicserinek nagy családjából jutott."

— Bizonyára tudja, Georgij Vasziljevics — kezdte Pjotr nekifohászkodva —, hogy Stockholmban találkoztam a bátyámmal.

— Azt hiszi, újságot mond? — Csicserin türelmetlen mozdulattal megdörzsölte a fülét, amitől az csaknem sötétvörös lett. — Ott, Vorovszkijnál, előttem beszéltek magának róla. Találkoztak? Hát ez jó.

Pjotr habozott.

Megint az előbbi kétely lett úrrá rajta, s a magabiztossága, amely mintha megjött volna, ismét odalett.

— Félek, Georgij Vasziljevics, hogy nem tér vissza Oroszországba — hadarta egy szuszra.

— Vorovszkijnak említette?

— Nem . . .

— Kellett volna. De hogy történt?

Pjotr sóhajtott:

— Egészen egyszerűen: odajött . . .

Csicserin kezébe vette az órát, és felhúzta.

— Nem, mindez nem olyan egyszerű. Én ellensége vagyok a túlságos egyszerűségnek. Mondja csak el részletesen, hogy megértsem. Elvem: a részletesség az igazság barátja.

Pjotr belefogott a beszédbe. Már régen elmúlt az este, éjszaka lett, és ő még mindig beszélt. Felidézte a Kubányt, a dombvidéken épült kozákfalut, a kovácsműhelyt az utak kereszteződésénél, apja alacsony növésű és vastag karú alakját, amint az üllő fölé hajlik, a nyílt sztyeppen a vályogfalú, félig ház, félig kunyhó otthont, az egyszerű étkezést a kunyhó előtt, a hagymával ízesített köleslevest és a kását, a téli dinnyét, az apja hangját: „Istenben bízzál, de a magad erejéből törj utat..." Majd ezt az utat is felidézte Pjotr: dudvás telken át vitt ki az országútra, és azt buzgón, de nem mindenütt pontosan követve, a városba sietett... Aztán a bányát a donyeci sztyeppeken, s a nagy tengerparti várost, a gyárat a szöges dróttal befont magas kerítés mögött, az ablaktalan barakkokban levő kovácsműhelyt, ahol a tűz mellett megszenesedhetett az ember, az ajtónál pedig megfagyott. Majd megint a Kubányt, nem, nem a falut, hanem a várost, a bádogtetős téglaházat, az ünnepi napfényt az utcára néző ablakokban, a fehér terítős asztalt és a bátyjával folytatott beszélgetést: „Bolond vagy te, Petro. Ki dolgozik manapság a kovácsoknál heti három rubelért? Gyere hozzám, az én műhelyembe, én egy hatossal többet adok!"

— Így mondta: „Hatos"?

Pjotr olykor elhallgat, és Georgij Vasziljevicsre néz. Csicserin szeméből már régen kiröppent az álom. Izgatottság és feszült figyelem tükröződik benne. Látszik, hogy az elbeszélés magával ragadta. Pjotr eltűnődik: miért hallgatja őt ilyen figyelemmel ez az ember, akinek a Kubány — a forró napégette dombokra épült kozákfalu, az emberek,

amint ott ülnek a porban szegényes étkük mellett, és minden egyéb, ami ugyanolyan sötét, sivár és szegény — egy más világ, egészen más, amit talán soha a szeme sarkából sem látott? Miért hallgatja őt úgy ez az ember, és menynyiben érdekli mindez? Mi ez az ő számára: egy ismeretlen élet lapja, egy kissé szokatlan és egzotikus életé, vagy történet Oroszországról, szegény hazájáról, a rideg valóság? Nem, ez az ember nemcsak vándor, aki az életben kóborolva véletlenül megy át egyik világból a másikba. Valami nagy és igaz dolog ment végbe benne, és tette őt egy másik világ emberévé, egy másik Oroszország hívévé. És már semmi sem térítheti vissza őt amabba a világba. És ez a súlyos, nagy óra, amely ott fekszik előtte az asztalon, ez is eljött vele együtt amabból a világból, hogy új időt mutasson az életében, merőben új időt.

— Szeretem, ha magáról beszél, Pjotr Dorofejevics. Számomra a mi forradalmunk — az orosz munkás. Mindannyiunknak valamivel jobban kell ismernünk őt, mint ahogy ismerjük. A múltkor elmondta, hogyan ment a postáért Oroszországba. Vallja be, hogy azt gondolta: csak a posta számít. Kétségtelen, a posta sokat jelent, de maga sem kevesebbet. Szeretem, ha magáról beszél.

— Beszélek, de nem magamról.

— S ha mégis, akkor harmadik személyben? — nevetett Csicserin. — No, rajta! Valahogy majd csak kiismerem az egyszerű rejtjeleit.

Pjotr beszél. A tenger az ablakon túl hullámokat vert és megszürkült. Szemlátomást szürkült. S a víz felett szétterülő füst is megőszült. A sirályok kitartóan követik a hajót, se vihartól, se homálytól nem rettennek.

Pjotr beszél.

Vorovszkij egyszer Ogyesszában azt mondta neki: „Ahogy elnézem magát, Belogyed, azt gondolom: emberileg nincs érdekesebb az eszme és a jellem találkozásánál. Olykor ak-

kora szikrát csihol ki ez a találkozás." Mint mindenben, amit Vorovszkij mondott, ezekben a szavakban is mély értelem rejlett, nem rögtön felismerhető: az eszme és a jellem összetalálkozása. Nem őrá célzott-e Vorovszkij, amikor erről beszélt? Talán nem is őrá, ám ezek a szavak annyira belevésődtek a tudatába, hogy hajlandó volt magára vonatkoztatni.

Nagy dolog az, amikor egy eszme eluralkodik az ember tudatán, és a vezércsillagává válik. Bizonyára így történt ez Pjotrral is: élt egy ember, nemigen alkalmas a harcra, vastag gyökereivel belenőtt a földbe, bőven szívta annak nedveit, szeleiben erősödött. Mi lett volna belőle, ha az élet ki nem üti a nyeregből, és nem hozza össze azzal, amit Vorovszkij eszmének nevez? Kovács, aki egy sztyeppei kútnál vagy útkereszteződésnél tákol össze műhelyt? Vagy molnár, aki végkimerülésig őrködik a súlyos malomkövek mellett? S a jelleme? Nem, a templom nem kedvére való. Sok benne a csend. Más vonzaná. Verekedne, zart rendben, sztanyica sztanyica ellen, arakot inna, derekasan iszogatna, elcsavarná a lányok fejét, csapatostul és egyenként bolondítaná őket, örökké kísértenék azok a kékbe játszó fekete szemek. Vagy tán kutat ásna, makacs kitartással, hogy vizet fakasszon ott, ahol még soha senki vizet nem ért, áttörne a fehér és a fekete agyagrétegeken, át a kavicsokon és a kemény köveken, a föld legmélyére hatolna, és elérné a vizet. S a világ minden öröménél többre becsülne egy lovat, amely felhőnél, szélnél sebesebben száguld a viharos sztyeppen át. Akkor lépett rá erre az útra, amikor az életének fele, a legértékesebb, már mögötte volt. Úgy látszott, az idő visszahozhatatlanul elszállt. Abban a korban, amikor mások Hegellel és Kanttal ismerkedtek, ő alighogy egy kis világtörténelmet és elemi mértant tanult. Ha a bölcsesség tudás, akkor Pjotrnak már egész életére hétpecsétes titok marad. Mintha az idő jóvátehetetlenül elmúlt volna, és sem-

miféle egyetem nem pótolhatná az elvesztett éveket, sem a büszke Sorbonne, sem a bölcs Oxford, pedig hát létezett ilyen egyetem. Az orosz föld minden zegéből-zugából özönlöttek oda a diákok. Csicserin tudja: volt bennük valami közös azzal a hajdani orosz legénykével, aki a távoli Holmogoriból* jött Moszkvába. Ebben a különös iskolában nem voltak tantermek, mint ahogy laboratóriumok sem voltak. A tantermek a Genf- és Bern környéki nagy rétek voltak, a laboratóriumok pedig a presznyai barikádok. Más egyetemekhez hasonlóan ennek az iskolának a tanárai is filozófusok és irodalmárok, jogtudósok és művészettörténészek, mérnökök és építészek voltak, ámbár, ha a diákok diplomamunkáiról beszélünk, ezek nem annyira viaduktok és hidak tervei, mint inkább forradalmi harcok elgondolásai és tervei voltak, ahogy kilencszázötben felmerültek, és tizenhétben megvalósultak. Valóban, volt ebben az egyetemben valami rendkívüli, ha a tulai fegyverművesek és a jaroszlavli fonómunkások gyermekei néhány év alatt filozófusokká és jogtudósokká váltak. Nem, nem a professzorok tették, habár önfeláldozásukban és hűségükben kiválóak voltak. Más itt a fő. Erre az Oroszországban egyedülálló egyetemre a forradalom eszméje toborozta a diákokat. Lényegében Pjotr is ezen az egyetemen nevelkedett. Itt találkozott össze a jelleme az eszmével.

Ennek a rendkívüli forradalomtudományi egyetemnek kétségtelen kiváltsága, hogy a professzorokkal való találkozásokat semmiféle tanrend vagy helybeli megkötöttség nem korlátozta. Kávéházban vagy hajófedélzeten, forgalmas városi utcákon vagy erdei ösvényeken folytak le. Sőt, úgy látszott, az előadások még az utazások hosszú napjai alatt sem szünetelnek. Az ember mellett ott volt a könyv, tele bölcs hallgatással, amely beszélni, és — Pjotr úgy érez-

* Holmogori (város) közelében levő Gyenyiszovka faluban született Lomonoszov. — *Ford.*

te – figyelni is tud. Pjotr számára semmi sem volt szentebb a könyvnél. A könyvbe vetett hite, ez a hatalmas és talán kissé babonás hit jellemezte az olyan embert, aki tudta, hogy a sötétségből a világosságba tart. És, amint ez gyakori az olyan embernél, aki minden egyetem mellett is autodidakta maradt, tudatában emberré formálta a könyvet, sőt talán egy egész kicsit istenítette is. A parasztfiú szinte úgy tekintette a könyvet, mint a kenyeret: bűn eldobni, bűn rosszat mondani róla, noha belátta, hogy nagyon különböző könyvek vannak.

Ezek a legények külsejükben is észrevehetően megváltoztak. Nem lettek piperkőcök, de a korántsem másodrendű szabótól kikerült jó ruha és a keményített ing egyformán a gyengéje volt mindnek, a fiatal tulainak meg a pityerinek, aki a sors akaratából a londoni manzárdokban, a Patney Bridge-en vagy a Swiss Cottage-ben lakott. Kinek nézhették az ilyen magas, tagbaszakadt, sűrű fekete vagy világosszőke hajú, a kissé festett bajuszú embert, aki az európai városok utcáin azzal a délceg tartással és fesztelenséggel járkál, amit sohasem szerez meg az, akinek természettől fogva meg nem adatott; kinek nézhették könnyed eleganciájával, amely csak azért nem tűnik fel első pillantásra, mert a ruháját, bármilyen jól álljon is, olyan hanyag nemtörődömséggel viseli? Kinek vélhette bárki is az ilyen embert, ha nem hallotta a beszédét, a gátlástalanul kezelt angol „ow"-kat és „are"-okat? Tekintélyes mérnöknek? A léghajózás felkelő csillagának? Vagy egy nagyhatalom főkonzulának valamelyik nagy atlanti-óceáni kikötőben? Egyébként ezek a fiatal oroszok megértették, hogy mennyire fontos számukra a nyelv, és beszédük – még ha hiányzik is az a választékosság és könnyedség, amely gyerekkorban játszva elsajátítható, de később már alig – évről évre folyékonyabb, már nem törik kerékbe a gondolatot. Pjotrral is az történt Európában, ami számos honfitársával: rövid né-

hány év alatt már észrevehetően megváltozott. Vorovszkij talán erre célzott, amikor a jellemről és az eszméről beszélt?

Pjotr későn távozott Csicserintől. Mondott-e neki olyasmit, amit Georgij Vasziljevics még nem tudott? Lehet, hogy nem is mondott semmi újat, ám ez a beszélgetés az ő számára valamit megvilágított. Mint ahogy az gyakran lenni szokott, szüksége volt egy beszélgetőtársra, talán éppen ilyenre, mint Csicserin, hogy az átélt évek azzal a világossággal és következetességgel álljanak előtte, ahogyan még sohasem álltak. Kijött Csicserintől, s a sirályok ugyanúgy repültek az éjszakai tenger felett, mint három órával azelőtt. Nehézkesen szálltak, hol lecsaptak a vízre, hol ismét kissé feljebb emelkedtek, mintha be volnának fogva a hajóba. Így haladnak a dombos parton a hajóvontatók.

Pjotr felment a fedélzetre, amely nedves volt. A sirályok most vállmagasságban repültek, és Pjotrnak úgy rémlett, hogy látja a szemüket — sötétek és komorak voltak, mint a fáradt munkásszemek.

39

Pjotr a Lityejnijen ment. Itt volt valahol az a ház, udvarán a sápadt kis nyírfával. Miként került ide ez a kis fa, és hogy tudott megmaradni? Akkor, amikor Pjotr itt járt, a nyírfácska éppen kivirágzott, s a lombja könnyű zöld füstként még alighogy körülfolyta. A ház, amelyben Vakula és a család lakott, egy kis kerítés mögött, az udvar mélyén állt. „Nem is ház, hanem ékszerdoboz! — mondogatta Vakula. — Olyan szép!" Pjotr úgy érezte, hogy valami idegenszerű van ebben a kis házban, nem-oroszos: a csúcsos tető, a keskeny ablaknyílások a sokszínű üveglapokkal, a magas ajtók, mint a katolikus templomokban, s a szomorú félhomály, szintén valahogy templomias, amely egyenletesen

áradt szét a belsejében, sehol nem sűrűsödve és nem ritkulva. A szomszédok állítása szerint a régi tulajdonos idejében (francia koncessziós bányák valahol az Urálon túl) házikápolna volt. Az új tulajdonos (gyakorlati ember, nem hitt sem a katolikus istenben, sem a pravoszlávban) sebtiben cselédházzá alakíttatta át, és amikor új palotája a Kamennoosztrovszkijon felépült, bérbe adta ezt a nem-orosz házikót Vakula Belogyednek.

A Belogyedek nekiláttak kiűzni a homályt, kiszélesítették az ablakokat, de nem használt! Ekkor lebontatták az ablakok előtti téglafalat — ez sem volt elég. Kimeszelték a házat, fehérre, ahogy a Kubányban szokták, de a homály mintha belenőtt volna a falakba. „A homályt ki lehet űzni — mondotta Vakula —, de az idegen istent ki nem űzheted. Minden ezen az idegen istenen múlik." Galambokat hozatott a Kubányból, bóbitás és gatyás galambokat, amilyeneket akkoriban Oroszország déli tájain neveltek, és benépesítette velük a nagy padlásteret. Jó időben kinyitotta a padlásajtót, s a galambok kitódultak a tetőre. Mi sem lehetett szívderítőbb a szorgos galambcsapatnál. Semmi sem emlékeztetett úgy a derűs, gazdag hazai vidékre, Belogyed komor pétervári otthonát azonban még a galambok sem vidították fel. „Egy mód van rá, hogy világosabbá tegyük a házat — mondta egy nap Vakula az anyjának. — Begurítani egy kis hordó puskaport a pincéjébe, és az égbe repíteni az egészet az idegen istennel együtt!" — „Az idegen istenhez még az új gazdát is ráadásul" — nevetett az anyja.

Pjotr a Lityejnijen lépegetett. A vaskerítés megvan, ugyanolyan ünnepélyes, mint régen, és ugyanolyan esetlenül díszes — mit csinálnak a vassal még az ilyen években is? De a kis nyírfa kiszáradt, csupasz ágait mintha a szél megroskasztotta volna. A tarka ablaküvegeket is betörte és kivájta az idő vaskarma. De a kapu nincs bezárva, félig nyitott, mintha hívogatná, hogy lépjen be. Pjotr átlépi a

küszöböt. Hűs, alkonyi szürkület, forralt tej és kissé megégett zsemlye illata fogadja. Réges-régen Kubányban, amikor a házban kifogyott a kenyér, anyjuk sebtében tudott ilyen cipókat sütni: szódával dagasztotta a tésztáját, és tepsiben sütötte meg.

— Kit keresel, eltévedt bárány?

Pjotr megállt. Lila csuhás szerzetes állt előtte.

A barát elvezette a folyosón egy távoli ajtóhoz, és bekopogott.

— Magukat keresik — mondta, és egy lépéssel hátrálva, szelíd elnézéssel mosolygott.

Pjotr benyitott. Közvetlenül előtte, mintha tétova kezével a homályt akarná szétfoszlatni, ott állt az anyja.

— Hát köszöntlek, anyám!

A barát meglódult, és nagy lépésekkel távolodott.

— Ki az? — Az anya még mindig tétován állt, és próbálta a homályt szétfoszlatni, de a homály nyúlós volt és az ujjaira tapadt.

— Ki az? Vakula, vagy ... — Kiáltás tört fel a melléből, tompa és recsegő, mintha a szíve szakadt volna meg: — Petyka!

A barát lépései mintha világot rengetnének, a barát futott.

Anyja, a régi, kedves és ugyanakkor olyan felismerhetetlenül fehér és elnehezedett anyja ott reszketett Pjotr mellén.

— Ó, napocskám, milyen felhőből csöppentél ide?

Erőlködve felemelte a fejét, a szeme könnyben úszott.

— Hát Lelka? Hogy van? — kérdezte Pjotr körülnézve.

— Úristen ... én bolond ... — Anyja tenyerével kilökte az ajtót. — Miron atya! Ó, Uram, oltalmazd a te szolgádat! ... Miron atya! — kiáltott ismét, hangosabban.

A szerzetes feltűnt a távolban, de nem mert odajönni.

— Szaladj Pafnutyijhoz, mondd meg Lelkának, az isten szerelmére, hogy a bátyja, az a... No, aki a határon túl...

A barát elszántan kirohant a házból.

— De nem Vakula! Nem Vakula! — ordította utána az asszony. — Pjotr! Pjotr Dorofejevics, azt mondd!...

A szerzetes már becsapta a kaput, de úgy, hogy a döngés még sokáig visszhangzott a házban.

— Ej, de ostoba egy ember, hiába a szakálla és a csuhája... Úristen, hadd nézzelek!... No, gyere ide a világosságra! Vakula azt mondta: Petyka a vörösöknél még tán miniszterségig is fölviszi.

Kissé elhátrált, és némán, ellenségesen nézett a fiára. Valahol messze-messze galambok turbékoltak — talán a tetőn vagy a padláson.

— Azt a kutya erkölcsödet nem másítottad meg, napocskám?

— Nem.

Az anya megindult a sarokban levő kis pohárszék felé, de feleúton megállt. Pjotr látta a hátát, ősz haját, amely kibomolva szétterült a vállán. A galambok izgatottan turbékoltak. Két lépés csak a pohárszékig, és még sincs ereje megtenni.

— Hát úgy jöttél, mint azelőtt... a szívemet megszakasztani?

— Ha épségben van, nem én óvtam meg. Ha megszakadt, nem én szakasztottam.

— Nohát... napocskám...

A galambok úgy turbékoltak, mintha a találkozás hangulatát éreznék.

Az anya a szekrényhez lépett — hirtelen megroggyant, erőtlen járással ment. Egy tálka süteményt vett elő. Pjotr megismerte: anyja sütése.

— Anyám...

Anyja ott állt mellette, magasan, ridegen, érthetetlen-

gyámoltalanul. Állt, ajkát szorosan összezárva, és nem tudta, mit tegyen. Majd az asztalterítőre tette a kezét. Pjotr megérintette. De a kéz nem válaszolt, ott feküdt előtte barnán (a kubányi napot, akárcsak a kubányi port, nem lehet lemosni) szokatlanul keményen, és minden melegségét reménytelenül elveszítve.

— No, ülj le, anyám, beszélj, hogy s mint vagytok!

Az anya egy mély tányér kocsonyát tett az asztalra (mint Kubányban, gondolta Pjotr, ott is mély tányérban fagyasztották a kocsonyát), melléje egy kis csupor mézet, egy karika friss cserkeszsajtot (maga készítette, Pjotr ráismert), és kenyér helyett házi cipót, nem, nem felszeletelve, hanem akkurátusan darabokra törve — még sütés előtt megvagdosták. Ugyanaz minden, mint amit otthon ettek nap-nap után, még Kubányban, csak a cipó szokatlanul fekete, úgy látszik, nincs fehér liszt a háznál.

— Lelkáról beszélj ...

Anyja félreült, és figyelmesen nézte, mintha fontolgatna valamit.

— A sajtot kóstold meg, a kedvenced volt, emlékszem. — Úgy mondta ezt az „emlékszem"-et, mintha maga is csodálkoznék rajta, hogy emlékszik ilyen csekélységre.

Lelka. Mit is mondjon róla? Mindjárt itt lesz, majd ő mesél magáról. Özvegyecske! Nem, nem huszonnégy éves, csak huszonkettő ... Az ura az utászoknál szolgált, valami mocsárba veszett ... Mihuri vagy Mazuri ... egyszóval odaveszett! Lelka meg apácának ment. A bátyja benépesítette a házat a fekete csuhásokkal a pincétől a padlásig. Igazán mondom: templomnak nem templom, háznak nem ház. A szomszédok papnénak neveznek. Hogy tetszik-e? Mit is mondjak? Úgy-úgy. Némely fiatal nők katonának álltak. A halálzászlóaljról hallottál? Mások cédák lettek. Vagy komisszárfeleségek. Lelka? Valamicskével talán jobb, nem? Mégiscsak az Istent szolgálja. Tavasszal zarándoknők-

höz csatlakozott, és járta a közeli és távoli zarándokhelyeket... Mintha jönne. Talán egyedül jön, de lehet, hogy az esperes kíséri. Ó, de szép egy pap, és olyan szelíd ember! Ne bántsd meg óvatlan szavakkal. Kedves szót nem kérek, de rosszat se... viseld el, napocskám!

Pjotr abbahagyta az evést, várt, nem nézve az ajtóra.

Nyílt az ajtó – akkor sem nézett fel. Fekete cipőt látott, csizmát, megint cipőt, és csuhák szegélyét.

A belépőkre pillantott.

Ott áll egy öregember, Keresztelő János-arcú, és mellette a húga, Lelka, apácaruhában, sovány, szenvedő arcán csak a fehér ajak maradt és a szemöldök íve, a sötét szemek szinte csoda, hogy elférnek az olvadt viasszal telt, sötét szemgödörben...

Most már volt ereje sorban megnézni őket: ezt a Keresztelő János-arcút, meg azt a másikat, a vörös-szakállast meg egy nyűtt, zilált szakállas kis alakot, és még egyet: egy óriást, akinek bozontos szakállát sömör csipkedte ki. S hirtelen oktalan vidámság fogta el, mint olykor gyermekkorában, és kedve lett volna rárivallni a feketecsuhásokra, úgy megijeszteni őket, hogy futásnak eredjenek, botladozva és egymás csuhájára lépve. De ehelyett más szavak törtek elő, szelídek, és nem is őhozzá illők:

– Lel, mit állsz úgy? No gyere ide hozzám!

De Lelka csak felvonta fenyegető, kissé tört szemöldökét.

Ekkor egy kiáltás duzzasztotta a torkát, olyan fékezhetetlenül vad, hogy nem ismert a saját hangjára:

– Maguk kihez jöttek? Hozzám? Igen?

Mintha szél söpörte volna ki őket, kivéve azt az egyet, a Keresztelő János-arcút.

– Kire kiabálsz?... Parázna!...

Pjotr ökölbe szorította kezét, és lélegzetét visszafojtva mondta:

— Távozzon, főtisztelendőséged! Még meg találom cibálni a csuháját! Menjen, amíg szépen kérem!

— Petyka — suttogta riadtan az anyja. — Kímélj minket, ne haragítsd ránk az Úristent!

— Menjen!... — Úgy látszott, ha Pjotr most egyáltalán fél valakitől, csak önmagától.

Az esperes kiment.

— Úristen! Hogy megbűnhődsz még ezért!

Pjotr mosolygott — nem volt könnyű mosolyogni ebben a pillanatban.

— Leluska . . . no, gyere ide hozzám!

De a húga mozdulatlanul állt.

40

Nasztyenyka későn este közeledett ohtai otthonához. A nagy szoba ablakában világossag volt. Nasztyenyka lábujjhegyre ágaskodott. A sógora, Bekasz! Egy csésze tea mellett ült. Egész alakja harcias várakozást fejezett ki, és ettől elszorult az asszony szíve.

Tudta, hogy a pityeri és részben a moszkvai katolikusok szűk kis körében Bekasz számottevő erő. Egy idő óta meg éppenséggel divat lett orosz katolikussá lenni. Ki mindenki nincs az újonnan áttértek közt: fiatal, nagyon ismert költőnő. Zongoraművész, jó nevet szerzett (ebben mellesleg az egyháznak is része volt). Egyiptomi papirusztekercsek bölcs őrzője. Ismert pedagógusnő a Besztuzsev-egyetemről. Megint egy költőnő, de ez már idős. Egyre több nő — a római atyák vallása jobban kedvükre való. Lépten-nyomon ismételték Bekasznak egy mondását: „Az ortodox hit túlélte magát. Sötét, mint papjainak fésületlen szakálla, amit már Péter ukáza szerint le kellett volna borotválni".

Nasztyenyka még egyszer lábujjhegyre állt: Bekasz az ablakra meredt.

Nasztyenyka belépett.

— Miért váratsz magadra, mintha a szinódus vezetője vagy a császári udvar és a koronabirtokok minisztere volnál?... Azt kérdem, miért váratsz magadra? Hangosabban, hangosabban beszélj, nem hallom! — Bekasz, mint egy tréfás mondókát, úgy ismételte: „Hangosabban, hangosabban beszélj, nem hallom!" Pedig lehet, hogy hallotta, mindent hallott, csak tettette magát. Úgy volt ezzel, mint az a nagykövet, aki elmegy a kollégájához, és bár kitűnően beszéli a nyelvét, mégis tolmácsot kér, mert neki nem a beszélgetés a fontos, hanem a kísérőzöngék, azok a kurta mondatok, amiket a házigazda és a tolmács váltanak.

Nasztyenyka az ajtóban megállt.

— Azelőtt bátrabb voltál — jegyezte meg Bekasz kihívóan. — Talán nem ismersz meg? Hangosabban, hangosabban, nem hallom! Szép vagy, Anasztaszija! Az én ízlésem szerint szebb már nem is kell! Különösen ez a részed itt pompás, gyere, hadd csapjak rá! — Hangos nevetésre fakadt, majd, mintha fulladoznék, köhögni kezdett. — Megsértődtél? Ne haragudj, én csak rokonian... No gyere!...

Nasztyenyka odament hozzá, és tisztelettel hajolt a kezére. Bekasz homlokon csókolta. A tea nem melegítette meg az ajkát, furcsán hideg, élettelen volt.

— Bejártam, beutaztam a birtokaimat! Hol mindenütt nem fordultam meg! A Nagyboldogasszony templomában, meg a Kovenszki utcában a francia Szűzanya-templomban, meg Keresztelő Jánosnál, a Szadováján, szent Kazimirnál a narvai sorompón túl, meg szent Sztanyiszlavnál, a Malaja Masztyerszkaján, meg ezekben a kis kápolnácskákban!... Akármit beszélj is, egész állam! Mérföldekre vannak a határai, csak a csíkos oszlopok hiányoznak. Ismételd meg, ismételd meg, nem hallom!

— Azt kérdezem: honnan vesz ennyi erőt?

Bekasz mintha megsértődött volna.

— Erőt? De hiszen nem vagyok én olyan öreg, kedvesem. Talán öt évvel vagyok idősebb nálad, mi?

Sokáig nevetett, fárasztóan, és verejték ütött ki a homlokán.

Majd elcsendesült a nevetés, mint a zubogó víz a teáskannában, ha leveszik a tűzről.

— Tudod-e, mért jöttem?

Nasztyenykának nehezére esett most nevetni, jeges sejtés szorította össze a szívét.

— Hogy miért? Hát, ha már Pityerben jár, eljött meglátogatni. Minden száz évben egyszer.

A vendég komoran elbiggyesztette az ajkát, és suttogni kezdett. Ha valami fontosat akar mondani, azt előbb önmagának kell elsuttognia.

— Ne ravaszkodj, kedves, csak úgy látogatóba máskor is jöhetnék. — Ajka, amely az imént még olyan petyhüdt és nagy volt, kicsire összecsücsörödött. — Azt mondom, és gondolkozzál rajta: „Ne játssz a tűzzel, mert megéget!"

Nasztyenyka elcsüggedt, de mosolyogni próbált.

— Andrej Andrejevics ... (Bekasz azelőtt szerette, ha így tisztelte).

De a vendég már felemelte a kezét.

— Megállj! — Egy pillanatra elhallgatott, ajka azonban tovább mozgott, el kellett suttognia, amit mondani akart. — Vissza szándékozol térni a hites uradhoz, vagy hogy? Hangosabban beszélj, nem hallom!

Nasztyenyka bánatosan nézett rá (szíve táján a jeges szomorúság egyre fokozódott), majd észbe kapva összecsapta a kezét:

— Jaj, hogy megijesztett! — Hosszasan kacagott. Tudta, ha abbahagyja, minden összeomlik. — Ó, hát szabad így tréfálni?

De a vendég egy pillantásra sem méltatta.

— Nem tréfálok...

Csend. Valahol a konyhában a szolgáló aprófát vágott, a fenyőhasábok hangos reccsenéssel hasadtak szét. „És ha Nyikolaj most hirtelen beállít? Kapja magát és eljön. Megtörténhetik".

— Vissza szándékozol térni hozzá?

Nasztyenyka hallgatott. A szolgáló még mindig hasogatta a fát, s valahol messze, az utca végében, egy ló csattogtatta patkóit a kövezeten. Nemrégen patkolhatták, elfáradt, és nem egyformán rakta a lábát.

— Még nem határoztam.

Bekasz lassan feléje fordult.

— Meddig fogsz gondolkodni?

Nasztyenyka a cserépkályhához lépett. Hideg borzongatta.

— Nem tudom.

— Hát tudd! Beszélj, beszélj, nem hallom!

Nasztyenyka hallgatott, s a forró csempékhez simult, mintha ott keresne védelmet. Igen, Nyikolaj bármelyik pillanatban megjelenhet. Úgy emlékszik, éppen ilyenkorra ígérte a jövetelét. A meleg kellemesen szétáradt a testében, lustaság fogta el, nem kívánt sem felnézni, sem bármit szólni, csak hallgatni, szemlehunyva, de beszélni kell, akármit, csak beszélni!

Bekasz most közvetlenül előtte állt, ajka még mindig suttogott.

— Az ördögöket és az angyalokat is a lelkedre uszítom! Rád uszítom! — szólt fenyegetőn.

— Mit árthatna nekem, Andrej Andrejevics? — kérdezte az asszony, felnyitva szemét. A vendég felemelte fenyegető öklét, és megrázta:

— Elveszem a birtokot!

No tessék, megint a birtok! Réges-régen, még házasság-

kötésük évében, Gilles Nasztyenykára íratta a Kristiania környékén levő birtokát. — „Temérdek belga frank!" — mondta. Még a sovány norvég földet is belga frankban mérte, Nasztyenykára azonban ez nem tett különösebb hatást. Akkor Gilles elvitte őt Kristianiába, s a fiatalasszonynak megjött a kedve hozzá, hogy egy nagybirtok úrnőjének érezze magát. Minden tetszett neki: a kőburkolatos és fadíszes ház, a szőnyegszövő-műhely meg a kétszersültgyár, még az istállók is, amelyek kicsik voltak, de erős, szép épületek, és talán éppen ezért világosak. A tó vize is világos, meg a kis nyírfaliget a közelben, a ház előtti rét, az almáskert meg a szántóföldek. Két hetet töltött a birtokon, és szokatlanul büszkén tért haza. Egyre arra gondolt: fiat szül és nyárra, télre idehozza. Nagyon beleélte magát a birtokosnő szerepébe, és nehéz volt megbarátkoznia a gondolattal, hogy elveszíti a birtokot.

— Nem tesz ilyet... Charles sem teszi.

— Megteszi! És azt hiszed, csak a birtokról van szó? El sem tudod képzelni, hogy még mit tehetek! Gondolkozz, gondolkozz csak — meggondoltad?

Bár nyelné el a föld a tiszteletre méltó Bekaszt a kápolnácskáival egyetemben, hogy ne látná már, ne kellene hallgatnia! Jöjjön csak Nyikolaj, hadd jöjjön csak, még jó is lenne!

— Nem, nem gondoltam meg.

— Gondold meg! Eljövök ismét! Gondold meg!

Bekasz az ajtó felé indult.

Nasztyenyka habozott: a kapuig kísérje, vagy itt búcsúzzon el tőle?

— Marija, világítson Andrej Andrejevicsnek!

Marija álmosan megjelent, még pirosabb és kedvetlenebb volt, mint rendesen, meggyújtotta a lámpát a folyosón, és leakasztotta a bundát, hogy felsegítse. A bundát az örökös pétervári nyirkosság úgy áthatotta, hogy még a markos

Marija is ólomsúlyúnak érezte; csak a gallérja egy jó félpúd. Bekasz kelletlenül, szuszogva, nyögve belebújt a bundába, aztán ugyanolyan kelletlenül felhúzta a hócipőt, és toppantott a két lábával, mintha ezzel segítené a bundát meg a hócipőt is, hogy jól ráilleszkedjenek.

Marija elértette asszonyának pillantását, s az ajtóhoz lépett, hogy kinyissa és kiengedje a látogatót, de az nem mozdult, várta, hogy a finn lány elmenjen.

— Ilyen vértezetben az ohtai széltől sem kell félni — mondta Nasztyenyka. — Hát minden jót, Andrej Andrejevics — tette hozzá sietve.

A szobalány erős karjával nekifeszült az ajtónak és szélesre tárta. Repnyin hatalmas alakja jelent meg: kipirulva, fejtől lábig havasan jött fel a lépcsőn.

— Ilyen csodát! — kiáltott fel örömmel és értetlenül hunyorogva: a sötétből még semmit sem látott. — Még ki se nyújtottam a kezemet a csengő felé, és máris . . .

Nasztyenykát hirtelen gyengeség fogta el.

— Teremtőm, mi ez? — sóhajtott, s a hang, a saját hangja felébresztette. — Á, Nyikolaj Alekszejevics, a legjobbkor! — kiáltott fel hirtelen, és maga is elcsodálkozott a bátorságán. — Már úgy tervezgettem, hogy bemutatom Andrej Andrejevicsnek, és éppen a kellő pillanatban megjelenik . . . Andrej Andrejevics, ismerkedjenek meg: Nyikolaj Alekszejevics, Charles jó ismerőse!

A hócipők összekoppantak, és ismét csend lett: Bekasz meghajolt.

— Charles jó barátait ismerem.

Nasztyenyka nem adta fel a reményt, hogy megmenti a helyzetet.

— Charles megmutatta Nyikolaj Alekszejevicsnek a vasutak tervét. — Elszántsága önfeláldozóvá tette. „Ha Charles megmutatta neki a vasúti hálózat tervét, akkor csakugyan

jó barátok" — ezt fejezték ki a szavai. — Emlékszik, azon az estén? — Végre magára talált.

De Repnyin kifogyott a türelemből, nem kívánt egy asszony háta mögé bújni.

— Katolikus hitre nem térítettek, és szent Katalin templomának küszöbét én át nem léptem... — mondta, ezzel értésére adva Bekasznak, hogy semmi joga ítélkezni felette.

De Bekasz nem hiába takarékoskodott az erejével.

— Ne áltassa magát, monsieur. — A „monsieur" szót leplezetlen gúnnyal ejtette ki. — A viselkedése nemcsak a katolikus egyháznak ellenszenves.

— Ez már sok! — szólt Nasztyenyka elpirulva, s a hangja reszketett; a játéknak, a színlelésnek vége volt.

De Bekasz már kinyitotta az ajtót.

— Féld az Istent, Anasztaszija! — kiáltotta, és kiment.

... A finn szobalány, amint benyitott a szobába, és ott látta asszonyát Repnyin mellére borulva, ijedten hátrált, vaskos lábikráival felborított egy karosszéket, majd futásnak eredt, eszét vesztve a félelemtől vagy talán az örömtől, nehéz cipője döngött, miközben bútorokat lökött félre a helyükről.

— Nekem senki sem kell rajtad kívül, Anasztaszija. Ha mindenki ellenem jön is. Ha mind haddal támadnak ellenem. Minden démontól elragadlak téged!

Repnyin úgy érezte, hogy háborgó tengeren át, villámok és mennydörgések közepette jött ide, a csendes révbe.

— Tudod, Nyikolaj, ez az izgalom, és... felbőszített, és megszülte az elszántságot, ami tegnap még hiányzott belőlem.

Repnyin magához vonta az asszonyt, és érezte, hogy engedelmesen hozzásimul: a nyaka, a karja, a gömbölyű válla, amely egyszerre olyan törékeny lett...

41

Jelena tizenegy után ért haza. A kisházban, Patroklosznál világosság volt.

— Miért nem alszol ilyen későn? — kérdezte a lány, és hideg arcát Ilja kezéhez érintette: csaknem az egész Kamennoosztrovszkijon gyalog jött.

— Ülj le! Hallottad? Jegor megjött.

Jelena nyomban megértette, és egyszeriben megkönnyebbült a szíve.

— Reggel csald ide . . . — Ilja feléje mozdult, s a szék vészesen megreccsent, egy pillanat és összeroppan. — Borzasztóan szeretném látni.

Jelena a nagybátyjára pillantott, és hirtelen olyan gyámoltalannak és szeretnivalónak látta.

— Majd idecsalom. Csak ne izgasd magad. — Csókot nyomott Ilja kemény üstökére.

Ezen az éjszakán Jelena sokáig nem tudott elaludni. Nyilván Patroklosz is virrasztott a kisházban. A szeles sötétség riadt sóhajtozásába talán az ő sóhajtásai is belevegyültek. Hat éve látta a fiát. A Balkánon akkoriban dörögtek az ágyúk, és az orosz diplomaták csak ritkán utazhattak Pétervárra. Patroklosz utat tört Pityerbe, de a fiához nem tudott bejutni. Csak az ablakból látta. Három üveglap választotta el őket egymástól. Jegorka csak kartávolságra volt tőle; a kissé vörösbe játszó haja, szinte kirajzoltnak látszó kis füle, mindez hamisítatlan, valódi Repnyin-fajta. Ott állt mellette a fia, de élettelenebbnek tűnt fel egy dagerrotípnél. Egyetlenegy lehetőség lett volna rá, hogy élővé tegye: felemelni az öklét, és bezúzni az üveglapokat, bezúzni, és megsimogatni a gyerek finom, meleg bőrét: „Élő Repnyin!" És Jegorka most itt van Pityerbe, tizenöt éves, csaknem felnőtt. Elhinni is nehéz: itt, csak egy utcával arrább, a szomszédban. Vajon ott tartják-e reggelig? Megint zúgnak a

bronchusok, s a szél dobog a vastetőn, és nem bírja megmelegíteni a reménytelenül megdermedt lábát. Csak reggelig ott tartsák!

Jelena reggel, ahogy a szemét kinyitotta, meghallotta a kávédaráló jellegzetes zaját: Patroklosz kijött a házikójából. Ilyen éjszaka után csakis a kávéban van a reménység. Most szétárad a házban a finom olajos illat, Patroklosz csészébe tölti a barna italt, s az olajos fény egy pillanat alatt átköltözik a szemébe, a tekintete megfiatalodik.

— Aljonuska — hallotta hirtelen Patroklosz hangját az ajtaja előtt —, nem bírom a várakozást, kimegyek a levegőre, úgy jobb lesz. Egy-két óra alatt elintézed, ugye? Jó. Megyek.

Jelena azt gondolta: nem valami szaporán lépeget. Régen nem jár már gyorsan. És elképzelte Patroklosz útját: a Kamennoosztrovszkijról a Kronverkszkijra, a park fáinak homályában az alig havas sétányokon, az öntöttvas-kerítés mentén. Lám, milyen hosszúra nyúlik a sóvárgó várakozás — mennyi utca esik útjába! Nem a török kávé teszi, amit a Montenegróból hozott kis hatlapú darálón darabosra őrölt — nem ettől van ennyi ereje Patroklosznak!

Ilja Alekszejevics a mondott időre hazaért. Megtapogatta a láncra fűzött kulcscsomót, kiválasztott egy fogazott angol kulcsot, és vigyázva kinyitotta a kaput. Megállt, hallgatózott. Majd a szalonba ment — néma csend. Az ebédlőben hasonlóképpen. Szent ég, csak nem utazott el a gyerek? Nem, lehetetlen, akkor Jelena itthon volna. Bement a szobájába — először, amióta a kisházba költözött. Az ablakon túl, a nap melegében, olvadozó jégcsapok csepegtek. Ilja boldog izgalommal mondogatta: kop, kop... De úgy rémlik, nyílt az ajtó, hirtelen nyílt ki. A ház mintha sóhajtott volna, és nyomban utána Jelena cipősarka koppant: elhozta! No persze, a lépéseiből hallani, hogy elhozta!

— Úgy látszik, senki sincs itthon. Gyere be, Jegoruska!

Ilja mélyebben behúzódott a karosszékbe, mintha a mindjárt felcsendülő hang ellen keresne védelmet. Férficipők nyikorogtak, nem sietve, megfontolt komolysággal.

— Bocsánat, Jelena Jegorovna, ez a szülőháza?

— No persze, Jegoruska, emlékezhetsz rá.

— Képzelje, kiesett az emlékezetemből. — Ismét megnyikordultak a cipők.

— Mindjárt megmutatom neked a papa műhelyét, és akkor eszedbe jut minden. Azt mondják, a lendítőkerék volt a szenvedélyed.

— Az is van itt a házban?

— Van, persze . . .

— Minden diplomatának . . . vannak ilyen kerekei?

Ilja elmosolyodott: a mi fajtánk, Repnyin, észreveszi, ami mulatságos.

A lépések egyre közelednek. Mindjárt a félig nyitott ajtó keskeny terébe ér, és akkor meglátja. De a gyerek lassított, pedig Ilja már előrehajolt. No persze, mindent szemügyre vesz, ami útjába akad. Repnyinék háza neki orosz otthon, talán az első, amit lát. Ilja nem bírta a sóhajtását visszafojtani. Csaknem mellette áll, nem gyerek, kamasz, talán már ifjú. Arca és keze még barna, mintha a forró július csak tegnap lett volna. S a szeme sötétbarna, mint a Repnyineké. Az alakjában is van valami, amit csak Ilja éles szeme vesz észre: valami jellegzetes, gyökeresen repnyini. A műhelyben pedig már felzúgtak, forognak a kerekek, s a köszörű vidám szikrákat szór szét. Majd hirtelen csend lett.

— Jelena Nyikolajevna, most már emlékszem, hogy voltam itt.

Még nagyobb csend lett, úgy látszik, a fenőkövek fölé hajlik.

— És milyen csend van maguknál, Jelena Nyikolajevna, mintha senki sem volna itthon.

— A papa korán elment, a bácsi meg . . . dolgozik.

Ilja megértette: itt a pillanat! Felállt. Elgyengítette a tegnapi izgalom, az álmatlan éjszaka meg a járkálás a város hosszú, kövezett utain.

Az ajtóhoz lépett, szélesebbre tárta, és pillantása Jelena arcára esett: fehér, krétafehér! Csak nem attól rémült meg, hogy ő, Ilja, milyen rossz színben van!

— Jó reggelt, Ilja Alekszejevics!

Ő mondta ezt! Ilja szeretett volna odasietni hozzá, magához ölelni, és egész mellével érezni a már nem kisfiús vállak izmos feszességét: „Jegorka, vérem, de régen vártalak!" Szólni akart, de hirtelen elakadt a lélegzete.

— Képzelje, belépek a házba, és mintha soha sem lettem volna itt, aztán megforgattam ezt a lendítőkereket, és egyszerre minden lepergett. Az egész gyerekkorom! Szinte furcsa: mintha erre a kerékre lett volna felcsavarva!

Ilja mosolyog: a mienk, Repnyin-fajta! A szavai is a mieink.

— Most forgasd visszafelé, Jegoruska — mondja.

— Nem forgatom — nevet Jegoruska. És Ilja Repnyin is nevet, szívből, ahogyan már régen nem nevetett. Jelena is mosolyog, bár kissé bűntudatosan. Mintha azt mondaná: „Patroklosz, szegény Patrokloszom, hogy sajnállak!" De nem, ezt csak képzeli Ilja Alekszejevics. Jelena is jól érzi magát. Ő is nevet. Mindhárman jól érzik magukat. Teremtőm, hát van ilyen boldogság!

42

Jelena sebtiben átöltözött és megvacsorázott — hétre várja őt Kokorev a Leontyevszkijen, két lépésre a Szmolnij-intézettől.

Azon kapta magát, hogy arra gondol: az intézetbe siet, mintha mi sem történt volna. Messziről sejlett a székes-

egyház jól kisütött húsvéti kalácsa, a Szmolnij-park bolyhos hósipkája, és azon túl az intézet nyolc oszlopa. Emlékszik rá, hogy ebben az órában, amit a nagy harang ütemes lélegzése jelzett – mintha kilehelné a kongó ütéseket – tértek vissza az intézet növendékei a templomból az esti istentisztelet után. Milyen régen volt ez! Mintha csak a kövek volnának fiatalok, minden egyéb – a székesegyház, hatalmas kupoláival, az intézet oszlopai – elsötétült és megroskadt.

– Olena!

A lány körülnéz: persze, ő az, senki más nem hívja őt így rajta kívül. Úgy látszik, már régen várja, a fagy vörösre csípte az arcát. Mellettük a Szmolnij lámpái, a Néva túlsó partján pedig az Ohta ködösen kísérteties fényei.

– Emlékszel, amikor először robogtunk át a Troickijon? – kérdezte. – Elöl ültél, és elmondtad, miként jártál a németeknél fehér zászlóval, és hogyan kötötték be a szemedet... A papának mondtad el ezt akkor, vagy... vagy nekem?

– Ha nem lettél volna ott, ki se nyitom a számat – felelte Kokorev. – Ilyen ostoba és ilyen bátor csak egyszer lehet az ember.

Jelena felkacagott.

– Nem a mamád szavai ezek? – kérdezte, még mindig nevetve.

Kokorev összerezzent.

– Honnan tudod?

– Tudom.

Most egymás mellett mentek. Kokorev ajkával megérintette a lány halántékát; a haj alatt nem volt könnyű megtalálni.

– Olena, egyre szeretnélek megkérdezni: gyerekorvos... komoly ez?

A lány hümmögött, gyorsabban kilépett.

— Nagyobb boldogságot elképzelni sem tudok, mint gyerekorvosnak lenni! — felelte. — Kezdetben egyszerűnek, aki bérkocsin jár a táskába rakott kis hallgatóival meg kalapácsaival a Karavannájára, a Szerdobolszkajára meg a Razjezzsajára, az egész nagy Pityert bejárja, és mindenütt segít az apróságokon, aztán majd főorvosnak, például a Fontankán, a Jelizavetyinszkaja-kórházban vagy a Petroljubovszkajában a Gyegtyarnijon. És hogy a kórházban mindent gyógyítani tudjanak: görvélykórt, kanyarót, bárányhimlőt, angolkórt, mindent. És hogy ingyenes legyen a kórház, és semmiféle rendőrségi igazolás ne kelljen. És kötelező legyen a legkisebbek számára.

Kokorev elmosolyodott:

— Miért csak a legkisebbek számára?

— Ők nem emlékeznek rá, hogy ki mentette meg őket, és ez a jó. Jót tenni nem dicsőség, hanem az ember kötelessége, és nem szabad arra számítani, hogy valamikor majd megköszöni valaki. Segítettél egy emberen, hát örülj — nagyobb jutalom nem kell.

Kokorev mosolygott.

— Most azt gondoltam: nem hasonlít-e mindez az urak jótékonyságára, akik előbb harcba küldik a muzsikot, aztán az asszonyaik és lányaik kezével stoppoltatják a kapcáját: ne adj isten, hogy lyukas kapcában adja ki a lelkét. — Melege lett, nem volt könnyű mindezt kimondania.

— Ezek is a mama szavai? — kérdezte a lány.

— Anyáméi — felelte Kokorev szemlesütve.

Nehéz volt a beszélgetést újra megindítani.

— Mutasd meg nekem az édesanyádat — szólt végre Jelena.

— Gyerünk — felelte Kokorev, mintha várta volna ezt a kérést. Valahol a közelben laktak.

Csöngetésükre az anya nyitott ajtót. Ahogy megpillantotta Jelenát, hátrahőkölt.

— Bocsánat, átöltözöm. — Hallatszott, ahogy a lépcsőkön botorkál. — Mindig így csinálsz... Hiszen nő vagyok!

Kokorev lesegítette Jelena kisbundáját, felakasztotta, levette a köpenyét, és ügyesen úgy dobta, hogy az akasztója éppen a kampóra talált. Nevetett, könnyedén, nyíltszívűen, nagyon meg volt elégedve önmagával ebben a pillanatban.

— Gyerünk az ebédlőbe, azután majd megmutatom neked az én szobámat.

Zöld üvegbura lógott alacsonyan a lágyrajzos fehér abrosszal leterített ebédlőasztal felett. Minden fény az asztalra hullott. Erőltetni kellett a szemét, hogy meglássa az ember a nagy tálalót, a faliórát, s nehéz keretben egy nagyon fiatalos, sötét pofaszakállas férfi képét. A szemközti falon ugyanilyen rámában egy fiatal nő, ápolónővéri kendővel a fején. Az a vállrojtos férfi az apa. De ki ez az asszony?

— Bocsánat még egy pillanatig – kiáltott az anya a szomszéd szobából. Valóban sietett, hallatszott, ahogy a fésű fogai közt pattog a haja. — No, úgy látszik, kész vagyok. Isten hozta. — Kezet nyújtott Jelenának, csaknem férfiasan nyújtotta. — Hívjon Agrafena Ivanovnának, és magát hogy tiszteljem? — Aggódóan nézett a lányra. — Mitől olyan sápadt, kislány? Csak nem a mája beteg? Mi nem tudunk májat gyógyítani, de ő tudott. — Feltekintett a vállrojtos férfi képére.

Bizonyára gyakran néz fel erre a képre, gondolta Jelena. Nem, nemcsak tisztelő alázattal, hanem követelőn, talán még kérdőn is: az ő számára élő ember.

— Nem tudom, maga hogy van vele, de én így gondolom — folytatta Agrafena Ivanovna —, az orvos csak akkor orvos, ha szívén viseli a mások baját. — Felnézett a képre. — Mennyi bajt látott, temérdek sokat, de nem hagyta a szívét megkeményedni... — Komoran összezárta ajkát, szakasztott úgy, mint a szemközti fényképen. — Higgye el, a

háború előtt, amikor civil orvos volt, a fél Schlüsselburgot gyógyította, és meghalt... Mindig azt mondogatta: „Lelkiismeretlenség a betegtől pénzt elfogadni, elég baj neki, hogy beteg..." Vaszja, szórakoztasd a vendéget!

Kiment.

— Apámról beszélt — mondta Vaszilij, belépve a szobába. — Meg kell értened. Nem volt olyan műtét, amit apám nélküle végzett volna. Nemcsak segítsége volt, de kiváló orvos, igenis, orvos, nem nővér. Tudod, írástudatlan.

— Hogyan... írástudatlan?

— Igen! Tisztán pétervári jelenség: falusi lány gazdag házba szegődött, szerelmet ébresztett a gazdája fiában, és átvette a hivatását, de írni-olvasni nem tanult meg. Nem kellene szégyenkeznie emiatt, de félénk. Szinte nevetséges: egyébként olyan félelmet nem ismerő, de ebben... Nincsen ennél nagyobb titok minálunk...

Csengetés hallatszott.

— Hozzád jöttek, Vaszja! — kiáltott Agrafena Ivanovna.

Jelena magára maradt. Ez a két ember, akik a falról néznek le rá, jobbról-balról, mit várnak tőle? „Lelkiismeretlenség a betegtől pénzt elfogadni, elég baj neki, hogy beteg." Hát nem ugyanezt mondta ő is Kokorevnek, amikor idejöttek? Miért nevetett hát rajta? Az ő számukra komoly dolog az önzetlenség, de Jelenánál nem? Miért?

Agrafena Ivanovna tálcán behozta a teásedényt.

— Jönnek és jönnek, nem hiába hogy a szomszédban a Szmolnij. — Az ajtóra pillantott, amelyen a fia kiment. — Lenocska...

— Igen, Agrafena Ivanovna — szólt Jelena, és azt gondolta: „Itt a halálom."

— Most egyedül vagyunk, és azt akarom mondani...

— Igen — rebegte Jelena, és megint azt gondolta: „Valóban, itt a halál..."

— Azt akarom mondani, hogy bár anyja vagyok, és ő az

egyetlenem — megint az ajtóra pillantott, amelyen a fia kiment, most furcsán szigorúan —, azt akarom, hogy az életben minden útját... maga válassza meg. — Még mindig az ajtóra nézett, amely mögött a fia halk beszéde hallatszott. — Hiszek neki, és maga is higgyen... — Elhallgatott, mielőtt a legfőbbet kimondta. — De arra kérem, ha majd komolyra fordul a dolog... gondolja meg... gondolkodjék egy kicsinykét.

Jelena arcán érezte az anya erős, érdes kezét, és utána az ajkát, olyan érdes volt az is, mintha cserepes volna. És megint felnézett a Kokorevek, apa és anya, képére, és azt gondolta: igen, önzetlenek, mindörökre önzetlenek, ezért olyan szabadok, mint senki más, ezért ítélhetnek, és ezért van igazuk. Az ő önzetlenségük valóban az — mit veszthetnek? Érezte, hogy titkos gondolataiban még senki sem volt ilyen közel hozzá, mint ők: ezért könnyű lesz náluk.

Amikor Kokorev visszatért, megértette, hogy ez alatt a tíz perc alatt, amíg ő távol volt, a két nő viszonyában olyasmi történt, ami más körülmények között hónapokba, talán évekbe telt volna.

43

Repnyin megkérte Jelenát, hogy aznap legkésőbb tízre legyen otthon. Legkésőbb tízre, tehát ő sem jön előbb haza. De önmagáért nem kérte volna, hogy éppen akkor. Szóval tízre jön haza, és nem egyedül. Kivel jönne, ha nem vele!

Apja szobájának ajtaja nyitva van — még mindig öltözködik. Ma derűs nyugalom áradt szét rajta, és éppen azért Jelena nagyon szépnek látta.

— Látogatóba készülsz? — kérdezte.

— Igen, Gubinékhoz — felelte az apja, le nem véve szemét a tükörről.

„Egyedül?" — Jelena szerette volna megkérdezni, de türtőztette magát, és halkan továbbment. Talán éppen ebben, csakis ebben van a dolog nyitja: először szánták rá magukat, hogy együtt mutatkoznak a társaságban, és utána hazajönnek, együtt!

Tizenegykor Repnyin valóban Anasztaszija Szergejevnával érkezett haza. Az asszony nem először lépett be ebbe a házba, de még sohasem volt ilyen izgatott és zavart, mint ma. Jelena is váratlan zavarral nézett rá: megérezte a pillanat rendkívüliségét. A konyhában Jegorovna zörgött az edénnyel, és csak Ilja Alekszejevics emelkedett a helyzet magaslatára: megértette, hogy soha sincs olyan nagy szükség az egyszerű, vidám szóra, mint az ilyen pillanatban, előhúzott hát egy régi ládából egy üveg montenegrói konyakot, amit éppen ilyen alkalomra tartogatott, és nagy zajjal belépett a szalonba.

— Nos... úgy látom, helyben vagyunk. A tiéd a szó, öcsém.

Nyikolaj Alekszejevics, amint a csiszolt szegélyű kis poharakba töltött italra nézett, azt gondolta: annak a néhány szónak, amit most mondani fog a családjának, lényegében olyan tartalmasnak kell lennie, mint ezek a kis konyakospoharak, amelyekben most sűrített napfény és idő csillog.

— Anasztaszija Szergejevnával elhatároztuk, hogy egybekelünk — mondta, és közben arra gondolt, hogy akarata ellenére régiesen beszél, ünnepélyes, fennkölt modorban. — Nagyon kérlek benneteket, a család apraját és nagyját, hogy fogadjátok szeretettel őt. — Sóhajtott, a karját nyújtotta Nasztyenkának, s az asszony bizalommal és fáradtan rátámaszkodott.

Különös, tűnődött Nasztyenyka, ma valahogy olyan zavart és kedvetlen (ami pedig nem természete). De vajon csak ő? Úgy vette észre, hogy ezen az estén mind bátortalanok, Ilja Alekszejevics is, habár amit tesz, éppen az ellenkezőjére

vall, és Jelena, de még Nyikolaj is, pedig életében alighanem ritkán félt. E bátortalanságuk miatt nem látszik rajtuk az öröm, gondolta. Igazán nem hiheti, hogy Jelena nem örül a dolognak, de akkor miért olyan csendes? Vagy talán hirtelen ráeszmélt, hogy mindez milyen bonyolult, és kételkedik apja boldogságában? Vagy a mostani családja, ahogy évek során kialakult, nagyobb szabadságot ad neki? Aztán Gubinék estélyére gondolt, és ettől sem lett könnyebb a szíve.

— Azelőtt Gubinéknál... kellemesebb volt — mondta, amikor Nyikolaj Alekszejeviccsel hazafelé tartottak az Ohtára.

— Rudkevicsre célzol? — kérdezte Repnyin.

— Talán őrá is — felelte Nasztyenyka, és érezte, hogy a nyugtalanság, amely egész este szorongatta, most a férfira is átragad.

Ma este Rudkevics is ott volt Gubinéknál. A többieknél nagyobb tapintattal oldotta meg a feladatot, amely elé Repnyin és Anasztaszija együttes megjelenése állította a vendégeket. Szemmel láthatóan ő is meglepődött, de nemcsak hogy nem árulta el meghökkenését vagy éppenséggel zavarát, hanem még mintha örült volna is neki. Legalábbis Repnyinnek kifejezte jóakaratát. „Volt egy közös barátunk, akivel nemegyszer beszéltünk magáról — mondta Nyikolaj Alekszejevicsnek mosolyogva. — Jerema Musat! Sajnos, szegény már nincs az élők sorában, így nem hívhatom tanúnak. Ha beéri az én szavammal, úgy állíthatom, a beszélgetés rendkívül hízelgő volt magára nézve." Nasztyenyka csak nézett rá, és már ki tudja, hanyadszor azt gondolta: Rudkevics hangulatának állandóságához a világon semmi sem hasonlítható. És mivel ezt jól tudta, még inkább úrrá lett rajta a nyugtalanság: milyen homály rejlik, milyen szelek bújnak meg e mosoly mögött? Szokványos kedvesség ez Rudkevicstől, vagy ez a rokonszenv a pápai képviselő agyában érlelődő terv jele? Tudta, hogy ha Rudkevics valamilyen magot

elvetett a földbe, az biztosan kicsírázik. Vajon milyen magot szór el most? Elszórta már, vagy csak ezután szándékozik megtenni? Amikor Rudkevics arrább ment, Gubin jelent meg, és a nyugtalanság nem múlt el, sőt fokozódott. Gubin azt kérdezte, hogy Kirill Daube felkereshetné-e Repnyint az otthonában, esetleg néhány régi kollégájuk kíséretében. Nasztyenyka úgy látta, hogy Repnyin rosszat sejt, bár beleegyező választ adott. És Repnyin csakugyan rosszat sejtett, de mi mást felelhetett volna? Esetleg megérdeklődhette volna, hogy mi készteti Daubét erre a látogatásra, de szándékosan nem tette, Gubin pedig beérte annyival, hogy tolmácsolta Daube kérését. Ha ellenséges akcióról van szó, úgy Nyikolaj Alekszejevicsnek nem érdeke Gubinra hárítani a súlyos felelősséget.

— Most te is elkomorodtál — szólt Nasztyenka. — Nem én rontottam el a kedvedet?

— Nem, semmi baj, minden rendben — felelte Repnyin. Nem akarta az asszony gondját-baját még ezzel is növelni.

44

Repnyin egész reggel a műhelyében dolgozgatott. Még az elmúlt évben egy fúrókészletet küldtek neki Kristianiából, de éppen csak kibontani ért rá a csomagot. Most elővette, és gondosan szétrakosgatva a fúrókat méret szerint, jól megtörölgette őket. Élvezte az acél halvány csillogását és súlyosságát is. Semmi sem fokozhatja fel úgy a testi erőt, mintha a műhelyben foglalatoskodik! Milyen viharos év volt ez, gondolta, ha ennyi hónap alatt nem jutott hozzá a fúrók kicsomagolásához.

A nagy falióra kongó ütésekkel figyelmeztette, hogy fél órája van Daube látogatásáig. Ismét emlékezetébe idézte mindazt, amit Daubéról tudott, és ezúttal érdekes dologra

sikerült visszaemlékeznie. Daube nem sokkal azután került a minisztériumba, hogy Izvolszkijt a miniszteri székben Szazonov váltotta fel. Szazonov nem nagy uszállyal jött, s ez, Repnyin szerint, becsületére vált. (Ha nem számítjuk, hogy maga Szazonov is Sztolipin több mint tarka uszályába tartozott.) Kevés számú uszályhordozói közt volt Daube is. Szazonovhoz hasonlóan keskeny arcú, teljesen kopasz, és híjával minden ékesszólásnak, viszont szigorúan figyelő, ügybuzgó és tagadhatatlanul szolgálatkész. Ha nincsenek meg benne ezek az adottságok, akkor menthetetlenül az lett volna a híre, hogy Szazonovval és Szazonov szárnyai alatt jött. Hivatali erényei azonban annyira kitűntek, hogy a Palota tér hatba való bekerülésének története feledésbe merült, és a minisztériumban nem tértek vissza rá.

Még egy sajátossága volt ennek az embernek: senki sem tudott nála jobban befolyásos emberekkel kapcsolatokat kiépíteni. Ehhez ritka tehetsége volt, neki, és talán a feleségének, ennek a pirospozsgás arcú, pisze, szívélyes modorú falusi bestiának, akinek esze is volt, meg tapintata és intellektusa, és mindez a külsejével együtt rokonszenvessé tette. Nehéz lenne megmondani, hogy a minisztériumi osztályfőnökök hány nagyúri házba jártak, de Daube és hitvese előtt minden ház ajtaja nyitva volt. Repnyin nem kicsinyellte le sem Daube tehetségét, sem élettársának irigylésre méltó tulajdonságait, de hasonló körülmények között mások nem lettek volna ilyen sikeresek. Daube Szazonovhoz, és még inkább Tyerescsenkóhoz hasonlóan a Palota tér hatban nem annyira azt a nemesi, sőt nemesi-bürokratikus Oroszországot képviselte, amelynek napjai meg vannak számlálva, mint inkább azt az Oroszországot, amelyet növekvő kora ellenére fiatalnak mondanak. Rjabusinszkijék mindenható klánja az ilyen Daube-féle embereken keresztül befolyásolta a külpolitikát. Daube jellemében Repnyin ezt az Oroszországot akarta látni: az ügyességet, a magabiz-

tos ésszerűséget, a hagyományok semmibe vevését, azt a munkabírást, amit az orosz diplomaták a kormányszéki rendelet ideje óta nem ismertek, a régi hivatásos diplomaták korrekt, de meglehetősen határozott lebecsülését; ez utóbbi dologgal kapcsolatban Repnyin gyakran érezte, hogy Daube jóvoltából olykor neki is kijut. Ha a forradalom közbe nem jön, ki tudja, hogy Daube mire viszi.

Mindent összevéve, Daube olyasféle helyzetbe került, mint aki minden erejét összeszedte egy cél eléréséhez, nekirugaszkodott, és még mindig fut, elég gyorsan, noha már régen nincs miért. Repnyin tehetséges embernek tartotta őt, akinek nincs szüksége rá, hogy az előkelő világ kegyeit hajhássza, és olyan megalkuvó legyen, amilyen. Daube pedig sejtette az okait, hogy Nyikolaj Alekszejevics miért ilyen vele szemben, és mindig tartózkodóan viselkedett irányában. Most sem közvetlenül tőle kért találkozót, hanem Gubinon keresztül.

Tíz óra után öt perccel Repnyin az ablakból kitekintve meglátta vendégeinek fekete kabátját. „Ha autón jöttek, úgy nem messze a háztól elengedték — gondolta. — De miért ez az óvatosság?" Megszólalt a csengő, Jegorovna ajtót nyitott, és Repnyin az érkezők elé ment. Azt remélte, hogy Daubét látja peckesen lépegetni a kollégák élén, és nagyon meghökkent, amikor csaknem beleütközött Tolokolnyikov kis fehér szakállába.

Andrej Fjodorovics Tolokolnyikov volt az egyetlen, aki még élt Gorcsakov kancellár munkatársai közül, és a nyakas vénember jogán néha olyat merészelt a miniszternek mondani, amit mások nem mondtak. Diplomáciai karrierjének története (korántsem harmadrangú államokban volt nagykövet) anekdotába illett, de a jól tájékozottak azt állították, hogy az anekdota nem jár messze az igazságtól. Gorcsakov egy alkalommal, amikor jegyzéket diktált neki, annyira meglepődött az eszményien kerek betűs, jól olvasható

és gépi pontosságú írásán, hogy attól fogva a jegyzékeit senki másnak nem tudta diktálni. Köztudomású, hogy Gorcsakovnál már a diktálás folyamata is igen kifejező volt. Egész idő alatt fel-alá járkált a szobában. Így, megállás nélkül, beszédbe elegyedett a láthatatlan partnerével, váratlan szellemességgel vágta fejbe, nevetett, és temperamentumos párviadalban kereste az igazságot, természetesen a maga igazát. De minek kellett neki ez a láthatatlan partner, amikor ugyanilyen vitatárs lehetett az a tőle néhány lépésnyire a papírlap fölé hajló ember is? Tolokolnyikov talán éles viszszavágással, szellemességgel serkentette a kancellár gondolatát, váratlanul új utakat tárt fel? Nem, dehogy. Mihelyt a szobában felhangzottak Gorcsakov lépései s a jellegzetes: „Écrivez!"* — Andrej Fjodorovics mintha megsemmisült volna. Olyan embernek, mint Gorcsakov, talán éppen ez kellett. A kancellár annyira megszokta, hogy ne lássa a titkárát, hogy tökéletesen fesztelen volt. Ha Tolokolnyikov olykor megbetegedett, Gorcsakov félig tréfásan, félig komolyan kijelentette, hogy ideje neki is szabadságra menni. Igen bőkezűen jutalmazta meg titkárát: nagykövetté nevezte ki. És különös: Tolokolnyikovnak hirtelen megjött a szava. Mintha mindazok a gondolatok, amelyek évek hosszú során, a kényszerű hallgatás ideje alatt Gorcsakov szobájában felgyűltek benne, hirtelen kibuggyantak volna. De mit, szavak! Most már jellemet is mutatott, sőt kemény akaratot, és csodák csodája, nem csekély tehetséget a diplomáciához. A kancellárnak sok más lehetősége is lett volna titkára megjutalmazására, és ha éppen ezt választotta, az arra vall, hogy sejtette, mire képes.

A folyosó homályából Lanszkoj lépett elő, és akkurátusan nyújtotta feléje élére állított kezét. Lanszkoj a japán osztályt vezette, fél életét Japánban élte le, és Oroszországba

* Írja! – (franciául).

visszatérve, megőrizte csillogó világoskék szemét, fehér bőrének pírját és lenszőke haját, amely semmiképpen sem akart megőszülni. Minden egyéb tekintetben tisztára japán volt, úgy mosolygott, tapsolt és úgy húzta be a fejét a válla közé, ahogy csak a japánok szokták Beszéde az orosz szavak és a japán hanghordozás különös keveréke volt.

Daube is megjelent mögöttük. Repnyin kezében érezte száraz tenyerét, s a homályban felismerte a ritka szálú, szúrós bajuszt, amely úgy meredezett kétfelé, mint a macskáé.

— Ó, az ácskirály... hol a köténye és a gyaluja? — szólt Daube jóakaratúan. Jegorovna nyilván megmondta a vendégeknek, hogy Repnyin az egész reggelt a műhelyében töltötte.

Ugyanabban a sorrendben mentek be a szalonba: elöl a makacsul magabiztos Tolokolnyikov, aki kellően beleszokott a minisztériumi őslakó szerepébe, és itt sem akart megválni tőle. Mögötte Lanszkoj, aki minduntalan hátranézett és mosolygott, és végül a céltudatos Daube.

Beléptek a szalonba, és Tolokolnyikov, a rangidős fesztelen családiasságával, akit az ilyen szabadosság csak ékesít, meg sem várva, amíg hellyel kínálják, leült a hátsó fal melletti díványra, Daube kiszámított lassúsággal a Tolokolnyikov jobbján levő karosszék felé tartott. Lanszkoj várt, mélyen meghajolt a házigazda előtt, s az ablaknál álló szék csücskére telepedett, csak a csücskére — ki tudja, hátha huzat tör be a szobába, és kifújja a japán ügyek tiszteletre méltó szakértőjét a japán ügyosztállyal együtt, amit láthatatlanul képvisel.

— Ha nem csal az emlékezetem — szólt Tolokolnyikov, bozontos ősz szemöldöke alól bágyadt pillantást vetve a ház urára —, Alekszej Petrovicsnál voltam itt... a múlt században! — Tétován mozgatta ujjait, mintha valami bizonytalan dologról beszélne. A „múlt század" már kísérteties fogalom volt számára. — De vajon itt voltam-e nála? — kérdezte,

nem annyira szemét, mint inkább a szemöldökét emelve Repnyinre.

— Nem, Andrej Fjodorovics, nem itt, az a Fontankán volt, a Nyári-kert mögött — felelte a házigazda.

— Igen, most már emlékszem: a Fontankán, a Nyári-kert mögött. Ott volt még egy szalon, aranyozott mennyezetpárkánnyal, ugye? Jól emlékszem! — Felderült. — Alekszej Petrovics akkor érkezett haza Németországból, tisztességgelbecsülettel jött el onnan... Rendjelet kapott! Gyönyörű rendjelet, nyakba akaszthatót, szalaggal és jelmondattal — mesélte élvezettel. — Aztán eljött Gorcsakovhoz jelentést tenni! Hej, micsoda jelenet volt az! Alekszandr Mihajlovics a saját székébe ültetett, és belém fúrta a tekintetét: „Íme, az igazi kancellár, mindent az ő keze írt!" Igen, az íróasztalához ültetett, Alekszej Petrovicsot pedig mellém, ő meg fel-alá járkált a szobában. „Felséges Úr, mint az Ön odaadó és alázatos szolgája, bátorkodom felhívni Felséged figyelmét Repnyin Alekszej Petrovics orosz konzul érdemeire, a mi szeretett hazánk odaadó szolgálatában..." Satöbbi, satöbbi! Feldicsérte Alekszej Petrovicsot mint színes tollú írót, mint tudóst és államférfit; minden volt ott, gondolat és ékesszólás. Kész helyzet elé állította az uralkodót: akassz Repnyin mellére még egy rendjelet, most már oroszt, és punktum! Igaz lelkemre mondom, ha az az átkozott török ugyanakkor nem csinálja azt a zűrzavart a Balkánon, biztosan megkapta volna Repnyin a másik rendjelet!

Tolokolnyikov ismét köhintett, és hirtelen szigorúra vált tekintetét csendesen körülhordozta a jelenlevőkön. Repnyin megértette, hogy a rendjel-históriával a szükséges terepszemle befejeződött, most már a lényegre kell térni.

— De mit érünk a mesékkel, ha a mindennapi kenyérke hiányzik? — szólt Tolokolnyikov, és megrándította bozontos szemöldökét. — Látogatásunk célja... de erről talán Kirill Ivanovics beszéljen? — Daubéra pillantott, aki beleegyezése jeléül megadóan lehajtotta fejét. — Mielőtt azonban Kirill Ivanovics átvenné a szót, szeretném megjegyezni, hogy aggastyán létemre nem ok nélkül cipeltem ide vén csontjaimat. Általában, értsd meg, Nyikolaj Alekszejevics, hogy nem hiábavaló ügyben jöttünk hozzád.

Daube arca feszült, szigorú kifejezést öltött. Lanszkoj elmosolyodott, és összeszorította az ajkát. Tolokolnyikov szeme lassan behúzódott a szemöldökök sűrű homályába és eltűnt.

— Igazán nem is tudom, hogy kezdjem — szólt Daube, és Repnyin azt gondolta: „Miért alakoskodik ez az ember? Hiszen tudja, hogyan kezdje és hogyan fejezze be." — Nyikolaj Alekszejevics — Daube hangja mély érzéssel telt meg — nem volt szerencsém közelről ismerni magát, noha éveken át egy fedél alatt dolgoztunk — mondta egy szuszra, és elhallgatott, mintegy hangsúlyozva a jelentőségét annak, amit mondott és mondani akar. — Megvallom, nagy elfogódottságot érzek, amiért éppen nekem kell a közös kérésünk mibenlétét kifejteni. Úgy vélem, ehhez inkább olyan embernek van joga, aki közelebbről ismeri — jegyezte meg, és Repnyin azt gondolta: „Köszönöm, hogy nem hallgattad el ezt az egyszerű igazságot." — Természetesen tudja, hogy a Szovjetek nyilvánosságra hozták a minisztérium titkos irattárát.

Repnyin Daubéra nézett — annak szeme most ugyanolyan szúrós-kemény volt, mint a bajusza. Valóban, közelebbről kell ismerni valakit, mint ahogyan Daube őt ismeri, hogy ilyen kényes témáról merjen beszélni vele.

— Igen, tudok róla — felelte Repnyin.

— Nyilván arról is tud, hogy a nyilvánosságra hozatal ténye felháborította az antanthatalmakat?

— Igen, sejtem — felelte Repnyin.

— Őszinte leszek, és megmondom — folytatta Daube —, ez a méltatlankodásuk nemcsak az új hatalomnak szól, hanem a réginek is, és... mindenekelőtt Szazonov és Tyerescsenko miniszereknek, akik eltűrték az okmányok megkaparintását.

— Szazonovnak? — kérdezte Repnyin; ő semmit sem kockáztatott, és nevükön nevezhette a dolgokat.

— Igen, Tyerescsenkónak, és talán... Szazonovnak — erősítette meg Daube bánatosan, és elhallgatott, mert Repnyin megzavarta.

— Mi a kérdés a feladattal kapcsolatban? — kérdezte Repnyin nem éppen korrekten, de a korrektséget Daube is félretette.

— Voltaképpen semmi, minthogy feladat sincs — felelte Daube. — Én csak az egyéni véleményemet fejthetem ki.

— Igen, kérem — mondta Repnyin, miközben ezt gondolta: „A bevezető szavakon már túljutottunk."

— Ha az antanthatalmakkal való kapcsolataink sorsáról van szó — egy mód van rá, hogy azokat megmentsük. — Daube várt egy kicsit, remélve, hogy Repnyin kifogy a türelemből és megkéri, hogy pontosabban fogalmazza meg a dolgot, de Repnyin hallgatott. — Egyszóval arról van szó, hogy egy nagy csoport orosz diplomata nyilvános akciót indít — azok is, akik itthon vannak, meg akik nincsenek itt. Igen, ha akarja, ez az akció — kapta fel a szót Daube, mintha nem is az övé, hanem Repnyin kifejezése volna —, ez az akció... — ismételte, és elhallgatott, nyilván fel akarta kelteni Repnyin érdeklődését az ügy iránt.

— És milyen igazságot... proklamálna ez az akció? — kérdezte Repnyin.

— Tisztán hazafiasat — felelte Daube. — Megvédeni Oroszországot, és, ha úgy tetszik, a minisztériumot... a vörösöknek ettől a lépésétől. — Daube most nem várat-tott magára, érdeke volt, hogy a beszélgetés gyorsan folyjon.

— Mit bizonyítson a tisztelt közönségnek a diplomaták-nak ez az akciója? — kérdezte ismét Repnyin.

Daube Tolokolnyikovra pillantott, majd Lanszkojra. Rep-nyin csak most vette észre, hogy Lanszkoj bőrmappát tart a kezében. Némi élvezettel nyitotta ki a mappát, és egy telegépelt papírlapot tett le az asztalra Repnyin elé. Repnyin átfutotta a szöveget, elgondolkozott. A diplomaták nyílt levele volt előtte. A levél felett nagybetűs sor hirdette: „A diplomaták tiltakoznak." A címsor és a levél szövegének szerzői nyilvánvalóan különböző személyek voltak, mert a szöveg nem volt annyira kategorikus. A cím pótolta azt, ami a levélből hiányzott. A levélben a diplomaták nem vonták kétségbe a nyilvánosságra hozott okmányok hitelességét, de nem is erősítették meg a valódiságukat. Az okmányok kiválasztásának elve ellen tiltakoztak. Végül a publikáció tényét jogtalannak minősítették, azt állítván, hogy csak azoknak a hozzájárulásával lett volna szabad meg-tenni, akiknek aláírása a szerződéseken szerepel. A diplomaták tehát az okmányok publikálását törvénytelen cselekedetnek, és, természetesen, példátlannak ítélik. (Repnyin tudja: a világon nincsenek példátlan tények, akkor válnak azzá, mihelyt egy tiltakozó jegyzékbe kerülnek.)

A levél szövege alatt hosszú sorban következtek a nevek. Valahol középen Repnyin ott látta a magáét is. Igen, ott volt, így, nyíltan odaírva: „a második ügyosztály helyettes főnöke". A „volt" jelző nélkül. Különben ez a jelző a többi név mellől is hiányzott.

Repnyin végignézett a vendégein. Tolokolnyikov ősz szemöldökének havas ködéből kibújt a szeme: komoran me-

redt rá, mintha csak ezt mondaná: „No, határozd el magad." Lanszkoj hangtalanul mosolygott. Úgy látszott, nála a mosoly az öröm mellett a bánat jele is. Daube bajusza izgatottan remegett.

— A levelet január negyedikén akarják közzétenni? — kérdezte Repnyin.

— Akkor — felelte kurtán Daube; különös, hogy a beszélgetés vége felé milyen szűkszavú lett.

— S az Alkotmányozó Gyűlés ötödikén nyílik meg? — kérdezte Repnyin.

— Mi köze ennek a levélhez? — szólalt meg Lanszkoj. „Ejnye, ezzel a letörülhetetlen mosolyával milyen tiszteletudóan félénk és arcátlan" — gondolta Repnyin. — Valóban, mi köze lehet? — kérdezte Lanszkoj tűrhetőbben.

„Van köze — gondolta Repnyin —, persze hogy van" — mondta önmagának. De a cél, amely felé Daube erőt gyűjtve, nagy nekifutással törekszik, korántsem valószínűtlen, fűzte tovább a gondolatait Nyikolaj Alekszejevics, és a levél elgondolása cseppett sem értelmetlen. Az új kormány hadat üzent a régi világnak, amikor Oroszország titkos szerződéseit nyilvánosságra hozta; ez súlyos csapás arra a világra és mindazokra, akik igyekeznek életet lehelni bele. Nincs olyan erő, amely ma elháríthatná ezt a csapást. De Daube szerint, úgy látszik, akadt erő, amely legalább mérsékelni tudja. A februári forradalom nemlétbe merült, és eljött az Októberi. Hát a januáriról nem hallottak? Nem, nemcsak kilencszázötben volt január. Van a tizennyolcas évi szürkészöld papírra nyomott, vastag kalendáriumokban is. Nincs már messze ez a január ötödike. De az a holnapi nap, és nem a mai. A levél négyszöge mintha bele volna vésve az asztal sötét felületébe, és három szempár szegeződött némán Repnyinre, három hallgatag, kemény tekintet, kemények, Tolokolnyikov kora és Lanszkoj mosolya ellenére is; ez a mosoly, mint a sarkvidéki nap, bágyadt, de nem megy

le. A kis asztal sötétbarna felületén ott feküdt a fehér lap. Nem papírlap — kőlap. Ha vállal feszülsz is neki, el nem mozdíthatod.

— Megmondom, mire gondolok most — kezdte Repnyin, és látta, hogy a három szempár tekintete ólomsúlyú lett. — Soha életemben nem írtam alá egyetlen olyan papírt sem, amelyet más fogalmazott... — Daube alatt megreccsent a szék, Kirill Ivanovics kissé felemelkedett, majd visszaült, látszott, hogy idejében erőt vett magán. — Ezt az elvet ma sem akarnám feladni.

— Bocsánat, azért nem hajlandó kollégái leveléhez csatlakozni, mert... — Daube mereven ráfüggesztette tekintetét. — Mert más irányban kötelezte el magát?

Repnyin alig bírta megállni, hogy fel ne pattanjon.

— Mire céloz? — kérdezte tőle telhető nyugalommal.

Daube Tolokolnyikovra, majd Lanszkojra pillantott, nem, nem nézett össze velük, csak meg akart győződni róla, hogy ilyen rendkívül felelősségteljes pillanatban mellette vannak.

— Az Uljanovval való találkozására, amikor nyilván a titkos szerződésekről is szó esett. — Ez állító mondat volt, de egyúttal kérdést is tartalmazott.

— Igen, erről is esett szó — felelte Repnyin.

Daube pillantása ismét Tolokolnyikov és Lanszkoj felé fordult, de ezúttal csak átsiklott az arcukon.

— Belátom, hogy ez kényes téma, Nyikolaj Alekszejevics, de meg kell kérdeznem. — Elhallgatott, nyilván a „tessék"-re várt, de Repnyin hallgatott. — Kell — ismételte csaknem bocsánatkérő hangon. — E beszélgetés során... maga kinyilvánította a véleményét? — A cigarettadoboz felé nyúlt, a gyakorlott dohányosok ügyességével kifújta a cigarettából a dohányport, rágyújtott. — Bocsánat a tolakodásért: mit mondott? — Kirill Ivanovics egyetlen szippantásra elszívta a

cigaretta egyharmadát, és sóhajtva kifújta a füstöt; egy pillanatra eltűnt a kékesszürke gomolyok mögött.

— Kételyemet fejeztem ki abban a tekintetben, hogy ez a cselekedet összhangban van-e Oroszország érdekeivel — felelte Repnyin. — Attól függetlenül, hogy milyen kormány van hatalmon — tette hozzá.

Tolokolnyikov kissé lehajolt, mellényzsebéből miniatűr púderdobozt húzott elő, és lopva bepúderozta az orrát.

— És hajlandó ezt a véleményét írásban is megerősíteni? — kérdezte Daube. Következetes volt a támadásban.

— A szavam talán nem elég? — Repnyin igyekezett ezt minél meggyőzőbb hangsúllyal mondani.

— Hajlandó... írásban megerősíteni? — szólalt meg Lanszkoj, és behúzta a nyakát, mintha a feje búbjával akarná a csapást felfogni.

Repnyint elfutotta a méreg. Még egy pillanat, és kirobban. Mindaz, amit ma reggel Daubéról gondolt, miközben a Kristianiából kapott fúrókat rakosgatta, új erővel támadt fel benne. Csakugyan, Daube tanítja őt becsületre és hazaszeretetre! Az a Daube, aki isten tudja, honnan került az orosz diplomáciai szolgálatba! Az a Daube, aki alig köszönt neki a Palota téren, és kész volt útjában eltaposni őt és a hozzá hasonlókat. Mi jogon beszél így vele, miféle törvény erejénél fogva? Ki hatalmazta fel, és egyáltalán van-e olyan ember vagy közösség, amely ilyen joggal ruházhatja fel?... Nagy élvezet lett volna számára, ha Daubéval legalább egy kis parányát éreztethetné az iránta érzett megvetésének. Természetesen tudta, hogy ezt soha meg nem mondja neki. De már a gondolat is, hogy megveti Daubét függetlenül attól, amit ő, Repnyin mondott vagy mondani fog, és hogy Daube sejti ezt, a puszta gondolat is különös örömmel töltötte most el.

— Ahhoz, amit mondtam, nehéz bármit is hozzátennem — szólt Nyikolaj Alekszejevics, és körülhordozta pillan-

tását a vendégein, akik hirtelen visszafojtották lélegzetüket, mintha olyasmit készülnének mondani, amit eddig nem mondhattak.

— Köszönöm — szólt Daube, és felállt.

A másik kettő követte a példáját.

Repnyin magára maradt. Vajon miért jöttek el hozzá? Nem, nemcsak azért, hogy megszerezzék az aláírását a diplomaták tiltakozásához, hanem azért is, hogy lehetetlenné tegyék számára az újabb szmolniji látogatást. Repnyin nem alakoskodott, amikor azt mondta Daubénak, hogy nem helyesli a titkos szerződések publikálását. Végeredményben ugyanezt mondta a Szmolnijban is. Kellett erről beszélnie Daubénak? Talán kellett. Ez becsületbeli kérdés a számára. Megkockáztatja-e Daube, hogy ezt a véleményét a saját céljaira felhasználja? Aligha. Valóban, ha az ő szóbeli véleményét a diplomaták írásbeli nyilatkozatához csatolnák, ezzel elárulnák, hogy Repnyin megtagadta a nyilatkozat aláírását. Mit nyer vele Daube, ha ezt megteszi? Többet veszít, mint amennyit nyerne.

Így gondolta Repnyin. És Daube?

46

— Repnyinről nem beszéltem magának? — kérdezte Csicserin Pjotrt, amikor a Szmolnijt elhagyták.

— Kivéve azt, hogy hivatásos diplomata, és ha jól emlékszem, a maga kollégája a külügyminisztériumban — felelte Pjotr.

Csicserin arrább csúszott az ülésen, és kinézett az autó homályos ablakán: a kora esti óra ellenére néptelen utca kövezetén hóörvényeket kavart a szél.

— Akkor csaknem mindent elmondtam — mosolygott szelíd gúnnyal Georgij Vasziljevics. — Igen, diplomata, jóllehet

nem a szokásos értelemben: nem annyira gyakorlati ember, mint inkább tudós, a nemzetközi jog szakértője, nagyon hozzáértő. Várjon csak, hogy is mondtam? Szakértő... hozzáértő? Milyen rossz! — mondta keserűen, és elhallgatott. — De ha gyakorló diplomatáról beszélünk, hát itt van a bátyja, Ilja Alekszejevics. Úgy tudom, él. Őt is megláthatjuk. — Csicserin ismét kinézett az ablakon — egy katona egy városi polgárt kísért. A katona köpenyben volt, a polgár sálgalléros nehéz bundában. A katona ugrálva ment, a polgár ráérősen. — Még gyerekkorunkban ismertük egymást... Mintha csak tegnap lett volna, és mennyi év eltelt azóta!

Nem hiába nevezik Pityernek ezt a részét „falu"-nak, tíz percbe telt, amíg Csicserin a Repnyinek házát megtalálta. Csak egy ablak volt világos. „Asztali lámpa ég — gondolta Csicserin. — Nyikolaj a vámtörvényekről szóló legújabb művén dolgozik..."

Georgij Vasziljevics hallotta, amint egy kemény kéz megfordította a kulcsot, s egy ember jelent meg az ajtóban; kitárt karral lépett feléje.

— Szavamra, ez aztán meglepetés!

— Nyikolaj! — csak ennyit bírt kimondani Georgij Vasziljevics. — Nyikolaj... Nyikolaj Alekszejevics! — mondta, miközben hasztalanul iparkodott kiszabadulni az ölelésből. — Ilyen ölelés után, Nyikolaj, meggondolom, hogy bemutassam-e neked Pjotr Dorofejevicset — mosolygott. — No hát ismerkedjetek meg: Belogyed Pjotr Dorofejevics, derék barátunk és kollégánk. Jelenlegi címe: Petrográd, Lityejnij proszpekt, a korábbi: Glasgow...

Repnyin kemény kézszorítása tetszett Pjotrnak.

— Én is jártam Glasgow-ban. Fáradjatok be — invitálta Repnyin a vendégeket. — Jelena! — kiáltotta csendesen, nyilván azt akarta, hogy még mielőtt a vendégek az első szobába beérnek, a lánya kijöjjön elébük, mert a legnagyobb szívélyességet kívánta tanúsítani.

Jelena megjelent, és zavarában csaknem visszahátrált a szobába, ahonnan kilépett. Kockás pléd volt a vállán, bizonyára sokáig olvasott a karosszékben összekuporodva.

— Georgij Vasziljevicset régen ismered — fordult hozzá az apja. — Beszéltem neked róla, amikor a tambovi utazásainkról volt szó.

Pjotr bemutatásánál Repnyin valamivel bőbeszédűbb volt. Figyelmébe ajánlotta mint Csicserin barátját és munkatársát, aki sokáig élt Glasgow-ban.

— Angolul beszélgethetsz Pjotr Dorofejeviccsel — tette hozzá.

Amikor Jelena kezet nyújtott Csicserinnek — férfias komolysággal és egyszerűséggel nyújtotta —, Pjotr úgy vette észre, hogy Georgij Vasziljevics nyugtalanul és zavartan szorítja meg a kezét, és Repnyinre pillant, mintha védelmet kérne. Aztán meggyorsította lépéseit és magával vitte Nyikolaj Alekszejevicset.

— Az isten szerelmére, ne beszéljen velem angolul — könyörgött Jelena Pjotrhoz fordulva, s a plédet a mellette álló székre dobta. — Beláthatja, hogy ez kínos.

— Miért ne beszéljünk angolul? — Belogyed komolyságot színlelt.

— Könyörgök — mondta a lány, és Pjotr észrevette, hogy kedvét leli a kérlelésben.

— De én nem tudok más nyelvet. — Hosszabbra akarta nyújtani ezt a beszélgetést.

— Nagyon kérem — ismételte Jelena, mintha mélyebb értelmet tulajdonítana Pjotr válaszának.

Pjotrnak nagyon tetszett a lány arca, gyermekien naivnak és jóságosnak látta, sőt szépnek, bár valójában nem volt szép.

— Megkérjük Jelenát, hogy hívja ide Ilja Alekszejevicset — szólt Repnyin. — Jelena, légy szíves — fordult a lányához.

Jelena felvette a székről a plédet.

— Igen, csak... — Pillantása Pjotréval találkozott. — Gyufa nélkül nem tudok átmenni...

Pjotr felajánlotta a segítségét. Észrevette, hogy Repnyin nem ellenezte, sőt mintha örült volna neki.

— De öltözzön fel, az istenért! — szólt Jelena hozzá fordulva, és Pjotr melegséget érzett a hangjában.

Kiléptek a házból.

A havazás elállt, ködös homály volt az udvaron.

— Oltsa el az öngyújtót... — mondta a lány, és kinyújtotta kezét, mintha a havat tapogatná.

— Mi értelme, hogy magával jöttem, ha az öngyújtóm nem világít?

— Az öngyújtó nem a világításért kell... bátorságot ad — felelte komolyan a lány. — Ha maga itt van, akkor minek az öngyújtó?

Pjotr eloltotta az öngyújtót, egy kettévált tölgyfa-törzs volt előttük.

— Hogy elgörbült! — mondta Pjotr, le nem véve szemét a fáról. — Mint pokoli tűzben a vas.

— Nem, nem vas, fa — felelte Jelena a sötétből, hangja izgatottan csengett. — Csak egy kis fenyőfa állt mellette, és összecsaptak. A tölgy szilárdan állt, csak látja, így meggörnyedt, pedig nem is olyan nagyon öreg, hatvanéves lehet. — Sóhajtott. — Hatvanéves korára az ember is így...

— Az ember! — Belogyed elhúzta a száját. — Ha nem akar is, meggörnyed hatvanéves korára, maga a természet görnyeszti meg! — tette hozzá, és eltávolodott a fától.

— Úgy gondolom: minden embernek adatik egy külön nap, és idejében hántsa le magáról az undokságot, hogy isten ments, be ne mocskolódjon.

— Miféle nap? — kérdezte Pjotr, és hátrafordulva, ismét a fára nézett, amely eleven szemrehányás volt a számára.

— Miféle nap? — ismételte Jelena. — Az élet kezdete, az a nap! A kezdet — talán a gyerekkor, talán az ifjúság — ez

minden embernek a saját külön napja! Légy mindig tiszta, mint az életed kezdetén, lelkiismeretes, bátor és hűséges. Én már biztosan öreg vagyok! — mondta örömmel. — Öreg! — E megállapítás után láthatóan jobb kedvre derült. — Használd ki a napot!

— Tehát, „használd ki a napot"? — Pjotr lassan, komolyan mondta utána, jól megnyomva minden szót. — Így?

— Igen, miért?

Pjotr nem válaszolt, de nem is maradt rá ideje: már felmentek a lépcsőtornácra. De amikor a kisház hideg folyosójára belépett, azt gondolta, makacsul arra gondolt: „Igen, a kezdet, a legkezdet ragyogó nap nemcsak az ember számára, hanem a forradalomnak is. Akármeddig éljen, ne fáradjon bele, hogy vissza-visszanézzen az első évre — onnan süt a nap."

Visszafelé Jelena a karjára támaszkodott, és Belogyed meglepetten érzékelte a lány könnyűségét. Szinte félelmes volt ez a súlytalansága: valahol csak kell a hajthatatlan lényének lennie.

47

Ilja fél óra múlva megjelent, és mindannyian átmentek az ebédlőbe. Ilja örült Csicserinnek. Szívesen nevetett a tréfáin, olykor őszinte jóakarattal, máskor gúnyosan vagy buzdítóan felkiáltott: „Úgy van, persze, természetes!" Sőt egy ízben hosszas szónoklatot vágott ki:

— Mind azt fújják: békeszerződés, békeszerződés. Szerződést úgy kell aláírni, ahogy az utolsó monarcha azt a finn szigetekre vonatkozó nevezetes szerződést aláírta. — Némi zavarral keresgélte a helyes szót, hogy minek is nevezze a cárt, és elégedett volt, hogy megtalálta. — Uramisten, milyen könnyen ment minden! Lamsdorf hívatott és közölte

velem, hogy az uralkodó kíséretében leszek, és amennyire lehetséges, informáljam őt, Lamsdorfot, az események alakulásáról. Nem hiszem, hogy sejtette volna, milyen fordulatot vehetnek az események. Különben megbízhatóbb őrséget állított volna! De így csekélységemre hárult minden, és rohamosan alakult.

Pjotr időnként felnézett, és körüljártatta szemét a szobában. A berendezés szerény volt. „Lehet valaki nemes, sőt hivatásos diplomata, és éppencsak hogy megél — tisztára orosz jelenség" — gondolta. Sok régi holmit látott, amelyek nyilván nemzedékről nemzedékre öröklődtek, és megszokottá váltak: fekete bőrhuzatú dívány, időtől megfeketült, magas támlájú karosszékek, sokfiókos szekreter, réz fogantyúkkal — ez a dísz-sarokban állt monumentálisan és kissé titokzatosan —, felnyitott pianíno (Jelena talán ma is játszott rajta), s távolabb egy aprócska clavicembalo — milyen régi időkből vándorolhatott át ide, és vajon itt ki játszhatott rajta, talán Repnyin felesége? A pianínó megjelenésével feleslegessé vált, de azért ottmaradt a házban az elmúlt idők néma tanújaként. „Ebben a házban — gondolta Pjotr — az embereknek volt idejük hozzászokni a tárgyakhoz, és azok tőlük telhetően segítettek nekik élni." Egyébként külsejét tekintve a ház egyáltalán nem vallott nemesi otthonra. Nemcsak a gazdagság hiányzott, hanem a választékosság is. Aki nem ismeri Repnyinéket, családi fészküket inkább polgári értelmiségiek otthonának nézné, mint régi pétervári nemesi család hajlékának. Bizonyára ez az a példa, amikor a határ az elszegényedett nemesség és a vegyesrendűek közt nehezen felismerhető.

— Július volt — folytatta Ilja —, a világoskék tengeren minden kissé játékszernek látszott: a cári kétárbocos, amin mentünk, a kifogástalanul fehér, keményített matrózzubbonyos legénység, amelyet okkal, ok nélkül minduntalan a fedélzeten sorakoztattak, és a tisztek, olyan gondosan ki-

vasalva és kimosakodva, mintha saját temetésükre várnának, és, bocsánat, az uralkodónk is, akit meghatott ez a matrózosdi, és aki tőle telhetően részt vett a játékban. Amikor a német császári lobogós vitorlás feltűnt, és kissé távolabb megállt, valószerűtlenül szépnek látszott, szabálytalan vonalait és kissé éles színeit mintha gyermekkéz festette volna. Aztán megjelent a fedélzeten Vilmos császár, és mindenkit elbűvölt daliás termetével és ékesszólásával. Meg kell adni, a német uralkodócsalád remekelt, amikor ezt a pompás emberpéldányt létrehozta: nem is ember, de szobor! Egyébként minden ragyogóan ment: zenekar, mosolyok, hurrá-kiáltások, és az ünnepélyes alkalomhoz méltó mélykék ég. Őszintén szólva, én meghatottan néztem ezt a szinte bizánci pompát, és nem tudtam, mit jelentsek Lamsdorfnak.

Pjotr az ifjabbik Repnyinre pillantott. A család tagjai közül ő hasonlított legjobban a házára, mérnöknek látszott vagy fiatal földbirtokosnak, aki nyugati mintára szervezi át gazdaságát, esetleg új reformok bevezetésén buzgólkodó iskolafelügyelőnek, csak nem diplomatának. Ahhoz, hogy diplomata legyen, talán a külső csillogás hiányzott belőle. Ha már a diplomata-hivatásnak azt a fajtáját választotta, amelyet egyenlő joggal nevezhetünk diplomáciának és tudománynak, ő inkább tudós, mint diplomata. És még egyet megfigyelt Pjotr: azt, hogy a szeme milyen rendkívüli, olyan ember szeme, aki mindent lát.

— Az egész pompás ünnepi környezetből — folytatta ezenközben Ilja — csak Biriljov tengerészeti miniszter arca rítt ki. Egy idő múlva úgy elkomorodott, ahogyan csak olyan ember komorodhatik el, akit valami baj ért. Már kissé bántó is volt, hogy a jelenlevők közt van valaki, akit az általános öröm elkeserít. Megsajnáltam, derék hivatalnok volt. Ahogy tudtam, igyekeztem eloszlatni a rosszkedvét, és megtudni, mi rontotta el a hangulatát. — Ilja kis szünetet

tartott, és gúnyosan nézett a hallgatóira. — Úgy látszik, a miniszter bánatában részvétre vágyott, és nem sok megerőltetésembe került, hogy szóra bírjam. „Tudja, mi történt tegnap este? — kérdezte. — Őfelsége hívatott, és boldogan, szívélyes hangon azt mondta: »Kedves miniszterem, alá kell írnia ezt a papírt, de csitt, csak olvasatlanul. Ugye, hisz nekem, miniszterem?« — »Természetesen, Felség« — válaszoltam. — »Akkor írja alá!«" — „És maga mit csinált?" — kérdeztem Biriljovot. — Még nem sejtettem, hogy a cár aláírta, ő, Biriljov pedig szentesítette azt a szerződést, amely Oroszország egész szövetségi kötelezettségrendszerét felborította. „Aláírtam" — felelte. Ez minden, amit el akartam nektek mondani — jegyezte meg mosolyogva Ilja Alekszejevics, elegáns mozdulattal előhúzott a kabátzsebéből egy hófehér zsebkendőt, és megérintette vele nedves homlokát. Az elbeszélés sok erőt vett igénybe. — Hát így kell szerződéseket kötni! — fejezte be szinte diadalmasan.

Azzal a kellemmel és könnyedséggel mondta el ezt a történetet, amellyel bizonyára a társasági híreket szokta volt a fehér asztalnál elmondani. — Rekedt hörgése, az imént még olyan nehézkes, ügyetlen keze, arcának beteges sárgasága, mindez egy pillanat alatt feledésbe merült, és csak a hangja élt, elegánsan hajlékony, szellemmel és huncutsággal teli hangja.

— Igen, ez példa az utódoknak — jegyezte meg, és összehunyorította a szemét; az enyhe gúnyt mintha elfújták volna, s a kedélyességnek nyoma se maradt.

— Te most szinte semmiben sem különbözöl a tengerészeti minisztertől. — Nyikolaj a bátyjára pillantott; a többieknél jobban érezte a vihar közeledését, és tudta, hogy feltartóztatni csak ellentámadással lehet.

— No nem, Nyikolaj Alekszejevics — vetette közbe Csicserin, mintha a kitörésnek akarna elébevágni —, én nem szeretem a történelmi párhuzamokat.

Ilja kitette a terítőre két sárga öklét, fenyegetően felemelte, majd nesztelenül leeresztette az asztalra.

— Az ördög vigye Vilmos császárt Miklóssal és Biriljovval együtt! — suttogta komoran. — Mi lesz Oroszországgal, uraim? — Sötét elszántsággal nézett az asztalnál ülőkre. — Lenin úgy véli, hogy békét kell kötni a németekkel? Ennél a békénél szégyenteljesebbet nem látott Oroszország!

Állt, és a nyugtalanság teljesen úrrá lett rajta. Úgy érezte, a mennyezet minden pillanatban rászakadhat, de azért ott maradt állva.

— Miért hallgatnak, uraim? — kérdezte, és hallgatás felelt a szavára.

— Nem gondolod — Nyikolaj óvatosan tekintett fel rá, érdeklődő és figyelmes pillantással —, nem gondolod, hogy most kezdődik az utóbbi évek legnagyobb csatája, s hogy Breszt-Litovszk és a szerződés a németekkel, ez... stratégia kérdése?

— Igen, de minden stratégiának megvan a célja — felelte Ilja, és ellenséges, szkeptikus pillantást vetett az öccsére. — Itt mi a cél? Jelena, hozd ide a térképet, ami a könyvtárban az asztalon fekszik! — szólt oda az unokahúgának. A térképet úgy terítette ki az asztalra, hogy mindenki lássa. — Mit jelent az, ha ezeket a földeket odaadjuk a németeknek? Annyit jelent, hogy megfosztjuk Oroszországot a technikailag legfejlettebb területektől, és Németországot felruházzuk mindazzal, amije nincs: olajjal, szénnel, fémmel... Ha odaadjuk a németeknek ezeket a földeket, akkor beszögezzük az orosz államnak Nyugatra nyíló ajtait és ablakait, mindazt, ami Péter óta... Nem vagyok Kutuzov, de meg akarom érteni az elgondolást, amely ezt a stratégiát irányítja.

A bekövetkezett csendben az ifjabbik Repnyin hangja különösen csengett:

— Kutuzov, azt mondod... De hát mit is jelent Kutu-

zov mindazoknak, akik ismerik a történelmet? Még nekünk, civileknek is? Én úgy gondolom, hogy Kutuzov mindenekelőtt... értelmes áldozat.

— Én ezt nem értem — vágta oda Ilja. — Talán mások megértik!

Nyikolaj közelebb húzódott az asztalhoz, és megfogta a térképet.

— Majd megmagyarázom — szólt, és elgondolkozott. — Igen, értelmes áldozat, amikor a hadsereg, és talán az ország feláldoz egyvalamit, talán nagyon nagy dolgot, hogy valami még nagyobbat, ha úgy tetszik, a legfőbbet, megmentse. Minek beszéljünk az ajtókról és ablakokról, amikor a házról van szó, hogy megállhat-e ezen a földön vagy összedől. Kutuzovnak az volt a dilemmája: elveszítse-e a hadseregét vagy feladja Moszkvát. Feladta Moszkvát, és megóvta a hadsereget. Kivárta az alkalmas pillanatot, és kiűzte Napóleont.

— Megóvni a hadsereget? — Ilja szeme ellenségesen villant az alig látható kis résben.

— Szerintem többet.

— Oroszországot?

Lenint Kutuzovhoz hasonlítani (pedig éppen őt hasonlították hozzá!) kissé naiv dolog, gondolta Pjotr, de ebben a hasonlatban mégis józan értelem rejlett. Legalábbis Repnyin e hasonlat segítségével kifejezhette a helyeslését, és ez eléggé súlyosan hangzott. Nem félt ezt nyíltan, kertelés nélkül megmondani a bátyjának, és ez rokonszenvet ébresztett iránta.

Csicserin, aki eddig szótlanul hallgatta a két fivért, hirtelen izgatott lett.

— Én úgy gondolom — hangja erőteljesen és határozottan csengett —, be kell szegezni az ablakokat, beszögezni és kóccal eltömni. Ha majd eljön az ideje, minden ablakot kitárunk!

48

Késő este volt már, amikor Nyikolaj Alekszejevics és Jelena kikísérték a vendégeket az autóhoz. Még mindig havazott, de a szél elcsendesedett. Repnyin Csicserinnel egy kissé hátramaradt. „Vajon miről beszélnek? — tűnődött Pjotr. — Könnyen lehet, hogy Csicserin a legfőbbről szólt. Megkérte Repnyint, hogy a gondokat és reményeket ossza meg vele."

Jelena ott ment mellette, és szemöldökívei szokatlanul nyugodtak voltak. Pjotr szívesen elképzelte, hogy jó barát lehetne. És arra is gondolt: vajon Kirával jó barátok lehetnének-e? Úgy érezte, hogy megtalálta a keresett szót: barátok! Ahogy Kira megérkezik Oroszországba, első dolga lesz elhozni ide, Jelenához. Vajon hogy érzi magát, és hány óra is van most Glasgowban? Kilenc? Még nem alszik. A díványon fekszik talán, előtte Lermontov-kötet? Vagy becsukta a könyvet, és a napra néz, amely még ott időzik a fenyőfa csúcsán! Honnan jött ez a nap, és hol volt még két órával ezelőtt: a messze Oroszországban? Mit csinál most Pjotr, és gondol-e rá?

Pjotr Jelenára pillantott. A lány kissé távolabb ment, felemelt fejjel, és kis hópelyhek lepték el a szemöldökét, beleakadtak a hajába. Talán az egész arcát ez jellemzi, ez a két természetes szemöldökív, amely csaknem összeér az orrtöve felett? Ez a szemöldök mindennél jobban kifejezi Jelena jellemét, szenvedélyességét s a világi örömök iránti megvetését.

— Mért támadtak úgy neki Ilja bácsinak? — Jelena hátranézett, s a házukra mutatott. — Én szeretem őt. Patroklosz olyan, mint Kazbics* jó lova: „nem hagy cserben, nem csal meg . . ."

* *Kazbics* – Lermontov hőse. – *Ford.*

— Miért Patroklosz? — kérdezte Pjotr.

— Ugyanez okból — felelte a lány. — Nem hagy cserben...

Pjotr szótlanul ment mellette. „Nem hagy cserben, nem csal meg. Nem hagy cserben..." — ismételgette tetszéssel Jelena szavait. „Nem hagy cserben..." A nagybácsi bizonyára közelebb van hozzá, leányos örömeihez és bánataihoz, a titkaihoz. Apja túlságosan magába zárkózott ahhoz, hogy a lányával legyen. Apja lelkében, mint egy vasajtón, nem lehet bekopogni. Ilja lágyabb természetű, de jobb-e?

Pjotr észbe kapott, hogy a hallgatás kínossá vált.

— Ha különösen hangzik is, nekem tetszik ez a hasonlat Lenin és Kutuzov közt — mondta Repnyinnek, aki éppen melléjük ért. Repnyin nem felelt, és Pjotr azt gondolta: tudja, hogy semmi sem védhet ki úgy egy vakmerő mondatot, mint a hallgatás. — Hogy egy diplomata mindazokkal az eszközökkel éljen, amelyeket isten a rendelkezésére bocsátott — folytatta Pjotr; meg akarta törni a hallgatását —, hinnie kell, hogy bármely siker elérése a hatalmában áll.

— Szerintem pedig Lenin csak Lenin lehet, Kutuzov pedig csak Kutuzov — felelte Repnyin.

Nem vitára szólítja-e?

— Azt akarom mondani, hogy az új Oroszország diplomatája csak akkor tehet meg mindent, ami az erejéből futja, ha szabadon cselekedhetik.

Repnyin összefogta gallérját a szája előtt, mert félt, hogy meghűti a torkát.

— Én pedig éppen ezzel nem értek egyet — mondta, és fejét felemelve Csicserinre nézett, aki beszállt az autóba. — Különben lesz még időnk e téma kifejtésére — tette hozzá azzal a derűs szívélyességgel és ugyanakkor határozottsággal, amellyel általában Pjotrhoz szólt.

Amikor az autót elhagyta a Kamennoosztrovszkijt, Csicserin megkérdezte Pjotrt:

— Hogy tetszik a két fivér? Szeretném, ha holnap a Palota téri megbeszélésen az ifjabbik Repnyin is jelen lenne.

— De vajon ő hajlandó-e rá? — kérdezte Pjotr.

Csicserin nem felelt. Nyugtalan figyelemmel nézett Pjotrra, és hátradőlt az ülésen. Pjotrnak eszébe jutott, hogy az utóbbi huszonnégy órában Csicserin aligha hunyta le a szemét. Az elmúlt éjszaka és a reggel Brescttel közvetlen vonalon folytatott tárgyalásokkal telt el. A Külügyi Népbiztosságon, a Palota téren nem volt készülék, és Csicserin a szemközt levő palotából beszélt. Már hajnalodott, amikor Pjotr látta őt a téren át visszafelé jönni. Szél fújt, hó nélküli, kegyetlen szél. Csicserin feltűrt gallérban, mindkét kezét zsebébe süllyesztve közeledett. Mögötte fiatal katona sietett, vállára akasztott puskával. Ugrálva ment, s elhagyta Csicserint, majd megállt, és várta, hogy utolérje. Csicserin lassan baktatott. Amikor a szél erősödött, kissé meggörnyedve, háttal fordult neki. Nem volt könnyű a széllel birkóznia: nagyon elfáradt azon az éjszakán.

Úgy látszik, az álom, amely az utóbbi huszonnégy órában állandóan kerülgette, most végre elérte. Georgij Vasziljevics aludt. Öreg karakülkucsmája a szokottnál mélyebben a fülére húzva, nyaksálja kibújt a kabátja alól, és fedetlenül hagyta a torkát. Pjotr azon tűnődött, hogy jó lenne odanyúlni, és megigazítani a sálat De türtőztette magát: még messze voltak a Palota tértől, és Georgij Vasziljevics még alhatott.

Repnyin, ahogy megbeszélték, a Szmolnijban készült felkeresni Csicserint. Georgij Vasziljevicsnek ott is volt dolgozószobája. De az utolsó percben telefonon közölték, hogy Csicserin a Palota téren várja. Más ezt talán rossz előjelnek

veszi (éppen a Palota térre kell menni!), de Nyikolaj Alekszejevics nyugodt volt. Amikor azonban a minisztérium kapuján belépve megpillantotta az öreg portást, ugyanazt, aki... ó, hány éven át nyitogatta előtte ezt a kaput, lelkiereje cseppet sem fokozódott. Lába elnehezült, és amíg a főlépcsőn felfelé kapaszkodott, szeretett volna rátámaszkodni a korlátra.

A folyosón csaknem összeütközött két angollal – egyik katona volt, a másik civil. A katonát már látta akkor ott az angol követségen (a barna lábszárvédő és a feje búbján kifogástalanul elválasztott haj nagyon jellegzetes), a civil... csak nem Lockhart? Csakugyan, nem Bruce Lockhart ez? Sokkal fiatalabbnak látszott a katonánál, és a téli idő ellenére világos szürke ruhát viselt.

– Ki ez a szürke ruhás furcsa úr? – kérdezte Csicserintől.

– Találkoztál vele? Lockhart. Bruce Lockhart. Tekintélyesebbnek képzelted? – kérdezte Csicserin. – A múltban csaknem főkonzul volt, most bizonyos mértékben nagykövet.

– Igen, persze – kapott a szón Repnyin.

Csicserin mindkét tenyerét a halántékára szorította, tűnődés és fáradtság jele.

– Megengedem, hogy Moszkvában tekintélyesebb volt, habár a főkonzuli állás jóval szerényebb annál, amit itt betölt, de most nincs joga olyannak lenni.

– Ha nagyköveti külsőt ölt, megbénítja magát, márpedig tőle most mozgékonyságot kívánnak – jegyezte meg vidáman Repnyin.

– Igen, ma más a szerepe, olyan házakba kell járnia, ráadásul különböző emberekhez, ahol nagykövetek nemigen fordulnak meg, gyalog járkálni a városban, amire nagykövetek csak ritkán vállalkoznak, magánszemélyként utaz-

gatni az országban, ami a jelen körülmények közt nagykövet számára lehetetlen, így hát akarva-akaratlan, világos szürke ruhát ölt magára februárban.

— És vajon az álláspontja is annyira különbözik a nagykövetétől, mint a ruhája? — kérdezte Repnyin.

— Igen, talán különbözik — bólintott Csicserin. — A mai látogatása különleges célt szolgált: kihallgatást kért Lenintől, sürgősen.

Megszólalt a telefon. Csicserin felvette a kagylót.

— Igen, igen ... — szólt bele szigorú figyelmességgel. Kivel beszél? Nem, a beszédtempó ugyanaz, s a közvetlen hang is maradt, tisztán csicserini, de van a modorában valami új, a minél nagyobb szabatosságra törekvés: nem beszél, diktál. — Nem, ő nem ért egyet Buchanannal — mondta Csicserin. — Mint tudja, Buchanan azt tartotta, hogy az angoloknak nem érdemes feláldozniuk a presztízsüket Oroszországban, s az oroszokat a háború folytatására kényszeríteni, annál kevésbé, mert ez úgyis reménytelen. Emez éppen fordítva, küldetése céljának tekinti, hogy belevonja ...

Most a telefonpartnere vette át a szót, hevesen beszélhetett, mert Csicserin összeszorította az ajkát.

— Igen, kihallgatást kér Vlagyimir Iljicstől — mondta. — Neki sürgős, nekünk nem.

Letette a kagylót. Egy darabig szótlanul ült, csak a szemöldöke rándult meg komoran, és összecsücsörített szája makacs kifejezést adott arcának.

— Breszt nem illik bele az angolok számításába — szólt végül, még mindig nem mondva meg, hogy kivel beszélt.

— Talán azért van Lockhart szürke ruhájának szövetében, amint észrevettem, egy khaki színű szál — jegyezte meg Repnyin nevetve.

— Nyilván arra az esetre, ha ki kell mennie a frontra —

tette hozzá Csicserin mosolytalanul. — Dzerzsinszkij érdeklődött Lockhart álláspontja felől.

— Dzerzsinszkij?

— Igen, annyiban, amennyiben Lockhart missziója megszűnik diplomáciai lenni.

49

Csicserinnek a feje fájt. Nem csoda, megint meghűtötte a torkát. Éjjel hívatták a Szmolnijba, autó nem volt, és gyalog indult el a Palota térről. A Néva-parton ment, széllel szembe. Vlagyimir Iljics az aznapi újságokban egy kis cikkre lett figyelmes: „Diplomaták tiltakoznak a titkos szerződések publikálása ellen." Repnyin neve nem szerepelt a nyilatkozat aláírói közt, de a cikk végén ott sorakozott azoknak a neve, akik szóban csatlakoztak hozzá, és ott volt az övé is. „Nagyon érdekelne — mondta Vlagyimir Iljics a titkárának —, hogy ez vajon az a Repnyin, aki nálam volt?" Emlékezetébe idézte, mit mondott Repnyin a titkos szerződésekről, és eszébe jutott egy mondata: „A diplomáciában komoly ügy nincs titok nélkül. A titok ott a lelke minden ügynek."

Ez tegnap volt, ma délben pedig Vlagyimir Iljics Csicserinnel a Palota térre megy, az angol dossziékat kívánja átnézni. Lenin kétségtelenül eszében tartja azt az újságcikket, azzal, hogy Csicserint is megkérdezze felőle, talán még útközben, amikor a Szmolnijból a Palota térre mennek. No, és ha isten útközben megkíméli, a minisztériumban már biztosan nem lesz kegyelem — Repnyinnél senki sem ismeri jobban az angol dossziékat, és Csicserin odakérette őt. Ilyen kilátástól hogy ne fájna a feje! Lenin nem kíméli Repnyint, és neki, Csicserinnek is kijut majd.

Első gondolata az volt, hogy ráveszi Lenint, ne menjen a Palota térre, és mondjon le Repnyin szolgálatairól; de ezt

a gondolatot elvetette. Hogy tehetné? Nem, ezt már mégsem. Egy ilyen elhatározás mennyiben felelne meg az új Oroszország érdekeinek, és hogy magyarázza meg ezt Leninnek?

Hadd találkozzanak. Igen, bármennyire kínos is a kilátás, ez látszik az egyetlen értelmes megoldásnak. Repnyin legalább lehetővé teszi a találkozást, ha beleegyezett, és ráadásul a levél közzététele után! És Lenin? Ő, Csicserin, természetesen figyelmezteti, és aztán Vlagyimir Iljics döntse el, hogy akar-e Repnyinnel találkozni vagy sem. Különben mire való a találgatás, amikor az élet mindent keresztülhúzhat.

Robog az autó a Palota tér felé. Csicserin Lenin mellett ül. Vlagyimir Iljics a szeme sarkából néz rá. Csicserin gallérja feltűrve, kilátszik az élénklila nyaksálja: a torkát óvja. Nem könnyű neki itt, a pétervári szélben, akárhogy legénykedik is! Tegnap Lenin megpillantotta az asztala felett Nyugat-Oroszország katonai térképét, irgalmatlanul teletűzködve kis zászlócskákkal, az asztalon pedig a tábori telefont. Aligha lehet szüksége a nagy szürke dobozra, amely olyan hangosan csörög, ahogy soha ebben a házban nem szólt a csengő még akkor sem, amikor tele volt növendékekkel, de Csicserint ez nem zavarta. Talán egy hatalmas tarackot látott benne, amely az ellenségre ontja tüzét. Ha a forradalmi orosz hadseregnek volna egyenruhája, Georgij Vasziljevics bizonyára felöltené, nyíltan többre becsülve a zubbonyt a zakónál.

Robog az autó a Palota tér felé. Pityer felett a február vad szelekkel tombol. A kocsi ablakait jégvirág lepi. Lenin az ablakhoz hajol, hogy a várost szemügyre vegye.

— A Nyevszkij ebben az órában népesebb is lehetne — mondja, le nem véve szemét az ablakról. — Az idő az oka vagy valami más? — A Nyevszkij és a Szadovaja kereszteződésénél hosszan néz egy nemezcsizmás asszony után, aki az

úttesten áthaladva nem hallotta az autódudát. — Látta, ez az asszony akkor sem lépett ki jobban, amikor az autót megpillantotta, mindegy volt neki. — Ismét elhallgatott. -- Ha azt mondjuk, hogy a nélkülözés elkeseríti az embert, ezzel még nem mondtunk meg mindent. — Még mindig arra az asszonyra gondolt. S amikor a Nyevszkij véget ért, és jobbfelé felkéklett a Palota tér tág, havas térsége, a tekintete hirtelen meleggé vált: talán tizenhét októberére gondolt, a harcra, amelyben az új világ ütközött meg a régivel itt, ezeken a köveken, amelyeket akkor még nem borított hó. — Várjunk csak — szólt vidáman —, mit is mondott az a maga Repnyinje a titkos szerződésekről? — Így mondta: „a maga Repnyinje".

Csicserin a torkát köszörülte: az izgalomtól kissé berekedt. „Mindennek van eleje és vége" — gondolta.

— Lehetne más véleménye? — kérdezte.

— Miért ne lehetne más véleménye? — adta vissza a kérdést Lenin.

— Az ilyen eljárás nyilván nem menthető — jegyezte meg Csicserin. — De az igazság kedvéért meg kell mondanom, hogy azelőtt is ugyanezt hangoztatta — tette hozzá lassan. Tudta, hogy az utóbbi szavai döntenek el mindent.

— És miért ragaszkodik ehhez az álláspontjához? — kérdezte Lenin. — Azért, hogy a régi politikát védelmezze, vagy mert meggyőződése, hogy a diplomácia és a titok elválaszthatatlanok?

Csicserin megkönnyebbülten elmosolyodott: maga Lenin terelte a beszélgetést a logikus befejezéshez

— Nyilván az utóbbi okból, Vlagyimir Iljics.

Kiszálltak az autóból, és lassan megindultak a minisztérium főkapuja felé.

— Nem azt gondolja talán, hogy az új Oroszország diplomáciájának is titkosnak kell lennie? — Lenin megállt, és élesen Csicserin szeme közé nézett.

— Lehet, hogy azt gondolja — felelte Georgij Vasziljevics. — De ezért aligha róhatjuk meg. — A minisztérium homlokzatára szögezte tekintetét. — Egész életét ebben a házban töltötte.

— Kevésbé elnéző is lehetne — mosolygott Lenin. — Mellesleg, nem az-e a magyarázata ennek a szelídségnek, hogy mindjárt szerencsém lesz Repnyinnel beszélni?

— Igen, Vlagyimir Iljics, megkértem, hogy legyen itt.

Lenin meggyorsította a lépéseit.

— És . . . nem gondolja, hogy odabent nagyobb diplomata leszek, mint amilyen lenni szeretnék? — Lenin a kapura pillantott, amelyen beléptek.

— Azt akarja mondani, hogy a vele való beszélgetés során pontosan a nevükön szándékozik nevezni a dolgokat?

— Igen, csakis, habár az ilyen modor talán ellenkezik e ház hagyományaival.

„Igen naiv dolog feltételezni, hogy Lenin szégyenlősen hallgat Repnyin nyilatkozatáról, vagy könnyed iróniával védi ki — gondolta Csicserin. — Az ő elve, hogy nyíltan szemébe néz Repnyinnek, és egyenesen megkérdezi: »Megálljon csak, maga kissé furcsán viselkedett. Mi jóindulatot vártunk magától, és maga megtámadott bennünket. Én nem vagyok járatos a diplomáciai jogrendben, de az egyszerű halandók nyelvén ezt hitszegésnek nevezik.«"

Csicserin Leninre pillantott, és úgy látta, hogy az ajkát keményen összeszorította. Most valóban olyan embernek látszott, aki képes ezt mondani: „. . . az egyszerű halandók nyelvén ezt hitszegésnek nevezik." Igen, mindennek van eleje és vége! Nem lesz könnyű dolga Repnyinnek.

Lenin már a lépcsőn ment felfelé, és tekintete a csillár kristálygömbjére irányult.

— Maga itt kezdte a diplomáciai szolgálatát ebben a házban? — kérdezte, le nem véve csúfondáros tekintetét a csillárról.

— Nem, hanem e ház moszkvai szárnyában.
— De itt is megfordult?
— Igen, természetesen.
— Lamsdorf vagy Izvolszkij idejében?
— Izvolszkij alatt.

Csicserin azt gondolta: most biztosan az emlékezetét ellenőrzi, azt a képességét, hogy tudatában kirajzolja, amit a szem nem láthat. Idegenben töltött évei során de sokszor felmerült képzeletében e palota hideg csillogása! „Szergej Szazonov külügyminiszter a Palota tér hatban ma Paléologue-ot, a francia nagykövetet fogadta." „Tudósítónk látta, amint Szazonov miniszter távozott a brit nagykövetségről, és a Troickij-hídtól gyalog tért vissza a minisztériumba — nem a Palota téri kapun ment be, hanem a Mojka felől . . ." „Félórával azután, hogy Pourtalès, a német nagykövet autója elhagyta a Palota téri minisztériumot . . ." Igen, mindaz, ami az előkelő társaságban és a sajtóban nagy nyilvánosságot kívánt, tárt kapukra talált a Palota téren, mindaz pedig, ami háttérbe szorult és nem volt annyira közérdekű, a Mojka felől került be. Egyébként a közvélemény számára, nemcsak Oroszországban, a Palota tér és a Mojka csaknem rokon értelmű fogalom volt.

— Gorcsakov körlevelei innen kerültek ki? — kérdezte Lenin.

— Igen. A minisztérium itt volt — felelte Csicserin.

50

„Most áthaladunk az előcsarnokon — gondolta Csicserin —, elhagyjuk a tükörtermet, belépünk a miniszter nagy fogadószobájába, és Lenin türelmetlenül kéri az angol doszszziékat. Ezzel kezdődik a leglényegesebb." De még egyszerűbben alakult minden. Lenin szkeptikusan nézett körül a

bankett-teremben, ahol a két szemközti tükörsor a tágasság benyomását keltette, és hirtelen elúnta magát.

— Az irattár a közelben van? — kérdezte.

— Igen, természetesen, Vlagyimir Iljics — felelte Csicserin, és látta, hogy Lenin arca hirtelen felderül: a bankett-terem tizenhat tükre a közeledő Repnyint tükrözte.

— Örülök ennek a találkozásnak — tört ki Repnyinből.

— Megsokszorozva láttam az örömét. — Vlagyimir Iljics nyíltszívűen nevetett, és szemével a tükrök felé intett.

— Az öröm ettől nem lett kisebb — mosolygott Repnyin.

— Elhiszem — mondta Lenin.

Ráérősen kifelé indultak a teremből, lassan mentek, és minden lépésüket híven kísérték a tükrök.

Lenin az ajtó előtt megállt.

— Bocsánat, a szerződéseket a tükörteremben írták alá?

A tükrök mintha sokszorosan ismételnék a kérdését, de csak a néma ajakmozgásuk látszott; nem csoda, hogy elakadt a hangjuk, hiszen Lenin kérdése a lényegre tapintott.

— Igen, abban az esetben, ha Szazonov írta alá — felelte Repnyin, és alig eszrevehetően megbiccentette a fejét annak jeléül, hogy Lenin lépjen ki elsőnek.

Elhagyták a tükörtermet, és Cicserinnek úgy rémlett, hogy a hosszú, üres folyosón, amely a minisztérium távolabbi helyiségeibe visz, a lépéseik egyszerre hallhatóvá váltak.

— A szerződés-szövegeket a minisztériumban őrizték? — érdeklődött tovább Lenin.

Csicserin nyomban meggyőzte magát róla, hogy ebben a kérdésben sincs semmi kivetnivaló; a szövegekkel kívánnak megismerkedni, és Lenin kérdése inkább a folyamatra vonatkozik, mint bármi másra.

— Igen, természetesen, ha szükség volt rá, az eredeti szövegeket nézték meg. Másolatot készíteni szigorúan tilos volt, a titok nem tűr kompromisszumokat.

Csicserin nem hallotta Lenin nevetését, de abból, ahogy a kemény cipőtalpai kopogtak, megértette: Lenin egyre nehezebben tudja leplezni a benne élő iróniát.

— Szóval a titok a lelke minden ügynek? — kérdezte Lenin meg nem állva.

Csicserin látta, hogy Repnyin elsápad; természetesen megértette, hogy Lenin a lényegről szándékozik beszélni. Nyikolaj Alekszejevics nyílt harcban akarta megvédeni a maga igazát. Csicserin tudta ezt, mint ahogy azt is tudta, hogy bármilyen kísérlet az összecsapás elhárítására eleve kudarcra van ítélve.

— Vlagyimir Iljics — szólt Repnyin, meglassítva lépéseit, és szemével egy oldalsó folyosóra mutatott —, az irattár erre volt. A diplomácia nem védheti meg az állam érdekeit, ha nem tartja minden lépését titokban.

Lenin elnevette magát.

— Igen, természetesen, ha arról a világról van szó. — Oldalvást kinézett az ablakon. A borús nap sapadt alkonyi világosságában homályosan rajzolódtak ki a Téli Palota körvonalai. Semmi sem fejezte ki olyan híven azt a világot, amelyről Lenin beszélt, mint ez a ház, amely a világos színei ellenére is végtelenül halottnak látszott.

— Megálljunk csak, maga úgy gondolja, hogy az új orosz diplomácia minden ügyét kitálalja? — Repnyin lassan felemelte a kezét, és nyitott tenyere szinte megvillant a folyosó félhomályában.

— A mi erőnk az igazságban van, és minek titkoljuk az igazságot, amikor a mi pártunkon van?

— Az elvek mindig nemesek — jegyezte meg Repnyin. — S ha így van, akkor abban a világban sem titkosak.

Lenin megmarkolt a zakója kihajtóit.

— Kinek a szemében nemesek? Nincsenek nemes elvek az élet minden eshetőségére. Vannak egyedül nemes és egyedül helyes elvek, a mi igazságunk.

— A valóság azonban túlságosan rideg, kompromisszumokat kíván. — Repnyin hangja elfogadható volt. — Múlnak az évek, és megértik, hogy a maguk igazságával... fagyban fáznak, hőségben melegük van, habár az igazság nagyszerűnek látszik. Nincs forradalmibb idő annál, amelyben a forradalom végbemegy.

— Ez az emberektől függ, akik véghezviszik — felelte Lenin.

— Igaz — helyeselt Repnyin. — De én annak az embernek a szemével akarom ezt az igazságot nézni, aki majd a század derekán fog élni. Más szóval, ma még korai azt mondani, hogy a titok az új diplomáciának tiltott gyümölcse lesz.

— Nekünk olyan szövetségesünk van, amilyen a régi orosz diplomáciának nem volt, az ember, aki a saját és a mi boldogságunkat kívánja, a hétköznapi ember — mondta Lenin. — De ő csak akkor lesz a szövetségesünk, ha nem burkoljuk dolgainkat a titok áthatolhatatlan leplébe. A titkos diplomáciáról beszélek, a titkosról — nyomta meg a szót.

— Én sem az egyszerű titkosságról beszélek, amely minden ügynél lehetséges, hanem, hogy úgy mondjam, a stratégiai titokról, ahogy a diplomácia értelmezte, amelynek természetévé lett. Idővel szeretném még folytatni ezt a vitát! — kiáltott fel Repnyin mosolyogva.

— Ez az én kívánságom is — felelte Lenin, és belépett a szobába.

Megcsapta őket a poros papirosnak az a sajátos illata, amelyre olyan szívdobogva reagál mindenki, aki otthonos a régi kéziratok és könyvek világában.

— Szinte érzem, hogy csalogat hűvös árnyékával a történelem — szólt Lenin.

— Igen, a történelem, a történelem... — mondta Repnyin. Gondolatban még tovább vitatkozott Leninnel.

Két órával később Lenin Csicserinnel együtt hazafelé tartott a Palota térről. Már szürkület ereszkedett a városra. Vlagyimir Iljics egész úton egyetlen szót sem ejtett. Abból, ahogy Repnyintől elbúcsúzott (emlékezete szerint a tapintatos-korrekt mondat így hangzott: „Ismétlem, még folytatni fogjuk a vitát!"), Csicserin megértette, hogy Lenin nem csalódott Repnyin állásfoglalását illetően. Az, természetesen nem tágított a véleményétől. Nem tágított, és ki fog tartani mellette.

— És maguk hogy döntöttek Repnyinnel? — kérdezte Lenin, amikor a Szmolnij elé kanyarodtak.

Csicserin felkapta a fejét: örvendező, zavart sejtés támadt benne, de nyomban elvetette.

— Mit döntöttünk, Vlagyimir Iljics?

Lenin kissé felemelkedett az ülésen.

— Számíthatunk az erőfeszítéseire a külügyi népbiztosságon?

Csicserin elhúzódott, hogy jobban lássa Lenint.

— De hát az, ami ... ami történt, nem ... akadály, Vlagyimir Iljics?

— Mi történt? Miféle akadályról beszél? — kérdezte Lenin.

Csicserin elrestellte magát.

— Ez az egész vita ... a titkos szerződésekről.

— Úgy gondolja, ez akadály lehet?

A kérdésben Georgij Vasziljevics úgy vélhette, talán a felelet is benne volt.

Késő este Repnyin a Szmolnijban volt Csicserinnél. Megfigyelte, hogy a titkárok mindig hasonlítanak kissé a főnökükre. Csicserinnek liberális titkára volt. Megengedte, hogy belépjen a dolgozószobába, jóllehet Csicserin nem volt egyedül. Repnyin a küszöböt átlépve Dzerzsinszkijt

pillantotta meg: úgy látszott, már elbúcsúzott Csicserintől, és távozni készült. Feliksz Edmundovics azonban, amikor őt meglátta, úgy érezte, hogy ez most nem lenne helyes — legutóbb csaknem a szó közepén szakadt meg a beszélgetésük, ha tehát most elmegy, még kényelmetlenebb helyzetet teremt.

— Éppen az imént mondtam Georgij Vasziljevicsnek — szólt, és keskeny szemöldöke megrándult —, hogy van egy rendkívül érdekes téma: a forradalom és a diplomácia. Szerintem egészen új szféra, ahová még sem a tudomány, sem a gyakorlat nem ért el. Mi a véleménye? — Felszegte a fejét, és Repnyin jól latta az orrát, ezt az egyenes és nagyon jellegzetes orrot.

— De... az új szféra az életben is, mint a meg nem hódított föld, a szokottnál keményebb, vas nélkül itt sem boldogulsz — felelte Repnyin, és elkomorodott: Dzerzsinszkij ezt a mondatot talán túlságosan tágan értelmezi, és isten ments, bóknak veszi.

Dzerzsinszkij elmosolyodott, Repnyin úgy látta, hálásan mosolygott világosbarna szemével, majd meghajolt és kiment.

Georgij Vasziljevics felvett az asztaláról egy könyvet (alighanem Ovidiust), és nyomban óvatosan visszatette — úgy látszik, a rövid párbeszéd a két ember közt neki is elég gondolkodni valót adott.

— Tudod, miről folyt a szó az imént? — kérdezte, az ajtóra pillantva, amelyen Dzerzsinszkij kiment. Amit mondani akart, nyilván inkább őrá vonatkozott.

Repnyin megrázta a fejét.

— A diplomáciai testület mindinkább amolyan trójai faló lesz, amit a szövetségesek Oroszországban hagytak.

— A trójai ló, mint tudjuk, korántsem diplomáciai eszköz volt — vetette ellen Repnyin. — A díszruhakhoz tar-

tozó kis tőrök ki vannak húzva a hüvelyükből, fenyegetőek.

Csicserin elkomorodott, úgy látszik, Repnyin nem osztja az aggodalmát.

— Igen, lehet, hogy fenyegetőek. Tőrök összeesküvése.

Szünet állt be, tömör, mint egy kőtömb, ideje belefúrni és felrobbantani, másként le nem győzhetik.

— Nos hát ezen a patetikus hangon kezdjük el az új Oroszország diplomáciáját? — szólalt meg Georgij Vaszilje-vics, nyíltan Repnyin szemébe nézve. — Számíthatok a segítségedre, Nyikolaj?

Repnyin nem titkolhatta a zavarát. Természetesen várta ezt a kérdést, nem is egy napja várta már, mégis, amikor elhangzott, a legváratlanabbul érte.

— Meg kell fontolnom — felelte. Belátta, hogy Csicserin ajánlatára határozottabban és hosszasabban kellene válaszolnia, de többre most nem volt képes.

— Nos hát . . . fontold meg.

Repnyin, fejét lehajtva, lassan az ablakhoz ment, most semmit sem látott.

51

Csicserin azt mondta Pjotrnak, hogy Lenin csak kilenc óra tájban fogadja őket. Erős szél fújt, jeges havat hordozott, és csaknem feldöntötte az embereket. Negyven perc volt még kilencig, és Pjotr villamosra ült. Egy bányamérnöki egyenruhás férfi gyorsforralót tartott a térdén. Egy falábú katona megpróbált leülni, de mivelhogy a lábát nem sikerült elhelyezni, ismét felállt. Úgy állt ott, a válaszfalhoz támaszkodva, mintha eltévedt golyótól tartana. Egy kanyarban gimnazista-köpenyes fiú ugrott fel a villamosra, kezében egy csomó újsággal.

— A Szovjetek elutasították a németek ultimátumát! — kiáltotta. — Se háború, se béke!

— Se háború, se béke. — A gyorsforralós ember vállat vont, és Pjotrra sandítva megjegyezte: — Szerintem ostoba mondat, nem gondolja?

A villamos megállás nélkül, dübörögve robogott. A mennydörgő robajokkal együtt törékeny fényfoltok hullottak a hóra. Úgy rémlett, a dübörgés el sem fér az utcában, amely lassan kitágul. Pjotr fehér sziklák felett sütő szelíd napra, szélcsendes égre, lassan lélegző, nagy tengerre vágyott gondolni.

Mikor is volt ez? Kilencszáztíz késő tavaszán vagy nyarán? Pjotr jól emlékszik, hogy Uljanovék szobácskájában, hűs lenszalvéta alatt sárgabarack volt egy tálban. Emlékszik, amíg Vlagyimir Iljicset várták (kinn volt a tengeren), Nagyezsda Konsztantyinovna megkínálta őt ezekkel a nagy, élénksárga, kis barázdával kettéosztott barackokkal. Mikor érhet a barack Pornicban, a Vizcayai-öbölben? Sokáig várakoztak, és Nagyezsda Konsztantyinovna beszélt Pjotrnak Pornicról, a tengerről, a halászokról. Amíg beszélt, a tengerről fújó szél betört a szobába a nyitott ablakon át, és belekapott a kis kék — egészen halványkék — függönybe; arrafelé kegyetlenül süt a nap, és mindent átfest a maga színére.

— Amikor megérkeztünk, hideg esők jártak, és Vlagyimir Iljics egyre az eget nézte — mondta Nagyezsda Konsztantyinovna.

— Hogy van? — kérdezte Pjotr.

— Vlagyimir Iljics? — Nagyezsda Konsztantyinovna kinyújtotta kezét, és ujjai hegyével megérintette a mellette levő ajtót. — Így . . .

A nyitott ajtón át napfényben úszó szoba látszott, két ablaka a tengerre nézett. Az ablakhoz tolt íróasztalkán egy pohárban maradék tej, kistányéron egy darabka szürke fa-

lusi kenyér. Apró betűkkel teleírt nagy halom papíron élénk színű, mintás tengeri kő. A székeken, az ablakdeszkán, a díványon, mindenütt nyitott könyvek kőnehezékkel. Az asztal közepén félig írt oldal, rajta keresztben, mintha csak áthúzná az egészet, egyszerű kis iskolai tollszár. A szék messzire hátratolva: úgy látszik, a gazdája hirtelen állt fel, egy rándítással, amikor elment.

— Vlagyimir Iljics dolgozott? — kérdezte Pjotr.

— Három nap és csaknem három éjjel várta magát, és készítette a küldeményt — felelte Nagyezsda Konsztantyinovna. — Be sem csukta az ablakokat. A tengeren vihar tombolt, hegyeket reszkettetett a mennydörgés, és olyan felhőszakadás volt, hogy a lezúduló víz az ablak alatt folyt, de ő fel sem nézett. A háziasszonyunk rémülten rohant be, azt hitte, becsapott a villám, keresztet vetett rá, de ő, szerintem, észre se vette. Amikor aztán befejezte az írást, ledőlt az ágyra, és tizenöt órát aludt egyfolytában.

— Másnak képzeltem — mondta Pjotr. — Hétkor kel, tornászik, újságot olvas, megissza a reggeli kávét, elmegy a könyvtárba, ebéd után séta a tengerparton.

Nagyezsda Konsztantyinovna mosolygott:

— Nem annyira a parton, mint a tengerben! A minap a halászok már egy csónakot is vízre löktek — a látóhatárig beúszott! Amikor visszajött, fehérebb volt a krétasziklánál, és nagyon boldog. — Nagyezsda Konsztantyinovna elhallgatott, majd így folytatta: — Persze beletartozik a napirendjébe a torna is, a reggeli kávé meg a séta, de a természetéről szólva . . .

— Hajsza? — kérdezte Pjotr.

— Igen, kétségtelenül hajsza. — Nagyezsda Konsztantyinovna a szomszéd szoba felé pillantott. — Hajsza ez, amikor a nappal egybefolyik az éjszakával, és csak a cél van, amit el kell érnie.

Aztán elhúzta a függönyt, és megpillantották a homokos

lejtőt, távolabb a magas partot, amely szirtként hasít a tengerbe. Vlagyimir Iljicsnek onnan kellett érkeznie, és vele együtt a vámőr fiának, akivel együtt horgászott. Pjotr látta, amint a fiát váró anya, szőke hajú, teljesen északi típusú asszony, kissé távolabb állva, tenyerével ernyőzte szemét a nap ellen. Mezítláb volt, a szoknyáját jó magasra feltűrte, mint ahogy Kubányban teszik a nők, amikor padlót sikálnak, és Pjotr látta, hogy a bronzbarna lába feljebb világos színű, csaknem fehér.

— André! — kiáltott az asszony, és széttárta a karját, védekezőn, mintha a nap megmozdult volna az égen. — André!... André-é-é!

De csend volt, csak messze-messze hallatszott a parthoz csapódó hullámok zaja, ütemesen, mint az inga járása.

— André! — kiáltott az asszony, bár nem remélte, hogy a parton meghallják. — André — ismételte, már csak magának.

Nagyezsda Konsztantyinovna mosolygott.

— Vologya — szólt, mintha csak a háziasszony hazavárt fiával egyívású gyerekről volna szó. — Vologya — ismételte, és megint elmosolyodott, elnézően, örömmel.

Majd messze oldalt, a lejtőn, feltűnt Vlagyimir Iljics, és kissé elmaradva mögötte a háziasszony fia. Lenin valamit mesélt neki, és nagyon mulatságosan hadonászott közben a horgászbottal és a halas vödörrel. A fiú iparkodott felzárkózni, nagyokat lépett, majd amikor nem sikerült, futólépésre tért át, és megelőzve Lenint, egy darabig hátrafelé ment.

— Vlagyimir Iljics — szólt Pjotr az ablakon kinézve.

— Vologya — mondta Nagyezsda Konsztantyinovna.

Lenin zajosan, jókedvűen belépett a házba, és letéve a halas vedret egy zsámolyra, megkérdezte:

— Mondja, ért maga a tengeri halakhoz? Ez itt miféle hal? Olyan pofaszakálla van, mint Maklakovnak. Hát ez

itt? Akkora bajuszt visel, mint Fredericks gróf! Mennyi méltóság és póz! Hát ez a fél-pofaszakállas? Goremikin, tisztára az! Nem is veder ez, hanem a bölcsesség kútfője! Nézd, Nágya!... — Hirtelen Pjotrhoz fordult, és komolyan mondta: — Olyan megtermettnek képzeltem magát. Csak ne nevessen, komolyan beszélek: az igazi harcosnak nem árt, ha jó nagy ökle van.

Harcias-figyelő tartásban állt, jó felépítésű, arányos teste mintha feszes rugókra járna.

S Pjotr azt gondolta: „Ha kézitusára kerül sor, jó őt magam mellett tudni."

Később Vlagyimir Iljiccsel a kert végében ültek, teát ittak, s az esti tengert nézték. Füstszínű volt és csendes. Közelsége ellenére sem árasztott hűvösséget. Mégis jólesett ott tudni a közelükben diadalmas, hatalmas tömegét.

— Hírből már régóta jól ismerem magát — szólt Vlagyimir Iljics, Pjotrra pillantva. — Tudom, van a pártban egy ember... nem, nem kengyelfutó, és nem hírhordó, hanem futár, sőt, úgy mondom: a forradalom futára. Egyet lép, és áthaladt egy országon, megint lép egyet, hegyhát maradt mögötte, még egy lépés — a tenger. És semmi sem állíthatja meg útjában. Van a pártban egy ilyen ember, azt mondják.

Pjotr tenyerével megtörölte az arcát.

— Nem egy van, Vlagyimir Iljics.

— Én egyről beszélek — mondta Lenin.

Elhaladt mellettük a szőke hajú asszony. Meglátta Pjotrt, és meghajolt, majd felszegte fejét, és szemét mulatságosan behunyva félrefújt egy napszítta fürtöt. Mindkét kezében kosarat vitt, a kertbe ment. Pjotr hallotta, amint a kertben megzizzentek a lombok. Felnézett, és megpillantotta az asszonyt. Gallyak ölelték körül lágyan a kezét, és a lehulló gyümölcsök halk koppanása kísérte minden mozdulatát. Szinte zenei hangok voltak ezek, gyorsaság, ügyesség és az élet ujjongó teljessége zengett bennük. Majd az asszony is-

mét elment mellettük, és úgy vitte gömbölyű vállát, mintha a szépség és a fiatalság uralkodnék föld és tenger felett. És Pjotr hirtelen azon kapta magát, hogy az immár üres, kavicsos ösvényre bámul, amelyen az asszony elhaladt. Hátrafordulva látta, hogy Lenin is az ösvényre néz, és kissé csúfondáros szemében derűs tűnődés és öröm tükröződik. És Pjotr azt gondolta: bizonyára ő is látta, amint az asszony bement a kertbe, és elfújta a szemébe hulló szőke fürtöt, milyen mohó kedvvel dolgozott, és hogyan tért vissza a kertből, felszegett fejjel, makrancos bájával büszkélkedve. Mindent látott, s ezt őrzi a tekintete.

Azután hármasban kimentek az állomásra. Már lement a nap, de a tengerparti út az elejétől a végéig látszott, ott is, ahol púposodva a dombra futott, meg ahol a völgyben szétterült. Amikor a kapaszkodó véget ért, és fent voltak a dombon, Lenin hirtelen kinyújtotta a kezét:

— Látja? Feljebb, feljebb... a felhők mellett! A kezem irányába nézzen — galambok! Hej, micsoda madarak! A szomszédéi, még tegnap este kiengedte őket. Képzelje el: egész éjjel ott valahol ég és föld között! — Az út közepén állt, boldogan, hogy e perc jelentőségét érzékelheti. — Valóban, képzelje csak — lelkendezett még sokáig —, micsoda madár! Elviszik a tengeren túlra, ahol soha életében nem járt, és nyílegyenest hazarepül! Kis agyában valami még ki nem fürkészett dolog megy végbe, a természet bűvészmutatványa!

Pjotr hallgatott. Olyasmit tudott meg erről az emberről, amit eddig nem tudott.

Majd ott álltak a peronon, és mint mindig, úgy érezte, hogy egy perc múlva elindul a vonat, és sok minden elmondatlan marad, amit pedig el kellett volna mondani. Hallgatott, és mosolyogva nézett ki az ablakon. Nem, Lenin külsejében nem volt semmi ünnepélyes, és még kevésbé magasztos. Poros cipőben állt a vonatablak előtt (so-

káig mentek azon a tengerparti úton), fűzfa bottal a kezében. Kalapja egy icipicit hátracsúszott, s arca kipirult a könyörtelen déli naptól. Mellette Nagyezsda Konsztantyinovna, vászonruhában és fehér panamakalapban. Hallgattak, de Pjotr úgy érezte, hogy hallgatásukban is, mint most, számára nélkülözhetetlenek. Aztán felemelték a karjukat, egyre mosolyogva, s a peron hirtelen elmozdult helyéről, és hátrafelé futott.

Pjotr eltűnődött: „Mégis, miért képzeltem őt másnak? Nem bálvány, akit a Mindenható képére és hasonlatosságára formáltak, hanem hús-vér ember. »A kezem irányába nézzen — galambok!... Kis agyukban valami még kifürkészetlen dolog megy végbe, a természet bűvészmutatványa!« S a szeme, amikor az asszony a kertből kijött — számára a nő is a természet csodája. Igen, valóban más — akármeddig törje is a fejét, ilyet ki nem talál. Az ember szép, és nem a róla költött legenda. Az ember szép..."

52

A villamos dübörögve tovább száguldott. Egy újabb kanyarnál a köpenyes fiú nyugtalankodni kezdett.

— Leszállok — szólt, és derékszíjába dugta az újságokat.

— Eredj, neked sok lábad van — mondta a katona, és koppintott a falábával.

A fiú két karját kinyújtva belerohant a sötétségbe.

Pjotr követte.

— A németek Pítyer ellen vonulnak! — harsogta a fiú valahol jobbra. — Se háború, se béke!...

Pjotr megállt: e szavak mögött valami nyugtalanítót érzett. S érthetetlennek tűnt, hogy a hó olyan nyugodtan, ünnepélyesen hull, és olyan szelíden világítanak a Szmol-

nij ablakai. Szerette volna megtörni ezt a csendet, olyan riadót fújni, hogy az ördögök is felüvöltsenek.

Csicserin a nagy és üres szmolniji szobájában egy sarkot lakott: vaságy volt ott, s előtte egy kis asztalka.

— Nos... mi hír a városban? — nézett fel Georgij Vasziljevics.

Pjotr letette az újságot az asztalra.

— Itt van minden — mondta.

Csicserin belemerült az olvasásba. Pjotr csak most vette észre az asztalon a félig ürített teáspoharat, Csicserin bicskáját és egy darabka cukrot egy tiszta papírlapon. „Már berendezte a legényszállását" — gondolta. Csicserin pedig végzett az újsággal, ügyetlenül összehajtotta (reszkető kezében a papiros úgy zörgött, mint egy bádoglemez), és dermedten nézett maga elé, még sötét szembogara is megmerevedett egy pillanatra.

— Hát itt? — kérdezte Pjotr, a Szmolnijra célozva.

Csicserin elmosolyodott. Pjotr kitalálta a gondolatát.

— Nehéz.

A szomszéd szobában vadul tekerték a telefonkészülék fogantyúját.

— Miféle kórház az kötszer nélkül? — izgult egy női hang. — Kötszer... Kötszer...

Csicserin szemével a fal felé intett:

— Podvojszkij ügyosztálya. Egész nap így megy ez: kötszer, lőszer. Aztán megint kötszer...

— És itt? — ismételte Pjotr a kérdést.

Csicserin kibontotta az újságot, és megint összehajtotta. Ez a mozdulat kellett hozzá, hogy a félbeszakadt beszélgetést folytassa.

— Fél órája ért véget a Központi Bizottság ülése — mondta, és lehunyta a szemét, mintha erős fény vakítaná. —

Úgy döntöttek, hogy... nem kötik meg a békét — tette hozzá.

— Nem kötik meg? — Pjotr fel sem fogta mindjárt a mondottakat. — És... Lenin?

— Minden erősebbnek bizonyult nála.

— Szavazás volt?

— Igen, és Lenin kisebbségben maradt.

Hát ez történt ezekben az órákban a Szmolnijban. Az emlékezetes októberi napok óta nem volt Oroszország számára viharosabb nap a mainál.

— Hogy értsem mindezt? — kérdezte Pjotr.

— Vészes események előtt állunk. — Csicserin mintha többet akarna mondani, sokkal többet.

A szomszéd szobában, mint tűzoltófecskendőből a víz, úgy süvített a telefoncsengő.

— Rakjanak szalmát a szekerekbe, és vigyék!... — hajtogatta ugyanaz a női hang. — A szekérről a műtőasztalra, a műtőasztalra!...

Csicserin asztalán megmozdult egy papírlap — a szoba ajtaja kinyílt.

— Georgij Vasziljevics — hallotta Pjotr, s az utánozhatatlanul jellegzetes hanghordozásból és a lágyan kiejtett „r"-ről megismerte Lenint. Megfordult, de Lenin nem vette észre őt. — Kérem, hogy még ma éjjel tanulmányozza át a német szerződéstervet — mondta, és egy kézmozdulattal jelezte, hogy még nem mondott el mindent, de ebben a pillanatban meglátta Pjotrt, s a mozdulat befejezetlen maradt. — Üdvözlöm! — szólt, és kezet nyújtott neki. — A futár? Hogyne emlékeznék! — mondta szinte ujjongva, és így folytatta: — Azt mondom Nágyának: igazán, te mindent elfeledtél! Emlékszel Pornicra és arra a fiatalemberre, aki az égből csöppent hozzánk?

A falon túl ismét megszólalt a csengő.

— Két szekéren viszik őket — hallatszott ugyanaz a női hang. — Ha életben maradnak . . .

Lenin felnézett, a tekintete elkomolyodott. Hallatszott a telefonkészülék kattanása. A falon túl befejeződött a beszélgetés, de Lenin még mindig nagyon komoly volt.

— Nem gondolja, Georgij Vaszilievics, hogy a diplomácia és az élet még sohasem állt ilyen közel egymáshoz? — Tekintetével a falra mutatott, amely mögött a nő telefonált.

— Ez bizonyára hasznos, Vlagyimir Iljics — helyeselt Csicserin. — A diplomácia mindig a kelleténél messzebb volt az élettől. Hiányzott a kapcsolat, az óhajtott . . .

— Maga megtalálta, Georgij Vaszilievics?

— Alighanem . . . megtaláltam. Itt van Markin: ritkán fogadta egy diplomata a nagykövetet matrózköpenyben. — Apropó, Lockhart kéri, hogy fogadja őt.

Lenin menni készült, már az ajtóhoz közeledett, most hirtelen megállt.

— Lockhart? — Visszament az asztalhoz. — Részt akar venni a breszti csatában? Hát tessék, én kész vagyok.

Pjotr Leninnel együtt lépett ki Csicserin szobájából.

— Akkor Nágyával néhány napig nem tudtunk magunkhoz térni — jegyezte meg Lenin még mindig ugyanolyan élénk hangon —, egyre azt kérdezgettük egymástól: hogy van a futár, odaért-e?

„Honnan ez az élénkség a hangjában, és a mosolya? — gondolta Pjotr. — Hiszen mindössze fél órája zajlott le a szavazás, és döntötte halomra mindazt, amiért hónapokon át harcolt, dehogy hónapokig, évekig, egy életen át! Ilyen könnyen uralkodik magán?"

— Nágyával megszerettük azt a kis házat a Vizcayai-öböl partján, s a családot, amelyben éltünk — beszélte Lenin lát-

ható örömmel. – A pornici nyár! Milyen jó volt ott dolgozni reggelente!

Pjotr hallgatta, és közben azt gondolta: „De nem, nem volt minden olyan zavartalanul pontos és nyugodt." Ő, Pjotr, tudja, hogy nem így volt. Vihar tombolt, és a mennydörgés hegyeket rázott meg és rombolt szét, a háborgó tenger egybefolyt az éggel, mint a nap az éjszakával, három nap és három éjjel... S mindezeken a napokon és éjszakákon ott ült az íróasztalánál, fel sem emelve a fejét, aztán jött az alvás, bizonyára nagyon mély, álom nélküli. Minden úgy volt, mint az életben. Minden úgy volt, mint most – álomtalanul, idegfeszültségben. S ő a csendre emlékezik, a kék tengerre. És egy nap majd valaki megírja, hogy Lenin milyen jól tudta adagolni az időt, milyen észszerűen és pontosan osztotta be a napot munkára és pihenésre, feltétlenül, kétséget nem tűrő bizonyossággal írnak majd minderről, elhitetik, hogy így volt. Pedig valójában nem így volt. Sokkal nehezebb volt minden. Mégis, mi az oka, hogy ha visszatekint, ha Pornicra, a Vizcayai-öbölre gondol, csak a csendre és a tengerre emlékezik?

– Az asztalom az ablaknál állt, amely egyenest a tengerre nézett. S a fény és a tenger morajlása jókedvre hangolt, és talán egy kicsinykét nyugtatott, ez nélkülözhetetlen – mondta Lenin, és Pjotr azt gondolta: „Szereti az életet. Talán azért is látja könnyebbnek, mint amilyen valójában volt."

Lenin egy nyitott ajtónál váratlanul megállt és elhallgatott. Majd belépett az ajtón, és kissé beljebb, mintha egy nagy, világos mező közepén állna, hosszú pillantást vetett maga köré. Pjotr közelebb ment hozzá, és körülnézett. A terem, amelynek közepén álltak, valóban olyan tágas volt, mint egy mező.

Pjotr Leninre pillantott, és nem ismert rá. Az ajtó felett égő egyetlen kis villanykörte halvány fényében izgalomtól

sápadt arcot látott, és kékesszürke árnyékokkal telt szemüregeket. Leninnek eszébe ötlött valami, amit Pjotr még nem látott, nem sejthetett — hirtelen tört rá a gondolat, és foglyul ejtette. Majd egyszerre ráeszmélt Pjotr: „Hiszen ez a Szmolnij díszterme! Ugyanaz, ahová a múlt évben kilencszáztizenhét borús novemberi reggelén lépett be Lenin, hogy az új korszak kezdetét kihirdesse. Ha valamikor szükségessé válik, hogy a forradalom epicentrumát felkutassák, itt van. Innen indult el a szovjethatalom a világba. De mégis, e terem puszta látása miért rendítette meg annyira? Hiszen november óta bizonyára járt itt, nem is egyszer . . . Ma miért rendítette meg?"

Visszafordultak.

Lenin hallgatott. Valami nyomasztó gondolat foglalkoztatta. Szinte nesztelenül járt. A szeme félig hunyva. Egészen magába mélyedt. Majd halkan megszólalt.

— A napokban hirtelen az jutott eszembe, hogy a párizsi kommün hetvenkét napot élt meg, mi pedig már csaknem százat . . .

A terem puszta látása valami nagy-nagy izgalmat keltett benne. Gondolatai nehéz úton jártak, és nem tudhatni, hogyan jutottak el ehhez az összehasonlításhoz.

— De hát értse meg — úgy nézett Pjotrra, mintha az makacsul ellenkeznék vele —, értse meg, a kérdés így hangzik: élhetünk-e vagy sem . . . — Megállt, nyitott tenyerét mutatta. — Azt mondják nekem: „Lenin oda akarja adni azt a területet, hogy időt nyerjen!" Igenis: odaadni egyvalamit és megnyerni a másikat, a legfőbbet! Miért a legfőbb? A forradalom sorsáról van szó. — Ismét megállt, a lámpa most oldalról világította meg, és Pjotr ott látta a falon egész dinamikus alakját, amelyet semmiféle vész meg nem állít, akármilyen pusztító is. — A méltóságunkat megtiporták, de a fogunkat összeszorítva . . . — Lenin elhallgatott, és csendesen tovább ment. Majd megállt, és tenyerével meg-

érintve az ajtó festett felületét, bizonytalanul rátámaszkodott. — Lockhart kéri, hogy fogadjam? — Elvette a kezét az ajtóról, kissé gúnyosan elmosolyodott. — Meg kell adni, jól kiválasztotta a pillanatot. Ez szakmai szimat vagy tájékozottság? Nem előbb és nem később — éppen most.

Tovább mentek.

— De hogy alakulnak az események holnap? — kérdezte Pjotr.

— Holnap? — Lenin gyors pillantást vetett rá. Belogyednek úgy rémlett, hogy kegyetlenül-keményet, mintha azt akarná mondani: „Te sem érted, hogy mi történik, életed minden vihara ellenére sem érted." — Holnap... vagyis ebben a pillanatban? — kérdezte. Tovább ment, de most már ütemesen, hangsúlyozottan ütemesen, mintha számolná a lépéseket a kérdéstől a feleletig. — A németek Pityer ellen vonulnak, s a Központi Bizottság új helyzet előtt áll — mondta végül.

— Nehezebb előtt?

— Igen, kétségtelenül. — Kemény tekintetét egy kurta pillanatig Pjotrra szögezte. — De a békeszerződést elfogadják. Mellesleg, lehetséges, hogy futárra lesz szükségünk. Igen, futárra, aki tűzön-vízen átmegy, és elviszi a csomagot: a tiltakozásunkat és a beleegyezésünket, hogy megkötjük a békét a breszti feltételekkel. — Gyorsabban lépett. — Ne haragudjon, ha éjfél után hívatják a Szmolnijba.

53

Éjjel tizenegy óra volt, amikor Lelka felkeltette Pjotrt.

— Ébredj már, ébredj, az isten szerelmére! Nem lehet téged felrázni, csak alszol nyugodtan! — Pjotr az arcán érezte húga hideg kezét. — Ébredj, ide nézz! A templomban járt körbe ez a papiros!...

Pjotr felnyitotta szemét: röplap, füzetlapra nyomták. A ferde vonalak felett (ezek kitörölhetetlenek) hat mélyfekete sor: „A német hadsereg ma elfoglalta Dvinszket. Pszkov, Revel és Peterburg következik." Így írták: „Peterburg." „Német röplap — gondolta Pjotr —, ha Pityerben nyomták is."

— Azt mondod, az esperes fogta el ezt a német papirost? Vitéz pap! És ha csakugyan ránk törnek a németek? Mit gondolsz?

— Én semmitől se félek.

Pjotr elnézte a húgát, amint emelt fővel ment ki a szobából, és azt gondolta: az ilyen valóban semmitől sem fél.

Lehúzta az ingét, s teljesen kinyitotta a csapot. A jeges víz szinte égette a testét.

— Kihűtöd a szíved, hagyd már abba! — kiáltotta Lelka.

Ezúttal a csillár ég, nem az asztali lámpa. Megint központi bizottsági ülés? De hát ma reggel volt, és holnap kettőre tűzték ki a következőt.

Kokorev fogadta a folyosón.

— Pjotr Dorofejevics, már mindent tűvé tettünk magáért! A Központi Bizottság ülésezik! — hadarta. — Igen, holnap kettőre tűzték ki, aztán mást határoztak. — A kijárat felé indult, de nyomban visszafordult. — Bocsánat, Pjotr Dorofejevics. — Szorosan odalépett hozzá. — A németek valahol Rezsicinál vannak! Vagy száz kilométerre Dvinszktől. Vajon hogyan döntenek? — Szemével a folyosó távoli végébe mutatott, Lenin szobája volt ott. — Egy óra múlva visszajövök, nem szakíthatna egy percet? Fontos beszédem volna.

„Derék legény! — gondolta Pjotr tovább menve. — Hite is van, harci bátorsága is. Csak olykor nem érti az ember, hogy mikor beszél igazat... Egyébként derék, még a fegy-

vert is úgy szereti, ahogy harcoshoz illik." Tegnapelőtt Kokorev egy gyorstüzelő pisztolyt hozott, fatokban, házkutatáskor találta egy ohtai halkereskedő pincéjében. Rozsda lepte, és Pjotrnak nem kis munkájába került, amíg ismét használhatóvá tette. Ezzel száz évre biztosította magának Kokorev szeretetét és hűségét.

Úgy látta, hogy a Központi Bizottság ülése mindjárt megkezdődik.

Buharin bőrkabátja tűnt fel.

Trockij, cvikkerét igazgatva, ünnepélyesen lépegetett.

Sztálin ment el mellette, és pipájának kesernyés-csípős füstje nem oszlott szét, ott terjengett a folyosón.

Szverdlov a kezét nyújtogatva úgy tapogatta tenyerével a falat, mintha meg akarna győződni róla, hogy csakugyan ott van.

Urickij nesztelenül sietett el a folyosón.

Csaknem utolsónak (az ülés már bizonyára elkezdődött) Sztucska jött, meg-megállva, hangosan lihegett.

Pjotr a kilincs felé nyúlt, de mielőtt megfogta volna, megállt. Hirtelen felmerült emlékezetében a Leninnel való legutóbbi találkozása, és eszébe jutottak Lenin szavai, amelyektől még ma is végigfut rajta a hideg: „A méltóságunkat megtiporták, de a fogunkat összeszorítva..." S arra gondolt, hogy attól az immár távoli időtől fogva, amikor Londonban Breszt tragikus kollíziójáról értesült, állandóan azon a kérdésen kapja magát: hát Lenin? Mit érez ebben a nehéz küzdelemben az ellenséggel, és, ó, jaj, a munkatársaival is? Pjotr ismeri magát: ha azt mondja: „Trockij", „Buharin", azzal még nem mondott ki mindent. Mindig megmarad az az érzése, hogy látatlanban ítél. Mindig hiányozni fog az eleven érzékelés, amit semmi sem pótol. És még: ő most egy nyugtalanító, nagy dolog előtt áll, amit holnapnak neveznek. Milyen robbanásokat szül ez a nap?

Lenin az ajtónyílásra hátrafordult, és Pjotrnak egy üres

széken mutatott helyet. Pjotr egyik oldalán Sztucska ült, a másikon Urickij. Sztucska arca az izgalomtól verejtékezett. Elővette a noteszét, kinyitotta, és azzal legyezte magát. De a kis notesz nem hajtott elég hűs szelet. Sztucska erősebben legyezett, és még jobban izzadt. Urickij viszont mozdulatlanul figyelt. Cvikkerének üvegében mintha tótágast állt volna a csillár.

Trockij beszélt. A térkép előtt állt, és halvány rózsaszín körmű kis keze Poleszje ingoványos mélysége felett lebegett, majd északkelet felé siklott.

— Két útjuk van — mondta, és Pjotr megértette, hogy nyilván Dvinszk elestéről van szó. — Az első, ezt biztosra vesszük, Pszkov és Pityer. — Ezt a „biztosra vesszük"-et mintegy közbevetőleg hadarta. — A másik Kijev. Ezek az adatok még nem hitelesek, de megvannak. — Elvette kezét a térképről, és visszament az asztalhoz. — Ha az Ukrajna elleni támadás hírei igaznak bizonyulnak, márpedig ezt egy-két napon belül megtudjuk, akkor... — Leninre pillantott, és kissé tétovázott — Berlinhez és Bécshez fordulunk és megkérdezzük, hogy mit jelent ez a lépés.

Trockij fogta az irattartót, szinte nesztelenül becsapta, és letette az asztalra — befejezte.

Pjotr Leninre pillantott. Vlagyimir Iljics ajka, de még a szemhéja is elfehéredett. Jaj, de haragos volt ebben a pillanatban!

Urickij emelkedett szólásra. Cvikkerén a kis kerek fény megremegett és kihunyt.

— Cselekedni kell, elvtársak! — Levette cvikkerét, mintha a szemét égetné a láng, amely az üveget átmelegítette. — Nyilvánvaló tény, hogy a Központi Bizottságnak nincs határozata! Ennél mi sem veszélyesebb... — Cvikkerét egyik kezéből a másikba rakosgatta, mintha veszélyes volna kézben tartania. — Még ma mindent el kell dönteni. — Buharinra nézett, aki elgondolkozva vakargatta a szakállát. —

Ismerjük a Központi Bizottság távol levő tagjainak véleményét. Vannak köztük ennek meg amannak a nézetnek is hívei. Azt javasolom . . . — Mereven nézett Buharinra, aki még mindig a szakállán babrált —, azt javasolom, hogy két ilyen szavazatot adjunk hozzá azokéhoz, akik a béke mellett vannak, és döntsük el a vitát. Vagy pedig . . . alkalmazkodniuk kell azoknak, akik kisebbségben vannak. — Leninre pillantott, és lehunyta szemét: Vlagyimir Iljics tekintete még mindig hajthatatlanul kemény volt.

— Engem a javaslat formális oldala nem zavar — szólt Szverdlov. — A fogashoz lépett, leakasztotta bőrkabátját, és magára terítette. — Ismerjük azoknak az álláspontját, akik ma nem lehetnek itt, hozzá kell adni a szavazatukat a többihez, és határozni . . . — Trockijhoz fordult: — Lev Davidovics, nem érthetek magával egyet: nem halogathatjuk a döntést, még holnap reggelig sem.

— Nem, nem — Sztálin meglóbálta kialudt pipáját. — Ki kell mondani a valóságot: a németek támadnak, mi gyengék vagyunk, ideje, hogy nyíltan kimondjuk. — Tagadóan intett a pipával, és letette maga elé. — Nincs erőnk — nyomta meg a szót, és eltolta a pipát, undorral tolta el, mintha nem is lett volna a szájában.

Ismét szünet támadt. Egyenest Leninnek szólt. Lenin idáig még egyetlen szót sem ejtett. Szeme a jegyzeteire szegeződött. A jegyzetek bábeli zűrzavara. Mintha valahol a feje felett összeütköztek volna és úgy szóródtak volna le a papírra. Lassan forgatta a papírt, és igyekezett elolvasni a leírtakat.

— Alapvető kérdés. — Halkan beszélt, de jól érthetően. — Alapvető kérdés — ismételte. — A háborúval nem tréfálhatunk. Most lehetetlen várni, mert a helyzet nyilvánvaló. A játék olyan zsákutcába jutott, hogy ha továbbra is megmaradunk az arany középút politikája mellett, a forradalom menthetetlenül elbukik. Joffe azt írta Bresztből, hogy Né-

metországban a forradalomnak még kezdete sincs... — Jofféra pillantott, aki mellette állt, az önkéntelenül elhúzódott, mintha Lenin szavai megtaszították volna. — Nem várhatunk! A várakozás azt jelentené, hogy elveszejtjük az orosz forradalmat! — kiáltotta szinte dühösen, és elhallgatott: fékeznie kellett magát. — Ha a németek azt mondanák, hogy a bolsevik hatalom megdöntését követelik, akkor természetesen harcolni kell. Most nem a múltról van szó, hanem a jelenről! Ha megkérdezzük a németeket, az csak papiros lesz... — Egyet lépett, és az ülő Trockij mellett állt. — Ez nem politika, Lev Davidovics! — jegyezte meg, és heves mozdulattal mintegy elhárította az esetleges ellenvetéseket. — Közbeeső határozat most lehetetlen. Most nincs időnk jegyzéket váltani és várni. Most késő tapogatózni. Nyilvánvaló, hogy a német támadhat. — Lenin módszeresen ismételte a „most"-ot, mintha ezzel a szóval akarná a mondottakat megerősíteni. — Békét kell kínálni a németeknek.

Tompa moraj váltotta fel a csendet.

Sztucska abbahagyta a legyezést. Belogyedre pillantott.

— Én az imént kigondoltam egy kísérletet — szólt élénken. — Mi lenne, ha az itt elhangzott szavakat egyenest a néphez intéznénk. Értik ugye: egyenest. Az a kérdés, hogy kinek a szavát fogadná meg a nép?

— Felesleges tapogatózni — felelte Urickij. Le akarta venni a cvikkerét, és leejtette. — Ha támadnak, védekezni kell — jegyezte meg, a cvikkert felemelve. — Ha ilyen a helyzet a Központi Bizottságban, mint most, akkor nem tapogatózhatunk.

— A német imperialistákat kitapogatni valóban késő — helyeselt Joffe. — Nekünk továbbra is a világforradalomért kell harcolnunk.

— Minden súlytalan érvekre épült — szólt Trockij, és a keze fejével megérintette a homlokát, — a „súlytalan érvek"

mintha összefüggnének ezzel a mozdulattal. — Nem játszottunk a háborúval. Kérdésünkre a németeknek válaszolniuk kell.

— Ennek a zűrzavarnak véget kell vetni. — Sztálin keményen megmarkolta a pipáját. — Mindent mérlegre kell tenni, és kimondani: mi a tárgyalások újrafelvétele mellett vagyunk.

Buharin felállt, félig lehunyt szemmel, szinte vakon megindult. A teremben levők most mind őt figyelték. A falig ment volna, ha a szobában nem támad az a nagy csend. A csend állította meg. Megfordult, és látva a feléje irányuló tekinteteket, nem fojthatott el egy sóhajtást. Szokott mozdulatával végighúzta kezét a halántékán, haját a füle mögé simította.

— Mi sem lehet helytelenebb, mint ezek a beszédek a játékról. — Nem nézett Leninre, noha a szavai neki szóltak. — Nálunk lebecsülik a forradalom társadalmi erőit, mint ahogy a felkelés előtt tették. A felkelés idején győztünk, noha zűrzavar volt nálunk. A mai napig minden tartományban győzünk. — Egyre jobban fellelkesült, most úgy csengett a hangja, mintha egy téren beszélne. — A német imperialistáknak nincs értelme elfogadni a békét, ők mindent egy lapra tesznek Most nem lehet a harcot elhalasztani. Az egyesült imperializmus támad a forradalom ellen. — Arca kipirult, csorgott róla a verejték, ledobta a bőrkabátját, és szatén orosz ingben állt ott. — Még ha elfoglalják is a németek Pítyert, a munkások úgy fognak viselkedni, mint Rigában. Még nem merítettük ki az összes társadalmi lehetőségeinket. A muzsikokat is ráuszíthatjuk a németekre. — Ezeknél a szavaknál: „ráuszíthatjuk a németekre", valaki szkeptikusan felnevetett, de Buharin ezt nem hallotta. — Nekünk csak a régi taktikánk van, a világforradalom taktikája — fejezte be, és az ablakhoz lépett. Ott állt, láb-

ujjhegyre ágaskodva, arcát a nyitott szellőztetőablak felé fordította, mellkasa emelkedett.

— Buharin nem veszi észre, hogy a forradalmi háború álláspontjára tért át — szólt Lenin, és gondosan összehajtogatta a jegyzeteit; nem nézett Buharinra, aki még mindig a nyitott szellőztetőablaknál állt, és nem tudta magát kifújni. — A paraszt nem akar háborút, és nem megy háborúba. Mondhatjuk-e most a parasztnak, hogy a forradalmi háborúba menjen? Ha ezt akarjuk, akkor nem lett volna szabad leszerelni a hadsereget. A permanens parasztháború utópia. A forradalmi háború ne legyen frázis. Ha készületlenek vagyunk, akkor alá kell írnunk a békét. Polgárháborúhoz hasonlítgatni nem lehet. Forradalmi háborúba a paraszt nem megy... — Buharinra pillantott, aki végre kifújta magát és elhúzódott az ablaktól, fázósan felhúzva a vállát. — Németországban a forradalom még nem kezdődött meg, és mi tudjuk, hogy a forradalom nálunk sem rögtön győzött. — Lenin csaknem kiáltva Buharinhoz fordult, aki felvette a szék hátáról a bőrkabátját, és megállt, mintha nem tudná, hogy mit kezdjen vele. — Azt javasolom, jelentsük ki, hogy aláírjuk a békét, amelyet a németek tegnap kínáltak nekünk.

Sztucska zsebre dugta a noteszét, úgyis hiába legyezte vele magát.

— Én pedig még mindig a kísérletemmel foglalkozom — mondta Pjotrnak. — Nem, nem, maga lebecsüli a gondolatomat, pedig nagyon fontos! Továbbítsa mindezt, ami itt elhangzott, Oroszországnak, a dolgozó Oroszországnak, hadd lássuk, kit követ?

— A paraszthadsereget le kellett szerelni — jelentette ki harciasan Lomov, különösen megnyomva a „kellett" szót. — Már holnap mindenkit a forradalom zászlaja alá kell szólítani! Ha most megadjuk magunkat, akkor minek olyan nagy feneket keríteni! — Leninre nézett, csak őhozzá szólt,

csakis őhozzá. — Maximális energiával ki kell fejlesztenünk a forradalom kibontakoztatásának taktikáját.

Zinovjev felállt, és a cserépkályhához lépve, feléje nyújtotta kezét. Úgy látszik, még nem hűlt ki a kályha.

— Az egyetlen katonai erő, amellyel számolnunk kell, a német hadsereg — jegyezte meg a kályhát tapogatva. — Még ma táviratozni kell a németeknek. Tudnunk kell, mit akarnak. — Megfordult, és hátával nekitámaszkodott a langyos csempéknek.

Pjotr az órára pillantott: Kokorevnek már a Szmolnijban kell lennie. Most nem szeretett volna kimenni. Kritikus pillanat volt. Hogyan fejlődnek az események? Kinek az álláspontja győz? Buharin gondolata hatást keltő: a forradalmi hadsereg, amint a régi világ bástyáit ostromolja! Mi lehet ennél szebb és lelkesítőbb? Trockij egy szóval sem említette a maga „se háború, se béke" tételét, de csak arról beszélt. Megkérdezni Berlint és Bécset, és aztán várni — ez a „se háború, se béke". Mindazok, akik döntő lépéstől félnek, Trockij tételének árnyékában akarnak meghúzódni. Végül, a Lenin által felvázolt perspektíva, habár tragikusan súlyosnak, de világosnak látszik! Megmenteni a forradalmat! Mellesleg, valahol itt van a válasz a nyughatatlan Sztucska kérdésére is: kit követ a nép, kire hallgat Oroszország? Lehet, hogy a vita ezzel nem ér véget, de az értelme már világos. Mindaz, amit mondtak, lényegében egy kérdésre korlátozódik, hogy békét kínáljanak-e a németeknek vagy sem? Erre a kérdésre a szavazás adja meg a választ. Mikor kerül rá sor? Legkorábban egy óra múlva.

Pjotr megindult a folyosón. Kokorev szembe jött vele.

— Van öt perce, Pjotr Dorofejevics? — Köpenyéből még dőlt a hideg és a füst: úgy látszik, az autóban, amelyen iderobogott, erősen dohányoztak.

— Igen, van.

Kokorev megállt, utat engedve a mögöttük siető távírász-

lányoknak, és ezzel értésére adta Pjotrnak, hogy bizalmas beszélgetés vár rá.

— Ha valóban elküldik a németekhez, magával akarok menni.

Azzal elment. Ma miért szűkszavúbb a szokottnál? Vajon kérte őt, avagy kész tényt közölt vele? Az utóbbi a valószínűbb? Szóval ő, Pjotr nem egyedül megy a németekhez. De miért izgatja ez? Kettesben minden körülmények között könnyebb, különösen ha olyan derék fiú van mellette, mint Kokorev.

Pjotr Lenin szobájába sietett, s a folyosón csaknem összeütközött Sztucskával.

— Akár be se menjen — mondta Sztucska. — A többség Lenin mellett van. — Majd, habozva hozzátette: — Maga még nem válaszolt a kérdésemre.

— Válaszolok — mosolygott Pjotr. — Válaszolok — és tovább ment.

54

Pjotr elhatározta, hogy megvárja az anyját, de az álmosság és a meleg legyőzte. A sokszínű kaukázusi takaróval borított pamlag közvetlenül a kályha mellett állt. Pjotr lehevered ett, és a meleg falhoz simulva elaludt. Álmában hallotta, hogy anyja valahol a közelben nyikorogtatja nagy csizmáit, komoran dünnyög: „Uramisten, hol, merre kóborolt... miféle szelek hajtották?" És még: „Elpusztulunk... elpusztulunk..." Majd hirtelen egészen világosan, mintha már nem aludna: „Nem, kisasszony, mi Belogyed Pjotr Dorofejevicset keressük." Kinyitotta a szemét, bár nagyon nehezére esett. Kokorev állt az ajtóban, sárga bőrben, és mellette Lelka, de valahogy olyan furcsa, hasított ujjú, organdi ruhácskában, valóban kisasszony.

— Bocsánat, Pjotr Dorofejevics. — Kokorev hivatalos, mint mindig. — Magáért küldtek. Nem, nem kérés, hanem parancs. Majdnem parancs — helyesbített.

— Öt percet kapok?

Kokorev szintén nagyon hivatalosan az órára pillantott („Ez már Lelkának szól", gondolta Pjotr), úgy válaszolt:

— Igen, nem többet.

Tisztelgett, mint ahogyan bizonyára a hadseregben szokott, összecsapta a bokáját („Ez is Lelkának szól" — gondolta Pjotr), és kiment.

A Delage eloltott lámpákkal várt, de a motort nem kapcsolták ki. Elindultak. Elhagyták a Lityejnijt és bekanyarodtak a Nyevszkijre. Tizenegyre járt, de a város szokatlanul népesnek látszott. Egymás után robogott el mellettük, előzve, egy Lloyd és két vadonatúj Daimler, amilyenek már régen nem jártak Pítyer utcáin. Milyen garázsokban őrizték ezeket, milyen lakatok és reteszek mögött? Valahol jobbra kitárult egy kapu, és zajos csapatban fiatalok tódultak ki rajta, határozottan ünnepi tömeg. De meg a házak is valahogy másként festettek, mint két héttel ezelőtt, amikor Pjotr megérkezett. Mindaz, ami csillogni-ragyogni tud — a csillárok csiszolt kristálya, keményített abroszok, tükrök és bronz —, az ablakokba tódult, felfénylett, felragyogott. Úgy látszott, a vén Pítyer valóban a maga óráját várja.

— Lenin aludt?

— Dehogy! Harmadik éjszaka le nem hunyta a szemét. Majd ha a levelet elküldte, akkor . . .

Pjotr azt gondolta: „Napok és éjjelek egybefolytak, mint akkor Pornicban."

A Szmolnijnak csak itt-ott néhány ablaka volt világos: Csicseriné, Podvojszkijé, és még egy nagy ablak a második emeleten: az övé. A Szmolnijba is beköltözött a fáradtság.

Lenin dolgozószobájának ajtaja félig nyitva volt. Pjotr megismerte Vlagyimir Iljics hangját: telefonált. Úgy látszik, ő is meghallotta a közeledő lépéseket, szék tolódott, és Vlagyimir Iljics ellépett az asztaltól.

— Nos, eljött a mi óránk is, forradalom futára — szólt, és az asztalon heverő telefonkagylóra pillantott. — Egy pillanatom sincs, hogy elbúcsúztassam magát... Most Hoffmann jön, minden egyéb később — mondta szinte vidáman. — A levél Csicserinnél van. Jó utat.

A meghűlt Csicserin, sállal a nyaka körül, maga elé ültette Pjotrt.

— Ne vegye zokon, hogy megismétlem ezt a mondatot: itt valóban a maga temperamentumára és, hogy is mondjam, az akaratosságára van szükség. Eljön persze az idő, amikor majd nekünk is lesznek ügyosztályaink, és azokban török, perzsa és görög asztalok, és mögöttük fehérgalléros diplomaták, most azonban a maga ügyosztálya... vonatra ül és rajta! — Az előtte levő sötétkék borítékra pillantott, amely erős szállal volt átkötve, és rajta nagy piros viaszpecsétek, olyan súlyosak és kerekek, mint az órája. — Itt van a Hoffmann tábornoknak szóló levél, bejelentjük, hogy elfogadjuk a németek feltételeit... Kénytelenek vagyunk elfogadni. — A boríték búsan hevert az asztalon. Pjotr nem sietett elvenni. — Azonnal induljon.

— Dvinszkbe?

— Igen, Dvinszkbe, a támadó németek elé. — Csicserin hirtelen elhallgatott. Lehet, hogy most lelki szemeivel látta, amint a februári fagykérges orosz utakon, behavazott tájakon át déltől északig árad a gonosz német hullám. — A levelet mielőbb át kell adni. Minél előbb... — Nem fejezte be, de nem is volt rá szükség, anélkül is világos volt minden. — Adja át, és térjen vissza Pityerbe. — Csicserin a mellényzsebébe nyúlt az órájáért, de aztán eszébe jutott a fali-

óra, és felpillantott rá. — Jó utat! Igaz, vigye magával Kokorevet, ő tud franciául, ez nélkülözhetetlen.

Természetesen a harcmezőn egy ember is katona, gondolta Pjotr, de ha bajtárs van melletted, az erők nemcsak megkétszereződnek. Talán éppen erre gondoltak, amikor úgy határoztak, hogy Kokorevet elküldik vele.

És a kis tolatómozdony a hozzákapcsolt hálókocsival, rajta fehér, zománcozott táblán a felírás „Petrograd—Helsingfors" — belerobogott a februári éjszaka nyúlós homályába.

Úgy tervezték, hogy a vonat éjjel két óra körül érkezik Dvinszkbe, de valahol Pszkovon túl a tolatómozdony kisiklott, s a megérkezés vagy másfél órával eltolódott. Mintha azért is lassított volna a vonat, hogy Pjotr jobban szemügyre vehesse ezt a kegyetlen vész sújtotta orosz földet.

A februári éjszaka homályában a hó ibolyaszínűnek látszott, a szürke katonaköpenyek sötétlilának, csaknem feketének tűntek. A vasúti pálya mentén, mintha bizonytalan kéz rajzolta volna, kis dűlőút futott. És rajta mindenütt katonák alakja, mintha lefelé futnának a lejtőn, hátszéllel hajtva. Erejük már régen nincs, csak a szélben reménykedhetnek. Ne adj, isten, hogy elcsendesüljön.

Az első éjszaka vége felé két katona szállt fel a vonatra, egy fehér szemöldökű öreg és útitársa. Mindketten a csapatukhoz igyekeztek.

— Micsoda stratégia folyik ott — semmi! — mondta az öreg. — Ha modern eszközöket és mértékeket alkalmazunk olyasmire, mint a lelkiismeret züllése, akkor a katasztrófa méretei mindent meghaladnak! — Maga elé tartotta a kezét, és mintha beszélgetőtársat látna benne, ahhoz szólt, azt figyelte. — Tudja meg, fiatalember, hogy a tízmilliós orosz hadseregben másfél millió harcolt, a többiek hátul lebzseltek. Minden frontkatona háta mögött lényegében hat hadbiztos! Milyen volt ennek a hat embernek, vagyis hogy nyolc és fél milliónak, az a terhes valamije, amit lel-

kiismeretnek neveznek? És annak a másfél milliónak, aki mindezt látta, milyen? — Az öreg katona keze megremegett, alig bírta egyenesen tartani. — Azt mondja: túloz az öreg! Megengedem, hogy nem mind a hat volt pimasz alak, és egyáltalán nem olyan sok gazember volt köztük. — A keze most nemcsak reszketett, hanem jobbra-balra ingott. — Pimasz alakokat csináltak belőlük, mint ahogy kesztyűket és bőröndöket csinálnak. Hogy úgy mondjam, gazembereket gyártó üzem! Legális katonaszökevény, kétfejű-sasos pecséttel az igazolványán, őfelsége szökevénye! — Az öreg katona megkönnyebbülten leengedte a kezét. — Az olyan hadsereg, amelyben az elveket felrúgták, nem lehet harcképes — fejezte be csüggedten.

Az, akit az öreg katona fiatalembernek nevezett, valójában középkorú volt, fekete hajába már sok ősz szál vegyült. Csak a hajához hasonlóan szürkés-bronzszínű arcbőre állt ellen az idő támadásának. Nehéz lett volna megmondani, hogy ez az ember hivatásos katona-e vagy civil, aki csak most vonult be, de a katonás szabású öltöny igen jól illett rá.

— Nekünk könnyebb kitartani ezek mellett az elvek mellett és megvédeni őket, tábornok — felelte.

— Nem nyelvbotlás ez? — kérdezte az öreg katona. — Könnyebb?...

— Igenis, könnyebb — mondta a fiatalabb. — A hadsereg azért rúgta fel az elveket, mert felrúgta az a társadalom, amelyben létezett. Minálunk másként lesz.

— Bocsánat, maguknál hogy lesz?

— Igazságra alapozott társadalomban ez elképzelhetetlen.

— Adja isten — szólt a tábornok.

A mozdony erőlködve pöfög — kapaszkodó. A fülke ajtaja nyitva. Pjotr látja, hogy Kokorev az ablaknál cigarettázik. Valahol mögöttük alacsonyan felkelt a hold, és az ablakon túl haloványan fénylik a hó, fénylenek a felhők is a hómező felett. Kokorev cigarettája felparázslik, a kinti táj elsötétedik.

— Pjotr Dorofejevics?

— Igen, Vaszja.

— Azt mondta, hogy fegyver nélkül az ember nem ember.

— Mondtam.

— Maga . . . ölt már?

Pjotr azt gondolta: „Most mindjárt fogom magam, és beszélek neki Ogyesszáról meg Koroljovról. Elmondom elejétől végig, és minden világos lesz előtte, és talán előttem is. Mihelyt egy titok nem titok, nem is teher többé. Vorovszkijnak nem tártam ki a lelkemet, Kokorevnek kitárom — nem furcsa? Ha már kitárulkozom, hát Vorovszkijnak! Kitárulkozni és teljesen megérteni mindent . . . Vorovszkijnak! De most lakat alá a szívet!"

A vonat kerekei alatt feldübörögtek a sínek, és egy híd rácsos tartói siklottak el lassan mellettük: folyó felett robogtak.

— Miért kell ölni . . . szükségtelenül?

— De ha szükséges? — sóhajtott Kokorev.

Még mindig a rácsos tartók suhantak mellettük, és dübörögtek a sínek a vasúti kocsi alatt.

— Ha szükséges lenne, ölnék, bár nem könnyen.

— És meg tudná ezt mondani annak a nőnek, akit szeret?

A vonat most lefelé robogott. A mozdony füstölt.

— Nem, nem tudnám — mondta Pjotr.

— És ha ő kérdezné?

Füst lepte el az ablakot.

— Akkor se mondanám meg.

— De hazudni annak a nőnek, akit szeretünk?

A füst elszállt, de a kocsiban nem lett világosabb. A hold felhőbe bújt. Feketén terültek el a földek, egybeolvadva a fekete erdőkkel s a komor égbolttal.

— Minden attól függ, hogy kivel beszélünk — mondta Pjotr.

— De egy nőnek, egy nőnek hazudna? — erősködött Kokorev.

— Talán nem — felelte Pjotr.

Sokáig robogott velük a vonat. „Nem", „nem", ismételte magában, de a kerekek hangos kattogása, a sínek zúgása, a mozdony riadt füttye sokszorosan visszhangozta ezt a szót.

— Ki ő? — kérdezte végül Pjotr. — Ismerem?

— Egyszer hallottam — jegyezte meg eltűnődve Kokorev —, hogy Csicserinnel Repnyinről beszéltek.

Pjotr összerezzent.

— Jelena Repnyina?

— Igen — bólintott Kokorev. — Ismeri?

Pjotr úgy érezte, nem könnyű válaszolnia.

— Ismerem.

Pjotr már bánta, hogy Jelena nevét kiejtette. Úgy vette észre, hogy a válasza nyugtalanítja Kokorevet. A matróz nem kérdezett többet. Késő éjjel, amikor Pjotr felébredt, Kokorev még mindig az ablaknál állt. Van valami közös ebben a két emberben, Kokorevben és Repnyinában: áldozatkészség, magasztos, és, ó, jaj, tanácstalan kötelességfogalom. De mért olyan izgatott? Jelenát látja talán képzeletben az ő, Pjotr oldalán? Odakint ismét bágyadt fényűn tornyosult a hó, a fehér köd mintha betört volna a kocsiba, és Kokorev arca láthatóvá lett.

Belogyed azon kapta magát, hogy nem tud már úgy gon-

dolni Jelenára, ahogy első találkozásuk után gondolt. Akkor még Jelena és Kira találkozásáról ábrándozott, és elképzelte, hogy barátnők lehetnek. De most?

Valahol Rezsici előtt a vonat megállt.

Lovas németek vették körül a vagont. Még messze volt a reggel, de már köd terült a mezőkre, olvadó hó és miért, miért nem, nyirkos fehérnemű illata érződött. A németek leszálltak a lóról, és felkapaszkodtak a töltésre. Pjotr az ablakból látta, amint egy nyakigláb tiszt kurta köpenyben és lábszárvédőben, hasztalanul próbált rágyújtani: úgy látszik, a gyufa teljesen átnyirkosodott.

A tiszt nem véve ki a meggyújtatlan cigarettát a szájából, valahogy mulatságosan feldobta két hosszú lábát, és beszállt a kocsiba. Olajosbarna arca volt és fekete haja. Enyhén begörbített kezét a sapkája ellenzőjéhez emelte, és megszólalt, nem nézve a szemükbe:

— Az iratokat... méltóztassanak...

Igen, így mondta: „méltóztassanak", és ettől szomorkás hangulat támadt. Nem fért a fejükbe, hogy orosz mezőn német lovasjárőr fogadja őket, oroszul beszélő tiszttel az élén.

— Tehát Hoffmann tábornokhoz mennek? — A tiszt ismét tisztelgett, és visszaadta az iratokat. — Mondhatni parlamenterek? No hát, én segítek, de... ez nem olyan egyszerű. — Csak most vetette fel szórakozott, fénytelen tekintetét. — Folyik a harc... már folyik...

Kiszállt a vagonból, és kisvártatva két katonával tért vissza.

A szemafor lassan felemelkedett, a vonat elindult.

A tiszt le sem tette a köpenyét, mintha csak negyedórára szállt volna be, mindjárt állomáshoz ér a vonat, és ő kiszáll. Egyébként a pályatest mentén ott vágtat a német lovas járőr, kíséri a vonatot, és ott jön a tiszt almásszürkéje is.

Kokorev az ablaknál állt, a vagon túlsó végében, és nagy

ritkán, óvatosan a németre pislantott. Pjotr látta, hogy ilyenkor a szeme összeszűkül, s orrcimpái remegnek.

— Ez a német magának ellenszenvesebb, mint a többi? — kérdezte tőle halkan.

— Igen — felelte Kokorev, nem fordulva feléje.

— Pedig talán egy jó órát állt a szélben és várt ránk — mosolygott Pjotr, a humorérzéke azért nem hagyta el. — Aztán olyan udvarias volt: nem kiabált, nem indulatoskodott, szinte egy szóra elhitte . . .

— És fogságba ejtett — tette hozzá Kokorev.

— Megálljunk csak, fogságba, azt mondja? — Pjotr most már mindent értett, de a hangját nem változtatta meg. Nem várta, hogy éppen Kokorevtől hallja ezt a szót.

— Igen, és maga addig lesz fogságban, ameddig a németnek tetszik. — Kokorev a kocsi végébe pillantott, és orrcimpája ismét megremegett.

— De . . . Hoffmann? — kérdezte Pjotr, mintha Kokorev minden egyes szava kinyilatkoztatás volna számára. Közelebb ment hozzá.

Kokorev elmosolyodott: tetszett neki, hogy ilyen fontos beszélgetést kezdeményezett. Azelőtt ez bizonyára nem történhetett volna meg.

— Hát éppen ő küldte ide ezt a tisztet azzal, hogy addig tartsa magát vissza, amíg neki, Hoffmann-nak tetszik.

Pjotr a németre pillantott, aki mintha meg se moccanna, csak bámul ki az ablakon, amelyen túl sebesen üget a lovas járőr és a lovas nélküli almásszürke.

— No hát mindjárt oda megyek hozzá — szemével a tiszt felé intett —, és megmondom neki: ne gondolja, hogy engem becsapott.

Kokorev megdörzsölte a kezét, nem a tenyerét, hanem a kézfej hátát dörzsölte egymáshoz. Arca krétafehérre vált, és a sűrűn gyöngyöző verejtékcseppek mutatták, hogy mennyire rosszul érzi magát.

— Egy kérdést akarok feltenni — mondta Pjotr, a németre mutatva —, egy utolsó kérdést.

Kokorev megriadt:

— Meg akarja fenyegetni?

— Csak annyit mondok, hogy Hoffmann-nal akarok beszélni.

— Megtagadja, Pjotr Dorofejevics.

— Akkor megfenyegetem.

Pjotr látta, hogy Kokorev fülcimpái kivörösödnek.

— Pjotr Dorofejevics, ne tartsa gyerekségnek, de jobb, ha én teszem.

— Magának nincs joga — felelte Belogyed olyan hangon, amely semmi kételyt nem hagyott maga után afelől, hogy ezt a feladatot nem bízza másra.

— De ha a német fegyverhez kap, én lelövöm — mondta Kokorev, és megtapogatta a farzsebében lapuló kis browningot.

— Ezt ne tegye — szólt Pjotr.

— Megteszem, Pjotr Dorofejevics. Nem állom meg.

— Ne tegye — ismételte Belogyed, de magában azt gondolta: „Talpig ember ez a Vaszja Kokorev!"

Pjotr a kocsi végébe ment, ahol a német állt. Minél közelebb ért hozzá, annál lassúbbá váltak a lépései. Mintha azt akarná, hogy a szavak kimondása előtt a lépése, ez a kimért, lassú és talán fenyegető járás, figyelmeztesse a tisztet.

— Tiszt úr . . .

A német csak nézett ki az ablakon, mintha valami nagyon fontos dolog történne ott, ahol a lovak ügetnek sebesen.

— Mikor láthatjuk a tábornokot?

A tiszt Pjotr felé fordította a szemét, csak a szemét, nem az arcát, mintha a hosszú nyaka megmerevedett volna, és nem tudná forgatni.

— Nehéz a kérdésére felelnem — mondta.

— Mikor adhatjuk át neki a levelet? — Pjotr kissé felemelte a hangját, azt akarta, hogy minden egyes szava a folyosó túlsó végébe is elhallatsszék, ahol Kokorev áll.

A tiszt szögletes válla felhúzódott, csodálkozást fejezett ki.

— Nem tudom — mondta.

A német magas válla mögött az ablak volt. Távolabb a vasúti pályatest. Azon túl a mező. Messze, oldalt, egy domb mögött, világosodott, bizonyára ott kel fel a nap. A vonat lassan ment, és a német lovascsapat könnyedén ügetett mellette.

— Azt akarom mondani magának ... — kezdte Pjotr tagoltan — ha izgatott volt, mindig tagoltan kellett beszélnie, különben a szavak egymásra torlódtak, és zűrzavar lett belőle. — Azt akarom mondani — ismételte még lassabban, érthetőbben, és egyúttal hangosabban is, hogy Kokorev mindent halljon —, átlátok a szándékán.

— Miféle szándékon? — A német elmosolyodott. Csodával határos látvány: egy fa-ember, aki éppen csak a kezét-lábát tudja mozgatni, hirtelen elmosolyodik!

— Magának itt kell minket tartania, hogy néhány órát nyerjenek.

A tiszt válla ismét csodálkozást fejezett ki.

— Nem igaz. — Szemével a távoli kis erdő felé intett. — Hoffmann nincs ott. — Az ablakhoz lépett és lenézett: vízmosás húzódott alant. — A vízmosásra meredve folytatta: — Síkság vesz körül, akár a tenger. — A havas mezőn jártatta a tekintetét: valóban tengerhez hasonlított, határtalan, domború felületét aranyló csík osztotta ketté: mögöttük már felkelt a nap. — Más dolog, ha majd Dvinszkbe érünk. — A tiszt biztatóan sóhajtott, és nyomban hozzátette: — De ki tudja, mikor lesz az.

A lovak pedig vágtattak, és lila árnyékok terültek a hó-

ra. A nap még alacsonyan állt, s az árnyékok hosszúra nyúltak, az úttól, ahol a lovak haladtak, csaknem a látóhatárig.

A vonat megállt, a lovak elhagyták, és egy lejtő eltakarta őket. Először a lábukat szelte le, majd a törzsük is eltűnt, csak a fejük látszott még sokáig a mező fehér síkján. Pjotrnak a Kubány jutott eszébe. Ott volt ez, amikor a lovak a folyón úsztak át — bátran belementek a vízbe, prüszkölve, vad pofájukat magasba tartva, aztán a víz egyre feljebb és feljebb emelkedett, még egy pillanat, és ellepi a lovat, de akkor a ló hirtelen mintha kötélen lógott volna, az ár felkapta és sodorta magával. Csak a riadt-dühös lópofák maradtak fenn a folyó hullámos vizén.

A vonat most a nyílt mező közepén állt, és a látóhatár kereken ölelte körül. Még csak be se kell a vagon ajtaját csukni — eredj, amerre akarsz!

— Más dolog, ha majd Dvinszkbe érünk — ismételte a tiszt, és még mosolygott is megértően.

Nem olyan naiv ez a német, ahogy Pjotr szerette volna. Még csak nem is próbálta őt tartóztatni. A kocsi ajtai nyitva vannak, eredj, amerre akarsz, csakhogy mikor érsz így célhoz, ez a kérdés. De ebben sem a tiszt a hibás. Valóban, hát tehet ő arról, hogy az orosz föld olyan nagy? Eredj, amerre akarsz!

A lovak már ismét kibukkantak a lejtő mögül, és árnyékuk furcsán megtört, úgy vánszorgott a havas mezőn, mintha kificamodott volna a lábuk.

Pjotr visszatért Kokorevhez.

Estefelé Dvinszkhez közeledett a vonat.

A katonák előjöttek a fülkéből (addig nem is adtak életjelt magukról), és a vagon ajtajába álltak.

— Én most odamegyek, és követelni fogom — szólt Pjotr.

— Pjotr Dorofejevics, nem akarom magát lebeszélni, de talán . . .

Kokorev kigombolta az ingzubbonya zsebét, kigombolta, majd ismét begombolta, és Pjotr közvetlen közelből, a szeme előtt látta a kezét, vörös ujjait, s a természetellenesen rövid körmöket, a bőrszálkát a gyűrűsujjon, és egy elsötétült körmöt az egyik mutatóujjon (véletlenül rácsapódott kalapács nyoma lehet), jellegzetesen fiús kezét.

— Nem, én megyek — mondta Pjotr.

Kokorev a szájához emelte a kezét, gyorsan leharapta a bőrszálkát, és ujjára pillantva, összeszorított öklébe rejtette: vérzett.

Pjotr odament a tiszthez, aki az ablaknál állt, és lassan, látható élvezettel fésülködött. Kékesfekete, csillogó haja volt, mint a holló szárnya. Amikor a fésülködést befejezte, simogatni kezdte a haját. Két fehér tenyere lágyan fogta közre a fejét.

— Itt átadhatjuk a levelet?

A tiszt tovább simogatta a haját.

— Nem tudom.

A vonat jó kétszáz méternyire állt meg az állomástól. Közte és az állomás közt félig behavazott üres vágányok húzódtak. A nap, mielőtt a látóhatár mögé tűnik, mintha megállt volna a föld felett.

Pjotr felvette a kabátját, sapkáját.

— Az állomáson van telefon?

A tiszt még mindig az ablaknál áll, kinézett.

— Nem tudom.

Pjotr a külső ajtóhoz lépett.

— Nem engedik ki — vetette oda kurtán a tiszt, és hangjában, most először, ingerültség csengett.

Pjotr leugrott a hóba.

A tiszt tüsténT ott állt felette.

— Lőni fogok!

De Pjotr már megindult a síneken.

Egy pillanat csend, egy pillanat tűnődés, majd ismét a tiszt hangja:

— Még egyszer figyelmeztetem, jöjjön vissza!

Pjotr csak ment.

Semmi zaj, csak a jégkérges hó ropog a lába alatt — napközben olvadt —, és nesztelen árny halad a síneken.

Pjotr számolt: egy, kettő, három... Három másodpercet kell kiszámolni. Ha addig nem dörren el a lövés, mehet, akár Minszkig!

A háta olyan érzékeny lett, mintha kegyetlenül megperzselődött volna. Különös, de érezni tudta a hó hideg leheletét, meg a csendben lemenő februári nap szelíd érintését, és a szél mozgását, amely hűvös-ruganyos tenyerével a lapockái közé hatolt.

Kokorev öt lépésre állt a tiszttől, a browningot köpenye ujjába rejtve. A tiszt rákiáltott Pjotrra: „Lövök!" — de még csak nem is nyúlt a szegletes csípőjéhez, amelyhez mintha hozzászögezték volna a Mauser-tokot. Hátán a bőr alighanem ugyanolyan érzékeny lett, mint Pjotrén. Pjotr mögött állt a német, a német mögött pedig Kokorev.

56

Éjfélkor fogadta őket Hoffmann a tábori törzsben, valahol Dvinszk és Breszt között.

Nyitott kályha mellett ült, amelyben régen kialudt a tűz, és vastag gyapjúzoknis lábát melengette.

— Ezek az orosz mocsarak! — dünnyögte, és úgy nézett az ablakra, mintha itt, a ház falánál terülne el a mocsár. — Odavan a lábam, oda, járni se bírok!

Hoffmann számára a német vezérkar orosz osztályán

végzett munkája nem volt hiábavaló — az orosz nyelvben szépen előrehaladt.

A borítékot felbontatlanul átadta a mellette álló adjutánsának. Az adjutáns felvette az asztalról a nagy papírvágó ollót, élvezettel törte fel a pecséteket, elvágta, és ügyesen kihúzta a fonalat.

Elolvasta a levelet, és tartózkodó fejbólintással tudtára adta Hoffmann-nak, hogy ez az az okmány, amit a törzskarnál vártak.

Hoffmann azonban ettől még nem derült jobb kedvre, fogta az okmányt, és rövidlátóan végignézte a két kis oldalt. Aztán feltekintett, talán hogy elbúcsúzzon az oroszoktól, és hirtelen megpillantotta Pjotrt.

— Holnapra vártam magát, vagy még inkább holnaputánra. — Mintha restellené az örömét, hozzátette: — Holnapután nagyobb kényelemmel fogadtam volna.

Pjotr körülnézett: zöld bársonnyal bevont táblákon lovagi fegyverek és páncélok, a formájukról ítélve teuton fegyverzetek: pikkelyes páncélingek, acélsisakok, díszes markolatú kardok. Szemmel láthatóan germán citadella ez orosz földön, német báró kastélya. A báró kiterjedt birtokok és sajtgyárak ura. Sajtot gyárt és páncélokat gyűjt.

Hoffmann az orosz vendégeknek a közelében levő karosszékekben mutatott helyet, és parancsot adott, hogy hozzanak be teát.

— Bocsánat, biztosan az erős teát szeretik, magam főzöm be — mondta.

Pjotr tiltakozott, de Hoffmann a szekreter egyik kis fiókjából négyzet alakú fadobozt vett elő, körmével kitapogatva a bevágás vonalát, felnyitotta. Erősen fűszeres, száraz tea illata érződött.

— Mikor indultak Peterburgból?

Így mondta: „Peterburgból".

Pjotr felelt, Hoffmann azonban nem figyelt rá; fölösleges kérdés volt, de fel kellett tennie.

— Simán... — egy darabig keresgélte a szót, majd kinyögte: — értek ide? — Ez a kérdése kevésbé elvont, mint az előbbi. — Nem akadályozták az utazásukat a német... csapatok? — Nem szégyellte megkérdezni, holott nagyon is jól értesült, a gazember! — Milyennek látta a császár hadseregét? — No, ez már több a soknál, csak nem bókokra vadászik?

A kérdések pedig egyre lényegbevágóbbak lettek. Hoffmann mintha Pjotr háta mögött állna, és ujjai hegyével óvatosan, de eléggé kitartóan lökdösné őt a legfontosabbhoz. Úgy látszott, a kérdések a hosszú fektetéstől összepréselődtek az agyában, és most hirtelen hallatlan erővel törnek ki — mint ahogy az emberkéz alkotta havasi tó teljes súlyával ránehezedik a kiásott alagútba tóduló vízre, és a víz szinte megkeményedik, földet is lehet ásni vele, meg sziklákat dönteni, fákat irtani, turbinák lapátjait forgatni.

Hoffmann az egyik fegyvertartóra pillantott, majd a saját gyapjúzoknijaira, és kiment a szomszéd szobába. Tükörfényes csizmában tért vissza, és mielőtt leült volna, egy ideig ott állt Pjotr előtt, mintha lehetőséget akarna adni neki, hogy jól megnézze.

— Van egy pillanat — szólalt meg váratlanul —, amikor a hadsereg magától megy előre, és senki sem állíthatja meg, sem tábornok, de még a császár sem. — Keresztbefont karral állt most Pjotr előtt. — Megállítani annyi, mint... katasztrófát idézni elő.

Pjotr felállt, Kokorev is követte példáját.

— A nagy sebességet is fékezni lehet — mondta Pjotr.

Hoffmann jobb csizmája megmozdult. Hoffmann mind erélyesebben topogott.

— Igazán nem értem magukat, bolsevik urak! — kiáltott fel, s az asztalhoz közeledett. — Maguk békét kérnek, és

röplapokkal árasztják el a katonáinkat. — Az asztal fölé hajolt. — Itt van, tessék! Ez a maguk röplapja, bolsevik urak?

Egy papírlapot nyújtott Pjotr felé, olyan rikító sárgát, hogy belefájdult a szem a nézésébe.

— Ha ez kérdés, úgy most aligha helyénvaló.

— Nem kívánok feleletet: a maguk ócska papírja és a rossz németségük... Hallgassa csak! Hol is a fiatal szemem?

Kihúzott egy fiókot, csészealj nagyságú nagyítólencsét vett elő, és bátran az arcához emelte — ajka, majd az orra is fenyegetően megduzzadt.

— Itt van, nézze csak meg, no, nézze! — A sárga papírlap remegett a kezében.

Belogyed nézte, és azt gondolta magában: minden ellenségben Koroljovot látja! Mindazokban, akik gonosz szívükkel a föld terhére vannak, mindazokban, akik pusztító lánggal égetik, mindben, mindben.

— Egy ilyet meg tudna ölni? — kérdezte Kokorevtől, amikor Hoffmann rezidenciáját elhagyták.

Kokorev feléje fordult:

— Nem tudja elfelejteni a beszélgetésünket?

— Nem tudom.

Távolabb reflektorfény villant fel és aludt ki, ott várt rájuk a német gépkocsi, hogy az állomásra vigye őket.

57

Már hajnalodott, amikor a vonat Pétervárra ért, és Pjotr a pályaudvarról egyenest a Szmolnijba ment. A város mintha nem is gondolna a fenyegető veszedelemre. Egy házmester teljesen háború előtti, vakítóan fehér és friss kötényben

mozgott az úttesten, s úgy suhintgatott a seprűvel, mint egy kaszával. Évszázadokra felhúzták ezt az embert. Egy girbes lovacska, parasztszánba fogva (honnan jöhet, az Ohtáról vagy messzebbről?) szalmarakományt húzott — csak nem a kandallókat fűteni? A Tauriai-palota előtt vörös karszalagos katona állt. Kistermetű volt, a palota oszlopai pedig sudárak, szigorúan ünnepélyesek és hihetetlenül magasak, de a katona úgy nézett rájuk, mintha éppen hozzá illenének.

A Szmolnij, mint mindig, ébren volt. Ott, ahol a főlépcső felér a második emeletre, Csicserinnel találkozott Pjotr.

— Lenin éjfélre várta magát, aztán hajnalra, most pedig — Csicserin előhúzta a zsebóráját — már talán hét óra is van, ugye?

— Nyolc — felelte Pjotr.

— Sőt tíz perccel elmúlt. — Csicserin a szeméhez emelte az órát. — Maga nem valami gyors — jegyezte meg. — Én éjszakai bagoly vagyok, de ilyenkor még én is alszom. — Lassabban lépett. — Ha nem alszom, megfájdul a lapockám, és sajognak az ujjaim. — Széttárta az ujjait, és lassan mozgatta őket. — Igen, merevednek az ujjaim, s már nem bírok olyan gyorsan járni.

— Hoffmann nyugtázta a levél átvételét? — kérdezte Pjotr.

Csicserin felemelte a fejét — árnyékba értek.

— Igen. — Gyors pillantást vetett Pjotrra, túlságosan is gyorsat az állapotához képest. — A németek megállítják a támadást? — kérdezte.

— Nehéz megmondani — felelte Pjotr. — A helyzet továbbra is komoly.

Bementek Leninhez, de Vlagyimir Iljics nem fogadhatta őket, mert katonai szakértőkkel beszélgetett, és kérte, hogy negyven perc múlva jöjjenek vissza, addig pedig ne vesztegessék hiába az időt, hanem beszéljenek Trockijjal.

Trockij alig észrevehető fejbólintással jelezte, hogy mindjárt befejezi a munkáját, és kéri, várjanak kissé. Pjotr látta Trockij szélesen széttartott könyökét, meggörnyedt hátát, izmos nyakát, hanyagul megfésült, nagy tincsekben lógó haját. Nem minden irigység nélkül nézte, amint nem nagy, de erős keze végigfut a papíron, és a teleírt lap lágyan az asztalra terül. Képzettársítás folytán a síknyomó gép jutott eszébe, amelynek munkáját Bernben figyelte meg egyszer: még a levegőnek sem volt ideje elhátrálni a gépből kihulló lap elől. A papírlap, mielőtt a többire simult volna, egy pillanatra megállt a levegőben, puhán rugózott. Trockij olyan ütemes gyorsasággal ontotta a lapokat, mint egy gép, csak éppen nem rakta egymásra, hanem hanyagul szétszórta az asztalon. Pjotr, ahogy nézte, arra gondolt: hogy sorakozhatnak a gondolatai, ha így, ilyen simán, megállás nélkül tud egy cikket megírni. Látszott, hogy Trockij valóban mindjárt elkészül a munkájával, a lapok egyre növekvő gyorsasággal repültek ki a keze alól. Egyik egy székre esett, a másik az ablakpárkányra repült.

Trockij letette a tollat, fáradtan hátrafordult, és a titkárát szólította. Bejött a titkár — sáfránysárga arcú, testes fiatalember. Trockij közölte vele, hogy a cikk elkészült.

Majd levette a cvikkerét, és függőlegesen tartva az asztali lámpa előtt, törölgetni kezdte. Karcsú ujjai látható élvezettel tapogatták az üveget. Szeme így, cvikker nélkül elvesztette természetes élénkségét és csillogását, furcsán lapos és álmos lett. Mintha megsejtette volna ezt, feltette a cvikkert, és visszanyerte látását.

— Szóval Hoffmann-nál volt? — kérdezte, Pjotr felé fordítva a székét. Ügyesen csinálta, nem kelt fel róla. — És hajthatatlannak mutatkozott?

Pjotr azt gondolta: honnan tudja, hogy Hoffmann milyennek mutatkozott? Hiszen Csicserinnel nem találkozhatott. Különben, azt mondani, hogy „hajthatatlan" — egyenlő

a semmivel. Hoffmannról beszélve nem nehéz kitalálni, hogy hajthatatlan.

— Igen, nagyon felsőbbséges volt — felelte Pjotr.

Trockij szigorúan kérdezte tovább:

— Fenyegetőzött: „Ha nem kötnek békét, egész hatalmas erőnkkel legázoljuk magukat?" Ugye? Fenyegetőzött?

Pjotr csodálkozva nézett rá: „Az ördögbe, már mindent tud!" De vajon ez elég-e ahhoz, hogy látnoknak tekintse Trockijt? Valóban, ha Hoffmann hajthatatlannak mutatkozott, amit ő most megerősített, akkor természetesen könnyen elképzelhető, hogy a német haderő megindításával fenyegetőzött. Nem, ehhez semmiféle látnoki képesség nem szükséges.

— Igen, ez volt az értelme a válaszának — mondta.

Trockij felállt, szinte felpattant a helyéről — nem, nem olyan kimerült, ahogy Pjotr gondolta.

— És azt mondta, hogy egy nap múlva Pszkovban lesznek, a következő napon pedig Peterburgban! Így mondta vagy nem így?

Pjotr gondolatban nagyot káromkodott, ahogy talán még a kubányi idők óta egyszer sem tette. Nem, ez csakugyan csodával határos: ő volt Hoffmann-nál, és Trockij pontosan, a legkisebb részletekig (ezek a legcsodálatosabbak, ezek az átkozott részletek, ezeket nem lehet kitalálni!) mondja el a beszélgetésüket, mintha . . .

— Igen, beszélt Pszkovról is, Petrográdról is — felelte.

— És maga most nyilván azt gondolja, hogy én egész idő alatt Hoffmann íróasztala alatt ültem, amelyen egy csődör fényképe áll? Ezt gondolja-e most vagy sem, mondja meg őszintén, ezt gondolja?

Pjotr nevetett:

— Mi tagadás, olyan pontosan elmondta, hogy ezt gondolhattam!

Trockij most fel-alá járt a szobában.

— Akkor megmondhatom magának: nem voltam ott, de tudom, érti, tudom! — A szoba tágas volt, jól kiléphetett. — Pszkov és Peterburg! Hallja? Pszkov és még ráadásul Peterburg! A fajankó! Annyit megtehetett volna, hogy egy pillantást vet a naptárra, ott áll az orra előtt! Milyen évet írunk? Tizennyolcat! Mit ért ez hozzá, ez a kövér pingvin! Mind a pokol fenekére kerülnek, csak az idő marad meg! Az idő nem öregszik.

Egyre gyorsabb lépésekkel járkált a szobában, és ettől kimelegedett, a szeme fényesebb lett, a haja sűrűbb, a kézmozdulatai hevesebbek. Beszélt, de Pjotrnak úgy tetszett, hogy még mindig az íróasztalnál ül, és ontja a lapokat.

Hirtelen elhallgatott, csodálkozva nézett Belogyedre, eddig még egyszer sem nézett rá.

— Bocsánat, elvtárs, maga délen született?

— Igen, Lev Davidovics, Észak-Kaukázusban.

Trockij örvendezve bólogatott.

— Úgy, úgy. Megéreztem a beszédén.

— Kovács fia voltam, aztán a városba mentem.

— Ez helyes, rögtön észrevettem. — Még mindig örült, hogy felfedezte Pjotrban a délvidéki embert, de aztán elborult az arca, és egyre borúsabb lett. — Ez a Hoffmann nagy marha, ugye?

Pjotr elbátortalanodva távozott Trockijtól. A nyomdagép megállás nélkül zakatolt, s a papiros szabályos csomókba rakódott. Mi történt vele az imént? Elutazott, isten tudja, hová, a halállal nézett szembe, átszelte a német frontot egész mélységében, mindent látott, amit egy ember láthat, szerencsésen visszatért, és most hirtelen fatuskóvá, vastömbbé változott! Igen, éppen abban a pillanatban, amikor a szava aranyat ér (nem, nem azért, mintha olyan nagyon okos volna, hanem mert olyasmit látott, amit mások nem láthattak), hirtelen cserbenhagyja a beszédkészsége! Ha Szkobelev szobrát vinnék el a németek mögöttes területére,

bizonyára az is többet mondana! Soha ilyen szégyent! Talán nem is csak ő a hibás ebben? Nem, ez nem az erély és az ügybuzgóság jele. Az ügybuzgóság korrekt, az figyelmet kíván.

— Pjotr Dorofejevics, számításaim szerint a katonai szakértők már elmentek. — Csicserin jött elébe, úgy mondta ezt a „katonai szakértők"-et, hogy Podvojszkij is meghallja, aki egy kanyarulatból bukkant elő. — Bocsánat, Pjotr Dorofejevics, Nyikolaj Iljicshez van néhány szavam. — A rövid beszélgetés Podvojszkijjal a Szmolnij folyosójának félhomályában rendkívül fellelkesítette. — Nem szabad a katonai szakértők tapasztalatát lebecsülni — mondta Pjotrnak.

„Georgij Vasziljevics igazi fenomén — gondolta Pjotr. — Podvojszkij aligha sejti, hogy Csicserinnek egész hosszú, nehéz élete során még soha nem volt fegyver a kezében." Csendesebben lépett. „De mi haszna, hogy teneked volt? Mi haszna?"

58

Lenin dolgozószobájában mintha nem is lettek volna, olyan csend van és olyan friss a levegő. Csak enyhe levendulaillat érződik — senki se szereti úgy illatosítani magát, mint a katonák.

— Úgy vártam már — köszöntötte őket Lenin. — Folyton az járt az eszemben, vajon mit csinál ott... a futár? Ide üljön, hadd lássam!

Bizonyára ez is fontos neki, hogy lássa. Amit Pjotr nem tud elmondani, majd a szeme elmondja.

— Két órája jött meg?

— Másfél.

— Odafelé meddig tartott az út?

Pjotr elgondolkozott: a szokásos bevezető kérdések, szemmel láthatóan felderítés, könnyű, mozgékony.

– Hoffmann hol fogadta magát?
– Dvinszk elővárosában.
– Tábori törzs?
– Úgy vettem észre.
– Hogy néz ki Hoffmann?
Lassan kinyílt az ajtó, Trockij lépett a szobába.
– Azt kérdezem Pjotr Dorofejevicstől, hogy néz ki Hoffmann?
Lenin mintha azt akarta volna mondani: „A maga véleményét ismerem, most azt szeretném tudni, hogy Belogyed milyennek látta."
– Ahogy elnéztem őt – felelte Pjotr –, mintha a Képzőművészeti Akadémia modellfestészeti óráján lettem volna.
Lenin elmosolyodott, és Trockij is mosolygott, habár még mindig komornak látszott.
– Talán díszegyenruhában jelent meg, mint győző a legyőzött előtt? – kérdezte Lenin. – A németek szeretik ezt.
– Igen, díszben – felelte Pjotr közönyösen. – Csak nem csúcsos sisakban! Él bennük a teuton szellem. Ha fejébe húzhatott volna egy kétszarvas lovagi sisakot, bizony megtette volna! Mellesleg, ez az öltözék jobban illik az ő alaptermészetéhez – mondta.
– Teuton természet? – kérdezte Lenin. – Vajon nem az ősgermán doktrína híve, amely úgy szól, hogy az első csapást a keleti szomszédra, aztán a többiekre?
– Igen, ma ez a doktrínája. Azt mondta: „Az első bűnt Isten is megbocsátja."
– De az orosz tudása nem olyan kezdetleges?
– Igen, jól felkészült az Oroszország elleni háborúra.
Lenin felállt. Pjotr megfigyelte, hogy mindig ezt tette, amikor valamit alaposan végig kellett gondolnia. Úgy látszik, ő, Pjotr, olyasmit mondott neki, amit még nem tudott.
– De csakugyan nyers katona, hiányzik belőle az intellektus?

Pjotr habozott. Ismét úgy tűnt neki, hogy Lenin egy láthatatlan ellenféllel vitázik, szenvedélyesen hadakozik, érvel, észokokkal akarja meggyőzni.

— Nem, én nem pusztán a nyers katonát láttam benne, nem tartják őt annak az orosz katonák sem, akikkel beszéltem. Szerintük Hoffmann jóval tehetségesebb valamennyi német stratégánál, beleértve Ludendorffot és Hindenburgot is. Ahogy a tannenbergi hadműveletet végrehajtotta, abban elképzelés és mély megfontolás volt.

Lenin az ablakhoz tolt egy széket, felállt rá, és kinyitotta a szellőztetőablakot. Nagyon könnyen és látható élvezettel tette ezt. „Ha egy álmatlan éjszaka után még ilyesmihez van kedve — gondolta Pjotr —, akkor bizonyára nagyon egészséges."

— A katonáktól úgy hallottam, hogy bírálta Ludendorffot, és eléggé nekiment — mondta Lenin. — Ez a merészsége a tekintélyére alapult vagy egy magas rangú személy pártfogására?

— Én úgy látom, hogy tekintélyére is — felelte Pjotr. — Nem érdekünk ostobának tüntetni fel őt, annál kevésbé, mert az a harminc hadosztály, amely még mindig ellenünk jön, reális erő.

Szünet támadt. Trockij felállt, és lassan a szoba túlsó végébe ment, ahol egy kis asztalkán egy üveg víz volt.

— A borítékot természetesen nem maga előtt nyitotta fel? — kérdezte Lenin.

— De igen, a jelenlétemben, és tüzetesen áttanulmányozta.

— A reagálásában nem volt semmi rögtönzés? — kérdezte tovább Lenin. — Mindent előre betanultak?

Pjotr megpróbálta összeszedni a gondolatait. „Valóban, hogyan is reagált Hoffmann a levélre? Mi volt ebben a reagálásban a legfontosabb, milyen részletek kísérték?"

— Igyekezett belém szuggerálni, hogy „könnyebb egy tá-

madást megindítani, mint megállítani". A háborúban van olyan pillanat, bizonygatta nekem, amikor a parancsnokság elveszti hatalmát a csapatok felett, ez a támadás kezdete... Kétszer is megismételte: „Ha egy teljes sebességgel robogó autó minden fékét működésbe hozzuk, ízzé-porrá törjük magunkat."

Odakint hóvihar kerekedett, a szél olykor a szellőztetőablakig hatolt, és egy kis havat szórt be a szobába. A hó februáriasan puha volt, és nesztelenül hullt a padlóra. Csicserin az ablakra tekingetett, és fázó kezét dörzsölte.

— Az volt a benyomása, hogy Hoffmann autója még mindig száguld?

— Igen... sőt még nagyobb sebességgel, mint tegnap.

— Inercia?

— Szándékosság, úgy gondolom.

— Ez csak a maga feltételezése?

— Nem, arra alapítom, amit a tulajdon szememmel láttam: nehéztüzérséggel, lőszerrel és üzemanyaggal megrakott szerelvények tartanak kelet felé.

— Azt mondta: nehéztüzérséggel és üzemanyaggal? Mit jelent ez maga szerint?

— Még három nap támadás, és a németek Pítyert lőhetik...

Lenin a jobboldali falra sandított, ahol európai Oroszország térképe lógott. Mintha még egyszer lemérné a németek útvonalát: Minszk—Pszkov—Pítyer. Minden utat világosan látott.

— Még egy kérdés: ebben a Ludendorff—Kühlmann-párviadalban a németek nem olyan egységesek, mintsem gondolnánk. Hoffmann kinek a pártján van?

„Itt vége az én tudományomnak — gondolta Pjotr —, de hogy valljam ezt be?"

— Úgy gondolom, Ludendorffén... De, őszintén megvallva, amikor oda mentem, nem gondoltam erre...

— Erre is kell gondolnunk... Hogyan viselkedik az orosz tisztikar azokon a helyeken, ahol átutazott?

— Dvinszkben a tisztek felvarrták a váll-lapokat.

Lenin keze a homlokához kapott, és búsan ott maradt.

— És kérdezhetek magától még egyet: hogyan értelmezi mindazt, amit ezekben a napokban látott? Mi rejlik a németek lépései mögött, milyen számítás?

Pjotr elgondolkozott: úgy látszik, Lenin azt akarja, hogy ne csak válaszoljon a kérdésekre, megfontolt és pontos választ adjon, de értékelje is mindazt, amit ezekben a napokban látott, pontosan mérlegre tegye és meghatározza.

— Minden utat elözönlenek a csapatok, a műutakat, földutakat, vasutakat — mondta. — Az embernek az a benyomása, hogy a németeknek nincs nyugati frontjuk, csak keleti van. Úgy látszik, itt feltétlenül eredményt kell elérniük. Még ma sem biztosak benne, hogy sikerült.

Pjotr körülnézett, és tekintete váratlanul Trockijéval találkozott. Trockij szeme nagy figyelmet tükrözött.

— A németek áradata nem állt meg? — kérdezte Lenin.

— Hoffmanntól jövet azt láttam, hogy a németek vonulnak.

Trockij felállt, csaknem felborította a széket.

— Még akit golyó talált, az is tovább megy — szólt, s felvett egy poharat.

— Úgy gondolja, hogy a németeket halálosan sebesültnek tekinthetjük? — kérdezte Lenin.

Pjotr Trockij kezére pillantott, amelyik a poharat fogta, és észrevette, hogy a körme egy icipicit festve van.

— Nem, miért? A sebük egyelőre még nem halálos, de eléggé súlyos, hogy ne másokat fenyegessenek, hanem a saját fejükre gondoljanak.

Lenin most azt nézte, amint Trockij törékeny kezében a víz óvatosan ömlik az üvegből a pohárba.

— A saját fejükre? — ismételte, s őszinte érdeklődéssel

figyelte, miként végződik ez a művelet az üveggel és a pohárral. — Szerintem pedig félre kell verni a harangokat és mozgósítani a népet.

— De akkor mi értelme a békekötésnek? — kérdezte Trockij. Kis kortyokban itta a vizet, mint ahogy a bort isszák, lassan, szájában tartva a hűs italt, még ízlelgette is. — Nyilvánvaló igazság: az egyik kizárja a másikat.

— Nyilvánvaló igazság kevesebb van, mint ahogy mi hiszszük olykor. — Lenin így mondta: „mi", kíméletből Trockij iránt. — Ebben az esetben éppen hogy nem zárja ki egyik a másikat.

Trockij kiitta a vizet, és visszatéve a poharat az asztalra, kényelmesen elhelyezkedett — határozottan nem sietett, mintha időt akarna nyerni: minél tovább húzza, annál jobb.

Pjotr most azt is meglátta, hogy Trockij körmei tetszetősen hosszúkás, mandula alakúak. S arra gondolt, hogy ez az ember nyilván sokáig és kitartóan készült rá, hogy a mostani helyzetét elfoglalja; nemcsak a történelmet tanulmányozta és nyelveket tanult (megfigyelte, hogy angol beszédében élénk szellem sziporkázott), de megtanult szónoki emelvényről beszélni, jól viselni a ruhát, és egy láthatatlan ritmusra lépni és ilyen művészien festeni a körmét; csalhatatlanul tudja, hogy milyen nyakkendő és milyen bajusz illik az arcához, és... Pjotr Leninre pillantott, és látta a gondosan megstoppolt kabátujját, és azt gondolta, hogy bizonyára ő is egész életében készült ezekre az izgalmas napokra, de nyilván sok minden, amit amaz elsajátított, tőle idegen maradt... Ebben a bőrkabátos és munkászubbonyos emberekkel tele házban Trockij külön úton jár.

— Még semmi sem világos! — kiáltott fel Trockij, megfordulva. — Egyetlen pillanat alatt minden jóra fordulhat. Mindenük felrobbanhat és semmivé válhatik.

Trockij az ablakhoz ment. Lassan világosodott a fehéres pétervári hajnal. Hó szállingózott. A ködlepelből kibonta-

koztak a szomszéd háztető körvonalai és a Szmolnij-székesegyház kerek formái, az egész most egyformán sárga volt. Trockij nem vette le szemét az ablakról, így könnyebben tudott magán uralkodni.

Lenin még mindig nagyon figyelmesen nézett rá.

— Ideje, hogy kimondjuk: vége a forradalmi frázisnak! — szólt keményen. — Ha a szerződést nem írjuk alá, akarjuk vagy nem akarjuk, de elveszejtjük a forradalmat.

Trockij, mintha ellökte volna magát az ablaktól, az asztalhoz sietett.

— De a népet ellenállásra kell szólítani. Fegyver? Majd harcban szerzünk. — Felszegte a fejét, és, amint ez nála a vita hevében lenni szokott, ajka megremegett és elhalványodott.

— Nem vitatkozom tovább! — jelentette ki Lenin jóságos, mi több, szelíd hangon, amelyen a legkategorikusabb véleményét szokta kimondani, és maga elé húzott egy csomó még friss korrektúrát, amit az imént hoztak a nyomdából.

— A forradalmi frázisok politikájának vége. — Trockij szeme közé nézett. — Ha folytatódni fog... — Elhallgatott, mintha azt fontolgatná, kimondja-e, amit mondani szándékozik, vagy várjon még. — Lev Davidovics, emlékszik, hogy vetettem fel a kérdést a Központi Bizottság legutóbbi ülésén? Úgy gondolom, nem szükséges megismételnem.

Lenin egyszer sem éreztette, hogy a csaknem három hónapja folyó nehéz párharcot ő nyerte meg, és ez némi előnyt nyújt neki. Addig a pillanatig nem éreztette, míg észre nem vette, hogy Trockij ignorálja ezt a tényt. Az előbbi hangnemben folytatni a beszélgetést annyi lett volna, mint biztatni Trockijt, ez pedig nem volt szokása. Értésére adta, hogy a szavakról át kell térni a tettekre. Kimutatta, hogy előnyét pontosan és keményen realizálja.

Most pedig a nyomdai levonatokkal foglalkozott. Óvatosan választotta külön egyik nedves lapot a másiktól, és szét-

rakta őket az asztalan. Pjotr pillantása egy kis negyedrét papírlapra esett, amely a lendületes lenini írással volt teleírva, szélein a szedő jellegzetes ujjlenyomatai. A két utolsó sor alá volt húzva: „Veszélyben a szocialista haza! Éljen a szocialista haza!" Lenin nyilván az éjjel írta a felhívást, és azonnal nyomdába adta.

— Georgij Vasziljevics — Lenin megszakította az olvasást —, hogy is hangzik maguknál, a nemzetközi jogban, ez a meghatározás: „Szerződést aláírni annyi, mint erőt gyűjteni?" Így van?

— Igen — felelte Csicserin felélénkülve, és fáradt szemében a reggel folyamán most először csillant fény. — „Vereségnél a békeszerződés az erőgyűjtés eszköze."

Lenin végigment a szobán, egyik falától a másikig, és megállt az európai Oroszország térképe előtt.

— Nem gondolja, Georgij Vasziljevics, hogy a katonai blokád most politikai blokáddal fog párosulni?

Pjotr megfigyelte: ezt a mondatot, amely eddig Trockijnak szólhatott volna, Lenin most Csicserinhez intézte. Úgy látszik, Oroszország külügyeiben új szakasz kezdődik.

59

Pjotr déli egy órakor ért haza, és senkit sem talált otthon. Anyja bizonyára az Ohtára ment kenyérért. Elalvás közben visszagondolt Lenin szobájának hideg félhomályára, Csicserin fázós kezére, s Vlagyimir Iljicsnek a hideg és a fáradtság ellenére is döngő lépéseire. Meg a Csicserinhez intézett szavaira, arra, amit a katonai és a diplomáciai blokádról mondott. Nem, Lenin számára Csicserin nemcsak hivatásosabb, képzettebb, tapasztaltabb, de összehasonlíthatalanul alkalmasabb, talán a származásánál, sőt az élettapasztalatánál fogva a másik világgal való érintkezésre.

(Lélektanilag az olyan ember, mint Csicserin, számíthat a másik világ némi bizalmára — a repnyini probléma!) De nemcsak ez befolyásolta Lenin elhatározását, gondolta Pjotr, sőt biztosan nemcsak ez. Breszt továbbra is Oroszország legfájdalmasabb sebe maradt. Még a legádázabb harc előtt állnak, és Lenin azt akarja, hogy olyan ember legyen mellette, aki a breszti problémában is egyetért vele, nem pedig ellenlábasa.

Amikor felébredt, az ablakokat sötétség függönyözte, és valahol a ház túlsó végében szokatlanul hangosan ketyegett az óra, ahogyan csak hajnalban ketyeg.

A vonat már elindult, amikor behozták a delegátusok és a szakértők gépelt névsorát. Belogyed átfutotta a jegyzéket: Szolovjov-Leonov — Ogyesszában ismert ilyen nevű embert. Az illető buzgón képezte magát, és az Ogyesszától északra élő német telepesek segítségével németül tanult. Pjotr úgy emlékszik, hogy szürke szemű, hórihorgas ember volt, bolgár keresztöltéssel hímzett, lenvászon orosz ingben járt, és Nietzschét szerette idézgetni. Pjotr tizenkettőben és tizenháromban is látta őt Ogyesszában. Tizenötben már nem volt ott, azt beszélték, Amerikába ment.

Az emlékek, mint szél szította lángok, egyre fényesebbre gyúltak, újabb és újabb részletek merültek fel. Pjotrnak kedve támadt viszontlátni régi ismerősét, és végigment a vasúti kocsin. De sem szakállat, sem lenvászon orosz inget, sem, úgy vélte, szürke szemet nem látott. „Nyilván egy névrokona lesz" — állapította meg magában, és tovább már nem is gondolt rá — a tűz éppolyan gyorsan kialudt, mint ahogy támadt.

Késő este valaki bekopogott a fülke ajtaján, kitartóan kopogott:

— Bocsánat, nincs itt Belogyed elvtárs?

— De igen, tessék.

A belépő láthatóan irigylésre méltó egészségnek örvendett, mert olyan erővel rántotta meg az ajtót, hogy az csaknem kiszakadt a helyéből.

— Petro!

Hát persze hogy az a Szolovjov-Leonov, természetesen szakáll és lenvászon orosz ing nélkül, de minden egyéb a régi rajta.

Az első félórában száguldó iramban folyt a beszélgetés: nevek, évek, városok kavarogtak. Majd hirtelen csend támadt.

— Mi van ott, a nagy tengeren túl? — kérdezte végül Pjotr, közelebb húzódva Szolovjovhoz, és válla a ruganyos vállhoz ért. — Amerika milyen?

— Új világ, új! — kapott a szón a másik. — Nem, nem is a föld túlsó fele, más bolygó!

— Megállj csak... azon a bolygón Trockijjal nem találkoztál?

Szolovjov figyelmesen nézett rá.

— Honnan tudod? Találkoztam.

— No és ott milyen volt?

Szolovjov nem húzta el a vállát Pjotr vállától.

— Tudod, Petro, Trockij, az nem olyan egyszerű.

— Azt én is sejtem, hogy nem egyszerű — mondta Pjotr —, de mégis milyen?

Szolovjov nagy, jóságos kezével megszorította a vállát:

— Aludjunk rá egyet, Petro. Hagyjunk valamit reggelre is.

— Úgy legyen!

60

A vonat lassan ment, reggelre még Pszkovig sem jutottak. Hóvihar tombolt, a befagyott kis tavak és folyók tompán fénylettek. Novoszeljében egy öreg vasutas szállt fel. A fejére kötött gyapjúkendő alól kilátszott a sapkája szegélye.

— El sem tudom képzelni, hogyan folytatják az utat — mondta az öreg, és fagytól kivörösödött ujjaira lehelve, óvatosan megmozgatta őket. — Minden vágányon csapatszállító szerelvények állnak! Még ha kiverik is ezt a dugót, a folyónál úgyis megakadnak, mert a hidat felrobbantották!

Pjotr bevezette őt a szalonkocsiba, ott gyűlt össze a delegáció.

— Felrobbantották a hidat — szólt az öreg, ahogy belépett, és lecsavarta fejéről a kendőt, megigazította a sapkáját.

— Bocsánat, hajtány van Novoszeljében? — kérdezte Joffe.

— Ha az nincs, legalább egy parasztszán? — tette hozzá Petrovszkij.

— Van ez is meg az is — felelte a vasutas, és tétován fogdosta a kendőt. — De híd nincs.

— Hajtányon eljutunk a hídig, aztán a szánon a folyón át — találta fel magát Karahan.

Úgy döntöttek, hogy a vonatot majd ellökdösik valahogy a hídig, közben pedig a hajtányt küldik előre. De csak másnap reggel jutottak el a hídhoz. Ott szánt béreltek. Azon hajtattak be Pszkovba, egyenest a „London" szálló bejáratához, és később a kis téglapalota kapujáig, ahol a német városparancsnokság székelt — a delegáció legkésőbb huszonnyolcadikán Bresztben akart lenni.

Déli egy órakor futott be a vonat Bresztbe.

Egy ősz ezredes — sovány, és hosszú karú, a bőre lángvörös — mintha a földből nőtt volna ki.

— Hoffmann tábornok megbízott, hogy a német császár őfelsége delegációjának nevében . . . — látható nehézség nél-

kül beszélt oroszul, miközben Csicserinre meresztett szeme fenyegetőn kitágult.

Csicserin, tekintetét a földre szegezve, türelmesen hallgatta a német ezredest. De valahányszor feltekintett, és a pillantásuk találkozott, elsápadt.

— Schlobutten ezredes úr — szólt Georgij Vasziljevics. — A szeszélyes sors valahol már összehozott minket. A moszkvai főkonzulátus. Fogadás a német császár születésnapja alkalmából?

— Jóságos ég! — tört ki hirtelen az ezredesből, és arcát a rémület vagy talán a zavar pírja öntötte el, legyőzve bőrének vele született vörösségét. — Hiszen az még a múlt században volt!

— Nem, abban nem lehetett — mosolyogott Csicserin, önuralmát visszanyerve.

— Én a moszkvai szolgálatomat még a múlt században kezdtem, és emebben fejeztem be — jegyezte meg az ezredes; felhasználta a lehetőséget, hogy magát rehabilitálja.

— Nos, miután pontosan tisztáztuk ezt a mindkettőnk számára fontos körülményt, most már Breszt földjére is ráléphetünk. — Úgy tetszett, hogy Csicserin még egyszer nekifohászkodik, és porrá zúzza az ezredest, de ehelyett váratlanul nagylelkűséget tanúsított iránta.

— Hoffmann tábornok... a... nevében... üdvözlöm önöket — kezdte újra gépiesen az ezredes.

— Köszönöm — felelte Csicserin, és a többiekkel együtt a peron túlsó végébe ment, ahonnan kijuthattak a pályaudvar előtti térre.

Az autók lassan áthaladtak a városon (Pjotr jósnak érezhette magát: az itteni templomok valóban katolikus templomoknak látszottak), átrobogtak egy hídon, és beértek a vár területére. Nagy erőd volt. A falak kívül estek a szem látókörén, de Pjotr úgy vette észre, hogy zárt kört alkotnak.

Több épület kapott helyet a körben, köztük egy templom és egy kőből épült, egyszerű, de csinos kis palota.

— Ez a Fehér-palota — mondta Schlobutten. — Itt írják alá a szerződést! — Sokatmondóan felemelte az ujját.

Pjotr kiszállt az autóból, és néhány lépéssel eltávolodott a palotától.

— Hát ide jött Oroszország megszégyenülni. — Felnézett. Szolovjov komor. Mintha egész úton nem aludt volna, arca elzöldült.

Amikor Pjotr belépett Csicserin szobájába, Georgij Vasziljevics az ablaknál állt, és egy lovat figyelt, amely egy fa körül járkált.

— Úgy vettem észre, Georgij Vasziljevics, hogy abban a párbeszédben az ezredessel a pályaudvaron... Abban a pillanatban, amikor egyetlen csapással leteríthette volna, hirtelen megkímélte őt.

— Megkíméltem? — kérdezte Csicserin, és Pjotr látta, milyen büszkén ágaskodik fel a kis szakálla, bár a szeme még mindig a lovat követte. — Olykor előnyösebb megkímélni az ellenfelet, mint tönkrezúzni. Semmi sem érzékelteti annyira az ellenfél vereségét, mint az ilyenfajta kímélet, és ugyanakkor lehetővé teszik a kapcsolat fenntartását. A diplomáciában nem kell sietni a kapcsolatok megszakításával, még ellenség esetében sem. Maid bebizonyítom magának.

Most a zöld posztóval bevont kis íróasztal mellett ültek, és Csicserin kifejtette a Pjotr és Hoffmann közötti beszélgetés tervét.

— Nem, ez nem elterelő harccselekmény, hanem hadművelet, ha úgy tetszik, taktikai manőver -- magyarázta. — Jól jegyezzen meg mindent, a részleteket is, éppen a részleteket...

Mint Londonban, amikor Pjotr Nabokovhoz készült, Csicserin ceruzát fogott, és fehér tenyerét letéve kettőjük közé,

mintha ráírt volna néhány nevet, ismételve: „Belogyed", „Hoffmann", „Schlobutten".

— Felhívom Schlobutten ezredest — a ceruza hegyével tenyerének arra a részére bökött, ahová láthatatlanul az ezredes nevét írta —, s megkérem, hogy ma fogadja magát. Első: maga és Schlobutten — a ceruza összekötötte a két nevet. — Tárgy: a legközelebbi ülés napirendje. Maga oroszul beszéljen vele és olykor angolul, de feltétlenül angolul. A beszélgetés legalább húsz-harminc percig tartson. A tulajdonképpeni napirend megállapítására tíz perc. A többi idő tetszés szerint. Hogy miről? Nem kell magát tanítanom. A japán kereskedők próbálkozásai, hogy bejussanak Ausztrália és Dél-Amerika piacaira. Amerikai üzletemberek a stockholmi tőzsdén... Európai benyomásai, természetesen csakis társasági szinten, hogy milyennek látja, és feltétlenül említse meg, hogy a németeknek kár volt Stockholmot a tárgyalások színhelyéül el nem fogadniuk, ez ártott a presztízsüknek. Ismétlem, feltétlenül beszéljen Stockholmról, és angolul. Ő nem valami erős az angolban, de szeret angolul beszélni. Úgy gondolom, lehetséges, hogy Hoffmann ott nyomban látni kívánja magát. Ne utasítsa vissza. Magát ebben a beszélgetésben egy dolog érdekli...

Csicserin kifejtette Pjotrnak az elképzelését. A Hoffmannnal való beszélgetésben Pjotr csak önmagát képviseli. Mindaz, amit Hoffmann-nak mond, csak az ő magánvéleménye. Belogyed hogy vélekedik? Az oroszok úgy értesültek, hogy a németek meg akarják büntetni őket, amiért február 10-én megtagadták a békeszerződés aláírását. A németek nyilván új szerződéstervezetet készítenek, az előbbinél sokkal súlyosabb feltételekkel. Elgondolás: Oroszország őszintén békét kíván, de nincs értelme, hogy Németország próbára tegye a türelmét. A fenyegetés persze az új Oroszországnak nem természete, de vannak objektív tényezők, amelyekkel a németeknek is számolniuk kell... És még egy: Pjotr emlék-

szik rá, mit mondott Lenin a Ludendorff–Kühlmann-párviadalról és ezzel kapcsolatban Hoffmann állásfoglalásáról? Kéri, Pjotr ne feledje el: ez a probléma továbbra is érdekli őt, Csicserint, és úgy gondolja, Lenint is.

61

A Schlobuttennel való találkozást négy órára tűzték ki. Pjotr tizenöt perccel előbb kilépett a házból. Kora este volt, nem-februáriasan derűs, vöröslő égbolt és ibolyaszínű árnyékok. Vecsernyére harangoztak, lassú, ütemes kondulások szálltak a város felett, és verődtek vissza a cserép-, vas- és bádogtetőkről, az erődfalakról, a téglával vagy kockakővel kirakott úttestekről.

És, mind e hangokon győzedelmeskedve, egy arab mén diadalmasan vitte a városban bőrbe öltözött lovasát. A vörösesbarna bőr ragyogott, és a lovas alakja, valamint a ló is, mintha bronzból lett volna. Az utcák elnéptelenedtek. Még a német katonák is eltűntek, és sajnálni lehetett, hogy ez a gyönyörűség — az erős vállú lovas, a vállára simuló vörösesbarna krómbőr, a lovas mozdulatlan-diadalmas alakja, a ló büszke ügetése, a paták csattogása és a lovaglóostor könnyű suhintása — észrevétlen marad. Mást is sajnált Pjotr: mi értelme ingatag pallót támasztani egy teherautónak, és fellökdösni rajta a lovat, aztán fedelet szerelni fölébe, nehogy a ló megfázzon, és vinni a kárpátaljai és a Visztula parti mezőkön, felperzselt erdőkön át, folyókon és mocsarakon keresztül, ahol nyakig vízben fekszenek a katonák, fél Európán át, hogy a pompás lovas ezen a telivéren egy orosz kisváros néptelen utcáin ügessen? Ki lehet ez a lovas, akinek kerekded formái lényegében a germán vitézség és fennhéjázás valamennyi szobrának másolatai? Köd zavarta a látást, és nehéz volt bármit is kivenni.

Breszti idő szerint öt órára Pjotr angol beszéde és a svéd fővárost illető áradozása megtette a hatását, és Schlobutten ezredes meghívta Belogyedet a főnöke szobájába.

Hoffmann, amikor Pjotrt megpillantotta, felállt, kényelmesen lehúzta a kesztyűjét, az asztalra dobta, és néhány lépést tett. Belogyed érzése szerint kiszámított szándékkal. Mintha ezzel azt akarná mondani, hogy az udvariasság szabályai bizonyos mértékben az ellenség földjére lépő tábornokra is vonatkoznak, ha intelligens ember.

Kezet fogtak, és Hoffmann visszaült a karosszékébe.

— A régi katonák még reménytelen helyzetben is inkább nem beszélnek az ellenség nyelvén — mondta angolul, és elvörösödött, voltaképpen a két füle vörösödött el, az arca sápadt maradt. — De ezek előítéletek! A német embernek egy nyelv se megy olyan könnyen, mint az angol. — Kutatóan nézett Pjotrra, és nevetve folytatta: — A szavakra gondolok, nem a kiejtésre! Egyszóval szeretek angolul beszélni! Akkor, Dvinszkben említette, hogy hat héttel azelőtt még Londonban volt.

— Nem egészen hat hete, tábornok úr — felelte Pjotr.

— Igen, igen, tudom, hogy az angolok, habár csak formálisan, Oroszország szövetségesei maradnak, és egyáltalán nem próbálok hadititkokat kifürkészni. — Nagy fülei még mindig lángoltak. — London tisztán emberi szempontból érdekel. Bevallom magának, szeretem Londont. Nem, nem a ködöt és a füstöt, hanem a nedves parkjait és köveit, a szigorú szépségét, amely még napsütés nélkül is vonzó.

— Amikor elutaztam — mondta Pjotr —, már beköszöntött a tavasz, és a Hyde-parkban az első hóvirágokat árulták. Az angolok a győzelem hóvirágjainak nevezték.

Különös, de Hoffmann érzékeny füle, mintha ezt a mondatot nem hallotta volna, lassan elhalványodott.

— Ezen a tavaszon a hóvirágban minden nép a győzelem hírnökét látja — jegyezte meg a tábornok, és úgy nézegette

magát az asztalt borító vastag üveglapban, mint egy tükörben; Pjotr csak most vette észre az üveg alatt a hatalmas fényképet, amely az asztalnak mintegy negyedrészét elfoglalta: Hoffmann lovát ábrázolta, pontosabban a ló fejét. A ló felgerjedt, és dühös szemében, amely most a gazdája felé fordult, láng lobogott. (Nem erről a fényképről beszélt Trockij?) — Igen, a győzelem hóvirágjai — ismételte Hoffmann, mint egy refrént, csak hogy közben másra gondolhasson, aminek semmi köze sem a hóvirágokhoz, sem, talán, a győzelemhez. — Belogyed úr, én az ügyről szeretnék beszélni, nyíltan, kertelés nélkül. — Váratlanul áttért az orosz nyelvre, és nem állta meg, hogy ezt a jó kifejezést is ne használja. — Lehet?

— Igen, kérem — felelte Pjotr, és ezt gondolta: „Nem, nem az angol nyelv és nem az angol főváros utáni hazug sóvárgás teszi érdekessé számára ezt a beszélgetést. Azt, amit most neki, Pjotrnak mond, bizonyára már régen el akarta mondani egy orosznak, ez fontos neki. Naiv dolog azt hinni, hogy amikor erre a találkozásra vállalkoztál, csak te fogalmaztad meg előre a feladatot."

— Belogyed úr, az oroszok ezúttal csakugyan azért jöttek Bresztbe, hogy békét kössenek?

„Lehetséges, hogy őszinte a kérdés, elvégre ő valóban azt hiszi, hogy korábban az orosz delegációban nem volt meg ez a szándék" — gondolta Pjotr.

— Ez ugyanolyan mértékben függ a német delegációtól is — felelte.

— Hogyan, Belogyed úr? — Hoffmann őszes, kemény szálú szemöldöke felhúzódott.

Belogyed még azt hiheti, hogy annak az arabs lónak a kantára, amely Hoffmannt Breszt utcáin röpítette, most kicsúszott a kezéből, és őnála, Pjotrnál van. Nem, nem kell meghúzni a kantárt, és visszafogni a lovat. Jobb megereszteni, hadd fusson, ahogy akar.

— Nem titkolom, Hoffmann úr, úgy értesültünk, hogy holnap olyan szerződést tesznek le az asztalra, amely . . . — A beállott csendben Pjotr még mindig a paták csattogását és a nyereg nyikorgását hallotta.

— Igen, igen, Belogyed úr. — A ló olyan sebesen ügetett, hogy Hoffmann alig jutott lélegzethez.

— Olyan szerződést teszünk le, amely nem egészen azonos az előzővel — mondta Pjotr, minden szava után kis szünetet tartva, s ez úgy hatott, mintha a ló most ügetésből vágtába csapott volna át.

— Nem azt jelenti ez, hogy az orosz delegáció ismét be akarja csukni az ajtót?

Itt az ideje, hogy mindent elmondjon, amit Csicserin tegnap este rábízott.

Pjotr beszélt, és időnként kinézett az ablakon. A Nyugati Bug látszott odakint, a partoknál könnyű hóval lepett jégpáncél alatt, a közepén már jégmentesen, feketén csillogott. Kis erdők fogták közre, a februári vízhez hasonlóak, feketék és feneketlen-sárosak, járhatatlanok. Megmagyarázhatatlan, de a nagy, nyugodt folyó puszta látása önbizalmat adott Pjotrnak. Oroszország békéért sóvárog, nincs ennél nagyobb vágya. De nem bármi áron akarja.

— Azt hiszi, hogy az új orosz hadsereg, amelyet most toboroznak, megvédi a forradalmat?

— Hiszem, Hoffmann úr.

A ló, úgy látszik, könnyű ügetésre tért át — a tábornok lélegzése csillapodott, csaknem nyugodt.

— Mire alapítja a hitét, Belogyed úr? Tudja, számomra ez szakmai kérdés.

— Bocsánat tábornok úr, de ez olyan hadsereg lesz, amelyre nem terjednek ki az ön ismeretei, sem az ön tapasztalatai.

— Ugyan milyen hadsereg lesz az? Igazán érdekel! — kérdezte Hoffmann nyugodtan; a ló ügetésből lépésre váltott, a tábornok ütemes lélegzését alig lehetett hallani.

— Olyan hadsereg lesz, amely a történelemben először, tudni fogja, hogy milyen célért áldozza fel magát — felelte Pjotr.

Hoffmann összecsapta a tenyerét, és a szíve ismét hangosan vert: a ló sebesen vágtatott Breszt utcáin, vaspatkós patái mintha a puszta köveken csattognának.

— Ez a magánvéleménye, Belogyed úr?

— Feltétlenül, tábornok úr.

— De mint a hivatalos személyek minden véleménye, ez sem lehet csak magánvélemény.

— De az, tábornok úr.

Hoffmann kitekintett az ablakon, egy pillanatra, és szinte hátrahőkölt: fekete víz, fekete erdő, és az ég is csaknem fekete.

— Belogyed úr ismeri az új szerződéstervezetet?

— Nem, csak találgathatok.

Hoffmann fogta a kesztyűjét, és letette a mellette levő székre.

— Most nem kívánom tudni — megnyomta a „most"-ot —, hogy holnap miként fogadja az orosz delegáció. — A szék felé nyúlt, és megérintette a kesztyűt, valamit kellett csinálnia a kezének. — De meg kell mondanom — kis szünetet tartott és figyelmesen nézett Belogyedre —, ha a német békefeltételeket elvetik, az azzal a veszéllyel jár Oroszországra . . .

— Milyen veszéllyel? — kérdezte Pjotr.

Hoffmann egy kis kék kötésű atlaszt húzott oda magához — csodálatos müncheni kiadvány, amire a németek olyan büszkék.

— Belogyed úr, nem akarom titkolni: a helyzetet a maguk frontján mi is ugyanúgy ismerjük. — Kinyitotta az atlaszt, és nagyítóért nyúlt. Pjotr azt gondolta: most felemeli a nagyítót, és megint Koroljovhoz válik hasonlóvá. Valóban, Pjotr számára minden, ami gonosz, Koroljov arcát és lényét

ölti magára. De Hoffmann nem vette fel a nagyítót. – A katonáik otthagyták a lövészárkokat és hazamentek. Többet mondok: a front gyakorlatilag összeomlott, és semmi sem áll ellen nekünk. Maguk ezt talán nem látják tisztán?

Pjotr megértette, hogy Hoffmann szavaiban van logika. De nem volt értelme, hogy ezt elárulja, még kevésbé, hogy elismerje.

– Úgy beszél, mintha a hadserege sikerei még kellemetlenebbül érintenék, mint bennünket? – jegyezte meg.

– A maga módján igaza van – mondta Hoffmann, feléje sandítva. Pjotr nevetése megriasztotta és aggodalomba ejtette. – Nem mintha minket bántottak volna vagy bántanának ezek a sikerek. Nem titkolom, stratégiailag egy nagy támadás előnyökkel kecsegtet, de rossz hadvezér az, aki, mielőtt a katonáit harcba vetné, nem kísérli meg ugyanezeket a célokat békés úton elérni.

– Nekem azt mondták, hogy Kühlmann miniszter úr támogatja Breszt elvét – jegyezte meg Pjotr olyan hangon, mintha csakis ezzel a mondattal folytathatná a beszélgetést.

A tábornok szkeptikusan biggyesztette az ajkát.

– Úgy gondolja, hogy Breszt elvét csak az államtitkár úr támogatja?

A most felteendő kérdésével, gondolta Pjotr, teljesen meg kell fosztania Hoffmannt a manőverezés lehetőségétől.

– Bocsásson meg, önnek ugyanaz a véleménye Bresztről, mint Kühlmann államtitkár úrnak? – kérdezte.

– Maga is ennek az egyszerű képletnek a rabja: Kühlmann békeangyal, Hoffmann militarista. Sokkal bonyolultabb az egész.

– Milyen értelemben, tábornok úr?

– A döntés az államtitkár véleményét az enyémmel egyenlő mértékben tükrözi. Minden egyéb csak mendemonda, emlékiratokban a helye.

— Nos hát, az a fő, hogy válasz legyen, várni tudunk, elegen vagyunk, tábornok úr.

— Várjanak, Belogyed úr, mi nem kevésbé akarjuk a békét, mint maguk.

— Annál inkább, mert nincs olyan hátországuk, amilyet szeretnének — jegyezte meg Pjotr mosolyogva, és gyorsan a tábornokra pillantott. Ez nyílt gorombaság volt, de ilyen emberrel szemben, mint Hoffmann, teljesen helyénvaló.

Hoffmann felvette a kesztyűt, és a térdére csapott vele.

— A mi hátországunk rendben van, legalábbis annyira, hogy hátratekingetés nélkül harcolhassunk.

— A német és . . . az európai?

Hoffmann nem fojtotta el a sóhajtását. Ez az orosz ahhoz a tibeti csodadoktorhoz hasonlít, akit egyszer Japánban látott: az illető tökéletesen ismerte az emberi test anatómiáját, bekötött szemmel tudott szúrkálni, a tű hegye biztosan eltalálta a megfelelő ideget.

— Azt akarja mondani, hogy maguknak egy frontjuk van, nekünk pedig kettő? — Hoffmann elértette a vakmerő nyíltságot, amellyel Pjotr az utóbbi szavakat kimondta.

— Ön ezt nélkülem is jól tudja — jegyezte meg Belogyed.

Hoffmann kezdte felhúzni a kesztyűt.

— Annál inkább cselekednünk kell, ha a feltételeinket nem fogadják el. — Az asztalra támaszkodott. — Kénytelenek leszünk cselekedni — fogalmazta meg pontosan. — Kénytelenek . . . és nem csinálunk titkot belőle.

Még mindig ott állt, izmos kezével az asztalra támaszkodva — ha nem volna ott az asztal, összeroskadna.

— Nem titkolom, mint embert erősen foglalkoztat a kérdés, hogy mi történt Trockij úrral február tizedikén — kis szünetet tartott, nyilván a megfelelő szót kereste, hogy pontosan fejezze ki a gondolatát. — Milyen elgondolás vezérelte, milyen tervet akart felépíteni?

Belogyed zavart érzett. Ez a tábornok nagy jezsuita, csavarosabb az esze, mintsem kezdetben hitte.

— Trockij úr talán nem adott választ? — kérdezte mintegy mellesleg, értésére adva Hoffmann-nak, hogy az ő számára ez a kérdés egyáltalán nem olyan fontos.

— Engem Trockij úr magatartása a tárgyalásokon nagyon érdekelt — jegyezte meg Hoffmann olyan hangon, mintha nem is várt volna más választ, és a kérdését csak azért tette volna fel, hogy kimondja, amit mondani szándékozott. — Munkabírónak és eléggé ékesszólónak találtam Trockij urat — jegyezte meg. — Annál érthetetlenebb mindaz, ami február tizedikén történt. Előző nap, ha jól emlékszem, Rigáról volt szó. Trockij úr azt kérdezte, nem lehet-e Rigát meghagyni Oroszországnak. Az államtitkár az orosz delegáció fejének ezt a kérdését úgy értelmezte, hogy Riga a béke megkötésének egyetlen akadálya. Rosenberg követ megjelent Trockij úrnál, és felszólította, hogy írásban nyújtsa be a követelését. De Trockij úr ezt megtagadta. És mindkét fél megértette, hogy a tárgyalások kritikus stádiumba értek. És ekkor történt az, amit a világ a február tizediki események néven emleget. Trockij úr kijelentette, ezt most pontosan idézem magának. — Hoffmann az asztalon heverő dosszié felé nyúlt, de mielőtt elérte volna, felhagyott a szándékával, és legyintett. — Mindenki tudja, hogy mit jelentett ki Trockij úr február tizedikén: Oroszország nem köt békét, hanem befejezi a háborút, hazaengedi a katonákat, és erről értesíti a népeket és az államokat. Röviden: „Se háború, se béke!" — Merőn nézett Belogyedre. — Magyarázza meg, ez a döntés előnyös Oroszországnak? Megértem, hogy ez, hogy úgy mondjam ... csak Oroszországra tartozik, de ...

Belogyed elmosolyodott, az egyetlen lehetőség, hogy a kérdést elüsse — csak nem fog erről beszélni a tábornokkal —, ha tréfára fordítja a szót.

— Az utóbbi érve meggyőzött, tábornok úr, ez valóban Oroszországra tartozik.

Felállt. Hoffmann szemben állt vele, s az asztalt borító vastag üveglapra nézett, és Pjotrnak hirtelen úgy rémlett, hogy a tábornok széles arca az üvegben lópofaként tükröződik. Volt valami közös bennük, az ember és a ló képében, valami értetlen vadság, nyakas akarat. A lovat kétségtelenül abban a pillanatban fényképezték le, amikor sebes vágtában készült egy akadályt venni, veszélyes és szinte legyőzhetetlen akadályt.

Belogyed visszatért a szállására, s nem gyújtva lámpát, levetette a zakóját és leheveredett. (Ködös égbolt sötétlett Breszt felett, a Bug felett. A Tyiraszpoli-kapu mögött terebélyes felhő látszott, mint egy hatalmas tölgy koronája.) És mint akkor, amikor Dvinszkben járt, ismét megpróbálta emlékezetébe idézni mindazt, amit előző nap mondtak neki a katonák Hoffmannról. A legkeserűbb gúnnyal beszéltek róla, és Pjotr ezt készséggel megértette. A század elején Hoffmann Mandzsúriában szolgált mint katonai attasé az oroszokkal harcoló japán hadseregnél. (Harminckét éves volt akkoriban, de felső ajka már eléggé megvastagodott, hogy a hízelgő figyelmet és az utálatot is kifejezhesse.) Majd visszatért hazájába, és néhány évet Elzásznak szentelt. Alkonyattájt, amikor a kis határszéli falu porfelhőbe burkolózott, a leendő tábornok hátaslován átnyargalt a falu terén, és zajtalanul a mező felé tartott. Nyergében himbálózva a német birodalom sorsán elmélkedett, hogy merre igyekszik majd gőgjének utat vágni, Nyugaton vagy Keleten, és az ő egyéni sorsa is miként alakul, hiszen a Mandzsúriában gyűjtött orosz tapasztalatokat Elzászban nem gyümölcsöztetheti. A Kelet-Poroszországba történt kinevezését mintha maga a sors rendelte volna. Ha

valahol megmutathatja a tudását, hát itt és nem másutt. Az Oroszország ellen indítandó háborúban a tevékeny és még nem öreg Hoffmann végre megtalálhatja igazi helyét. (Utálkozó ajka dühöt is kifejezett.) Aztán a háború és a győzelem — egyik a másik után. Hej, de kár, hogy a lova nem fehér! Nem is olyan régen a meghódított városokba még fehér lovon vonultak be a győztesek. Aztán következett Breszt, és alkonyattájt, amikor a köd tavaszi áradásként lepte el a lapályokat és árkokat, és egészen a városig hatolt, a tábornok kinyargalt sebes lován a kísérteties tavak közé. Ködszegély takarta a lova gyors lábait, és az egyenletes vágta siklásnak tűnt. Ilyen pillanatokban a tábornok szinte a felhők közt lebegett. Az álmai csakugyan ott szárnyaltak.

Ne tápláljunk illúziókat a tábornok valódi szándékai felől, gondolta Pjotr. Elég esze van hozzá, hogy lássa a legközelebbi célt, és elég akarata, hogy el is érje. Ha a döntés a legcsekélyebb mértékben is függ ettől az embertől, akinek vastag ajka leereszkedést és utálkozást is fejez ki, akkor nem szabad a veszélyt lekicsinyelni.

A köd már elérte a vár falait, amikor Pjotrt Csicserinhez hívták. Csicserin a forró kályha mellett állt, és tűnődve egy Ovidius-kötetet lapozgatott. Úgy látszott, csak az imént jött haza: keze kivörösödött, a szeme párás. Szeles februári idő volt odakint.

— Beszélt Hoffmann-nal? — Zsebkendőt húzott elő, és megtörölte a szemét. — Protokolláris társalgást folytattak vagy a lényegről beszéltek?

— Érzésem szerint a lényegről, Georgij Vasziljevics.

Csicserin becsukta a könyvet, és vigyázva az asztal legszélére tette. (Pjotr már ezelőtt is észrevette, hogy Csicserin nem érzi az asztal szélét — a könyvek lecsúsznak, és nagy zajjal esnek a földre, a kistányérok sehogy sem tudnak megmaradni az asztallapon, olykor még a régi óra is hirte-

len elveszti szilárdságát, és csúszkálóssá lesz, ami pedig természeténél fogva nem éppen javallott.)

— Mi a szándékuk?

— Hoffmann értésemre adta, hogy a hadseregük támadáshoz gyűjt erőt. Szerintem már felkészült a támadásra, és megindul, ha mi . . .

— Visszautasítjuk a követeléseiket?

Csicserin nem mozdult a helyéről: arca szárazon fénylett, ajka szigorúnak látszott.

— Csak részletes beszámolót fogadok el. Üljön le.

Az íróasztal melletti karosszékre mutatott. Pjotr leült. Csicserin arrább ment, és egy fekete viaszosvászonnal bevont dívány szélén foglalt helyet.

— Szinte úgy éreztem, hogy Hoffmann várt — kezdte a beszámolóját Pjotr.

62

Március harmadikán szeles idő volt Bresztben. Riadt, rendezetlen csapatban, alacsonyan szálltak a felhők, hol látni hagyták a napot, hol ismét eltakarták. Még amikor a nap fénye a földre hullt, melege akkor sem fokozódott, s a szakadozott hólepellel takart mezők, a folyó és a belefutó kis patakok barnás vize, meg a téliesen csupasz fák, olyan hidegek voltak mind, mintha örökre eltávozott volna belőlük az élet. A város is elcsendesült és furcsán figyelővé lett, csak a csúcsos tetők vonalai rajzolódtak ki élesebben.

A Fehér-palota a szovjet delegáció szállásától egy macskaugrásra volt. Nem kellett autó, a delegáció tagjai gyalog indultak neki. Szokolnyikov ment legelöl, és kissé elmaradva tőle Karahan. Nehéz volt együtt menniük. Szokolnyikov gyorsan járt, Karahan ráérős lépésekkel, méltóságteljesen. Mögöttük Grigorij Petrovszkij botja kopogott.

Csicserin ezekben a napokban észrevehetően elfáradt, láthatóan nehezére esett az összeszíjazott, nagy aktatáskát cipelni. Nyitott autón robogtak el mellettük a német delegátusok. A németek nem tagadták meg magukat: ünnepi alkalmakkor (ez a nap pedig ünnep volt a számukra) a vár területén is autón jártak.

Alighogy Pjotr az ülésterembe belépett, a hórihorgas Mirbach jött elébe. Mirbach gróf nem idegenkedett az elemi igazságtól: a figyelem élteti az emberi kapcsolatokat, és ki kell fejleszteni őket.

— Ma Athén jutott eszembe! — szólt csaknem ujjongva; arannyal hímzett díszmundérjában nagyon ünnepélyesen festett. — Athén jutott eszembe, és elmentem a templomba... Hogy szerettem Athénben templomba járni! Nincs szebb a templomi éneknél... — Ragyogott az arca, és kivillantak korához képest meglepően fiatal fogai. — Tudja, amikor a basszusok brummognak a templom homályában, az igazán pompás! — Mirbach arca sugárzott, szemében szelíd fény csillogott, és a mundér gazdag aranyozása is ünnepélyesen ragyogott. — Nem, nem könnyen válok meg egy országtól, és nehezen szokom meg az újat. Most, ahogy itt körülnézek, azt gondolom: hogy válok meg Oroszországtól?

Pjotr hallgatta és arra gondolt, hogyan lelkesedhetik valaki olyasmiért, ami tulajdonképpen tökéletesen közömbös a számára? Mert csak nem hiheti komolyan, hogy Mirbachnak ebben a pillanatban, éppen ebben, annyira fontos a templomi énekről beszélni? Csupa mosoly az arca, és mintha még az aranyhímzések is szívélyességet árasztanának, míg ugyanakkor az értelme közönyös. „Kellem nélkül nincs diplomata — most bizonyára ezt gondolja magában. — És minden körülmények között meg kell nyerni az embereket, még ha nem is tudhatja, hogy valaha is hasznukat veheti-e."

Pjotr körülnézett az ülésteremben. Mintha külön erre a napra rendezték volna be. Minden a nagy asztalt borító posztó sötét színéhez hangolt: a kemény karosszékek, az egyszerű drapériák, de még a félhomály is, amely élőt és élettelent egyaránt szomorkás színekre fest. Az elfüggönyözött ablakokat mintha megszűkítették volna, nehogy, isten őrizz, túl sok fény hatoljon a terembe.

Pjotr kinézett az ablakon. A borongós égbolton a bágyadt nap fázósan sűrű felhő- és füstleplekbe burkolózott. Itt van hát ez a szomorú márciusi nap, amelyet az ellenség arra a célra választott ki, hogy századokra fémbe és kőbe vésse Oroszország nyomorúságát.

Megcsendült a csengettyű — szinte zsongítóan szólt. Az elnököt láthatóan megzavarta ez a könnyelmű hang, és sietve leeresztette a kezét.

— A legegyszerűbb ülésezési módot javasolom — szólt az elnök, és Hoffmann szemébe nézett, mintha a teremben elhelyezkedett tiszteletre méltó gyülekezetet, a hosszú asztal körül ülő mind a száz embert most csakis ő, Hoffmann képviselné. — A szerződést hangosan felolvassák, egyik cikkelyt a másik után, és minden egyes cikkelyt nyomban megvitatunk. Elfogadják? — Noha a kérdés mindenkihez szólt, az elnök Hoffmannra pillantott. Hoffmann szótlanul lesütötte a szemét. — Ellenvélemény nincs. Elkezdjük a felolvasást. — Az elnök a titkárra pillantott, aki kissé távolabb ült. Az felállt az asztal mellől, nehezen húzva ki alóla hosszú lábát, úgy tűnt fel, mintha vége se volna.

Megkezdte az olvasást.

Ez még nem a szerződés, sőt még csak nem is a szigorúan vett bevezetés, a titkár a küldöttségek tagjainak hosszú névsorát olvassa. Mindazokét, akiket kormányuk megbízott, hogy a békeszerződést aláírják. Pjotr megfigyelte, hogy akármilyen közönyös is egy küldött arca, amikor a nevét meghallja, hirtelen furcsán megváltozik, félénk za-

vart és figyelmet tükröz, meg saját méltóságának tudatát, és egy pillanatra, de csakis egy pillanatra, a szemében nem is igen odaillő szívélyesség csillan.

Von Rosenberg (Kühlmann távollétében ő a delegáció vezetője) megmozdult karosszékében, és diadalmasan felemelte ellenszenves-szép arcát. Hoffmann tábornok tehetetlenül vállat vont, mint egy szárnyaszegett madár. Tudatában kellett lennie, hogy a protokolláris formaságok ellenére ő a delegáció vezetője és nem Rosenberg, és ő, Hoffmann, a mai nap hőse.

Az osztrák tanácsos, Csicserics von Bacsany, bánatosan lehunyta szemét, és ideges rángás torzította el az arcát. (Külügyminiszterével, gróf Czerninnel együtt kísértésbe esett, hogy különbékét kössön Oroszországgal, amiért a szövetségesek kíméletlenül az orrára koppintottak. Talán ennek a nyomait őrzi most is a grimaszba torzult arca).

Zeki pasa, főhadsegéd, a Berlinben akkreditált török katonai attasé, és ezen a tárgyaláson a szultán megbízottja, a neve hallatára felállt, megpróbált a második sorból az elsőbe előretörni, és amikor ez nem sikerült, tisztelettel meghajolt. (Az Oroszországgal vívott sokévszázados párviadalban most hát eljött a sora, hogy az ottomán birodalom győztesnek érezze magát, és legalább részben kárpótlást szerezzen Rimnicul, Izmail, Focşani és Plevna elvesztéséért.)

Pjotr Gancsev ezredes, a bolgár cár őfelsége szárnysegédének rangjával felruházva, amikor a titkár szólította, az asztal alatt összecsapta a bokáját. (Vajon bolgár anya szülte-e a tiszteletre méltó ezredest, és hallott-e valaha a Sipka-szorosról, és ha igen, miféle úton jött ide, a testvéri Oroszországnak erre a Golgotájára?)

— A császári Németország... — a titkár hangja olyan tisztán és nyugodtan hangzott, mintha nem is a földön, hanem az égben szólna — ... és kötelezzük magunkat, hogy

mindig békében és barátságban fogunk élni... — olvasta a szöveget, és úgy tetszett, hogy ajka igét hirdet: Oroszország és Németország mindig békében és barátságban éljen.

— Azok a területek, amelyek a szerződő felek által megállapított vonaltól nyugatra fekszenek, és amelyek azelőtt Oroszország birtokában voltak, ezentúl nem tartoznak Oroszország fennhatósága alá; a megállapított vonal a mellékelt térképen van feltüntetve, amely a jelen békeszerződés lényeges alkotóeleme — olvassa a titkár, s egy pillanatra elfordítva tekintetét a szövegről, az előtte kiterített térképre néz, hunyorít, és arca félénken lángol, úgy fest, mintha tűzhöz tartaná az arcát — ... lényeges alkotóeleme... — ismétli, és becsukja a szemét. A szempilláit mintha hirtelen megperzselte volna a láng, úgy összezsugorodtak, hogy alig látszanak.

A titkár tovább olvas, Pjotr pedig azt gondolja: a németek, hogy az annexió méreteit ne hangsúlyozzák, a szerződés szövegében nem térnek ki rá, szótlanul a térképen ábrázolják.

— Oroszország lemond minden beavatkozásról e területek belügyeibe — olvassa a titkár, és Pjotr tekintete lassan siklik a térképen, amely előtte van. Kék, sötétkék vonal választja el Oroszország nyugati részét. Rigától keletre belehasít Oroszországba, a nyugati Dvina folyása mentén csaknem Drisszáig ér, az ellenségnek hagyva Wilnót, csaknem érinti Novogrudokot és Pruzsant, Breszt-Litovszkhoz kanyarodik, és láthatatlanul átszelve a Fekete-tengert, kurta csapással lemetszi Oroszországról Karsot, Ardahant és Batumit. Egyébként a térkép is csak részben tölti be a szerepét — rá sem bíztak mindent.

— Oroszország kötelezi magát, hogy haladéktalanul békét köt az Ukrán Népköztársasággal, és elismeri a békeszerződést nevezett állam és a Négyesszövetség hatalmai között — mondja egy szuszra a titkár —, Ukrajna területét

haladéktalanul megtisztítja az orosz csapatoktól és az orosz Vörös Gárdától... Észtországot és Litvániát is késlekedés nélkül megtisztítja az orosz csapatoktól és az orosz Vörös Gárdától. Finnországot és az Aland szigeteket is azonnal megtisztítja az orosz csapatoktól és az orosz Vörös Gárdától, a finn kikötőket pedig az orosz flottától és az orosz haditengerészeti egységektől...

Meg kell adni, hogy a titkár kihallotta e szavak belső ritmusát, és csaknem versként szavalta őket.

Csak az elszakított területek nevét kell megjegyezni: Finnország, Észtország, Livónia, Ukrajna, Örményország...

Pjotr Hoffmannra emeli tekintetét: a kis fénysugár, amely az imént még az asztalon csillogott, átsiklott a tábornok mundérjára, és mindjárt eléri az arannyal hímzet váll-lapot. A tábornok mosolyogva néz Szokolnyikovra, aki búsan hajol az asztal fölé, keményen összeszorított ökleivel támasztva homlokát. A tábornok akár elismételné a szerződés egyik sorát: „Elhatározták, hogy ezentúl békében és barátságban fognak élni egymással." A tábornok mosolyog, de valójában ugyan mit érez? Mosolyogni, amikor az embernek nehéz a szíve, ehhez kell bátorság. Hoffmann nincs egészen meggyőződve arról, hogy a szerződés, amit most a nagy breszti tárgyalóasztalnál felolvasnak, Németország érdekeit szolgálja. Igen, akármilyen visszásan hangzik is, ő, a császári vezérőrnagy, a keleti fronton a Legfelsőbb Főparancsnok vezérkari főnöke, nem egész biztos ebben. Természetesen most nem áll fel, és nem szakítja félbe az olvasást. Ellenkezőleg, aláírja, és még valami mosolyfélét is produkál közben. De milyen messze van az őszinte véleménye attól, amit most képviselnie kell, jóllehet azt lehetne hinni, semmi sem szilárdíthatja meg jobban Németország nagyságát, mint Breszt. Bresztet ráerőszakolták Hoffmannra. Rosenberg nem Richard Kühlmann. Hoffmann Rosenberg képében mégis az államtitkárt látja. A külügyi államtitkár

fontos személy, de a főparancsnoksággal vívott párharcban, ráadásul háború idején, minden adu a katonák kezében van. Úgy látszik, a Kühlmann—Ludendorff-vitában a mérleg az előbbi javára billent. Az ok aligha Kühlmann egyéni tulajdonságaiban keresendő, inkább abban a személyben, aki mögötte áll. Hoffmann hajlamos azt gondolni, hogy a legmelegebb breszti napokon Kühlmann közvetlen kapcsolatban volt a császárral, nem hivatalos, hanem, ami többet jelent, személyes kapcsolatban. Breszt Kühlmann műve. Hoffmann gyűlölettel néz Rosenbergre, noha nyilvánvaló, hogy Rosenberg nem Kühlmann.

Egyébként a tábornok pillantása most az ablakra irányul. Úgy néz arrafelé, mint ahogy csak a jövőbe néz az ember: tekintete elidegenedett és ábrándozó. Mindig érdekes a ma eseményeit a holnapból szemlélni. Vajon a holnap mit mond majd Bresztről? Hogyan festenek majd a breszti szerzemények és a számítási hibák, és ugyanakkor milyen megvilágításba kerül a Kühlmann-nal vívott óvatos, de meglehetősen makacs párviadal?

„Azzal, hogy lehetővé tettük a bolsevikoknak a békekötést és ezáltal a nép hő óhajának teljesítését, lényegében hozzásegítettük őket, hogy biztosan magukhoz ragadják és megtartsák a hatalmat." — Ehhez a gondolathoz csak jóval később érkezett el, holott még a tárgyalások alatt ötlött először az eszébe.

Kühlmann úgy vélte, hogy a németek Bresztben a legnagyobb csatát nyerték, Hoffmann pedig meg volt győződve róla, hogy a világháború egyik veresége sem mérhető a németek breszti vereségéhez. „Az elszalasztott lehetőségek háborúja" — ezzel a rövid mondattal zárta le a háború és természetesen Breszt mérlegét.

Eközben a szerződés olvasása tovább folyt.

— Elfogadja a szovjet delegáció ezt a pontot? — Csend támadt, olyan mélységes csend, hogy az elnök, ökleire tá-

maszkodva az asztal fölé hajolt, ilyen helyzetben akármeddig várhatott. — Szóval, elfogadja?

Este volt már, az ablak mögött elsötétült az ég, de a lebukott nap visszfényétől pirosra gyúltak Breszt felett a fellegek, amikor a szovjet küldöttek aláírták a szerződést. Pjotr Csicserin mellett ült. Csicserin előtt, mint mindig, amikor megfeszítetten dolgozott, ott volt a felpattintott fedelű órája. Amikor az utolsó, az ötödik példányt is aláírták, Csicserin Pjotr elé tolta az órát.

— Jegyezze meg ezt a percet, Pjotr Dorofejevics — szólt, le nem véve szemét a számlapról.

Az óra öt óra ötven percet mutatott.

Este a szovjet delegáció különvonata elindult Petrográdba.

Csend volt a kocsiban. A fényt letompították, úgy látszott, hogy mindenki alszik. Csak Szolovjov-Leonov állt az ablaknál, és kinézett a mezőre. A mozdony nem messze volt a kocsitól, és a füsttel együtt vastag szikrakévék szálltak az ablak előtt, hol felizzva, hol elhamvadva.

— Irigyellek, Petro — szólt Roman, és bánatosan nézett Belogyedre. — Te erős vagy, ezt is túléled.

Pjotr közelebb ment hozzá.

— Megfigyeltem, hogy tudni kell felébreszteni az erőt. Mindenkiben ott van, akárcsak a gyengeség.

— Mindenkiben van erő? Nem! Emlékszem, hogyan védtük a földünket, védtük minden rögét. Hány ember esett el minden talpalatnyi földért. És most — nesze! — az orosz föld felét levágták!

Éjfél után váltak el, de Pjotr már nem bírt elaludni. Egyre úgy érezte, hogy amott, a válaszfalon túl, nagyon szenved egy ember, és segíteni kellene rajta, de nem tudja, hogyan.

Hajnal felé, abban az órában, amikor a sötétség mintegy megszilárdul, odalépett Szolovjov-Leonov fülkéjének ajtaja elé.

— Te vagy az, Petro? — hallotta Roman hangját, amely nagyon tisztán csengett, félálomban nem beszél így az ember.

— Én... és te még nem alszol? Aludj.

— Te sem alszol — jegyezte meg Roman, ismét nagyon tisztán és komolyan. — Neked is aludnod kell. — Elhallgatott, sóhajtott, a sötétben a sóhajtása riasztóan hangzott, elfojtva még a mozdony zihálását is, meg a kerekek kattogását, s a szél dühös süvítését az ablak alatt. — Tudod, mire gondolok? Nem szabad belenyugodnunk.

Pjotr elgondolkozott: „Igen, nem szabad, nem szabad! Már most erőt kell gyűjteni, és... támadni! Fokozatosan, sőt talán titokban gyűjtögetni, és rárontani a németre, hogy az orosz földön irmagja se maradjon!"

— Erőt gyűjteni — felelte. — Nap nap után gyűjteni.

Fizikailag érezte, hogy Szolovjov elcsendesedett.

— Tiltakoznunk kell! — fakadt ki hirtelen Roman. — Ha a sínre kell lefeküdni — feküdjünk. Ha pisztolyt fogni magunkra — fogjunk!

Már megvirradt, amikor Pjotr félálomban közvetlen közelből ijesztő hangos, tompa dörrenést hallott. Szolovjov fülkéjébe rohant, gondolkodás nélkül, abban a tudatban, hogy ha valami szörnyűség történt, csak ott... Az ablak mögött most is földre szállva oszladozott a szikrákkal és gőzzel elegyedett füst, és a hullámzó fényben megpillantotta Romant. A padlón feküdt, s egyik karja úgy nyúlt ki a háta mögül, mintha kificamodott volna.

— Segíts — mondta Roman.

Pjotr megpróbálta felemelni, és keze valami hideg, síkoshideg tárgyba ütközött. Forgópisztoly volt, akkor látta Szolovjovnál, amikor Bresztbe utaztak. Pjotr feltámogatta Ro-

mant, és az ágyra fektette, de a karját sokáig nem tudta helyre igazítani, és amikor a padlóra pillantott, egy kis vérfoltot vett észre. Szolovjov mellén reccsent az ing. — Pjotr teljes erejéből végighasította, felfedte a mellet és a vállakat. Tenyere a felsőkarnál állapodott meg: ott volt a seb.

Hajnalban futott be a vonat. Roman nem szállt ki a kocsiból, megvárta, amig a többiek leszállnak.

— Segítsek? — kérdezte Pjotr.

— Nem, magam megyek — felelte szemét elfordítva.

Pjotr látta, hogy Szolovjov kiszállva a pályaudvarral ellentétes irányba indul. Sebesült karja fekete kendővel volt felkötve, az isten tudja, honnan szerezte.

63

Tizennyolc tavasza márciusi esővel köszöntött be Petrográdra; hirtelen zúdult a fehér hóra, a Névára, a dérlepte fákra, s egyetlen éjszaka alatt megroppantotta a jeget és olvadt lével árasztotta el. Tegnap még fehér volt a város, és kékesszürke fény sugárzott a Néva-part, a Nyári-kert, a petrográdi terek köves tágassága felett, s mára mintha megszenesedett volna minden, a nedvességgel átitatott fakérgek, a kerítések kovácsolt vasa, a kő... Igen, így van ez kora tavasszal: amíg a fák lenge zöld leplet nem öltenek, s az ég és a vizek ki nem kéklenek, minden olyan fekete. Esténként az ablakok, mintha magába a homályba vágták volna őket, természetellenes fényben égtek. S a városi zajok, amelyek még tegnap élénken verődtek vissza a kövek és a jég száraz keménységéről, ma hirtelen felpuffadtak, szétfolytak, és tompán, hosszan visszhangozva úsztak el a Néva vizével. A tavasz mindent megolvasztott, szénnel feketített be mindent, az éjszakában csak egy-egy girbegurba, je-

ges kis ösvény fehérlik, parkok mélyén, ahol még nem olvadt el.

Alighogy a breszti események híre eljutott az Angol- és a Francia-rakpartra, a Nyevszkij proszpektre és a Furstadszkájára, a diplomáciai Petrográd felszedelőzködött. Nagysörényes, erős lábú igáslovak húzták málháskocsikon a vászonhevederekkel és bőrszíjakkal átszorított fekete követségi ládákat a Moszkvai-pályaudvarra, a mellékvágányon magányosan várakozó vegyesvonathoz. Egy jelentéktelen észak-oroszországi kisváros neve került a bőröndökre és ládákra: „Vologda". Ferdén szelte át bordás falukat. Furcsán kerékbetört e különös vonat utasainak beszédében: „Vólogda", „Vologd".

Az antanthatalmak diplomatái elhagyták a forradalmi Oroszország fővárosát, nem titkolva ellenszenvüket az új rendszerrel szemben, nem leplezve eljárásukat.

Mit jelent ez a lépés?

Némelyek azt beszélték, hogy Vologda tranzitközpont lesz a diplomaták hazafelé vivő útjában.

Mások úgy vélték, hogy a diplomaták nem bíznak a bolsevikok és a németek különbékéjében, és el akarják hagyni Petrográdot, még mielőtt a németek bevonulnak.

Ismét mások úgy gondolták, hogy a diplomaták távozása Petrográdról tiltakozó gesztus a bolsevikok breszti kezdeményezése ellen, s hogy a város kiválasztásának semmi jelentősége.

Így vagy amúgy, a szerelvény, amely összetételében éppoly vegyes volt (nemzetközi vagonok és autókkal megrakott pőrekocsik), mint az utasait illetően, arra készült, hogy elhagyja Petrográdot, s keletre tartva belerobog a márciusi olvadástól még érintetlen északi orosz erdők homályába — hadd csodálkozzék a főváros és találgassa a hirtelen elutazás valódi okait; a diplomaták utazását éppúgy lehetett jól kiszámított manővernek, mint szervezett menekülésnek

venni. De miként fogadja Bresztet Oroszország? Nem háborodik-e fel a méltóságérzete, nem robban-e ki valami, ami külső segítséget kíván?

Hajnalban meghozzák a nagykövetségre a reggeli lapokat, s a palota hosszú lépcsősorain, magában szitkozódva és átkozva sorsát felmegy szerény cellájába a fordító-titkár. Amíg a nagykövet az igazak álmát alussza, mire felnyitja derűs szemét, a fordítónak sastekintettel kell átfutnia harminchárom pityeri újságot, és ami még nehezebb, tartalmukat három kis gépelt oldalon összefoglalnia (természetesen angolul, mert az orosz nyelv még mindig hétpecsétes titok a nagykövet számára).

Pontosan tíz órakor, egy perccel sem korábban, sem később, a titkár beviszi a dossziét e nevezetes kis lapokkal a nagykövet dolgozószobájába, ott letéve főnökének bölcs ábrázata elé, kissé félrehúzódik, és csupa szemmé-füllé válva figyeli, hogy lenyeli-e, nem akad-e a torkán?

És folytatódik a nap. Beláthatatlan nap egy idegen országban. Óceán háborog a partjai között. De az ember, meg kell adni neki, bátran a hullámokba veti magát.

Tizenkettőkor a nagykövet orosz katonai személyekkel villásreggelizik. Kettőkor egy volt fakirállyal iszik meg egy üveg burgundit, négykor egy olajkirállyal ül ebédhez, hét órakor színház, tizenegykor vacsora... És mindenütt ott van mellette a titkár, mint vezetője és őrangyala. Árnyék és fénysugár is egyben, bármely pillanatban felbukkanni és eltűnni kész. Üzleti tárgyalásokon a nagykövet és a vendége között ül. Meghívásos ebéden a nagykövet balján. A nagy fogadóteremben főnöke háta mögött áll. A nagykövet egyetlen szót sem ejt anélkül, hogy közte és aközött, akihez szól, ott ne volna a titkár. Mint egy műfogsor vagy egy hallócső, valahol a nagykövetbe illeszkedett, emberből eszközzé vált. A nagykövet megszokta, hogy meg se lássa — erre nincs szüksége. Számára a titkár csak hang, amely

olykor alig hallik, suttogóra fordul. De csodák csodája, a titkár, habár láthatatlan, gondolkodik. A nagykövet sejti, hogy a titkár nemcsak lefordítja a szavait orosz nyelvre, hanem hangsúlyokat helyez közbe írásjelek gyanánt, óvatosan színt és humort visz a beszédbe, az általános megítéléseket tulajdonnevekkel gazdagítja, ügyesen egy-egy szállóigét helyez el, és gondolatokat csillant.

Nem, a nagykövet nem olyan ostoba, hogy fel ne fogja a kettejük viszonyának kényes voltát. Működik a védekező reflex. „Michael, maga az én miniszterem!" — kacsingat bizalmas-ravaszkásan a titkárára. De a titkár néma. Isten őrizz, hogy átvegye a nagykövet hangnemét, holnap állás nélkül marad. A titkárnak megvan a maga kis ösvénye, amelyről semmi pénzért le nem tér: „Helyes volt a prognózisa, nagykövet úr!", „Komoly kellemetlenséget hárított el...", „Kiparírozta...". És így tovább, mintha könyvből olvasná: „Elhárította!", „Előre látta!", „Elintézte!", „Eltalálta!" — „El... el... el..." Ki-ki játssza a szerepét, ahogy tudja.

Most reggel van, és a három kis lap ott hever a nagykövet előtt. Ezek tartalmazzák mindazt, amit a pityeri újságok az olvasóiknak mondani bátorkodtak.

A decemberben Párizsban rendezett találkozó titka lassan napfényre jön: az Oroszországgal kapcsolatos új politika meghozza gyümölcseit.

Máris három cirkáló tart az orosz kikötők felé: az amerikai *Olympic*, a francia *Admiral Aube* és az angol *Glory*.

Mint mindig, az angolok az elsők: hadihajójuk, deszanttal a fedélzetén, március 9-én Murmanszkban lesz.

De a jó politika sohasem volt nyílt, és ráadásul a breszti békeszerződést még ratifikálni kell. Menjen csak a *Glory* Murmanszkba, a vegyesvonat pedig csak vigye a diplomatákat Vologdába. Kinek-kinek megvan a maga célja: a katonáknak a katonai, a civileknek a civil. Az a fő, hogy meg

ne szakadjanak a kapcsolatok, és hogy kimondjanak minden jó szót – minél jobbat, annál jobb.

– Mondja, Michael, mikor is kell Bruce Lockhartnak Leninhez mennie?

64

Repnyin meglassította a lépéseit, hogy a folyosó végén befordulion, és csaknem összeütközött azzal a bársonyblúzos lánnyal, akit Lenin előszobájában a kis asztal mellett szokott látni. (Abban az éjféli órában, amikor Leninnél járt, egy metszett pohárban zöld gallyacska volt előtte.)

– Bocsánat, Vlagyimir Iljics a szobájában van?

– Igen, Lockhartot fogadja.

Repnyin nem állt meg. Abban a pillanatban, amikor a békekötés a németekkel már nem távoli perspektíva, hanem napirendi kérdés, az angolok elküldték Leninhez a legagilisabb politikai megbízottukat. Mindent megmozgatnak!

Belépett a szobába, ahonnan a bársonyblúzos lány az imént távozott. Szokatlan csend fogadta. Ez a csend még hangsúlyozta a szomszéd szobában lezajló esemény fontosságát. Repnyin az órára pillantott: negyed tizenegy. Lenin egy órával ezelőtt jött be ide, a beszélgetés tehát nem rég kezdődhetett. Vlagyimir Iljics, elejtett szavaiból ítélve, még sohasem találkozott Lockharttal, ez az első beszélgetésük.

Repnyin jól sejtette: az első találkozás. Amikor Lockhart tíz perccel előbb a Szmolnij folyosóján közeledett (szerencse, hogy a folyosó horizonttól horizontig nyúlt, és tág teret adott a gondolatnak), kényszeredetten bevallotta önma-

gának, hogy magabiztossága érthetetlenül megingott a reá váró találkozás puszta elképzelésére.

Megpróbálta elemezni ezt az érzését, amely merőben új volt számára. Amit Leninről hallott, akit, bár látni akart, még mindeddig nem látott, nagyrészt a harci energiájáról szóló elbeszélésekre szorítkozott. Ez az energia, úgy képzelte, elég nagy elnéptelenedést idézhet elő az ellenfelei táborában. Lockhart állandó beszélgetőpartnerei között ketten voltak, akiknek életében Lenin tekintélyes helyet foglalt el. A kettő annyira különbözött egymástól, amennyire emberek csak különbözhetnek: egyik idealista, a másik üzletember, az első hivatásos diplomata, a másik csaknem hivatásos katona, az első . . . egyszóval Csicserin és Robins.

Csicserin, úgy vélte Lockhart, akár tetszik neki, akár nem, nemesi kultúrán nevelkedett, sőt nem is annyira a huszadik, mint a tizenkilencedik század kultúráján. Az orosz forradalom, bármilyen kegyetlen is, a régi Oroszország támaszai közül is sokakat elhódított. Nem annyira burzsoákat, mint nemeseket, és ez, bizonyára jellemző. Ez utóbbiak közt van Csicserin. Sárgásbarna, olcsó tweed ruhájában, amely feltehetően még Londonban készült, és a frakkot, a zsakettet és a hivatali öltözéket pótolta, Csicserin buzgón tevékenykedett, és örömmel viselte terhét.

Lockhart első ízben a Palota téren beszélt vele, abban a szobában, amely korábban Tyerescsenko, még korábban Szazonov dolgozószobája volt. Csicserin korrektül és lojálisan viselkedett, sőt baráti hangot ütött meg. Ez nem gátolta abban, hogy néhány éles megjegyzést tegyen, például: hogy az oroszok szemében a brit imperializmus éppoly gyűlöletes, mint a német militarizmus.

Milyen minőségben ment el Csicserinhez? Több mint sajátos minőségben: Anglia megbízottjaként. Nem nagykövet, nem ügyvivő, hanem éppenséggel megbízott. Buchanan elutazása óta az angoloknak Oroszországban nincs

nagykövetük. Ügyvivőjük van: Lindley. De ő hivatalos személy, és — Francishoz meg Noulance-hoz hasonlóan — semmi dolga a bolsevikokkal. Ezért a gyakorlati kapcsolatok az új orosz kormánnyal Lockhartra épülnek. Lindleynek itt van ő, Lockhart, Francisnak pedig Robins ezredes. Sajátos árnyék-diplomáciai testület ez Petrográdban.

Lockhart a brit ügyvivővel szemben kínosan lelkiismeretes és pedáns. Lindleyt minden fontos lépéséről értesíti. Hát Robins? Ő nem csinál titkot a bolsevikokkal való kapcsolataiból. Gyakran találkozik Leninnel. Az amerikaiak nyilván azt gondolják, hogy ezek a találkozások hasznukra válnak. A bolsevikok is aligha gondolják másként. Lindley és Francis abban a reményben küldték el a megbízottaikat a bolsevikokhoz (ez mindig jogos), hogy nem égetnek fel minden hidat. Lenin terve: nyíltan szembeállítani a megbízottakat a nagykövetekkel; Lockhartot Lindleyvel, Robinst Francisszal.

Hogy Robins életét mennyire ismerik az oroszok, azt nehéz lenne megmondani, Lockhart életútjáról azonban eléggé tájékozottak, ennek ellenére elfogulatlanul viselkednek vele szemben. Ez nemzeti sajátosságuk, vagy az új diplomáciájuk taktikai lépése — az igazi diplomácia nem tér ki a harc elől, még ha olyan sajátos ellenféllel áll is szemben, mint Lockhart.

Mellesleg, ezt a korrektséget a sajtó a maga módján értelmezi és kommentálja. A sajtó szemében Lockhart befolyásos angol, aki Lloyd George bizalmas embereként jött Pityerbe, emellett, természetesen, az orosz forradalommal rokonszenvez. Mindezt a sajtó olyan kitartóan ismételgeti, és olyan meggyőzően hangzik, hogy mind az oroszokat, mind az angolokat és a franciákat megtéveszti. Az előbbiek feléje igyekeznek, amazok elfordulnak tőle!

Hát Lenin hogy viselkedik majd? Milyen taktikát alkalmaz?

Lenin nem váratott magára: nyomban fogadta. Lockhart, amikor a szobába belépve, az íróasztalhoz közeledett, amely mögül Lenin felállt, fél szemmel homályosan Trockijt látta egy ablak előtti karosszékből felemelkedni.

— Üdvözlöm — szólt Lenin kezet nyújtva, és kutató keménységgel nézett az angol szemébe, mintha azt mondaná: „Hát ilyen ön, Bruce Lockhart!" — Dicsérik az orosz tudását. Oroszul beszélgessünk?

— Ha oroszul, hát oroszul! — felelte Lockhart bátor elszántsággal. Most Trockijjal szorított kezet. — Üdvözlöm! Üdvözlöm! — Teljes mértékben viszonozni kívánta a Lenin hangjából kiérzett szívélyességet. — Ha oroszul, hát oroszul! — ismételte felragyogó arccal.

Lenin visszatért az asztal mögé, és balján kínált neki helyet. Trockij pedig a karosszék felé indult. A pillanatnyi szünet mintha kinek-kinek az álláspontját rögzítette volna: Lenin és Lockhart készen állt a beszélgetés megkezdésére, míg Trockij elvonulása az ablakhoz mintegy arról tanúskodott, hogy e beszélgetés iránt vajmi kevés érdeklődést érez.

Lockhart még egyszer körülnézett a szobában (hát itt tartja Oroszország első bolsevikja Robinsnak az éjszakai prédikációkat!), és derűs elszántsággal pillantott Leninre — nem szándékszik töprengéssel tölteni az időt —, természetesen hálás lesz a szovjet miniszterelnöknek, ha megvilágítja az orosz—német kapcsolatok jelenlegi állását.

Lenin arcán enyhe mosoly bujkált: erre a kérdésre Lockhart bizonyára ugyanúgy meg tudna felelni, hiszen mindent közzétettek, minden világos.

De a kérdés elhangzott, hát válaszolni kell. A válasz nyilván éppolyan kevéssé lesz eredeti, mint a kérdés, de úgy látszik, a beszélgetés megindításához ez a kérdés, akárcsak a felelet is, szükséges.

— Militaristákkal tárgyaltunk, és olyan feltételeket szab-

tak nekünk, amilyeneket csak militaristák szabhatnak. — Lenin az asztalon levő könyvre sandított. — Botrányos feltételek, nem mondhatunk mást rájuk, de elfogadjuk őket.

— De milyen tartós lesz ez a béke, s meddig? — kérdezte Lockhart; közelebb húzódott az asztalhoz, és hunyorítva iparkodott a könyv címét elolvasni.

— Meddig? — Lenin még a hanghordozást is utánozta, nem titkolva enyhe iróniáját az angol kérdésével kapcsolatban. — Hogy meddig, azt nehéz megmondani — felelte. — Egy biztos: ha a németek megszegik a szerződést, és megpróbálnak polgári kormányt erőltetni ránk, akkor fegyvert fogunk. — Az asztalhoz hajolt, és felvette róla a könyvet. — Az utolsó emberig harcolni fogunk, még ha a Volgáig és az Urálig kell is visszavonulnunk! — Megrázta a könyvet. — De a magunk harcát fogjuk vívni, nem kaparjuk ki a gesztenyét a szövetségeseknek!

— Bocsánat, miniszterelnök úr, de akkor miben áll a szövetségesekkel való kapcsolatuk? — kérdezte Lockhart, és Lenin mozdulatát utánozva lassan hátradőlt a karosszékben, hogy a visszatett könyv címét elolvassa — francia könyvnek látszott.

— Az angol—amerikai kapitalizmus a mi számunkra éppen olyan gyűlöletes, mint a német militarizmus — mondta Lenin.

Szóról szóra ugyanazt mondta, mint Csicserin, amikor először találkoztak a Palota téren. Tehát nem Csicserin, hanem Lenin formulája! Újabb alkalom Lockhart számára, hogy a maga megállapította igazságról megbizonyosodjék: Csicserin egyetlen fontos kérdésben sem határoz anélkül, hogy Leninnel meg ne tanácskozná.

— De mégis, milyen alapon működhetünk együtt? — kérdezte Lockhart, átfogva a szék hátát, amelyen az imént ült; most éppen előtte volt a könyv; csakugyan francia, „Antimilitarizmus a háború után". Lockhartnak úgy rém-

lett, hogy Lausanne-ban jelent meg, Golay tollából. „Ki az a Golay?" — tűnődött önkéntelenül. Lenin nyilván még ma reggel is lapozgatta ezt a könyvet, amikor a beszélgetésükre készült. A Lockharttal való találkozásban újabb lehetőséget látott, hogy az álnok Albionnal csatázzon.

— Önök a maguk módján élnek, és mi is a magunkén — jelentette ki Lenin csaknem békülékenyen. — De azt megtehetjük, hogy egy időre kompromisszumot kötünk a tőkével. Sőt, erre a kompromisszumra szükségünk van, mert ha a kapitalisták összefognak ellenünk, akkor megfojtanak bennünket. Szerencsére a tőke már természeténél fogva is képtelen az egységre. Ezért, amíg a német veszély fennáll, megkockáztatjuk az együttműködést a szövetségesekkel, ez mindkét félre nézve előnyös. Német agresszió esetén még katonai segítséget is hajlandók vagyunk elfogadni.

Lockhart riadtan Trockijra pillantott, de az furcsán részvétlennek látszott. A legutóbbi találkozásukkor másmilyen volt. Tizenötödikén vagy tizenhatodikán, valahol itt a Szmolnijban, Trockij dolgozószobájában, amelynek közepén piros szőnyeg díszlett. Trockij akkor tért vissza Bresztből. Még nem tudta, mit válaszolnak a németek az ő „Se háború, se béke!" formulájára, de semmi jót sem várt ettől a választól. Dühös volt. Nemigen lehetett tudni, hogy kire dühös, de nagy indulat fűtötte. Most pedig hallgatásba burkolózik. Nehéz megérteni a hallgatását: óhatatlan reakciója-e az értelemnek, amely csak vihart és szélcsendet ismer, vagy pedig közöny az ügy iránt, amelyet már nem tekint a magáénak.

— De ismerje el — érvelt eközben Lockhart —, hogy most, amikor a béke kérdése eldőlt, a németek lehetőséget kapnak rá, hogy az egész haderejüket nyugaton vessék be. Meg is verhetik a szövetségeseket. Oroszország akkor milyen helyzetbe kerül? Ráadásul az Oroszországból kivitt gabonával elláthatják éhező lakosságukat — tette hozzá, de

máris megbánta a szavát: ez utóbbi érve aligha jelentett többletet a már előbb mondottakhoz képest.

— Ön is, mint valamennyi honfitársa, konkrét háborús kategóriákban gondolkozik, és elhanyagolja a pszichológiai faktort. — Lenin felállt, és megindult a szobában; nyugodt, kimért lépésekkel járkált, Lockhart megfigyelte, hogy akkor sem gyorsított vagy lassított, amikor Trockij mellett ment el, mintha azt akarná Trockijnak mondani: „Maga teljesen kikapcsolódott a beszélgetésből. Ez nem helyes, még ha tapintatból történik is. De ha így akarja, akkor ne panaszkodjék, hogy én mindvégig kihagyom". — Nem helytálló az érvelése — folytatta Lenin —, még a maguk szempontjából sem. Németország már régen visszavonta legjobb csapatait nyugatra. Ami pedig azt illeti, hogy Németország nagy mennyiségű élelmiszert vihetne ki Oroszországból, afelől nyugodt lehet. A passzív ellenállás — önöktől került hozzánk ez a kifejezés — erősebb fegyver, mint amivel a katonák rendelkeznek.

Búcsúzáskor Lockhart azt gondolta: „Lenin mi újat mondott? Talán semmit. Mindezt sokszor elismételte már az utóbbi beszédeiben, sőt talán a Robinsszal folytatott eszmecseréi során is. Mindent, ezt a formulát is, hogy a bolsevikok egyformán kérlelhetetlenek a németekkel és az antanthatalmakkal szemben. Egyébként ez a formula most, elismételve, új értelmet nyert, Lockhart számára cseppet sem kecsegtetőt.

Lockhart ismét a Szmolnij hosszú folyosóján találta magát, és gondolatai makacsul vissza-visszatértek Robinshoz. A keskeny kis út, amelyen egymás mellett haladtak, az angol és az amerikai, láthatatlanul kettévált, elágazott, és Lockhart messze oldalt látta a kollégáját. Aztán hatályba lépett az idő törvénye: minél tovább mentek, annál messzebbre kerültek egymástól — eltérő utak! Például azon az estén őnála. Pityerben Lockhart a Néva-parti palotában te-

lepedett meg. Összehívta barátait, nem annyira házszentelőre, mint inkább egy kis agglegény-mulatságra. Robins késett — éppen ismét Leninnel találkozott. Amikor megjelent, a vendégek már asztalhoz ültek. Lockhart le nem vette róla a szemét. Az amerikai szokatlanul komor és zárkózott volt: nyilván a Szmolnijban lefolyt beszélgetés hatása alatt állt. Vacsora közben ki sem nyitotta a száját, de amikor a vendégek átmentek a szalonba, szabad folyást engedett a gondolatainak és a szenvedélyének. Kigúnyolta azt az állítást, amely szerint a bolsevikok a német győzelemre dolgoznak. „Nincs mit várnunk az orosz burzsoáziától, amely német segítséghez fűzi az előjogai helyreállítását — jelentette ki. Majd egy négybe hajtott papírlapot húzott elő a zsebéből. — Olvasták valaha ezt a verset? — kérdezte. — Egy újságból másoltam ki." Az ablakhoz lépett, hogy a lemenő nap (festői látvány volt a Péter—Pál-erőd körvonalaival) visszfénye a papírlapra hulljon.

Olvasni kezdte:

Holtak vagyunk. Tegnap még éltünk,
Szerelmet, dalt vágyón reméltünk, —
Ma fekszünk némán, mozdulatlan,
Flandria völgyeiben.

Ahol mi hősien csatáztunk,
Egekbe tartva fáklyalángunk,
Helyünkbe bátran lépjetek.
De ha elárul szívetek,
Sosem lesz akkor nyugovásunk

Flandria völgyeiben.

Robins gúnyos kifakadása az antibolsevikok ellen és ez a háborúról írt vers ilyenformán összetalálkozott. Lockhart

vendégei között aligha lehettek az új Oroszországnak barátai, de Robins szavai őket is megrendítették. Bengy Bruce állt Lockhart mellett, akiről mindenki tudta, hogy elfogult a bolsevikokkal szemben. De abban a pillanatban még ő is belátta, hogy a helyes politika a Szovjetek elismerése és a megsegítése lenne. Robins egy szóval sem tett említést a Leninnel való találkozásáról, de ezen az estén az egész viselkedése nyilvánvalóan annak a hatására vallott, azt tükrözte.

Mai szmolniji látogatása után Lockhart jobban megértette, mint valaha, hogy Lenin uralkodhatik Robins képzeletén. De ahogy most a szmolniji beszélgetésre visszagondolt, egy olyan körülmény is felmerült agyában, amely a beszélgetéssel ugyan nem függ össze, de igen fontos. Lenin és Trockij közt továbbra is ellentétek vannak. Akkor is folytatódik ez a harc, ha a két bolsevik vezér párbeszéde, mint ahogy ma is történt, lényegében hallgatás. London ezekre az ellentétekre építi reményeit.

De kérdés, hogy Trockij kezében milyen ütőkártyák vannak? Az energiája és talán a temperamentuma is rendkívüli. De szereti, ha a hiúságát legyezgetik. A hiúságán ő, Lockhart is eredményesen játszhat. Leninnek hízelegni... mi lehetne ennél ostobább dolog? Lenin minden hízelgéssel szemben vértezett. Milyenek az esélyei az egymással viaskodó erőknek? Ezzel kapcsolatban Lockhart egyszer érdekes történetet hallott. A Népbiztosok Tanácsa ülésezett. Trockij valamit javasolt. Az egyik népbiztos igen hevesen ellenezte. Nagy vita támadt. Lenin, úgy látszott, ezt kihasználva, munkájába merült: ceruza és jegyzettömb volt előtte. Végül a jelenlevők egyike, a vitába belefáradva, hozzá fordult: „Vlagyimir Iljics, döntsünk már..." Lenin felnézett a munkájából, és egyetlen mondatban, nem többen, megadta a határozat formuláját — a béke azon nyomban helyreállt. Lockhart, még ha nem akart is túlságosan

messzemenő következtetéseket levonni, úgy érezte, hogy ez a jelenet a legfőbb kérdésre ad választ: akármilyen makacs küzdelem folyjon is, a kimenetele nem kétséges — az erők túlságosan egyenlőtlenek.

Lenin, miután Lockharttól elbúcsúzott, Repnyint fogadta.

— Kérésünk van magához, Nyikolaj Alekszejevics — szólt, kezet szorítva vele, és Trockijra pillantott. Ezzel a korrektül udvarias „kérésünk"-kel még egy kísérletet tett, hogy bevonja őt a beszélgetésbe. — Az imént volt itt az angol megbízott, a napokban eljön az amerikai. — Egy pillanatra elhallgatott, nyilván a fő mondanivalójára készült. — Nem tanulmányozná azt a problémát, hogy miként viselkednek az antanthatalmak a békekötés után? Húsz gépelt oldalon. Vélemények és gondolatok. A maga következtetései. A . . .

Pillantásuk találkozott. „Értse meg, számunkra ez a problémák problémája" — Lenin szeme ezt látszott mondani. És Repnyin azt gondolta: „Bármennyire fontos is számára ez a munka, egyúttal pedagógiai jelentőségű. Ez a húsz oldalnyi szöveg lehet az a híd, amelyen te, Repnyin, a régi világból az újba átmehetsz."

— Nem terhelném, Nyikolaj Alekszejevics, de fontos . . .

— Nagyon — bólintott Trockij, és felvette a mellette levő székről a kapcsos irattartóját.

— Ehhez a munkához nyilván egy hónapra lenne szükség — folytatta Lenin. — De nekünk nincs egy hónapunk, csak egy hetünk van rá. — Ám úgy látszott, még tartogat valamit. — Íme, egy diplomatának való feladat: Robins és Lockhart. Mellesleg ezt is fejtse ki.

Repnyin már messze maga mögött hagyta a Szmolnijt, amikor az utca túloldalán váratlanul Lockhartot pillantotta meg. Az angol a járdaszélen ment. Sietett, és úgy el-

merült a gondolataiba, hogy egy pillanatra elvesztette uralmát a járása és az arckifejezése fölött.

Repnyin meglassította a lépéseit, és pillantásával követte őt. Lockhart bizonyára azt képzeli, hogy már ízig-vérig diplomata, akinek igazi arcát nem lehet kifürkészni. Tudhatná, hogy nem így van. Repnyin szeme ezekben az emberekben lát valamit, ami elárulja őket: a járásukban, amely még a nagy fogadásokon is csúszkáló (szökellésekkel, szökellésekkel!), a tekintetükben, amely némiképp az égen bolyongó fénysugárhoz hasonlít, és hol bágyadt, hol erős, a beszédükben, amely minden látszólagos fesztelensége és mesterkéletlensége mellett lényegében a kérdezgetés módszerére korlátozódik, az igyekezetükben, hogy bizalmas hangot üssenek meg, mielőtt a partner ezt megengedné, a szinte beteges félelmükben, hogy álltukban, ültükben, isten őrizz, háttal ne legyenek valakinek, a bizalmaskodásukban, amit nincs mi mögé rejteniük, mert a karrierjükben rendszerint megelőzik korukat és eszüket, végül a meglepően nyomott arckifejezésükben, amit az állandó magányosság kelt életre, a bús magány, amit talán csak a vadállat ismer... Igen, feltétlenül van valami gyámoltalanság ezekben az örökké álarcot viselő emberekben.

65

Repnyinéknél Ilja Alekszejevics tartotta számon a családi ünnepeket. A nagy nap még igen messze volt, de ő már jelezte:

— Március tizennegyedikén született Jelena, el ne felejtsd!

És nyomban láthatatlan orsók indultak meg, sok-sok orsó pörgött napról napra fokozódó sebességgel, versenyez-

ve, buzgó surrogásuk megdobbantotta a szívet és örvendező szorongást keltett.

Ezúttal is már sok nap óta forogtak az orsók („Tizennegyedikén született Jelena!"), amikor Ilja Alekszejevicsnek szerencsés ötlete támadt:

— Lenuska, csald el hozzánk Jegorkát is... nem lesz többet ilyen jó alkalom!

— Elcsalom — felelte Jelena, és máris indult volna, de nagybátyja visszatartotta:

— Magunk között leszünk? Csak a család?

Jelena arcát lángoló pír öntötte el, még egy pillanat, és megpörköli a szemöldökét.

— Úgy rendezem, hogy Jegorka veled legyen — felelte.

De Ilja szívébe már beférkőzött a gyanakvás büsítő hidege. Úgy érezte, Jelenát is elfogta a mindenható hév. Kit akar őtőle megóvni? Baj fenyegeti a házat, és úgy látszik, nincs előle menekvés...

— Ki az illető? — folytatta Ilja óvatosan a félbeszakadt beszélgetést másnap, ahogy Jelenát megpillantotta. — Ismerem? — Megfogta a lány kezét, és borostás arcához emelte.

— Emlékszel, Patroklosz, arra az ősz hajúra, aki éjjel állított be hozzánk?

Ilja dermedten hallgatott, csak a szembogara forgott alig észrevehetően.

— Nem csekista ő, Lenuska?

Jelena nem egészen értette ezt a szót. Abban a körben, amelyben ő élt, ez a szó, szinonímáival együtt, félelmetesen hangzott.

— Tudod, kit hozol a házba?

Ijesztget a jó öreg Patroklosz, gondolta Jelena, de cseppet sem ijedt meg.

Csak az ünnep előtti napon találkoztak ismét.

— Lenuska, Polivanovát is meghívtam. — „Polivanová"-t

mondott, nem „Agnyessza Kszaverjevná"-t, ahogy általában a családban nevezték, és ez fel kellett hogy tűnjön Jelenának: bátortalanságra vallott. — Szeretném kicsit felvidítani, mert ama szerda óta gyász-kreppel vonta be a csillárokat — magyarázta. — Ne félj, pénzt szerzek.

„Szerzek", mondta, és Jelena elképzelte: „Megint bezárkózik a cellájába, aztán kijön, tekercsforma csomaggal a hóna alatt, és egyenesen maga elé nézve, tüntetően szilárd lépésekkel eltávozik. Így megy ez: csomag csomag után. Azt mondják, a háború előtt Patroklosznak szép fehér—fekete grafika gyűjteménye volt".

— Meg akarom neki mutatni Jegorkát — mondta a nagybátyja, Polivanovára célozva.

Agnyessza Kszaverjevna Polivanova (a társaságban egyszerűen: Első Polivanova), Ilja Alekszejevics testi-lelki jóbarátja, kártyapartnere és legtitkosabb dolgainak letéteményese volt. Megrendült lélekkel a minap olyan eseménynek lett tanúja, amelyet semmiképpen sem az ő kis szívecskéjéhez méreteztek: szerda hajnalban egy szakasz lett katona behatolt a házába. A kapu előtt várakozó autóba berakták Első Polivanov magánlevelezését egy ládában, meg egy ékszerdobozt a családi aranyakkal, melléje ültették Polivanovot, és elhajtottak. Két nap múlva Polivanov visszajött, ahogy mondják, „nyugta ellenében", de természetesen ékszerdoboz nélkül. Így vagy amúgy, ama szerencsétlen éjszaka óta Agnyessza Kszaverjevna minduntalan azon kapja magát, hogy az elrobogó autók zaját lesi, és összerezzen a dudák hallatára. Nesztelenül járkál a házban, és könnyes szemmel néz a férjére, mintha utoljára látná.

— Szeretném kicsit felvidítani és megmutatni neki Jegorkát — ismételte Patroklosz. — Érdekelni fogja.

Jelena elsietett. Patroklosznak észre kellett vennie, hogy cseppet sincs ínyére a társalgás folytatása.

Azelőtt úgy volt, hogy az ünnep előestéjén, amikor a frissen sült kalácstészta finom illata szétterjedt a házban, Ilja Alekszejevics megjelent a konyhában. Szerette elnézni, amint Jegorovna krémmel tölti meg a sokréteges pirogot, nagy, befőtt kajszibarackokkal díszíti, felveri a sűrű cukros masszát a habcsókhoz. Nem volt ebben a pillanatban nagyobb vágya, mint hogy Jegorovna kezéből egy darabka pirogot kapjon, és azon melegében vigye a tenyerén a gőzölgő, nedvességgel átitatott, friss, meggy illatú tésztát, gyönyörködjék pirosra sült, kissé belapult héjában. Most egy kis szürke, lisztből készült, nehéz és lapos meggyeslepényt vitt reszkető tenyerén, s a szívére is hasonlóan nehéz, szürke, bánatos köd ereszkedett: nem a szokott születésnap lesz ez.

Elsőnek Polivanova érkezett. Nagy gyapjúkendőbe burkolózva, lehunyt szemmel követte Ilja Alekszejevicset.

— Úgy hírlik, hogy Kocsubej retteg: Szofja érkezését várják — szólt, amikor Patroklosz szobájába beléptek, és cipőjét lerúgva a díványra kuporodott. Ez volt a kedvenc helye a kályha mellett. — Szofja azért jön, hogy elvigye Georgij Iljicset (így mondta: „Georgij Iljicset" nem „Jegorkát") Svédországba.

Ilja összeomlott. Fejlehajtva ült a csésze kávé mellett, a felszálló gőz egy ősz hajfürtjét érte, és a hajfürt furcsán megnyúlt.

— Tudod, fájó érzés — mondta halkan —, hogy minden az akaratodtól függetlenül történik, és már semmit sem befolyásolhatsz. De vajon ő elmegy-e abba a Svédországba? Már saját esze van — felnőtt. Nem megy el...

— Majd ha itt lesz, mindent megtudunk — felelte az asszony.

— Megtudjuk. — Ilja az órájára pillant. — Fél óra múlva tudni fogjuk — teszi hozzá, és le nem veszi szemét az óráról, mintha abban a pillanatban elmúlna az a fél óra.

Az utcán úgy csilingelnek a villamosok, mintha száz évig lakat alatt lettek volna, megfosztva a mozgás és a csilingelés lehetőségétől, és most élveznék a hirtelen szabadságot. De most nem a villamos csilingel, hanem az ajtón csengetnek.

— Járkálj a házban, Jegoruska, amíg elkészülök — szól Jelena. — Vagy inkább menj be Ilja Alekszejevicshez, vár.

— Nem mondott semmit a lombfűrészről?

Jelena felkacag: Patroklosz mindent jól kiszámított.

— Őt kérdezd meg, a szobájában van.

Behallatszik, amint Jegoruska lépései kopognak, és hirtelen csend lesz, nyilván ott áll a közelben, nem mer belépni. S ők ketten, a két öreg, nyakukat nyújtogatják, mint a madár, várják a felhangzó kopogtatást, és ugyanúgy félnek, mint a fiú, aki lombfűrészért jött, és most az ajtó előtt áll.

— Szabad, Ilja Alekszejevics?

Sóhaj tört fel az idősb Repnyin melléből és visszhangzik a beteg bronchusaiban.

— Gyere be, Jegor.

Ilja látja a nyitott ajtóban a sugárzó képű gyereket — nem, nem kell túlértékelni a boldog mosolyt, nem a találkozásnak örül, hanem a lombfűrésznek!

— Gyere be! — szól Ilja, és végtelenül boldog. — Engedd, hogy bemutassalak Agnyessza Kszaverjevna Polivanovának, Korbanszkij nagybátyád nővérének. Ismered Korbanszkij bácsidat? — kérdezi nevetve.

Jegor elpirul: természetesen sohasem hallotta, hogy ilyen nevű bácsikája volna.

— Nem, bevallom . . .

Ilja egy harmadik porceláncsészét vesz elő a szekrényből, és kávét tölt, a keze megremeg, a kávé kilöttyen. Háttal fordul a gyereknek, és kezét a másikkal tartva, lassan megtölti a csészét.

— Tessék, Jegoruska, tarts velünk!

De Jegorka utálkozva sandít (képtelen leplezni ezt az utálkozást) Patroklosz nedves kezére, amit az igyekszik megtörölni, és természetesen észreveszi, hogy a zsebkendője nem a legtisztább.

— Melyik gimnáziumba írattak be, az egyesbe, az Ivanovszkij utcában vagy a Nagy Péterbe a Bolsojon, vagy talán abba az... Emberbarát társaságba? — Agnyessza Kszaverjevna beszél, és sűrű pillákkal árnyékolt szürke szeme szinte rátapad a fiúra. — Teremtőm, mit ki nem találnak! Emberbarát társaság! Mintha nem is emberekről volna szó, hanem kutyákról. Melyikbe írattak be, Jegoruska? — kérdezi, és nagyon rokonszenves a kiejtése: „Jegoruska!"

— Nagyapám azt mondta, hogy „Monsieur Chabrol minden gimnáziumot pótol neked, a Nagy Pétert is, meg az Emberbarát társaságét. Nem tudnak tanítani Pityerben!".

Ilja Alekszejevics elmosolyodik: bátor ember az öreg Kocsubej, de a kis Repnyin sem éppen félénk — derék gyerek vagy, Jegorka!

— No és Monsieur Chabrol milyen... jó?

— Nagyon! — kiáltja lelkesen Jegoruska. — Kommünár!

— Kommünár, azt mondod?

— Igen, mint minden francia!

Agnyessza Kszaverjevna hangtalanul mozgatja ajkát, és tekintete az asztalra siklik, mintha őt is a fűrészek érdekelnék. Legfőbb ideje, hogy átadják a fiúnak.

— Tessék, Jegor, szereztem neked — szól Ilja Alekszejevics, és felbontja a kis csomagot. Örül, hogy ezt a szerény ajándékot átnyújthatja. Bármeddig élne is a földön, egyre ajándékozgatná neki az egyszerű kis fűrészeket, csakhogy Jegoruska mosolyogjon, ilyen nyíltszívűen, ilyen őszintén.

— Megállj csak, Jegoruska, és mi lesz a nyári vakációval?

Hová szándékozol menni, Svédországba, vagy a nagyapádhoz, Tverbe? — kérdezi az idősebbik Repnyin.

— Dehogyis Svédországba, Ilja bácsi! Persze, hogy Tverbe, a Volgára!

Fogja a fűrészeket és kimegy. Hallani, amint cipője az ebédlőben kopog. Boldog. Ilja a barátnőjére pillant, aki ismét felkuporodott a díványra, s a meleg falnak támaszkodik: fázik. Alkonyi szürkület hatol be a szobába, kioltja a fényeket, sötét leplet terít a papirosra, abroszra, beburkolja a bútorokat. Csak az arcok fénylenek, csak azokat nem olthatja ki az este, van valami az arc bőrében, ami a sötétben is él.

66

Az alkonyi homály, akár a szürke márciusi hó, mintha belepte volna Ilját, megfosztotta látásától, hallásától.

— Patroklosz! Kedves Patroklosz!... nézd meg, milyen csodálatosat hoztak a vendégek! Maga is nézze meg, Agnyessza Kszaverjevna! Erős, jó kis állat! Azt hiszem, manguszta!

Jelena lelkendezve fut ki a szalonból, az egész házon át, s a szekrényben megzörren az edény. Ilja kitapogatja a hűvös villanykapcsolót, és felkattintja — kellemetlen, ha Jelena így találja őket, sötétben üldögélve.

— Gyertek, olyan csodálatos!

Agnyessza Kszaverjevna is mosolyog Ilja Alekszejevicscsel, mosolyukban van egy kis meghatottság Jelena naiv öröme láttán, meg némi kétely, hogy menjenek-e a csodát megbámulni vagy sem? Jelena dönt helyettük: Agnyessza Kszaverjevnát a ruhája ujjánál fogva behúzza a szalonba.

Ilja eloltja a villanyt, és visszaül a díványra. Ott ül a sötétben, és egészen átadja magát gondolatainak, amelyek Je-

gorka körül forognak. A szalonból nevetés hallatszik, és Agnyessza Kszaverjevna hangja, a sötétben különösen tisztán cseng:

— Ó! Jaj, de szépek vagyunk! Hogy hívnak minket? Miféle állatka vagyunk? Ki vagyunk?

Majd hirtelen csend támad. Pillanatnyi csend. Hosszú pillanatnyi. Kinyílt az ajtó, Agnyessza Kszaverjevna szinte nesztelenül lépett be.

— Hogy kerül ez a katona a házatokba? — kérdezi. — Mit keres itt?

Ilja hallgat. És mindaz, ami napok óta homályosan rajzott benne, ami gyötörte és nyomasztotta, most hirtelen riasztó valósággá lett.

— Ismered?

Egy örökkévalóságba telt, amíg az asszony végre szóra nyitotta az ajkát.

— Ott volt, amikor Polivanovot elvitték — mondta. — Lehetetlen összetéveszteni: fiatal és ősz . . .

Ilja éjféltájban hazakísérte Agnyessza Kszaverjevnát, és visszatért a Csornaja recskára. Aludt a ház, csak Jelena volt ébren.

— Gyere be, Patroklosz! — szólt ki a lány, amikor meghallotta lépéseit az ajtaja előtt.

De Ilja nem ment be — elvégre az ajtó nem akadály, hogy elmondja azt, amit el akart mondani.

— Ez a te Kokoreved vezette a házkutatást Agnyessza Kszaverjevánál, és vitte el Polivanovot a Spalernajára — mondta.

Hallotta, hogy Jelena sóhajt, és lassan becsapja a könyvet.

— No és aztán . . . — szólt.

Ilja hallgatott egy sort.

— Mondom, hogy a te Kokoreved csekista.

Látta, hogy odabent megremeg a gyertya lángja.

— Csak ezt akartad mondani?

Ilja Alekszejevics alig ért be a szobájába, az ebédlőben felhangzottak Jelena szaporán távolodó lépései, majd döngve becsapódott a külső ajtó.

Ilja kiszaladt az udvarra, félrehúzta a kapu nehéz fareteszét — a házon át a főbejárathoz hosszabb lett volna az út —, és kinézett az utcára. Mintha Jelenát látta volna, amint éppen az úton szalad át, és mögötte árnyékát az úttesten; a feje felett szél rázta a lámpást, a bánatos, hosszú árnyék megremegett.

— Lenuska!... Jelena!...

A rohamozó szél lassan szétmorzsolta hangját a csupasz köveken egy kis maréknyi hóval együtt.

Ilja ott állt a kitárt kapuban, kabát nélkül, papucsban, hajadonfőtt, és az utca távoli végébe meredt, ahol a szél az utcai lámpa puszta öklével fenyegette az alacsony pityeri égboltozatot. Lám, itt a baj, már megrohamozta a házukat!

Jelena tudatában éltek Patroklosz szavai. Nagyon jól kellett őt ismernie, hogy ezekhez a szavakhoz folyamodjon. Egész úton, mialatt a város túlsó vége felé futott, hideg borzongatta, bánatos köd ereszkedett a szívére, és leírhatatlan keserűséggel töltötte el, hogy Patroklosz ilyet gondolhatott Kokorevről, hogy a derűsen indult családi ünnep ilyen kínosan végződött, meg hogy a manguszta képében is van valami baljós; amint most ott szaladgál a házukban, ostoban és fürgén, mint egy gyík.

Már hajnalodott, amikor Kokorev házához ért. Bátran becsengetett, de senki sem felelt a csengetésre. Most jutott csak eszébe, hogy Kokorev édesanyja előző nap elutazott lisztért Kuvsinovóba, és hogy vagy két napig távol lesz. Megint csöngetett, semmi válasz. Lehetséges, hogy Vaszi-

lij tőlük egyenest a Szmolnijba ment, vagy pedig olyan mélyen alszik, hogy semmi sem keltheti fel. Jelena türelmet erőltetett magára, és harmadszor is csengetett — hosszan —, a házban néma csend volt. Már elindult, végtelenül fáradtan és összetörten, amikor hallotta, hogy a kapu kinyílik.

Vaszilij állt a küszöbön. Köpenyben, csizma nélkül, a fehér haja égnek mered, de nincs álmosság a szemében — úgy látszik, Jelena riadalma máris ráragadt.

— Mi történt?

Vagy mert a lány fenyegető pillantását látta, vagy hirtelen elrestellte magát a külseje miatt, hátrahúzódott, és Jelena belépett a házba.

Vaszilij megfogta a hideg kezét, és csókolgatni kezdte, de Jelena eltolta magától.

— Nagyon átfáztam, adj valami forrót innom!

Majd ott ültek Kokorev szobájában a gőzölgő tea mellett, és Jelena, nem nézve Kokorevre, megszólalt:

— Mindjárt megmelegszek, és mindent elmondok, csak megmelegszek.

Valahogy elkomorult és keserű lett ezen az éjszakán, arcbőre megfakult. Itta a teát, el sem vette ajkától a csészét, sietett kiinni.

Kokorev már rosszat sejtett, és haragosan berzenkedett. A lány mozdulata, amellyel őt eltolta magától, leplezetlenül ellenséges volt.

Jelena sóhajtott, mint aki már éppen szólni akart, de meggondolta magát.

— Én nagyon hiszek neked, és bízom benned, Vaszilij — mondta ki egy szuszra. „Ilyen simán csak akkor beszélhetünk, ha mindent átgondoltunk" — villant Kokorev agyába. — Mondj el nekem mindent nyíltan, akármilyen nehéz is, de mondd el nyíltan — kérte, és Kokorev megint azt gondolta: „Nyilván egész úton a Csornaja-recskától idáig eze-

ket a szavakat ismételgette, máskülönben most nem mondta volna ki ilyen bátran."

Jelena kiitta a teát, de nem tette le a csészét, még mindig borzongott.

— Igaz, amit beszélnek, hogy nemcsak vörös, de a vörösök titkos ügynöke vagy? — kérdezte.

Kokorev elmosolyodott. Nem hiába érezte, hogy rosszat hoz rá ez a találkozásuk.

— Igen, ügynök vagyok — felelte, és a lány felé nyújtotta kezét.

— Hozzám ne érj! — Jelena elhúzta a kezét. — És házkutatást tartottál Polivanovéknál? — Haragosan nézett rá.

— Miféle Polivanovéknál... a Mohovaján? Persze, jártam ott, és egy láda aranyat vittem el — magyarázta mosolyogva.

— Nemcsak az aranyat, hanem Polivanovot is, igaz?

— Őt is letartóztattam — felelte Kokorev, és megdöbbenve látta, hogy Jelena szemét könnyek fátyolozzák.

— Hogy tehetted ezt?

Jelena sírt, két kezébe fogta fejét, és gyönyörű haja mintha szétfreccsent volna.

— Hallgass meg, Jelena... — Kokorev hirtelen odaugrott hozzá. Nevetségesnek érezte a dolgot, de ugyanakkor fájt a szíve. — Hallgass csak meg, mindjárt megértesz... — mondta, és két tenyerével megérintve a lány hátát, érezte a soványságát, nagyon megsajnálta. — Hiszem, hogy megértesz — mondta, de Jelena hevesen felállt.

— Azt akarom még kérdezni, hogy te minderre... önszántadból vállalkoztál?

— Önszántamból, természetesen.

— Ha képes vagy egy embert a szabadságától megfosztani, akkor az életétől is képes vagy őt megfosztani... igen?

Kokorev ott állt a kitárt kapuban, és látta, hogy Jelena a

gyér hóval lepett járda szélén halad, és egész alakját mintha enyhe léghuzat himbálná. Nagyon gyenge volt ebben a pillanatban, és rendkívül erős – Kokorev eléggé ismerte őt ahhoz, hogy ezt megértse.

67

Nasztyenyka válaszúton volt. Repnyinék házában már három napja folyt a csomagolás, Moszkvába készültek. Mind elutaznak: Ilja Alekszejevics, Jelena, Jegorovna. Moszkvai házukat az Osztozsenkán távoli rokonok lakták, akik bármikor készek voltak onnan kiköltözni. Repnyin elmondta, hogy Jelena nem nagy örömmel fogadta a hírt, de megjegyezte, hogy az ő otthona ott van, ahol az apjáé. Ilja ellenben fellelkesült, úgy véli, hogy a Repnyineknek mindig is több szerencséjük volt Moszkvában, mint Pétervárott. Jegorovna Jelenát követi.

Nasztyenyka nagy gondban volt.

Nem tudta, mit feleljen Gilles-nek, aki levelekkel és táviratokkal ostromolta. Nem tudta, hogy a pétervári házzal mit csináljon. Nem tudta, mit feleljen a sógorának, aki azzal fenyegetőzött, hogy ismét felkeresi. Nem tudta, mit feleljen a pityeri barátoknak, akik még mindig igyekeztek tanácsolni valamit. Azt tudta csak, hogy úgy szeret, ahogyan még soha senkit sem szeretett, és ezért kész elátkozni a házat, Gilles-t és Bekaszt is ráadásul.

Azt mondta, hogy elutazik, és nyomban, mintha meghallotta volna ezt a szavát, megjelent egy fiú a nyevszkiji Szent Katalin-templomból, és közölte, hogy a plébános hívatja. Nasztyenyka habozás nélkül elment.

Nem félt Rudkevics kanonoktól, és a vele való beszélgetést sohasem érezte terhesnek. Minden világi ismerősénél világibbnak tűnt fel, és sohasem beszélt neki istenről. Mi több: érdeklődési körének, már amennyire azt idegen szem

látta, semmi köze nem volt az egyházhoz. Nasztyenkának határozottan imponált a plébános jelleme: Rudkevics csupa tetterő volt, és örökké tevékenykedett. Sőt némelykor furcsállotta is állandó élénkségét. Látogatásának mindig ő örült a legjobban. Nem, Rudkevicset nem kísérte áhítatos csend, sőt, eleven, nagyon is világi életet hozott. Magas, széles vállú ember volt, járás közben úgy evezett a két karjával, mint aki nem tudja, mihez kezdjen a fölös erejével, arcát simára borotválta, és szerette a vakítóan fehér ingeket. Ha nevetett, hátravetette a fejét, és egész arca rózsaszínű lett, nemcsak a két orcája, álla, orra, homloka, hanem a feje búbja, a nyakszirtje és a nyaka is, minden élénk rózsás színt öltött, és csupa egészségtől, erőtől duzzadt.

Nasztyenykának néha úgy tetszett, hogy a plébános még a templomban is ilyennek mutatkozik. Egy alkalommal sokáig figyelte, amint egy esküvői szertartás végeztével, miután a fiatal párt kísérte, ott maradt a templomban egy sereg egyházközségi taggal együtt. Valami rendkívül mulattatót mesélt nekik, maga is kitűnően szórakozott rajta. Mindenkinél hangosabban hahotázott, és nagyon rokonszenves volt. Nasztyenyka egy homályos sarokból figyelte, nem hallotta, mit mond, de biztosra vette, hogy nem az istenről beszél, és egyáltalán úgy érezte, az egész ember, így kipirulva, nyílt homlokával, erős két karjával és vállával, jól festene lóháton, egy kocsi bakján vagy a volán mellett, jobban odaillene, mint a templomba. Vagy talán éppen ilyennek kell lennie egy plébánosnak, ha meg akarja őrizni a befolyását az emberek lelkére? Végeredményben a menny mítosza olyan mértékben hat, amennyire a menny hasonlatos a földhöz.

Nasztyenyka úgy érezte, hogy Rudkevics szeret hozzájuk járni. Kedvenc ételével szokott neki kedveskedni: barátfülét készíttetett meggyel vagy szilvával, amit az év

minden szakában sikerült a számára felhajtania. A barátfülét olykor Charles szobájában szolgálták fel, ahol a plébános a haz asszonyával csevegett.

Most dél van, a templom üres Félhomályába három fényes napsugár hasít bele. A felső ablakon törnek be, és ferdén szelik át a templomcsarnokot. Valahol a kupola alatt keresztezik egymást. A mise régen véget ért, de a templom mélyén szól az orgona. Nasztyenyka az erős fénytől elvakulva lehunyta könnyező szemét, és amikor kinyitotta, Rudkevicset látta maga előtt. A pap szembe jött vele, két erős kezét feléje nyújtva. Sugárzott és szikrázott. Arca és kerek koponyája, simára borotválva és tükorfényesre csiszolva, mintha világítana.

— Nagy ég, de régen nem láttam! — szólt. — Ma különösen szép. Ne tiltakozzék.

Nasztyenyka mosolygott.

— Egy nő szamára nincs ennél bűvösebb szó. Legalábbis jókedve ettől függ.

Felmentek egy kis helyiségbe, amit Rudkevics dolgozószobának használt.

— Jaj, ez a templomi nyirkosság — jegyezte meg a pap; kinyitotta a kis szellőzőablakot, száraz, poros városi szél suhant be. — Hallja? — Felemelte ujját, mintegy csendet intve: a közelben, a templom ablakanak magasságában, mandolin szólt halkan, de tisztán kivehetően. — Szerintem nincs még egy hangszer, amely ilyen híven tolmácsolná egyszerre a dallamot és az emberi beszédet. — Lesegítette az asszony kabátját, majd hellyel kínálta, de ő maga nem sietett a karosszékbe telepedni. — Anasztaszija Szergejevna, kedves, tudja, miről akarok magával beszélni? — szólt hirtelen, még mindig a dallamra figyelve, erőlködnie kellett, hogy meghallja. — Ugye, sejti?

Nasztyenyka szótlanul bólintott, és mosolygott hozzá.

— És? — kérdezte a pap, nem rejtve el mosolygását. Tudta, a gazember, hogy milyen szép a mosolya.

Nasztyenyka vállat vont, határozatlansága és talán a restelkedése jeléül.

— Nem tudja? — Rudkevics még mindig mosolyogva nézett rá. — De én tudom — mondta, és szelíden eloltotta a mosolyt. — Magának a férjéhez kell utaznia, kedves Anasztaszija Szergejevna.

Olyan közvetlen és őszinte hangon, olyan együttérzéssel és megindítóan mondta ezt: „a férjéhez kell utaznia", hogy Nasztyenyka egy pillanatra gondolkodóba esett: „Talán csakugyan ezt kell tennem?", és alig tudta megállni, hogy ezt ki ne mondja.

— Nehezére esik a válasz?

Nasztyenyka nem nyitotta szóra az ajkát.

A pap az ablakhoz ment, és óvatosan behajtotta; a dallam most cseppenként szivárgott be.

— Anasztaszija Szergejevna, hallgasson meg! Nem akarom, hogy a szavaim többet jelentsenek magának egy jó barát szavánál. Ismertem a családját, sok éve ismerem a férjét. — Valahogy szólásra akarta bírni az asszonyt. — Azt akarom magának mondani, nem, nem, az istennek ehhez semmi köze... Becsületes emberi szóval kívánok hatni, ha úgy tetszik, a családja barátjának, ha akarja, a lelkészének szavával. Hiszen tudja, hogy én jobban ismerem az életet magánál! A szívek kitárulkoznak előttem. Gilles tiszteletre méltó ember, és higgye el nekem, Anasztaszija Szergejevna, végtelen odaadással szereti magát. Mivel szolgált rá, hogy így...

Nasztenyka hallgatott.

Rudkevics az ablakhoz lépett, és egy pillanatra mindkét szárnyát kitárta. Betört a mandolinszó, örvendező, zavaros dallam, mintha valami nagyon hetyke dolgot akarna elmondani.

— Szerelmes? — tette fel nyíltan a kérdést a pap, és szemében a mandolin szívderítő hatására pajzán kis ördög táncolt; ő is csak szereti az életet, a jámbor atya. Megértette, hogy a kérdésére milyen nehéz válaszolni. — Nos, a szerelem nagy boldogság, annál is inkább, mert akit szeret, okos is, meg szép ember is, és nem mindennapi lélek... — Kis szünetet tartott, mintha várná, hogy az asszony hogy fogadja ezeket a szavakat. Lehetetlen, hogy kísértésbe ne essen, hogy hévvel, a szíve legmélyéről rá ne mondja: „Igen!... Igen!..." De Nasztyenyka ezúttal is hallgatott. — No, beszéljen már: szerelmes?

Az asszony kutatóan nézett rá.

— Nem is ez a helyes szó... én... én... szeretem — rebegte alig hallhatóan, mintha folyton ő beszélt volna, és ettől annyira kimerült, hogy már csak elsuttogni tudja ezt is, ezt az egy mondatot.

Rudkevics nyilván várta ezt a szót, és régen készült rá, hogy meghallja, mégis csak most, amikor elhangzott, ébredt tudatára, hogy milyen nehéz feladat előtt áll, s hogy ki tudja, a beszélgetés hogyan fog végződni. Ő, aki napról napra a számukra leglényegesebbről beszél az emberekkel, tudta, hogy rendkívüli erőfeszítésre van szüksége, soha nem érezte magát olyan bizonytalannak és végeredményben hazugnak, mint amikor a szerelemről volt szó.

De célja érdekében mégis támadásra szánta el magát.

— Mondja, Anasztaszija Szergejevna — igyekezett ugyanazon a kedélyes, szelíd hangon szólni, mint a beszélgetésük elején —, sok éves barátság fűzi hozzá? Azonosak az életről, az élethivatásukról vallott nézeteik? Mondja, igen?

Az asszony figyelmesen nézett rá.

— Szeretem azt az embert.

Rudkevics e felelettől láthatóan fellelkesült.

— Más szóval... csak szerelem fűzi hozzá?

Az asszony le nem vette róla a tekintetét, amely most ellenségesen figyelő lett.

— Nemes lelkű ember, és én szeretem őt.

Rudkevicsben kiérlelődött a párviadal terve. Nagyon szerette volna megint kitárni az ablakot, hogy a mandolin derűs recitatívója még egyszer kitöltse a szünetet, de türtőztette magát.

— Azt mondja, nemes lelkű ember. A mi időnkben hosszú évekig kell ismerni valakit, hogy ezt elmondhassuk róla. Csak szerelem fűzi hozzá.

Az asszony felszegte a fejét, mint aki harcra készül.

— Igen . . . és ez nem kevés.

Rudkevics az ablakhoz ment, s Nasztyenyka a tekintetével követte: jóságos, nagy, kerek hát. Ilyen háta lehet az ember testvérbátyjának vagy akár az édesapjának is: jóságos hát. S eltűnődött: hogyan párosult ebben a szemre annyira kiegyensúlyozott emberben a beteg lelkeket gyógyító pap és a nagy diplomata. Egyik minőségében, Charles szerint, taktikus, a másikban stratéga. Hogyan férhet össze a kettő? Avagy az első legalizálja a másodikat?

— A szerelem szent érzés, és nem szólok ellene, de az a kérdés, hogy ez csakugyan szerelem-e. Higgye el nekem, Anasztaszija Szergejevna, én tudom, hogy az emberek gyakran szerelemnek hiszik azt, ami pedig nem szerelem, talán csak fellobbanás, még ha nemes szívé is, vagy pusztán szenvedély. A szerelem igájából nem kell szabadulni, de az ilyen szenvedély igájából kiszabadulni áldás. Igen, szenvedély, s az ember beleszédül, mindent másképpen lát, minden felborul körülötte. Azt képzeli, hogy az illetőt az isten is neki teremtette, egy napig sem élhet nélküle, úgy érzi, a gondolkodása, a szíve-lelke, egész lénye csodálatosan egyezik az övével. De mit szív és lélek? A húsa, vére, teste, minden szakasztott a mása a tiédnek. De van egy próbája, van a természetben egy kard, olyan kemény acélú,

amelynek a világon párja nincs: csapására minden összeomlik, csak a szerelem nem fél tőle. Ez a kard az idő. Ezzel a karddal tedd próbára magadat! Ha kiállod a próbát, akkor jó úton jársz. Ha félsz tőle, fordulj vissza. Ne tedd tönkre egy ember életét, és a magadét is óvd! — Szigorú, bánatos pillantással nézett fel az asszonyra. — Anasztaszija Szergejevna, állt már e kard alatt?

Nasztyenyka meg sem mert szólalni, félt attól, amit mondani akart.

— Nem... — mintha valaki más mondta volna ezt.

— Forduljon vissza!

Amikor az asszony, kételyekkel és valami okból félelemmel telve, lefelé futott a lépcsőn, képzeletben látta, hogy Rudkevics atya sarkig kitárja az ablakot — hallotta a mandolin hangját.

Tudta, hogy Rudkevics jezsuita, azt is, hogy korántsem a puszta jóindulat vezeti, sőt, világos, hogy ezt megelőzően a sógorával beszélt, mégis úgy érezte, hogy megtalálta a szavakat, amelyekkel megingatja a hitét, és kételyt hinthet el benne. Otthon, az Ohtán, Repnyin várta, aggódva várta, hogy döntsön a Moszkvába utazásról, de Nasztyenyka nem sietett haza. Azelőtt is, ha nyugtalan volt a szíve, a Néva-partra ment. Van valami ebben a folyóban, a fekete vizében, a viharokkal dacoló kőpartjaiban, a partjain sorakozó épületek hol hirtelen magasba szökő, hol aláhulló körvonalaiban — nagy, lázadó erő van ebben a folyóban. Bízd magad az őselemre, az lecsendesíti a szívedben tomboló vihart.

Nasztyenyka a Néva-partra sietett.

A természet csupa várakozás volt — úgy rémlett, hogy a föld már megérett a virágzásra, mindjárt kitárul és csodát szül. Anasztaszija Szergejevna úgy érezte, hogy a rátört vihar ellenére öröm telíti a lelkét. Nagy-nagy öröm, lágyan simogató, szinte fizikailag érezte, a szíve táján. S mint ré-

gebben is, ha előfordult, Nasztyenyka azon tűnődött, hogy honnan ez az öröm, és mitől támadt hirtelen ez a jó érzés? Eszébe ötlött, hogy még a Nyevszkijen, amikor a Szent Katalin-templomból kilépett, világosság gyúlt az agyában: nem egyedül csatázik Rudkeviccsel, ott van mellette Ő. Rudkevics is tudja ezt. Ezért párosult a vele született tapintata a még soha nem tapasztalt óvatossággal. Igen, senki sem érzi meg úgy a jó barát erős vállát, mint egy asszony. S ettől a tudattól, hogy mellette van, minden örömében és bújában, úgy érezte, bármilyen megpróbáltatást is hoz az élet, megküzd vele, és már semmitől sem fél.

De hát milyen megpróbáltatásról lehet szó? Az idő próbájáról? Nem erről beszélt-e Rudkevics? Minden szerelmet alá kell vetni az idő próbájának? Nem, Nasztyenyka nem érzett félelmet, egy cseppet sem.

Későn ért haza Repnyin várta. Közölte, hogy este tízkor indul a vonat. Ő megígérte, hogy később majd utána utazik.

Nyikolaj Alekszejevics nem kérdezte, hogy miért változtatta meg a szándékát. Tudta, hogy oka van rá, s hogy Nasztyenyka a megbeszélt időben Moszkvában lesz. Azért mégis úgy döntött, hogy elhalasztja az utazását, és vele együtt jelenik meg Moszkvában.

68

Jelena egyszer rég járt ebben a házban, amikor ötéves volt, és minden hozzá kapcsolódó emléke csak ködösen rajzolódott ki az agyában. Emlékszik, hogy nyár elején elvirágoztak az almafák, és fehér szirmaikkal behavazták az íróasztal zöld posztóját. Emlékszik a nagy lámpára, amely az asztal felett lógott: kerek volt és felfújt, mint egy nagy léggömb, amely hirtelen kirepült egy gyerek kezéből, és a

mennyezethez tapadt. Mindaz, ami az osztozsenkai házról az emlékezetében megmaradt, természetellenesen derűs színekben ragyogott: az almafavirágok szirma napfényes-hófehér volt, a szőnyeg párás-zöld, a lámpa olyan mélykék, amilyen még a tenger sem lehet soha. Ezek a színek egyszer voltak, mint ahogy gyermekkora is csak egy van az embernek, és később megfakultak. Lám, minden ott van a helyén, a gobelin a szarvasokkal, a kerek lámpa, de hianyoznak a régi színek, mint ahogy már a gyermekkor is elmúlt.

Valami csoda folytán Ilja Alekszejevics elleste Jelenának ezt a lelkiállapotát. Elvezette húgát a ház egy távoli zugába, egy keskeny kis szobába, amelynek egyetlen ablaka a kertre nyílt. A szoba üres volt, teljesen üres, sem ágy, sem asztal, még csak egy szék sem volt benne, semmi megnézni való. Furcsa, hogy ez az üres szoba Patroklosz szívének olyan sokat mondhatott...

— Itt születtek a Repnyinek — mondta Ilja jelentőségteljesen. — Mind... a nagyapánk is, meg a te nagybátyád, és az apád...

Jelena miért, miért nem, sajnálta apját és Ilja bácsit, nagyon is sivár volt ez a szoba ahhoz, hogy diadalkapuvá legyen, amelyen át az összes Repnyinek erre a világra jöttek.

— És én... én is itt? — kérdezte találomra, ámbár igazán nem kívánta, hogy ő is itt született légyen.

— Te is — felelte Patroklosz, és Jelena hirtelen megérezte, hogy más szemmel nézi a szobát. Az üres helyiség, amely az imént még olyan barátságtalannak látszott, más értelmet nyert a számára. És a ház is valahogy átváltozott: az imént még árnyékban állt, és hirtelen észrevétlenül átvándorolt a napos oldalra.

A nagy konyhában pedig Jegorovna kovászt kelesztett, és máris begyújtott az orosz kemencébe. Virágvasárnap közeledett, és vele Nyikolaj Alekszejevics és Anasztaszija Szer-

gejevna érkezése. Jegorovna kelt tésztából készült pirogjai, káposztával, burgonyával, gombával töltve, igen ízletesek voltak. Még reggel, mihelyt a család megérkezett az Osztozsenkára, Jegorovna bejárta a házat, és jóllehet a jellemé-hez híven nem mutatta, elégedett volt a szemle eredmé-nyével. Egyébként amikor Ilja Alekszejevics megkérdezte, hogy tetszik neki a konyha, mogorván megjegyezte, hogy akármilyen szép is, magától semmi meg nem fő, meg nem sül, el nem készül benne.

Jegorovna még Pétervárott tapasztalta, hogy Nasztyenyka kedves hozzá, de az öreg házibútor éppen ezért nemigen bízott benne. Azt tartotta, hogy kezdetben minden meny-asszony (az ő szemében menyasszony volt) bársonyos kezű. Nem annyira Nyikolaj Alekszejevics sorsa aggasztotta, sőt nem is a magáé, mint inkább Jelena sorsa. Hogy bánik majd Anasztaszija Szergejevna Jelenával, hogyan férnek meg egy-mással, miként osztoznak a helyen a Repnyin-ház fedele alatt, és hogy beérik-e ezzel a hajlékkal. Akármilyen jó vi-szonyban volt is Nyikolaj Alekszejevics Jegorovnával, taná-csot nem kért tőle, de ha netán eszébe jut megkérdezni, ő bizonyára „nem"-mel felelt volna. Hozzátéve, hogy: „Élj csak egyedül, barátom, és szeresd a te fiókádat. Én is egye-dül élek."

De Nyikolaj Alekszejevics a maga feje után ment, és Jegorovnának számolnia kellett ezzel, annál is inkább, mert Jelena helyeselte apja elhatározását. Talán ez volt a döntő. Így vagy amúgy, az ifjabb Repnyin elhatározta, hogy meg-házasodik. És Jegorovna habozás nélkül kovászt kelesztett, begyújtott a kemencébe. Sok éves tapasztalatából tudta, hogy új dolgot pirogokkal kell elkezdeni, a többi majd ma-gától jön.

— Látsz valakit? — kérdezte Nasztyenka, és arcával a férfi karjához simult, amikor a vonat begördült a pályaudvarra. — Kit látsz?

Repnyin elmosolyodott.

— Mintha Ilja jönne ott... nagyon ünnepélyes.

Lassan mentek a kocsi ajtaja felé, és egyre úgy tűnt, hogy ez az egész lökdösődés odabent, a lábak csoszogása, a bőröndök koppanása, a hordárokkal váltott szavak, az utasok beszélgetése egymás között mindenféle semmiségről — mindez olyan hétköznapi és jelentéktelen a lelküket betöltő nagy érzéshez képest, hogy szinte kedvük lett volna megállni és várni, amíg elviharzik, amíg egy láthatatlan ár kimossa és kilúgozza mindezt. És csakugyan megálltak, várva, hogy a tömeg ritkuljon. Ám Ilja és Jelena már utat törtek az utasok, bőröndök özönében, a mozgásukkal szemben.

Így hát Nasztyenka még be sem tette a lábát a házba, de a Repnyin család máris jóval összeforrottabbnak látszott, mint kis idővel azelőtt: a bérkocsiban a nőket a fedél alá ültették (áprilisi eső szemerkélt), a két fivér szemben ült velük, a kis ülésen. Igen, annyi hónap után először ültek egymás mellett, szorosan, ritka egyetértésben.

Amíg a kocsi a moszkvai macskaköveken és faburkolatokon a Miklós-pályaudvarról az Osztozsenkára vitte őket, Nasztyenyka egyetlen szót sem ejtett. Hálás volt a sorsnak, amiért esett, és kevesen jártak az utcán. Úgy érezte, ha vétkeznie is kell, a legősibb és legsúlyosabb formában, most követi csak el ezt a vétket, amikor átlépi a Repnyin háznak, új otthonának küszöbét Itt húzódik valahol az éles határvonal, amely az eddigi életét a jövőbelitől elválasztja. Amíg ezt a határt át nem lépte, senki sem foszthatja meg attól a lehetőségtől, hogy visszaforduljon. Mihelyt átlépte, ezt a lehetőséget, legalábbis a saját maga szemében, elvesztette.

Jó, hogy ez Moszkvában történik, és nem Pétervárott, de Moszkva és Pétervár között nincs áthághatatlan fal. Sőt, azoknak a számára, akiknek a körébe ő is tartozik, a hatszáz versztányi úton, amely a két várost egymástól elválasztja, Moszkva valahol Pétervárba olvad és megfordítva. De bűnét az Urálon túl is látni fogják, úgy gondolta.

És mégis, amikor Repnyin félig tréfásan, félig komolyan, karját nyújtotta, s ő felment az ódon ház lépcsőjén, arca felragyogott. Ez a boldogság, a szeretett ember karján belépni a közös otthonukba. Észrevette ezt a mosolyt Jelena és Ilja Alekszejevics is, meg a nyitott kapuban álló Jegorovna, és mind mosolyogtak. Ez erőt adott neki. Azzal a hetyke és vidám bátorsággal lépte át a küszöböt, amellyel az ember életének egy-egy újabb határvonalán lép át.

Ilja Alekszejevics kissé felemelte kerek, gödröcskés állát, valami ünnepélyeset akart mondani, de aztán csak legyintett, karon fogta Nasztyenykát, és öccsétől elragadva, megindult vele a házban.

Majd Jelena vette át tőle, és megmutatta azt a kis szobácskát, amelyet előző nap Patroklosz mutatott neki; onnan kimentek a folyosóra és a konyhába, azután a konyhából a kertbe. A kert még csupasz volt, csak az orgonabokrokon bújtak már ki a halványzöld, bolyhos kis rügyek. Még kopár volt, de már madárdaltól zengett.

— Jól fogja magát érezni minálunk — szólt Jelena, és a szeme könnyel telt meg.

Ott álltak a kert csendjében, és nagy, néma könnyeket hullattak. Benne volt ezekben a könnyekben minden: a tudat is, hogy minden vész és vihar ellenére valami igen nagy dolog történt, amit mindketten kívántak, meg szánakozás a női gyengeségük miatt, meg aggodalom és félénk boldogság. Sokáig sírtak volna így, ha Nyikolaj Alekszejevics hirtelen ott nem terem mellettük.

— Irgalmas ég, mi ez?

Elment, de ők még sokáig nem tudtak visszamenni a házba. Az ég elvált a földtől, itt-ott még ki is világosodott. A városi zajok elnémultak. Melegebb lett, nyugodtabb, csendesebb. Bentről kihallatszott a *Pillangó-polka* élénk üteme. Ilja Alekszejevics felhúzta a hatalmas Zimmermannt, amelynek tölcsérrel felerősített hangjaira akár az egész utca táncolhatott volna. A gramofon sóhajtozott, epedőn el-elnémult, suttogott, majd megint sóhajtozott, és hívta őket be a házba, de csak nem siettek, még kimondásra várt valami, ami a szívükben volt, és amit nem bírtak szavakba önteni.

— Soha el nem eresztelek a háztól, még ha kéred is — szólt Nasztyenyka lelkesen, és átölelte Jelena vállát. — Igen, igen, még ha eljön is az óra, és vele valaki, egy derék ember, akkor sem eresztelek ... Hozd ide őt.

— Valaki ... valaki ... — ismételte Jelena, mintha mindez nagyon távol volna, egy messzi határon túl, ahol egy ködös táj kezdődik. Ki tudja, létezik-e valóban, vagy csak a képzelet szüleménye?

Alighogy Nasztyenyka belépett a házba, Ilja Alekszejevics eléje sietett, felkapta, és nagy körben sodorta magával, a tánc erőt és lélegzetet is adott. Szólt a gramofon, és Ilja Alekszejevics látta, hogy Nasztyenyka szemében picinyke láng gyúlt, majd ez a tűz átterjedt az arcára, és sűrű pírral öntötte el. Nasztyenyka pedig a kitárt ajtón át keményített abrosszal terített asztalt látott, és rajta Jegorovna pirogjainak a sanyarú napokhoz képest impozáns seregét. Ilja Alekszejevics, leküzdve szívdobogását, körbe száguldott vele, ő pedig azokat nézegette, akik kissé távolabb állva figyelték őket. Jelena szemében elragadtatást látott, Jegorovnáéban komor tűnődést, Nyikolajéban ... Nem, az ő szemét most nem látja. Íróasztala fölé hajol, és látszik a homloka vágása meg az ajka, amely most valahogy sápadt, de hirtelen feleegyenesedett, és Nasztyenykát heves vágy fogta el utána. Csak már mielőbb vége lenne a gramofonnak, a táncnak és

a pirogoknak! Minek is rendezték mindezt, amikor jobb lenne úgy, ahogy a szív parancsolja: csak Nyikolaj és ő, csak ők ketten!

Éjfél után, amikor az asztaltól felkeltek, mind együtt kimentek a kertbe, és sokáig hallgatták, milyen lágyan neszez a szél a múlt évi lombok között, és pittyegnek álmukban a madarak. Úgy tűnt, hogy minden elhátrált valahová, és a város, a hatalmas város, nincs mellettük. Aztán a többiek bementek, csak ők ketten maradtak odakint.

— Nem érzed a tágasságot és . . . a szabadságot? — kérdezte a férfi.

Az asszony az ajkát nyújtotta feleletül.

— Érezni akarom — mondta aztán.

Megfordult, és akkor látta, hogy a házban minden fény kialudt, egy kivételével: csak az ő szobájuk ablaka világított. Eszébe villant, hogy a határt, amelyen túl új élete kezdődik, és amelyre ott, a ház küszöbén gondolt, még csak ezután fogja átlépni.

70

Repnyin úgy határozott, hogy nem halogatja a találkozást Csicserinnel, és már másnap reggel elment a Külügyi Népbiztosságra. Tudta, hogy ez a reggel új munkája kezdete lehet. „Pityerben mindez talán nehezebben menne" — gondolta, amint a Precsisztyenszkij bulvár felé haladt. Vagy azért, mert már megvívta a belső harcot, amit meg kellett vívnia, vagy mert ma az egyéni életének boldogsága kísérte az eseményt, és mindent a maga színeire festett, de nyugodt volt a lelke. Arra gondolt, hogy az antanthatalmak diplomatái, akik elutaztak Pityerből, mint ahogy a kormány elhagyta, már megérkeztek Vologdába. Moszkvában természetesen régtől fogva voltak főkonzulátusok, legalábbis a nagyhatal-

maknak voltak, a konzulátus azonban nem nagykövetség, s a konzul még a hivatalos státus szerint sem diplomata. Ráadásul az antanthatalmaknak ez a gesztusa (róluk van szó, csakis róluk!) némileg diszkrimináló. Azzal, hogy megszakították a közvetlen kapcsolatot a forradalmi kormánnyal, és minden ügyet a konzulokra bíztak, a szövetségesek mintha azt akarnák mondani: „Többet nem tehetünk, nem engedi sem a presztízsünk, sem a külvilággal való viszonyunk." De ez a gesztusuk Repnyin szerint még másról is tanúskodik: „A diplomáciai elismerés kérdését végleg elvetették."

Repnyin átvágott az úttesten, és éppen fel akart lépni a járdára, amikor megpillantotta Ilját. Egy hirdetőoszlop előtt állt, újságokkal a kezében. Mint Pityerben is, Ilja azzal kezdte a napot, hogy elment újságokat venni, s végigolvasta a kiáltványokat és a röplapokat, amelyekkel éjszakánként teleragasztották a várost. Már meglátta öccsét, és, tekintetét a hirdetőoszlopra szegezve, a szeme sarkából figyelte. Komor pillantása elárulta, hogy mindent tud: azt is, hogy Nyikolaj merre irányítja lépéseit, és hogy ez mit jelent.

Repnyin gyorsan elhaladt mellette. Igyekezett nem gondolni a bátyjára, nem akart gondolni rá. „Akárhogy legyen is, tanulmányozni kell az okmányokat — biztatta magát. — Elolvasni minden szükségeset a szövetségesek jelenlegi állásfoglalásáról. Minden komoly ügyet a dokumentumok elolvasásával kell kezdeni."

Balra fordult, és az Arbat csendes mellékutcáin a Szpiridonyevka felé tartott. Közben eltűnődött rajta, hogy nincs ennél oroszabb város. Moszkva csaknem hétköznapinak látszik, de akkor miért érez annyi titkos erőt benne? Itt van akár ez a kis utácska. Meglepően tágas udvarok, földbe ásott padokkal, hatalmas tölgy teríti szét ringó sátrát, törzsét hárman is alig tudják átfogni. Kis paloták, még a múlt században épültek, hajdan fehér faluk megszürkült. A tetők

nem valami újak, zöldre és okkersárgára festve, s egy fal szabad síkján egy nyírfácska. Messziről rajznak látszik. A házkémények mint megannyi tölgyfa, szintén majdhogy három ember érné csak körül őket, évszázadokra épültek, és kékes füstgomolyok terjengenek alacsonyan felettük. Templomocskák, templomocskák, egyik kisebb a másiknál. Mindez nagyon hétköznapi és egyszerű, de akkor mitől dobog olyan édesbús örömmel a szíve, és miért érez ennyi titkos erőt kiáradni belőle?

Moszkva patriarchális város, a nagyapa városa. Szinte azt szeretné mondani: a Repnyineké régtől fogva.

S hirtelen feltűnik a Szpiridonyevka. Itt is sok minden emlékeztet az Arbat mellékutcáira. Fehérített fazsindellyel fedett kis paloták, udvarok tölgyekkel és szilfákkal. Arany- és ezüstkupolás templomocskák, kifestett falúak (mint a Szpiridonij-templom ott a Kecske-mocsárnál), egy fészekalja faházzal — a pap lakása, a sekrestyésé meg a zsoltárénekesé, s az áldozási kenyeret sütő asszony otthona. Van azonban valami szokatlan is: új házak épültek a Szpiridonyevkán, úgy hatnak itt, mint a csendes moszkvai vizeket felkavaró hajók. Nem beúsztak, hanem betörtek a régi Moszkva téglaés faházai közé, erős falukkal szétlökdöstek mindent maguk körül, hol belapítva, összenyomva, hol meg pozdorjává zúzva. Betörtek és megálltak, élvezik a vas és a kő szilárdságát, amely bilincsként tartja fogva őket, a kőbe vésett nevek súlyát: Rjabusinszkij, Morozov, Taraszov... Az a ház, amely felé most Repnyin igyekezett (abba költözött be a Külügyi Népbiztosság), a Szpiridonyevka és a Patriarsij utca sarkán, Gavriil Taraszov tulajdona volt.

Repnyint valami nyugtalanság féle fogta el e név gondolatára. „Gavriil Taraszov... Taraszov!" — ismételgette. Felidézte magában a négy fivér gyors felemelkedésének történetét, amit egyszer Iljától hallott, és ami meglehetősen tükrözi a huszadik századi Oroszország légkörét. Az örmény

hegyvidékről jöttek, anyanyelvük a cserkesz volt, nevetséges kis apróságokkal kezdték el a kereskedést, amiket a szájhagyomány szerint zsámolyon szétrakva kínálgattak egy sztyeppei város népes utcáján. Harmincegynéhány évvel később ezt a zsámolyt ereklyeként vitték be a szpiridonyevkai, kastélynak is beillő házukba. Csak az isten a tudója, milyen utat tettek meg a sztyeppei kisvárosból az ősi orosz fővárosba. Moszkva nem csodálkozott a fivérek jövetelén, ennél különb dolgokat is látott már. Csak a Taraszov palotával átellenes téglaépület lakói meresztették a szemüket — szegényház volt, nemesek számára (Repnyin ismerte ezeket a szegényházakat: a hosszú folyosókról nyíló odúkat, a szomorú csöndet, amelyet félénk köhécselés zavar meg, azt a levegőt, amit maga az öregség áraszt). Amikor az öreg Taraszov fogott egy vésőt, és a kőfaragókhoz csatlakozott, akik gránitba öltöztették a palotáját, a szegényház lakói kitódultak az utcára. Ki látott már ilyen: odabent Olaszországból hozatott művészek festették ki a mennyezeteket és a falakat, a ház homlokzatára a munkások latin szöveget véstek (latint, nem is másként: „Gabrielus Tarassof, Fecit anno Domini . . .), a kapu előtt pedig ott ült a birodalom csaknem leggazdagabb embere és követ faragott. Nyikolaj Alekszejevics véleménye szerint ebben némi kihívás is volt, kegyetlen figyelmeztetés a menhely lakóihoz, hogy az ő idejük lejárt, de még más is megnyilatkozott benne: a feltörő osztály erélye és céltudatossága. Taraszov viselkedése iránt Repnyin aligha érezhetett csodálatot, de mint higgadt észjárású, világos fejű ember, aki mindig számol a tényekkel, a maga módján kénytelen volt legalizálni tudatában és józanul elismerni ezt a jelenséget.

A kapualjban sötét volt és hideg. Fazsindelyek illata érződött. Valahol fejsze csattogott, sürgősen átépítettek valamit. Csicserin titkára közölte, hogy Georgij Vasziljevicsnél látogatók vannak, és átadta Repnyinnek a leendő dolgozószo-

bája kulcsát. Repnyin megkereste a szobát, kinyitotta az ajtót, s nagy meglepetésére egyazon garnitúrához tartozó szekretert, sifonért és hat karosszéket látott benne, meg egy csinos kis porcelán asztali lámpát; mindez nyilvánvalóan egy családé volt, gazdag családé, amely csak előző nap költözött ki innen. Egyébként egy csomó névjegy, amit Repnyin véletlenül a szekreter fiókjában fedezett fel, kétségtelenül tanúsította, hogy Taraszovék után itt már petrográdi menekültek telepedtek meg.

— Nyikolaj Alekszejevics, hát itt találkozunk!

Repnyin hátrafordult: a napfény után nem könnyű az ajtóban álló embert megismerni.

— Jó napot!... Hát ennyire megváltoztam?

Repnyin elébement a belépőnek: Markin.

— Régi megfigyelés már, hogy semmi sem képes az embert kívül-belül úgy átformálni, mint a diplomácia, Nyikolaj Grigorjevics.

— Úgy érti, hogy már diplomata vagyok? Nem gondolnám.

— Bocsánat, miért?

— Diplomata voltam, amíg nem kellett íróasztalhoz ülni. Most pedig magának adtak asztalt, és azt mondják, nekem is kiszemeltek valamit. Nem íróasztalt, hanem egy négyevezős csónakot.

Repnyin nevetett.

— Ez az elismerés jele.

Markin arca elborult.

— Később is jöhetett volna ez az elismerés, jobb lett volna.

— Hogy értsem ezt, Nyikolaj Grigorjevics?

— Nehéz megérteni, Nyikolaj Alekszejevics.

Markin összehunyorította a szemét, mintha az áprilisi égbolt tükröződött volna benne, egész tágassága.

Repnyin eltűnődött: Nasztyenyka kedvelte Markint, ta-

lán barátságába is fogadta. Valahogy fölébe helyezte őt a többi tanítványának. Nem a kék szeméről van szó. Értelem nyilatkozik meg benne, és tapintat, meg az az egyszerű, derűs életszemlélet, amikor az ember tudja, hogy mit akar. Abban a körben, amelybe Nasztyenyka tartozott, kevés ilyen akad.

— Vihart akarok szagolni, és körülnézni az életben, okosodni. Az ember ne becsülje túl magát.

— De lebecsülnie sem szabad — mondta Repnyin.

Markin hallgatott, majd meggyőződéssel ismételte:

— Ne becsülje túl.

Kezet nyújtott, de Repnyin nem sietett megszorítani. Ezt az embert szívesen látná új otthonában, és Nasztyenykának is bizonyára örömet szerezne.

— Anasztaszija Szergejevna sokat beszélt magáról. Nem jönne el egyszer hozzánk?

— Anasztaszija Szergejevna? — Markin úgy mosolygott, mintha valami nagyon régi dologra emlékeznék. — Elmennék, de már nem futja az időből.

— Máris indul?

— Indulok.

Repnyin elgondolkozott.

— Valamit nem értek, Nyikolaj Grigorjevics. Szerintem itt magára nagy szükség van.

Markin nevetett.

— Az a fő, hogy az ember ne becsülje túl magát.

Elment, de Repnyin még sokáig nem bírt megnyugodni. Mint akkor, az Ohtán, Nasztyenyka szülőházában, akaratlanul is csodálta e fiatalember bölcs szerénységét, céltudatosságát, és azt, hogy milyen nemes, szilárd az életfelfogása. Miért hívta meg Markint a házába? Mindazok közül, akikkel ezekben a viharos időkben találkozott, és akik az ő szemében ezt az új világot képviselik, miért éppen Markint?

— Emlékszel, Nyikolaj, arra a beszélgetésünkre a gyíklesőkről, amit Pityerben folytattunk, a Szmolnijban, ha nem csalódom? — Csicserin hangja, mint mindig a késői órákban, meglepően ércesen csengett a telefonban. — Most majd alkalmad nyílik elismételni az összes ellenvetéseidet — jegyezte meg nevetve. Abból, ahogy ezt mondta, szándékoltan kihívóan és hangosan, Repnyin megértette, hogy nincs egyedül a szobájában. — Várlak. — Nem „várunk"-ot, hanem „várlak"-ot mondott, valami játékosság van benne is, a felnőttek kihívó, félszeg módján szeret olykor eljátszani, különben kimerülne ebben a kései órában.

— Gyere, Nyikolaj Alekszejevics, már nagyon vártunk — szólt Csicserin, amikor Repnyin benyitott a szobájába; a barátian bizalmas tegezéshez a teljes név párosítása szokatlan volt a kettejük viszonyában, és mindjárt megvilágította a sajátos helyzetet.

Repnyin belépett, s a szoba mélyében, az asztali lámpa világánál Dzerzsinszkijt pillantotta meg: az újságos asztalka fölé hajolt, amelyre most egy térkép volt kiterítve, lelógó szélei a padlón pihentek. Dzerzsinszkij felállt, és megpróbálta kiegyenesíteni görnyedt hátát, de kissé hajlott tartásba merevedett. A találkozásuk óta eltelt másfél hónap nem lehetett könnyű a számára: arca komorabb volt, és tekintetében még több a parázs.

— A mi találkozásainkban van valami törvényszerűség — mondta Repnyin, amikor kezet fogtak. Úgy érezte, fel kell oldania a feszültséget, amely a találkozásaikat jellemezte, és amely szemmel láthatólag most is fenyeget.

— Törvényszerűség már csak azért is, mert mindig éjjel zajlanak le? — kérdezte Dzerzsinszkij. A keze kellemesen hűvös volt.

— Minden jelentős ügy éjszaka merül fel — mondta Repnyin.

— Ha nem volna éjszaka, akkor titok sem lenne — nevetett Dzerzsinszkij. — Diplomáciai — tette hozzá. — Mert a titok voltaképpen minden dolog lelke, ugye?

Repnyin nem tudta, mit feleljen: volt valami ismerős ezekben a szavakban.

— A lelke . . . a lelke . . . — ismételte.

Csicserin egy karosszéket tolt a kis asztalhoz. Repnyin leült.

— Iszol teát, Nyikolaj? — kérdezte Csicserin.

— Kérek — felelte Repnyin, és látta, hogy Dzerzsinszkij a poharáért nyúlt, amelyben már kihűlt a tea.

A beállott csendet a tea segített elnyújtani.

— A gyíkleső csakugyan félelmes fegyver — kezdte Csicserin olyan hangon, mintha beszélgetésük a diplomatákról és tőreikről csak az imént szakadt volna félbe. — A nemzetközi jog új kifejezéssel gazdagodott: nagykövetek összeesküvése. De ne csak üres szavakat mondjunk. — Dzerzsinszkijre pillantott.

Nem, Dzerzsinszkij nem volt ilyen gúnyosan hadakozó hangulatban. Komoran nézett az előtte kiterített térképre, és nagy homlokát öklére támasztva, keményen töprengett. Mindaz, amiről szólni akart, létfontosságú volt a számára — álmatlan éjszakák, ádáz összecsapások az ellenséggel a vallatásokon.

— Rendkívüli körülményekkel kapcsolatban háborgattuk ilyen későn, Nyikolaj Alekszejevics — mondta halkan, jóval halkabban, mint ahogy az előbb beszélt. — A Cseka megállapította, hogy a felkelésnek, amely Dél-Oroszországban tört ki, és azzal fenyeget, hogy összeolvad a keleti felkeléssel, értelmi szerzője és irányító központja mindinkább a diplomáciai testület. — Elhallgatott, úgy látszott, a hosszú mon-

dat kimerítette. — A legaktívabb figura, nemcsak eszmei síkon, Lockhart.

Repnyin azt gondolta: „Nem, Buchanan biztosan nem azért utazott el Oroszországból, hogy a felderítés jogát utódainak, Lockhartnak és Lindleynek engedje át. Ha kora és egészsége megengedné, ezeket a kötelességeket is vállalná." Mindezt világosan látta ugyan, de szerette volna elhinni, hogy az öreg Buchanan azért bízta ezt a funkciót az utódaira, mert élete végéig diplomata akar maradni. Nagyon szeretett volna jót gondolni Buchananról, talán a józan esze ellenére is, megőrizni tudatában a diplomácia fogalmát, mint olyan művészetét, amelyet nem szennyezett be az, amit megbecstelenítő szóval „kémkedés"-nek neveznek.

— Diplomáciánk ne áltassa magát a másik táborban levő kollégák valódi arcát illetően — folytatta lassan Dzerzsinszkij. — Lockhart tevékeny és agresszív. Ismeri Oroszországot, kapcsolatai vannak, és fiatal.

„Fiatal" mondta, és Repnyin ezt gondolta: „Igen, minden azon múlik, hogy fiatal. A régebbi nemzedék tagjai becsületesebbek, és jobban megválogatják az elveket és az eszközöket. Ők nem vetemednének ilyesmire. De akkor mit ér Francis makulátlan ősz haja, aki annyira hasonlít a múlt század klasszikus embertípusára?"

— Vologda valódi fővárosa lett... a másik Oroszországnak — mondta Dzerzsinszkij, és nyílt tekintettel nézett rá. — Oszanovóban, Vologda környékén ma az Oroszországban akkreditált diplomaták amolyan tanácskozást kezdtek. Az első ülésről tudósító táviratot tizenegy órára várjuk. — A homályban levő nagy falióra számlapjára pillantott. — Talán már meg is érkezett.

Felállt, és lassan az íróasztalhoz lépett, amelyen a telefonkészülékek álltak; mentében felszegte fejét, mintha így akarná felélénkíteni magát és leküzdeni a fáradtságot.

— A táviratokkal együtt — hallotta Repnyin a hangját. —

Csicserin szobájába... És Tver? Ott mi újság? — kérdezte, amikor Repnyin már úgy érezte, hogy a beszélgetés véget ért. — Tartsa a vonalat! Minden órában Tver! Minden órában!

„Mi köze ehhez Tvernek? — tűnődött Repnyin. — Csak nem vándorol át a diplomáciai főváros Vologdából Tverbe?"

Hallotta, hogy Dzerzsinszkij visszateszi a kagylót, óvatosan, minden mozdulatára ügyel, nehogy a fáradtságát elárulja.

— Igen, Vologda valóságos fővárosa lett a fehér Oroszországnak — jegyezte meg Dzerzsinszkij, az előbbi hangnemben folytatva a megszakadt beszélgetést. — Minden, ami bennünket fenyeget, onnan jön — tette hozzá Csicserinre pillantva, ez a mondat nyilván neki szólt. — Ezt kitűnően megértették a diplomaták, köztük a semleges országokéi is. Sokan lényegében Pityer fölé helyezték Vologdát.

— Nem gondolja, Feliksz Edmundovics, hogy Vologdában a Külügyi Népbiztosságnak is kellene valamiféle képviseletének lennie? — kérdezte Csicserin.

— Igen, kétségtelenül, ha Oroszország érdekeiről beszélünk — felelte Dzerzsinszkij, mereven nézve rá.

„Vologda a fehér Oroszország fővárosa — gondolta Repnyin —, de mi köze ehhez Tvernek?" Dzerzsinszkij „Oroszország érdekeiről" beszélt; „Szovjet-Oroszorszag"-ot akart mondani, de csak „Oroszország"-ot mondott, teljesen világos, hogy ezeket a szavakat őhozzá intézte. Nem őrá célzott-e, amikor arról beszélt, hogy jobban ki kell ismerni a diplomáciai Vologda titkait? Repnyin még nem jutott el a sejtés lényegéig, még csak tudat alatt lappangott benne, de azt világosan érezte, hogy haragos láng csapott fel a lelke legmélyéről. Nem őrá célzott-e Dzerzsinszkij, amikor arra gondolt, hogy valaki elutazik Vologdába, és hivatásbeli és társadalmi helyzetére támaszkodva végeredményben behatol a vologdai diplomaták szentélyébe?

Az ajtó félig kinyílt. Dzerzsinszkij felnézett a térképről (még mindig a Volgán-túli vidék sűrű tölgyeseit fürkészte) és odaszólt:

— Lépjen be, Vaszilij Nyikolajevics, várjuk!

Repnyin is odanézett, és Csicserin szobájának alkonyi homályában Kokorev fénytelen ősz haját pillantotta meg.

— Tessék, lépjen be — biztatta Csicserin is, és derűs csodálkozással nézett hol Kokorevre, hol Repnyinre, mintha azt kérdezné: „Mi történik, barátaim? Mondjátok hát meg, hogy mi történik?"

Kokorev belépett, és meghajolt a jelenlevők felé, félénk meghajlása mutatta, mennyire tudatában van annak, hogy itt ő a legfiatalabb.

— Vaszilij Nyikolajevics Kokorev — szólt Dzerzsinszkij, és Repnyinre pillantva megkérdezte: — Ismerik egymást?

— Igen, sajátos körülmények közt ismerkedtünk meg — jegyezte meg Repnyin mosolyogva.

— Csak nem... tartóztatta le véletlenül? — nevetett Dzerzsinszkij, ezen az estén először.

— Ilyesféle volt — felelte Repnyin.

Kokorev arcát mintha forró gőz csapta volna meg.

— Egy kis ügy, Vaszilij Nyikolajevics? — Dzerzsinszkij szívesen kapott az alkalmon, hogy kissé feloldja az este izgatottsággal fűtött hangulatát. — Mikor?

— Novemberben. — Kokorev nem bírta elfojtani a mosolyát.

— Olyan régen volt, hogy megbocsátjuk! — mondta vidáman Dzerzsinszkij. — Különben, lássuk, mit hozott, majd azután döntjük el, hogy megbocsátunk-e.

Repnyin nem mosolygott Dzerzsinszkij tréfáján, csak ő nem mosolygott. Dzerzsinszkij ezt bizonyára észrevette, s az előbbi komor hangulata és fáradtsága egy pillanat alatt visszatért.

— Tizenegykor vették a táviratot? — fordult komolyan

Kokorevhez; azért kérdezte ezt, hogy lehetőleg a korábbi hangnemben és kezdeményezőként irányítsa a beszélgetést.

— Negyed tizenkettőkor, Feliksz Edmundovics — jelentette pontosan Kokorev. — Tizenegykor figyelmeztető táviratot küldtem — tette hozzá: tudtára akarta adni Csicserinnek, és főleg Repnyinnek, hogy nemcsak küldönci szolgálatot teljesít. Dzerzsinszkij azonban már nem figyelt rá, belemerült a távirat olvasásába. Mindjárt elmondja, mi van benne. Csak elmondja, vagy felolvassa? Repnyin számára ez lényeges.

— Ma reggel Francis, Lockhart és Noulance kimentek Oszanovóba — szólt Dzerzsinszkij, le nem véve szemét a papírlapról, amelyre a táviratszalagokat ragasztották. — Velük volt az amerikai és a francia katonai attasé. — Abból, ahogy a beszéde meggyorsult, Repnyin úgy vélte, hogy nem annyira olvassa a szöveget, mint inkább a saját szavaival összefoglalja. — Délben magukhoz hívattak három oroszt, akik előző nap érkeztek Vologdába, állítólag délről. — Nem, Dzerzsinszkij kíméli Repnyin önérzetét, és olvassa a táviratot, habár úgy hat, mintha elmondaná, mert nehezen olvasható a szöveg, és a szobában kevés a világosság. — Mindazok közül, akik a megbeszélésen részt vettek, csak a francia attasé tért vissza. — Dzerzsinszkij befejezte az olvasást. Ha valamiben eltért a szövegtől, úgy csakis a kihagyásokkal. — Az attasé bizalmasan közölte, hogy Oszanovóban a csehszlovákoknak nyújtandó segítségről volt szó.

Összehajtotta a táviratot, és visszaadta Kokorevnek.

— A következőt reggel hatkor kell kapnunk — szólt Kokorev türelmetlenül, de Dzerzsinszkij ezúttal sem figyelt rá; elvégre mit számít az, hogy a második távirat mikor érkezik?

A beállott csendben hallatszott a kapu előtt álló autó motorjának rekedt köhögése, a kurbli csikorgása; a sofőr teljes erőből csavarta, de a motor sehogy sem akart beindulni.

— Elmehetek, Felıksz Edmundovics? — Kokorev betette a táviratot a dossziéba és felállt.

— Nem, várjon, Vaszilij Nyikolajevics — felelte Dzerzsinszkij, és Kokorev lassan visszaült a székére. Vagy csakugyan szüksége volt Dzerzsinszkijnek rá, vagy demonstrálni akarta Kokorev helyzetét a jelenlevők előtt.

— Elégtelennek tartom ezt az információt, bosszantóan elégtelennek — mondta.

No persze, gondolta Repnyin, azért marasztotta ıtt a fiút, hogy a jelenlétében mondja el ezt a mondatot, és ezzel tudtára adja neki, Repnyinnek, hogy az imént a teljes egészében felolvasta a vologdai táviratot, az utolsó betűig.

— Vajon az, amelyik reggel hatkor jön, bővebb lesz? — kérdezte Csicserin gyorsan.

— Valószínűleg, de az is meglehet, hogy csak ismétlés lesz — felelte Dzerzsinszkij.

Igen, nyilván erről van szó, hogy Repnyin Vologdába utazzék. De milyen minőségben? Azért menjen oda, hogy kiegészítse az információt, amelyet Dzerzsinszkij hiányosnak tartott? Ha ilyen formában vetik fel a kérdést, akkor neki csak egy válasza lehet.

— Nagykövetek összeesküvése, ilyen kifejezést a diplomáciai gyakorlat eddig nem ismert — szólt Csicserin, ezzel a megjegyzésével természetesen őt akarta belevonni a beszélgetésbe, Nyikolaj Alekszejevicset, megtörni végre a hallgatását, amely már-már kínossá vált. — Ami Vologdában történik, ugyanúgy érdekli a Külügyi Népbiztosságot is — tette hozzá, és Repnyin ezt gondolta: „Mintha engem nógatna: »Neked kell odamenned, érted, csakis neked!«"

— Holnap egy csoportunk elutazik Vologdába — szólt Dzerzsinszkij felállva. — Mindent, amit megtudunk, közlünk — jegyezte meg és elmosolyodott. — Maga is elmegy, Vaszilij Nyikolajevics. — Kokorevre pillantott.

Kokorev beszívta az alsó ajkát, kegyetlenül ráharapott.

— És Tver, Feliksz Edmundovics?

— Tverre nekem lesz gondom — felelte Dzerzsinszkij, és Repnyin aggodalmas arca lattán kissé zavarba jött. — Tverben öt szerelvény gabona gyűlt össze Pityer számára — magyarázta, egyenest feléje fordulva. — Ha sikerül eljuttatni, Pityerben egy nyolcaddal megnövelhetjük a fejadagot; ott van az orosz munkások fele.

Repnyin gyalog indult haza. A hosszabb utat választotta; le a Lovardához, aztán a folyó partján. Nagy szüksége volt egy óra csendre, tökéletes csendre. Mindent végig akart gondolni, ami az imént történt, jól átgondolni. Nem, Csicserin nem nógatta, egyáltalán nem próbálta rákényszeríteni akaratát. Csak annyit mondott, hogy diplomáciát csinálni nehéz értesülések nélkül. És aztán azok a vagonok ott Tverben, amelyek minduntalan betörtek a beszélgetésükbe, és dübörögtek, dübörögtek ... Azonnal vissza kell mennie a Külügyi Népbiztosságra, berontani Csicserinhez, ha alszik, felkelteni, és azt mondani: „Nekem kell Vologdába mennem, csakis énnekem!" Nem, nem ő, Repnyin végzi Dzerzsinszkij munkáját, az végzi az övét, szerényen és elszántan, megalkuvás nélkül. Elvégzi, és mégcsak fel sem hánytorgatja neki.

— Nyikolaj Alekszejevics! Maga az?

Kokorev lépett elő a Sándor-kert rácsára boruló fák árnyékából. Nyilván neki is szüksége van egy óra csendre, hogy mindent átgondoljon. Egy vonalban megy Repnyinnel, de még mindig kissé távol, fél a távolságot csökkenteni ...

— Nyikolaj Alekszejevics ...

Egy facsoport alatt álltak és hallgattak. Mindketten tudták, hogy a menekvésük ebben a hallgatásban van. Bizonyára ez a Dzerzsinszkijjel folytatott beszélgetés jogosította fel Kokorevet, hogy megállítsa Repnyint.

— Azt akartam mondani, hogy nincs senki jobb . . . Jelena Nyikolajevnánál, nincs nála becsületesebb — mondta Kokorev, és hanyatt-homlok belerohant a sötétségbe. Repnyin még sokáig látta keskeny vállú alakját, mely hirtelen határozottságot öltött.

Markin, és most Kokorev. Markin a nap kezdetén, Kokorev a végén. Itt rejlik valahol minden igazság magyarázata.

Egy órai csend nem elég ahhoz, hogy az ember úrrá legyen ezen az estén és ezen a napon. „Ott van az orosz munkások fele" — mondta Dzerzsinszkij. „Orosz munkások"-at mondott. Hát ezt a célt követte a hosszú orosz országutakon, bilinccsel a lábán! . . . Oroszország, szülőanyánk, de nehezek is a rólad való gondolatok!

Nyikolaj Alekszejevics körülnézett: ott volt előtte a Kreml, hatalmas, kiszögellő falát a távolban a Troickij-torony zárja le. Repnyin a Kreml felé tartott, tudta, hogy ott van, és mégis, amikor megpillantotta, hirtelen elállt a lélegzete. Valami soha el nem múlót látott a Kreml képében. A hatalmas hajdankorból jött a mába, és befogadja majd a jövő, századokra kiterjed.

72

Belogyedék lityejniji házának ablakából a szomszéd ház figurális cseréppel fedett teteje látszott. Tegnap még vastag, összefüggő hóréteg borította Pjotr gyönyörködve nézte: csodálatos pontossággal utánozta Ausztrália körvonalait. De reggelre a hóréteg Skandinávia határaiig elolvadt, délre pedig vékonyka csík maradt csak, mint az iskolai térképen az Appennini-félsziget.

Pjotr délben váratlanul hazajött.

— Anyám, készülődj, és szólj Lelkának! Igen, igen, zárd

be a templomodat, add át a kulcsokat a szomszédoknak, te pedig velem jössz. Már itt is az autó a kapu előtt.

Anyja a tenyerével megérintette ragyás arcát, de nem mozdult.

— Hű-ű-ű, te kópé! Mikor változol már meg?

Tenyerét a szeméhez emelte, lassan végighúzta rajta, noha száraz volt ez a szem, nehéz volt abból könnyet kisajtolni. Ha sírt is, csak könnyek nélkül.

— Hát csak várd a sült galambot — vetette oda Pjotr. — De Lelkát viszem.

Reggel tájt felébredt. Nyílt pályán állt a vonat. Valahol Tver és Klin között. Odakint köd gomolygott, sűrű hajnali köd, a vagonban hideg volt, a meleg már este kihúzódott. Pjotr levette magáról a takarót és Lelkára terítette, gondosan betakargatta a lányt, háta mögé gyűrte a takarót. Lelka alig észrevehetően megmozdította a vállát, valami érthetetlent dünnyögött álmában. Most egészen kislánynak látszott, gyámoltalan, ostobácska kislánynak, és Pjotr nagyon szerette volna megérinteni az arcát, a tenyerét a halántékán tartani, hogy átvegye a melegét.

— Nem alszol, Petya? — Lelka kihúzta kezét a takaró alól. — Hogy lesz ott? — Szemével az ablak felé intett.

Pjotr megfogta a kezét.

— Az a legény ... az urad, aki Soldaunál elesett ...

— Grika?

„Grika, így csak a Kubányban mondják" — gondolta Pjotr.

— Igen, Grisa. Derék ember volt?

Lelka sóhajtott.

— Nagyon ... — Egész karját kidugta, s a takaróra fektette, vékony, de formás karja volt. — Grika rendkívüli ember volt. — Sóhajtott, és tétován hallgatott, érezte, hogy Pjotr a következő szót várja. — Megfigyeltem, hogy az ilyen

csinos legények általában elkényesednek, félnek a munkától, de Grika . . .

Elhallgatott, de Pjotr mindent tudni akart, amiről még nem esett szó köztük.

— Miatta . . . öltöztél feketébe?

Lelka sokáig nem felelt, mintha azt várná, hogy a vonat elinduljon, és dübörögve, füttyel, kerékkattogással kísérje mindazt, amit mondott, és amit még mondania kell.

De a vonat csak nem mozdult.

— Miatta, Lelka?

Lelka magára húzta a takarót, még az arcát is betakarta, csak a szeme látszott ki.

— Igen, őmiatta — felelte. — Megölték . . . mintha az eleven szívemet tűzbe vetették volna. — Felsóhajtott, mintha nem kapna elég levegőt. — Milyen barbárság ez, Petya, milyen barbárság! Amikor a halálhíre megjött, úgy éreztem, vétkeztem ellene. Egyre kínozott, hogy csakis én vagyok a bűnös, senki más.

A vonat elindult. Szürke köd suhant, a távolban végtelen erdősáv, fehér hó az útmenti árkokban, a mezőket jégcsíkok barázdálták.

— Azt mondtad, az ilyen csinos legény elkényeskedik. Én úgy vettem észre, a festőknél van ez így.

— Ismertél ilyent? — kérdezte Lelka.

Pjotr megrázta a fejét, nevetett.

— Egy . . . lányt . . .

Lelka elmosolyodott.

— Ott, Petya?

Pjotr azt gondolta: idestova négy hónapja lesz, hogy Londonból elutazott, teljes négy hónapja. Ha nem történt volna annyi minden ezalatt az életében, nehezen viselné el a Kirától való elválást. De ezekben a hónapokban egymást követték az események, és mint a hegyekről lezúduló kövek, eltorlaszolták az emlékezet folyóját. Nem, az emlékezet folyó-

ját nem lehet eltorlaszolni, az megduzzad és elsodorja a köveket — ne is próbáld elzárni!

Estefelé kézen fogta Lelkát, s elindultak a várost megnézni. A Tverszkijen mentek, szorosan fogva egymás kezét, és vidáman lógázva, ahogy talán gyermekkorukban szokták. Felhők futottak az égen, duzzadtak és fénylők, mintha mindegyikbe egy-egy kis nap volna beburkolva. Lelka kipirult, nem látszott rajta a fáradtság, sőt mintha a nap is hirtelen megfogta volna, eltűnt a vele született sápadtsága, s a szeme világosabban kéklett. Lementek a folyóhoz, sokáig sétáltak a partján, a széles Névát emlegetve. A Megváltó Krisztus-templomnál átmentek a túlsó partra, és már sötétedett, mire fáradtan, de jókedvűen a Nyeszkucsnij-kerthez értek.

Hűvös, tiszta idő volt.

Pjotr elnézte a húgát, amint ott ment a víz szélén, s a folyóban tükröződő alakját — világosszürke kabátját, a kissé felfésült és szalaggal összefogott haját — a sötét víz elsápasztotta, és úgy tetszett, mintha ott, a vízben járna, és Pjotr mellett a tükörképe haladna. Amott jobban hasonlított önmagára. Minden változik az emberen, cserélődik, még a bőre is, de a külső lényét — legyen az világias, vagy mint Lelkának most, apácás — a bőrénél is nehezebb levetkezni. A feszes mozdulatok, a félénk járás, a vontatott, félszeg beszéd zárdatemplomra, boltíves cellákra és kolostori ebédlőre emlékeztetett.

Este megkapták egy kis családi ház kulcsát. A ház a Szta-rokonyusennáján állt, gazdái (uráli gyárosok, télen laktak csak Moszkvában) ismeretlen helyre költöztek. Fél szónál szakadhatott meg itt az élet: odaállt egy teherautó, felrakták a bőröndöket, a ládákat, a sofőr talán nem is tülkölt, és nem gyújtotta meg a kocsi lámpáit, és elrobogtak az egykori nagy világnak, az Arbatnak, elsötétült mellékutcáin.

Belevesztek a homályba. A moszkvai homály, akár egy ingovány, ha befogad, ki nem ereszt többé.

Pjotr úgy érezte, mintha a ház acsarkodna rájuk. Illatok és tárgyak támadtak ellene. A kandallónál egy öreg karosszék mellett kávédarálót pillantott meg. Ahogy a fiókját kihúzta, tubákszag csapott az orrába. A konyhában fazekaskorongot talált — ugyan mit készíthettek rajta? Az előszobában, egy bársonyköpeny mellett, amilyenben gazdag kereskedőasszonyok szoktak templomba járni, kék tollas indián fejdísz lógott. A manzárdban, ahol a dísz-sarok telistele volt ikonokkal, egy fekete szerzetesi süvegre bukkant.

— Az esperes is süveget visel? — kérdezte a húgától, aki állandóan a nyomában járt, nem annyira kíváncsiságból, mint félelemből.

Lelka tagadóan rázta a fejét.

Úgy látszik, a kérdést szó szerint értette, a sértő lényegét nem fogta fel.

Pjotr nem időzött tovább ebben a szobában.

Oszlopos galériára értek, amelynek egész hosszában sima favályú húzódott. A vályú végében piros golyó hevert, vadul szétdobált bábuk között. Lehetséges, hogy a ház gazdája, mielőtt végleg eltávozott volna otthonából, utoljára még gondosan felállította a csapatot, és derűs, kaján hetykeséggel közéjük vágta a piros golyót. Telibe találta őket, és a bábuk szanaszét dőltek. Pjotrnak kedve támadt megismételni a dobást, és Lelka rémületére, aki messziről figyelte, felállította a kilenc bábut. Elgurította a piros golyót — akkora dörrenés hallatszott, mintha az egész ház visszhangzana. Akármilyen erős volt is a lendület, a golyó éppen hogy a vályú végébe ért, a bábuk rendületlenül álltak.

Mégsem olyan egyszerű lélek a húga, és nem olyan könnyű őt kiismerni Ki tudja, még mivel örvendezteti meg? És mivel szomorítja? Ha valaha volt istene, csak a férje iránti szerelem volt, annál nagyobb istenséget nem ismert.

Keveset látott még az életből, és ott kezdte az istenét keresni, ahol sohasem volt. Az esperes előbb rájött erre, mintsem ő feleszmélt volna, és lopva igyekezett Grika helyébe lépni. De az esperes nem mindenható. És Lelka egyelőre csendesen járkál a nagy, hideg házban, egyre csendesebben, és mintha ritkás köd, baljós homály bujkálna a szemében.

Mégiscsak különös: kávédaráló, fazekaskorong, indián fejdísz, tekepálya... A dolgok meglepő, fonák kombinációja. Egyszer majd talán megtudja, hogy mi célt szolgált itt a fazekaskorong meg az indián törzsfőnök kék tolldísze? „Avagy minden házban akad ilyesmi? Próbáljon meg valaki a Belogyedék házában, a Lityejnijen körülnézni — ott is talál szerzetesi süveget meg lapos szögeket, amikkel apánk a lovakat patkolta."

Reggel hiába szólította Lelkát, nem válaszolt. Pjotr átcsoszogott a szomszéd szobába. Az ágy meg se volt bontva. Úgy látszik, Lelka még az éjjel elment.

73

Pjotr alig várta, hogy körülnézhessen a népbiztosság új helyiségeiben. Csicserin le akarta beszélni róla.

— Csak ideiglenesen vagyunk itt — mondta. — Nagykövetségnek az épület a lehető legalkalmasabb, de népbiztosságnak kicsi. Ha van rá lehetőség, hogy egy fedél alatt legyünk, akkor minek oszoljunk szét három házba?

Csicserinnek igaza volt. A népbiztosság, amikor átköltözött Moszkvába, három épületbe oszlott szét: a népbiztos az operatív osztályokkal a Taraszov-palotában kapott helyet, a Szpiridonyevkán, az apparátus egy része ugyancsak a Szpiridonyevkán a Rjabusinszkij-házban, végül a konzuli hivatal valahol a Horosovkán.

De egy szép palotát megnézni mindig kellemes, hát még

ha ott fog dolgozni az ember, és Georgij Vasziljevics engedett Pjotr kérésének: kettesben szobáról szobára jártak. A ház urai már régen kiköltöztek, de ... a természet fél az ürességtől, tekintélyes pityeri menekültek költöztek be, kisebb-nagyobb hivatalnokok, akiket a márciusi forradalom keltett életre.

— Majd ráncba szedünk mi titeket, bitorlók! — A bundás, perzsagalléros ember még valami csúnyábbat akart mondani, de hátranézve, megpillantotta Csicserint. — Bocsánat, maguk itt az új gazdák?

— Mi vagyunk — felelte Csicserin.

— Kihez van szerencsém?

Csicserin megmondta a nevét.

Az ember türelmetlenül topogott.

— Maga ... intelligens ember ... a fél világot bejárta. — Elakadt egy pillanatra. — Hogyan engedhet meg ilyen önkényességet?

— De hiszen ez forradalom!

— Mi csak tudjuk, mi az a forradalom! — felelte a bundás úriember

Pjotr elmosolyodott.

— Az másik forradalom volt.

A bundás ember elsápadt.

— Bitorlók! Jogbitorlók! Ki választotta meg magukat?

— Mit mondott? Ismételje csak meg! — szólt Pjotr fenyegetően.

Az ember megingott, és lerepült a lépcsőn. Lentről kiabált, a hangja mintha egy kút mélyéről jött volna.

— Az isten tudja, mi ez!

Pjotr megállt. Vajon Csicserin mit szól mindezekhez? Döbbenten nézett: néhány lépésre tőle ott állt Repnyin, arcán jóindulatú szigorúság. Észrevehetően lefogyott a két hét alatt, amióta Moszkvában él.

— Hallottam, hogy itt vannak valahol — jegyezte meg

Nyikolaj Alekszejevics, kettejükhöz intézve a szót. — És, bevallom, nem tudtam ellenállni a kisértésnek . . .

Olyan rendületlen nyugalommal beszélt, amely minden kétséget eloszlatott: nem volt tanúja a bundás emberrel folytatott szócsatának. Vagy talán éppen azért beszél így, mert tanúja volt? Amióta a dogmatikus és az alkotó diplomáciáról vitatkoztak (ha jól emlékszik, így festett a végleges formula!), Pjotr nemegyszer találkozott vele, és mindannyiszor úgy érezte, hogy Repnyin makacsul, bár óvatosan, igyekszik folytatni a vitát.

— Meghozta a posta a francia újságokat — közölte Repnyin. — A *Temps* igen mulatságosan tálal egy esetet, amikor a francia konzul, miután csak csoda folytán kerülte el az internálást, továbbra is ott maradt mint Franciaország konzulja a németek által megszállt városban, s betölti hivatalát.

Pjotr figyelmesen nézett rá. No persze, azért mondta el ezt a történetet a megszállt városban működő francia konzulról, hogy a vitát folytassa.

— Nekem pedig az a véleményem — felelte harciasan —, hogy a konzul legyen konzulátus, a követ követség, a nagykövet pedig nagykövetség . . . még akkor is, ha a várost, ahol tartózkodnak, a németek tartják megszállva!

Most egy sötét folyosón mentek, és hallotta, hogy Repnyin lépései meglassulnak. Pjotr felkészült az összecsapásra.

— Nem értem magát, Pjotr Dorofejevics — mondta Repnyin.

— Őszintén megvallva én sem igen értem — nevetett Csicserin. — Szóval a konzul legyen konzulátus. Jól értettem? — Kedélyesen tüzelte Pjotrt.

A folyosó sötétjében csak a lépések nesze és a lélegzetük jelezte, hogy ki hol van.

Pjotr azt gondolta, hogy ideje kimondani, ami már hónapok óta érlelődik benne, és ami egyszer már heves összecsapásra késztette őt Repnyinnel.

— Én csak a diplomáciáról kívánok szólni, Georgij Vaszilje-vics — mondta, és körülnézett. Egy sarokszobába léptek be, az épület legnaposabb helyiségébe.

— A diplomáciáról? — ismételte Csicserin, és úgy beharapta az ajkát, hogy kis szakálla felágaskodott. — No hát halljuk, a diplomáciáról, és egy kevéskét talán az életről is.

— De előrebocsátom, Georgij Vaszilievics — mondta Pjotr, és Repnyinre pillantott —, amit mondok, az az én személyes véleményem az életről és az emberekről, az én emlékezetem, sőt lehet, hogy az én szimpátiam és antipátiám. Mindenekelőtt én magam. Ez sok, legalábbis az én számomra, de ugyanakkor nagyon is kevés Szóval, szeretném, ha csakis a magam nevében szólhatnék Lehet?

— Igen, persze, nagyon érdekel, és úgy gondolom, Nyikolaj Alekszejevics sem vonja ki magát — jegyezte meg Csicserin nem minden furfang nélkül; nagyon jól tudta, hogy elsősorban kinek szól az, amit Pjotr mondani akar.

Pjotr szétnézett a szobában: harom Thonet-szék állt a szoba ellentétes sarkaiban, mint akik összevesztek — ez volt minden, ami ottmaradt.

— Ki is az a diplomata? Egyszerű és végtelenül bonyolult kérdés — kezdte — Egy valasz lehet csak: olyan ember, akit az ország megbízott, hogy a nevében tárgyaljon egy másik országgal. Jól jegyezzük meg: megbízta. Természetesen még sok más hozzá hasonló van, és együttesen rengeteg észt képviselnek! De az adott esetben most csak róla van szó, mint bizalommal felruházottról. És itt a kérdés: ha egyszer a nép bízik benne, viselkedhetik-e úgy, mint hajóskapitány a nyílt tengeren?

— Ahogy a kötelességérzete parancsolja és az értelem kívánja? — vágott közbe türelmetlenül Csicserin.

— Igen, kötelesség és értelem! — kapott a szavakon Pjotr. Szerette Csicserinnek ezt a képességét, hogy a legbonyolultabb fogalmat is két szóval tudta meghatározni: „köte-

lesség" és „értelem", két dinamikus szóval. — Ahogy a kötelesség parancsolja és az értelem kívánja — ismételte. Ez a beszélgetés túlságosan hevesen kezdődött, hirtelen kifulladt, mint aki erős szélben halad. — Szóval, adódhatik olyan helyzet — folytatta —, amikor egy ember — hangsúlyozom: egy! — holmi külügyi népbiztossággá válik? Az ő szava és tette a népbiztosság szava és tette, igen? Azt tehetek, amit jónak látok, csak használjon az ügynek, és, hogy is mondjam ... méltó legyen a cselekedetem?

— Igen, joga van hozzá, Pjotr Dorofejevics, és maga nem él vissza ezzel a jogával.

— Cselekvési szabadsagom van, ami nélkül nincs alkotó diplomácia — folytatta Pjotr; az iménti tempóban kívánt tovább beszélni. — Szabadon dönthetek, hogy mikor és kivel találkozom, és milyen érvekhez folyamodjak. Szabadon választhatom meg a beszélgető partnereimet legyenek azok nagy bankemberek vagy bennszülött fejedelmek, ügyosztályi írnokok vagy cukornádültetvényesek, szenátorok és szindikátusok elnökei, automobilkirályok ... Jogomban áll úgy beszélni velük, ahogy az én értelmem, tudatom, a tárgyismeretem és a tapasztalatom diktálja Viselem a legnagyobb felelősséget minden lépésemért, minden egyes szavamért, és ezzel szemben csak egyet kérek bizalmat.

— Ahogy magát hallgatom, Pjotr Dorofejevics, úgy érzem, mintha a tizenkilencedik századba kerültem volna — jegyezte meg Repnyin mintegy akaratlanul.

— Nem értem, Nyikolaj Alekszejevics — felelte Pjotr.

— A régi időkben volt így, a kezdetleges közlekedési és hírközlési eszközök mellett — magyarazta Repnyin. — Minden követség egy-egy sziget volt az óceánban, s kinek-kinek a maga szakállára kellett megoldani a feladatokat, csupán az elébe tárulkozó beláthatatlan tenger képével tanácskozhatott. De ma, a vasutak, repülőgépek és drót nélküli távíró

korában erre semmi szükség. Mondva csinált problémát vetett fel, manapság ilyen nincs.

— Hol nincs? — kérdezte Pjotr indulattal, ki akarta élezni a vitát.

— Hogy . . . hol? — csodálkozott Repnyin. — A diplomácia gyakorlatában.

— Milyen diplomáciáéban? — erősködött Pjotr. Úgy érezte, hogy ellenfelének a gyenge pontjára tapintott, és a saját szemével akart meggyőződni róla.

— Én leginkább az angol diplomáciát ismerem — jegyezte meg szerényen Repnyin; türelmes hangjával mérsékelni akarta a beszélgetés harcias voltát.

— Hát az természetes, hogy ott nincs ilyen probléma — jegyezte meg hévvel Pjotr. — De ott a diplomata sem kapja meg azt a bizalmat, amit én élvezek, az új Oroszország diplomatája.

Repnyin elmosolyodott, gúnyosan mosolygott, nem leplezve érzéseit. Ritkán volt ennyire őszinte.

— Adja isten, hogy mi holnap olyan bizalmat élvezzünk, mint amit ők ma élveznek!

Pjotr olyan hevesen ugrott fel, hogy csaknem felborította a székét.

— Adja meg nekik az isten a jövőben is ezt a boldogságot, de énnekem nem elég! — kiáltotta.

Csend támadt. Még Csicserin is, aki az imént úgy csúfondároskodott, meghökkenve hallgatott.

— Értse hát meg, hogy én nem makacskodásból ragaszkodok egy eltévelyedéshez — szólalt meg ismét Repnyin; nyugodt, jóindulatúan bizalmas hangjával érzékeltetve, hogy szeretne visszatérni a beszélgetés kiindulásához. — Maguk a problémák, amelyeket a diplomatáknak meg kell oldaniuk, sokkal bonyolultabbak most, mint voltak azelőtt. Egy ember olykor képtelen megoldani őket. A nagy egyének diplomáciája ma már a múlté, a diplomáciában is az agytrösz-

tök idejét éljük. S a technika megadja nekünk ezt a lehetőséget: mert ha az ember valóban az óceán közepén van is, ott sem érzi magányosabbnak magát, mint a Downing Streeten.

— Azt akarja mondani, hogy a diplomata önálló cselekvésének ideje visszahozhatatlanul elmúlt, s a bizalom terhes? — kérdezte Pjotr váratlanul, de Repnyin csak széttárta a karját.

— Vegye, ahogy jólesik . . . — Ezzel értésére adta, hogy kitart az álláspontja mellett.

74

Belogyed már Pityerben megfigyelte, hogy Csicserin a legnehezebb munkát éjjel végzi. Amikor a város nyugodni tért, s a közeli és távoli zajok elcsendesültek, Csicserin eloltotta a mennyezeti világítást, közelebb húzta az asztali lámpát, maga elé tett egy halom papírt, és munkához látott. Moszkvában sem változtatott ezen a szokásán. Jóval éjfél után, már virradat előtt, amikor a csend és a sötétség a legmélyebb és legzavartalanabb, akkor írta nevezetes leveleit Leninnek a jegyzékek és táviratok vázlataival. Lenin éjfélkor is hívhatta őt, a Szpiridonyevkáról a „Nacional"-ig, ahol kezdetben Vlagyimir Iljics lakása és dolgozószobája volt, majd később a Kremlig, tíz-tizenöt perc alatt gyalog is eljuthatott.

Csicserin éjfél után három óra felé hívatta Pjotrt.

Georgij Vasziljevics az újságos asztalka mellett ült, amit az ablakhoz tolt, szorosan a fűtőtesthez. Figyelmeztetően felemelte a kezét.

— Ne vegye le a kabátját. Nekem is jó lesz magamra teríteni. — A fogashoz lépett. — Idehúztam az asztalt a fűtőtesthez, és tessék, ez is kihűlt. Itt ülök és varázsolok. — Tekintetével az előtte fehérlő nagy papírlapra mutatott.

Pjotr csak egy pillantást vetett a papírra, és mindent megértett: no persze, egy új épület terve volt! Csicserin nem adta fel a reményt, hogy az egész Külügyi Népbiztosságot egy épületbe gyűjtse. A *Metropol* alkalmasnak látszott erre, az oldalsó szárnya, amely a Kitajgorodi-fallal határos.

— Milyen legyen az új házunk? Mellesleg, bizonyára megfigyelte, hogy ott, a Mojkán a reprezentatív termeket, azokat az aranyozott szalonokat, a bankett-termeket, büféket és poharazókat a padlótól a mennyezetig selyemmel burkolták, a dolgozószobákban pedig, ahol a magunkfajta emberek ültek, a fajansz mosdó és a rézcsap volt a fényűzés netovábbja.

Pjotr nem tudta, mit feleljen.

— Látom, zavarban van! — szólt Csicserin. — Mondja, Belogyed, maga sohasem gondolkozott el rajta, hogy miként tervezték meg az adminisztratív Petrográdot? Itt már a német pontosság és a német célszerűség látszik. Képzeletben tegyen egy sétát Petrográdon, kerülje meg a Téli Palotát, és nagyobb felfedezést tesz, mint annak idején Przsevalszkij tett az Arka-Tághon vagy Mikluho-Maklaj az Asztrolabium-öböl partján. Képzelje csak maga elé: természetesen a palota van legközépen, a tér túlsó oldalán a minisztériumok: hadügy-, külügy- és pénzügyminisztérium, vagyis mindaz, ami szükséges ahhoz, hogy az államgépezet forogjon Jobbra a szent szinódus és a szenátus. Balra a követségek Megfigyelte milyen jól kiszámított, mintha mindez nem évszázadok alatt jött volna létre, hanem egyszerre, és örökre szólna! S a külügyminisztérium a hozzá tartozó kisebb-nagyobb intézmények egész komplexumával! Nem kevésbé racionális az is, hogy középen a külügyminisztérium a hadügy- és a pénzügyminisztérium vele közös épületben két lépésre a főbb nagykövetségek: a német az Izsák-székesegyház terén, az angol és a francia a Nyevszkij-rakparton, az amerikai nagykövetség a Furstadsz-

káján, a konzulátus viszont a Nyevszkijen. Tisztára amerikai módszer: az adminisztratív főváros, Washington, távol a forgalmas utaktól, az üzleti főváros, New York, a nagy utak központjában. Nekünk természetesen mások a céljaink, de csak maradjanak meg ezek a kis és nagy paloták, mint a múlt rendszer emléke, az utódok épülésére. Ők államférfiúi fejjel gondolkoztak, gyakran igen egzaktan, és ez nekünk sem árt. Mit gondol? — Csicserin előhúzta az óráját. — Késik a telefonhívás... Csak nem hiszi, hogy azért keltettem fel éjnek idején, hogy elmondjam, milyen gazdaságosan épült a vén Pityer? — Elnevette magát, a kabát lecsúszott a válláról. — Nem nagy véleménnyel van rólam. Mirbach jön. Igen, Graf von Mirbach, a német nagykövet. Lenin telefonját várom, azt akarom, hogy maga is elkísérjen.

De a várt hívás csak reggel felé jött. Pjotr hallotta, amint a telefon membránja zúg, és megismerte Vlagyimir Iljics gyors beszédét.

— Csak ne ravaszkodjék, biztosan megfagyott ott a termeiben? — A telefon berekedt, és egy pillanatra elnémult, de már a következő pillanatban visszajött a hang, ezúttal rendkívül élénken, mintha a szomszéd szobából szólna. — Hová lett, Georgij Vasziljevics? Régen megmondtam már: várom!

75

Felöltöztek és kiléptek az épületből; az égbolt és a lassan ébredező föld alig érezhető, de megmagyarazhatatlanul izgató illatok és langyos szellő lagy ölelésével fogadta őket. Egész úton, amíg a Kremlhez értek, Pjotrnak fülében csengett az a néhany szó, amit a telefonban hallott. „Régen megmondtam már: várom!" A város aludt, de a csend és az enyhe levegő kellemes volt, bár kissé nyugtalanító.

Nagyezsda Konsztantyinovna izgatott örömmel, fáradtan fogadta őket.

— Már az asztalon a tea — közölte, és mosolyogva megigazította vállán a plédet; itt sem volt melegebb, mint a Külügyi Népbiztosságon. — De már csak maguk gazdálkodjanak vele, én kimerültem — mondta, és megint elmosolyodott, ugyanolyan szívélyesen és fáradtan. — Vologya — szólt, benyitva az ajtót. — Hozzád jöttek!

Csicserin szélesebbre tárta az ajtót, és Pjotr megpillantotta Lenint: ott állt az ajtónál.

— Ilyen gyorsan? Csak nem repülőgépen jöttek? — Vlagyimir Iljics lassan széttárta a karját. „Reggel fürgébben tárná szét" — gondolta Pjotr. — Még fel sem forrt a teavíz, és már itt vannak. Ott a tea, kenyér. — Szemével a vajtartó felé intett. — Úgy hiszem, még vaj is akad. Töltsenek maguknak, és húzódjanak közelebb az asztalhoz. Bátrabban, no! Csak nincs hiány bátorságban?

Csicserin maga elé húzott egy csészét, teát töltött, aztán fogott egy szelet kenyeret, hosszában gondosan kettészelte, levágott egy pirinyó vajat, megkente az egyik szeletet, s a másikat rátakarva, maga elé tette.

Pjotr megpróbálta utánozni, de eltörte a kenyeret, és feladva a reményt, hogy kettészelje, odahúzta a teát.

Lenin csak a szemével mosolygott.

— Ismét feltámadt Breszt árnyéka, Mirbach jön — szólt. — Hogy fogadjuk? Hogy bánjunk vele? Úgy gondolom, méltóan kell fogadnunk . . . — Elhallgatott, és a nesztelenül kinyíló ajtóra nézett. Szolovjov-Leonov állt a küszöbön, karja még mindig a fekete kendővel felkötve. — Méltóan fogadjuk — ismételte Lenin, megnyomva a „méltóan" szót. Némán intett Szolovjovnak, hogy üljön le. — És nemcsak fogadjuk, hanem nagykövetet megillető figyelemmel leszünk iránta . . .

— Figyelemmel? — csodálkozott Szolovjov. Egy távoli sa-

rokban ült, ahová nem ért el a lámpa fénye, így csaknem rejtve volt a jelenlevők szeme elől. — Szerintem figyelemre maguk a németek sem számítanak.

— Ha egy nagykövet kéri, hogy fogadja őt a Népbiztosok Tanácsának elnöke, akkor fogadni kell — mondta Lenin, mintha nem hallotta volna Szolovjov megjegyzését.

— Fogadni? Szükséges ez, Vlagyimir Iljics? — Szolovjov ezzel a „Vlagyimir Iljics"-csel akarta a megjegyzésének élét elvenni.

— Úgy gondolom, sértés lenne elutasítani — szólt erélyesen Lenin.

— De ez... csaknem tiszteletadás, Vlagyimir Iljics — ellenkezett Szolovjov. — Miért tiszteljük meg a németeket, milyen szolgálataikért?

— Megtisztelni? — reagált hevesen Lenin. — Semmi szín alatt. De a legelemibb udvariassági formákat megtartani...

— Mi hasznunk ebből az udvariasságból? — kérdezte Szolovjov.

— Megmarad a kapcsolatunk a németekkel azon a szinten, ahogy mi akarjuk — felelte Lenin.

— Szükségünk van rá?

— Egyelőre nagyon.

— Megálljunk, de mit szólnak ehhez a külföldi barátaink? — talált magára Roman. Még el is mosolyodott a gondolatra, hogy meglelte a megfelelő érvet. — Hány jó emberünk fordul el tőlünk minden ilyen fogadás után?

— Nagyon meglehet, hogy némelyek elfordulnak — felelte Lenin.

— Elismeri, hogy ez megtörténhetik? — kérdezte Szolovjov. Nagyon fontos volt számára, hogy ezt Lenin szájából hallja.

— Igen, elismerem — felelte Lenin. — Lehet, hogy valaki elfordul, de ez nem számít.

— De a méltóság, a mi méltóságunk, Vlagyimir Iljics!

Lenin a szoba közepén állt, két kezét a szék hátára téve, mintha ahhoz, amit mondani kíván, erősen meg kellene támaszkodnia.

— Majd ha fogadom Mirbachot, jöjjön be megnézni, hogy milyen kellemes ez nekem. — Sokáig hallgatott, nem nézett fel. — De mégis fogadom, és úgy gondolom ... megőrzöm a méltóságunkat ...

76

Nagy tömeg gyűlt össze a Külügyi Népbiztosság kapuja előtt.

— Mirbach tulajdon személyében!

Csodálatos: a császári Németország nagykövete a bolsevikoknál!

Mirbach határozottan élvezte ezt a népszerűséget. Amikor az autója kibukkant a Gyenyezsnij utcából és az Arbatra kanyarodott, a fehér szarvasbőr-kesztyűs kéz hirtelen elunta magát Mirbach térdén, és átvándorolt a kocsi peremére. Az autó sebesen haladt, de azért úgy, hogy a polgárok felismerjék a nyitott kocsiban trónoló német nagykövetet. Díszegyenruhájának gazdag aranyhímzése ezt nagyban elősegítette. A faburkolatú moszkvai utcákon, ahol mind sűrűbben kopogtak a fatalpú cipők, ez a szemkápráztató aranyhím csodálatosan hatott. Vagy a protokoll hiányos ismeretére számítva, vagy kihasználva azt a körülményt, hogy a diplomáciai testület jogait és privilégiumait most ő monopolizálja — meg talán még a török nagykövet, aki csaknem vele egyidőben érkezett Moszkvába —, a császár nagykövete nyilvánvalóan visszaélt a díszes öltözékkel.

Belogyed a népbiztosság fogadószobájában várta Mirbachot.

— Hogy kedvelem az orosz istentiszteletet! — kezdte megint a német a szokott témáját. — Milyen jó is volt azon a szombaton a templomban!... Mintha valami finom bort ittam volna... igen, igen... Ilyenkor áprilisban vannak a legszebb istentiszteletek... Virágvasárnap meg a Feltámadás, a Húsvét!... Ott, Athénben a nagy istentiszteleteken való részvétel kellemes kötelességük a diplomatáknak. — A nagykövet ezzel közvetve értésére adta Pjotrnak, hogy ennek a szép hagyománynak már nincs helye Oroszországban. — Különösen a nagyszombat éjszakai istentisztelet. Az ember ott áll a gyertyával; vastag gyertya, és papírlegyező van alatta. Aztán a körmenet megkerüli a templomot, és éjféli fogadás van az érseki palotában, s a hímes tojások!... Akármit mondjon is, kellemes ilyen ajándékot váltani a pátriárkával... ezeket a hímeseket!

(A nagykövet a régi szabályt követte: egy idegen népet legkönnyebben a templomán keresztül lehet megismerni.)

Mirbach egy egész kicsit pózolt, amikor Pjotrral beszélt. Hirtelen otthagyta, lassan az egyik ablakhoz ment, hosszasan kinézett, miközben szemére az önimádatnak olyan sűrű fátyla terült, hogy Pjotr meggyőződése szerint egyáltalán semmit sem látott, sem odakint, sem a szobában. Olykor ájtatos pillantással felnézett a nagy csillárra, és mozdulatlanná meredt. De legtöbbször igyekezett hatalmas törzsét úgy elhelyezni, hogy jobb és bal kéz felől is legyen valaki a nagykövetség tagjai közül. Ilyen alkalmakkor a kísérők, katonák és civilek, rendszerint tökéletesen néma szereplők, teljességgel tartózkodnak a beszélgetésben való részvételtől, és a nagykövetre bízzák véleményük elmondását a bármikor felmerült vagy esetleg felmerülő kérdésekben -- nem többek, mint aranyozott lécei a drága keretnek, amelybe Mirbach pompás képét foglalták.

De a keret aranya most megszólalt:

— Belogyed úr, mi is találkoztunk már — mondta egy

fekete ruhás férfi, amikor a nagykövet ismét az ablakhoz ment. — Emlékszik Stockholmra, Lundberg úr vendégszerető házára, és a két pisztolyra, amelyek segítségével a vitát el akartuk dönteni?

Úgy látszik, az angol bajusznak varázsereje van: lám, milyen felismerhetetlenné tette Rizlert, a filozófust és diplomatát.

— Az ön Moszkvába jövetele óvatosságra int engem, Rizler úr — nevetett Pjotr. — Úgy látom, a veszély még nem múlt el a fejem felől.

— Mi még összemérjük a kardunkat, Belogyed úr — szólt Rizler, vékony ujját felemelve. Az ujj remegett.

„Vajon hogy érzi most magát ez a filozófus és diplomata, amint némán keretezi Mirbachot? — gondolta Pjotr akaratlanul. — Mi lehet a lelkében? Nem szándékosan húzódik-e árnyékba, hogy kivárja a kellő pillanatot, és már ne keret legyen, hanem portré?"

77

Este, amikor Pjotr hazatért a Sztarokonyusennájára, egy nagy moszkvai bútorszállító kocsi állt a ház előtt, és Lelka a lépcsőtornácon ült.

Pjotr egy ugrással mellette termett, felkapta a magasba. Húgára nézett: életöröm ébredezett a lányban a tavasz jövetelével, sóvár izgalommal és vágyódással telt.

— Öltözz át, Lelka, és gyere, csavarogjunk egyet! — kiáltotta vidám hetykeséggel. — Szerettem ott, Glasgow-ban ...

Ahogy ezt a szót kimondta, úgy érezte, Kira két ököllel dörömböl a szívén. „Sétálunk, és beszélek Lelkának Kiráról, okvetlenül beszélek" — gondolta.

A körutakon mentek, előbb a Precsisztyenkij, majd a Nyikitszkij, a Tverszkij és a Sztrasztnij bulváron. Még fe-

kete volt a föld. Az árkokban meggyűlt a víz a nedves talaj vonakodott beszívni. A fák nagyon élőnek látszottak, s mintha némán várakoznának; még egy langy fuvallat, meleg napsugár, és virágba borulnak.

— Csinos kis pár! — kiáltott valaki utánuk.

Lelka hátrafordult:

— Irigyled talán?

Pjotrnak tetszett a húga hetykesége: bátor, annyi vihar után, igazi Belogyed-vér!

Valahol a Tverszkijen egy borpincében rendeltek egy üveg bort; fülledt dugószaga volt, de nagyon ízlett.

Majd sokáig mentek a bulváron, amely még fekete volt, mint a folyó tavasszal, amikor éppen csak hogy megszabadult a jégtől.

— Tudod, Lelka — mondta Pjotr —, ezt a tájat tussal kéne megrajzolni, itt tehetetlen a festék.

— És az a lány . . . olajjal festett?

— Olajjal — felelte Pjotr. — Nagyszerű lány.

Azt gondolta: húga most mindjárt csúfondáros nevetéssel megkérdezi: „Tehát már nagyszerű? Ajaj . . . nagyszerű lány?" — Ezt kérdezi, és ő mindent elmond neki, amit el akar mondani. De Lelka semmit sem szólt, csak a válla furcsán megkeskenyedett, és az ajka keményen összezárult.

Lehetséges, hogy azelőtt Pjotr hallgatott volna, de most mindent elmondott, az utolsó találkozásukat Kiráék házában, meg a londoni búcsút, elmondta, és aztán tanácsot kért, mit tegyen.

Amíg beszélt, Lelka ki sem nyitotta a száját.

— Én nem hiszek sem a tehetségében, sem a szerelmében — jelentette ki váratlanul.

Pjotr elhűlve nézett rá.

— Nem értelek, Lelka! Miért?

— A tehetséget, ha igazi, nem cserélik el szerelemre, és a szerelmet sem tehetségre.

Lassabban mentek.

Lelka mindkét öklét felemelte, nem restelkedett.

— Azt mondod, Oroszország! És mit láttál belőle?

Pjotr rápillantott, és hirtelen észbekapva elfordította a tekintetét.

— Te láttál?

— Láttam.

— Mit?

Lelka megpróbált a szemébe nézni, tudta, hogy haragos a pillantása.

— Hogy lehet azt elmondani?

— Próbáld meg.

Lelka gyorsabban nekiindult, anélkül, hogy a szemébe nézett volna. Bizonyára a hosszú vándorlásaira gondolt szerte Oroszországban — hosszú utak voltak, és jaj, milyen nehezek!

Hazáig nem beszéltek többet.

Pjotr attól tartott, hogy reggel, ha felébred, megint csak a megbontatlan ágyat találja.

De amikor kinyitotta a szemét, a húga ott ült mellette.

— Ide hallgass, Vakula visszatért Petrográdba. — Lelka fekete szeme megrebbent. — Holnap vagy holnapután itt lesz anyánkkal. Anyánk —, tőle el nem mehetsz, ő a miénk, akár az égbolt felettünk. De Vakula? Vakula? Kergesd el innen, hogy emléke se maradjon!

Pjotr fölényesen nevetett.

— Miért kergessem el? A testvérünk.

Lelka felállt.

— Ha te nem kergeted el, én elkergetem!

Pjotr a népbiztosságra sietett; a Lelkával folytatott beszélgetés nem ment ki a fejéből. Lelka életében, mint minden emberében, vannak elzárt részek, oda soha senkit be nem enged. Vagy tán valamikor mégis beenged? Hogy beszélt Kiráról, és miért beszélt róla így? Ez is elzárt terület?

Van benne valami áthatolhatatlan, mint a júliusi éj valahol a Kubányban, amikor sűrű sötétség honol a csillagok és a föld között.

Ha úgy van megírva, hogy Kira Moszkvába jöjjön, akkor hamarosan megérkezik. Van itt egy közeli rokona, apai részről, Sztoletov nevezetű, aki egy ízben már telefonált Pjotrnak. Azt mondta, majd ismét jelentkezik, természetesen, ha szükséges lesz.

78

Sztoletov telefonált.

— Pjotr Dorofejevics, galambocskám, abba a maguk külügyi hivatalába, akár egy várba, ágyúval se lehet betörni! Elhiheti, este hat óra óta próbálkozok, nem tudtam kapcsolást kapni! Röviden: távirat érkezett! Jönnek! Klavgyijev és Kira.

Pjotr megpillantotta Kirát a vagon ablakában, és első gondolata ez volt: „Másként élt bennem . . ." Más szemet őrzött az emlékezetében, egészen mást, ez, amit Glasgowból hozott a lány, nem az övé; Pjotr füstszürkére emlékezett, ez a szem pedig érthetetlenül zöld.

— Pjotr! — kiáltotta Kira, nyilván azt gondolta, hogy Pjotr nem látja. — Itt vagyok, Pjotr!

Pjotr odasietett hozzá. Ő az! Ezekben a hónapokban minden elmosódott, szétfoszlott az emlékezetében, de a lány vállának rugalmas tapintása, félénk odaadásának érzése megmaradt. Ő az! Most már látta, csak őt látta, minden más háttérbe szorult, elenyészett. Még Klavgyijev is. Itt kell valahol lennie, a kocsi homályában. De ő most csak a lányt látta.

— Kira . . . Kira . . . — mondta, és nem értette, hogy is bírt annyi hónapon át meglenni nélküle? Miért nem volt min-

dig vele, a tudatában, az emlékezetében? Miért nem volt szüntelenül ott? Hogy lehetett, hogy olykor napokra eltűnt valahová, és amikor újra megjelent, olyan messziről jött, hogy Pjotr újra meg újra azt kérdezte magától: csakugyan volt-e az életében, vagy sem?

Klavgyijev diszkrét köhögése hallatszott a fülke mélyéből.

— Én szívesen várok, de úgy veszem észre, a kocsi már kiürült, és megeshetik, hogy visszavisznek Pityerbe.

De Belogyed odalépett hozzá.

— Fjodor Pavlovics, milyen csodálatos, itt találkozni, Moszkvában!...

Már éjfél is elmúlt, amikor Kira arra kérte Pjotrt, hogy járjanak egyet a városban. Pjotr elvezette a Vaszilij Blazsennij-székesegyházhoz. Esett, a járdák csillogtak. A csendes éjszakában, amelyet nem zavart a városi tülekedés, lárma, jól lehetett nézegetni, látni. Kira odatartotta arcát az esőnek, hagyta, hogy a sűrű, langyos cseppek végigcsorogjanak rajta. Szelíden hunyorgott, mosolygott, és váratlanul fel-felsóhajtva, mohón szívta be a levegőt.

— Istenem, ha elgondolom, hogy Moszkvában vagyok, ha csak elgondolom... — mondogatta fáradhatatlanul.

Majd megálltak valahol a hídon, alattuk a Moszkva folyó sötétlett, és Pjotr a lány ajkát csókolgatta: nedves lomb illata volt.

— Soha többé nem engedlek el, Kira!...

— Igen... igen... — mosolygott a lány.

És nem lehetett tudni, egyáltalán nem lehetett, hogy mit jelent ez az „igen", de Pjotr azt kívánta, hogy újra meg újra ismételje, végtelenül.

79

Pjotr hazatérve meglepetten látta, hogy jobbra a szélső ablak, ahol az ő szobája van, világos. Belépett, és Vakulát pillantotta meg: egy karosszékben aludt. Őszülő, hájas feje félrebillent, csak a szék karfájára nehezülő két karja tartotta meg a testét, hogy le ne essen.

Vakula nyilván meghallotta a lépéseit, mert maga alá húzta a lábát, hogy felálljon, de Pjotr egy hangot sem szólt, és Vakula mozdulatlanná merevedett. Így hallgattak, sokáig, moccanatlanul. Majd Vakula a karfára támaszkodva kiegyenesítette súlyos testét (ő fáradt bele először), és hunyorítva Pjotrhoz fordult:

— Szervusz, öcsém!

— Szervusz!

Vakula felemelte a kezét, és öt ujjával beletúrva ősz hajába, felborzolta, mintha az álmosságot akarná elűzni. Majd az asztalra dőlt, és sokáig bámult az előtte heverő, szürke kötésű, vastag könyvre.

— Kibányásztam a gazda pénztárkönyvét — kurta ujjával a padlóra bökött, mintha ezzel a mozdulattal akarná jelezni, hogy milyen gazdára céloz. — Mondhatom, értelmes ember, van itt neki — begörbített ujjával a homlokára koppintott — sütnivaló, furfang és okos számítás. — Körülnézett. — Végigjártam a házat, úgy látszik, sok gyereke volt. Elálldogáltam, eltűnődtem, miért kellett elüldözni ezt az embert?

— Nem üldözték el.

— De igen, elüldöztétek — mondta Vakula komoran, és ásított. — Hogy miért, azt magatok sem tudjátok, ezért mondjátok, hogy nem üldöztétek el.

Pjotr hahotára fakadt.

— Min nevetsz? — Vakula gyanakodva sandított rá, nem egészen értette, hogy min nevet az öccse.

— Mennyire hasonlítasz valakire! — Pjotr még egyre nevetett. — Az is mindent tud és mindent megért, száz évre előre. És helyetted gondolkodik, és beszél is helyetted...

— Ki az? — kérdezte komoran Vakula.

— Valaki — szólt kitérően Pjotr.

— Mondd meg, ki az! — erősködött Vakula.

Pjotr komoran hallgatott.

— Trockij — mondta ki végül.

Most Vakula is elhallgatott.

— Ez az ember — Vakula a könyvre pillantott, a Trockijról való beszélgetés nem volt ínyére — tehetség. — Elismeréssel nézegette a könyv tábláját. — Én ezt az embert sohasem láttam, de a könyvéből megértem, hogy az ilyenek voltak Oroszország pillérei.

— Mit akarsz tőlem, hogy visszahozzam? — mosolygott kissé fölényesen Pjotr.

Vakula felnyitotta a könyvet, és öt ujja közé fogta a lapokat, lassan engedte ki őket, egyiket a másik után.

— Dehogy, talán már vissza se hozhatnád! Az iránta való nagy szeretetből úgy elhátrált, hogy legfeljebb csak Oroszország túlsó végében akadhatnál rá... Emlékszel Kubányra?

— Emlékszem.

— Hát ha emlékszel, akkor mondd meg nekem, ki volt ott a motor, ki volt a kezdeményező? Ki építette a vasutat, ki járatta a vonatokat, ki őrölte a gabonát és rakta meg a szerelvényeket, ki sajtolt olajat és töltötte meg a ciszternákat? Kicsoda, mondd!...

— A magunkfajta munkás!

Vakula csüggedten kiáltott:

— Munkásnak munkás, de nem róla van szó.

— Hát kiről?

Vakula begörbített ujjával megkopogtatta a pénztárkönyv fedelét.

— Erről! Komolyan mondom neked, ő a világ közepe! — Vakula kitartóan dobolt az ujjával. — Ha akarod, megmondom, hogy mi a ti bajotok. Akarod?

— Beszélj.

— Ti nem ismeritek az életet és az embert. Igen, nem ismeritek az embert, és ebben van az egész balszerencsétek. Mit mond a kisgyermek először, amikor a világra jön? „Enyim!". Igen, igen, „enyim"! Hát ebből indulj ki, ha ez van a véredben. Engedd szabadjára az embert, hogy érezze az erejét, hogy az esze kifejlődjön. Ha gazdagszik, te is gazdagodol, ha megszedi magát, abból neked is jut. De ti kivágtátok a szívét, kiheréltétek, elvettétek a jogát, hogy azt mondja: „enyém", és azt akarjátok, hogy törje magát és az orosz földet szépítse. Nem fog dolgozni! Mindent felver a gaz, minden megkoszosodik és megrohad.

— No, feküdj le, reggel majd világosabban látunk — mondta Pjotr.

Vakula csodálkozva nézett rá.

— Mi köze ehhez a reggelnek? — Becsapta a pénztárkönyvet, és eltolta magától. — Ha minden gazdát kinyírtok, ki fog titeket táplálni, ki ad nektek kenyeret, mi? Mondd, ki ad? Mirbach?

Pjotr kimentj valahol már hallotta ezt a mondatot Mirbachról.

Alig pirkadt, felkeltette Vakulát.

— Te, szedd a holmidat, és takarodj innen! Hogy az emléked se maradjon!

Vakula egy szót sem szólt, lassan szedelőzködött.

80

Tizennyolc nyarán rekkenő forróság volt. Esténként lángvörösre gyúlt az ég Moszkva felett, szelet jelzett. Nap nap után fújt a szél a Veréb-hegyről, a balparti erdős lankáktól nyugatra és délre elterülő homokmezőkről, szúrós, száraz szél, homokkal és hamuval telített – valahol a város közelében égett az erdő. A szél átfestette a várost, a fű megszürkült, a lombok meghervadtak, színüket vesztették, a fák és a házak vörös füstben álltak, mintha nagy tűzvészt várnának. Eső jött, háromszor is egymás után, de nem bírt a hőséggel. A Moszkva folyó elsekélyesedett, az erdők lombja rohamosan őszült.

Az új Oroszországnak egy fővárosa volt. A diplomatáknak – akkreditáltaknak és nem akkreditáltaknak – három.

A semlegesek Petrográdban maradtak. Úgy látszik, ők ebben látták az egyetlen lehetőséget a semlegességük kimutatására. Nem követték a fővárost. A szövetségeseket sem. Nincs biztosabb dolog a semlegességnél.

A diplomáciai Vologdának már saját élete alakult ki. A Dvorjanszkaja, faházaival – a város büszkesége és ékessége – holmi követségi negyed lett. Oszanovo, egy szerény kis major, öt versztára a várostól, amelynek harangtornyát nem volt nehéz a Dvorjanszkájáról meglátni, Gatcsinát pótolta a diplomatáknak.

Ilyenformán az, amit moszkvai diplomáciai testületnek lehetett nevezni, lényegében a török és a német nagykövetségre korlátozódott, meg az antanthatalmak konzuljaira; egyébként ez utóbbiak nem számítanak, nemcsak azért, mert az ősi hagyomány szerint a konzul nem diplomata, hanem egy másik, fontosabb okból is: mindaddig, amíg az új kormányt el nem ismerik, a szövetségesek képviselőinek helyzete Oroszországban több mint kétes.

Az új Oroszországnak tehát egy fővárosa volt, a diplomatáknak három.

Petrográdtól Vologdáig négyszázötven verszta, Vologdától Moszkváig ötszáz, Moszkvától Petrográdig hatszáz. Ez összesen több mint másfél ezer verszta. Nem könnyű dolog egy olyan ország nagykövetének, amely makacsul vonakodik elismerni az új rendet, Vologdából Moszkvába utazni, vagy éppenséggel Pityerbe. A követ helyzete semmiféle előjogot nem ad, ellenkezőleg akadályoz. Csak a követségek és missziók katonai attaséi közlekedtek akadálytalanul a három város között. Ők nem követek, ők attasék. Ellentétben az amerikai nagykövettel, aki szilárdan megült a maga vologdai villájában, avagy a német nagykövettel, aki nem kevésbé szilárdan megtelepedett Moszkvában, a Gyenyezsnij utcai kőpalotában, a katonai attasék rezidenciája lényegében a vasúti kocsi lett, amely, mint egy felhúzott szerkezet, futkosott a háromszögben.

A faburkolatú bulváron levő nagyköveti palotába, attasékat és futárokat megelőzve, rádiótáviratok jönnek éjjel-nappal, sőt éjjel több, mint nappal. A tenyérnyi kis ablak fénye, közvetlenül a háztető alatt, félreérthetetlenül tanúskodik róla. Kiolthatatlannak tűnik ez a fény, talán, ha a nap nem világítana, nappal is látszanék. Az ember, aki rádión veszi a rejtjeleket és a halandók nyelvére lefordítja, mint ablakában a fény, mindig éber, mindig teljes harci készültségben van. A nagykövetségen senki sem tudja, hogy mikor alszik, mikor ül ebédhez a feleségével és a fiával, mikor mondja az asszonynak: „Szeretlek", és a fiának: „Már megint bemaszatoltad a szádat a tintaceruzával!" Az a benyomás, hogy a fehér bádoggal bevont, vastag ajtaja mögött teljes huszonnégy órákon át fejti a titkokat. Mintha a nagykövetségen csak őrá bízták volna, hogy a nappal, a csillagokkal és a felhőkkel társalogjon. Csak ő képes behatolni a nyelv titkaiba, és papírra vetni azokat. Zöld dossziéi-

ba zárva egy csomó ilyen papír van mindig a hóna alatt. Amikor dossziéjával a követségi épületben megindul, az arca kék, mintha a csillagokkal folytatott éjszakai beszélgetés visszfényét őrizné. Holdember! Ezért van talán, hogy amikor a vasajtó kitárul, és kipattintja őt a lépcsőre, a zöld dossziéval együtt, kollégái tisztelettel félreállnak, utat engednek neki a szentélybe és a pokolba, a nagykövet dolgozószobájába, és a holdember bátran lépked, jól tudva, hogy joga van csaknem kopogtatás nélkül belépni a nagykövethez akár a kis szalonba, ahol a szent szinódus tagjait fogadja, akár a dolgozószobájába, ahol éppen a beszédeinek vázlatát diktálja, sőt még a magánlakosztályába is. Mindenható ez a holdember: a sürgöny adja neki ezt a jogot, a sürgöny, amit csaknem az égből szedett le.

Ott áll a főnöke előtt a mindenható coding clerk a zöld dossziéjával, és szkeptikusan, nagylelkűen nézi, amint a nagykövet karikára tágult szemmel olvassa a rádiótáviratot. A zöld dossziés embernek joga van az iróniára: ő már akkor ismerte ezt a táviratot, amikor a nagykövetnek még sejtelme sem volt róla. Meglepetést keltő távirat; a szövetségesek Párizsban ismét napirendre tűzték az orosz probléma tárgyalását. Az oroszországi inváziót egyre jobban ki kell terjeszteni. Az új oroszországi hadjáratban részt vesznek az angolok, az amerikaiak, a franciák, az olaszok és a szerbek. A fő front: észak. Hadműveleti központ: Murmanszk. Egy hetven tisztből álló brit katonai misszió megérkezése Murmanszkba mindennap várható. Már tudják, ki lesz a főparancsnok: Poole angol tábornok. A stratégiai elgondolás: Murmanszkban összegyűjteni a haderőt, és elfoglalni Arhangelszket, Petrozavodszkot, Vologdát. Arhangelszk elfoglalására júliusban adják meg a jelet — az orosz északon ez a legalkalmasabb idő. Jó kis távirat?

Júliusban azonban nemcsak az angolok fognak megindulni. Penzától Vlagyivosztokig a nagy fővonal mentén vá-

rakoznak a csehszlovák csapatok, amelyek valamikor az osztrák császár hadseregéhez tartoztak, de inkább az orosz fogságot választották az oktalan pusztulás helyett. A csapatok éheznek, hazájukba vágyódnak. Ezt számításba veszik a parancsnokságok és a francia kiképzők — ott vannak Penzában is meg Cseljabinszkban és Szibériában... Július az általános hadműveletek kezdete a csehszlovákok számára is. Egy jelszó a katonáknak, mint égő gyufa a benzineshordóba: „Vissza, a hazába, kitörni, bármi áron is!" És mit jelent a kitörés? Hátba támadni a bolsevikokat! Mellesleg a hadjárat költségeit az amerikai elnök viseli. A következő távirat, amely a nagykövet előtt fekszik, világosan tanúskodik erről: nyolcmillió dollárt utaltak át a csehszlovák csapatoknak... A nagykövet nem minden elragadtatás nélkül tekint a zöld dossziés emberre: „No lám, milyen táviratok hullottak ma — mindenható ez a holdember!"

Tizennyolc nyara volt.

Pjotr a feltételes megállónál leszállt a helyiérdekűről, és elindult az erdőszélen. A nap már régen lement, de az ég nem sötétült el, halvány derengés áradt el a mezők és az erdő felett. A föld régen kihűlt a déli hőség után, s az erdő friss hűvösséget lehelt; az úton túl, ahol nappal kis tavacskák és ingoványok fénylettek, a mező hamvasszürkén, lágyan terült el.

Még messze volt a nyaralótól, amikor egy kis kacskaringós fehér ösvényen megpillantotta Kira világos ruháját. Talán éppen őelébe ment ki a lány, de nem várta meg a vonat érkezését, visszafordult. Pjotr, amint utána sietett, azt gondolta: „Most mindent elmondok neki". Ott mennek majd a kis ösvényen, válluk összeér — keskeny az ösvény —, és megkérdezi...

— Kira! — kiáltott halkan, mintha félne, hogy megriaszt-

ja az éjszaka könnyű csendjét. A lány megfordult, de nem látta meg őt, és gyorsabban folytatta útját. Pjotr mosolygott: no persze, most azt hiszi, csak képzelődés volt. Letért az útról — a fű elnyelte a lépéseit.

— Kira!

A lány megfordult, és fáradt, de bátor lépésekkel ment elébe.

— Te szólítottál? — kérdezte, és arcával a mellére simult.

Pjotr bólintott, és zakóját levetve, a lány vállára terítette, mert úgy érezte, hogy fázik.

— Nem fázom — mondta Kira, és hálásan nézett rá.

— Dolgoztál ma?

— Csak reggel — felelte a lány.

Pontosan megszabott napirendje: négy órát reggeli napnál, négyet ebéd utáni és esti világításban dolgozik. Szilárdan ragaszkodik a munkaórákhoz. Akkor hát miért nem dolgozott az ebéd utáni órákban, amelyeket különösen szeret?

— Rosszul érzed magad?

— Nem...

— Levél jött?

— Igen... A mamától...

— Délben érkezett?

— Igen. Honnan tudod?

Pjotr megszorította a lány vállát, és belefúrta az arcát a hajába: alig érezhető friss föld- és fűszaga volt. Bizonyára sokáig kószált a hideg esti földeken...

— Tudom. Attól ment el a kedved, ugye?

Kira nem válaszolt, csak hízelkedőn még szorosabban a mellére simult.

— Nem akar Oroszországba jönni, ugye?

Kira most sem nyitotta szóra az ajkát, csak tehetetlenül ingatta a fejét, és megint a mellére hajtotta, mintha kérné, hogy jól rejtse el.

— Nem akar, ugye, Kira?

A lány csak sóhajtott.

Letértek a mezőre, és toronyiránt mentek. Tejszerű harmat csillogott a fűvön, és a lábuk sötét nyomokat hagyott. A cipőjük átnedvesedett, és köd burkolta őket, de nem érezték sem a hideget, sem a nedvességet. Messze előttük keskeny, sejtelmes sötét csík látszott: erdő. „Elmegyünk addig az erdőig — gondolta Pjotr —, és akkor megkérdem, okvetlenül megkérdem." De az erdő hol kibukkant a dimbek-dombok mögül, hol újra eltűnt, s a távolság nem fogyott. Pjotr lemondott róla, és elszánta magát.

— Megállj — megszorította a lány kezét. — De ha anyád nem jön ide, akkor te hogy gondolod?

Kira kiszabadította a karját, és ledobta a kabátot.

— Nem tudom . . .

Valahol egy kis fenyvesben, ahol meglepően száraz és meleg volt, megálltak. Pjotr hátával egy fatörzsnek támaszkodott. Valami feszültség, elűzhetetlen zavar tolakodott közéjük ezen az estén, azzal fenyegetve, hogy mindent halomra dönt, elsöpör. Biztosan a lány is érezte ezt. Talán ez is hajtja őket annyira egymáshoz. Kira szorosan hozzásimult, de folyton úgy érezte, hogy Pjotr messze van tőle nem érzi a leheletét, a melegét.

Egy kis nyírfaligetbe értek. Itt észrevehetően világosabb volt. Pjotr azt gondolta: idebújt a hajnali nap, mielőtt felkelne.

— De ha anyád nem jön ide, akkor te mit csinálsz?

A lány sokáig késett a válasszal.

— Hát nem látod, milyen nehéz a szívem?

— És Klavgyijev?

Kira ujja hegyét a szájára tette.

— Összekülönböztünk.

— Hogyan?

— Nem tudom.

Soha még nem beszélt így a nagyapjáról. A családjukban ők ketten igazán összetartottak.

Megérkeztek Sztoletovék nyaralójának rácsos kerítéséhez.

— Bemegyünk?

Pjotr habozott.

— Késő van. Legközelebb korábban jövök.

— No, gyere be, csak egy kis időre. — A lány hangjában nem sok meggyőződés csengett. Pjotr megérezte ezt.

— Nem — mondta, és kezet nyújtott.

Hallotta, amint a lány a kerten át megy, és félrehajtja az ágakat. Nem, nem tántorodott el tőle, de ma közéjük állt valami. Az anyja? Lehet, hogy az anyja, de ha nem ő, akkor mi? S eszébe jutott a legutóbbi moszkvai találkozásuk. Kira éppen a nyaralóból jött, és ott hevertek előtte az első vázlatai, köztük egy nagy: napsütötte fenyők. Pjotrnak nagyon tetszett. A nap és a fenyők a verőfényes csendben. Minden fatörzs, minden kis gally, széltől nem háborgatottan, mintha a fény halk zenéjét figyelné. Igen, ez az: a fenyők és a nap zenéje. Ez a hangulat bizonyára ritka a természetben. Most is csak egy pillanatig tartott. Kira megragadta.

— Hát szerintem ... ez kitűnő! — tört ki Pjotrból.

— Igazán, vagy csak úgy mondod?

Pjotr később egyre törte a fejét, mi lehet az oka, hogy Kira ahelyett, hogy megörült volna a szavainak, hirtelen elszomorodott. Nem hitt a szavai őszinteségében, és a valóságos értelmüket kutatta? Vagy éppen fordítva: nagyon is elhitte, hogy szívből fakadtak, ezért búsult. Hiszen azt hitte, hogy szemével és szívével csak az angliai rétek harmatos lágyságát, a krétadombok fényét tudja megragadni, semmi mást. És talán ezzel magyarázta, hogy a rideg idegent választja a hazai mezők és völgyek helyett. És most hirtelen ... ezek a fenyők és a nap!

Elhatározta, hogy még holnap elmegy Kirához, helyesebben még ma (már virradt, a nap még a látóhatár mögött volt, s a mezők a hajnali derengésben árnyéktalanul nyúltak el), de ma nyílik meg a Szovjetek Kongresszusa. A régen várt Kongresszus, és következésképpen a várható kemény összecsapás Marija Szpiridonova repülő hadseregével. Miről vitatkoznak? Természetesen a parasztokról, a gabonáról, és persze Bresztről, mert négy hónappal a békekötés után a Breszt körüli vita még nem veszített hevességéből.

Belogyed Vorovszkijra gondolt. Előző nap találkozott vele a Külügyi Népbiztosságon. Mindjárt megérezte rajta, hogy kedvezőtlen szelek fújnak. Vihar közeleg. Vorovszkij tudja, mikor legyen Moszkvában. „Mit gondol, Belogyed, a baloldali eszerek megtáncoltatnak minket?" Pjotr nevetett: „Azt szeretném én látni, Vaclav Vaclavovics." Vorovszkijt köhögés fogta el. „Tudom, maga a drasztikus rendszabályok híve." — „Olyannak ismer, Vaclav Vaclavovics?" — kérdezte Pjotr, de azt gondolta: „Most Korolevről beszél. El kell végre vágni ezt a csomót. Megragadni a pillanatot, és elvágni, mindent megmagyarázni, elmondani . . ."

Az állomáshoz közeledett. Felnézett az égre. Felhőtlenül tiszta volt, szellő se rebbent: nyilván forró nap lesz, egyik partról nem lehet átlátni a másikra. Valahogy sikerül átúszni ezt a vizet. De nem kavarodik-e fel ma, nem szilajodik-e meg?

81

Még tíz perc hiányzott a Kongresszus megnyitásához, amikor Pjotr a Külügyi Népbiztosságról elindult. (Csicserin megvalósította a szándékát: a népbiztosság elhagyta a kis palotát, és átköltözött a *Metropol*ba). Ahogy átvágott a Lubjanszkij utcán, a Kis Színháznál Vorovszkijt pillantotta

meg. A járda szélén állt, egy szélesre kibontott „Izvesztyijá"-t tartva maga előtt. Komor volt. Cvikkere idegesen villogott.

— Valami van a levegőben — szólt, ahogy Pjotrt meglátta. — Az imént ment el itt Marija Szpiridonova, a gárdájától körülvéve, és mind fegyveresek voltak. — Megigazította a cvikkerét. — Mind egy szálig.

Pjotr elmosolyodott.

— Régi szokása, Vaclav Vaclavovics, az utcát figyelni?

— Igen, figyelni és megfigyelni. — Szemével a Nagy Színház vastag fala melletti járda felé intett.

Összehajtotta az újságot, és átvágtak az úttesten.

Lenin és a húga, Marija tartott éppen a színház felé. Lenin gyorsan ment, erős, lendületes lépésekkel, amelyek alakját a szokottnál zömökebbnek mutatták, és Marija Iljinyicsnának nem kis fáradságába került, hogy el ne maradjon. Vlagyimir Iljics sötét ruhát viselt és széles ellenzős sapkát. Látszott, hogy a sapka vadonatúj. Marija Iljinyicsnán hosszú, enyhén gloknis szoknya volt, és könnyű nyári blúz.

— Észrevette, ma nagyon fiatalok? — jegyezte meg Vorovszkij, amikor Lenin és a húga eltűntek a szemük elől.

— És ünnepélyesek — felelte Pjotr mosolyogva. — Különösen Marija Iljinyicsna.

— Nem csak ő — vetette oda Vaclav Vaclavovics felvidulva. — Iljicsnek szép sapkája van, de még milyen szép!

Lenin látása határozottan jobb kedvre derítette.

Egy Limousin gördült lassan a színház főbejáratához — gyászfekete, nagy kocsi. A sofőr úgy ugrott ki, mintha rugó lökte volna. Nem volt könnyű a kocsit megkerülve a kocsi hátsó ajtajához jutni, mert özönlött a nép. A bent ülő ember irigylésre méltó türelemmel várakozott. Amikor a sofőr végre utat tört magának, és megfogta a polírozott kilincset, a nagykövet lassan kiszállt. Megindult a lépcsőn, a tö-

meg utat nyitott neki. A nagykövet rövidlátón nézett körül és mosolyogni próbált, de a tömeg ellenségesen komoly maradt.

— Jó egészséget! — szólt hirtelen a nagykövet, de a tömeg hallgatott. — Jó egészséget! — ismételte a nagykövet, és meggyorsította a lépéseit. — Jó . . . ! — kiáltotta, és csaknem futva besietett a színházba.

Pjotr Vorovszkijra pillantott.

— Szólt valamit, Vaclav Vaclavovics?

— Nem, semmit sem mondtam — felelte Vorovszkij. — De ha kívánja, mondok . . .

— Beszéljen! — De Vorovszkij hallgatott. — Beszéljen hát! — ismételte Pjotr.

— Szerintem a német nincs tisztában a helyzetével.

Nem szólt többet, de Pjotr úgy érezte, hogy gondolatban messzebbre ment, jóval messzebb.

Belogyed felnézett az oszlopokra. „Mintha testvérek volnának . . ." — gondolta, és gyorsan megindult a lépcsőkön a színház kapujához.

— Jó napot, Petro!

Pjotr erőltette a szemét — itt már félhomály volt. „Vakula!"

— Szervusz.

Öt lépcsőfok van köztük, Vakula a legfelsőn áll, Pjotr a legalsón. Ha ökölharcra kerülne sor, Vakulának talán könnyebb lenne lesújtani öccsére.

Pjotr nem állt meg. Most már nem öt lépcsőfok van köztük — három, kettő, egy . . . Vakula elhúzódott.

— Még találkozunk, öcsém — nagy ujjával hátra bökött, a színház kapuja felé.

Pjotr belépett a Mirbach számára fenntartott diplomáciai páholyba. A reszketeg homályban feltűnt a nagykövet természetellenesen hosszú arca.

— Á-á-á, Belogyed úr! — szólt Mirbach, és fenyegetően

nyújtotta ki reszkető kezét. Nem volt ma könnyű a Nagy Színházba bejönnie. — Jó egészséget!

Pjotr azt gondolta, hogy most mindjárt elkezdődik a szokott társalgás a Megváltó Krisztus templomában tartott húsvéti istentiszteletről, s a bivalytej előnyeiről, amit Mirbach Görögországban szeretett meg. („Jaj, micsoda vajat köpülnek ebből a tejből, Belogyed úr, olyan fehér, mint az orosz hó!") De a nagykövet másról beszélt.

— Mit gondol, még tovább tart a szárazság? A Rajnán égnek az erdők.

— A Rajnán égnek az erdők? — ismételte Pjotr, és figyelmesen nézett rá: mit akarhat mondani ezzel?

— Égnek, égnek... — ismételte a nagykövet.

Most a páholy mélyén állt, és díszegyenruhájának dús aranyozása mintha szunnyadt volna.

— Németország legyőzhetetlen, ha szövetséges Oroszországgal — mondta hirtelen a német nagykövet, és figyelmesen nézett Belogyedre, mintha azt lesné, hogy milyen hatást tett rá ez a megjegyzés.

— Ha szövetséges, azt mondja? — kérdezte Pjotr, mintha rosszul hallotta volna.

Mirbach vállat vont, és egyenruháján az aranyhímzés hirtelen megélénkült.

— Ha Oroszország lesz a hátországunk, akkor nem félünk a nyugatról jövő támadástól. Semmiféle csapástól nem félünk.

Tehát ilyen szövetségről beszél: hogy Oroszország Németország hátországa legyen!

Hallgattak, csak az aranyhímzés égett Mirbach díszegyenruhájának hajtókáján.

Mégis van ebben valami végzetesen baljós — gondolta Pjotr, Mirbach aranyának csillogását nézve. — Minek öltözött így ki ez az ember, miféle ünnepet ül, milyen alkalomból?

Amikor a szeme hozzászokott a páholy homályához, észrevette Rizler fehér szempilláit.

— A helyzet bonyolultabb, mintsem gondolnánk — jelentette ki Rizler mélabúsan.

— Ezt az orosz történelem ismerete sugallja?

— És a filozófiáé — felelte Rizler. — Az oroszoknak megvan a maguk filozófiája.

Még nem kezdődött el az ülés, és Pjotrnak úgy tűnik, hogy Mirbach a terem moraját figyeli, várja a pillanatot, amikor kilép a fénybe, mert számára ennek is jelentősége van. Mindjárt megszólal az elnöki csengő, a terem pillantása a páholyra irányul, és Mirbach ott áll majd a terem előtt, fehér kezével a piros bársonyra támaszkodva.

A teremben pedig az elnöki csengő már viadalra kelt a hangok morajával: mint a tavaszi patak, alámosta és rombolta a hangok hófalát. A zaj elült. Mirbach odaállt a bársony mellvédhez, és körülnézett a teremben.

— Úgy gondolja, még tovább tart a szárazság? — kérdezte Pjotrt, és Leninre sandított, aki egészen a rivalda széléig kilépett, hogy az egybegyűltekhez szóljon.

— Igen . . . talán . . . — felelte Pjotr.

— Most Európa-szerte szárazság van, nagy szárazság — jelentette ki Mirbach, és lassan leereszkedett a karosszékbe. — A Rajnán égnek az erdők . . .

— Le a breszti szégyennel! — kiáltotta egy őrjöngő hang közvetlenül a páholy alatt.

Rizler karosszéke elmozdult. A német kissé felállt, és előrehajolt, mintha a testével fedezné a nagykövetet. És Pjotr megint azt gondolta: vajon meddig kell még a tanácsosnak Mirbach mellett állnia, hűséget és odaadást mutatva? Mellesleg, mi lehet az oka, hogy Oroszországba jött, az ország és a nyelv ismerete, vagy annak előérzete, hogy a száguldó orosz idő meglepetéseket ígér?

82

Pjotr a folyosón menve a nyitott ajtón át hallotta, hogy a teremben egyre ugyanazok a hangok tombolnak.

— Mirbachtól kérjetek kenyeret!

Az előcsarnokban hűvös félhomály honolt. A csend olyan mélynek tűnt fel, mintha a jövő-menők lépései sem zavarhatnák meg. A kanyar mögül Szolovjov-Leonov és egy zöld zubbonyos ember bukkant elő.

— Az eszerek sohasem járják ki az elemit — mondta a zubbonyos ember. — A tudatlanságuk és provincializmusuk felülmúlhatatlan.

— De ismerje el — mondta Szolovjov —, a cár úgy félt tőlük, ahogy még a bolsevikoktól sem félt.

— Ez volt a veszte! — vágta rá amaz, majd meghajolt, és elsietett, otthagyva Szolovjovot Belogyeddel.

Ez a találkozás nyilván sem Szolovjovnak, sem Belogyednek nem volt ínyére. Még ha egyszer befejezik is a vitát, de nem ma: Moszkvában most nagyon forró a július.

De az ösvény veszélyesen keskeny, és nehéz elkerülni egymást.

— Emlékszel a beszélgetésünkre?

— Emlékszem.

— Te mindig a mai lényére gondolsz, Roman, én pedig a gyökeréig akarok pillantani. A gyökerek gyakran többet mondhatnak el, mint a szár.

— Trockijra célzol? — kérdezte hirtelen Szolovjov.

Pjotr kinézett az ablakon, megpillantotta a Kitajgorodi-falat; napfény ragyogta be. Ez a napfény közelebb hozta, azelőtt messzebbnek látszott.

— Bresztben őróla beszéltünk — mondta Belogyed. — Érdeklődtél te valaha a korai Trockij felől, az egészen korai felől? — vetette oda a kérdést.

— Amikor Ogyesszában laktunk — mondta Roman —, va-

lakitől úgy hallottam, hogy az apja kispolgár volt, patikus vagy szabó.

— Emlékszel, amikor az *Iszkrá*ba jött és új-iszkrássá lett? — kérdezte Pjotr. — Emlékszel, hogy összetűzött Leninnel? És Sztruve mennyire örült ennek? Emlékszel Lenin szállóigéjére a Hegypártról és a Gironde-ról?* Erőltesd meg az emlékezetedet, és jusson megint eszedbe. Ott van a gyökér.

— De ha te megláttad a gyökerét, hát mondd meg nekem, hogy milyen?

Pjotr hallgatott, nem nézett rá.

A Kitajgorodi falat mintha láng fogta volna körül, vörösfüstös volt.

— Azt hiszed, a patikán múlik? — mondta. — A pokolba vele!! De mégiscsak Trockij burzsoá voltáról van szó.

— Mi köze ennek Breszthez? — kérdezte Szolovjov.

— A Gironde él... Legalábbis Trockijban — felelte Pjotr. — Te ismersz engem, Roman, ahhoz, hogy ezt mondjam, sokat kellett tapasztalnom.

— És tapasztaltál?

— Igen... február tizedike óta. — Pjotr elhallgatott. A szavak súlyos görgeteg-kövekként hevertek az útjában. Hogy kimondhassa őket, köveket kell megmozdítani. — Tudod, ha majd vagy ötven év múlva az emberek bepillantanak Breszt poklába, és megint figyelmesen elolvassák egymás után a Breszt szülte súlyos köteteket, meglátják, hogy Trockij a szövetségesekkel sokkal jobb viszonyban volt, mint a németekkel, és ezt tükrözte a Bresztre vonatkozó felfogása.

— Tehát úgy vélte, hogy a szövetségesekkel kell megegyezni, nem a németekkel?

— Én úgy gondolom — felelte Pjotr.

* A forradalmi proletariátus két irányzatát, a forradalmit és az opportunistát hasonlították a XVIII. század forradalmi burzsoáziájának két irányzatához, a jakobinus „Hegypárthoz" és a girondistákhoz. — *Ford.*

— És emiatt ellenezte Bresztet?

— Úgy gondolom, emiatt — felelte Pjotr. — De te meg én, mi időállók vagyunk és várhatunk... Majd meglátjuk, mit mond a látnok történelem... Manapság a történelmet tökéletesebb eszközökkel írják, mint Pímen* idejében, minden egyes lépést sok ezer toll jegyez fel. Mindaz, ami még nem látott napvilágot, majd napvilágra kerül; megszólalnak a kortársak, a diplomaták is megírják a maguk fehér és kék könyveit!... A hazugság önmagát emészti el, az igazságot senki el nem veszi — az megmarad. Egyszóval a történelem majd pontosan meghatározza, hogy kinek volt igaza, ki követte a fő irányvonalat.

— Te csak várd, én nem fogok várni — felelte Szolovjov. — Az én számomra nincs főbb irányvonal, mint az orosz határ.

— Mi ez... visszaesés a baloldali kommunizmusba? — kérdezte Belogyed.

— Hát legyen baloldali, ha te annak látod...

Közben dolgozik az idő, gondolta Belogyed, Roman ellenzékisége fokozódott. Mi lenne, ha Vakulával találkoznék, jól megértenék egymást? Nem, ez a találkozás lehetetlen, de érdekes elképzelni egy ilyen találkozást és még inkább: meglátni, hogy végződik. Roman tehetséges ember Mi tagadás, kevesen tudnak úgy németül, mint ő. A nagy tárgyalóasztaloknál, ahol a párviadal nem ritkán a vitatkozás művészetévé alakul át, és cseppenként gyülemlik a fölény, az ilyen ember nagyon hasznos. A Külügyi Népbiztosságon tudják ezt, és gyakran felhasználják Romant a német kereskedőkkel folytatott tárgyalásokon, amelyek egy idő óta mind nagyobb méretet öltenek.

* A *Borisz Godunov*ban szereplő történetíró barát. — *Ford.*

Pjotr visszatért a terembe. A diplomáciai páholy homályából a német nagykövet szeme csillogott. És megint Mirbach szavai jutottak eszébe: „A Rajnán égnek az erdők . . ."

A színház boltívei alatt ismét felzúgott:

— Le Mirbachhal!

Lenin lépett a szónoki emelvényre. A terem felállt: némelyek lelkes elragadtatással, másokat a csábító lehetőség vonzott, hogy sebtiben, mint egy földről felkapott követ, haraggal odavágják:

— Oroszország nem bocsátja meg a breszti szégyent!

— Nem igaz! Oroszország megérti! Mi békét adtunk neki!

— Béke és béke közt különbség van. Ha nem vigyáztok, felétek csap a gyűlölet hulláma. Elnyel benneteket a Mirbachotokkal együtt!

— Vigyétek, és Kamkovot ráadásul! Nem ijedünk meg!

— Le Brescttel!

Pjotr Leninre nézett. Vlagyimir Iljicsnek egész küzdelmes és viharos életében talán sohasem volt ennél nehezebb perce. Most kilépett az ellenség elé, hogy szemével, mellével, arcával, nevének és személyének egész súlyával sikra szálljon a maga hite és igaza mellett.

— Le Brescttel! — Marija Szpiridonova égnek emelte vékony karját, és hangtalan köhögésben tört ki. — Le . . . Oroszország szégyenével — kiáltozott tovább, melléhez kapva, és arca a légszomjtól hamuszínűre vált. — Le vele!

Lenin tovább beszélt. Azt mondta, hogy Breszt a mostani nehéz időben megfelel a forradalmi Oroszország érdekeinek, felrúgni a breszti kötelezettségeket annyi, mint nyílt konfliktusba kerülni Németországgal. Ez pedig mindenkinek előnyös, kivéve Oroszországot. Nyilvánvaló a feladat: hogy türelemmel felvértezve várjanak.

— Miféle türelemről beszél? — Marija Szpiridonova felemelkedett üléséből. — Türelemmel lenni annyi, mint éhen halni.

— Éhen halni...
— Éhen!...
Lenin előrehajolt:
— De értsék hát meg...
Pjotr úgy vette észre, hogy az örvendező derű, amit reggel látott Lenin arcán, eltűnt, és fáradtság ütközött ki rajta, a mai nehéz nap gondja.

83

Klavgyijevéktől telefonáltak, és közölték, hogy Fjodor Pavlovics jobban érzi magát, és szeretné másnap meglátogatni az öreg tölgyfát a Szretyenkán. Arra kéri Pjotrt, hogy kísérje el. Pjotr arra gondolt, ez a kocsizás a Szretyenkára jó alkalom lesz, hogy Klavgyijevet és Kirát lássa, és sok minden tisztázódik. Azt felelte, hogy reggel ott lesz.

Másnap bérkocsit fogadott, kihajtatott a Vozdvizsenkára. Tíz óra volt, de a nap már kegyetlenül sütött, és a kocsis, Pjotr kérésére felhúzta a fedelet.

Pjotr Klavgyijevet a fedél alá ültette, maga pedig, Kirával, szembe vele, a keskeny és nem valami kényelmes kisülésre ült. A fedél alatt félhomály volt, és talán hűs. Pjotr látta, hogy Klavgyijev milyen mohó figyelemmel néz körül, mintha a kíváncsiság, hogy milyen most a város, visszaadta volna szeme egykori élességét, és úgy látna, ahogy régen látott.

Kira is elcsendesedett.

Íme, a csoda, amellyel nem ér fel ég és föld semmiféle csodája: könnyebb akármilyen idegen bolygóra áttelepedni, mint belelátni egy emberbe, akinek melege és lehelete csaknem összeolvad a tiéddel.

A kocsi egy oszlopos ház bejárata előtt állt meg. A ház

kisebbnek és jelentéktelenebbnek tetszett, mint ahogy Pjotr a dagerrotípen látta.

— Él a tölgyfa! Él! . . . — kiáltott Kira, és útitársaival nem törődve, beszaladt az udvarra.

Pjotr a kezét nyújtotta Klavgyijevnek. Az még mindig hallgatott.

— Nem hittem, hogy megérem ezt a percet, Pjotr Dorofejevics — mondta halkan.

E találkozással szemben még Klavgyijev is védtelen — mondta magának Belogyed. Nem ő, Pjotr, hanem ez a tölgy, itt az udvar közepén, ez mondatja Klavgyijevvel, amit eddig semmi körülmények között ki nem mondott volna . . .

Klavgyijev ott állt a tölgy előtt, és nem bírta átfogni tekintetével a koronát meg az oszlopszerű fekete törzset.

— Olyan, mint a nemzetségünk feje, mint az ősünk! Csoda, hogy életben maradt . . .

Klavgyijev tenyerét a tölgyfa törzsére tette. Sötét kéze, a kidagadó, görcsös vénákkal mintha belenőtt volna az öreg fa kérgébe.

Klavgyijev izgatott volt, Kira pedig . . . A nagyapja felé fordított tekintetében Pjotr csodálkozást is látott, meg szemrehányást. Itt van a szakadék köztük.

A házban, valahol fent, csaknem a tölgy csúcsával egyvonalban, fejszecsapások hallatszottak, újra meg újra, mintha nem is fát aprítanának, hanem az ősi Klavgyijev-fészket.

Klavgyijev felment a lépcsőn, erőlködve kinyitotta az ajtót, és belépett. Kira és Pjotr követte. Az ember, aki odabent a fejszével dolgozott, nyilván meghallotta a lépcsőn a lépéseket, mert a fejszecsapások elnémultak.

— Ki van ott? — kérdezte egy meglepően halk hang, és Pjotr egy bekötött torkú óriást pillantott meg maga felett, kezében fejszével. — Azt kérdezem, ki az? — ismételte az óriás.

A fejszés ember most Klavgyijev felett magaslott.

— Ez a ház... az apámé volt — szólt Fjodor Pavlovics. — Angliából jöttem.

— Maga Klavgyijev?

— Igen.

A bekötött torkú óriás meghökkent, Klavgyijevre nézett, mintegy összehasonlította azzal, aki a képzeletében élt.

— Guszarov Gleb Glebics — mutatkozott be, és a fejszére pillantott, amely most a lábánál hevert. — No és milyennek találja Moszkvát? — tudakolta.

— Még sok mindent nem láttam — felelte Klavgyijev.

Guszarov nevetett, kacaja a veranda nagy ablakain visszaverődve, üvegesen csengett.

— Mulatságos? — kérdezte Klavgyijev.

— Mulatságos.

— Bocsánat, miért?

— Nézi vagy nem nézi, minden világos.

— Mi világos?

— Én kész vagyok éhezni — felelte Guszarov, és sóhajtott, de akkorát, hogy az ajtó a háta mögött megreccsent és kinyílt. — Én kész vagyok kenyér nélkül élni... de legalább a szabadságomat hagyják meg nekem... Nem szabad az embertől a kenyeret is meg a szabadságot is elvenni, mert akkor széthull, porrá lesz.

— Maga most kevésbé szabad, mint azelőtt? — kérdezte Klavgyijev.

— Kevésbé! Persze hogy kevésbé, ha külsőleg szabad vagyok is. — Felvette a földről a fejszét, megforgatta és megint letette. — A munka hadseregének katonája vagyok. E hadsereg keretében teljesen szabad vagyok, beledobtak az árba, és a többiekkel együtt sodor a nagy cél felé, de odáig, mint egy távoli bolygóig, háromszázezer év szabad esés!...

— Bocsánat, de... az eszménye?

— Az én eszményem? Ha négykézláb is, de kikecmeregni ebből az árból, és ember maradni, hogy ne dörzsöljenek fényesre, hogy maradjon az arcomon száj, orr és szem... hogy végül is ne olyan legyen, mint egy térd! Azt akarom tenni, amit minden ember! Haragudni, gyűlölni, kételkedni... kételkedni akarok, a fenébe is! Fel akarom fedezni azt, amit istentől kaptam, szabad folyást akarok adni a szenvedélyeknek, amelyek nyilván bennem is megvannak, mint magában. Gazdag akarok lenni!

— De a gazdagság nem szabadság, hanem elnyomás — mondta Klavgyijev.

Guszev elvörösödött.

— Akkor nem akarok gazdag lenni — találta fel magát hirtelen, és Pjotrra pillantva, elkomorodott: — Látom, maga állandóan szkeptikusan mosolyog. Mondani akar valamit.

Pjotr elnevette magát.

— Én mégis úgy látom, maga gazdag akar lenni.

— Én szabad akarok lenni, nincs nagyobb gazdagság a szabadságnál.

— Igaz — bólintott Klavgyijev. — Nincs nagyobb gazdagság. Igaz — ismételte nyomatékkal, és a kijárat felé indult.

Már az udvaron voltak, amikor hallották, hogy az ablak kitárul felettük: Guszev állt ott.

— Minden nagy forradalom júliusban volt! — kiáltotta, és eltűnt.

— Mit mondott? — kérdezte Klavgyijev.

— Azt mondta, hogy minden nagy forradalom júliusban volt — felelte Pjotr nevetve.

— Így mondta?

— Így.

Klavgyijev az ablakra pillantott, hallgatózott, remélte, hogy a fejszés óriás még mond valami hasonlót, de csak a fejsze csattogott dühösen: Guszarov fát vágott.

84

Vorovszkij megállította Pjotrt, és nem annyira fejbólintással, mint egy kacsintással tudtára adta, hogy valami rendkívülit akar vele közölni.

— Belogyed elvtárs — tenyerével megérintette Pjotr kezét; a keze hideg volt —, Mirbachot meggyilkolták ... Igen, természetesen az eszerek. Lenin meghagyta, hogy kerítsük elő magát.

A Kreml népes, mint általában ezekben a napokban; annál mélyebb a csend a Népbiztosok Tanácsa elnökének előszobájában.

Lenin az asztal végében ült, és gyorsan számozta a jegyzeteit, amelyeket Pjotr aznap reggel látott a kezében, amikor az emelvényen állt. Pjotr hangjára hátrafordult, és Belogyed csak most döbbent rá, hogy milyen súlyos dolog történt.

— Belogyed? — kérdezte Lenin gyorsan, úgy látszik, emlékezetében tartva a számát a már lefordított oldalnak. — Szverdlovval a német nagykövetségre megyünk, igen, igen, részvétlátogatás. — Megszámozta a következő oldalt. — Maga is velünk jön. — Keze ismét türgén mozgott, egymás után számozta az oldalakat. — Mért hallgat? — Befejezte a számozást, csomóba fogta a lapokat, és függőlegesen tartva, kétszer odaütötte az asztalhoz. — Maga is úgy vélekedik, hogy ez felesleges?

— Én semmit sem mondtam, Vlagyimir Iljics — felelte Pjotr.

— Úgy-úgy. — Lenin a kijárat felé tartott. Egy bársonyzubbonyos ember lépett elébe.

— Bocsánat — fordult Vlagyimir Iljicshez —, szabad egy pillanatra?

Lenin figyelmesen nézett rá. Éppen ablak mellett álltak,

s így jól láthatta az embert: hosszú, ápolt haja lazán az arcába hullt, és eltakarta a fülét.

— Igen, tessék, de . . . kihez van szerencsém?

Az ember hátrasimította haját a homlokából.

— Feofan Sztroganov, az Ötödik Összoroszországi Szovjetkongresszus küldöttje, a szociálforradalmárok pártjának tagja.

Lenin meghajolt.

— Hallgatom, elvtárs.

Sztroganov felszegte a fejét, hogy haja ne hullhasson a szemébe.

— Úgy hallom, hogy Mirbachot megölték.

Lenin türelmetlenül megszorította a kabátja hajtókáját.

— Igen, megölték . . . egy órával ezelőtt.

— Azt is beszélik, hogy ön a német követségre szándékozik menni, hogy a részvétét kifejezze.

— Igen, máris megyek, ha megengedi.

Az ember kinyújtotta a kezét, mozdulata türelmetlenséget fejezett ki:

— Nagyon kérem, ne tegye!

— Miért?

— Van egy elvont fogalom: a méltóság! Igen, igen, az állam és a nép méltósága, s a kormányé, és végül az ember saját méltóságérzete. A polgár és az ember számára nincs ennél szentebb fogalom.

Lenin szótlanul nézett a beszélőre. A hajtókát szorító keze szinte elfehéredett.

— Mit akar ezzel mondani?

— Ha önnek nem drága a saját méltósága, úgy óvja meg Oroszország méltóságát, amelynek nevében . . . a sors akaratából . . . — Nagyot sóhajtott. — A sors akaratából . . . ön beszél ma a világgal. — Könyörgök — mondta lágyan, és megigazította a haját.

Lenin az égre pillantott, amely hirtelen beborult.

Valahol magasan Moszkva felett viharfelhő takarta el az eget és a napot. Villámlott. Könnyedén cikázó villám volt ez, a közeledő vihar előhírnöke.

— Méltóság — szólt Lenin. — Egyéni méltóság — ismételte. — Az egyéni méltóságom nem számít, ha Oroszország javáról van szó. — Eltűnődött. Talán csak most képzelte el, miként állít be a Gyenyezsnijre, a német nagykövetségre, részvétét kifejezni, nem könnyű küldetés. — Oroszországéról . . .

— De ez az aktus, a részvétnyilvánítás — Sztroganov meglobogtatta a haját — nem az ön egyéni ügye, sőt nem is a kormányé.

— De igen, az enyém . . . és a kormányé — felelte Lenin.

Felnézett az égboltra, amely teljesen szürkéslila volt, csak a közepén látszott egy darabka kékség, mint kis kerek lék a befagyott tavon. A felhők nem vonták be ezt a kis kékséget, sőt, féltőn az égbolt peremére tolták, egyre távolabbra, egyre sebesebben. Lenin elnézte ezt a tiszta kék tavacskát, amint északra futott el, és ennek a kékségnek a visszfénye látszott az arcán.

— Nincs joga hozzá! — kiáltotta Sztroganov, s az arcát verejték lepte el.

— Van. A kongresszus adott. — Lenin az ajtóhoz lépett.

Az autó szétfröccsenő vízben robogott. Egy rövid negyedóra alatt patakok árasztották el a várost. Az ég mintha megkeményedett volna, s a villám éles, törékeny rögökre hasogatná, ahogy a szenet és a jeget szokták. Még egy villámlás, és az ég beomlik, maga alá temeti a várost. A Precsisztyenykij bulváron az eső csendesedni kezdett. Amikor egy villám átcikázott az égen, az esőmosta lomb üde zöldnek, zsengének látszott.

Lenin egész úton hallgatott. Pjotr a sofőr mellett ült, és

nem látta Vlagyimir Iljics arcát, de hallotta a lélegzését. Ki tudja, már hanyadszor tért vissza ugyanahhoz a gondolathoz: a Szovjetkongresszus és a német nagykövet meggyilkolása. Breszt óta még soha nem volt ilyen közel Oroszország a németekkel való háborúhoz, mint most. Ősidők óta egy követ meggyilkolása elegendő ok volt a háborúra. A történelem nem ismer olyan esetet, hogy az a fél, amelynek érdeke volt a háború, ne ragadta volna meg ezt a lehetőséget. Mindaz, amit Lenin Breszt után tett, végeredményben ugyanazt a célt szolgálta: megóvni az új Oroszországot a németekkel való konfliktustól, megfosztani Németországot a lehetőségtől, hogy konfliktust robbantson ki. A mai napig ez sikerült! A németek most olyan lehetőséget nyertek, amilyen még nem volt: Moszkvában megölték a nagyköveteket! Természetesen, a kormányfő részvétlátogatása a nagykövetségen ilyen szokatlan alkalomból rendkívüli cselekedet. De meglehet, hogy ebben a feszült helyzetben ez az egyedül ésszerű tett. Az egyéni méltóság persze nagy dolog, de vajon ez-e a lényeg, amikor a forradalom sorsáról van szó? Igen, őszintén szólva, nem nagy gyönyörűség belépni ebbe a házba, és ott állni a fehér szemöldökű ember előtt, aki szkeptikus köhécseléssel és hallgatással demonstrálja a megvetését.

Az autó felkapaszkodott a Precsisztyenykijen, de a Gyenyezsnijre bejutni nem volt könnyű, mert a tömeg elözönlötte az úttestet. Egy autó áll ott — Rolls-Royce vagy Peugeot —, túlságosan elegáns a tizennyolcas év Moszkvája számára. Úgy látszik, valamelyik külföldi tudósító fáradt el a helyszínre.

— A nagykövetséget körülzárták? — Lenin előrehajolt, és kinézett az ablakon. Az autó lassan bekanyarodott a Gyenyezsnájára.

— Igen, közölték velem — felelte Szverdlov. Az ég kivilágosodott, és a kocsi mélyén megcsillant a cvikkere.

– Dzerzsinszkij már ott van?
– Ő és Boncs-Brujevics.

Az utca közepe táján balra rácsos kerítés látszott, és mögötte a nagykövetség épülete, magas tetejét öntöttvas serleg koronazta, amelyen jól látszott a villámhárító csúcsa. Az orosz-német Berth, aki ezt a palotát építette, aligha sejtette, hogy a fedele alatt a század egyik tragikus eseménye játszódik le. Egyről álmodott csak, hogy palotája a márvány fehérségével és a fa minőségével el ne maradjon fivérének arbati palotájától, sőt felülmúlja azt. De akármilyen biztos volt is a villámhárító a főbejárat feletti vas serlegben, kiderült, hogy a tiszteletre méltó gyárosnak nem az égből kell minden villámot és mennydörgést várnia, a földön tomboló tűz nem kevésbé félelmes.

Az autó megállt a főbejárat előtt. A nagykövetség kapuja félig kinyílt, és az élénksárga, csillogó faburkolatú előcsarnokban Lenin egy követségi tisztviselőt pillantott meg, akinek sárga arca alig különbözött a faburkolattól. Még félelem tombolt a tisztviselő halványbarna szemében, válla, mint a madár szárnya, megrándult és felemelkedett, mintha tüstént el akarna repülni. De nem futott el, sőt reszkető kezével takarva a mellét, elállta az utat, azt akarva megállapítani, hogy Lenin úr voltaképpen mit óhajt még a nagykövetségtől azután, hogy a legfőbb már megtörtént, a nagykövetet meggyilkolták.

Sovány volt ez az ember, karja, lába hosszú, és úgy tűnt, mintha legfőbb gondját éppen ezek a szörnyen hosszú végtagok okoznák. Reszkettek. Katasztrofálisan reszkettek, és nem bírta leküzdeni a remegésüket, mint ahogy arra sem volt ereje, hogy valahová elrejtse őket. Pjotr elképzelte: ez az esetlenül hosszú karú ember ment ki két és fél órával ezelőtt, biztosan ő ment ki a gyilkosok elébe, talán a megbízólevelükbe is belenézett, aztán bevezette őket a nagykövet lakosztályába. Bevezette őket, és távozott; de alig lép-

te át a fogadószoba küszöbét, talán a szomszéd szoba közepéig érhetett, amikor úgy érezte, hogy hátbalökik. És hirtelen kicsapódtak az utcára néző ablakok, mindet mintha vihar szele vágta volna ki. A szoba füsttel telt meg, s a nagykövet szobájában mintha egy oszlop omlott volna össze, noha az ember tudomása szerint ott nem volt oszlop. Attól a pillanattól fogva reszket a két karja, úgy jár, mint két inga. Mintha úgy meglódultak volna ezen a napon, hogy már senki és semmi meg nem állíthatja őket. Mennyit kell még így lengeniük, ide-oda, a bajok ütemére?

Az ember elvitte lengő karjait, és nyomban visszatért. Rizler jött vele. Úgy látszik, a nagyköveti jogart Mirbach hideg kezéből ő vette át. (A diplomácia, bárhogy kedveli is a ceremóniát, a nagyköveti pálcát minden ceremónia nélkül nyújtja át és veszi el. Egy eltévedt golyó kiütötte a nagykövetet, és a sorban következő, legalábbis egy időre, elfoglalta a helyét.) Lenin beszélt, és Rizler ajkát csücsörítve, félig lehunyt szemmel hallgatta. A palota sárga faburkolatában több érzés és gondolat volt, mint a tanácsos arcán: ököllel vágj bele, akkor sem reagál. Különben a duzzadt, sőt enyhén rózsás ajka fiatalságról és egészségről meg jó hangulatról tanúskodott a hunyt szem és a köteles bánat ellenére. Igen, arról is. Miért is ne lehetne jó hangulata, amikor vagy tíz évig álmodozott róla, hogy tanácsosból nagykövetté lép elő, és most hirtelen azzá lett, vagy csaknem azzá. Elvégre a nagykövetségi épületekben nem minden nap robbannak bombák és esnek össze holtan a nagykövetek. Nem, ez az enyhén rózsás ajak teljesen elárulta Rizlert, noha mást volt hivatva kifejezni: haragot, bántódottságot, és természetesen, a presztízsen esett csorbát, ami elégtételt kíván.

— Tessék — szólt Rizler, és a ház belseje felé indult. Az oroszok követték.

Egy díszteremfélébe léptek. Nagy fogadásokon nyilván

itt gyülekeznek a vendégek, mielőtt a bankett-terembe hívják őket. Olyankor a terem közepén álló asztalt kiviszik, s a helyiség tágasabb és valóban ünnepélyes lesz. De most minden remény éppen ebben az asztalban van. A diplomáciában régtől fogva nemes funkciót tölt be: nemritkán ez volt az egyetlen, ingatag palló a különböző agyak és lelkek közt. Talán most is összeköthetí a terembe lépőket, akik pedig mindenben ellenlábasak: egész életszemléletükben, az ember őstermészetére és létére vonatkozó nézeteikben, olyan messze vannak egymástól, amennyire emberek csak lehetnek. Van-e a természetben híd, amely összeköthetí őket, és vajon azzá válhatik-e ez a termet kettéosztó asztal, ez a nagy, szándékoltan súlyos és sötét, inkább vasból, mint fából valónak látszó bútordarab, amelyet mintha erre a célra, az oroszoknak és a németeknek erre a mai találkozására kovácsoltak volna?

Rizler pillantását az asztal felé fordítja, és ünnepélyes, könnyed fejbólintással (úgy látszik, az ünnepélyesség a gyász percében sem hagyja el a diplomatát), bánatosan hellyel kínálja a látogatókat.

A vendégek leülnek.

Az oroszok szembe az ablakkal. A németek háttal.

Elérkezett hát a pillanata a lakonikus, szabatos szavaknak, amelyek lassan formálódtak a tudatban, mialatt az autó a Gyenyezsnij felé robogott.

Lenin beszél. Németül. Pillantása Rizlerre irányul, akinek szeme bánatosan le van hunyva, álla pedig felszegve, de olyan magasra, hogy nyakán a megfeszülő izmok kidagadnak.

Lenin kormánya nevében bocsánatot kér: az eset, úgymond, a nagykövetség épületében történt, és ez a körülmény megfosztotta a szovjet felet attól a lehetőségtől, hogy a nagykövetségnek kellő támogatást nyújtson. A kormány mélységes részvétét fejezi ki a nagykövet tragikus halála

alkalmából. „Az ügyet haladéktalanul kivizsgáljuk, s a bűnösök elnyerik törvényes büntetésüket" — fejezte be.

Feláll, a kíséretében levők is követik példáját.

Rizler szétnyitja a pilláit, Leninre néz.

— A német császárság oroszországi nagykövetsége jelenti a kormánynak az ön által mondottakat.

Vendégek és házigazdák kezet fognak egymással.

Az oroszok az épületen áthaladva a belső kis udvarra mentek . . .

Útjukba esett az a szoba, amelyben a gyászos eset történt. A robbanás elég erős lehetett: a padló felszaggatva, az ablaküvegek, itt-ott a keret is, kitörtek. A bomba repeszeket lövellt szét: a falakon mindenütt kis lyukak és karcolások vannak.

A ház megőrizte a sérülés nyomait, a kis udvar tudomást sem vett róla.

Kis és nagy seprűk, lapátok, vödrök sorakoztak szép rendben, egész arzenálja az eszközöknek, amelyekkel a kis udvart mossák és tisztán tartják. Egy háziszolga hófehér kötényben mosta a kövezetet és söpörte halomba a lehullott üvegcserepeket, olyan könnyed lassúsággal, szinte betanult ritmusban, mintha ezeket az üvegeket nem is a légnyomás nyomta volna ki a keretükből, hanem egy váratlan szélroham. A kínos tisztaságnak és rendnek ebben a birodalmában, ahol mindenre előre gondolnak, egészen a szél által letört gallyig s az idő előtt lehulló falevelekig, ez, ami ma történt, képtelenségnek hatott.

— Amíg az összeesküvők Mirbachhal beszéltek, az utcán egy autó állt, a motorja járt — mondta Dzerzsinszkij, aki az udvaron járkálva próbálta a merényletet rekonstruálni. — Ha figyelembe vesszük, hogy megbízólevél volt a kezükben . . .

— Úgy gondolja, hogy szervezett összeesküvésről van szó? — kérdezte Szverdlov.

— Igen, minden bizonnyal, és nagyon alaposan dolgoztak.

Méregvörös bőrkabátos ember lépett be az udvarra. Nem tudva, kihez forduljon, kezét a sapkája széléhez érintette; keze remegett, és nagy körmei a viaszosvászon ellenzőhöz ütődtek.

Pjotr Dzerzsinszkij mellett állt, és látta, hogy a halántékán apró verejtékcseppek ütköznek ki: a bőrkabátos ember rendkívüli hírt hozott.

— Beszéljen hát! — szólt Dzerzsinszkij a belépőhöz fordulva.

— Popov lovas százada fellázadt! — jelentette végül az ember.

Lenin körülnézett: odább a háziszolga nyugodtan sepergette halomba az üvegcserepeket; őt semmi sem zavarta, kifogástalanul végezte a munkáját.

— Popov eszer? — kérdezte Lenin.

— Igen, Vlagyimir Iljics.

— Tessék, itt az összeesküvés, Feliksz Edmundovics!

— Ott kell lennem, Vlagyimir Iljics — szólt Dzerzsinszkij szilárdan. Odakint felberregett egy autó motorja. Dzerzsinszkij elrobogott Popov századához.

— A német nagykövet meggyilkolása mint jelzőrakéta, lázadásra szólítás — mondta Lenin, és a kapu felé indult, amelyen az imént Dzerzsinszkij távozott.

„Minden nagy forradalom júliusban volt" — jutott eszébe Pjotrnak, amit a fejszés ember mondott ma reggel a régi Klavgyijev-házban.

— Ez aztán a nap!

Pjotr hátrafordult. Vakula jött a nyomában. A kongresszusra igyekezett: az esti ülés ötkor kezdődik.

— No, mit szólsz hozzá? — dünnyögte a foga közt Vakula, amikor egy vonalba ért az öccsével. Arca sugárzott.

— Mihez? — kérdezte Pjotr, és a bátyjára sandított. Vakula ma szokatlanul festett. Hová lett az ellenzős, svéd gyapjúsapkája, a könnyű dzsemper, amire olyan büszke volt; a nyugati észjárású orosz üzletember egyszerű vértezete volt ez, igen, igen, nem a voronyezsi vagy szamárai, hanem a pityeri üzletemberé. Zubbonyszerű kabát és lábszárvédő váltotta fel. Soha nem látta még Pjotr ilyen öltözékben.

— Azt hiszed, Mirbachról beszélek? — Vakula jól kilépett, hogy öccse arcába nézzen. — Ugyan! Fontosabb hírek vannak.

— Mifélék? — kérdezte Pjotr, figyelmesen nézegetve a bátyját. A három nagy gomb alig bírta összefogni hatalmas hasán a zubbonyt. Úgy rémlett, mindjárt leszakadnak és szétgurulnak az aszfalton. — Hírek? Mifélék? — ismételte.

— A mieink — Vakula büszkén vágta ki ezt a szót — elfogták Dzerzsinszkijt. — Most Pjotr előtt ment, nem fordult hátra, és nem nézett a szemébe, mintha tüntetően jelezni akarná, hogy nem érdekli, milyen hatást tesz rá ez az újság. — Ma, a Pokrovszkij-kaszárnyában. De ez még nem minden...

„Ez még nem minden", mondta, hogy az öccse kíváncsiságát feltüzelje, de Pjotr hallgatott, és le nem vette a szemét róla.

— Csak nem csatába készülsz, bátyám? — szólalt meg végül, és csodálkozott, hogy bármennyire igyekezett is eltitkolni ellenszenvét, mégis kicsengett a hangjából.

— Majd reggel meglátjuk. Azt mondtam: reggel...

A színházhoz értek, és Vakula felszaladt a lépcsőn, olyan könnyedséggel, amit Pjotr fel sem tételezett volna róla. Talán ezzel is meg akarta mutatni neki, hogy milyen jól érzi magát.

Pjotr a tekintetével követte, és még sokáig látta Vakula széles hátát a ráfeszülő könnyű kabátban, vörös tarkóját, amelyen két kurta, mély ránc futott keresztbe. Szóval, Vakula nem testvéri szeretetből tette félre a haragot, és szólította őt meg.

Majd reggel meglátjuk — azt mondta.

Úgy látszik, az éjszakában reménykednek.

A Nagy Színház vörösbársonya és aranya, úgy látta Pjotr, ezúttal is lángoló tűzben égett — örömben és bánatban a színház egyaránt ünnepélyes. Pjotr nagyon meglepődött, amikor megpillantotta Marija Szpiridonovát, aki mártír-tekintettel nézve valahová a magasba, figyelmesen hallgatta Prosjant; Borisz Kamkov kissé távolabb állt, s az újságot, mint egy térképet, a székére terítve, fölébe hajolt. Marija Szpiridonova gárdája nem ok nélkül cserélte fel a Pokrovszkij-kaszárnyat a Nagy Színházzal.

És ismét megszólalt az elnöki csengő, mint legutóbb. Felhangzott és elnémult. Szpiridonova felment a színpadra.

Szverdlov felállt az elnökségi asztal mögött. Ott állt, két öklére támaszkodva, és várta, hogy az utolsó hangok is elhallgassanak. Lassan ült el a zaj, mint egy sztyeppén át robogó tehervonat zaja: már-már elcsitult, de aztán ismét felhangzott, mert a vonat kibukkant a kiserdőből vagy egy domb mögül. Marija Szpiridonova most az asztal végében állt. Szverdlov legközépen, az elnök helyén. Mereven néztek egymásra, de mintha semmit nem látnának.

Szverdlov az ülés megnyitására készült. Szpiridonova szót

akart kérni, mihelyt az ülés elkezdődik. De váratlan dolog történt. Az a néhány szó, amit Szverdlov mondott, mihelyt a csend beállt, nem az ülés megnyitását jelentette. Az elnök közölte, hogy az ülést későbbre halasztják, most pedig a bolsevik küldöttek gyűljenek össze a Szovjetek Második Házának épületében.

Ennyit mondott, és lement a színpadról.

Szpiridonova ott maradt állva. Úgy látszott, a fordulat annyira nem illett bele a számításába, hogy hirtelenében megzavarodott. Amikor végre magához tért, a teremben már mindenki felállt.

— Beszélni akarok! — próbálta túlkiabálni a zajt, de nyilván nem bírta hanggal, meg aztán a terem már félig kiürült.

Pjotr egy emeleti páholyban volt. Látta, amint Szpiridonova lemegy a színpadról. Hívei odasiettek hozzá. Szpiridonova beszélt, s a tömeg összezárult körülötte. Majd kissé szétnyílva, előreengedte Szpiridonovát. Szpiridonova most a széksorok között ment, feiét felszegte, egy hajfürt a homlokára tapadt. Pjotr úgy vette észre, hogy arca a szokott komor tűnődés vagy dühös koncentrálás helyett most elszántságot tükröz. Egész külseje mintha azt mondaná: „Eljött az én órám! Az enyém jött el!"

Pjotr elhagyta a termet. Ebben a pillanatban mélyen alant, a földszinten, vagy talán éppen a kijáratnál, zaj támadt, és Pjotr megint mintha a népgyűlésre hívó harangszót hallotta volna:

— Önkény... Bitorlók...

Egy ablakhoz lépett, és letekintett a színház előtti térre. Matrózalakulatok meneteltek, puskával. „Csak nem zárták körül a színházat? — villant az agyába. — Ha igen, akkor kik? Elvégre Szpiridonova hívei közt is vannak matrózok." Lesietett a földszintre.

— Nem gondoltam, hogy ilyen ostoba vége lesz...

Egy vörösbársony karosszékben fiatal legény ült.

— Milyen végről beszél, fiatalember? — Egy bozontos szakállú öregember (kidobott szerzetes vagy valami karmester) leült melléje. — Hallja a lövéseket? A testvéreink kivívják a szabadságot.

— Nagy ég! Miféle testvérek! Milyen szabadságot?

Pjotr megpillantotta Vakulát. A tömegtől elhúzódva, oldalvást állt, kialudt cigarettával a kezében. Talán látta is az öccsét, de nem mutatta.

86

Pjotr csak egy óra múlva jutott ki a színházból. A Külügyi Népbiztosság kapujában Csicserinnel találkozott.

— Megálljon csak, maga a fellegekben jár, Pjotr Dorofejevics? Semmit sem tud? Nohát, csodálom! Pokrovka a lázadók kezében van. A népbiztosságon senkit sem talál. Mindenki a barikádokon van. — Az utóbbi szavakat lelkesen mondta: — A barikádokon!

Úgy látszik, eljött számára az egyetlen alkalom, amikor puskaport szagolhat, és ettől nem akarta magát megfosztani.

— Szigorú ábécé-rendben! — jelentette ki. — Várjunk csak: A, B, V . . .* Igen, B, V! Belogyed, Vorovszkij! Vorovszkij vezetése alatt. Az Iljinkára! Ott van a törzskar. Indulás!

„Vaclav Vaclavovics vezetése alatt! — tűnődött Pjotr. — Itt is összetalálkoznak az utaink! . . . Előre, előre! Vorovszkij valahol az Iljinkán van!"

Az úgynevezett törzskar egy nagy borkereskedés irodájában helyezkedett el. A bort csaknem egy éve megitták, a készlet azóta nem pótlódott, de a címkék megmaradtak — borfolyókat lehetett volna velük ellátni Minden rajta volt ezeken a címkéken: a cég címere, szőlőfürt, a világ minden

* Az orosz ábécében így következnek a betűk. — *Ford.*

tájáról összegyűjtött aranyérmek csillagképe, a tulajdonos neve, ez alkalomból megnemesítve és jó hangzásúra változtatva, s a bortermelő rangja — a termelőé, aki nem atallotta nevét (Ó, micsoda idők!) borosüvegekre íratni: Feliksz Juszupov herceg, Voroncov-Daskov gróf .. Az asztalok tele voltak szórva címkékkel. A vékony fólia igyekezett napjainkig megőrizni a hajdani jólét és bőség fogalmát. Egyébként ezek a címkék kitűnően, pattogva égtek a holland kályhában. S a tűzön egy katonai teáskanna duruzsolt, és egy nagy kéz tele marék, rozsból készült kétszersültet szórt az asztalra.

— Izlik a tea hajnalpirkadáskor! — rikkantotta Vorovszkij. — Köd és erős szél, és tarajos tenger, harmatosan kel a nap...

A kormány tanácskozásra hívta haza nagykövetét, és lám, a barikádokon találja magát! Nincs-e ebben benne az egész Vorovszkij: bátor szenvedély és értelem? Ez az éjszaka őt is váratlanul érte. Még átöltözni sem volt ideje. Ugyanazt a sötét ruhát viselte, kemény gallérral és hamuszürke nyakkendővel, amelyben Pjotr a Külügyi Népbiztosságon látta.

Valahol a közelben, a város szélét eső verte, s hideg lehelete behatolt a szobába: a vékony üvegből készült nagy borospohárban gőzölgött a tea. Vorovszkij mohón itta, nem félt, hogy megégeti az ajkát.

— Az Ohotnij rjadon át, jobbra, a Tverszkijen — parancsolta a legényeknek, akik előredöntve tartották a puskát. — Az Ohotnij rjadon át balra a Kitajgorodi-falhoz, és vissza az Iljinszkájára — fordult egy postatiszti egyenruhás emberhez.

Éjfélre az utolsó patrulok is felkészültek, és Pjotr került sorra párjával, egy öreg tördelővel a szityini nyomdából.

— Minekünk talan a Vozdvizsenkára kellene mennünk. Hogy gondolja, Vaclav Vaclavovics? — kérdezte az öreg.

Vorovszkij elgondolkozott. Hát eljutott a barikádokra,

amelyekről Stockholmban beszélt, de arcán nem annyira harci hév, mint inkább tűnődés látszik, az olyan ember töprengése, akinek megadatott, hogy a dolgok mélyére lásson, aki tudja, hogy mindez milyen fenyegető és veszélyes.

— Igen, mindjárt elindulnak — felelte. Valami fontosat kell Belogyednek mondania, amit sok éven át hordozott magában kimondatlanul, most feltétlenül el kell mondania ezen az éjszakán. — Van kedve álldogálni egy-két percig a csillagos ég alatt? — kérdezte. — Júliusban csodálatos az ég, és nemcsak Ogyesszában . . .

Kimentek a verandára, s a kőlépcsőn át le a kertbe. Fejük felett gömbölyű hársfakoronák imbolyogtak, akár a fél égbolt mindegyik.

— Számot vetett, Belogyed, hogy mennyire veszélyes a helyzet? — kérdezte Vorovszkij, tenyerével egy fatörzsnek támaszkodva.

— Igen, Vaclav Vaclavovics. Ezen az éjszakán dől el minden.

— Nem annyira éjjel, mint inkább reggel — mondta Vorovszkij. Felnézett, mintha nagyon magasba akarna pillantani, a fák koronái fölé, a felhőknél is magasabbra. — Lehet, hogy rosszra fordul a dolog, rosszabbra, mintsem gondolnánk, s a forradalom kénytelen radikális eszközökhöz nyúlni.

Szavaival mintegy elvezette Pjotrt ahhoz a határhoz, ahol azt mondhatja: „No beszélj, beszélj, mondd el, ami a lelkedet nyomja!"

— Ha úgy akarja a párt, én Moszkvában is kész vagyok megtenni, amit Ogyesszában tettem . . . — mondta lassan Belogyed, mintha ezzel a kurta kijelentéssel akarna elébe vágni mindannak, amit a másik mondhat.

Vorovszkij pillantása mintha végtelen magasból hullott volna a földre.

— Mire céloz, Pjotr Dorofejevics?

Most Pjotr hallgatott. Hallgatása mintha az éjszakába vágott házak kőfalával, a fatörzsekkel, téglakerítésekkel vált volna eggyé. Rombold le a házakat és a kerítéseket, de a hallgatást meg lehet-e törni? Pjotr hallgatott.

— Mire céloz?

— Korolevet én öltem meg, Vaclav Vaclavovics.

Vorovszkij közelebb lépett a fához, kezét a kabátja zsebébe süllyesztette. Pjotr most látta, hogy semmit sem tudott erről.

— A . . . párt akaratából ölte meg? — kérdezte Vorovszkij.

— Nem. A magam akaratából . . . Arszenalec haláláért.

— Megölte, és úgy véli, igaza volt? — kérdezte Vorovszkij.

— A haragom jogos volt, Vaclav Vaclavovics.

— Nem erről beszélek — szólt türelmetlenül Vorovszkij.

Természetesen nem kételkedett benne, hogy Pjotr jogos haragjában szánta el magát Korolev megölésére. Másról van itt szó. Joga volt-e hozzá, hogy egymaga cselekedjék, és vajon nem az anarchizmus legkárosabb formája ez, amely annyi bajjal fenyegeti az elvtársakat?

A hallgatás ismét az éjféli város némaságává lett — olyan mélységes volt.

— Képzelje el, hogy mindez nem Ogyesszában történik, hanem Moszkvában — mondta Vorovszkij. Magas, sovány alakja mintha belenőtt volna a fa törzsébe. — Mi több, tizennyolc júliusában . . . Képzelje el, ha ma szemtől szemben állna Korolevvel, ugyanazt tenné?

— Én azelőtt sem tudtam megfelelni a nehéz kérdésekre, Vaclav Vaclavovics! . . .

Pjotr a Nyikolszkáján lépkedett. Kettesben mentek, ő és az öreg szedőmunkás, Vorovszkij gárdájából. Ki-ki a gondolataiba merült. Ami ezen az éjszakán történt, bizonyára arra bírja Vorovszkijt, hogy más szemmel nézzen Pjotrra. Abban, hogy Pjotr képes megölni egy ilyen Korolev-féle gazembert, eddig sem kételkedett. De az, hogy Belogyed a mai napig

sem érti meg, hogy anarchista módjára cselekedett, bizonyára komolyan aggasztja, sőt most talán azt kérdezi magától: ez az a Belogyed, akit ő annyi év óta ismer?

Jóval éjfél után volt már, amikor a Vozdvizsenkára értek. A bádogereszes ház a földtől az égig ki volt világítva, minden ablaka fénylett. Moszkvát sokáig elkerülte az álom. A kapu feletti három ablak is világos: Sztoletovék sem alszanak.

— Barátaim laknak itt — szólt Pjotr.

— Hát eriggy, én majd addig sodrok egy cigarettát. — Az öreg munkás a dohányzacskójáért nyúlt.

A kapualj sötét, a liftajtó zárva.

Pjotr kinyújtott kezében az öngyújtóval megindult a lépcsőn. A falakon árnyékok imbolyogtak. Nehéz felkapaszkodni, a lába bizonytalan, a lépcső mintha szétesett volna. A második emeleten sokáig keresgélt az ajtón az öngyújtóval, amíg a számot és a csengőt megtalálta.

— Ki az?

Sztoletov hangja friss. Persze, még nem feküdt le.

— Én, Belogyed!

— Isten hozta, Pjotr Dorofejevics! Nincs kedvesebb az éjfél utáni vendégnél!

Nevetése az öngyújtó visszfényéhez hasonlóan szökdécselt a csempéken.

Klavgyijev a szoba közepén állt. Haja a kopasz feje búbja körül égnek meredt, mint a kődobással szétfreccsentett víz

— Nem olyan forradalom ez, Pjotr Dorofejevics, amilyenek júliusban törnek ki?

Valami füstölgő lávatömeg gyülemlett fel a nap folyamán Klavgyijev szívében is. Még egy pillanat, és a pokolba repül az egész ház, a csempékkel együtt; és Klavgyijev hajszálai valóban kődobástól szertefreccsent vizet formáznak.

— Ugye megmondtam magának: ha az igazságot mono-

polizálják, elvész — mondta Klavgyijev váratlan nyugalommal.

— Hogy érti ezt, Fjodor Pavlovics? — kérdezte Pjotr ugyanazon a hangon.

— Maguk feloszlatták az Alkotmányozó Nemzetgyűlést, durván, erőszakkal oszlatták fel, és most kitört, és úgy lőtte a Kremlt, hogy minálunk is kirepültek az ablaküvegek! — Klavgyijev görbe ujjával az ablak fölé bökött, amelyet párnával tömtek be. — Maguk nem olyan egységesek, mint hiszik, és nem olyan erősek, mint ahogy képzelték.

— De igazunk van, Fjodor Pavlovics!

Klavgyijev hirtelen elhallgatott, és az ablakhoz ment, lábujjhegyen, mintha egy madárhoz közeledne, és félne felriasztani. Majd gyorsan megfordult.

— Miért jobb a maguk igazsága az enyémnél, és miért maguk kormányozzák Oroszországot, nem mások?

Pjotr megremegett, mintha vágtában állították volna meg: „No lám ... Klavgyijev is kimutatta a foga fehérét!"

— Az igazság nem a magáé és nem az enyém — felelte —, hanem a népé.

— Más szóval, maga a nép? — kérdezte Klavgyijev, és a zsebkendőjéért nyúlt.

— Bizonyos mértékben én is, Fjodor Pavlovics.

— Miért maguk, és nem az Alkotmányozó Nemzetgyűlés például?

— Az Októberi Forradalom békét és földet adott a népnek, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés sem ezt, sem azt nem adott, de nem is adhat — felelte Pjotr.

— Maguk csak azért nyúltak ezekhez az eszközökhöz, hogy hatalmon maradjanak! — kiabált Klavgyijev. — Holnap elveszik a néptől a földet is, meg a békét is. Ez mind csak taktika!

— Nem, ez stratégia, Fjodor Pavlovics.

— Nem igaz, maguknak a taktika fontosabb a stratégiá-

nál! Az egész politikájuk csupa taktikai húzás! Csak az a kormány szilárd, amelyik nem fél az értelmiségtől! — vágta ki hirtelen Klavgyijev ezt a készen tartogatott mondatot.

— Az értelmiség nem grófi cím, nem az ősöktől öröklődött — felelte Pjotr megőrizve önuralmát. — Az orosz értelmiség körébe a falusi orvos és a tanító is beletartozik. Nekik éppúgy joguk van az értelmiség nevében beszélni. Ehezve és fázva szerezték meg ezt a jogot, Fjodor Pavlovics.

— Maguk éntőlem félnek, nem tőlük, ezért akarják elvenni tőlem ezt a jogot — mondta Klavgyijev, és elhátrált az ablaktól.

Pjotr hátrafordult: Sztoletov szeme a sötétből izzó parázsként sütött feléje, soha még ilyennek nem látta.

— Július tizennegyedikéig még egy egész hét van hátra, Pjotr Dorofejevics. — Parázsló szeme megrebbent. — Minden forradalomnak megvan a maga július tizennegyedikéje...

Pjotr ismét kint volt az utcán — az öreg várta őt. Befordultak a Precsisztyenykij bulvárra, felfelé kaptattak rajta. Belogyed magában folytatta a vitát. Klavgyijev filozófiája a kételkedés. Mindent kétellyel fogadni, mindent a szkepszis ideges ujjaival tapogatni. „Csak az a kormány szilárd, amelyik nem fél az értelmiségtől" — ez a hitvallása. „Maguk éntőlem félnek, és nem tőlük, azért akarják elvenni tőlem ezt a jogot." Sztoletovban vajon rokonlélekre talált, vagy Sztoletov még messzebbre ment? „Minden forradalomnak megvan a maga július tizennegyedikéje."

A moszkvai július — meredek hágó. Egyik ember átkel rajta, a másik visszafordul. Nem, nemcsak Klavgyijev és Sztoletov számára hágó. Kira számára is az. Hágó...

Pjotr este távozott a népbiztosságról. A városban csökkentették a világítást, és a Nagy Színház tömbje szokatlanul sötétlett. Pjotr jobbra fordult, a Nyeglinnij utcába. Egy csa-

pat letartóztatott jött szembe vele rendezetlen menetben; a tizennyolcas év képe... Amikor egy-egy utcai lámpás fénykörébe értek, Pjotr kócos szakállat, kisfiúsan kopaszra nyírt koponyát, ezüstös halántékot látott... Fegyveresek kísérték őket, sokan, csaknem ugyanannyian voltak, mint akiket kísértek. Pjotr szíve összeszorult, balsejtelem fogta el. „Hátha Vakula is itt van?" Utat tört a járda szélére, lement az úttestre. A letartóztatottak most csaknem mellette mentek, csak a kísérők bőrkabátja vagy köpenye választotta el tőlük. Csupa idős ember: görnyedt hátak és mozdulatlan karok. „Vakula... Vakula is itt van valahol!" Mindent elfelejtett ennél a végzetes mezsgyénél... Csak a rettegés maradt a bátyjáért, meg a szánalom iránta, amit soha azelőtt nem érzett. „Vakula!"... Pjotr közelebb húzódott a lámpához. Megint egy ősz fej, és megint egy szakáll. Szülőanyám! Hiszen ez Roman! Szolovjov Pjotrra meredt, majd lassan elfordította a tekintetét, kezéből a félig szívott cigaretta a macskakövekre hullt.

A menet elhaladt, de Pjotr nem mozdult. Néhány lépésre tőle füstölt a Roman kezéből kihullott cigarettacsonk.

87

Másnap délben, alighogy Pjotr beért a Külügyi Népbiztosságra, Kira telefonált.

— Élsz? Igazán, élsz? Én már reggel idesiettem. Itt vagyok melletted, a téren.

Pjotr leszaladt. Kira valóban ott volt a tér közepén, a szökőkútnál.

— Mi mindent nem képzeltem már! — vallotta be a lány.

Pjotr megérintette a vállát, majd tenyere könnyedén a nyakára simult, nem állta meg, és hirtelen arcon csókolta. Hogy szereti!... Milyen hosszú, nehéz utat láthatott maga

előtt Kira, amikor arra gondolt, hogy ide jön, Oroszországba, és milyen nehéz lehetett rászánnia magát. Őmiatta jött ide — hogy ezt eddig nem értette meg! Most rádöbbent, hogy ezekben a napokban, igen, ebben a két-három napban minden összebonyolódhat, megszakadhat, és ettől még drágábbnak érezte a lányt. Méltó szavakat keresgélt annak kifejezésére, hogy mennyire hálás neki. És ekkor egy gondolata támadt, amitől mindeddig óvakodott: elviszi haza, bemutatja anyjának és Lelkának, és megkéri: maradj itt!

— Szeretném, ha eljönnél velem hozzánk.

— Most mindjárt?

Pjotr bólintott.

— Jössz?

Kira megállt, lassan, óvatosan hátrasimított egy fürtöt a füle mögé. Előtűnt a picinyke anyajegye, halvány, kissé elmosódott, csillag alakú.

— Megyek.

Elindultak, és gyorsan, szinte futva mentek — a Sándorkert mentén, a Vozdvizsenkán, majd az Arbaton.

— Hogy van Klavgyijev? — kérdezte útközben Pjotr. — Emlékszel a jelmondatára: „Csak az a kormány szilárd, amelyik nem fél az értelmiségtől."

Kira felnevetett.

— Úgy érted, itt a kedvező alkalom, hogy megbizonyosodjék az igazságáról, hiszen Moszkvában van júliusban? — kérdezte.

— Megbizonyosodjék... ő? — Pjotr a lány szemébe nézett. — És neked is olyan fontos ez, mint neki?

Kira elmosolyodott.

— Gyerünk, gyerünk... — Pjotr úgy érezte, kitért a válasz elől.

Nézte a mellette haladó lányt, hogy iparkodik lépést tartani vele, és azt gondolta: „Nem viselkedhetne így, ha el akarna utazni."

Anyja nyitott ajtót. Láthatóan vecsernyére készült: fekete taftruhájában, amelyet csak templomba vett fel. Ajtót nyitott, tartózkodóan meghajolva beengedte a vendéget, és szándékosan kissé hátramaradt, hogy féltékeny pillantással végigmérje.

Bejárták a házat, és Kira azt mondogatta:

— Tetszik nekem nálatok. Tetszik!

Szokatlanul magasan hordta a fejét, és úgy igyekezett pillantásával átfogni a szobákat, mintha a padlótól a mennyezetig olyan messzi volna, mint a földtől a felhőkig.

— Lelka itthon van?

Pjotr magára hagyta Kirát az anyjával, és a húgáért indult.

Az anya egy fotelbe ültette Kirát, maga pedig egy kemény székre ült.

Ültek és hallgattak, nyilván nem tudtak mit mondani most, hogy így hirtelen szemtől szembe kerültek egymással.

— Pjotr azt mondta — szólalt meg végre az anya —, hogy a megboldogult édesapja öntőmester volt?

— Öntő — felelte gyorsan Kira. Úgy érezte, ez a mentő szó megkíméli attól, hogy a kényes témáról beszéljen.

— Ágyúcsöveket öntött? — Az anya türelmetlenül mocorgott a székén. Kovács felesége volt, aki maga is nemegyszer állt a kovácstűzhely és az üllő mellett, nem szenvelgett, amikor így beszélt. — Ágyúcsöveket öntött? — ismételte.

— Igen, ágyúcsöveket öntött és állított be — felelte Kira. Ő nem volt jártas az ilyen szakkérdésekben, mint az ágyúcsövek öntése, de úgy látszik, apja mondta ezt így valamikor, és megmaradt a családban.

— És egyedül indult az idegenbe?

— Nem, anyámmal.

— Anyja . . . özvegysorban él?

— Igen . . .

Ismét megmozdult a szék.

— Hát így vagyunk mi, özvegyek . . . telehintette mive-

lünk a háború a földet... Mit randalíroz ez ott? — Felfelé mutatott, és Kira látta, hogy a nagy lámpa, amely a mennyezet közepén függött, meglódul, és úgy hintázik, mintha a manzárd, ahová Pjotr vagy tizenöt perccel ezelőtt felment, hullámokon hányódnék.

Pjotr leszaladt, és zajosan rontott be a szobába.

— Hívtad, és nem akar lejönni? — emelte rá szúrós szemét az anya.

Pjotr feszengett, nem akarta felfedni a húgával folytatott vitáját.

— Nem jól érzi magát. — Szigorúan nézett az anyjára. — Azt hiszem, egy kis napszúrást kapott.

Az anya gúnyosan hümmögött.

— Napszúrást! Ugyan hol, amikor az orrát sem dugja ki a házból. Nem akar, és kész!

— Napszúrás!

Az anya munkától megbütykösödött, kemény kezével megsimogatta az állát; puha, petyhüdt álla volt.

— Talán csakugyan az...

Lelka a teához sem jött le. Hármasban láttak hozzá.

— Szóval az apja ágyúcsöveket öntött? — kérdezte az anya, csakhogy éppen mondjon valamit, már úgyis túlságosan sok volt a csend.

— Igen, így mondta anyám...

— Úgy...

Aztán Pjotr kikísérte Kirát a nyaralóba. A vasúti kocsiban sötétes volt, a levegő fülledt. Az elsuhanó réteket köd takarta, halványzöld, gyöngyfényű köd, amely a megtévesztésig hasonlított a holdsugárhoz.

— Ne tegyél magadnak szemrehányást — mondta Kira. — E nélkül az este nélkül is elutaznék... úgy határoztam...

— Határoztál?

Kira kigombolta Pjotr inggallérját, és meleg tenyere a mellére siklott.

— Igen, még akkor este. Írtam is a nénikémnek Pétervárra. Szombat reggelre vár.

Pjotr megtapogatta a mellére simuló kezet.

— Most már látom, hogy határoztál.

Egy fél óra múlva elbúcsúztak, miután megbeszélték, hogy csütörtökön újra találkoznak.

88

A nap már a sötét erdőcsík felett járt, amikor Pjotr a helyiérdekű vonatról leszállt. Amióta utoljára látta Kirát, nem találta a helyét. Gondolatban vissza-visszatért a találkozásukhoz, átkozta magát, megbocsátott, és megint átkozódott. Úgy érezte, megakadályozhatta volna az elutazást. Kira körülnézett és megrettent: Moszkva, az éhező, a kis és nagy bajok szorongatta, lázadó Moszkva látszólag reménytelenül kétfelé szakadt. Már ez egymagában elriaszthatta. Ő miért nem szállt ezzel szembe, miért nem mondta meg mind ez ideig a lánynak, hogy mit jelent neki? Miért nem adta értésére, hogy nem ereszti el Moszkvából? Igen, nem ereszti! Hát hozza ide az anyját és a fivérét is. Nekik talán már idegen Oroszország? Miért is nem mondta el mindezt? Hátha még nem késő? El kell mondania. Milyen szerencse, hogy még van ez az este, ez a felbecsülhetetlen értékű este!

Ahogy a ligethez ért, meggyorsította lépéseit. Előző nap jávorszarvasok jártak a ligetben. Duhajkodtak. Az ösvényen itt is, ott is szőrcsomók hevertek, furcsa színűek, hamvaskékek, és a föld kegyetlenül össze volt taposva.

Sztoletovék villájának emeleti része a fák fölé magaslott. Ha Kira otthon volt, szobájának kivilágított ablaka már az erdőszélről látszott. De most akárhogy erőltette is a szemét, nem látott az ablakban világosságot. Belökte a kiskaput.

— Kira! — Egyre gyorsabban ment, a lombsuttogás elnyelte a lépések neszét. — Kira!

Odaért a házhoz; a lány a nyitott ablakban állt.

— Te vagy? Azt hittem . . .

Nyikorgott a falépcső, mindjárt összeroskad. Pjotr egy szuszra felszaladt rajta, és kitárta az ajtót. A lány haja most ráterült az arcára, kezére, nyakára. Szinte körülfonta, s meleg illatával telítette.

Kira is szenvedett ezekben a napokban, gondolta Pjotr, ő is megpróbálta ízekre szedni az utóbbi találkozásaik mindegyikét, ő is szidta magát a hebehurgyaságáért, ő is örül, hogy van még ez az este, ez az utolsó este, hogy mindent újra átgondoljanak, és mindent másképp oldjanak meg . . .

— Egész nap dolgoztam — szólalt meg hirtelen a lány. — Egész nap. És vártalak, hogy kimenjünk a tavakhoz, az erdőbe . . . Jössz?

A nagy réten át mentek, hogy az utat megrövidítsék, és Pjotr folyton arra gondolt: „Meg kell mondanom neki. Egyre fogy az idő. Meg kell mondanom." Egy tóhoz értek, és Pjotr otthagyta Kirát a magas parton, maga pedig leszaladt egy távolabbi fához, amely közvetlenül a víz szélén állt. Levetkőzött, és belevetette magát a habokba. Gyorsan úszott, erősen dolgozott a karjával.

— Hideg a víz? — kiáltott le a lány.

— Nem! Egészen meleg! . . . Meleg! — felelte.

Kira ledobta magáról a ruhát, könnyedén, ahogy még ott, Skóciában, a tengerparton szokta, és nagy csobbantással belépett a vízbe.

— Nem, nem meleg — mondta. — Nem meleg, de jó . . .

Pjotr felbukkant mellette, és tenyerével megérintette a hátát.

— No beszélj! Maradsz vagy sem? Beszélj!

Kira nevetett, és a part felé úszott.

Ő ismét utolérte, a karjába vette, a víz alá buktatta, majd féltőn kiemelte, és ismét lebuktatta.

— Kira . . . Kira . . .

Akkor mentek ki a partra, amikor már köd fehérítette meg az erdőket, mezőket. Csak a víz őrizte meg a nappali meleget, és nem kívánkoztak kibújni belőle. Kira vizes testére húzta a ruháját, és futásnak eredt, meg sem várta Pjotrt.

— A ligetbe, ott meleg van! — nevetett.

— Ott jávorszarvasok vannak!

Kira nem hallotta.

— Szarvasok vannak ott! — kiáltotta Pjotr hangosabban. — Jávorszarvasok!

— És ha oroszlánok volnának is, akkor is odamegyek!

Mire Pjotr utolérte, a lány már beszaladt a ligetbe. Itt száraz és meleg volt. Valahol messze-messze, az erdő csendjében halkan megroppant egy száraz gally.

— Szarvas? — kacagott a lány, és kezét kinyújtva, megtapogatta Pjotr meleg tenyerét. — Maradj mellettem! Félek . . . Gyere közelebb . . .

Pjotr átölelte. Kira ruhája még mindig nedves volt.

Bementek a kis liget mélyére, az öreg fenyők közé; itt még melegebb volt, mint az erdőszélen, s a fák alatt sok száraz tűlevél, mint puha, süppedő szőnyeg.

— Itt üljünk le! — szólt Pjotr; zakóját ledobva, leült, és hátával egy fatörzsnek támaszkodott. Kira melléje telepedett. — Most már értem, miért szeretnek itt a szarvasok! Milyen meleg van!

— Igen, meleg — felelte a lány, és fázósan felhúzta a vállát. — Add ide a kezed!

Közelebb húzódott hozzá, és arcával a mellére simult.

— Kira? . . .

Pjotr sóhajtott.

— Elmondhatok neked mindent, amit mondani akarok . . . amit mondanom kell . . .

A lány olyan mozdulatot tett, mintha arcával akarná szétoszlatni Pjotr mellén a meleg homályt, hogy még jobban odafészkelődjön.

— Beszélj . . . no, beszélj!

— Figyelj rám! — Nagy, izmos és forró tenyere most a lány hátán pihent. — Kérlek, maradj! — Hirtelen ráeszmélt, milyen hideg van, milyen nehéz beszélnie: ajka mintha megkeményedett volna, állkapcsa összeszorult. Úgy érezte, hogy így képtelen elmondani a legfőbbet. — Mindaz, amitől félsz, mind semmi ahhoz képest, amink van . . . értsd meg! — Nem, nem úgy beszél, ahogy szeretne.

A lány kissé felemelkedett, és karját a nyaka köré fonta. A haja most is Pjotr arcába hullt. A fenyőtűk illatával átitatva, lágyan omlott, eltakarta a szemét. Mindaz a meleg, ami még az erdőben volt, Kira tenyerében, ajkában gyűlt össze . . . A hajzuhatag mintha a szemébe hatolna, s a testében áradna szét. Valahol a közelükben gallyak ropogtak és hullottak a földre, de Pjotr most nem hallotta, semmit sem akart hallani . . . láng fogta körül őket, láng, láng . . . Mikorra a láng lelohadt, az erdő elcsendesült. Hirtelen ráeszméltek, hogy fáznak. Egymáshoz simulva elindultak. Nehéz volt így menni, de azért nem engedték el egymás kezét. A derengő hajnal fénye már megvilágította az ösvényt. A bokrok jobban össze voltak törve és taposva, mint az előbb. Mindenütt szarvasszőr-csomók hevertek, kékesen a hajnal világánál.

— Hát maradsz? — kérdezte Pjotr.

A lány nem nézett fel, szaporábban lépett.

— Nem — felelte, és még gyorsabban ment, de aztán megállt. — Holnapután ünnepeljük apám neve napját. Szeretnénk, ha ott lennél. A Vozdvizsenkán. Eljössz?

— Elmegyek.

„A papa neve napja — gondolta Pjotr — csak ürügy. Búcsúeste lesz. Elutazik. A júliusi forradalom nem hagyott kételyt

sem Klavgyijev, sem Kira számára. Mindenre választ kaptak, és fegyelmezett agyuk meghozta a döntést: az egyedülit."

Csak tíz óra tájban sikerült Klavgyijevékhez eljutnia. Kira fogadta.

— Már asztalt bontottunk. Miért ilyen későn?

Bementek a dolgozószobába. Zöld ernyős lámpa égett, a szobában félhomály uralkodott. Három sötét fából készült, nagy karosszék háromszöget formált; keskeny támlájuk miért, miért nem, éjszakába merült gótikus várak körvonalaira emlékeztetett.

— Hallota a hírt? — kérdezte Klavgyijev, mihelyt Pjotrt meglátta.

— Mit, Fjodor Pavlovics?

— A Cseka . . . agyonlőtte Alekszandrovicsot.

— Tudom.

— Ezt is helyesli?

Pjotr Klavgyijevre pillantott: összekuporodva ült a karosszékében. Sztoletov távolabb állva hallgatott.

— Engem senki sem kérdezett, hogy helyeslem-e — felelte. — De ha tudni óhajtja a véleményemet . . .

— Igen, Pjotr Dorofejevics.

— Úgy gondolom, ez az intézkedés . . . helyes.

— Ha azt mondja: „helyes", azzal még semmit sem mondott — jegyezte meg Klavgyijev.

Pjotr Kirára pillantott: a lány kinézett az ablakon az éjszakai Moszkvára — egész viselkedésével azt akarta mutatni, mennyire nem érdekli, ami mellette történik.

— Ő személyesen felelős Mirbach meggyilkolásáért — felelte Pjotr. — Személyesen — folytatta —, s ha számításba vesszük, hogy ez nagy bajokkal fenyegette és fenyegeti még mindig Oroszországot, akkor ez egymagában is elegendő ok.

Sztoletov előlépett az asztal mögül, és Pjotr elé állt.

— Magának Alekszandrovics talán ismeretlen személy, de én ismertem őt. Meggyőződéses forradalmár volt, gyűlölte a cári rendszert.

— Ez nem változtat a helyzeten — mondta Pjotr.

— Ne merjen így beszélni! — förmedt rá Sztoletov. — Ne merjen . . . az én házamban! — kiáltotta keményen.

Belogyed lassan az ajtó felé indult.

— Várjon, Pjotr Dorofejevics! — hallotta maga mögött Klavgyijev hangját, és azt gondolta: „Klavgyijev kiált, nem Kira. Meg kell állni. Meg kell állni, meg!" Tudta, hogy meg kell állnia, nem szabad hagynia, hogy az indulat elragadja, találni kell valami szót, a leghétköznapibbat, és válaszolni Klavgyijevnek, de csak ment, makacsul, tudva, hogy nincs az a hatalom, amely most visszatarthatná, noha holnap megbánja, hogy így cselekedett, holnap biztosan megbánja, és mégiscsak ment.

— Várjon, Pjotr Dorofejevics! — kiáltott még utána Klavgyijev, de ő egyre csak azt gondolta: „Klavgyijev kiált, nem Kira, Kira Sztoletovval tart, a hallgatásával mintha hátba lökne, taszítana: menj, menj!"

89

Repnyin hazatelefonált.

— Nasztyenyka, te vagy az? — A hangja izgatottan csengett. — Csomagolj, elutazunk egy hónapra.

— Ez az a hónap, amit nekem ígértél?

— Az, persze.

Az asszony tiszta szívből, derűsen felkacagott: jó hangulatban volt.

— És milyen helyet választottál ki a mi hónapunk szá-

mára? Vologdát? ... Nem, dehogy, örülök! Hiszen az észak, az orosz északi vidék! ... Faházak és utak, szürke kupolás templomok, és tavak is, akár a kupolák, szürkék és kékek ... Nagyon vágyom Vologdába! Mikor utazunk?

— Hajnalban indul a vonat.

Nasztyenyka letette a kagylót. Csakugyan szinte boldog volt: egy egész hónapot töltenek Vologdában, az ő hónapjukat! Igen, hol van a Kaukázus és a Fekete-tenger Vologda szépségeitől!

— Lena! Aljonuska! Vologdába utazunk!

Jelena kijött a szobájából. Nasztyenyka megragadta a vállát, és ügyetlenül csókot cuppantott az arcára.

— Érted? Vologdába. Egy egész hónapra, érted?

Nyikordult az ajtó, Ilja jött be.

— Szóval Vologdába? — Nyersselyem ruhában volt, felső zsebében az elmaradhatatlan zsebkendővel, és frissen borotválva; amióta Nasztyenyka beköltözött a házba, gondosan ügyelt a külsejére. — Régen a diplomaták mentek a kormány után, most meg ... eh! ... — Zsebkendőjét az ajkához értette, és visszadugta a zsebébe. — Gratulálok, Rettegett Iván szerencsés kezével ... Mellesleg, ő szerette Vologdát. — Megindult a lépcsőn, már felkapaszkodott három fokot, de megállt, és figyelmesen, valahogy leplezetlen szomorúsággal nézett Nasztyenykára.

Nasztyenyka bement a szobájába, lassan lépkedett, és egyre Ilja szemét látta. A hosszú nyári napokon, amikor Nyikolaj Alekszejevics a hivatalában volt, a fiatalasszonynak elviselhetetlenül kínos volt hallgatnia, amint odafent, rosszul szellőztetett kis szobájában Ilja erőlködve, szárazon köhög, amint reszkető kezével a vizes palackért nyúl, és megzörrenti a poharat, amint a víz hangosan bugyborékol, és aztán, érezni a csenddel együtt szétáradó dohányszagot, ezt a száraz, poros, erős keserű illatot. Bizonyára a magánynak is ilyen leverő és végtelenül keserű szaga van.

Nasztyenyka az ablakhoz lépett, és kinézett az utcára. Sem egy folyó az örökös mozgásával, sem a tűz a színek és körvonalak fürge változékonyságával, sem a felhős égbolt a maga végtelen sokféleségével, sem a napfelkelte mindig páratlan képe — semmi sem nyújtott neki olyan változatos és szórakoztató látványt, mint a hétköznapi utca. Nasztyenyka meg volt győződve róla, hogy nincs a világon még egy látvány, amely ennyire felfedné az ember sokféle arcát. Szerette elnézegetni az utcát, és sohasem fáradt bele.

Ám ez alkalommal tüstént el kellett húzódnia az ablaktól: átellenben bérkocsi állt meg, vadonatúj, még feszes rugókkal. Rudkevics és az idősebb Gilles szállt ki belőle. A kocsis megsuhintotta a lovakat, nyilván oda akart állni a kocsival az útmenti vén hársfa árnyékába, a plébános és Bekasz pedig az úttesten át Repnyinék otthona felé tartott.

Nasztyenyka jól látta: Bekasz ment elöl, és rövid szárú orosz csizmába bújtatott kurta lába bizonytalanul kopogott a macskaköveken. Ez a rövid szárú csizma jellemezte Bekaszt, akárcsak a régies moszkvai beszéde. Öccsével ellentétben, aki már felnőtt emberként jött Oroszországba, Bekasz még kamaszkorban került ide, s textilgyáros nagybátyjának háza a Moszkva folyón túli Ordinkán egész életére otthonává lett, ez a körülmény a megjelenésében és a jellemében sok mindent megszabott.

Csengetnek.

Nasztyenyka nem siet, időt kell nyernie. Hadd csöngessenek még egyszer, majd akkor ajtót nyit nekik.

— Üdvözlöm, Anasztaszija Szergejevna! — Rudkevics, mint mindig, kissé elfogódott. — Bocsásson meg, hogy csak így . . . váratlanul!

— Kérem, kérem — mondja Nasztyenyka, holott talán mást kellene mondania, például: „Ki kényszeríti magukat, hogy hívatlanul beállítsanak?"

— Köszönöm. — A plébános tisztelettel meghajtja fejét,

tisztelettel és egy kissé kacéran: akármilyen természetes is az elfogódottsága, kacérsággal vegyül. — Köszönöm — még mélyebbre hajtja a fejét, és a szeme sarkából kísérőjére pillant, mintha nógatná, hogy valamilyen hangot szorítson ki a melléből, de Bekasz hallgat, mint a sír

Belépnek a szalonba. Nasztyenyka pillantásával a karosszékekre mutat, ő maga kissé távolabb foglal helyet.

Szünet. Az idősb Gilles még mindig nem nézett fel, így most a lábbelije kerek orrát látja, a szemben levő karosszék lábát, és talán a szőnyeg egy darabkáját.

Rudkevics ellenben égre emelte szemét.

A plébános tudja, hogy nem illik ajtóstul rontani a házba, hát még amikor ilyen kényes ügyről van szó, elöljáróban néhány átmeneti mondatot kell megereszteni. De honnan vegye? A házról érdeklődni ostobaság, megkérdezni, hogy sikerült az átköltözés Moszkvába, még ostobább. Nincs más hátra, bele kell kezdeni — lehetetlen, hogy Rudkevics ne érezze ezt. Most sokatmondóan megköszörülte a torkát, és tekintete a mennyezetről a kártyaasztalra vándorolt.

— Anasztaszija Szergejevna — szólalt meg végre. — Megértjük, hogy ez a váratlan látogatásunk mennyire megzavarhatja nyugalmát... Megértjük... — Kísérőjére pillantott, mintha felszólítaná, hogy ha nem is szóval, de legalább egy fejbólintással csatlakozzék hozzá, de az továbbra is makacsul a padlóra meredt. — Ha mégis rászántuk magunkat, hogy eljöjjünk, akkor nyilván nem volt más megoldás.

Bekasz elfordította szemét a csizmájáról, és tétován megrázta a fejét.

— Ez a levél tegnapelőtt érkezett Stockholmból. — Rudkevics letette a levelet az asztalra; a sötétzöld plüss kiemelte a boríték fehérségét, jóllehet a boríték inkább krémszínű volt, mint fehér. — Nekem szól, de én nem csinálok titkot... — Nagyujját a boríték szélére nyomva, mutató és középső ujjával kihúzta a levelet, és kisimította. — Most megmondom,

miről van szó, aztán a szövegből ellenőrizhet. — Felvette a levelet az asztalról, és Nasztyenykához közeledve, letette elébe az ablakpárkányra. — Beszélhetek? — Körülnézett, mintha azt kérdezné, nincs-e valamiképp avatatlan tanúja a beszélgetésüknek. — Lehet?

— Igen — felelte az asszony, ámbár ez az „igen" nem fejezett ki éppen elragadtatást.

— A levélből kiderül, hogy a hitestársa (tudatosan mondta így: „hitestársa") mindent tud, és ez... és ez... El tudja képzelni, Anasztaszija Szergejevna, hogy mennyire bánkódik? — Rudkevics elhallgatott, és Nasztyenykára nézett. Kíváncsi volt, hogy fogadja a hírt, amelyet ő most, mint egy követ, a saját válláról az asszonyéra hengerít át. — De ő jó ember, és...

Nasztyenyka felvetette a pillantását, és Rudkevics ajkát látta: a máskor telt, piros ajak most sápadt volt és fonnyadt, de furcsa módon olyan nemes vonalú, és olyan hajthatatlanságot, igazságosságot és kötelességérzetet fejezett ki, amit alig tételezhetett fel róla.

— És megbocsátott nekem? — kérdezte az asszony.

— Igen, megbocsátott — felelte Rudkevics halkan. — És nemcsak megbocsátott. — Felemelte a két kezét; olyan makulátlanul tiszta, becsületes két keze volt, igaz ember, apostol kezei, mintha valaki mástól kölcsönözte volna... — Arra kéri, hogy térjen vissza hozzá... — Rudkevics elhallgatott, és valahogy magába roskadt. — Az ég szerelmére, nehogy nemet mondjon! — Összekulcsolta a kezét.

— Már mondtam — szólt Anasztaszija Szergejevna, és felállt, mintegy tudtára adva a vendégeinek, hogy végeztek, nincs más hátra, mint hogy elbúcsúzzanak. — Hiszen világos: nem léphettem be ebbe a házba anélkül, hogy ne határoztam volna...

Nasztyenyka állt, Rudkevics és Bekasz továbbra is ülve maradt.

Eltelt egy perc, majd a második, a harmadik... Nasztyenyka némán állt a vendégei előtt, mintha azt mondaná: „Ez már mégiscsak illetlenség..." Elsőnek Rudkevics fogta fel a néma szemrehányást. Felállt, és csendesen az ablakhoz lépett, ahol a levél hevert, de nem nyúlt hozzá...

— Anasztaszija Szergejevna, én a lelkipásztora vagyok, és csak a javát akarom. Maga szakadék szélén jár. Egy óvatlan lépés, és...

Nasztyenyka elsápadt.

— Hogy beszélhet velem így? — Elszántan az ajtóhoz lépett, mintha felszólítaná a vendégeit, hogy azonnal hagyják el a házát. — Elvégre megkövetelem... — A szeme kitágult. — Ha ezt nem érti meg, a férjemet hívom segítségül.

Az idősb Gilles az ablakpárkányhoz lépett és felvette a levelet.

— Szóval... „a férjemet hívom"! No nézd, az ártatlan bárány! Áttöröm a várfalat, de elérlek!

De Rudkevics már felemelte szelíd és bátor kezét.

— Andrej Andrejevics, mi ez? — kiáltotta, és fenyegető keze Bekasz kopasz fej fölé lendült. — Megtiltom, a lelkipásztor jogán...

Bekasz kirohant a házból; egymás után csapódtak az ajtók, egy, kettő, három, és mintha elvágtak volna minden hangot, fél szónál akadt el a beszéd — a csend hosszúra nyúlt.

— Csak azt tehetem, hogy beszélek Nyikolaj Alekszejeviccsel — szólalt meg végre Rudkevics a halkuló kerékzörgésre figyelve: Bekasz elhajtatott. — Ő okos ember, meg fog érteni engem. Lehetetlen, hogy meg ne értsen — fejezte be szinte hévvel.

„Valóban megteszi, hogy beszél Nyikolajjal — gondolta az asszony. — Megteszi, és a végén még megtalálják a közös nyelvet. Van benne valami, amivel Nyikolaj tetszését megnyerheti — ismerte el egy pillanatra, és hirtelen ott látta

Rudkevicset a házukban, a kártyaasztal mellett ülve, amint Repnyinnel kártyázik. Elképzelte, és azon kapta magát, hogy tetszik neki ez a gondolat. — Rudkevics alkalmazkodó képessége, bőven áradó, otthonos humora, az egész ember, a maga meghitt egyszerűségében, nagyon elkelne... — tűnődött. A racionalista Repnyinekből éppen ez az egyszerűség és a szívélyes baráti hang hiányzik."

— Holnap a Külügyi Népbiztosságon leszek, és talán benézek hozzá — mondta Rudkevics ugyanolyan nyíltszívűen, és kezet csókolt. Nasztyenyka pedig azt gondolta, hogy túlságosan elragadta a képzelete; Rudkevicsnél minden sokkal bonyolultabb, és talán nem is olyan önzetlen.

Az ablaknál állt és kinézett az utcára. Rudkevics átvágott az úttesten, az árnyékos oldalra. Lassan ment, kissé lehajtva fejét. Anasztaszija Szergejevna jól látta, és nagyon szerette volna elhinni, hogy ez a bánatot és mély töprengést kifejező testartása nem megjátszott. Ha így van, akkor ez a bánat és ez a töprengés vajon mennyiben függ össze Rudkevics szándékával, hogy Repnyint lássa, amely annyira eltökélt szándék, hogy a Szent Katalin-templom plébánosa attól sem riadt vissza, hogy Bekaszt lebunkózza?

90

Kora este a vonat már Vologdához közeledett.

Az ablaknál állva nézték, mint megy le a nap a közelükben (csak ki kell nyújtaniuk a kezüket, hogy elérjék), a zöld lankás mezők, a fenyőerdők csipkés széle felett, és megmegremegve ugrál a hepehupákon, mint egy élénkvörös, csillogó labda. Nasztyenyka Repnyinre pillantott. Ránézett és elgondolta, mennyire kedves neki az a gödröcske az állán, az a kis érdesség az alsó ajka alatt, a halványan rózsálló fülcimpája, és kedvesek az ősz hajszálak a halánté-

kán, a legelsők... csak ezen a tavaszon jelentek meg, sőt talán a nyáron. És megint felötlött benne a gondolat, hogy semmit se titkoljon el előle. Eddig úgy érezte, hogy ez az ügy fájdalmat okoz Nyikolajnak, talán nagyon is mélyen sebzi, és jobb, ha ő felfogja a csapásokat. Másrészt ebben az egyenlőtlen harcban ő a gyengébb fél, és ki tudja, hová fejlődik mindez, ha továbbra is egyedül marad... Azelőtt távolabb tombolt a tűz, most az otthonára is átterjed. Ha már arra vetemedtek, hogy a küszöbét átlépjék, akkor nagyobb dolgoktól sem riadnak vissza. Bekasz elejtett mondata a várfalakról ezt jelezte.

— Mitől komorodtál úgy el? — Nyikolaj lehajolt hozzá, és fejét a vállára hajtotta.

— Nem... semmi...

Elmondja most vagy ne mondja? Akármilyen gyors volt is általában, nem szerette az elhamarkodott dolgokat. Megmondja, vagy mégis inkább hallgasson róla? Ha megmondja is, ne most, hanem majd ott, a fából épült Vologdában, a lankás folyóparton, nyírfák árnyékában, vagy a világos, száraz emeleti szobákban, ahonnan a fellegvárat látják a harangtornyával. Majd ott ráér erről beszélni.

— Nyikolaj... — Férje a hangjából kiérezte, hogy fontos dolog következik. — Rudkevics járt nálad?

Repnyin úgy nézett rá, mintha messze volna tőle, és erőltetnie kellene a szemét, hogy lássa.

— Járt.

— Haragszol? — Nasztyenyka észrevette, hogy Nyikolaj arca elborult.

— A kérdésedért, úgy érted?

— Nem, hanem mert nálad járt.

Repnyin rámosolygott, nem akarta szomorítani.

— Szerintem te adtál ürügyet a látogatására.

— Jobb lett volna, ha nincs ez az ürügy?

— Jobb.

— Miért? — Az asszony felkacagott: mentsvára volt ez a nevetés most, enélkül nehéz lett volna megkérdeznie.

— Hiszen tudod, hogy Rudkevics diplomata, és minden tettét ebből a szempontból kell nézni.

Nasztyenyka nehezen állta meg, hogy meg ne kérdezze: „No és ha diplomata, akkor végeredményben mit akar tőlünk?" De megállta. Hallgatott és azt gondolta: „Csakugyan olyan nagy baj ez, mint ahogy Nyikolaj gondolja? Mi van abban, hogy megint találkoztak, hiszen Gubinéknál is jól elbeszélgettek?"

Repnyin pedig eközben Rudkevicsre gondolt: „Valóban isten kegyelméből való diplomata, az értelem és a tudás kútfeje. Hatásos álarcot visel. Neki is álarca van? Kétségtelenül. Lockhart diplomata-álarcot öltött, Rudkevics másfélét, hogy a diplomatát elrejtse mögötte. De érdekes: úgy látszik, nincs olyan álarc, amelyik minden időben megfelelne. Az álarcok is elavulnak: az októberi hullám kivetette a kövekre a pétervári katolikusokat a plébánosukkal együtt. Rudkevics kényelmetlenül érzi magát ezeken az átkozott köveken a külföldiek és arisztokraták körében — a katolikus egyházközség javarészt ezekből áll —, mert az orosz parasztot, meg kell hagyni, nem vonzotta a katolikus vallás. Akarva-akaratlanul azon gondolkozik, hogy miként tágíthatna a kövek szűk határán és tudhatná meg, hogy mi történik a világban."

Ismét mezők suhantak el. A nap ott siklott hullámos felületükön, mint egy ágyúgolyó, amelyet a víz színén lőttek ki: ott, ahol a vizet érintette, kis fehér csík keletkezett.

— Azt hiszed, Nyikolaj, hogy Rudkevics tudott a vologdai utadról?

— Úgy gondolom.

— Nekem nem mondanád meg, hogy neki mit mondtál? — ravaszkodott az asszony. — Valami célja van a küldetésednek. Mi az?

— Rávenni a diplomatákat, hogy Moszkvába költözzenek.

Nasztyenyka tudott mindenről, amit Repnyin csinált, és szeretett beszélni róla.

— Sikerre számítasz?

A férfi mulatott ezen a kérdésen.

— Ha minden vereséget előre tudnának, akkor nem volnának csaták.

Nasztyenyka nevetett.

— Igaz is, ki vár minket Vologdában? Azt mondtad, Kedrov.

Moszkvában Repnyin csakugyan említette egyszer Kedrovot. Csicserin közvetlen vonalon beszélt vele, és Kedrov a legmesszebbmenő együttműködést ígérte. „Mondd, Nyikolaj, ismered te Mihail Szergejevicset? — kérdezte Csicserin Repnyint. — Értelmiségi, akit a... lelkiismeretesség állított a forradalom oldalára. Csak ne nevess! Ez nem olyan kevés." Repnyin otthon elmondta ezt a beszélgetést Anasztaszija Szergejevnának. „Így mondta: lelkiismeretesség?" — „Képzeld, így."

Nasztyenyka tűnődve összevonta a szemöldökét.

— Ki utazik még rajtad kívül Vologdába? — Mindent meg akart tudni.

— Radek... Ő egyébként később jön — felelte kis szünet után Repnyin.

Azóta, hogy Radeket Csicserin helyettesévé nevezték ki, Repnyin gyakran látta őt a Külügyi Népbiztosságon, és nemegyszer beszélgetett vele. Alacsony kis ember volt, nagy kerek fejjel, és Repnyin megítélése szerint heves természetű; beszédében, nézésében és egész magatartásában méltóság nyilvánult meg, talán elegendő egy polemizáló harcos, de semmi esetre sem egy diplomata számára. A diplomaták, minden elismerésük mellett, észrevehetően kerülték. Ezt bizonyos mértékben a híre tette, amely elmaradhatatlanul a nyomába szegődött. Azt beszélték, hogy a vele szóba álló

diplomatát kettős támadás éri: először négyszemközt, aztán névtelenül, egy nagy fővárosi lap hasábjain. Kívülről nézve, úgy vélte Repnyin, ez a kettős csapás talán hatásosnak látszik, de csak kívülről — a tényleges haszon jóval kisebb a veszteségnél. Az inspiráció művészete, Repnyin véleménye szerint, sokkal bonyolultabb és kényesebb dolog. Kétségtelenül a diplomáciában is vannak olyan körülmények, amikor a kockázat lehetséges, de legkevésbé a nevét teszi kockára az ember. Nyikolaj Alekszejevics tapasztalatból tudja, hogy bármilyen tehetséges is egy diplomata, minden értéke eltörpül, ha a nevét könnyelműen eljátszotta. A név természetesen egy a viselőjével. De ezenkívül tőle függetlenül is létezik, és olyan féltő gondosságot kíván, amire viselőjének tán nincs is szüksége.

91

A halványzöld északi égen már kigyúltak a sápadt csillagok, amikor a vonat Vologdába ért.

Repnyin látta, hogy egy bőrsapkás ember lépeget a peronon a vagonjuk mellett, igyekezve nem elmaradni tőle. Nem volt nehéz lépést tartania, mert magas volt és nagyokat lépett. Az egész ember ráérősen nyugodtnak látszott. Csak sötét szeme és a kis kurta szakálla fejezett ki türelmetlenséget.

— Nem Kedrov ez? — kérdezte Nasztyenyka.

— Alighanem.

Ahogy kiszálltak, a bőrsapkás ember habozás nélkül odalépett hozzájuk.

— Örülök, hogy üdvözölhetem magukat az ősi Vologdában. — Mosolygott, és Repnyin látta, hogy sötét gesztenyebarna szakálla, amelybe alig észrevehetően néhány kifakult szál vegyült, s a tetőtől talpig ráfeszülő fekete bőröltözék

csupán azt a célt szolgálja, hogy idősebbnek mutassa. — Mint házigazda, kedves kötelességemnek tartom, hogy otthonomba invitáljam magukat. Két lépésnyire lakom innen. — Tekintetével a sínekre mutatott.

Valóban két lépésre volt a háza: egy vagonban lakott. Elhaladtak egy páncélvonat mellett, amelynek sötétzöld teste csaknem beleolvadt a félhomályba, majd elhagytak egy pőrekocsin levő tábori konyhát, amely felett vidám kis füst kígyózott, és a raktárépületek árnyékában egy személykocsit pillantottak meg.

— Ki jár a pályán? — hallatszott egy erős, mély hang. Egy matróz lépett elő az árnyékból, puskával a vállán, és a síneken át közeledett feléjük.

A vagonban, ahová Kedrov betessékelte őket, meglehetősen sötét volt; lámpa halvány fénye pislákolt, és valahol a mélyében, a dermatinnal beragasztott válaszfalakon túl, egy hang duruzsolt:

— Kotlász... Kotlász... Vologda van a vonalban...

Kedrov egy nagy szobába vezette vendégeit, amelyet társalgónak nevezett. A helyiség közepén tisztizubbonyos férfi hajolt a térképpel leterített asztal fölé. A lépések hallatára felemelkedett, tekintetében élénk figyelem és szívélyesség tükröződött. A hivatásos katona feszes, gyors mozdulatával hirtelen kihúzta magát, amitől testes alakja szinte karcsú lett, és fejbólintással köszönt. Egyébként könnyű volt észrevenni, hogy meghökkent, amikor egy nőt látott a belépők között.

— Szevercev — mutatkozott be, alig hallhatóan összecsapva a bokáját.

— Egyszer azt mondta nekem, Pjotr Nyikolajevics — fordult hozzá Kedrov —, hogy az igazi katona a parancsot nem tekinti egy másik személy akaratának, számára ez mindig a szív parancsa.

— Igen, ezt mondtam — felelte a tiszt látható zavarral.

– Akkor még több jogom van a következő parancshoz: amíg mi Nyikolaj Alekszejeviccsel a hadihelyzetet tisztázzuk, maga gondoskodik Anasztaszija Szergejevnáról. Ismételje meg a parancsot!

A zubbonyos férfi elmosolyodott.

Nasztyenyka letelepedett egy karosszékbe az asztal mellett, amelynél Szevercev dolgozott, mintha a parancs teljesítésére biztatná. De Szevercev mintha nem tudta volna, mihez kezdjen. Nasztyenyka látta, amint ebben a csendben az arca lassan elvörösödik és verejték lepi el.

– Parancsol teát? – kérdezte hirtelen a férfi, mint akinek mentőötlete támadt. – Fogadok, hogy ilyet nem ivott.

Tíz perc múlva a tea már ott gőzölgött előttük, ámde ez sem volt mindenható. Nasztyenyka szemmel láthatóan nagy zavarba ejtette Szevercevet, akinek minden újabb szó nagy megerőltetésébe került.

– Beszéljen nekem Pityerről – kérte Szevercev. – A háború kezdete óta nem jártam ott.

Nasztyenyka beszélni kezdett: „Pityer szép, különösen amikor hó lepi el, akkor megfiatalodik, és mintha ledobná magáról a háború gyászos köntösét..." – és figyelmesen nézegette a férfit. Hány éves lehet? Negyven, talán negyvenkettő, az arca nehéz megpróbáltatások nyomait viseli. Az a szokása, hogy ideges gúnnyal összeszorítja az ajkát, úgy, hogy az álla kihegyesedik, és a bőre megfeszül a szája körül. Biztosan tűzvonalban küzdötte végig a háborút, és nemegyszer nézett szembe a halállal. Közben tovább beszélt: „A Nyevszkij elhagyatott, és vasredőny védi a kirakatokat, mint ünnepnapokon... – de mind figyelmesebben hallgatta a másik helyiségben folyó beszélgetést:

– Egyazon utcában sorakoznak – jegyezte meg Kedrov. – Elgondolni is furcsa: követségi negyed Vologdában! Sereghajtójuk és vezérük is van.

– Francis? – kérdezte Repnyin.

— Igen, a doyen jogán, de rajta keresztül cselekedni annyi, mint mindenkit egy kalap alá venni.

— Noulance-ot és Carlottit? — kérdezte Repnyin.

— Pontosan — felelte Kedrov. — És nemcsak őket, hanem az egész követségi negyedet, az egész Dvorjanszkáját...

Csend támadt. Nasztyenyka hallotta, hogy a szomszéd vágányon vagonok zakatolnak.

— Mindannyiukon keresztül cselekedni? — kérdezte Repnyin.

— Igen, úgy gondolom — felelte Kedrov. — Apropó, holnap mind az „Arany horgony"-ban lesznek.

Nasztyenyka Szevercevre nézett, és szinte beleütközött szigorúan figyelő tekintetébe.

— Kihűlt a teája — szólt a férfi. — Óhajt másikat?

Hármasban robogtak a városon át. Kedrov a sofőr mellett ült, Nasztyenyka és Repnyin hátul.

— Amikor eljöttünk, Szevercev rám sem nézett — suttogta Nyikolaj Alekszejevics. — Te adtál neki okot... hogy reménykedjék?

Az aszony nevetett.

— Érdekes az élet, még ha ugyanazt mondják is az emberek.

A nap a székesegyház kupoláin búcsúzkodott a várostól, a kupolák bágyadtan lángoltak. Nasztyenykának Ilja szavai jutottak eszébe: „Rettegett Iván szerette Vologdát..." Alighanem ő építtette a templomot. Megreccsentek a híd száraz deszkái, s az autó a Dvorjanszkájára ért, elhagyta a kolostort. Csupa faház sorakozott egymás mellett. Az olasz nagykövetség ablakai tárva-nyitva, de sötét van odabent, a francia nagykövetség világos, az amerikaiak rezidenciájának antik oszlopai az alkonyi nap fényében

márványból valónak látszanak. Valahol az udvar mélyén száraz fa koppant, az amerikaiak gorodkit játszottak.

— Jól berendezkedtek a diplomaták itt Vologdában — jegyezte meg Repnyin. — Lehetséges, hogy nem kívánják majd Moszkvával felcserélni.

— Moszkva háta mögött nincs ajtó — felelte Kedrov.

— És Vologda mögött?

— Van — felelte Kedrov kis tűnődés után. — Sőt kettő is, ami az adott helyzetben fontos: Murmanszk és Arhangelszk.

Már lebukott a nap, amikor az autó megállt a Vologda folyó partján egy vörös tornácos ház előtt

Az ablakok tárva-nyitva, hűvös, parti-föveny illatú szél járja át a szobákat („Mellettünk a folyó" — gondolta Nasztyenyka), és szárította a frissen felsúrolt padlót. Megjelent egy fiatal lány, meglepően fekete hajú (úgy tetszett, hogy Vologdában csupa lenszőke nő lakik), két tele vödörrel jött a folyóról.

— Hogy hívnak, szép lány? — kérdezte Nasztyenyka, és elvette tőle az egyik vödröt, mert nem volt könnyű felfelé vinni.

— Melentyeva vagyok, Oszip Polikarpovics lánya, és Olgának hívnak. — A lánynak kellemes mély hangja volt, és kissé o-zva beszélt.

A ház újnak látszott. Ahogy Olga ott nyomban elmondta, a helybéli molnár építtette a lányának, de az a folyó parti ház helyett inkább az apósa otthonába költözött. A molnár most is Vologdában él, és időnként eljön ide, hogy a házát megnézze.

— Holnap is eljön — mondta Olga nevetve. — De ne féljen tőle. Járkál, járkál, aztán elmegy.

Mialatt Repnyin Kedrovval beszélgetett, Nasztyenyka megszemlélte új lakhelyét. Minden volt a házban, aminek egy jól megépített családi házban lennie kell: szalon, há-

rom, utcára néző ablakkal, ebédlő, ennek ablaka a folyóra nézett, dolgozószoba, háló, sőt még gyerekszoba is, amelynek ablakai egy elvadult kertre néztek — a kert is a házhoz tartozott.

— Nos hát — szólt Kedrov eltűnődve, amikor Repnyintől elbúcsúzott —, az „Arany horgony" nem éppen csatatér, de meglehet, hogy az első csatát ott kell megvívni.

... Sokáig elüldögéltek a folyóra néző verandán. A világos éjszakai égbolt, a fából épült város s az északorosz nyár sajátos hűvössége rendkívüli, örvendező érzést keltett, Nasztyenyka mégis bánatosnak látszott: nem ment ki fejéből az a beszélgetés, amely férje és Kedrov között folyt.

— Mi bajod? — kérdezte Repnyin.

Nasztyenyka mintha álomból ébredt volna.

— Egyre az jár az eszemben: nem lehet valami kellemes lehorgonyozva várakozni, még ha aranyból van is a horgony.

Férje közelebb húzódott hozzá. Tüstént elmúlt az új otthon idegenségének és lakatlanságának érzése. A lepedők, amelyek olyan sokáig őrizték friss hidegüket, egyszerre megforrósodtak, és a fehér éjszakai ég is áthevült, és jólesett volna minden ablakot becsukni és sötétségbe merülni, de már nem volt ereje hozzá.

Jóval később, amikor már boldog, könnyű félálomba csendesedtek, Repnyin hirtelen azt suttogta:

— Mintha valaki járna az ablak alatt.

— Ki?

— Úgy gondolom ... Szevercev — mosolygott a férfi.

Az asszony belefúrta arcát a férje mellébe, és szelíden elszenderült.

92

Fél órával az „Arany horgony"-ba való indulásuk előtt Repnyin megjegyezte:

— Tudod-e, ez lesz az első diplomáciai fogadás, amelyen együtt jelenünk meg.

Nasztyenyka nevetett.

— Azt hiszed, megijedek? Eszem ágában sincs!

— De legalább maradj mellettem.

Az asszony öltözetlenül állt a nyitott ablaknál, a kerttől csak egy kis könnyű, libegő tüllfüggöny választotta el. Körülfolyta a fény. Erejének tudatában, vagy az előítéletek iránti megvetésében, nem szégyellte testét. Élvezetét lelte benne, hogy így mezítelenül mutatkozzék a férje előtt. Repnyin szerette volna elnézegetni ezekben a pillanatokban, figyelni, amint a meztelen lába pajkosan topog a padlón, válla aranyfényben ragyog, és a készülődés hevében izgatottan csattog, zörög, zizeg a számtalan sok kapoccsal, csattal, övvel. A lét biztos gyönyörének érzékelése volt mindezekben a neszekben, és talán a fiatalságé is, amelyet a múló évek sem tudtak kikezdeni.

Régen együtt voltak már a vendégek, amikor Repnyinék az „Arany horgony"-ba megérkeztek. Nyikolaj Alekszejevics úgy gondolta, hogy megengedheti magának ezt a kis szabadosságot. A késés olykor lélektanilag előnyösebb helyzetet biztosít azzal szemben, aki idejében érkezett. Nem gondolta, hogy ma tisztázhatja a diplomaták álláspontját, de arra bizonyára módja lesz, hogy felvegye a kapcsolatot, és megbeszélje, előkészítse a találkozást. Tapasztalatból tudta, hogy ilyen esetekben az erők fokozatos bevetése mindig célravezetőbb a hirtelen rohamnál.

A vendégek még asztalnál ültek (villásreggelire teríteni

„à la fourchette" éppolyan divat volt, mint lovaglónadrágot viselni — a szépséges Franciaország a maga módján itt is tért hódított), de az oldalsó termekben már elkezdődött a tánc.

A fúvószenekar úgy harsogott, hogy a csillárok megmegremegve hangosan csilingeltek.

Repnyin látta, hogy a felesége szeme felragyogott: milyen hálás lenne neki az asszony, ha minden konvenciót félretéve felkérné egy valcerre.

— Eszedbe ne jusson elmenni mellőlem! Szerintem a diplomaták feleségestül vannak.

Nasztyenyka arcán nem látszott lelkesedés.

Repnyin szívét pedig, mint akkor, a Szaltikov-palotában, Buchanannél, ismét meglegyintette a nyugtalanság szele: ő mégiscsak renegát a szemükben. S most először gondolt arra, hogy minek teszi ki magát és főleg a feleségét; ki tudhatja, hogyan fogadják Nasztyenykát a diplomata-feleségek. Tapasztalatból tudta, hogy a nők sokszor tovább mennek férjüknél a jó- és rosszakarat kimutatásában. Ezért talán felesleges is az összes konvenciók tiszteletben tartása, viselkedjék csak úgy Nasztyenyka, ahogy jólesik.

Kedrov fogadta őket.

— Nos hát, ne halogassuk — mondta, miután köszöntötték egymást. — Bemutatom Noulance-nak, mihelyt a japántól elválik. — Egy távoli sarokba mutatott, ahol a francia nagykövet a japánnal társalgott.

— Tud rólam?

— Igen, persze.

— Szabad? . . . Pas d'Espagne.

Repnyin csaknem összerezzent. Szevercev.

Nasztyenyka a férjére pillantott.

— Megtiszteltetésnek veszem — mondta Repnyin, nem nézve fel.

Amikor később megpillantotta a felesége élénkvörös ru-

háját libegni a tánc forgatagában, úgy érezte, az asszony kitűnően szórakozik ebben a percben.

Nasztyenyka visszatért, mihelyt vége lett a táncnak, sőt megpróbált arcával a férje karjához simulni, majd hirtelen megszólalt:

— Szevercev azt mondta, Kinyesmában lakik az édesanyja.

— Beszédes hangulatban lehet ma, ha ilyen vallomásra szánta magát — mosolygott Repnyin.

— Szabad egy krakovjákra? . . .

Repnyin Szevercevnek csak a csizmáját látta: ma úgy ki volt fényesítve, mint talán még soha, a világ teremtése óta.

— Igen, igen, tessék — felelte gépiesen, és megpillantva a feléje közeledő Kedrovot (nyilván most mindjárt be akarja mutatni Noulance-nak), hozzátette: — A következő két táncra is: én fél óráig el leszek foglalva.

— Igen, természetesen, Nyikolaj Alekszejevics — kapott a szón Szevercev felbátorodva, és még mosolygott is.

Nasztyenyka is mosolygott, mintha örülne a dolgok ilyetén alakulásának.

Repnyin ismét látta elsuhanó ruháját, és kissé megsajdult a szíve a gondolatra, hogy a felesége őnélküle is jól érezheti magát.

Noulance pedig már fürgén közeledett, mintha csak a pocakjával mindenkit félreseperne az útjából.

— Repnyin? — kérdezte, és barna kezét a hasán összekulcsolva, elgondolkozott. — Úgy emlékszem, találkoztunk már a Francia-rakparton.

Nyikolaj Alekszejevics jól tudta, hogy ott nem találkozhattak (a Francia-rakpart a francia nagykövetséget jelentette), de Noulance szavainak megvolt az értelmük.

— Poincaré elnök megérkezésekor voltam ott — felelte.

— És később? — kérdezte Noulance.

— Később soha.

— Csakugyan?

Lassan lépegettek az ablakok mellett, és Repnyinnek egyre Nasztyenyka ruhája virított a szemébe, mintha nem is táncolna más, csak ő Szevercevvel.

— Szóval, ha a hegy nem megy Mohamedhez, akkor Mohamed megy a hegyhez — nézett rá hirtelen kerek szemével Noulance.

Repnyin nem várta, hogy a francia nagykövet ilyen bátran közeledik a tűzhöz, amely köztük lobog. Ő veszélyesnek látta e tűz közelségét, és inkább elhátrált tőle.

— Voltaképpen melyikünk Mohamed és ki a hegy? — kérdezte mosolyogva, és ahogy feltekintett, a feleségét látta maga előtt.

— Mohamed, Mohamed — szólt eltűnődve Noulance, és szinte bizalmas suttogással tette hozzá: — Mostanában a hegyek sem maradnak a helyükön.

— Nem, feltétlenül tisztáznunk kell, hogy ki a hegy, és ki Mohamed — nevetett Repnyin.

— Még lesz időnk eldönteni ezt a kérdést — felelte Noulance, és feleségéhez fordulva, aki dús, sárgás-ősz haját igazgatva, lassan közeledett, így folytatta: — Bemutatom neked Repnyin urat... — Megakadt, nem éppen szándéktalanul: értésére akarta adni Repnyinnek, hogy nehezére esik őt valamiképpen jellemeznie. — Poincaré elnök látogatásakor ott volt a Francia-rakparton — tette hozzá olyan hangon, amelyből szinte kicsengett a gúnyos hátsógondolat.

Madame Noulance sápadt ajka egy pillanatig zárva maradt, több időre volt szüksége a gondolkodáshoz, mint a férjének. Mégis nagyon hasonlítottak egymáshoz. Ha igaz, hogy a házastársak idővel egymáshoz hasonulnak — minél több évet töltenek együtt, annál nagyobb a hasonlóság —, úgy adott esetben a Noulance-házaspár családi boldogsága évszázadok óta tart, mert évtizedek alatt ilyen hasonlóságot elérni lehetetlen.

— Ó, nem adjuk fel a reményt, hogy még fogadhatjuk Petrográdon a Francia-rakparton — mondta ki végre élénken az asszony, nemigen tudva, hogy kivel beszél.

Noulance kerek szeme szenvedően kitágult. Feleségének megjegyzése nyilvánvalóan nem illett bele a számításába.

— De mielőtt a rakparton fogadnánk, szívesen látjuk itt, Vologdában — mondta, nem határozva meg pontosabban, hogy hol és mikor óhajtja őt látni.

Igen, nagyon hasonlítanak egymásra, monsieur és madame Noulance, úgyhogy szinte érthetetlen, hogy az egyik még mindig nadrágban jár, a másik szoknyában.

— Hogy sikerült az első akciója? – kérdezte Kedrov, amikor Repnyin elvált a Noulance-házaspártól.

— Nagyjából protokoll-társalgás — felelte Repnyin kitérően. Nem akarta kedvét szegni.

— A siker reménye nélkül? — kérdezte Kedrov; túlságosan kikívánkozott belőle a kérdés, fel kellett tennie.

Repnyin hallgatott.

— Francist is meglátjuk ma? — kérdezte kis szünet után.

— Igen, természetesen. Ni, ha igaz, éppen erre indul.

A közeledő férfi az átlagosnál magasabb termetű volt, sápadt, nyílt homlokú, ősz bajuszú, a pillantása szórakozottan figyelmes, mint a nagyon tekintélyes korú embereké. Egyébként, meg kell adni neki, Francis szeme észrevétlenül az egész termet át tudta tekinteni, és mindent látott.

— Repnyin? Hogyne, hallottam, nem is egyszer. — Egy pillanatra elhallgatott, és arca gondterhelt kifejezést öltött. — Archibald Hull, iskolai jóbarátom, egy időben együtt dolgozott magával Londonban.

„Ha ezt csak úgy kitalálta — gondolta Repnyin —, akkor jó ötlet volt. Ehhez a történethez lehet folyamodni, még ha mitikus is, persze, szükség esetén, főleg ha mind a két

fél megértésre törekszik. Akkor Francis álláspontja különbözik Noulance-étól."

— Tudja mit, Repnyin úr — Francis mintegy véletlenül megérintette a karját, de ebben a mozdulatában rokonszenv volt. — Holnap este a feleségemmel Oszanovóban leszünk. — Körülnézett, mintha az említett majort onnan helyből is láthatná. — Meghívom hozzánk. A feleségével van?

Repnyin figyelmesen körülnézett a teremben, Nasztyenykát kereste, és csaknem elállt a lélegzete a csodálkozástól: az asszony gyorsan közeledett feléje.

— Szívem, szeretném bemutatni neked Francis urat, az amerikai nagykövetet — szólt Nyikolaj Alekszejevics, és kezét nyújtotta a feleségének, mintha egy váratlanul útjába került pallón akarná átsegíteni. — A nagykövet úr meghívott, hogy holnap látogassuk meg a város környéki otthonában. — Még mindig fogta az asszony kezét, nem volt könnyű a kis hídon áthaladnia. — Elmegyünk, ugye?

— Igen, természetesen — felelte Nasztyenyka. Nem egészen értette a férjét; nagyon izgatott volt. — A nagykövet úr egyedül van itt Vologdában?

— Nem, miért? A feleségével — felelte Repnyin, és meghajlással búcsúzott.

— Szevercev azt mondja, hogy ismeri Markint — közölte az asszony, mihelyt magukra maradtak.

Repnyin elcsodálkozott: ez a név itt most váratlanul hangzott a számára.

— Igen, barátok. Még Kronstadtból ismeri őt.

— És tudja, hogy most hol van? — érdeklődött Repnyin.

— A Volgán, a hadi flottillánál, harcol... de még milyen elszántan!

Repnyin a feleségére pillantott, és valami elragadtatásfélét látott a szemében. „Olyasmit keres Markinban, ami az új életéből hiányzik" — gondolta önkéntelenül.

93

Még hajnali köd burkolta a vologdai templomok szürke kupoláit, amikor Nasztyenyka felébredt. A kert hideg nyirkossággal telt meg. Hintó robogott át a hídon, s a lópaták keményen dobogtak a deszkákon. Nasztyenyka benézett a kis melléképületbe: Olga még aludt.

Fogta a két vödröt, és lement a folyóhoz. Kartonruhát viselt, abban szeretett otthon dolgozni, és mezítelen lábán papucsot. A kis ösvény alig látszott a magas fűben. Harmatos fűszálak súrolták a lábát, s a lecsorgó kis patakok a papucsába gyűltek. Nasztyenyka lerúgta a papucsot, és kezében a két vödörrel, belépett a vízbe. Már megmerítette a vödröket, de még egyre ott állt a vízben, nem akaródzott kijönni. A lábát körülfolyó habokban érezte az északi nyár fagyosságát, de az enyheségét is.

A tele vödrökkel felment a házba, a kamrából előhozott egy felmosó rongyot, felgyűrte a szoknyáját, ahogy még akkoriban szokta, amikor délen élt az édesapjával, és nekilátott a padló felmosásának. Élvezettel mosta, nem fukarkodott a vízzel, újra meg újra keményen kicsavarta a rongyot, és szárazra törölte a deszkákat. Nagy lendülettel dolgozott, hátrafelé haladva, nem nézte, hogy már mennyit mosott fel és még mennyi van hátra. Csak akkor pihent meg, amikor ahhoz a szobához ért, ahol a férje aludt. Már bevitte a vizet a szobába, kiloccsantott belőle a padlóra, melléje dobta a rongyot, hogy erős két karjának ugyanazzal a széles lendületével mindjárt ott is felmossa a padlót, de váratlanul a férjére pillantott.

Repnyin szétvetett karral aludt, s a vékony lepedő csak derékig fedte a testét. Nasztyenyka eddig is szerette őt álmában elnézegetni. Mindig valami diadalmas fiatalságot érzett benne: akárhogyan füleljen is, nem hallja a lélegzését — csak fiatal korában alszik így az ember. Mintha az

egész emberiség két részre oszlana: azokra, akik egész életükben fiatalok maradnak, meg azokra, akik már fiatalon megöregednek, vagy talán nem is voltak fiatalok. Nyikolajtól még nem búcsúzik a fiatalság, Charles-hoz pedig talán soha el sem jött. Charles? Istenem, milyen régen is volt!

Szinte csodálkozott most, hogy valamikor (valamikor? nem ez a helyes szó! nemrég még) ilyen furcsa, idegen nevű férje volt, és vele örült, vele szomorkodott, mellette élt, és (szinte hihetetlen!) örömöt okozott a vele való együttlét. Együttlét? Teremtőm, csakugyan együtt volt olykor ezzel az immár idegenné, fantommá vált férfival, vagy csak álmondta az egészet? Nem, emlékszik Charles-ra, emlékszik a vörös bajuszára, amelyet olyan gonddal ápolt, a fehér kezére, nőiesen kerek vállára, izmos hasára, de nem volt vele, nem, nem ő volt az; mindaz, ami akkor történt, nem vele történt, sőt, az igazat megvallva, nem is igen emlékszik, volt-e köztük olyasmi, ami a férfit és a nőt egymáshoz köti.

Repnyinre pillantott. A nap még a vologdai erdők, mezők mögött pihent, s a templomok kupolái ólomszürkék voltak, de a folyó felett már kezdett felszállni a köd, gomolyogva foszladozott. És Nasztyenyka arra gondolt, hogy ez az előtte fekvő férfi az élettársa, akivel kéz a kézben járnak napjaik végéig, a legdrágább ember számára a világon.

Az ablakhoz ment, és széthúzta a függönyöket; a nap nem kelt fel Vologda felett, hanem, a világ fennállása óta először történt ez: ... keletre fordult, keletre ... Nasztyenyka ledobta magáról a ruhát, az ágyhoz lépett.

— Milyen hideg vagy — suttogta a férfi.

Az asszony arca, nyaka, keble égett, de a keze még megőrizte a folyó hűvösségét. Odabújt hozzá, és körülfogta a férfi testének melege. Igen, a nap valóban visszafordult, olyan ösvényre tért, amelyen még sohasem járt a világ teremtése óta.

94

Az autó elhagyta a várost, és feltűnt előttük Oszanovo.

— Öt versztára lehet — szólt Repnyin a sofőrhöz, a dombot nézegetve, amelyet öreg hársfák meg egy kis templom magasítottak.

— Körülbelül — felelte a sofőr tartózkodón.

Az út lassan emelkedett; a jól megművelt, nyáriasan élénkzöld mezőket, a szigetekként elszórt kis ligeteket és kerteket napfény árasztotta el. A dombtetőn álló templomban vecsernyére harangoztak, és a lágy kondulások szétáradtak a földeken, az alacsony halmokon, a mélyebb területek felé. Az autó átrobogott Nyizsnyeje-Oszanovón — dús kertek és már elnyílt orgonabokrok közt emeletes ház maradt mögöttük —, és felfelé kapaszkodott: Verhnyeje-Oszanovo a dombon épült.

— Milyen egyszerű táj, és nem győzi nézni az ember — jegyezte meg Nasztyenyka. — Íme, az orosz mező...

— Az orosz mező... — szólt eltűnődve Repnyin. — Mező... orosz... — ismételte, és arra gondolt: „Ki tudja, mi történt az oszanovói dombon ezekben a hónapokban. Talán éppen összeesküvést szőttek itt Oroszország ellen."

Megint mintha egy hideg kéz érintette volna a szívét, és Repnyin azt gondolta: „Ostobaság, persze, de ezek a nyírfák, a lankás domboldal, s a domb tövében kanyargó kis folyó, amelyek az események akaratlan tanúi voltak, mintha hűtlenné váltak volna magukhoz."

Ugyanez a hangulat tartotta fogva, amikor egy órával később Francis-szel a majort megkerülő fasorban egy faházikóhoz közeledett, amely a kis folyó felett épült. „Ez a ház mindent látott" — gondolta. A házikó erdészlakhoz hasonlított. Két ablaka a fasorra, kettő a túlsó oldalra, a mezőre nyílt; a kertekkel és ligetekkel tarkított, hullámos vidéken messze ellátott a szem.

Abból, ahogy Francis belökte az ajtót, ahogy lehajolt, amikor a szobába belépett, és kezét kinyújtva odahúzott egy széket, és hellyel kínálta vendégét, Repnyin megérezte, hogy vendéglátója ezt a magányos hajlékot azelőtt is ismerte már. Mellesleg mindenütt szakértő kéz nyoma látszott: a szobát egyszerű, de tetszetős északorosz mintájú faragott bútorokkal rendezték be. Egy polcon faedények sorakoztak, csupa mutatós holmi: lapos tálak csobolyókkal, csészék és kancsók, és mindez nagy, nehéz, öblös és jó minőségű. Francis azonban nem használta sem a kancsót, sem a csobolyót. Kinyitotta egy kis tornyos szekrény ajtaját, és elővett egy üveg „very best" kanadai whiskyt, egy tál szendvicset (a füstölt kolbász eláll) meg egy tálcát, amely talpaspoharakkal volt telerakva; a tálcát meggondolatlanul kis ideig az asztal felett tartotta, és a szorosan egymás mellett álló poharak, nagy bosszúságára, elárulták a keze reszketését. Repnyin tudta, hogy az alkohol ellensége az amerikainak. Pityerben a nagykövet sokat ivott, de, egyéb megrögzött alkoholistákkal ellentétben, nem egykönnyen részegedett le. Talán csak a reszkető keze árulja el.

— Igaz, amit hallottam, hogy Csicserin miniszter önnek iskolai jóbarátja? — kérdezte a nagykövet angolul; sietve letette a poharas tálcát az asztalra, mire a csilingelés megszűnt. — Iskolai jóbarátja?

— Nem kevésbé, mint Archibald Hull, akit méltóztatott tegnap említeni — jegyezte meg Repnyin azon a félig tréfás hangon, amely a mondat bántó élét elvette.

A nagykövet nem jött zavarba, kutatóan nézett rá.

— Csak azt akarom kérdezni, hogy vajon ez a küldetése nem a miniszter barátságának a jele-e. — Elhallgatott és figyelte, hogyan fogadja Repnyin a szavait. — A mi világunkban, mint tudja ... — az ablak felé bólintott, amelyen túl az erdő felett gyülekező sötét felhők látszottak, eső lógott a

levegőben. — A mi világunkban ez nem olyan elítélendő, mint itt. Ott büszkélkednek vele.

Repnyin elmosolyodott: úgy gondolta, a tréfa olykor segíti a beszélgetés irányítását.

— Ha ez használ az ügynek, akkor bizonyára a személyes barátság megnyilvánulása ...

— Nem azért jött-e Vologdába, hogy kiderítse: meddig szándékoznak még a diplomaták itt maradni, és nem hajlandók-e ... — Francis elhallgatott, és érdeklődve nézett vendégére: vajon erre hogy reagál.

— De igen — felelte Repnyin.

— És nem hajlandók-e átköltözni Moszkvába — fejezte be bonyolult mondatát a nagykövet.

— Igen, ez érdekel engem — mondta Repnyin.

Francis felállt:

— Nem akarom a kedvét szegni, de... Óhajtja tudni a véleményemet?

— Természetesen.

— Ez nem tőlünk függ ... és még csak nem is a kormányainktól — tette hozzá sietve Francis.

— Akkor hát kitől?

Francis habozott.

— Attól a kormánytól, amelyet ön képvisel. A Szovjetektől.

Repnyin átlós irányban átvágott a szobán, a deszkapadló nyikorgott: három lépés az egyik sarokig, három a másikig.

— Nem értem önt, nagykövet úr.

Francis a kanadai whiskysüvegért nyúlt, töltött Repnyinnek és magának; ajkához emelte a poharat, ivott, és szabad kezével gyorsan megfogta az üveget, mintegy sürgetve vendégét, hogy ő is igya ki az italt, de Repnyin nem sietett vele.

— Az ön kormányának kétségtelen bizonyítékát kell adnia, hogy Németországban ... közös ellenséget lát, közöset ... — mondta Francis.

Repnyin még mindig kezében tartotta a whiskyspoharat, az ital halkan csobbant.

— Breszt?

Francis letette az üveget a tálcára, felállt, poharát fehér kezében szorongatva, mintha ivás előtt fel akarná melegíteni az italt, de a keze nem adott meleget.

— Ha őszintén beszélhetek . . .

— Igen, nagykövet úr.

Francis váratlanul feléje nyújtotta a poharát, koccintott, és egy hajtásra másodszor is kiürítette.

— Én nem hiszem, hogy az ön kormánya most felbontja a breszti szerződést, de ennek ma már a szövetségesek számára nincs is olyan nagy jelentősége . . . nincs.

Repnyin ivott egy kortyot, és visszatette a poharat a tálcára.

— Akkor miről van szó?

— Csak a lojalitásuk bizonyításáról, Repnyin úr.

— Vagyis?

Francis a székre mutatott; nemigen volt ínyére úgy folytatni a beszélgetést, hogy állandóan felnézzen orosz vendégére, ezt az előnyt nem akarta neki megadni. Repnyin leült.

— Nagyjából ismerem a mostani orosz kormány összetételét. Bocsásson meg, de ez csak névleg munkás-paraszt kormány, valójában . . . Nem, az illetők becsületessége iránt semmi kételyem. Lehetséges, hogy csakugyan a munkás és paraszt többség érdekeit védik, de ismerje el . . .

— Mit ismerjek el, nagykövet úr?

— Azt mondtam: ez csak névleg munkás-paraszt kormány, valójában . . . Kik ezek az urak: Csicserin, Kollontaj, Uljanov úr, kicsodák? A saját társadalmi körükből kiszakadt emberek, akik elvesztették hitüket az osztályuk történelemformáló képességében, és ezért akarják megdönteni . . .

A nagykövet megfogta a tálcát, hogy máshová tegye, a poharak vadul összekoccantak, és Francis gyorsan visszatette az előbbi helyére.

— A Mindenható szigorú számadást vezet a szolgálataikról, és busásan megfizet nekik. Nem erről beszélek.

— Hát miről, nagykövet úr?

— Valamennyien intelligens emberek, mi több, életük felét mind... Nyugaton élték le. — Azt akarta mondani: „Európában", de türtőztette magát. — Hát nem értik meg, hogy a mai élet normája, a haladás normája a más ember véleménye iránti türelem, ha úgy tetszik, a parlamentarizmus, mint olyan. Ismerje el: a cártól az Alkotmányozó Nemzetgyűlésig nagy lépés volt előre, de a cártól a Szovjetek diktatúrájáig... előrehaladás-e?

Repnyin csak nehezen bírt ülve maradni.

— Szóval cserébe a diplomáciai elismerésért az Alkotmányozó Nemzetgyűlés helyreállítása, igen?

Most Francis állt fel.

— Nyersen fejezte ki a gondolatomat, de a lényeget helyesen értette.

— Cserébe az elismerésért?

Francis nesztelenül közeledett az ablakhoz, és kinyitotta — friss levegő áradt be.

— Nem, többért. A nyugati világ lojalitásának viszonzásaként.

Repnyin odaállt Francis mellé. A nap lement, a felhő, amely a földek felett sötétlett, elvonult anélkül, hogy a mezőket megöntözte volna. Valahol nagyon messze az erdőn túl, a dimbek-dombok mögött kakukk szólt. Mintha Francis már régebben meghallotta volna a szavát, és a lélegzetét visszafojtva számolgatná, hány évet jósol neki. A táj felett kószáló szél olykor kissé elfújta a hangját, de aztán új erővel hangzott fel ismét — a kakukk fáradhatatlan volt.

— Százhúsz? — kérdezte Repnyin nevetve.

Francis mosolygott:

— Igen, körülbelül.

Repnyin nem kívánt a szavaknak ironikus árnyalatot tulajdonítani.

— Nos hát, ez segít élni.

— Segít — felelte Francis sóhajtva.

A templomban, mellettük, megkondult a harang — az istentisztelet véget ért.

Elhagyták a folyó parti házat.

— Ön úgy véli, hogy az új Alkotmányozó Nemzetgyűlés, ha összehívják, jóváhagyja a földről szóló dekrétumot? — kérdezte hirtelen Repnyin.

Francis megállt. A fasorban félhomály volt.

— Önnek mint orosznak ezt jobban kell tudnia — felelte, nem nézve a másikra.

Továbbmentek.

— De a diplomaták Moszkvába való visszatérése ... még nem elismerés ...

— Igen, természetesen — felelte Francis.

— Az orosz kormány úgy vélekedik, hogy a diplomaták vologdai tartózkodása nem veszélytelen, és ezért ragaszkodik ... — kezdte Repnyin.

Francis megállt; a kakukk még mindig szólt, és úgy látszott, a nagykövet még tovább kívánja számolni az éveket — a százhúsz nem elégíti ki.

— Azt mondta, hogy nem veszélytelen — jegyezte meg végül. — Nos, még találunk rá alkalmat, hogy erre visszatérjünk.

Amikor az autó elhagyta Oszanovót, Repnyin a félhomályban kitapogatta a felesége kezét.

— Hogy tetszik ... Madame Francis?

Nasztyenyka elbiggyesztette az ajkát.

— Folyton a kakukkot hallgatta, és számlálgatta az éveket.

Repnyin elfojtotta a mosolyát.

— A babonaság az életkor jele, szívem.

— És a gyengeségé — felelte az asszony.

Repnyin elhallgatott: a magányos oszanovói hajlékban folytatott beszélgetés nehéz fejtörést okozott. Francis természetesen félreérthetetlenül tudtára adta, hogy nemcsak az elismerésről nem lehet szó, de még arról a gesztusról sem, amely az új Oroszország iránti lojalitás kifejezésének minősülhetne. Különben etekintetben Repnyin eddig sem táplált illúziókat. Szerényebb célja volt: rávenni a diplomatákat, hogy Vologdából átköltözzenek Moszkvába. Észrevette, hogy ezt a kilátást Francis sem tartja éppen képtelennek, legalábbis még folytatni kívánja a beszélgetést erről a témáról. Repnyin elhatározta, hogy még aznap éjjel közvetlen vonalon felhívja Csicserint, Kedrovnál erre megvolt a lehetőség. Igaz is, ki ne tudná, hogy a népbiztossal való beszélgetésre az éjszaka a legalkalmasabb.

95

Kedrovot nem találta a vagonban. Ellenben Szevercev ott volt. Elintéznivalója akadt a városban, már éppen indulni készült, és köpenyben állt Repnyin előtt.

— Nem, nem Nyikolaj Alekszejevics, az istenért — szólt, amint Repnyint megpillantotta, és gyorsan levetette a köpenyét. — Természetesen sehová sem megyek. — Repnyin úgy vette észre, még örült is, hogy ilyen módon kimutathatja a rokonszenvét.

— Látom, hogy el kell mennie — jegyezte meg Repnyin. — Majd csak elboldogulok.

— Nem, itt maradok — felelte Szevercev. — Minden egyéb másodrendű dolog. Iszik teát?

Nyilvánvalóan ki akarta mutatni az iránta való jóindulatát.

Nyikolaj Alekszejevics szüntelenül figyelte, amint Szevercev nyomban felhívta az ügyeletest, és Moszkvát kérte, aztán a városba telefonált, és megüzente Kedrovnak, hogy Repnyin van ott, majd amint a gyorsforralót meggyújtotta és feltette a teát. „Vajon Anasztaszijáért teszi mindezt? — gondolta Repnyin. — Ha Nasztyenyka nem volna, nem méltatna ilyen figyelemre."

— Legutóbb valahogy nagyon hirtelen távozott az „Arany Horgony"-ból — jegyezte meg. — Úgy látszik, mindaz a fontos dolog, ami nap közben felgyülemlik, este fut be? — tette hozzá nem minden hátsó gondolat nélkül.

Szevercev örülni látszott a kérdésnek — nyilván megsejtette az igazi okát e váratlan és nyilvánvaló nagylelkűségnek.

— Az eseményt nyomon követi a jelentés, függetlenül attól, hogy az esemény mikor történt. — Keserűen elmosolyodott. — És olykor megelőzi — tette hozzá elgondolkozva.

— Megelőzi? Hogyan? — Repnyin szerette volna kicsit felrázni őt, aktívabb beszélgetésre bírni.

Szevercev elővette a pipáját, amely eddig is sokszor segítette, hogy úrrá legyen magán.

— Például az a közlés, ami ma Jaroszlavlból érkezett — jegyezte meg, és szelíden pillantott Repnyinre. — Felkelésről beszélnek. — Figyelmesen nézte Repnyin arcát, milyen hatást tesz rá ez a hír. — A Jaroszlavlból a csapatainkra mért csapás nagy bajokkal fenyegetne.

— Vologda elvesztésével? — kérdezte óvatosan Repnyin, nem értékelte túl hadászati ismereteit.

— Nemcsak Vologda — felelte a másik nagyon élénken, már belemelegedett. — Az egész Észak-Oroszország elvesz-

tésével! — Rágyújtott a pipára, és lassan fújta ki az első füstgomolyt. — Képzelje el ezt a kilátást: leválik az északi vidék, és holmi fehér köztársaság létesül a szövetségesek égisze alatt. Nincs egyszerűbb feladat: a külföldre nyíló kapu mindjárt ott van — Arhangelszkig vagy Murmanszkig csak egy macskaugrás. — Pöfékelve eregette ki a füstöt; a pipa jól égett. — Még diplomatákat sem kell küldeni, már itt vannak.

Repnyin közelebb húzta a teát, és hörpintett belőle; erős tea volt, Szevercev nyilván a saját ízlése szerint főzte, éjszakai munkához csakis az ilyen jó.

— Kérdezhetnék még valamit? — szólalt meg hirtelen, nem nézve fel. — Vegye úgy, hogy magánemberként kérdezem, csak tudni szeretném a véleményét.

Szevercev a szájához emelte a pipát, de nem szívta meg — mit akarhat még kérdezni tőle?

— Tessék.

Repnyin megivott egy jó fél pohár teát — csakugyan jó erős, élvezet inni.

— Hiszi-e, hogy sikerül rábírnunk a diplomatákat a Moszkvába való visszatérésre?

Szevercev megszívta a pipáját, a füstgomolyok egymás után szálltak a feje fölé, és mindent beburkoltak körülötte.

— Megmondom az egyéni véleményemet: minden attól függ, hogy ér véget ez a kaland ott Jaroszlavlban. Menynyire sikerül megszervezni az erőket, amelyekre támaszkodhatnak. — Egy pillanatra elhallgatott, mintha azon gondolkodnék, kimondja-e, amit szeretne, vagy inkább várjon vele. — Az Alkotmányozó Nemzetgyűlés nyereség lenne a számukra, tiszta nyereség — fejezte be sokatmondóan.

Repnyin felugrott meglepetésében: mindez, amit most Szevercevtől hallott, egybevág azzal, amit ma Francis mondott neki.

— Azt mondja, az Alkotmányozó Nemzetgyűlés?

Szevercev hirtelen mozdulattal széthajtotta a füstfelhőt, mint ahogy a faágakat szokták félrehajtani.

— Nyereség, azt mondom...

Repnyin eltűnődött: ez a frontharcos tiszt látnok! De nyomban elhessegette ezt a gondolatot: nem becsüli túl Szevercevet? Aztán mindjárt megintette magát, hogy miért nem ismeri el Szevercevnek ezt a képességét. Csak nem azért, mert...? Nem, Nasztyenykának ehhez semmi köze.

— Úgy gondolom, itt más okok vannak — jegyezte meg feleletül Szevercev válaszára. — Mások... — ismételte, és azon elmélkedett, hogy vajon nem gyávaságból vonakodik-e elismerni Szevercev igazát.

Egy vöröskatona-távírász belépve jelentette, hogy Csicserin népbiztos a vonalban van.

Repnyin átment a szomszédos helyiségbe. A készülék mintha már várta volna, szaporán kattogott. Ennek a kattogásnak, akárcsak a beszédnek, megvolt a maga tempós, ésszerű intonációja.

— Itt Csicserin külügyi népbiztos.

— Repnyin, a Külügyi Népbiztosság megbízottja.

A készülék egy pillanatra elnémult. Repnyin szinte látta, amint Georgij Vasziljevics közelebb húzza a jegyzettömböt, és gyorsan felvázolja a neki felteendő kérdéseket: első, második, harmadik... Semmit nem elfelejteni, mindent tisztázni, noha kevés az ideje: ott hever az asztalon egy befejezetlen levél Vorovszkijnak Berlinbe (Vaclav Vaclavovics harmadnapja utazott el oda, a Külügyi Népbiztosság operatív ügyeinek intézésére), reggel megy el a diplomáciai posta.

Csicserin: Vologda hogy fogadta? És Kedrov? Kivel találkozott a diplomaták közül?

Repnyin: Vologda és Kedrov vendégszerető. Ma este Francisszel beszéltem.

No persze, Georgij Vasziljevics félretolta a Vorovszkij-

nak szóló befejezetlen levelet, sőt talán el is fordította a lapot: elvonja a figyelmét.

Csicserin: Nem találja, hogy Francis és Noulance álláspontja azonos?

Repnyin: A lényegben igen. A részletekben nem.

Georgij Vasziljevics kitépte a kérdésekkel teleírt lapot, maga elé tette, és közelebb húzta a jegyzettömböt: minden lényegeset le kell írni.

Csicserin: A részletekben? Melyekben? Ez vonatkozik a Moszkvába való átköltözésre is?

Repnyin: Kétségtelenül. Úgy veszem észre, Noulance ezt a perspektívát határozottabban és kerekebben elveti, mint Francis.

Csicserin: Francisnak tehát mi az álláspontja? Mi az, ami nekünk kedvezőbb? Hogy viselkedjünk? Röviden.

Francisnek mi is az álláspontja? Van-e különbség Francis és Noulance álláspontja közt? Nyilván van. De mi? Gyorsan és röviden . . . Röviden, röviden! . . .

Repnyin: Francis nem veti el a diplomaták Moszkvába költözésének perspektíváját. Talán taktikai elképzelésekből. Hogy ez mennyire őszinte, majd a közeli napok eseményei megmutatják.

Csicserin: Milyen eseményekre céloz?

Jaj, a közvetlen vonalon folytatott beszélgetésnek ez a kegyetlen intonációja! A készülék mindent megfagyaszt, ami hosszú évek alatt gyűlt fel az emberek kapcsolatában. Tisztára megfagyasztja és jeges vassá változtatja, aminek érintése lehúzza a bőrt az ember tenyeréről. Ha csak egyszerű telefonbeszélgetés volna is ez, érződnék az élő beszéd melege, a tempója, a hanghordozása és az átfogóképessége. Nem, tévedett az imént, amikor úgy érezte, hogy a készülék kattogásának is értelmes intonációja van.

Repnyin: Nyilván a jaroszlavli eseményekre.

A készülék becsukta a száját. Őrzi a hallgatását az embernek, aki egy pillanatra elgondolkozott.

Csicserin: Nem gondolja, hogy Francis hamis nyomra vezeti, téves illúziókat sugall, hogy megbénítsa az energiát és időt nyerjen?

Nyikolaj Alekszejevics elgondolkozott.

Repnyin: Ez sem lehetetlen.

Csicserin: Mik a szándékai? Várni akar vagy cselekedni?

Repnyin: Cselekedni.

Csicserin: Hogyan?

Nem könnyű erre a kérdésre válaszolni. Ha felkelhetne és elsétálhatna a helyiség egyik végéből a másikba. Valahol a kocsi végében tizenegyet üt a falióra. Biztosan Csicserin szobájában is üt most az óra, az a nagy, az arany számlapos.

Repnyin: Ha valami váratlan fordulat nem történik, a többieket mind ráveszem, hogy térjenek vissza Moszkvába.

Csicserin: Ha váratlan fordulat nem történik? Helyes, egyetértek.

Végezetül Repnyin megkérdezte, várhatja-e a Külügyi Népbiztosság megbízottját, ahogy eredetileg tervbe vették.

Csicserin válaszából Nyikolaj Alekszejevics megértette, hogy erről is szó lehet.

Repnyin visszatért az elülső helyiségbe. Szevercev nem volt ott. Nem várta meg a beszélgetés végét, és bement a városba. Úgy látszik, sietett. Pipája a hamutartóban hevert. Még füstölgött.

Éjfél elmúlt, amikor Repnyin hazaindult. Az ablakokban régen kihunyt a fény. A folyó meg-megcsillant. A fellegvár templomának kupolái kísértetiesen rajzolódtak ki a fehér júliusi égen. Messze a városon túl lövések törték meg a csendet.

Repnyinnek eszébe jutott, amit Markinról beszéltek, és most is, mint akkor Pityerben, ez a név nyugtalanságot éb-

resztett benne. Nem értette, mint ahogy akkor sem értette, mi érdekli Nasztyenykát ebben az emberben, és a jó viszonyuk, sőt, talán a barátságuk voltaképpen mire alapul. Repnyin meg volt győződve róla, hogy amit a felesége most tesz, lényegében abból a vágyából fakad, hogy szakítson mindazzal, ami az első férje világához tartozott, és visszatérjen ifjúságának szelíd partjaihoz, mindahhoz, ami elválaszthatatlanul egybeforrott atyjának alakjával és nevével. Akármennyire szereti is őt, Repnyint, be kell látnia, hogy távol áll az ifjúkori eszményeitől. És Markin? Őbenne megvan a rokonszenves egyszerűség, a szelíd kópéság, vagyis éppen az, amit az apjában látott, és amit másokban is annyira becsül.

Az autó átvágott a téren. A házak sötétségbe merültek — a város már a harmadik álmánál tartott. Csak az „Arany horgony"-ban voltak ébren, sárga láng fénylett az ablakokban.

96

Délben Kokorev jelent meg Repnyinnél. Elfogódottan lépett be a szalonba.

— Tessék. — Repnyin egy karosszékre mutatott.

Kokorev akkor, az éjszakai találkozásuk percében, sokat elárult neki. Vajon most hány percre van szüksége, hogy mindent a feje tetejére állítson?

— Rágyújt? Kérem. — Mind protokoll-szavak, eddig még egyetlenegy emberi szó sem esett.

— Köszönöm, Nyikolaj Alekszejevics. — Hányadszor ismétli már félénk, tiszteletteljes hangon ezt a „Nyikolaj Alekszejevics"-et, és kapja feleletül: „maga", „magát", „magának". Hát így kell beszélni vele?

— Tudomásom van Vologdába érkezésének céljáról —

kezdte Kokorev, és vadul zörgött a gyufaskatulyával, amint megpróbált rágyújtani. Ez az egyszerű művelet most hirtelen kifogott rajta. — Amit közölni fogok, talán hasznára fordíthatja — folytatta csaknem hadarva.

Repnyin felállt, végigment a szoba hosszában. Amikor visszafordult, hátulról látta Kokorevet — görnyedt hát, ősz haj, mintha egy öregember foglalta volna el a helyét. Nem sokkal azután, hogy Kokorev a Whitman-kötetet hozta, Jelena megkérdezte atyját: „Van-e joga az embernek egy másikat megölni?" A szelíd Jelena, és hirtelen ez a kérdés. Csakis a „komisszár" — így keresztelték el Kokorevet Repnyinék otthonában — vezethette erre a gondolatra.

— Hallgatom — felelte Repnyin, még mindig ugyanazon a hangon, és megint azt gondolta: „Csakugyan, így kell-e beszélni vele? Hiszen nem azért olyan bátortalan, mert fél — hál' istennek —, a fronton bizonyára nemegyszer volt kutyaszorítóban. Csak azért, mert Jelena apjával van dolga. — A helyzet még mindig nyugtalanító?

— Igen, nagyon — felelte Kokorev, és közelebb húzta a székét. — Emlékszik a beszélgetésünkre a diplomaták összeesküvéséről?

Repnyin megriadt. Úgy látszik, a beszélgetés a legveszélyesebb szférába hatol.

— Emlékszem, hogyne. De az is gyakran eszembe jut, amit Lockhartról és Robinsról mondott. Igen, a Szmolnijba menet, a második alkalommal... — határozta meg pontosan. Mindama jelenségek közt, amelyeket a diplomáciai Petrográd idézett elő, a Lockhart—Robins-história figyelemre méltó helyet foglalt el, és változatlanul érdekelte.

— Robins és Lockhart érdekes probléma! — szólt élénken Kokorev. Repnyin szavaiból határozott biztatást érzett a beszélgetés folytatására. — Ha emlékszik, más-más időben jelentek meg a Szmolnijban. Robins mindjárt novemberben, Lockhart pedig februárban, kevéssel a megérkezése után.

Nem is hasonlítanak egymásra. Robins nagyvonalú, gyakorlatias, földön járó, habár a kultúrába is belekóstolt, meg a politikába is, kitűnő politikus! Lockhart... Mit beszéljek róla? Hiszen ismeri! Különböző jelleműek, és a politikai pólusuk is nagyon eltérő, noha a feladatuk egy: a felderítés. Én gondolkoztam ezen, Nyikolaj Alekszejevics, és kereken kimondom: Robinsnak is ez volt a feladata, amikor a Szmolnijba elment, felderítés a szovjethatalommal szemben, ha úgy tetszik, Leninnel szemben! Nem vagyok diplomata, és nem tudom, régen miként viselkedett a diplomácia hasonló helyzetekben, de itt nagyon ügyes sakkhúzást csinált: abban a pillanatban, amikor a kapcsolatok megszakadtak, ilyen embereket nevezett ki megbízottnak és összekötőnek az új kormány mellé, mint Robins és Lockhart. Felderítés, mondom...

— De Lenin tudott-e róla? — kérdezte óvatosan Repnyin.

Kokorev rápillantott vörös kezeire, és lekapta őket az asztalról. Repnyin csak most vette észre, hogy tört-ellenzős sapkáját a kis csillaggal, amely az asztalon hever, vastagon lepi a vologdai vörös por. Nyilván egyenest iderobogott, nem tért be előbb a lakásába. Kell lakásának lennie, hiszen már három hete itt van Vologdában. Néhány nap óta Vologda környékén az északon szokatlanul száraz, forró időt ugyancsak szokatlanul kiadós záporesők váltották fel, amelyek sistergő fehér tűzpatakként zúdultak alá.

— Hogy Lenin tudott-e róla? Szerintem tudott. De képzelje magát az ő helyzetébe. Hogy viselkedjék az ilyen sajátos küldetéssel jött emberekkel szemben? Nagy a kísértés, hogy hivatalos személy álláspontjára helyezkedjen. Tudom, sokan ezt tették volna, és joggal. Lenin másként viselkedett. Nagyon kell bíznia magában valakinek ahhoz, hogy másként viselkedjék! Nem mintha Robinst a maga hitére térítette volna, erre talán nem is volt szükség, de szembe állította Francisszel, és talán Lockharttal is.

— De az a kérdés — Kokorev érvelése és talán a lelkesültsége is magával ragadta Repnyint —, milyen erős volt ez a szövetség Robins és Lockhart között?

— Szerintem ideig-óráig nagyon erős... Robins rendszerint minden szmolniji látogatása után felkereste Lockhartot. Megengedem, hogy a Robins birtokában levő adatok közül egyik-másik őt is érdekelte. Ilyen módon megkapta ezeket az adatokat Francis is, Lockharton keresztül pedig az angol kollégája, Lindley.

— És hogyan viselkedett Robins azután, hogy a pozíciója megváltozott, és az amerikai nagykövet bojkottálta?

— Robins oda kívánta Francist, ahonnan még a nagykövetek is nehezen térnek vissza! — mondta Kokorev, és elpirult, belátta, hogy megengedhetetlen hangot használt Repnyinnel szemben.

— És Lockhartot is oda küldte, ahonnan... nehéz visszatérni? — kérdezte Nyikolaj Alekszejevics nevetve. Kokorev szavai tetszettek neki, a rokonszenv jelét látta bennük.

— Nem, csak Francist. — Kokorev arca még mindig bíborvörös volt.

— Azt akarja mondani, hogy Robins és Francis szakítása után Lockhart továbbra is fenntartotta kapcsolatát az amerikaival?

— Igen, van rá okom, hogy ezt állítsam — felelte Kokorev, igyekezve úrrá lenni magán. — Mindazt, amit Lockhart Robinsról beszélt, márpedig sokat és szívesen beszélt róla, az iránta érzett rokonszenv hatotta át, még azután is, hogy Robins szakított Francisszel, és elutazott Amerikába, kezében Leninnek ama bizonyos megbízásával, azután, hogy hazatért, és a hazai sajtó megtámadta, de nem is csak a sajtó! Azt beszélik, Wilson nem volt hajlandó fogadni! Lockhart még ezután is rokonszenvvel beszélt róla.

Repnyinnek észre kellett vennie, hogy a kérdései nem

érik váratlanul a másikat. Kokorev már bizonyára jóval ezelőtt feltette magának ugyanezeket a kérdéseket. Úgy látszik, Dzerzsinszkij fiatal munkatársa nyomon követte Lockhartot, régen követi már, nem törődve a veszéllyel, beleköltözött a lelkébe, diadalmasan és kesergően, örvendezőn és csalódástól tartva. És Repnyin hirtelen Dzerzsinszkij szemét látta maga előtt, fénytelen sötét szemét, amint a fáradtság kékes köde fátyolozta, ott a Szpiridonyevkán. „Tverben mi van?" — kérdezte akkor Dzerzsinszkij Kokorevtől, és megismételte a kérdést: „Tverben mi van?" És Repnyin azt gondolta: Kokorevben is lakozik Dzerzsinszkijnek egy paránya: a harciassága és a hűsége az iránt a hősies, nagy vállalkozás iránt, amit új Oroszországnak neveznek.

— Azt mondja, Lockhart azután is rokonszenvvel beszélt Robinsról. Ezt mivel magyarázza?

— Ha Lockhart másként viselkedik, a Robinsszal való kapcsolatai megszakadhattak volna, ez pedig aligha állt érdekében — adta meg a választ Kokorev.

— Ezt elfogadhatnám, ha Robins Oroszországban maradt volna — felelte Repnyin. — De már három hónapja, hogy az amerikai elutazott, és Lockhart még mindig ugyanolyan kegyes és jóindulatú, valahányszor csak szó esik róla. Miért?

— Vártam ezt a kérdést! — kiáltott fel Kokorev. — Lehet, hogy nem ért egyet velem, de az én meglátásom szerint az angol azért viselkedik így, hogy elhatárolja magát mindazoktól, akik közrejátszottak Robins Moszkvából való kiutasításában.

Repnyin tudta, hogy Robins kényszerűségből hagyta ott Moszkvát, és nagyjából tájékozott volt az elutazása körülményeiről. Robins állandó ellentétben állt nemcsak Francisszel, de Summarsszel; a moszkvai amerikai főkonzullal is, aki mellesleg egy előkelő orosz nőt vett feleségül, és

többek között ezért is harcos antibolsevista volt. Ez év tavaszán Summars váratlanul elhunyt. Robins ellenségei ezt nem mulasztották el kihasználni: azt híresztelték, hogy Summars halálában neki is része volt... Ez a hír különös módon egybevágott azzal az állítással, hogy Robins továbbra is állandóan szembehelyezkedik a nagykövettel, s hogy az utóbbi időben egyre nehezebb megállapítani, voltaképpen melyikük képviseli Oroszországban az Egyesült Államok elnökét. Sőt egy alkalommal fel is tették ezt a kérdést Francisnek a nyilvánosság előtt. Robins értesült erről, és nehéz helyzetében az egyetlen lehetséges megoldáshoz folyamodott: elhagyta Oroszországot. Ám abból, ahogy a kétféle hír egybevágott, nyilvánvaló, hogy ugyanabból a forrásból származnak. Nehéz lenne megmondani, hogy Lockhartnak volt-e valami köze ehhez a forráshoz, de egy biztos: az angol nagyon tartott tőle, hogy reá is hárulhat a gyanú, és emiatt hangoztatta olyan fáradhatatlanul, hogy mennyire kedveli Robinst.

— Helyes, hajlandó vagyok elfogadni az álláspontját — jegyezte meg nyugodtan Nyikolaj Alekszejevics; nem akarta az egyetértésével túlságosan felbuzdítani a fiatal beszélgetőpartnerét. — Hajlandó... de vajon Robins milyen mértékben helyezkedett szembe azzal, amit Francis és Lockhart csinált és csinál? Ismerje el, hogy Robins nem nagy veszélyt jelenthetett számukra.

— Szó sincs veszélyről — mondta Kokorev. — De ami régen titok volt, ma már nem lehet az, más idők járnak, Nyikolaj Alekszejevics. — A kezére pillantott: még mindig vörös volt mind a kettő, de, különös, most már nem szégyellte őket. — Invázió.

„Invázió"... Ez a szó fokozatosan érlelődött a beszélgetésük során, és nem érte váratlanul Nyikolaj Alekszejevicset, mégis, amikor Kokorev kimondta, mintha az égből hullott volna. De hogy az invázió a diplomaták akciója-e,

ez még bizonyítékokat kívánt, legalábbis Repnyin számára.

— Bocsánat, az ilyen kategorikus kijelentést, mint ez... bizonyítéknak kell követnie, nehogy alaptalan legyen.

Kokorev úgy elpirult, hogy a haja szinte hófehérnek látszott.

— Vannak olyan nyilvánvaló igazságok, Nyikolaj Alekszejevics, hogy nincs szükség a bizonyításukra — szólt elcsukló hangon; Repnyin megjegyzése felbőszítette.

— Az igazság csak akkor válik nyilvánvalóvá, amikor bebizonyították — mondta Repnyin nyugodtan, és nem minden szemrehányás nélkül nézett rá. Valahogy a fanatikust látta benne, aki nem annyira az esze, mint inkább a szíve után megy: mint igazi fanatikus, türelmetlen azzal szemben, aki nem akar hinni az igazában.

— Amíg le nem csap a villám... — jegyezte meg Kokorev, és felvette a sapkáját az asztalról; jobban érezte magát, ha a kezében tartotta. — Minden igazság bebizonyított lesz, mihelyt a cél felé repül.

— Lockhart kopjájáról beszél? — kérdezte Repnyin.

— Igen, Nyikolaj Alekszejevics, arról — felelte Kokorev, és óvatosan szorítva a sapkáját, felállt. Ahová lépett, nyomok maradtak utána, úgy látszik, csakugyan egyenest idejött, nem ment előbb haza. Repnyin kinézett az ablakon: a bejárat előtt ott állt Kokorev autója, rászáradt agyagcsomókkal a szélvédő üvegen — sok-sok versztát roboghatott vizenyős földeken, köves dűlőutakon és szétázott rőzsegátakon. Hol járt előző nap: Ivanovo-Voznyeszenszkben vagy Ribinszkben?

— Azt mondja, hogy a kopjának célja van? — kérdezte Repnyin, amikor a folyosó félhomályába léptek.

Kokorev megfordult, és Repnyin mintha e nap perzselte arc illatát érezte volna — kiégett tarlók és esőverte por illatát.

— Már régen meg akartam ezt mondani, Nyikolaj Alekszejevics — szólt Kokorev, és Repnyin hallotta, hogy a hangja, amely addig nyugodt töprengésre, sőt lelkesültségre vallott, érthetetlenül megremegett. — Ez az az eset, amikor fegyverhez nyúlhatok.

Elment, Repnyin pedig mintha még mindig érezte volna a júliusi mezők illatát. Kokorev nem a megkezdett vitájukat folytatta-e? „... az az eset, amikor fegyverhez nyúlhatok..." Milyen értelmet rejtenek e szavak? És mi volt a látogatás célja, hogy Lockhatról és Robinsról beszéljen, vagy valami más?

97

Repnyin megkérdezte a feleségét, nem változtatta-e meg a szándékát, hogy elkíséri Oszanovóba, a diplomaták piknikjére. Nasztenyka azt felelte, hogy a diplomaták mind feleségestül lesznek, és neki sem illik egyedül mennie, úgyis fehér holló köztük. A Francis-hazaspár fogadta a vendégeket: a piknik megadta Francisnek a ritka lehetőséget, hogy doyeni minőségében mutatkozzék.

Látszott, hogy ez már nem az első piknik, és némely formaságot a vendégek már megtanultak. Egy kis tisztáson rendeztek be büfét, itt terítettek asztalokat. A folyó fölé kiugró párkány veranda lett, ide elvonulhatott, akinek kedve tartotta. A nyírfácska a kis tisztás előtt a főbejárat és a fogadóterem nagy csillára. Francisék itt fogadták a vendégeket. A háziasszony karon fogta Nasztyenykát, és elvitte bemutatni a diplomata-feleségeknek. A házigazda ugyanezt tette Repnyinnel. Nagyon kedvező pillanat volt: még nem ültek asztalhoz.

Francis a bemutatásnál nem pazarolta a szívélyes szavakat, de ez a szertartás neki is lehetőséget adott rá, hogy ott

álljon a nagy csillár alatt, és nem mulasztotta el ezt a lehetőséget. Mellesleg, Nyikolaj Alekszejevics figyelmét nem kerülte el, hogy ha magukra maradtak, Francis igen előzékeny volt, de mihelyt valamelyik diplomata csatlakozott hozzájuk, a szívélyessége azon nyomban elapadt. Ez annyira nyilvánvaló volt, hogy Repnyin azon csodálkozott: miként lehetséges, hogy maga Francis nem veszi észre?

— Sveaborg Vieborg tábornok, a svéd király őfelségének nagykövete. — A tábornok természetesen civilben van, de a félcipője mintha pengene.

Tehát a semlegesek székhelye csak névleg Petrográd, a valóságban ők is Vologdában vannak.

Repnyin a tábornokra nézett.

— Ha babér övezi a tábornoki kardot, ilyen karddal hegyeket lehet dönteni! — jegyezte meg nevetve. Nagyon remélte, hogy még találkozik a tábornokkal.

— Az egyház tábornoka is tábornok! . . . — kapott a szón lelkesen a svéd nagykövet, nyilván a franciák nagy diplomatájára célzott.

— Lenne csak Talleyrand, Bécs, az lesz! — jegyezte meg Repnyin, és arrább menve visszanézett: a svéd tábornok cinkosan rámosolygott. Szóval az első lépés a beszélgetésükhöz megtörtént.

A folyó feletti párkány valóban verandához hasonlított. Itt gyűlt össze az egész diplomáciai testület, és a tudósítói testület is. Ahogy Repnyin ezen a verandán körülnézett, az egész képet hirtelen abban a gúnyosan-gonosz és könyörtelen fényben látta, amelyben csak előtte tárulkozott fel. A francia nagykövetet, aki két órára úgy a tanácsosához ragadt, mintha ez volna az egyetlen lehetősége: ha az amerikai elnök ki nem nevezi Francist nagykövetté, és Francis meg nem rendezi ezt a fogadást Vologda határában, az oszanovói halmon, nem is találkozhatnék vele. S a belga követ feleségét, akinek őrmesteri hahotája Oszanovo legtá-

volabbi zugában is hallatszott, mintha csak ő értené meg a sikamlós anekdotát, amit az angol konzul mondott el. S a megható svájci házaspárt — monsieur conseiller Ive Fourrère-t és feleségét, ajkán örökös mosolyával: „Mi mindent tudunk, ne is próbáljanak eltitkolni előlünk bármit." S az olasz tanácsost, a vadembert, aki egyik asztaltól a másikhoz ment, és mindent letarolt; a vendégek elhátráltak előle, bölcsen elmentve egy kis harapnivalót. A magas, pompás termetű fiatal pópát, csillogó fekete szemével és hasonlóan csillogó fekete szakállával, és mellette a dán konzul örökifjú feleségét, aki egy éhes nőstényfarkas szemével néz rá. S a manchesteri újság sokat tapasztalt tudósítóját, egy fiatal nőt, aki huszonhét éves korára volt már az admiralitás lordjának a titkárnője, telefonkezelő az éjszakai légvédelmi ügyeleten, szanitéc a lövészárkokban és ápolónővér egy katonai kórház nemibeteg osztályán. „Nem tehetek ellene — mondta whiskyt kortyolgatva. — Szakmai szokás: ahogy a diplomatákra nézek, meztelenül látom őket, anyaszült meztelenül, hogy milyen a hasuk, a csípőjük, satöbbi . . ." Repnyin a diplomatákra pillantott, és azt gondolta: „Bizony, én is pőrén látom őket, egészen."

De már közeledett feléje Nasztyenyka, oldalán a svéd tábornokkal.

— Nem tudtam, hogy aki olyan bőkezűen nekem szánta Talleyrand kardját, a férje — mondta az mosolyogva.

A vendégeket asztalhoz szólították. Repnyinék a svéd követtel együtt indultak. Repnyin csak most vette észre, hogy a tábornok egy icipicit sántít, ez azonban mit sem vont le férfias megjelenésének tekintélyes voltából. Ráncokkal barázdált, természettől fogva barna arca keménységre vallott, arra, ami az igazi katonákban bőséggel van, a diplomatákból viszont olykor nagyon hiányzik.

— Arra, hogy a tábornokok tábornokok legyenek, a dip-

lomaták pedig diplomaták — mondta a követ, miután a poharakat megtöltötte.

— Úgy látszik, a svéd tábornok nem kevésbé békés szándékú, mint a diplomata — jegyezte meg Repnyin.

Az asszonyok fagylaltozni madame Francis asztalához gyűltek, s a férfiak magukra maradtak. Az a sajátos pillanat volt ez, amikor a szomjúság csillapult, talán az éhség is, és a diplomaták sietve szelektálják a vendégeket — kinek-kinek megvannak a céljai erre az estére.

— Itt már harmadik napja az a hír járja — szólt a svéd követ, és golyvás nyaka megduzzadt —, hogy Csicserin engedett a német ultimátumnak, és beleegyezését adta a német csapatok Moszkvába való bevonulásához.

— Arról nem beszélnek, hogy két német hadoszlop közeledik Moszkva felé? — kérdezte Repnyin, külsőleg nem adva jelét a szavaiban rejlő iróniának.

— Kettős csapás Kijev és Minszk felől? — kérdezte felelet helyett a tábornok, aki nem annyira politikai, mint katonai-stratégiai értelmet tulajdonított ennek a mondatnak; túlságosan nagy volt a kísértés, hogy stratégiai feladatot elemezzen.

— Szerencsére azt, amit Londonból olyan könnyű meglátni, Moszkvából lehetetlen, a mi katonáink nem erősítik meg ezt a hírt — jegyezte meg Repnyin teljes komolysággal.

A tábornok elképedt.

— Ó-ó . . . Szóval hazudnak?

— Hazudnak! — felelte Repnyin.

Ez a beszélgetés még jobban felhangolta a tábornokot. A verandára mentek, onnan pedig bekanyarodtak a fasorba, amelynek távoli végében az a magányos hajlék bújt meg.

— De a semlegesek sajtója nem cáfolta meg ezt a hírt —

mondta a tábornok, amikor már a fasor félhomályában jártak.

— Sajnos a semlegesség és az önállóság nem mindig azonos fogalom, tábornok. — Repnyin alighanem a lényegéhez közeledett annak, amit ma a svéd követnek mondani akart.

— Bocsánat, hogy értelmezzem a szavait? — kérdezte amaz. — Hogy érti ezt?

Repnyin habozott. Éppen a kis ház előtt voltak, és látta, amint Noulance gyorsan behúzta oda az olasz nagykövetet.

— Nemigen értem önt, tábornok — mondta, mikor ismét a fasor homályába léptek. — Mi szükség rá, hogy fenntartás nélkül és, bocsánat, ilyen vakon kövessék a nagyhatalmakat? — A tábornok megállt, figyelmesen és bizalmatlanul pillantott Nyikolaj Alekszejevicsre. Repnyin lassan tovább ment, de aztán megállt, mert a svéd nem mozdult a helyéből, széles vállú, hatalmas alakja komor, gyanakvó képet öltött. Repnyin megint lépett egyet, de a tábornok állva maradt. Mintha azt mondaná: „Ezek után nincs mit beszélnünk."

— Szóval, ön szerint semmi szükség rá? — szólalt meg hirtelen, mintha agyában váratlanul világosság gyúlt volna.

— Semmi!

Folytatták útjukat.

— Értse meg, tábornok, a mi kapcsolatunk más természetű. Beszéljünk nyíltan. A nagyhatalmaknak érdeke, hogy Oroszország tovább háborúskodjon Németországgal. Ezért olyan lényeges kérdés a számunkra, hogy elfogadta-e Oroszország a breszti békét vagy sem. De önöknek? Nyilvánvalóan önöknek más a fontos: hogy a szomszédjuk marad-e Oroszország, vagy a sarki tenger jégtáblái keletre szorítják? Meg tudja-e vásárolni Oroszország a svéd generátorokat, és nem tör-e titokban a svéd korona ellen?

— Tehát Svédország elsőnek ismerje el Lenin kormányát?

Most Repnyin állt meg.

— Nem! — mondta hévvel. — Az elismerés majd megjön a maga idején, és én nem tartanám a magam részéről helyénvalónak erről beszélgetni. Én másra gondolok: miért fosztják meg magukat a szuverén joguktól annyira ...

— Annyira, hogy gondolkodás nélkül követjük a nagyhatalmakat, és Petrográdban maradunk, ahelyett, hogy Moszkvába mennénk? — fejezte be félig kérdő hangsúllyal a követ.

— Éppenséggel ... ez a formula is megfelelne — helyeselt Repnyin. — Nem hiszem, hogy ez növelné a svéd szuverén állam méltóságát.

A tábornok ismét megállt. Állt és hallgatott. A nap narancssárga sugarai beragyogták galambősz fejét. Repnyin zavartan köhintett, és tovább indult, de a tábornok meg se moccant. „Csak nem vívódik magában?" — gondolta Repnyin, és figyelmesen nézett rá, de a tábornok arca nem árulta el a lelkiállapotát.

— Úgy véli, ez a politika nem használ Svédország tekintélyének, sem a méltóságának? — kérdezte végre a tábornok.

— Semmiképpen!

— Ó-ó! ...

Mintha csak ez az „Ó-ó!" mozdíthatta volna el helyéből a tábornokot.

— Nem mondhatnám, hogy az ön érvei indokolatlanok — szólt a követ, amikor ismét a folyóra néző kis faházhoz értek (Repnyin magában megjegyezte, hogy a fürge Noulance még mindig ott tartja az olasz nagykövetet). — De engem is értsen meg: az, ami kezdetben könnyen megy, később már nehezen megvalósítható, különösen a diplomáciában; a tehetetlenségi erő itt némelykor leküzdhetetlen.

— Úgy gondolja, hogy most nincs olyan eszköz, ami? . . . — Repnyin elharapta a szót.

— Eszköz volna — folytatta gondolatát a tábornok. — Igen, van: azok a turbinák, amelyekre eléggé meggyőzően hivatkozott.

Repnyin úgy érezte magát, mint aki napokon át ingoványos mezőkön bolyongott reménytelenül, és végre biztatóan szilárd talajt érez a lába alatt.

— Ön helyénvalónak tartaná, hogy az új orosz kormány kinyilvánítsa azt a szándékát, hogy kereskedni akar Svédországgal?

Ezt az „új orosz kormány"-t kissé nehezen mondta ki, és az éber tábornok figyelmét ez nem kerülhette el. Ó jaj, Repnyin tudatában a forradalmi Oroszország kormányának még nem volt más neve.

A tábornok megállt, de ezúttal csak egy pillanatra.

— A szándékát és . . . a tervét?

— Igen, hogy láthassuk a jövőt.

— Ó-ó-ó!

Repnyin úgy érezte, hogy ez az „ó-ó-ó!" most helyeslést fejez ki.

Repnyin még egy hetet töltött Vologdában; egész idő alatt Radek is ott volt vele.

Nyikolaj Alekszejevics most először figyelhette meg őt ilyen közvetlenül. Radek igen dinamikusan próbálta rábeszélni a diplomatákat, hogy térjenek vissza Moszkvába, de igyekezete nem járt eredménnyel — elhatározásuk szilárdnak látszott, és a szovjet fél aligha változtathatja meg. Valami lehetőség azért mégis maradt: párbeszéd tárgyává tenni a problémát — ez mindig hasznos. Csakhogy Radek alakja és mindaz, amit a szóbeszéd neki tulajdonított, megnehezített bármiféle eszmecserét. Radek leveleket írogatott

Francisnek, a nagykövetnek, a diplomáciai testület doyenjének, és Francis az ő megkerülésével Csicserinnek válaszolgatott. Egyébként ez esetben Francis levelei ugyanígy Repnyint is megkerültek. Radek megjelenése Vologdában arra volt jó, hogy a diplomaták közt létrejöhessen a jelenlegi teljes egyetértés. Kitűnő példa ez arra, amikor az egyéni presztízs elvesztése nem annyira a diplomatának árt, mint inkább az ügynek, amelyet képvisel. Repnyin meggyőződése szerint az a folyamat, amelyre odautaztában gondolt, a logikus kifejlődéséhez ért: az ember hozzáértése és gyakorlati tapasztalata nem elegendő, ha könnyelműen eljátszotta a nevét. Van olyan terület, ahol ez a folyamat megfordítható. A diplomáciában más törvények uralkodnak.

Repnyinék hazaindultak Moszkvába.

Kedrov éppen nem volt Vologdában, és Szevercev kísérte ki őket.

Nyikolaj Alekszejevics úgy látta, hogy Szevercev érthetetlenül nyugtalan, és megkérdezte, mi bántja. Szevercev még izgatottabb lett, és azt felelte, hogy az álmatlanságtól van: az utóbbi napokban csak egy-két órát aludt. De amikor már feltűnt a mozdony füstje, belekarolt Repnyinbe, és félrevonva őt, közölte vele, hogy Markin tegnap hajnalban meghalt.

A vonat elindult. Repnyin és felesége az ablaknál állva nézték a sötétedő földeket. Ismét világos volt az ég, s a távolban, az erdőrengetegben lebukott a nap. Repnyin egyre Markinra gondolt, nem ment ki a fejéből. Felmerült az emlékezetében az Ohta és beszélgetése Markinnal a bosszúállásról. Abban, hogy olyan határozottsággal hátat fordított a diplomáciának, és a frontra ment, Repnyin meggyőződése

szerint nem a diplomácia iránti közöny vezérelte, hiszen a diplomáciára tette fel az életét, hanem a felismerés, hogy Oroszországnak éppen a tűzvonalban van szüksége rá. Bizonyos, hogy nyílt rohamra menni a másik világ ellen csak az ilyen Markinok képesek, a bosszúállásról folytatott beszélgetésnek valahol itt van a nyitja. Repnyin azon tűnődött, hogyan titkolja el a szomorú hírt a felesége elől, és egyáltalán eltitkolja-e. Anasztaszija Szergejevna ott állt mellette. Férje hangulata őrá is átragadt. Azt mondta, hogy Vologda diplomata-világa nem neki való, és ahogy Moszkvában lesznek, újra dolgozni kezd. Szinte rávezette Repnyint a témára, amitől az annyira félt. Csak vissza kellett volna emlékezni Nasztyenyka pétervári tanítványaira, és aztán megmondani neki a szomorú hírt Markinról. De Repnyin megszánta a feleségét. Az idő tompítja a fájdalmat, hadd múljon el egy kis idő, gondolta.

98

Pjotr talán sose hitte volna, hogy Kira elutazása után ilyen keservesen fogja érezni magát. Teljesen ismeretlen dolog volt ez számára. Kezdetben iszonyú bántódottság kerítette hatalmába: úgy szerette volna, hogy Kira maradjon, kérte, ahogy csak kérni lehet, de a lány nem hallgatott rá. Ez a bántódottság három napig tartott. Aztán elpárolgott, mint forró napon a víz. Most megpróbált visszaemlékezni, hogy mit mondott neki, és minden szó szürkének, vértelennek tűnt fel előtte. Kezdte felidézni emlékezetében az elutazás körülményeit, és ekkor váratlanul egy olyan részletre bukkant, amely csodálatos módon mindent megmagyarázott, mindenre fényt derített, semmi kételynek nem hagyott helyet. Csakugyan, miért fogta el egyszerre úgy

a vágy Anglia után? Nem kellett volna elutaznia, és mégis elutazott, pedig Klavgyijev Moszkvában maradt!

Bizonyára van ott valaki, aki kedvesebb a szívének Pjotrnál, és akit, semmi kétség, nem lehet Oroszországba áttelepíteni. És mihelyt Pjotr erre a felfedezésre jutott, egyszerre minden világossá lett előtte, bizonyítékok merültek fel agyában, egyik meggyőzőbb a másiknál, s egyik sem cáfolta meg ezt a feltevését. Elképzelte, hogy mindazt, amit a szerelmük besugárzott — Kira szülői házát, azokat a város környéki mezőket, a dombot, amelyről az előadásban gyönyörködtek, és végül a tengert — mindent beszennyezett annak az illetőnek az érintése, a tengert is, akármilyen végtelen. De teltek a napok, hetek, elmúlt egy hónap. A fájdalma nem enyhült. Már komolyan arra gondolt, hogy sem idő, sem a távolság el nem oltja ezt a benne lobogó tüzet.

Olykor hirtelen úgy érezte, hogy megkönnyebbült. Még örült is: megszabadult a bánatától. Az idő mégiscsak győzedelmeskedik mindenen. Eszébe jutott, hogy egyszer a temetőben, egy friss sírnál, fiatal férfit látott egy nagyon öreg asszonnyal: bizonyára az anyja volt. „Csak a nyarat kell kibírni, csak a nyarat..." — mondta az öregasszony, és Pjotr csodálkozott, hogy a hangjában nem is volt részvét, csak érthetetlen kegyetlenség jutott kifejezésre. Kije halt meg ennek az embernek? Biztosan a felesége. Őt temette el. S az öregasszony? Száz év nyomta a vállát, és a leélt élet félelmet nem ismerő bölcsessége töltötte el. Így mondta: „kibírni". Tudta, hogy az őszt kell kivárni. Csak az őszt. Pjotr a bibliai mondásra gondolt: „Minden elmúlik...", és nagyon keserűen elmosolyodott. Kira? Olyan tisztán látta maga előtt, ahogy csak a nagyon szeretett nőt láthatjuk. Hirtelen elképzelte a kezét, amelyet szinte felkínált a férfiak pillantásának, ha tetszeni akart. „Észrevet-

ted, hogy nézett a kezemre? — mondta néha. — A bőrömön éreztem a pillantását."

Mindaz, ami vele történt, felfedezés volt számára. Csodálkozott, hogy annyi évet megért, és nem tudta, milyen gyenge. Igen, ő, a tettek embere, aki nem rettent meg a halál színe előtt, most ráébredt a nagyfokú gyengeségére. Életében először gondolt arra, hogy nem ismeri magát. Úgy érezte, hogy örökké, bármeddig él is, csak ezt az egy nőt fogja szeretni, csak ő adhatja meg neki azt a nagyszerű beteljesülést, amit emberi boldogságnak neveznek.

Egy napon, már éjfél után, amikor hazatért, a homályban hirtelen a húga szemét pillantotta meg. Biztosan egész hónap alatt ilyen kitartó figyelemmel leste, gondolta Pjotr.

— Elemészted magad — mondta a húga.

Pjotrnak eszébe jutott Klavgyijev. Látni kívánta. Azon nyomban. Klavgyijev nem Kira, de közelebb van Kirához, mint bárki más. Elhatározta, hogy felkeresi őt a Vozdvizsenkán. Tudta, hogy ez nem lesz olyan egyszerű.

Sztoletov nyitott ajtót. Ahogy őt megismerte, elhátrált a homályba. Pjotr bement a lakás belsejébe. Klagyijev az ablaknál ült, könyve a napfénnyel elárasztott ablakpárkányon, előtte. Pjotrra nézett. Nézte, hallgatott, és komoran megrándította a szemöldökét; valahol a konyhában gyorsforraló zümmögött erőlködve.

— Miért jött? — kérdezte Klavgyijev végül.

— Hogy meglátogassam, Fjodor Pavlovics. — Pjotr mosolygott, de Klavgyijev nem viszonozta a mosolygását, beharapta alsó ajkát, amitől a szakálla kissé felágaskodott.

— Kira régen hazaért. — Az íróasztalra pillantott. — Glasgowból táviratozott.

Pjotr nem tudta, mit feleljen. Klavgyijev is hallgatott — hallgatással faggatták egymást. Csak a gyorsforraló zümmögött — minél leküzdhetetlenebbnek tűnt fel ez a hallgatás, a zümmögés annál közelebb jött.

— Emlékszik, amikor a türelmességről beszéltünk? — kérdezte Klavgyijev, nem nézve Pjotrra.

— Emlékszem, Fjodor Pavlovics.

— Emlékszik a formulámra: „Ha az igazságot monopolizáljuk, nincs igazság?"

— Igen, nem felejtettem el.

— Mi lesz most, amikor a bírálat utolsó lehetősége is eltűnt?

— Hogyhogy ... eltűnt, Fjodor Pavlovics?

— Hiszen a másik pártot betiltották! Ha pedig nincs másik párt, akkor bírálat sincs! És ha bírálat nincs, az út a monarchiához vezet!

Valahol ajtó nyílt, s a zümmögő gyorsforraló mintha mellettük lett volna.

— Fjodor Pavlovics, és kire támaszkodjon az a másik párt egy ilyen társadalomban, mint a miénk? Milyen politikai hitet valljon? És milyen célt kövessen?

Klavgyijev felállt, egyenest Pjotr felé tartott.

— Nem, én itt nem segítek maguknak! Nélkülem tévedtek el, hát nélkülem keveredjenek is ki az erdőből! A forradalmat, ha igazán forradalom, megőrizhetik, ha megőrzik a lehetőséget, hogy igazat mondjanak egymásnak, nyíltan és egyenesen, akármilyen súlyos igazságról legyen is szó. Két párt megadja ezt a lehetőséget, egy párt kizárja.

— De hiszen igazságot a barát mondhat és nem az ellenség.

— Miért? Minél szenvedélyesebb az igazság, annál jobb.

— De nekem nem kell az elvont igazság, a szenvedélyes és gonosz igazság, Fjodor Pavlovics. Olyan igazság kell, amely segít nekem megóvni Október vívmányait, és valóra váltani kommunista eszményeimet ...

— Az már magától függ, hogy megóvja-e az eszményét

vagy sem. Ha erőt merít az eszméi erejéből, akkor megbirkózik a feladattal. Ha nem, akkor úgy kell magának!

— Szóval, kockázat!

— Hát persze hogy kockázat!

— De van-e jogom kockáztatni az ügyet, amelyért milliók áldozták életüket... köztük az ön fia is, Fjodor Pavlovics?

Klavgyijev elhallgatott. Harci heve mintha lelohadt volna. De csak egy pillanatra. Aztán magához tért és legyintett.

— Azt hiszi, ha lemondanak a lehetőségről, hogy igazat mondjanak egymásnak, akkor nem kockáztatják az ügyet, amelyért milliók áldozták életüket? És az én Koljuskám életét...

Váratlanul elhallgatott, de Pjotr azt gondolta, hogy valahol a félbeszakadt mondat mögött ütközik meg egymással a kettejük igazsága.

— Mi fiatal demokrácia vagyunk, Fjodor Pavlovics, és még csak most kell megépítenünk a nehéz utakat, de megőrizzük a lehetőséget, hogy igazat mondjunk egymásnak.

A konyhaajtó még mindig nyitva volt. Hallani lehetett, hogy valaki könnyű és gyors rándításokkal felpumpálja a gyorsforralót.

— Értse meg, ha az igazságot monopolizálják... — kezdte meggyőződéssel Klavgyijev.

— Ne ijesztgessen ezzel a formulájával, Fjodor Pavlovics — vágott a szavába Pjotr. — Az én igazságom valóban monopolizált, és én ezt helyesnek tartom

Klavgyijev elnémult, csak a kis szakálla reszketett, és sárga arca ijesztően elkékült.

— Miféle igazság a magáé? — kérdezte végül.

— Az, amit vérrel szereztem, Fjodor Pavlovics, ha ez az igazság nem lenne, halál rám és a forradalmamra.

Klavgyijev szótlanul hintázott a sarkán.

— Egy szívességre szeretném kérni — szólalt meg aztán. — Nem lenne olyan kedves egy kis levélkét írni az állami levéltárnak? Nem, nem a pityerinek, a moszkvainak.

Pjotr szinte visszahőkölt: végre helyes irányba terelődik a beszélgetés. Igen, Klavgyijev ismét dolgozni akar, ez jó előjel.

— Természetesen megtehetem, Fjodor Pavlovics, de szükséges ez? Jöjjön és dolgozzon, én mindent megteszek önnek.

Klavgyijev megállt előtte — szemöldöke fenyegetően megrándult. „No, most mindjárt egy hatalmasat legyint, és minden összeomlik" — gondolta Pjotr.

— Már lát is engem, mint állami hivatalnokot? — Klavgyijev úgy hintázott, mint ott Glasgow-ban, sarkáról a cipője orrára, cipője orráról a sarkára. — A lelkiismeretemet... kincstári lakatra zárva?

Amikor Pjotr a csempézett folyosóra ért, a gyorsforraló már nem zümmögött — talán felrobbant.

99

Talán még egy újabb bajnak kell jönnie, amely mindent megrázkódtat, fenekestül felfordít, és aztán talpra állítja újra, gondolta Pjotr. Olyan bajnak, amitől beborul az égbolt. De van-e ereje hozzá, hogy ezt az újabb bajt kiállja és megbirkózzon vele? Ó, keserves bánatot idéz a fejére!

Csak ment és ment: a Szmolenszkaja, a Zubovszkaja, majd a Hamovnyiki... Nem, nem akart a Hamovnyikiba menni... Hová is indult? Megint az Osztozsenka, a családi házai, a kövezett udvarai, hárs- és gesztenyefái, kis előkertjei. Nem, ember itt nem segít, van-e egyáltalán másik ilyen emberi lény a földön? Megállt — itt van valamerre Repnyinék háza. Csak nem Kirát akarja megtalálni Jelenában?

Megkocogtatta az ablakot — Jelena bizonyára olvasott, órákig üldögélt könyvvel a kezében, és most, hogy megmelegedjen, a kezét és a karját dörzsölgette. Szép dolog, fiatal lány, és augusztusban fázik!

— Honnan jön ilyenkor? — kérdezte, szélesebbre tárva az ablakot.

Pjotr arca felragyogott. Mégiscsak jó, hogy otthon találja!

— Ki ül otthon ilyenkor? — kérdezte, és csodálkozott, milyen gondtalanul örvendező a hangja. — Jöjjön, sétáljunk egyet!

A lány felrántotta a vállát — még mindig fázott.

— Nincs még késő? — szólt, és mulatságosan elfintorította az orrát; Pjotr látta rajta, hogy szeretne kimenni, de nem ereszti az otthon meghitt homálya, a papírernyő alatt égő olvasólámpa, és persze a könyv, annak meleg, otthonosan kellemes levegője.

A Precsisztyenkijen mentek, és Pjotr olykor a szeme sarkából rátekintett: csinos fejecskéjén dús haja egészen fiúsra nyírva — az egész lány inkább fiúnak látszik. Nem, ez nem Kira. De van a szemében valami áldozatos, valami rendkívülire vágyás. Pjotr akaratlanul eltűnődött: miért csalta el hazulról, miért szakította el a könyvtől, amellyel olyan jól érezte magát?

— Mondja, Jelena Nyikolajevna, mi is az a női jellem? — Még mindig a maga gondolatai foglalkoztatták, és nem akart elszakadni tőlük.

Jelena kissé összehunyorította szemét, és úgy nézett rá, egészen fiús pillantással.

— A nő nagyban és kicsinyben meglepetés.

„Nagyon szeretne idősebb lenni, mint amilyen valójában" — gondolta Pjotr. Teljes komolysággal figyelt — ez fellelkesítette a lányt.

— Habár csak hímnemű istent imád, érte halálra gyötri magát, de soha nem ismeri el a hatalmát maga felett...

Pjotr nem fojthatta vissza mosolyát, a lány észrevette ezt, és nyomban tréfára fordította a dolgot; az a hirtelenség, amellyel ezt tette, mutatta, hogy mennyire nem akar gúny áldozata lenni.

— Felmagasztaltam azt a bizonyos nőt? — kérdezte, és nevetve megrázta fiús hajfürtjeit. — Nem akarja elismerni a fölényét maga felett? — Még mindig nevetett.

Ugyanazzal az állhatatossággal igyekezett kivágni magát, amellyel imént az axiómáit mondta.

Most a Sztarokonyusennáján mentek.

Pjotr úgy látta, hogy a házuk kapuja tárva-nyitva, s egy bérkocsi áll előtte.

— Mintha minálunk volna... — Meggyorsították a lépéseiket.

Igen, a kapu sarkig tárva, de az ablakok is nyitva vannak, sok nép van odabent, a hangokból hallik, valahol bent beszélnek, talán az emeleten.

— Menjünk be együtt — mondta Pjotr.

Megfigyelte, hogy Jelenát soha sem kell kérlelnie, mert ha értelmét látja, egyszerűen és könnyedén cselekszik.

Beléptek. Karbolszag érződött, nagyon erős...

— Tudtam... Lelka!...

Kicsapódott egy ajtó, és egy tetőtől talpig bebugyolált, gömbölyű kis alak forgószélként rohant ki a folyosóra. Csaknem összeütköztek.

— Te vagy az... Raisza? — kiáltott fel Pjotr; megismerte a szomszédék kislányát.

— Jaj, kereszt, kereszt!... — sopánkodott Raisza, és tovább szaladt. — Lelka rosszul van!

— Igen, megsúgta a szivem!

Pjotr átlépett a küszöbön. Lelka ott feküdt az ágyon, azon a nikkelezetten, amit anyjuk a Kubányból hozott.

Arca pergamenszerű, és ő maga is olyan vékony, mint a pergamen, mintha száz évig szárították volna fehér, senyvedő tűz felett, hogy papírrá legyen. Anyja az ágy fejénél ül, összekulcsolt kézzel, komor, mint a sztyeppei ég vihar előtt, az ajkát harapofogóval se lehetne szétnyitni. A szeme se rebbent, ahogy a fiát meglátta, minden vas a szívébe gyűlt abban a pillanatban, mindaz a sok vas, amit egész életében izzított, kovácsolt és meghajlított.

Pjotr csak most vette észre azt az embert, aki az ágy mellett ült. Fehér inge kigombolva, szőrös karja fedetlen, arca verejtékben ázott, vöröses szőrrel borított melle erőlködve, hangosan zihált. Úgy festett, mint aki az imént még megmozdíthatatlannak látszó, súlyos ládákat emelgetett, és most kicsit leült pihenni, hogy mindjárt ismét munkához lásson. Az arca sem orvosra vallott, hanem munkásra, aki hosszú éveken át vassal dolgozott, vasforgáccsal, mintha a vaspor beleivódott volna a bőrébe, és acélszürkévé, élettelenné tenné — se napfény, se szappan nem bír vele.

— Életben marad? — kérdezte Pjotr.

— Életben tartjuk, megmarad — felelte az orvos, nem nézve rá. Felállt, és kiment a szobából, mintha hívná, hogy kövesse.

Pjotr utána ment, de a folyosón, amely még mindig sötétségbe merült, az orvos hangja megállította.

— Tudnia kell, hogy nagyon beteg: hastífusza van, valahol rossz vizet ivott. Nincs gyilkosabb tífusz, mint az ez évi!... A szíve azelőtt se volt a legjobb, most pedig... — Az orvos megrázta mindkét öklét, majd csüggedten leeresztette. — Egyszóval éjjel-nappal mellette kell lenni valakinek. Még egyet: elmozdulni mellőle nem szabad, még annyira se, mint én most, mert a halálát jelentené!

Az orvos elment, Pjotr ott maradt a sötétben állva. Körülfolyta a csend, a Belogyed-ház vaskemény csendje — Lelka nesztelen lélegzése, anyjának zárt ajka, a súlyos ko-

módok és ládák, amelyek mintha belenőttek volna a padlóba. Tehát magára idézheti az ember a bajt. Itt van a másik baj. Igen, a második... Próbáld a vállaidra venni, a szíveddel verd vissza — ha valami visszaverheti, úgy csak a szív az, semmi más nem segít, minden egyéb hiábavaló. Elfojtotta a sóhajtását, és az orvos után indult; az ablaknál, annál a tejüvegnél, ott állt Jelena.

— Mindent hallottam — mondta, és Pjotr a mellén érezte a lány kezét. — És ha én lennék az?

— Kicsoda? — Pjotr még nemigen értette.

— Az, aki éjjel-nappal...

Jelena mintha odaláncolta volna magát Lelka nikkelezett ágyához, a keskeny levelű fűzfa árnyékolta szobához. Valahol az első éjszaka végén láthatatlanul összezárult a nap és az éj. Összezárulva mintha ugyanazt a színt öltötték volna fel: a sárga villanyfény, az élénk okkersárga falak, a fehér lepedők és Lelka sárgásbarna szemének színét, noha egyébként talán szürke volt ez a szem...

100

Valaki megzörgette az ajtót. Kurtán, de keményen — ököllel. Pjotr ment ajtót nyitni. Egy vöröskatona állt odakint, háromvonásos puskával. S mellette, őszülő fekete szakállal, Vakula.

— Megkértem ezt a jó embert — Vakula a kísérője felé bólintott —, hogy bejöhessek a családom házába, talán kétszersültet adnak az útra. Elmegyek, oda, ni! — legyintett, és füttyentett egyet.

— No hát gyere be, kétszersült talán még akad. — Pjotr a bátyjára sandított: a múltkori khaki színű zubbony van

rajta, meg a csizmanadrág, de mindez viseltes, elnyűtt. — Anyánkat ne ijeszd meg, se . . . Lelkát.

Vakula úgy látszik észrevette, hogy húga említésekor az öccse szava elakadt.

— Lelka . . . történt valami? — kérdezte felélénkülve, és tüstént a helyzet urává lett.

— Kétszersültet tartalékoltunk neked — felelte Pjotr, és gyorsan bement a házba.

Vakula a katonára nézett, mintha tőle várna védelmet az öccse ellen.

— Gyere be, katona, neked is jut kétszersült.

Vakula szinte berohant a házba, és mindjárt Lelka szobájába sietett.

— Lelka nincs itthon?

— Nincs — felelte az anya, nesztelenül belépve és tenyerével dörzsölgette arcát, tudta, hogy az alvás, bármilyen jó is, megsárgítja.

A két fivér leült az asztalhoz, szemtől szembe egymással, anyjuk köztük foglalt helyet. Ha valaki most látná őket, gyönyörködnék: azt hihetné, nincs naluk összetartóbb család.

— No, ki győzött? — kérdezte szinte felüvöltve Vakula.

— Miről beszélsz? — kérdezte Pjotr; csakugyan nemigen értette a bátyját.

— Mintha nem értenéd. — Vakula az anyjára kacsintott. — Csakugyan nem érted?

— Nem értem.

Vakula kissé felemelkedett, mintha a katonát akarná szemügyre venni, és azt mondta:

— Még mindig ugyanarról. — Megint az anyjára kacsintott. — A német megfogta a kisujjatokat, aztán hopp, elkapta a karotokat, és észre se veszitek, a fejeteket is leharapja. Ki győzött? No, anyánk előtt mondd meg: ki győ-

zött? — Könyökével megbökte anyját. — Anyám, ne hagyd már alakoskodni!

De az anya komoran nézett rá.

— Elég — mondta. — Értelmesen beszélj!

Vakula kicsatolta, majd becsatolta a derékszíját. Csettent a csat, s a bőr hangosat roppant.

— Mindjárt, mindjárt... Hallgasson meg, anyám, ez talán nem értelmes beszéd? — Megint lábujjhegyre állt, mintha arról akarna megbizonyosodni, hogy eszik-e még a katona, vagy befejezte. — Hát hallgass csak, anyám: márciusban odaadták Lengyelországot és Livóniát, és egyúttal vállalták, hogy hadisarcot fizetnek. Majusban odaadták a német csizma alá fél Kisoroszországot. Júniusban a fenébe hajították Ogyesszat és a Krím felét, most pedig önszántukból meghátráltak, aláírták az újabb breszti békét, és rányomták a pecsétet. Ott letérdeltek a német előtt, itt pedig elterültek, a pofájukat a földbe dugva, s a német a mi gerincünkön sétál és a csontunkat tapossa... tapossa, tapossa...

Az anya fázósan felhúzta széles vállát.

— Elég — szólt.

De Vakula, úgy látszik, sokáig gyűjtögette magában, amit most ki akart mondani.

— Még ha a német ereje teljében volna, de beteg, dögrováson van, maholnap utolsót rug, és visszaadja lelkét az Úrnak. De mi ahelyett, hogy egyszerűen, egy csapásra elintéznénk, agyonvagnánk, még mankót adtunk neki, és csodalkozunk, hogy a mankó nem menti meg. Ha ti nem intézitek el, majd akadnak mások, és ha útban lesztek — mit nézel úgy rám, mint egy vadállat? — benneteket is elérünk! Ha nem én, hát más! Tudod te, hogy mi az a szociálforradalmar? Benne van a nép esze és heve Azt hiszed, a júliussal mindennek vége? Nem, július megismétlődik augusztusban, az augusztus pedig szeptemberben. — Ova-

tosan elhúzódott az asztaltól. — Nem bánthatsz, nem velem gyűlik meg a bajod, hanem az őrömmel.

De amit mondott, már elég volt ahhoz, hogy öccse keze ökölbe szoruljon; Pjotr dühösen kirúgta a széket maga alól.

— Tyiscsenko! — kiáltott ki Vakula a katonának. — Letelt az időnk, gyerünk, gyerünk! — A vöröskatona bejött, menet közben kötözgette a tarisznyáját. — Fogd a puskádat, és kísérj! — szólt Vakula, és nevető szemmel nézett az öccsére. — De pszt, vigyázz rám, mert különféle idegenek járnak itt, és ijesztgetik a békés embereket. — Megállt. — Azt hiszed, a júliusnak vége? Nyáron se lesz vége, meg őszszel sem. Az idei július szökőhónap, száznapos!

Elment. Pjotrnak az a júliusi este jutott eszébe, amikor a Nyeglinnij utcában a fegyveres kísérettel vonuló letartóztatottakat megpillantotta, és Vakulát kereste köztük. Emlékezett, hogy aggódott, sajnálta a bátyját, és minden sérelméről megfeledkezett. Emlékezett, és szidta magát, amiért kész volt megbocsátani a bátyjának azt, amit pedig nem kell megbocsátani.

101

Fél év sem telt el azóta, hogy a Külügyi Népbiztosság átköltözött Moszkvába, és már kialakult az életritmusa, a megszokott rendje. Emeletről emeletre lépked egy dúsbajuszos öreg, aki Károly román királyhoz hasonlít. „Ideie felszedni a szőnyegeket! — parancsolja, kieresztve a hangját. — Nyáron járjanak csak márványon!"

Három feketeruhás legény, ugyanolyan fekete kemény kalapban, erős vitorlavászonból varrt táskákat cipel. „Tyű, de nehéz vagy, te diplomáciai futárcsomag!" A térre néző ablaknál bábeli zűrzavar: a tudósítók már reggel óta iparkodnak elfoglalni állásaikat — úgy hírlik, hogy az új német

nagykövet jön Csicserinhez. Egy sereg fiatal nő futkos a téren, egészen fiatalok, a fiatal diplomaták feleségei vagy menyasszonyai. A tudósítókhoz hasonloan ők is teljesen tanácstalanok: a találkozasnak sem a pontos helyét, sem a pontos idejét nem tudják. A népbiztossag szaboja leszalad a lépcsőn. „Ki varr ma selyemhajtókás frakkot? — kérdezi, mutatóujját felemelve, és hevesen rácsavarja a centimétert. — Igazán, mondják, ki?" — erősködik, és ugyanolyan hévvel ismét letekeri a centimétert. „Mi a fenének oda ez a porcelán, amikor nincs mit zabálni! — kérdezi egy csizmás ember, lassan lépegetve fel a lépcsőn egy csomó legfinomabb porcelántányérral, és minden lépése fenyegetően visszhangzik: khah! khah! — Tegnap fél fontot adtak, ma csak egy nyolcadot! Hogy a földhöz vagnám ezt az egész készletet, nesze neked, tizenkétszemélyes!" A poros bársonykalapos hölgyek szinte elugranak: „Egek, ki tud ma Oroszországban latinul? Kihaltak, mint a mammutok!"

Pjotr a kapunál váratlanul összetalálkozott Csicserinnel. Georgij Vasziljevics a Sándor-kert felől jött.

— Jó reggelt, Belogyed! — köszönötte Pjotrt. S a kezében tartott könyvre pillantott. — Járt valaha Salzburgban?

— Igen, Georgij Vasziljevics, nem is egyszer! Milyen remek sört főznek ott a barátok!

— Sör? Nem, én nem erről beszélek. — Csicserin egyre a könyvet nézte. Kék bőrkötéses könyv volt, arany nyomása régen kifakult.

— Georgij Vasziljevics, az ön titka a határon túlra is kiszivárgott: az orosz külügyminiszter Mozartról ír könyvet!

— No, no, ez már legenda. — Csicserin kinyitotta a kezében tartott kék kötetet, és nyomban becsukta. — Ami pedig a salzburgi barátok sörét illeti, este majd arról is beszélünk. — Belépett a kapun.

Az egész hosszú, forró nyári nap folyamán Pjotrnak ez a reggeli találkozás járt az eszében, és mosolyogva gondolt rá: lám, Georgij Vasziljevics mégsem tagadhatta meg magától azt az élvezetet, hogy feladja a találós kérdést Salzburgról és Mozartról. Kezdetben ezzel a találkozással kapcsolatban, majd később már attól függetlenül is, felmerült az emlékezetében Salzburg: a hegyre fel és hegyről lefelé kanyargó középkori, kövezett, zegzugos kis utcák, a sötét kőboltozatok eső és idő koptatta feliratakkal. A csapatosan sürgő-forgó szerzetesek, a gazdag külföldiek szertartásosan merev csoportjai, és természetesen az utcasarkokon ácsorgó prostituáltak, akik a házak éles sarkának vetik hátukat. S a négyemeletes házakkal övezett tér a város közepén, nem is tér, hanem egy kis városi udvar – ott van Mozart lakása e házak egyikének második emeletén. Emlékezett e lakás alacsony, szinte összelapított szobáira, az ablakokra, amelyek a város köves, vigasztalanul szürke félhomályára néznek.

Csicserin telefonált.

– Minden rosszabbra fordul, mintsem gondolhattuk. A németek újabb követeléseket kívánnak a pótjegyzőkönyvbe belevenni. Beszélni akarok magával, de este előtt aligha lesz rá mód.

Valóban, a második telefonhívása úgy éjféltájban futott be. Pjotr azonnal elindult a népbiztoshoz.

A titkársági szobában csend fogadta. A szekreter halványan csillogó, hullámos redőnye szorosan lezárva, a szoba üres, Csicserin az éjszakai ügyeletet gyakran maga látta el. A dolgozószobája nyitott ablakából sápadt fénysáv hullott a padlóra.

– Maga az, Pjotr Dorofejevics? – hallatszott Csicserin hangja.

Pjotr pillantása átfogta a tágas helyiséget, a bolyhos szőnyeg vöröses fényét, a polírozott bútorok csillogását, az ablaküvegen tükröződő asztali lámpát, és tekintete Csicse-

rin arcán pihent meg: nem halványbarna volt, hanem kékes-viaszsárga, mint mindig az ilyen kései órában.

— Elolvastam ezt a régi monográfiát Salzburgról. — Georgij Vasziljevics arra a kis kék könyvre mutatott, amit reggel a Rumjancev-könyvtárból jövet szorongatott a kezében. — A szerzetesrendek ismerete nélkül nem érthetjük meg a város történetét.

„Szerzetesrendek" — mondta, és Pjotr egyszeriben maga előtt látta a hatalmas salzburgi dóm csúcsíves ablakait, a templom hűvös homályát, az istenanya képét, és a képet borító üveglapon a déli verőfény derűsen tomboló csillogásával keveredve a téren átsuhanó autók csillogását és mozgását. A régi és az új találkozott váratlanul a székesegyház ködös homályában.

— A salzburgi ferencesek vállalkozóbb szelleműek és világiasabbak a rómaiaknál — jegyezte meg Pjotr. — Rómától távolabb több a világosság, sőt a világias harciasság is.

Csicserin elmosolyodott:

— Igen, ott a hit inkább az öklökre támaszkodik.

— A németek erejükön felül verekedők — mondta kitérően Pjotr, és hirtelen ráeszmélt, hogy ezzel éppen ahhoz a fontos témához közeledett, amiről beszélni akarnak. — Mindaz, ami itt van — fejével a nagy mahagóni könyvszekrény felé intett, amelyben Csicserin a germán kérdésre vonatkozó könyveket gyűjtötte össze, mert mint germanista, sokat foglalkozott ezzel a kérdéssel —, ugyanegyről tanúskodik; a németek minden tévedése a saját erejük túlbecsüléséből s az ellenfél erejének lebecsüléséből ered.

— Azt akarja mondani, hogy a saját erőink megítélésében nem jutottunk előbbre a német császárnál? Azok, akik július hatodikán támadtak bennünket... — Nem fejezte be a mondatot, de Pjotr gondolatban kiegészítette: „ugyanezt gondolták".

Csicserin felállt, és a szoba távoli, homályos sarkában

álló fogashoz lépett: ott lógott az a plüssgalléros átmeneti kabát és a kalap, amelyet azon a borús londoni estén viselt, amikor Litvinov és Pjotr kihozták a börtönből.

— Nem, ők másra gondolnak — mondta, miközben levette a zakóját, és felakasztotta. — Nem könnyű egy álláspont mellett kitartani, és elutasítással válaszolni a követelésekre, támadni, háborúba lépni, összecsapni. Elképzeli, milyen következményekkel járna ez az álláspont a számunkra? — Mellényben tért vissza az asztalhoz.

— Úgy gondolja, ha összecsapunk, a szövetségesek megkötik a fegyverszünetet? — kérdezte Pjotr.

— Az sem lehetetlen — felelte Csicserin — Hiszen tudja, hogyan van ez az életben . . . nem kell feltétlenül a legerősebbnek lenni ahhoz, hogy győzzünk, olykor a leg . . . óvatosabbnak kell lenni.

— De Vlagyimir Iljics úgy vélekedik, hogy várni kell? — tudakolta Pjotr.

— Hogy Vlagyimir Iljics hogy vélekedik, azt majd ő személyesen mondja meg — hét perc múlva várom a telefonhívását.

Még el sem telt a hét perc, megszólalt a telefon, élesen, és, Pjotr úgy érezte, követelően csengett. Belogyed látta, hogy Csicserin szemöldöke kisimul.

— Igen, Vlagyimir Iljics. Nem, miért . . A berlini táviratok mind rohamos fokozódásról szólnak . . nem értettem Fokozódásról, azt mondtam, természetesen a forradalmi hangulat fokozódásáról. A császár? . . . Ki tamogatja? Mégcsak nem is a hadsereg, hanem a magas rangú tisztek! — Egy pillanatra elhallgatott, arca több mint kemény, fenyegetően diadalmas kifejezést öltött. — Nem, itt van mellettem. Tüstént megkérdezzük. — Belogyedre fordította tekintetét. — Vlagyimir Iljics aziránt érdeklődik, mit súg magának a német ügyek ismerete.

Pjotr elgondolkozott. Vajon Leninnek csakugyan annyi-

ra fontos az ő véleménye, vagy más célból tudakozódik? Eddig is nemegyszer meggyőződött már róla, hogy Lenin diplomata, habár ezt nemigen akarja elismerni. Tehát milyen céllal teszi ezt? Némelykor az ilyen jóleső rokonszenvnyilvánítás valami nagyobb dolgot előz meg: mintha meg akarná mutatni az embernek, hogy mennyire becsüli.

— Vlagyimir Iljics, megkérem Belogyedet, hogy közvetlenül mondja el önnek a véleményét — mondta Csicserin némi kihívással —, átadom a kagylót.

— Üdvözlöm, Vlagyimir Iljics!...

De nem jött felelet. Belogyed csak annyit hallott, hogy a telefon membránja zúgni kezdett, s egy hang, tompa és elmosódó hang, egyáltalán nem hasonló Leninéhez, azt mondta: „Negyed font... Negyed!" Semmi mást nem hallott ezen a „negyed font"-on kívül, mégis úgy érezte, hogy bánatos hidegség tör fel egészen a torkáig; Leninnek ebben az éjféli órában sincs fontosabb dolga, mint hogy ezt a negyed fontot megszerezze.

— Üdvözlöm, Belogyed elvtárs! — hallotta hirtelen ismét Lenin hangját közvetlen közelből, és csaknem hátrafordult. — Nem gondolja, hogy a németek véleménye megoszlik az irántunk való magatartásukat illetően, hallatlanul megoszlik? Ért engem? Mirbach halálát nem bosszulták meg... Ért engem, Belogyed elvtárs?

— Vlagyimir Iljics, ön a diverzióról beszél? Lehetséges, azt mondja? — kérdezte Pjotr.

— Úgy hiszem — felelte Lenin.

— Akkor mit tegyünk, Vlagyimir Iljics? — kívánkozott ki Pjotrból a kérdés.

— Azt majd Csicserin elvtárs mindjárt elmondja magának.

Lenin letette a kagylót.

Pjotr Csicserinre pillantott. A népbiztos, nem kevésbé izgatottan, sebesen járkált a szobában.

— Megértette, miről van szó? — kérdezte Georgij Vasziljevics a szoba túlsó sarkában megállva; harcias, elszánt arckifejezése nyilvánvalóan már a mondanivalójával függött össze.

— Homályosan sejtem — felelte Pjotr.

— Speciális küldetéssel Németországba utazik.

— Berlinbe? — Pjotr csak ennyit tudott kinyögni. Szó, ami szó, ezt a perspektívát nem sejthette még homályosan sem, úgy látszik, Berlinben az események csakugyan váratlanul biztató fordulatot vettek, és napirendre került... az aktív diplomácia.

Aktív diplomácia? Az ördögbe is, miféle diplomácia lehet itt, amikor arról van szó, hogy forradalom készül Németországban? A fél Berlin sztrájkol, éjszakánként a vonatok kisiklanak, a lövedékek nem robbannak fel, csak esetlenül lehuppannak a Rajna-parti friss földbe, és úgy hevernek ott a horpadásokban és gödrökben, mint az egyéves malacok a mirgorodi pocsolyákban. Miféle diplomáciáról, sőt aktív diplomáciáról lehet itt szó, amikor forradalom van?

— Szóval a bolygó hollandi él, Georgij Vasziljevics?

Csicserin úgy nézett Pjotrra, mintha azt mondaná: „Azt hittem, megérted ezt az egyszerű igazságot..."

— Eljön majd az idő, amikor az angol, a német vagy a török osztályra helyezzük, Pjotr Dorofejevics, és az az osztály... horgony. — Nevetett, és elfordította a tekintetét. — De ma forradalom van, és olyan diplomatákra van szükségünk, akiket nem nyomaszt a bizalmunk, s a feladat nehéz volta nem riaszt vissza... Egyszóval, maga tanácsos, és ha úgy akarja, diplomáciai futár. Ne keresse ezt a tisztséget a külügyi ranglistán, a forradalom találta fel.

Pjotr megfigyelte, hogy Csicserin már több ízben is hangoztatta ezt a gondolatot, egyszer például akkor, amikor Repnyinnel beszélgettek. Bizonyára azt tartja, hogy a tettrekészség a forradalmi idő jele, és a Külügyi Népbiztosság-

nak olyan diplomaták kellenek, akiknek érett tapasztaltsága bátor kitartással párosul.

Most az újságos asztalka mellett ülnek a szoba sarkában, és Csicserin egy kis faliszekrény felé nyújtja kezét.

— Bocsásson meg, de iszonyúan megéheztem. Nem eszik egy darabka fekete kenyeret sajttal? Bevallom, ez a bárszekrény jobb napokat látott, mint ahogy azt is elismerem, hogy még most is gazdagabban felszereltnek kellene lennie egy diplomata tulajdonában, de... Most jut eszembe, volt itt egy üveg rajnai óbor, egy újságíró barátom hozta Rigából. Ne ejtse tévedésbe, hogy nem márkázott. — Az üveg, amit a kis szekrényből kivett, valóban nem viselte a szokásos címkét, amellett fekete volt és nem éppen biztató külsejű. — Azt mondta, rengeteg ideig pihent a földben, és agyagrögök száradtak rá az üveg falára, drága agyag ez, azzá válik, mihelyt óbor üvegére tapad. Énhozzám már szép tisztán került az üveg, de ez mit sem változtat a bor minőségén, mindjárt meggyőződhetik róla. — Csicserin egy talpas poharat tolt Pjotr elé, töltött, majd magának is löttyintett egy keveset; nemigen kedvelte a bort, és tizennyolcnak ezen az augusztusi éjjelén egy darabka fekete kenyér juhsajttal összehasonlíthatatlanul többet jelentett neki, mint egy pohár bor, ha mégolyan rendkívüli is. — No, hogy ízlik?... Ugye, kitűnő zamata van?... — kérdezte, és tudva, hogy közhelyet mond, hozzátette: — Egy korty jó bor és ráadásul ilyen pompás szendviccsel, mint ez itt, a diplomáciának sem ellenjavallt.

— Csakugyan diplomáciai küldetés — jegyezte meg aztán. — Tudomásunkra jutott, hogy diverzió készül ellenünk. Az ürügy: Mirbach. Pontosabban az, hogy a Szovjetek nem büntették meg Mirbach gyilkosait. A cél a kapcsolatok megszakítása. A junkerek vezetik a kampányt. Hatalmas erő. De még hatékonyabb erő az, amelyik szemben áll vele. (Az események fejlődnek, és az egyik fél ereje fogy, a má-

siké gyarapodik. A miénk gyarapodik — ez a jó.) El kell utaznia Berlinbe, és közölni Németországgal az álláspontunkat. Íme, a programunk, ahogy mi látjuk: politika, gazdaság, kultúra . . . Érti, ugye, szabad beszélgetés, nem, nemcsak a sajtóval, hanem a hallgatósággal is, találkozások befolyásos emberekkel.

Felálltak. Pjotr látta, ahogy Csicserin elhelyezte a poharakat a szekrényben. A gondosság, amellyel ezt cselekedte, olyan emberre vallott, aki jól kitapasztalta a keserves agglegénysorsot.

102

Pjotr több mint egy hete nem látta Jelenát. Lelka felépülése után Jelena elment. Elment, és nem jött többet. Miért is jött volna? Csak azért maradt akkor náluk, hogy visszaadja az életet Lelkának. Ezt megtette, és elment. Nem volt ott más dolga.

Valahol a Megváltó Krisztus-templom közelében Pjotr egy vasutas öregembertől egy csokor gladioluszt vásárolt, és az Osztozsenka felé vette az útját. Akkor jutott csak eszébe, hogy Repnyin és a felesége a napokban hazaérkezett, és hogy összetalálkozhatnak Bármilyen más alkalomkor örült volna a találkozásnak, de ma? Megpróbálja, amit a múltkor: az ablakon zörget. Sötétedik már, így könnyen megteheti.

Messziről látta már, hogy az ablakok tárva-nyitva vannak. A jobb oldali legszélsőhöz ment, és lábujjhegyre ágaskodott. Csend volt odabent. Kedve lett volna bedobni a virágot az ablakon, és aztán elszaladni, mint ahogy fiatal legénykék szokták tenni az első virágcsokrukkal.

Szólította Jelenát . . .

— Valahova messzire menjünk — mondta, amikor a lány

megjelent világos selyemruhácskában, kis piros hárászkabáttal a karján.

„Messzire", mondta, és a Verébhegy erdős kiszögelléseit látta maga előtt, a lejtőn épült kis templomot, a lágyan csillogó vizet, a hirtelen kitárulkozó tisztásokat a parton és a merengő-bölcs öreg tölgyek sűrű lombjait.

Felkapaszkodtak a Moszkva folyó magas partjára, kimentek az útra, és jóval a sorompó mögött egy vizenyős, ingoványos, nagy ligetbe értek, majd egy ugyanolyan ingoványos erdőbe, ahol a nyír- és rezgő nyárfák tövében kemény, éles szálú fű zöldellt, és ki nem száradó vizű kis tavak csillogtak, most lilás-rózsaszínűen, mint az alkonyi égbolt. Itt mindenütt hűvösség volt, a nyirkos erdőkön át az ősz vonult be Moszkvába. A fák között friss gyanta- és alkonyillat áradt.

— Üljünk le... ide — szólt Jelena, egy vén nyírfatörzsre mutatva, amely közvetlenül az erdőszélen hevert.

A mező felől percről percre érezhetőbben fújt a szél. Egész úton, amíg ezt a dombot és ezt a nyírfát keresték, Lelkáról beszéltek. Pjotr úgy látta, hogy húga a fekete had csábításának engedett, és hagyta, hogy becsapják. Nem hibáztatta a húgát, de szavaiból fájdalom és bosszúság érződött. Jelena ellenben részvétet érzett Lelka iránt, sajnálta és mentegette őt, s az egész históriát úgy fogta fel, mint ami vele is megtörténhetik.

— De ha ugyanez a szemközti házban lakó lánnyal történt volna, ugyanígy a segítségére jött volna? — kérdezte Pjotr.

Jelena nem vette le szemét a dombról, amely felett könnyű füstcsík szállt — valahol a domb mögötti sínen vonat haladt el.

— Igen...

— És éjjel-nappal mellette maradt volna?

— Mellette!...

Nyugodt hangon adott válaszai ingerelték Pjotrt. „Alakoskodik?" — gondolta akaratlanul. Szerette volna azt hinni, hogy Jelena nem pusztán emberszeretetből maradt, hanem mert az ő otthona, az ő családja, az ő húga volt veszélyben... végeredményben ő maga!

A lány rátekintett, és Pjotr ezen az estén most először látta a szemét, ezt a bátor és nyílt tekintetű, becsületes szemet, amelyet a felhősen merengő kifejezés szokatlanul nagynak és bánatosnak mutatott — és azt gondolta: „Hát persze, hogy ott maradt volna! Nem Lelkáról van itt szó, bárkivel történnék is valami baj, Jelena segítene! Hogy is képzelhettem másként?" Ezekben a hónapokban azért gondolt rá annyiszor és olyan kitartóan, azért kereste a találkozást, és azért van most itt ebben a nyirkos városszéli erdőben, mert Jelena olyan, amilyen.

— Az embernek meg kell értenie, hogy nem madár — szólt, le nem véve kutató szemét a lány arcáról. — Nem teheti, hogy csak egyszerűen meglibbenti a szárnyát és elrepül. — Egyre Jelenát figyelte, igyekezett megállapítani, hogy mennyire érti meg a szavait. — Az embert köti a tudat, az adott szava, még ha nem is visel az ujján jegygyűrűt. — A lány ujján csillogó arany karikára nézett.

Megfogta Jelena kezét, és megpróbálta lehúzni a gyűrűt. Sikerült. A fény felé tartotta: „A szeretet mindennél bátrabb" — olvasta hangosan, és elrestellte magát.

— Az édesanyja fogalmazta?

— Nem, én.

— A jelmondata? Mit jelent?

— Az életet — felelte a lány. — A hűséget... — tette hozzá eltűnődve.

Lassan Pjotrra vetette pillantását, nehezen szakadva el a távolban szürkéllő dombsortól, amit addig nézett; ebben a pillantásban most kevés bátorság volt, Pjotr érezte ezt.

— Ha egyenesen megyünk, az állomásra jutunk — mondta Pjotr, s a lélegzete elakadt.

Jelena felállt, és nem volt ideje elhúzódni, válla Pjotr karjához ért. Biztosan ő is megértette, hogy ez milyen veszélyes, mert elhátrált tőle, de Pjotr, két tenyere közé fogva a vállát, ott marasztotta. Ha védekezni próbál, erős könyökét a mellének feszítve, elvesztette volna a fejét. De Jelena most olyan védtelenül félénk volt, annyira a hatalmában, hogy éppen ez a félénksége változott át erővé és állította meg Pjotrt.

— Bámulatos — mondta Pjotr, igyekezve a lány nem hosszú, de gyors lépéseihez igazodni —, Lelka azzal a makrancos és dühös természetével hogy elismerte magát.

Jelena felkacagott, nem titkolta, hogy jólesnek neki ezek a szavak.

— Úgy beszél, mintha előttem lett volna valaki, akit nem ismert el?

Pjotr szinte hátrahőkölt.

— Ő mondta magának?

— Nem, a maga szavaiból éreztem ki.

— Akarja, hogy megerősítsem?

— Nem, miért?

— Akkor helyes, volt ilyen valaki.

Jelena most lassított.

— Jaj, az istenért... ahogy Patroklosz mondja: én önmagam akarok lenni!

— Patroklosz? Megígérte, hogy megmagyarázza... miért Patroklosz?

— Az igazat megvallva, magam sem tudom. — Jelena elgondolkozott. — Vagy talán mégis? Patroklosz... ez annyira jellemző rá! Patroklosz Akhilleusz hűséges barátja... hűséges, félelmet nem ismerő...

Éjfélre értek csak az Osztozsenkára. Jelenának nyomban ajtót nyitottak. Amikor világos ruhája beleolvadt a sötétbe,

s az ajtó óvatosan becsukódott, Pjotr a legközelebbi ablakra pillantott, és csaknem hátratántorodott: Repnyin állt az ablakban.

103

Tizennyolc őszén még meleg volt, amikor lehullott a hó. Még nem is vöröslöttek a lombok, amelyeket ellepett. Aztán megváltozott a szél, az ég ismét kék lett, kibújt a nap, melegen sütött, s a földes utakon por kavargott. Tréfálkozva emlegették a havat: tél a nyárban! Csak a lombok nem értették a tréfát: nem tett jót nekik a hó. Nem öltöztek őszi színbe, csak összezsugorodtak és lehullottak — a földön sárgultak meg a levelek. Napfény és lombjukat vesztett fák — valóban rendkívüli volt ez az ősz, tizennyolc ősze.

A korai hóban, fehér buckák között hirtelen feltűnt az orosz tél rideg arculata. A fekete követségi ládákból előkerültek a szőrmebundák és a prémkucsmák, amelyeket sűrű dérként lepett a naftalin. Vologdában, a Dvorjanszkáján kialudtak a fények, Oszanovo elnéptelenedett — a diplomáciai Vologda nyugalomba vonult. Északnak, Pityerbe, majd Murmanszkba — tört egyenes vonalon, mintha ezt a vonalat nem is az orosz észak mocsarain keresztül, hanem lilásfehér Whatman-papíron húzták volna — robogott a vologdai diplomaták vonata. Csak Murmanszkig elérjenek! Murmanszk, Oroszország kapuja, tárva-nyitva van. Még egy kurta pillanat, és a diplomaták kilépnek ezen a kapun, s élvezettel becsapják maguk mögött.

A cókmókkal telt fekete követségi ládákkal, a gyékénybe csavart szőnyegekkel, a sok láda ezüsttel és porcelánnal, a bálákkal, zsákokkal, kosarakkal és batyukkal együtt elindult északra az egész sokszínű és soknyelvű társaság; a követségek tagjai és a cselédség, beleértve a szakácsokat, irodai

alkalmazottakat, papokat, rejtjelezőket, kapusokat, gondnokokat és természetesen az orosz nyelvmestereket is.

A nagykövetnek személyi nyelvi gyámja van. Orosz nyelvre madame Knoring oktatja. Madame Knoring nem becsüli túl a nagykövet adottságait, és azt vallja, hogy vasakarattal kell eredményhez segíteni. Sebaj, hogy a hölgy már túl van a hetvenen, és hogy Szofja Fjodorovát tartja a női báj példaképének, a férfi szépségideált pedig III. Sándorban látja. Fontos a vasakarat, és hogy a tiszteletre méltó tanítványa remegjen előtte. A nagykövetségen tudják, hogy a nagykövet senkitől sem fél úgy, mint madame Knoringtól. Amikor az elszánt pedagógusnő reggelente megjelenik a nagykövetség épületében, és elfoglalja helyét a nagykövet lakásának ajtaja előtt, a tekintélyes diplomata úgy futkos ide-oda a szobáiban, mint az egér, ha macskaszagot érez; meg kellene lépni a madame elől, de nem lehet, a lakásnak csak egy lépcsője van. Ez az ember, akinek ajtaja előtt gyárosok, pénzemberek, földbirtokos-mágnások állnak sorban, aki nem mindig megy el a miniszter fogadására, mondván, hogy inkább az jöjjön el hozzá, ez az ember, aki az uralkodóval és a patriarchával érzi egyenrangúnak magát, halálosan retteg madame Knoring piros ceruzajától, és amikor visszakapja a füzetét, a ceruzával telefirkálva, sietve elrejti páncélszekrényének hármas ajtaja mögé, ahogyan a legtitkosabb iratokat is csak ritkán rejti el.

Madame Knoringnak van egy álma Ha ezt megvalósítja, akkor talán elmondhatja magáról, hogy nem hiába élt. Lényegében, ha nem is az életét, de az utóbbi éveit ennek szentelte a tiszteletre méltó pedagógusnő. Látni akarja tisztes tanítványát, amint beszédet mond. Természetesen oroszul. Két vakmerő kísérlet már történt. Az első: „Két nagy nép történelmi sorsközössége" De ez meghaladta a nagykövet erejét, cserbenhagyta az emlékezete, és a beszéd még az amerikai Északnak a délieken aratott győzelme előtt el-

akadt. Következett a második kísérlet: „Gazdasági érdekközösség". A nagykövet ereje kimerült, mielőtt odáig jutott volna, hogy az Oroszországba importálandó amerikai aratógépekről szóljon, amelyeket egy egész ménes húz a földeken. De a hiú hölgy akarata nem ismert határt. Amikor a nagykövet már kapitulálni akart, ő folytatta a támadást: „Két nagy nép katonai érdekközössége". Nem, a racionális madame Knoring tanítványának ki kell vágnia a rezet! Még ha latin betűkkel írja is az orosz szavakat, de el fogja mondani a beszédet!

Most reggel van, a követek vonata, amely már este befutott Murmanszkba, még a mellékvagányon áll, de az éber pedagógusnő már helyet foglalt a nagykövet fülkéje előtt álló fekete ládán, mint azelőtt Petrográdban a Furstadszkáján, és később Vologdában a Dvorianszkáján Madame Knoring éberségét semmi sem játszhatja ki.

De úgy látszik, csoda történt, talán fiziológiai, vagy talán pedagógiai csoda; a nagykövet megszolalt oroszul! Az éjszaka már régen elfüggönyözte a kocsi ablakait világos északi leplével, madame Knoringot már régen kerülgeti az álom, és a jeles hölgy békésen bóbiskol fekete ládáján, a nagykövet azonban éber és erőtől duzzadó. Maga mellé ültetett mindenkit, aki hallgatni képes: a fordító-titkárt, a nagykövetségi protokollfőnököt, a holdembert, és természetesen a katonai attasét. Lám, vannak még csodák: a nagykövet oroszul beszél!

— Azt beszélik, azért vagyunk Murmanszkban, mert ide nemcsak bejönni könnyű, de innen kimenni is! Nem igaz!

Igen, beszédében, amelyben az orosz szavak latin betűkkel vannak írva, a nagykövet a régi rendszer előnyeiről akarja meggyőzni a lázongó Oroszországot. Már a szövetségesek fegyverének orosz földön aratott győzelméről is beszélhet! Az *Attentiv* brit cirkáló közvetlen közelről szétlőtte Mudjug-sziget parti ütegeit, és megnyitotta a csapa-

toknak az utat Arhangelszk felé. Murmanszktól Arhangelszkig, Arhangelszktől Vologdáig, Vologdától Moszkvába! Mekkora haderő kell Moszkva bevételéhez? Százezer ember több mint elegendő. Keletről pedig jönnek a cschek — a csehekről sem szabad megfeledkezni! Igaz, hogy a Vologda felé vezető úton az első harcok igen hevesek voltak, de a türelem és a kitartás mindenen győzedelmeskedik; irány Moszkva!

Tizennyolc ősze volt.

Repnyinék úgy határoztak, hogy Nyikolaj Alekszejevics két napra elutazik Pityerbe, mert még maradtak ott elintézetlen ügyeik. A vonat félig üres volt, és egyórás késéssel indult. Az ősziesen esős homályba és ködbe burkolózott Moszkva mögötte maradt. Lassan elmaradoztak a Moszkva környéki nyaralóhelyek esőtől feketült, széles, tutajforma deszkaperonjai. Mintha Moszkva vonzereje késleltetné a vonatot, majd ha kijutott ebből a mágneses térből, akkor gyorsítani fog!

Az alattomos, egyre növekvő nyugtalanság, amelytől nincs menekvés, Repnyint is hatalmába kerítette, mint a dagadó ár, amely a zsilipekig hatol, és atszakítja őket... Pityerbe való elutazása előtt Repnyin Csicserinnel beszélt — Georgij Vasziljevics nem titkolta, hogy a júliusi robbanás után a hangulat nem csillapodott le. Hová sodorja Oroszországot nehéz sorsa, milyen lejtőkre?

Valahol Klimen túl Repnyin akaratlanul kihallgatott egy beszélgetést, amely az ablak alatt folyt. Alighanem egy petrográdi ember beszélt — az északi főváros lakóinak beszédében van valami szinte ünnepies tagoltság —, a hangja még akkor is hallatszott, amikor suttogóra fogta.

Három mondat elég volt ahhoz, hogy Repnyin megértse: arról az eseményről van szó, amely a Troickij-hídnál tör-

tént, a Szaltikov-palotában, ahol még mindig az angol nagykövetség tanyázott. Ez a história még a tizennyolcas petrográdi krónika számára is rendkívüli volt, amely pedig igazán nem szűkölködött eseményekben. A cseka értesítést kapott, hogy a palotában holmi angol ügynökök konferenciáznak. A palotát körülzárták. Amikor egy csapat csekista behatolt az épületbe, látták, hogy az tele van füsttel: az udvaron iratokat égettek. A csekisták óvatosan áthaladtak az előcsarnokon, és megindultak a lépcsőn, azon a bizonyoson, amelyen annak idején Buchanan fogadta a vendégeit. Feltűntek a nevezetes tükrök a bejárattal szemben — itt nem volt olyan sűrű a füst. A három első lépcsőfokon ezúttal sem volt könnyű feljutni: a tükör-rendszer működésbe lépett, és lövések dördültek. Később kiderült, hogy a lépcsőn, ahol Buchanan hagyományos helye volt, Cromie, a katonai attasé állt, pisztollyal a kezében.

Az angol leterítette az elöl haladó csekistát. A következő pillanatban ő is átlőtt fejjel esett össze.

Repnyin hallgatta az ismeretlen ember elbeszélését, és eszébe jutott tizennyolc egy januári estéje: a takarékos angolok asztalait megrohamozó petrográdi arisztokraták tarka serege, a beszélgetés sir George Buchanannal az új orosz diplomácia útjairól, és sir George keze, amint teljesen élettelenül pihent az asztalon.

Kiment a folyosóra. Az ismeretlen (javakorabeli férfi, tiszti köpenyben, amelyről lefejtették a váll-lapokat) folytatta elbeszélését.

— A nagykövetség falai már senkit sem tartóztatnak fel, ha a tűz átcsapott rajtuk! — mondta. — A frontvonal a nagykövet lakosztályán keresztül húzódott, s a maximok az első tanácsos szobájába lőnek! Mit mosolyog olyan gúnyosan? — fordult Repnyinhez.

— Ahogy a szavaiból kiveszem, nem annyira a szobákba, mint a szobákból lőttek — jegyezte meg Repnyin.

Az ember zavarba jött.

— Mikor hogy!

A folyosó végében kinyílt egy fülke ajtaja, és Kokorev lépett ki rajta. Szokatlan öltözéket viselt: zakót, oldalt gombos orosz inget és csizmába tűrt nadrágot.

— Nyikolaj Alekszejevics, mi csak nem kerülhetjük el egymást! — szólt, gyorsan közeledve. — Még Moszkvában, a vonat indulása előtt úgy rémlett, mintha a maga hangját hallottam volna.

Valóban csodálatos, de nemcsak abban az értelemben, ahogy Kokorev gondolta Más itt a csodalatos mintha az imént hallott beszélgetés vonzotta volna ide Kokorevet.

— Jöjjön be hozzám, Vaszilij Vasziljevics (az időt nem lehet lefőzni — Repnyin már így tudja szólítani), magam vagyok a fülkében Meddig marad Pityerben?

— Vagy három napig.. Dzerzsinszkij ott van.

— Az események áthelyeződtek? — kérdezte Repnyin.

— Nem, miért? Lockhart eposza a végkifejlődéshez ért, Lockhart: a Hlebnij utca Moszkvában.

— Még mindig ez a címe? — kérdezte Repnyin.

— Nem — felelte Kokorev — Attól az éjszakától fogva — magyarázta. — Ismerje el, nem hitte volna, hogy Lockhart ilyen messzire megy!

Repnyin kényelmesen elhelyezkedett, hátát a vagon falának támasztotta.

— Én ezt most is csak bizonyos fenntartással fogadom el.

Kokorev nem rejthette el mosolyát, mintha azt mondaná: „Bizonyos korban az ember nem egykönnyen hagy fel téveszméivel".

— Tudja, mi történt?

Mire céloz Kokorev? A Hlebnij utcai eseményekre? Arra a históriára, amely „Lockhart letartóztatása" címen terjedt el Moszkvában? Vajon erre céloz?

— Tudni akarom, mi történt — felelte Repnyin azzal a nyers őszinteséggel, amit nála ritkán lehetett tapasztalni.

— Van két órája, Nyikolaj Alekszejevics?

— Egy egész éjszakám.

— Aligha lesz szükség ekkora áldozatra — felelte Kokorev mosolyogva. Szórakozottan mosolygott, mert már arra gondolt, amit Repnyinnek el akart mondani. — Meg kell vallanom, Nyikolaj Alekszejevics, hogy nekem is voltak kételyeim, nem is csekélyek. Amint tudja, szeptember elsejére virradó éjszaka történt. Amikor a sötétben feltűnt ez az ötemeletes épület a Hlebnij utcában — nagyon lapos, elszűkített, divatosságra törő —, megvallom, azt gondoltam: miért ütött tanyát Lockhart egy sokemeletes házban, és nem egy palotában, ahogy az ő köreihez tartozók laknak? Mivel magyarázható ez: tapasztalatlanságával, avagy azzal a vágyával, hogy magafajta szomszédai legyenek? Vagy mindennek a fiatalsága, a piperkőcsége az oka — a kényelmet nem luxusnak, hanem szükségletnek tekinti Nekem is tetszenek ezek a század elején épült új házak. Pityerben sok ilyen van a Kamennoosztrovszkijon. Ezekben a házakban van valami az idő haladásából. Nem, nemcsak a lift, a gőzfűtés, a villanyvilágítás, de maga a ház stílusa is, az üveg és a kő nagy bősége, a magas mennyezetek, a tágasság... Ez a csirkefogó Baszkalov takarékos ember volt, tulajdonos és vállalkozó egy személyben: a földszintet építi, s a pincét máris bérbe adta, az első emeletnél tart — kiadta a földszintet, és így tovább egészen az égig, csak elég vastag legyen az alap, hogy kibírja! Emeletenként adta ki, de a bérlőket egyenként szedte össze: nyugdíjas tábornokokat, ügyvédeket, magas rangú hivatalnokokat, neves külföldieket. Nem tudom, hogy Lockhart alkonzul korában is itt lakott-e. A háznak csak egy kapuja van, ez megkönnyítette a feladatunkat. A hajdani komfort észrevehetően csökkent ebben az új házban — tizennyolcban vagyunk! A lift nem működik, a

lépcsőházban kikapcsolták a villanyt, csak az öngyújtóink fénye ugrál a rücskös oktaédereken, amelyekkel a pihenőknél az ablakokat beüvegezték. Az öngyújtóinkat lóbálva, így mentünk fel a negyedik emeletre. Amíg felfelé kapaszkodtam, folyton az járt az eszemben: vajon hogy fogad minket Lockhart? Képzelje el ezt az érzést, tisztán lélektanilag: hosszú hónapokon át figyelni valakit, éjjel-nappal gondolni rá, úgy ismerni, ahogy talán csak kevesen ismerik, aztán ilyen szokatlan körülmények közt kerülni szemtől szembe, amilyenben én találkozom vele ezen az éjszakán. Kopogtatás az ajtón, a titkárnő álmos hangja, keskeny előszoba, mint egy középkori város sikátora, és, akárcsak egy ilyen városban, utcai lámpás burája a fejünk felett lámpaernyő helyett. Aztán a beszélgetés Lockharttal, aki olyan fürgén kelt fel az ágyból, mintha már estétől várt volna, mi pedig elkéstünk, és csak éjfél után jöttünk. Ma is látom: egy kis díványon ül. A két füle kissé eláll (lapátfülűnek nevezzük az ilyet), vastag ajka szorosan zárt, de nehezen lélegzik, úgy látszik, nagyon meghűlt. Az olajos krém, amellyel a haját bekente, fojtogató szagot áraszt... Természetesen nagyon gondosan átkutattunk mindent Nem egyszerű legénylakás ez, nem, talán inkább lakással egybekapcsolt iroda, titkárral és szolgákkal, akik szintén ott laknak, vezérkar, ahol mind a hat szoba, még a szalon és a háló is, nem annyira lakásra, mint inkább munkára alkalmas; a teli és üres palackok tömege, amelyeket nincs hová eldugni, a hasonlóan nagy cigaretta- és szivarkészlettel egyetemben arról tanúskodik, hogy itt főleg éjszaka dolgoznak, ahol az íróasztalfiókok pénzzel vannak teletömve, nagy kötegekben cári és szovjet bankjegyekkel, ahol pisztoly és töltény hever a lakás gazdájának keze ügyében... Parancsnoki pont ez, szabadtábor, ahová telefonhívásra is lehetett menni, vagy, ami még biztosabb, az ablakba kitett fényjelre. A ház úgy magaslik ott, mint egy szikla, a negyedik emeleti ablakokat

messziről látni, szükség esetén még a Povarszkájáról is szemlélheti az ember, bármilyen időben. Az utolsó kép, amit a házkutatás befejezése után láttam: az ablakokon beszüremlő hajnali fény, a fázósan összehúzódó Lockhart sárga arca, és a nagy halom pénz az ebédlőasztalon, ennyi pénzt csak bankban lehet látni. Mellesleg, később nemegyszer visszatértem gondolatban ehhez a halom pénzhez — amint a későbbi események megmutatták, Lockhart adott munkát ennek a pénznek.

Kokorev elhallgatott; látta, hogy figyelemmel hallgatják, és megengedheti magának ezt a kis szabadosságot. Szótlanul kinézett az ablakon. A vonat nagy, sötét és fátlan mezőn át robogott, csak valahol messze jobbra látszott egy kis ködfelhő, biztosan tó volt ott.

— Bocsánat, de az elbeszélése... nem annyira ténybeli bizonyíték, mint inkább emocionális — jegyezte meg óvatosan Repnyin. Nagyon szerette volna megmondani Kokorevnek, hogy nem ad hitelt annak, amit elmondott, de nem merte nyíltan megtenni, félt, hogy akaratlanul is megriasztja őt. — Ismerje el, hogy akármilyen érdekes is az emocionális bizonyíték, ebben az esetben nem kielégítő...

— Még csak kinyújtottam a kezem, hogy a csomót kibogozzam, majd mindjárt meglátja, hogy csinálom — nevetett Kokorev; Repnyin megjegyzése nem érte váratlanul. — Azt mondtam, hogy még két héttel ez után az éjszaka után is egyre magam előtt láttam Lockhart kialvatlan arcát és a rengeteg pénzt az asztalon. Röviden: egy zsák ilyen bankjegyet átadott egy embernek, aki, Lockhart úgy hitte, a Kreml megkaparintására fogja fordítani... Remélem, Nyikolaj Alekszejevics, hogy ezt a bizonyítékot már nem lehet pusztán emocionálisnak nevezni, ebben van egy kis konkrét mag is.

— Szóval, a Lockhart—Robins-ügynek már a finaléját is megvizsgálhatjuk? — kérdezte Repnyin. Úgy tekintette ezt

a történetet, mint a tizennyolcas év diplomáciai krónikájába kívánkozó érdekességet, és tudni kívánta a kimenetelét.

— Ha már Robinsnál tartunk, hát az ellene indított sajtókampány forrpontra jutott, és úgy hírlik, a szenátus különbírósága fog ítélkezni felette . . .

Repnyin hallgatott, és komoran nézett Kokorevre, aki kelletlenül az ablak felé fordította pillantását. A vonat már elhagyta a mezőt, s a tavacska a kis fehér ködfelhővel mögöttük maradt. Most erdő futott el mellettük, és előtte egy régi út. Hány kerékabroncs nyomódhatott bele, hány patkó taposta? Az út a vonat mellett futott, meg sem előzte, el sem maradt tőle.

Kokorev elfordult az ablaktól.

— Évek múltán Lockhart talán megír egy vastag könyvet, amelyben a tizennyolcas év krónikáját, ahogy ő látja, teletűzdeli a saját nagyszerűségét hirdető jegyzetekkel. És ezekben a jegyzetekben óvatosan, kicsit gúnyosan nyilatkozva az időről és saját magáról, érzékelteti az olvasóval, hogy ő milyen előrelátó és bátor volt.

Repnyin mosolygott:

— Úgy érti, hogy nem volt bátor?

— Dehogy — tiltakozott nyomban Kokorev. — Lockhart minden bizonnyal bátor volt és veszélyes, amennyire csak az olyan ember lehet, akinek tetteit kalandvágy irányítja. De ha azokról a vitéz tettekről beszélünk, amelyeket ő tulajdonít magának, akkor az igazság kedvéért meg kell mondani, hogy eltúlozza őket; az én véleményem szerint nemritkán szakszerűtlenül cselekedett.

Ismét az ablak felé fordult; az út mellettük futott, egy pagonyon keresztül, sekély vízmosásokat szelt át, megkerült egy kis mocsarat, és dombokra kapaszkodott, de egy lépéssel sem távolodott el.

— Bocsánat, milyen mértékben kompromittálja Lockhart

esete a diplomáciát, főként az angolt? — kérdezte Repnyin. — Mindig is így volt: hírszerzés ide, hírszerzés oda, a diplomácia az diplomácia. Az angol diplomáciának hagyományokon alapuló, rendíthetetlen elvei vannak — a maga lábán jár, nincs szüksége mankóra. — Elhallgatott, és igyekezett összeszedni a gondolatait, hogy minél szabatosabban fejezze ki magát. — Sir George Buchanan mennyiben felelős Bruce Lockhartért? Igen, mennyiben, amikor mindenki tudja, hogy Buchanan bizonyos fokú ellenzése jeléül utazott el Oroszországból. — Még sok mindent szeretett volna mondani, de türtőztette magát, mindig meg tudott állni, amikor az érzelmek túlságosan hatalmukba kerítették.

— Nézem ezt az utat, és azt gondolom: örök — szólt Kokorev, még mindig kinézve, mintha a beszélgetésükben felmerült igazság az út agyagrögeiben, kátyúiban és hepehupáin heverne. — Nem ugyanezen az úton utazott-e Ragyiscsev? Emlékszik: „Rettegj, keményszívű földbirtokos, minden egyes parasztod homlokán ítéletedet látom"? Emlékszik?

Hát ezért nézett olyan hosszasan a mellettük haladó útra. Nézte, és az út Ragyiscsevhez vitte vissza, a ragyiscsevi gyűlölettel pedig egész Oroszországot el lehet árasztani — századokon át gyűlt. Nem őt, Repnyint látja-e Kokorev a keményszívű földbirtokosban? Nyikolaj Alekszejevicsnek első találkozásuk jutott eszébe (az első benyomás mindig a legbiztosabb!), amikor azon a sötét éjszakán otthonából a Szmolnijba robogtak. Emlékszik, Kokorev a Téli-palotáról beszélt meg a Péter–Pál-erődről, és úgy hatott, mintha akkor jött volna a csatából, s még mindig kivont kardját tartaná a feje felett. Határozottan van benne valami megszállottság — a sápadt arcában, a kicsit kancsal, csillogó szemében, az ősz hajában —, a fanatikusok korán őszülnek!

— A hatalom gyakorlása megszédíti az embert. Ez is Ragyiscsev mondása — vetette oda haragosan.

Kokorev elnevette magát, hirtelen megértette Repnyin sértődöttségét.

— Csakhogy Ragyiscsev ezt egy törvényszéki ülnökről mondta, aki néhány száz hozzá hasonló parancsolójának vélte magát!

— De még mást is mondott: az ülnök egyáltalában nem kiváltságos rendből származik — jegyezte meg Repnyin, mosollyal válaszolva Kokorev nevetésére, ezzel kívánta jelezni, hogy érti a tréfát.

Kokorev megnyikorogtatta a csizmáját; távozni készült.

— Azt hihetnénk, hogy Ragyiscsev ádáz heve az ülnökök ellen irányul, hogy Ljubanyban, Szpasszkaja Polesztyben, Visnyij Volocsokban, Mednijben és Peskiben csupa ilyen van.

„Szpasszkaja Poleszty" és „Visnyij Volocsok" — mondta Kokorev, és Repnyinnek hideg futott végig a hátán. Gyűlölet él benne ama világ iránt, és nincs hová elrejtenie! Nem tudni, szándékosan mondta ezt, vagy csak úgy kicsúszott a száján, de Repnyin megnémult tőle.

— Ne áltassuk magunkat, Nyikolaj Alekszejevics — szólalt meg békülékenyen Kokorev, mintha sajnálná, hogy a beszélgetésük hirtelen kiélesedett. — Az a diplomácia, amelyik a múlt században alakult ki, már nincs. Lockhart diplomata-e? Talán igen, de azok közül való, akik a huszadik században kerültek a diplomáciába. Ne áltassuk magunkat.

Elment, Repnyin pedig hiába próbált elaludni. Talán senki sem jár olyan közel az igazsághoz, mint a katona, aki tudja, hogy mitől döglik a légy. Semmi sem fejleszti ki annyira az ember igazságérzetét, mint a halál, amikor közel van hozzá. Kokorev valahol rátapintott a probléma magjára, nagyjából kitapogatta, és Repnyinre bízta, hogy a legbelsejéig hatoljon.

Az angol diplomata alkalmazkodó és kiegyensúlyozott. Helyzete szerencsés középút a számítás és a mérsékelt fan-

tázia között. Ő kitartó és gondos. A kicsinyes dicsekvés távol áll tőle. Nemes lelkű, de sohasem játssza a nemeslelkűséget. Engedékeny, bátor és igazságos. Ki oltotta bele Repnyinbe mindezt? Nem az angol könyvek-e, amelyek a diplomácia dicső tetteiről szólnak? Csak az a bökkenő, hogy mindezt mintha speciálisan azért írták volna, hogy ettől ne lehessen ráismerni Lockhartra. Ez a Lockhart... lehet-e azt mondani rá, hogy nemes lelkű, de sohasem játssza a nemeslelkűséget? Hogy engedékeny, bátor és igazságos? S végül hogy távol áll tőle a kicsinyes dicsekvés? Nem, a diplomáciának új története kezdődött, és a diplomáciának, mint az értelem és a méltóság tudományának tankönyveit át kell írni.

De vajon a forradalom kegyetlen ekevasán múlik-e a dolog? Emberemlékezet óta a nagykövetség békés hármas fogatában a nagykövet volt a középló, és két szélről mellette a két hűséges munkatársa: a kereskedelmi és a kulturális tanácsos. Mindenki a maga helyén, és törvényesen, nemeslelkűen, méltósággal végezték a feladatukat. Az orosz diplomáciai szolgálat természetesen másféle tanácsosokat is ismert, de ezeket szégyellték, mint ahogy a gazdag házban a szegény rokont szégyellik, de meg senki nem is tartotta őket diplomatáknak. Valami jóvátehetetlen dolog történt a világban, ha a kereskedelmi tanácsos gúny céltáblája lett (nagy ég, miféle kereskedelem lehetséges, amikor trónok omlanak össze, és a világ térképét összeszabdalták?!), a kulturális tanácsosról pedig egyszerűen megfeledkeztek, mintha sohasem lett volna.

Még mindig a nagykövet a középló, de a két hatalmas lógós társa hevederen tartja, mint egy beteg lovat, amely már képtelen a maga lábán megállni: jobbra a nagykövettől a hírszerzés embere, balról pedig (igenis, balról, nem jobbról!) a vezérkaré. Értsd, ahogy akarod. Voltaképpen ilyen körülmények között mi szükség a nagykövetre, és fel-

tétlenül diplomatának kell-e lennie? Az új rendszerben nagykövet lehet az olyan ember, aki legmerészebb álmaiban bennszülött uralkodónak, amerikai duhoborc-szekta fejének, vagy egy maffia vezérének képzelte magát, csak éppen nagykövetnek nem, és az lett. A diplomácia gépezetté válik, és a nagykövet mindössze egy piciny csavar, az a fontos, hogy legyen, nem kell különösebben erősnek lennie, a gép úgyis működik.

Másként áll a dolog a hírszerzéstől vagy a vezérkartól odarendelt tanácsossal... Igen, korunk bölcsessége ezekben van, ezekben a rendszerint ezüstös halántékú és rózsás arcú emberekben, az ő kasztszellemükben, patriarkális jellegükben, a civilek iránti nyílt megvetésükben, történelmi ismereteikben — történelmi, nem pedig filozófiai képzettségükben.

Reggel, amikor a vonat befutott Petrográdba, Repnyin Kokorevvel együtt szállt ki a peronra. Úgy látszott, Kokorev sem aludt: járása csendes volt, az arca szürkés-sárga, mint a fakó pityeri kövek.

— Emlékszik a kopjáról folytatott beszélgetésünkre? — kérdezte Kokorev.

Repnyin természetesen emlékezett rá, de vajon Kokorev most milyen értelmet tulajdonít a kopjákról mondott szavaknak? Nem arról beszél-e, hogy Urickijt és Volodarszkijt megölték, és Lenin súlyosan megsebesült?...

— Lehetetlen elhárítani a csapást, ha nem veszünk fegyvert a kezünkbe, Nyikolaj Alekszejevics.

Lám, Kokorev is az utolsó kört futja: mindazt, amit Jelenának nem mondhatott el, Repnyinnek mondja.

Az állomás előtti téren elbúcsúztak egymástól.

— Holnapután vissza Moszkvába? — kérdezte Repnyin.

— Lehetséges, hogy holnapután, de nem Moszkvába, Nyikolaj Alekszejevics.

— Vologdába? — mosolygott Repnyin.

Kokorev hallgatott egy sort.

— Nem... Arhangelszkbe. — Lekapta bőr sapkáját. — Tiszteltetem... Jelena Nyikolajevnát.

No lám, hová igyekszik Kokorev! Észak nyugtalan homályába, Arhangelszkbe, a kordonon túlra, amely egy idő óta tűzvonallá lett! „Tiszteltetem... Jelena Nyikolajevnát." Nem ebben a mondatban gyökerezik-e az iránta érzett barátsága, amely minden kitörése ellenére szilárd, a barátsága és talán a bizalma?

Repnyin lelépett a járdáról, hogy utána nézzen a távolodó alakjának, de már nem látszott.

104

Csicserin közölte Repnyinnel, hogy Lenin hívatja őket. Repnyin meglepődött: csak harmadnapja látták Lenint első ízben az utcán. Keze még fel volt kötve, bizonytalanul járt, mosolygó arcát a nap felé fordítva. Ha ilyen állapotban látni kívánja őt, Repnyint, akkor halaszthatatlan ügyről van szó. Nyikolaj Alekszejevics megbeszélte Csicserinnel, hogy együtt mennek a Kremlbe, de Georgij Vasziljevicset már reggel hívatták, és egész nap nem tért vissza a népbiztosságra. Igen, minden arra vallott, hogy valami rendkívüli dolog történik.

Csicserin nem volt a Népbiztosok Tanácsában, mint ahogy Lenin sem volt ott. A titkára jött, és közölte, hogy Lenin ma este otthon szeretne maradni, és arra kéri Repnyint, fáradjon oda, Csicserin már ott van.

Egy bő barchentblúzos lány vezette Repnyint a hosszú folyosón, egy katona mellett, aki egy támlátlan széken ült, hatalmas puskával a kezében, egy könyvekkel teli szekrény mellett, egy bőrkabátos ember mellett, aki elmélázva szívta a pipáját, egy cvikkeres nő mellett, aki mozdulatla-

nul görnyedt egy nyitott füzet fölé, egészen a távoli ajtóig, ahol Lenin lakása volt.

— Bocsánat — szólt a lány az ajtónál, mielőtt beengedte Repnyint —, Belogyed elvtárs mikor jön?

— Igazán nem tudom — felelte Repnyin, és azt gondolta: „Nem hittem volna, hogy ma látom."

Azt várta, hogy homállyal telt, tágas termekbe jut, préselt bőrrel kárpitozott és magas diófa-burkolatú falak közé, és egy kis szobát pillantott meg, benne viaszosvászon terítős asztalt, különböző színű edényekkel megterítve, s a nyitott ajtón túl egy másik szobát, szemmel láthatóan hálót, pléddel letakart ággyal.

— Te vagy az, Nyikolaj? — Csicserin halk lépése hallatszott, és a következő pillanatban Georgij Vasziljevics megjelent az ajtóban. — Nem emlékszel — kérdezte, és Repnyin a kezében érezte hajlékony, puha kezét —, nem emlékszel, hogy a British Museum kölcsönzött-e ki könyveket?

— Igen, igen, kölcsönzött-e? — hallatszott a szomszéd szobából Vlagyimir Iljics hangja. Lenin lassan felemelkedett a karosszékből, jobb kezével a karfára támaszkodva — balja fel volt kötve. — Nem emlékszem rá, hogy onnan vittem volna haza könyveket. — Meghajolt Repnyin felé, és ugyanúgy, a karfára támaszkodva, lassan visszaült a karosszékbe.

— Én egy évig dolgoztam a múzeum könyvtárában, és bizonyára éltem volna ezzel a lehetőséggel, ha ... — Repnyin elharapta a szót, nyilvánvalóan a vitázók egyikének sem akart igazat adni a másikkal szemben. — Ha lett volna rá mód — fejezte be.

— Ugye, megmondtam! — ujjongott Lenin, örült, hogy nem hagyta cserben az emlékezete. — Nem, nem, Georgij Vasziljevics, nagyon jól emlékszem, hogy nem kölcsönöztek ki!

Úgy mondta ezt, mintha nagyobb jelentőséggel bírna szá-

mára a vita egyszerű lezárásánál. Mindenbe teljes hévvel vetette bele magát.

— Jól emlékszem, egy Bismarck-kötetet tanulmányoztam ott, ami éppen akkor jelent meg, az első oldaltól az utolsóig átrágtam — mondta Vlagyimir Iljics, és tekintetével a mellette levő karosszékre mutatva, hellyel kínálta Repnyint. — És valahányszor bementem a könyvtárba — folytatta —, mindig visszatértem ahhoz az oldalhoz, amelyet előző nap fejeztem be. Mellesleg, Bismarcknak kitűnő megállapítása van az alkotó és a dogmatikus diplomáciáról.

„Helyben vagyunk! Miután az egész földet megkerültük — gondolta Repnyin. — Folytatódik a vita az alkotó és a dogmatikus diplomáciáról. — Hátranézett. — Mindjárt itt lesz Belogyed, és én is bekapcsolódok a vitába." — Máris meghallotta az egyenletes lépéseket, amelyektől a szoba megremegett: természetesen Belogyed érkezett.

— Kis híja, hogy nem szidtuk, egy perc múlva már szidtuk volna — jegyezte meg Vlagyimir Iljics, kezet nyújtva neki. — Ugye?

— Igen, és egyúttal engem is. — Repnyinnek most erőfeszítésébe került Pjotr szemébe nézni; rajta volt a sor, hogy kezet fogjon vele.

— A diplomácia és a forradalom soha sem éltek törvényes házasságban — mondta hirtelen Lenin.

— Ahol forradalom van, ott ugyan mi dolga a diplomáciának? — kérdezte lassan Repnyin. Úgy érezte, hogy Vlagyimir Iljics megjegyzése neki szól.

— Nem, ellenkezőleg, csakhogy soha sem jártak kéz a kézben — felelte Lenin.

— Nem jártak, pedig úgy kellene járniuk! — szólt élénken Csicserin, és a könyvespolchoz lépett: nem adta fel a reményt, hogy visszatérnek a British Museumról folytatott vitához, és ő felülkerekedik.

— Igen, természetesen — szólt elgondolkozva Lenin, be-

szélgetőtársai felé fordulva, és egészséges kezével óvatosan arrább tette felkötött karját: kiadós beszélgetésre készült, és minél kényelmesebben akart elhelyezkedni. — Nem, arról szó sincs, hogy a diplomácia a forradalom segítségére jött. — Most már egyenest Repnyinre nézett: elsősorban őneki szánta a mondanivalóját. — Berlini képviseletünk aktív, de aktivitása egyoldalú. Amíg beteg voltam, átolvastam a berlini nagykövetünk táviratait, és az a benyomásom ... Röviden: diplomatáink tágabb körben is forgolódhatnának.

— Úgy véli, Vlagyimir Iljics — szólt közbe türelmetlenül Pjotr —, hogy félvállról vesszük a kapcsolatot a proletár Weddinggel?

Lenin elmosolyodott.

— Csak vele kell beszélni? — Kis szünetet tartott, mérlegelte, hogyan válaszoljon minél pontosabban Pjotr kérdésére. — Úgy látom, hátat fordítottunk az arisztokratikus Berlinnek.

— Hiszen ez természetes, Vlagyimir Iljics — mondta Belogyed.

— Nyilvánvaló, természetes, mint minden, amit az érzelmeink határoznak meg, nem igaz?

Repnyin figyelte, ahogy Vlagyimir Iljics a beteg karját helyezgeti: még nem mondott el mindent.

— De az is lehet, hogy a berlini arisztokraták nem lépnek be a vörös-zászlós házba. — Belogyed kezdte megérteni Lenin gondolatát, ám azért tovább ellenkezett.

— Akkor talán el kell menni hozzájuk — mondta Lenin.

— Attól, hogy én elmegyek hozzájuk, nem változnak meg a dolgok — mosolygott Belogyed.

Ezúttal hosszúra nyúlt a szünet. Itt van a beszélgetés nyitja.

— Igen, éppen erről van szó — mondta Lenin. — Berlinben feszült a helyzet. Ez a Wilsonnak adott válasz az új

alkotmányról igen sokatmondó. Három héten belül minden eldől, és mi nem lehetünk továbbra is tájékozatlanok.

Repnyin megértette: Lenin az ő berlini utazásáról beszél, amely immár halaszthatatlanná vált. Lehetséges, hogy amikor ez a gondolat megszületett, Belogyednek is részt kellett volna vennie a berlini misszióban (Weddingről is szó esett). Most megváltozott a helyzet. Örül ennek? Lehetséges. De talán Belogyed is örül?

Felpillantott, és tekintete ismét találkozott Pjotr makacsul komor, kutató pillantásával. És megint úgy érezte, hogy Belogyed nem Berlinre gondol, hanem a Repnyin-családdal való kapcsolatára, és megint végtelenül sajnálta Jelenát.

— Ha jól értem — szólt Repnyin —, gyakorlati kérdést kell megoldanunk.

— Igen, gyakorlati kérdést — helyeselt Lenin, beteg kezét eltartva magától: valahányszor megfeledkezett róla, a fájdalom emlékeztette rá. — A maga berlini utazásáról beszélek. — Belogyedre pillantott. — Magát, Pjotr Dorofejevics, másfelé irányítjuk. — Ismét Repnyinre nézett. — Berlinbe megy — szólt határozottan.

105

Repnyin elgondolkozott: amitől tartott, bekövetkezett. Berlin ijesztette a titokzatosságával. Leninnek igaza volt, amikor azt mondta, hogy Berlinben fenyegető események közeledtét érzi. Milyen meglepetést tartogat még a világnak a zordon teuton vitézség? Mi tagadás, úgy fordulhatnak a dolgok, hogy ő, Repnyin, esetleg senkit se képvisel. De hogyan mondja meg ezt most? Meg aztán a Belogyed komor tekintete, amely követel és figyelmeztet is egyben. Különben, mit törődik a tekintetével, nem tartozik felelősséggel neki!

— Őszintén szólva, nem szeretnék Berlinbe utazni — mondta.

— Bocsánat, miért? — kérdezte Lenin.

— Nem hinném, hogy Berlinben az oroszok közt most éppen rám lenne szükség... — Repnyin elharapta a szót. — Őszinte leszek: ez a megbízás olyan bizalmat kíván, amit én nem élvezek és nem élvezhetek — mondta, és érezte, hogy izgalom feszíti a mellét. Így még nem beszélt ebben a körben.

Az volt a benyomása, hogy ezzel a válaszával Lenint is nehéz helyzetbe hozta.

— Ha megbízzák ezzel a küldetéssel, akkor nyilván megvan a bizalom, amiről beszél — felelte Vlagyimir Iljics.

— Én diplomata vagyok, és szeretek önáltatás nélkül nézni a jövőbe: minden bizalom... viszonylagos — felelte Repnyin. — Megeshetik, hogy nem érintkezhetek Moszkvával, és sziget leszek egy háborgó tenger közepén.

— Kitűnő — mondta Lenin. — Úgy fog cselekedni, ahogy... a kötelességérzete parancsolja.

„Nem, ma nem kerülöm el a vitát Belogyeddel — gondolta Repnyin. — Minden afelé halad."

— Nem titkolom — jegyezte meg Pjotrra pillantva —, hogy a magam módján értelmezem azt a bizalmat, amelyet a diplomatának élveznie kell, és az ezzel kapcsolatos felelősséget.

— Éspedig? — kérdezte Lenin.

— Azt tartom, a diplomata ne kerüljön olyan helyzetbe, hogy sziget legyen a nyílt tengerben.

— De ha mégis ilyen helyzetbe került?

— Tegyen meg mindent, hogy ne legyen az. — Repnyin Leninre nézett; Vlagyimir Iljics valamin töprengett. — Nem titkolom, heves vitám volt Pjotr Dorofejeviccsel.

Lenin elnevette magát, majd vigyázva felkelt, és meg-

indult a szobában. Mintha jókedvével együtt az egészségét is visszanyerte volna.

— Valóban érdekelni kezd a dolog. — Körülnézett, és mosolya beragyogta az arcát. — Mit mondott Pjotr Dorofejevics?

Belogyed összeborzolta fekete haját.

— Azt mondtam: irigylem a tizenhetedik századbeli diplomatákat. Mérföldkövek választották el őket a fővárostól, és hónapokig tartó nehéz utazás.

— És mi következik ebből?

— Gyakorlatilag a diplomata meg volt fosztva annak lehetőségétől, hogy eljárását egy harmadik személy álláspontjával egyeztesse össze.

— A harmadik személy ... a kormány? — kérdezte Lenin vidáman, és tovább járkált a szobában.

— Lehet, hogy az — felelte rendületlen nyugalommal Pjotr.

— Nagyon érdekes — jegyezte meg Lenin.

— Ha így van, akkor a diplomatának, aki nem sziget, fel kell rá készülnie, hogy bármelyik pillanatban azzá lehet. Fel kell készülnie, hogy nem küldözhet táviratokat, diplomáciai futárt, nem kérhet tanácsot a kollégájától, és nem hívhatja tanúul őt. Ez esetben ő maga, a saját tudása és tapasztalata lesz a külügyminisztériuma, saját magának küldi a táviratokat és felel rájuk, felel rájuk és értük is. Előfordulhat például olyan rendkívüli eset, hogy a nagykövetséget felgyújtják ...

— No ez csakugyan rendkívüli eset — mosolygott Lenin.

— De nem lehetetlen — felelte Pjotr. — Már lángokban áll az épület. Meg kell menteni az embereket és az iratokat ... Nagy tömeg tolong a palota körül, szirénák üvöltenek, követelik, hogy eresszék oda a tűzoltókat, oltani. De mi már tudjuk, hogy ez az oltás mit jelent. Hiszen azért gyújtották fel a palotát, hogy a tüzet az utca népe olthassa

el! A nagykövetségen régen kikapcsoltak minden hírközlési eszközt, Moszkvát elérni nemigen lehet. Most próbáljunk egy pillanatra belebújni a nagykövet bőrébe! Szigeten van?... Szigeten ám, de még milyenen!... Mit tegyen?... Üljön, és várja a táviratot Moszkvából, vagy a maga eszére és bátorságára hagyatkozva cselekedjen? Mit kell tennie?

— Előfordulhat ilyesmi, természetesen — szólt Repnyin nyugodtan. Vagy nem ragadt rá Pjotr izgatottsága, vagy ügyesen leplezte. — De az egyedi esetekből sohasem vezetnek le szabályt, Pjotr Dorofejevics.

— Ami az élet, az sosem egyedi, Nyikolaj Alekszejevics! — heveskedett Pjotr. — Bizalom — ez kell a diplomatának! Ezt a jogot rendelettel kellene neki biztosítani. A diplomata szabadon cselekedhessék, csak ez esetben lehet hazájának hasznára olyan mértékben, ahogy az esze, a tapasztalata, a képességei engedik... — Elhallgatott, és Leninre nézett, aki lassan közeledett a szoba távoli falához. A beállott csendre Vlagyimir Iljics hátrafordult, és a pillantásuk találkozott.

— No, a rendeletet illetően... ez túlzás — mondta Lenin, és hirtelen Repnyinre pillantott. — Szeretném, ha már októberben Berlinben lenne. Egyébként ezek már részletek, ugye, Georgij Vasziljevics?

— Igen, természetesen — felelte Csicserin; ez a vita Repnyin és Belogyed közt elgondolkoztatta.

Pjotr azt kérdezte magától: mit jelenthet Leninnek ez az utóbbi megjegyzése? Helyesli-e az ő álláspontját vagy elveti? Szerette volna azt hinni, hogy ebben a vitában Lenin neki ad igazat. Meg akarta győzni magát erről, nagyon akarta. Ha Lenin megjegyzése, ez az óvatos mondat, nem is adott tápot rá, de az élete, gondolta Pjotr, az élettapasztalata, a cél, amelyet követ, mindez elegendő tápot ad. Pjotr ismerte Lenin egy levelét, amelyet, ha jól emlékszik, a né-

metországi nagykövetnek írt. Ez a levél félreérthetetlenül figyelmezteti, hogy a Külügyi Népbiztosság tudta és hozzájárulása nélkül a nagykövetek nem tehetnek döntő lépéseket. De vajon ez a figyelmeztetés ellenkezik-e azzal, amiről ő most beszélt?

— Azt hihetem — mondta Lenin —, ezt az egész vitát azért rendezték, hogy... hogy is nevezik ezt a diplomáciában? — fordult Csicserinhez.

— Hamis nyomra vezetni, Vlagyimir Iljics — mosolygott Csicserin nyájasan.

— Ez az — kapott a szón Lenin. — Maga belevont minket a vitába, hogy elhárítsa magától a csapást — folytatta, Belogyedhez fordulva. — De mi felfogtuk a csapást, és visszavágtunk! Tessék: itt van! — Egy pillanatra elhallgatott, hogy összeszedje a gondolatait. — Válaszul Lockhart letartóztatására az angol kormány... súgja meg nekem ezt a maguk diplomáciai formuláját — fordult Csicserinhez.

— Akadályokat támaszt! — felelte jókedvűen a kérdezett.

— Igen: akadályokat támaszt a képviseletünk tevékenységével szemben — folytatta Lenin komolyan. — Ennek következtében az angol fővárosból érkezett hírözön megakadt. Igen, megakadt. Gátat emeltek, a meder kiszáradt, egyre jobban szomjazunk. Egy szóval, Londonba kell utaznia, mint valamikor, felrobbantani a gátat. És még egyet: segítenie kell... a Papának — így nevezte Lenin Litvinovot. — a részleteket beszélje meg Csicserinnel.

Ez teljesen váratlanul érte Pjotrt. London! Mintha valaki könnyedén és türelmetlenül mellbe lökte volna. Mi tagadás, kíméletes, sőt örvendetes csapás volt. Nem, nemcsak azért, mert Londonba megy, nemcsak azért, mert gátat kell felrobbantania, következésképpen párviadalt vívni, ami nagy boldogság volt és marad a számára, hanem azért is, mert ez az utazás azzal kecsegteti, hogy megint találkozik Kirával! Hirtelen elszorult a szíve: legkésőbb két hét múlva

meglátja Kirát, a szemébe néz — a szeme nem hazudik, csak az nem hazudik soha.

— Az idő sürget, még két napot sem adhatunk a készülődésre — mondta Lenin, és Pjotr azt gondolta: „Megkérdezhetné, hogy hajlandó vagyok-e Angliába utazni, de ez bizonyára képmutatás lenne: egészen nyilvánvaló, hogy nem utasíthatom vissza, nem szabad, nincs jogom hozzá. Ki nem érti, hogy ezt lehetetlen meg nem tennem?"

— Holnap indulok.

Este közölte Jelenával, hogy elutazik.

Sokáig bolyongtak a Nyeszkucsnij-kert közeli és távoli fasoraiban, majd Pjotr elhívta a lányt az otthonába, kezébe adta a *Nyeva* kilencszázkettes évfolyamát, amit előző nap vásárolt a Kitajgorodi-falnál, az ócskapiacon, aztán régi szokása szerint felgyűrte az inge ujját, maga elé kötötte anyja kötényét, és kiment a konyhába. Jelena hallotta, amint odakint a késekkel működött — e zörejek kedvvel és jósággal telt, vidám ritmusba olvadtak. Majd ínycsiklandozó sistergés hallatszott a konyhából, és jobbnál jobb illatok jöttek. Valóban csoda volt ez, azoknak a csodáknak egyike, amiket csak ő tudott véghezvinni. Egy halom nagy darabokra vágott sült krumpli, ropogósra pirított kenyérkockák, egy kis csomó zöldhagyma, ami, Jelena jól tudta, egész éven át nem hiányzott Belogyedék házánál, tejes tea. És Pjotr ott ült mellette, büszkén, sugárzón és boldogan, hogy ezzel az egyszerű kis lakomával megörvendeztetheti.

Egy órával később pedig ott álltak a kertben egy fiatal, de terebélyes almafa alatt, amely csodálatosképpen ebben a késő őszi időben is megőrizte lombját, egy kis aggodalommal nézegettek a ház felé, ahol egymás után kivilágosodtak az ablakok (úgy látszik, hazajött az anya), és Pjotr a londoni útjáról beszélt, és közben azt várta, hogy Jelena

most mindjárt Kira felől érdeklődik, okvetlenül megkérdezi. De Jelenának eszébe sem jutott megkérdezni.

— Egy kérdés gyötör engem. — Jelena a homlokához emelte kezét, és gyűrűje halványan megcsillant. — Mindig meg akarom kérdezni: maga ... így, amilyen ... meg tudna fosztani egy embert az életétől?

— Nem értem ... mire céloz?

Jelena nem vette el a kezét a homlokáról; világosabb lett, és a gyűrűje fényesebben csillogott.

— Fontos tudnom, hogy meg tudná-e tenni?

Pjotr hirtelen visszaemlékezett arra a beszélgetésre, amit Kokorevvel a front felé robogó vonaton folytatott. „Ezt a kérdést akkor feltette Kokorevnek, feltette, és megsemmisítette őt vele. Most rajtam a sor?"

— Igen, természetesen.

— Olyan készséggel mondta ezt, mintha már megtette volna?

Pjotr elkomorodott.

— Megtettem! — tört ki hirtelen belőle a szó. — Megfosztottam, ahogy maga mondja, az életétől ... egy embert!

Jelena elvette kezét a homlokáról, és félelem nélkül, szomorúan nézett rá.

— Jó, hogy ezt megtudtam magáról.

— Meg sem kérdezte, hogy miféle ember volt — mondta Pjotr.

— Ez nem fontos. Elég annyi, hogy ember volt.

Arra gondolt: miért nem mondja most Pjotrnak mindazt, amit akkor Kokorevnek mondott? Mért habozik? Most kevesebb a bátorsága, vagy a becsületes őszinteség hiányzik belőle? Miért van az, hogy Pjotrnak is nem mondja ugyanazt?

Repnyin, amikor Lenintől távozott, nem sietett elhagyni a Kremlt. Amint feltekintett, hirtelen megpillantotta az arzenál falai tövében sorakozó ágyúcsöveket: az imént esett, s a csövek feketén csillogtak. Akkor látta először ezeket a csöveket, amikor sok évvel ezelőtt a nagyapjával jött a Kremlbe. És úgy érezte, hogy ez a mai nap gyötrően, lélegzetelállítóan, mellbevágón hasonlít arra a régi-régi, gyermekkori napjára, amikor a nagyapjával a Kreml friss füvén járt, belépett az Arhangelszki-székesegyház homályába, felnézett az Ivan Velikijre, amely mintha kissé megdőlt volna, leomlással fenyegetve, és mégis megingathatatlannak látszott. S attól, hogy ez a két nap, a mai és az a távoli, váratlanul így egybevágott a tudatában, olyasmi jutott az eszébe, amire sose kívánna emlékezni. „Az értelem páncélingként fedje a bátorságot..." A Kreml kövei hideget árasztanak: a rövid moszkvai nyár folyamán a nap nem tud a belsejükig hatolni. Íme, belevetette magát az események forgatagába, s az áradat elkapta és sodorja magával. „Isten őrizz, hogy kurta legyen! Hová visz ez az ár?"

Amikor hazaért, a ház már sötétségbe merült, csak Ilja ablaka volt világos. Pímen nem alszik, a krónikát körmöli, neki is most van a munka dandárja. Ajtaja félig nyitva, mintha hívogatná. Fehér lap az asztalon, Ilja kerekbetűs, lendületes írásával félig teleírva, de Ilja nincs ott — úgy látszik, kiment a verandára friss esti levegőt szívni, elnézni a csillagos égboltot. Az írása csakugyan kerekbetűs és lendületes, nehéz a pillantásnak elszakadni tőle. „Kérlelhetetlen logikájú év ez — tüzes esztendő. A szövetségesek áttörték a németek vonalát, két hónap alatt minden eldől. Nem akarok jós lenni, de úgy látszik, az leszek: egy cél van, amely lecsillapíthatja a szenvedélyeket, egybeforraszthatja a volt ellenségeket: a kelet elleni hadjárat... Nem akarok

jós lenni, de az leszek ... A gyűlölet összeforraszt ..." Igen, valóban erőfeszítésbe kerül a pillantást elfordítani ezekről a kerekbetűs sorokról. Rágurulnak az emberre ... Repnyin sarkon fordult, és kifelé indult a szobából: Ilja ott állt az ajtóban.

— Elolvastad?

— El!

— Nem akarok jós lenni! — nevetett Ilja.

— Nem is leszel — szólt Repnyin.

— Leszek! — Ilja szinte felkiáltott, harciasan derűs kedvében volt. — Nem én vagyok a jós, hanem a történelem!

— Előjogot élvez veled szemben?

— Ha úgy tetszik, előjogot. Kiegyensúlyozottabb nálam: ma részleges sikere van, holnap meg Berlin! ... Nem volt még a világon ilyen hullám!

— Berlin nem Moszkva — mondta Repnyin.

— Ne áltasd magad, Moszkvára is rákerül a sor.

Repnyinnek csak most jutott eszébe, hogy nem szólt bátyjának az elutazásáról. Nem bánta. „Még nem ért meg rá az idő — gondolta. — Ha megérik, megmondom".

Nyikolaj Alekszejevics bement a szobájába, kitapogatta a dívány szélét, leült. Nem kívánt lámpát gyújtani. Soha még Ilja nem volt ilyen határozott, ilyen jókedvűen hetyke, mint most. Úgy látszik, még a fiával kapcsolatos balsikerei sem csüggeszthetik el. Reményeinek ege nem olyan borús, a felhők eloszlottak. „Berlinig maguk mennek, onnan tovább a németekkel együtt!" — ez az értelme a feljegyzésének. Így is mondta: „Nem volt még a világon ilyen hullám ..." Repnyin nem vitathatta el a bátyjától a logikát: lehetséges, hogy minden úgy fordul, ahogy ő mondja. „Nem volt még a világon ilyen hullám ..." Szóval ő most ezzel a hullámmal megy szembe ... Ismét eszébe jutottak nagyapja szavai a páncélingről: „Isten őrizz, hogy kurta legyen!"

Éjjel megmondta Nasztyenykának, hogy elutazik. Az iz-

galom, amit az utazás gondolata ébresztett, most, hogy a feleségével beszélt róla, egyszerre lecsillapodott. Csak a Pjotrral vívott párviadal érzése és a Jelenáért való aggodalom maradt. „Van benne valami nyílt szívélyesség és zárkózottság, a szívélyességében zárkózott..." — mondta Pjotrról. Az utcára néző ablak nyitva volt. Ősziesen hűvös szellő suhant be a szobába, hűs tenyerével megérintette a vállát, nyakát és a mellét legyezgette. Nasztyenyka szótlanul feküdt mellette, megadónak és különös módon örvendezőnek látszott.

— Szólj már... legalább egy szót — mondta Repnyin. — Mi van veled?

Az asszony felkacagott, kacagásában jókedv, huncutság és titkos gondolat csengett.

Repnyin megszokta, hogy olykor így reagál, meglepően, a logikával ellenkező módon. De mégis, mi oka lehet az örömre, és még inkább a huncutságra, amikor ő Berlinbe utazik?

— Tudom — jegyezte meg Nyikolaj Alekszejevics. — Történt veled valami.

Az asszony két tenyere közé fogta a kezét, ajkához emelte. Repnyin érezte, hogy az ajka forró, forró és nedves. Majd a vállára vonta a kezét — most törékenyebbnek tűnt ez a váll, mint máskor. Majd a nyakára vándoroltatta kezét az asszony, és onnan a hasára. Tenyerét rátéve, odaszorította — és Repnyin valami szokatlant tapintott...

— Érzed... ez Vologda — mondta az asszony, és nem mozdult.

— Vologda? — Repnyin egy pillanatra megnémult, igyekezett e nagyon rejtelmes szavak értelmébe hatolni, de csak egy pillanatig, aztán mindent megértett. — Vologda! — És eszébe jutott az a reggel, amikor az asszony kicsit átfázva jött meg a folyóról, kezén-karján a folyó hűsével, és

egyszerre megmelegedett és feléledt, olyan kedves volt. — Vologda!

És hirtelen elképzelte, hogy ebben a forró homályban, amely olyan szorosan burkolja a földet, és amelyet semmiféle léghuzat el nem oszlat, új élet kopogtat, tör a fény felé és erősödik.

— Vologda. Vologda... — mondta, csókolgatva az asszonyt, és közben arra gondolt, hogy úgy viselkedik, ahogy sohasem viselkedett, hogy valahol, feléje haladtában teljesen szétmorzsolt mindent, ami valaha jellemezte, ami a lénye és a természete volt.

Nasztyenyka keze megérintette az arcát:

— Hallod?

Az éjszakában, nem, nem az utcán, hanem a házban, talán éppen ezen a falon túl, gramofon szólt, halkan, nehogy a nagy ház álmát megzavarja.

— Csak nem Jelena? — Nasztyenyka felült az ágyban. — Jelena... egyedül? — Felélénkült. — Megnézem!

Gyorsan felöltözött, és kilibbent a szobából. Repnyin hirtelen meghallotta a kacagást, ezúttal leplezetlenül ujjongó volt —, és megint csak ugyanazt a táncdalt. Ritkán táncoltak éjszaka ebben a házban. Repnyin teljesen felöltözött, mintha készülne valahová (sohasem hagyta el a szobáját hiányos öltözetben), és az ebédlőbe ment. A szalon ajtaja csakugyan félig nyitva volt, a stukkós mennyezeten, mulatságosan megtörve, egy táncospár árnyéka siklott. Repnyin az ajtóhoz lépett, és csaknem hátratántorodott. Jelena az ablaknál ült, Nasztyenyka pedig, kipirult arccal, felhevülten, vidám, tüzes valcert járt Pjotrral. Szó ami szó, Repnyin erre volt a legkevésbé elkészülve. Csak állt a sötétben, s a gramofon sóhajtozó hangját hallgatta. „Semmi sem történt — nyugtatta magát. — Egyáltalán semmi sem történt, mindez a jellemében van, csakis Jelena jellemében, és ideje hozzászoknod... ideje..."

Anasztaszija Szergejevna levelet kapott Kristianiából. Korrekt, sőt szívélyes hangú levél volt. Gilles arra kérte, hogy találkozzon a Szent Katalin-templom plébánosával. Nasztyenyka nem akart titkot csinálni ebből a találkozásból, sőt úgy gondolta, illendőbb lesz, ha a beszélgetés az otthonában folyik le. Megmondta Repnyinnek, hogy otthon akar Rudkeviccsel találkozni, még ha a plébános nem egyedül jön is. Repnyin megkérdezte, kívánja-e, hogy ő is otthon legyen. Nasztyenyka nem tudta, mit feleljen. Repnyin úgy érezte, hogy inkább magában szeretne lenni.

Amikor, Nasztyenyka elképzelése szerint, még jó tizenöt perc volt hátra a találkozásig, három bérkocsit pillantott meg az ablaka alatt, és egy egész sereg papot és civilt, akik, mint egy csapat szürke liba, lassan lépegettek befelé. Rudkeviccsel együtt hatan voltak, tisztelettudó és korrekt emberek, hallgatagok és figyelmes pillantásúak.

Kényelmesen elhelyezkedtek az asztal körül, mintha a beszélgetés akár egy napig is eltarthatna. Azt, akit Rudkevics maga mellé ültetett, Fjodor Ivanovics Bedigernek hívták. Vörös bajusza volt, és szép kemény, gömbölyű pocakja. A sárga aktatáska, amit a kezében tartott, ugyanilyen szép keményen duzzadt. Rudkevics savószínű szemével rásandított, Bediger megértően vállat vont, és egy pillanat alatt kirakott az asztalra egy halom írást meg egy piros selyembe kötött súlyos fóliánst. Mindezt olyan gyorsan csinálta, hogy első pillanatban érthetetlennek tűnt fel, honnan húzta elő azt a fóliánst: az aktatáskából vagy fénytelen-fekete kabátja alól.

— Igen tisztelt Anasztaszija Szergejevna — kezdte Rudkevics; hű maradt önmagához, és még mindig Anasztaszijának nevezte Nasztyenykát. — Azért háborgatjuk, hogy megkérjük, intézzen el néhány formalitást, amelyek a házassá-

gából következnek . . . — Bedigerre pillantott, mintha a hozzájárulását kérné ehhez az ártalmatlan mondathoz. — Két okmányt kell aláírnia. — Most egy szürke harcsabajuszos úrra nézett, akit egy perccel azelőtt Donat Sztyepanovics Malamának nevezett, az pedig, egyetértése jeléül lesütötte a szemét. — Itt van az első okmány, talán nem tudott róla, vagy talán tudott . . .

A krisztiániai birtokról való lemondási okirat ott hevert Nasztyenyka előtt.

— Kőház, két melléképület, malom . . .

„Igen, igen, a malom, a fényképe ott állt Charles íróasztalán . . . Teremtőm, hát mindez létezik, és nekem közöm van, helyesebben közöm volt hozzá? Volt?"

— . . . ezennel lemondok mind e javak tulajdonjogáról . . . Moszkva . . . ezerkilencszáztizennyolc október huszonharmadikán . . . jelenlétében . . .

Megremegtek a kis és nagy bajuszok és pofaszakállak. Bediger név szerint felsorolta a tekintélyes vendégeket, de Rudkevicset nem említette meg.

Nasztyenyka ránézett: úgy tetszett, mindazt, ami itt történik, a plébános akarata ellenére művelik. Csillogó szeme égi kékséggel telt meg. A többiek a földön jártak, de ő a felhők felett lebegett.

— Akkor megengedi, hogy felolvassam? — kérdezte Bediger, és mulatságosan összezárta, majd szétnyitotta vastag ajkát.

— Igen, kérem . . .

Bediger olvasni kezdett.

— „Én, Gilles Anasztaszija Szergejevna, ezennel . . ."

„Teremtőm, még mindig Gilles vagyok? — gondolta Nasztyenyka. — Milyen régen volt már mindez . . a Kirocsnaja és a nyirkos pityeri esték, s az éjszakai kirándulások a szigetekre, a szerdai fogadónapok, és Charles ünnepélyes, félénk előadásai az Európából Amerikába futó vasutak-

ról, meg a csodálatos mozdonyokról, ezekről a szárazföldi nagy csatahajókról . . ."

— „Lemondok a Norvégiában Kristiania közelében levő, *Fram* nevű birtokról . . . hetven hektár szántóföld, és harminc hektár rét, gyapjúmosó, kétszersültgyár . . ."

„Ó, milyen kétszersültek jöttek Kristianiából, enyhén sós keménykek, meg törékeny, cukrozott fajták, és rajtuk a préselt felírás: *Fram*."

— „. . . Három jégverem, tizenegy gabonahombár, szőnyegszövőműhely . . ."

„Igen, a palaszok . . . szürkéskékek és sötétkékek, mint a lassan sötétedő északi égbolt, ezekkel volt tele a lakás a Kirocsnaján . . ."

Majd szünet következett. Úgy látszott, ez is beleillik Rudkevics számításába. A csendben csak a bajuszok remegtek. Az aranykarikás elefántcsont tollszár ott hevert mellette. Nasztyenyka Rudkevics kérésére hozta el Repnyin íróasztaláról. Jóleső érzés volt most a kezébe venni — hűvös és nehéz. Kezébe venni és aláírni: „Anasztaszija Repnyina." Nasztyenyka elmosolyodott. Egy pillanatnyi csend.

— Anasztaszija Szergejevna . . . — Rudkevics szemében mintha ibolyaszínű köd imbolyogna. — Nem mehetnék . . . — Szemével a szoba felé intett, ahonnan Nasztyenyka a tollat kihozta.

Az asszony felállt.

— Remélem, megbocsátják nekem ezt a merészséget. — Rudkevics a társaira nézett.

— Parancsoljon — préselte ki magából Bediger.

Átmentek Repnyin dolgozószobájába. Az ablakok be voltak függönyözve, s a szobában vöröses-arany homály uralkodott, mintha a függönyök színével egyező terrakotta festéken érlelték volna. Nasztyenyka az ablakhoz lépett, hogy a függönyt széthúzza, de Rudkevics atya a vállára tette a kezét.

— Anasztaszija Szergejevna, szabad ... tanácsot adnom?

Valami szokatlan dolog történt a plébánossal. Belsejében megremegett valami, és ez a remegés átterjedt a hangjára és a kezére, amely Nasztyenyka vállán pihent.

Nasztyenyka a függöny felé nyúlt, de Rudkevics ismét visszatartotta.

— Anasztaszija Szergejevna, én már tanúja voltam az elszántságának és merészségének — kezdte Rudkevics atya. — Mindent, amit a férjének be akart bizonyítani, már bebizonyított. — Hangjában, most először, kérő hangsúly érződött. Ő keményen oktatott, néha tanácsolt, de soha sem kért. — Legyen belátó, én a barátja vagyok. — Szabad tenyere Nasztyenka másik vállát érintette. — Fiatalkorunkban valamennyien könnyelműek és tékozlók vagyunk, de az élet nemcsak fiatalság, sőt nem annyira fiatalság, az élet fáradtság és betegségek sorozata, az élet az öregség. — Puha, de erős tenyerével szorongatta az asszony vállát, megrázta, mintha azt akarná mondani: „Térj észre! Térj észre!" — Ez az én tanácsom: könyörgök, Anasztaszija Szergejevna, kérem mindenre, ami a legjobb. — Nem minden meggondolás nélkül mondta az „ami szent" helyett így: „ami a legjobb". — Könyörgök, hallgasson a szavamra. Menjen vissza a szalonba, és mondja meg ezeknek az uraknak, hogy még gondolkozni akar, és nem írhatja alá azt az okmányt. Megígérem magának, hogy egyikük sem fogja erőltetni, és nyomban elhagyják a házat. Megmondhatja Nyikolaj Alekszejevicsnek, hogy a lelkipásztora tanácsolta ezt.

No persze, az a fontos, hogy megmondja Nyikolajnak! Az egész játék ezért van. És az a találkozás Gubinéknál, amikor először jelentek meg együtt, és a beszélgetés a Szent Katalin-templomban, és az az első látogatása Bekasszal itt, a moszkvai házukban, és ez a mai látogatás, amikor Rudkevics lovagiasan viselkedik, nem, nemcsak vele, Anasztaszija Szergejevnával, de Nyikolaj Alekszejeviccsel szemben

is, sőt vele szemben még inkább ... Mind Repnyinék ellen támadtak: Gilles, a féltestvére, Anasztaszija Szergejevna régi barátai, de Rudkevics kitart. Mellesleg úgy fest, mintha szüksége volna ezekre a rosszakarókra, hogy kimutathassa barátságát. Nem ok nélkül hozott Repnyinék házába egy egész kollégiumot. Honnan van ez a nagy kitartás és energia, hiszen nem fiatal már! Szinte rábeszéli, hogy mondja el a férjének a tanácsát. Nem tréfadolog: Rudkevics atya fáradozásával visszakapja a kristianiai birtokot! Hogy ne ismerné el Rudkevics jóakaratát, hogy ne köszönné meg neki! Nem, nemcsak Anasztaszija Szergejevna, de Repnyin is. Úgy látszik, mintha Repnyin barátsága nélkül Rudkevics egy lépést sem tehetne. De vajon az az egész akció Rudkevics atya számára nem kockázatos-e? Ha ő most hirtelen fogja magát, és nemet mond. Elvégre mit neki Kristiania? Nem kerül-e akkor Rudkevics atya, ahogy ő szereti mondogatni, kétségbeejtő helyzetbe?

De a pap felé fordított szemének pillantása szelíd.

Rudkevics lehajolt hozzá. Meg akart bizonyosodni róla, hogy nem tréfál-e.

— Természetesen, ha ez megfelel a kívánságának ...

A pap elmosolyodott: ravaszkodik talán? De hiszen a csodálkozása olyan természetes.

— Anasztaszija Szergejevna, tegye, amit tanácsoltam.

Nasztyenyka kiszabadította a vállát.

— Ezt akarta mondani nekem ... ezt? — kérdezte, és az ablakhoz lépett.

— Könyörgök ... tegye meg — ismételte a pap, már nem félt, hogy a szomszéd szobában meghallják.

Megzörrentek a karikák a fémrúdon — az asszony félrehúzta a függönyt.

— Hol vannak azok a papírok? Azonnal aláírom őket. Az összes papírt, akármennyi legyen is.

A három bérkocsi lassan elhaladt Repnyinék háza előtt.

Nasztyenyka látta, hogy Jelena a kertbe ment. Puha, bordószínű szarvasbőr-kabátkát viselt. A kertet elárasztotta a napfény, s a kabátka égőpirosnak látszott. Nasztyenyka azon kapta magát, hogy tekintetével azt a kert mélyébe távolodó, lángoló kis foltot követi. S arra gondolt, hogy Jelenában Nyikolajt látja. Sőt előfordul, hogy még Jelena is eltűnik, és csak Nyikolaj marad. És nemcsak Jelena tűnik el, hanem vele együtt az az asszony is, aki szülte. Igaz is: kije volt az az asszony Nyikolajnak? A felesége? Nagy ég! Nasztyenyka bement a házba. Az ebédlőben nyáriasan elfüggönyzött ablakok, de Jelena szobájában a napfény az ágytakarón játszadozik. Nagyon fiatal asszony néz le a képről, kontyba tűzött haja sötétszőke, sőt Nasztyenyka hamvasnak látja. Az asszony szemében nyugodt öröm. Fiatal anyáknak van ilyen szemük. Biztosan szült már. Nasztyenyka kinéz a kertbe. Száraz almafalevelek illata száll be onnan, nagyon csípős ez az illat. És keserű. A falról lenéző asszony szemében pedig egyre az a bölcs öröm fénylik. Boldog volt ebben a számára el nem múló pillanatban. Gyermeket szült... Bizonyára nincs nagyobb boldogság ennél — a közös vér boldogsága. Nasztyenyka felnéz az asszonyra, aki mintha valami nagyon nagyot vett volna el tőle, ami az imént még az övé volt. Miért is szólította elő ezt az asszonyt a nemlétből? Az ajtóhoz futott. Ott állt Jelena. No persze, tanúja volt az anyjával való találkozásának. Most látja Nasztyenyka, hogy mennyire hasonlít az édesanyjához.

— Anasztaszija Szergejevna, rosszul van?

Csakugyan, rosszul van-e, amikor csak ha rágondol Repnyinre, a gondolat szikrája az egész korábbi életét felperzselheti? „A láncok: a szánalom?" — hallatszott a messzi

távolból, nagyon-nagyon messziről. Szinte beleborzong: az idő mindenen diadalmaskodik. Csakugyan itt volt ma a házában Rudkevics? És miről beszélt, és mire szólította fel, mit adott és mit próbált elvenni tőle? Itt volt-e egyáltalán?

108

Repnyin tizenegy óra felé ért haza, és szokása szerint, mielőtt a szobájába ment volna, benézett a bátyjához.

Ilja dolgozott. Ezekben az éjszakai órákban különös aktivitás hajtotta. Mindent papírra vetett, ami napközben a gondolatait háborgatta, ami harcias vigyazatra és elmélyülésre késztette. Az események megháromszorozódott gyorsasággal fejlődtek, úgy érezte, hogy minden egyes nap olyasvalamit hoz, ami az ő igazát bizonyítja Kereste a találkozást az öccsével: csak neki mondhatta el mindazt, ami belőle kikívánkozott. Gyakran hozzá intézte az éppen leírt mondatot, a neki elmondottak pedig a naplójába vándoroltak át. Most is már felkészült, hogy kimondja azoknak a mondatoknak egyikét, amelyekkel egyszeriben lebunkózhatja öccsét, mint például: „Franciaország eddig még nem volt Németország szövetségese, most lesz" – amikor Nyikolaj Alekszejevics közölte:

– Berlinbe utazom, bátyám.

Ilja szólni sem tudott . . .

– Megállj, megállj . . . hová?

– Berlinbe küldenek . . . egy hónapra.

Ilja elnevette magát; nem volt könnyű őt megnevettetni ezekben a napokban, öccsének sikerült: Berlinbe küldik, és ráadásul egy hónapra!

– El tudod képzelni, te naiv lélek, hogy mi lesz Berlinben egy hónap múlva?

– Elképzelem.

— Akkor talán felvilágosítanál: mi lesz? — kérdezte Ilja.

Repnyin elkomorodott:

— Ne haragudj, bátyám, de nem kívánok ilyen hangon beszélgetni.

— No várj csak, tisztázzuk a dolgot! Sejted, mi lesz Berlinben egy hónap múlva? — ismételte meg a kérdést Ilja; érdekelte a beszélgetés folytatása.

Nyikolaj komoran nézett rá.

— Légy szíves, mondd meg, mi lesz.

Ilja erélyes mozdulattal félretolta a kéziratát — ritkán kezelte ilyen tiszteletlenül.

— Három hét múlva a szövetséges hadseregek bevonulnak Berlinbe, Németországban új kormány alakul, és te egy hatalmas hadsereg mögött találod magad, amely Szovjet-Oroszország ellen vonul. A történelem nem ismer még ilyen ötvözetet: Albion józan esze, Franciaország befolyása az értelemre és a szívekre, a németek technikai zsenije, és ráadásul Amerika mesés anyagi forrásai... Milyen erő állhat neki ellen?

— Nemcsak te tudsz számolni — ellenkezett bátortalanul az öccse.

— Lenin tud számolni, mi? — háborgott Ilja.

— Szerintem... tud.

— Teszerinted Lenin Kutuzov, én pedig Pugacsovnak tartom. Pugacsov elvesztett egy kopejkát, és az egész pénzt újra meg kell számolnia. Csak egyetlen kopejkát vesztett el, és nem egyezik a számadása.

— Úgy gondolod, hogy hiba csúszott a számításba?

Ilja most öccse fölé magaslott.

— Meg vagyok győződve róla.

Nyikolaj szótlanul ült, bátyja szavai őt is elgondolkoztatták.

— Öcsém, te hegyi folyóba vetetted magad! — szólt Ilja. — Elkapott az ár, és most sodor, meredek lejtőkön és zu-

hogókon át! Bátorság, öcsém, előre! Minek fűtsd a véred és erőlködj görcsösen, amikor rábízhatod magad a természetre — az legalább becsületes, ugye? Add magad a sodrás hatalmába — az felel érted. Vagy szétlapít a köveken, vagy kivet a megmentő sekélyesbe. Előre, öcsém! Emlékszel, kiskorunkban hogy néztük Tavrijban a lovasság gyakorlatozását? Az is folyó, csak fekete: és hahota, kurjantások! Ereszd el a kantárt, és hajolj a ló nyakára, különben egy szélroham lesodor róla! Előre, előre! Lesodor, és a tieid taposnak a porba! Patával a melledbe, a hátadba, a koponyádba — a saját embereid ... — Ilja elgondolkozva nézett öccsére, és lassan mozgatta ujjait Akármilyen élénk képet festett is, az nem hozta tűzbe, nem ragadta magával. — De az vak erő, neked pedig még van szemed — folytatta halkan. — Fogd vissza a lovat, nézz körül, hová ragad; a nyeregből jobban láthatod.

Nyikolaj tekintetét a padlóra szegezve, mozdulatlanul ült. Talán csakugyan vissza kellene fogni a lovat és körülnézni? Nem ment-e tovább a kelleténél? Nem ... Lenint követi-e? Nem igaz, nem Lenint követi. Csicserint? Talán. De miért kövesse ő Csicserint, nem pedig Szazonovot és Daubét? Csicserin talán emberileg közelebb van hozzá? Igen. Intelligensebb? Természetesen. Rendesebb? Bizonyára. Az ő igaza lelkiismeretesebb? Persze. De hogy lehet egyáltalán Szazonovhoz hasonlítani? Csicserin önzetlen, Oroszország boldogulásáért mindenre kész ... Igen, most alighanem rátapintott az igazságra: Oroszország boldogulásáért. És mi a különbség Csicserin és Lenin között? Az ő szempontjából mi a különbség? Azzal, hogy Csicserin vezetésére bízta magát, elismerte maga felett Lenin tekintélyét?

— Akarod tudni, mit tegyél? — kérdezte Ilja. Még mindig ott állt az öccse előtt.

— Akarom ... tételezzük fel — felelte Repnyin.

— Van egy biztos szerük a diplomatáknak, minden esetben feltétlenül beválik: betegedj meg!

Repnyin felállt. Régen nem állt így a bátyja mellett, kisfiú koruk óta nem állt.

— Nem...

Ilja sóhajtott, forró lehelete öccse arcába csapott.

— Szavadat adtad?

— Igen.

— A Repnyinek megtartották a szavukat, még ha... Káinnak adták is.

Nyikolaj Alekszejevics mintha nem is hallotta volna ezt a megjegyzését — úgy vélte, bátyjának nem minden szavát kell meghallania.

— Azt gondolod, az események logikája pontosan olyan, amilyennek te elképzeled? — kérdezte. Annak arányában, ahogy bátyja a számításokhoz folyamodott, oktalanság lett volna elvetni azokat.

— Amikor tettekről van szó, nincs nagyobb ateista a diplomatáknál. Ők nem hisznek a csodákban — szólt Ilja.

— Azt hiszed, csak csoda húzhatja keresztül a számításaidat?

— Igen, csak az, de csoda nem történik.

— A forradalom... csoda? — kérdezte Nyikolaj.

Ilja nevetett.

— A forradalom szamárbogáncs, művelt földeken nem terem meg.

— Nem félsz a forradalomtól? — tört ki Nyikolajból akaratlanul.

— A bogáncsot tűzzel írtják — vágta rá Ilja. — Nem a bogáncstól félek, hanem a tűztől, különösen, ha itt támad. — A köztük levő parkettdarabra mutatott.

— Félsz, hogy elveszted a testvéredet? — kérdezte Repnyin.

— Félek — bólintott Ilja. — Kecmeregj ki az árból, kü-

lönben összezúzódsz a köveken! Azt, amit neked kell megoldanod, senki más nem oldhatja meg!

— Inkább magadra gondolj! — mondta Nyikolaj Alekszejevics, és csodálkozott, hogy mit mondott, nem ezt akarta mondani.

— Mire célzol? — kérdezte gyorsan Ilja.

— Figyelj rám, Ilja, azt hallottam... ne kérdezd, hogy kitől! — Repnyin elhallgatott; bátyja alakja szinte beleolvadt a világos fal síkjába. — Ma éjjel... Kocsubej nagynénje elvitte Jegort a határon túlra.

Ilja az asztal szélére támaszkodott.

— Úgy... — inkább nyögte ezt, mint mondta. — Tenni kell valamit.

— Felmarkolod a naplót, és utána, nem? — Repnyin némi szándékossággal mondta ezeket a kegyetlen szavakat, fel akarta rázni a bátyját, másrészt megtudni, hogy végeredményben mit szándékozik tenni.

Ilja kifelé indult, gyengén meglökte az ajtót.

— Az én helyzetemben az sem bűn, ha utána megyek! — mondta, és kesernyésen nevetett. — No... majd meglátjuk! — szólt, de nem mozdult a helyéből. — Mintha utoljára látnánk egymást, minden újságot kiteregettünk, semmit sem hagytunk holnapra. — Elhallgatott, és erőltette az emlékezetét, hogy még mit nem mondott el az öccsének. — Tanácsért tanácsot! — mondta ki hirtelen. — Ha Berlinben leszel, keresd fel Franz Schulzot! Jó kapcsolatokkal rendelkező diplomata, és... nem rossz ember.

— Köszönöm — felelte Nyikolaj, és azt gondolta: „Talán csakugyan érdemes felkeresni Franz Schulzot, a Repnyin fivérek régi jó barátját. Érdemes, noha a vele való találkozás... Úristen, mi minden nem történik a világon?"

Tizennégy augusztus 4-én látta utoljára Schulzot. Oroszország augusztus 1-én lépett be a háborúba, Franciaország 3-án. A Francia-rakparton egész nap vonultak a tüntetők, zászlókkal és ikonokkal. Diákok, papok, kishivatalnokok, gimnazisták, kereskedősegédek. „Éljen Franciaország!" Majd egy láthatatlan, de erős kéz a francia nagykövetség elől a német nagykövetség elé irányította ezt az emberáradatot. A német császár nagykövetsége a főváros szívében volt, a főútvonalak kereszteződésénél, az Izsák-székesegyház és a Mária-palota közt. Az épület finn gránitból emelt sötétvörös tömb. Homlokzatát monumentális szoborcsoport koronázza: bronz atléták hatalmas lovakat fékeznek. Repnyin nem emlékszik, elvitte-e a tömeg a francia nagykövetségi palotától a zászlókat és ikonokat a németig, de ahogy az Izsák térhez közeledett, egyre jobban megvadult. Egyszóval a tömeg feldúlta az épületet, és mint egy hatalmas mozsárban, összezúzta a bútorokat, a képeket, a Pourtalès nagykövet magángyűjteményéből való reneszánsz korabeli márvány- és bronztárgyakat, páratlan műkincseket. A nagykövetség feldúlása azzal végződött, hogy a tömeg ledöntötte a tetőről a bronz atlétákat és lovaikat.

Más körülmények közt Schulz aligha kockáztatta volna, hogy elhagyja a nagykövetség területét, de abban a pillanatban az utca nyújtott menekvést. És Repnyin a Fontankán átívelő kis Lebjazsij-hídon találkozott vele. Nyikolaj Alekszejevics, mi tagadás, zavarba esett: akármilyen jóbarátja volt is Schulz, mégis egy olyan ország diplomatája, amellyel Oroszország hadban állt.

Ahogy Repnyin az életben nemegyszer tapasztalta, az emberi kapcsolatok jobban kiállják az idők próbáját, mint az államok közötti kapcsolatok. Változékony korunkban az államok gyakrabban válnak ellenséggé, mint ahogy két ember teheti. Legalábbis Repnyin így gondolta. És Schulz is szemmel láthatóan így érzett. Úgy siettek egymáshoz, mint

két jóbarát — szerencse, hogy a Fontanka partján e pillanatban senki sem járt...

— No hát... ha Schulz, hát Schulz, köszönöm — szólt Repnyin, és kezet szorított a bátyjával.

109

Pjotr úgy határozott, hogy nem értesíti Litvinovot a megérkezéséről. Este indult el Aberdeenből, és egész éjjel utazott. Hajnalban érkezett Londonba, taxiba ült, és a Victoria Streetre hajtatott, a 82. szám alatti nagy, ötemeletes házhoz. A Litvinovtól előző nap kapott levél szerint itt székelt a szovjet nagykövetség. A taxiból kiszállva átment az utca túlsó oldalára, és figyelmesen szemügyre vette az épületet. A ház mindenestül annak jegyében épült, hogy a Victoria Streetre néz. Földszintjén üzletek sorakoztak. Napellenző vászonredőnyök díszítették a reklámtáblákat ugyanúgy, mint a kirakatok tükörüvegét. Az első és második emeleten szemmel láthatóan irodák voltak. Litvinov rezidenciájának is itt kell valahol lennie. A harmadik és negyedik emeleten lakások. A hatalmas kandallókéményekkel keretezett manzárd két emelet magas volt, és igen díszesen festett.

Pjotr visszatért a főbejárathoz. Itt kellene egy kis táblának lennie: „Orosz népi nagykövetség." De nem volt ott. Pjotr nem tartott tőle, hogy észreveszik (ebben a kora reggeli órában a Victoria Street csaknem teljesen néptelen), kutató pillantással végigmérte a házat, lentről egészen fölig; semmi élet nem látszott benne. Mintha a tető felett az ég a ház folytatása volna, ugyanolyan köves — mozdulatlan, barna. Ki tudja, meddig állt volna ott Pjotr, a házat és az eget nézegetve, ha egy fázós hang rá nem kiált:

— Halló, barátom, innen nem látja a kedvese ablakát, hátrább kell lépnie!

Egy rendőr állt előtte. A sokat tapasztalt strázsa biztosra vette, hogy a megfelelő ablak csakis a manzárdban lehet. Pjotr rásandított: előreugró áll, gödröcskével (kisujj hegye nyomta be a tésztát), vastag ajak, élénk, falusias pír — mintha sem álmatlan éjszaka, sem hideg nyirkosság, sem köd nem volna a világon.

— Nem, az én ablakom három emelettel lejjebb van — felelte mosolyogva.

A rendőr bozontos szemöldökét összevonva felnézett a második emeletre, s gondolatban sorra vette mind a hét ablakot.

— Mister Loy, az ügyvéd? — kérdezte hirtelen.

A rendőr logikával dolgozott: ha nem egy manzárdlakó lány, akkor a második emeleti ügyvéd, ehhez is meg ahhoz is mehetett valaki ebben a korai reggeli órában.

— Majdnem eltalálta — mondta Pjotr gúny nélkül.

A rendőr elmosolyodott, Pjotr szavai felélénkítették.

— Mister Chill, Őfelsége szabója? — kérdezte gondolkodás nélkül — kemény „cs"-je elárulta, hogy skót.

Pjotr alig tudta elfojtani mosolyát: a rendőr gondolatmenete váratlanul nagy ugrást csinált.

— Nem, nem ügyvéd, és nem Őfelsége szabója, hanem csak az orosz népi nagykövetség — mondta.

A rendőr füttyentett.

— Barátom, az a maga népi nagykövetsége a Brixton-prisonba költözött! — Hangtalanul nevetett, és szabad kezével letörölte derűs könnyeit, míg baljában a botját fogta. Pjotr határozottan jókedvre derítette a rend éber őrét.

— A Brixton-prisonba, azt mondja? — Pjotr képtelen volt leplezni megdöbbenését.

— Igen, persze, a Brixtonba — jegyezte meg a rendőr tartózkodóan, kímélte Pjotrt. — Nagyon különös eset — foly-

tatta. A Pjotrral való találkozás megélénkítette számára ezt az unalmas reggelt. — Az oroszok csakugyan öt ablakot foglaltak el a második emeleten, és mindegyikbe egy-egy tarackot állítottak. Mit bámul úgy rám? Igenis, tarackot! Felállították őket, és belelőttek az angol király palotájába! Belelőttek egyet, aztán még egyet! Akárcsak Petrográdban a cári palotába! A háztulajdonos megriadt. „Gentlemanek, egy pillanatra! — mondta. (A rendőr beszédét nemcsak a keményen ropogtatott skót »r«-ek jellemezték, hanem a szintén skót humor is.) — Természetesen lőhetik a Buckingham-palotát, csakúgy, mint a Downing Streetet, sőt a Scotland Yardot is, de nem az én házamból!" Az orosz nagykövet azt mondta, hogy a háztulajdonos megszegte a szerződést, és beperelte őt. A bíróságon a háztulajdonos nem tagadta, hogy megszegte a szerződést, de megmagyarázta, hogy ezt kizárólag azért tette, mert meg akarta menteni az angol koronát a vigyázatlan tüzérségi tűztől. A bíróság a háztulajdonos álláspontját fogadta el. — A rendőr elhallgatott, majd sokatmondóan hozzátette: — Az orosz nagykövet tovább makacskodott — ez zavarba ejtette az angol bíróságot. Az ügy tisztázása céljából az orosz nagykövetet a Brixton-prisonba irányították — ott nagyobb gyakorlattal rendelkeznek az ilyen ügyek kivizsgálásában.

Pjotr még egy pillantást vetett a házra: csendes és rendezett külsején semmi sem árulta el a nemrégen lezajlott eseményeket.

Pjotr London utcáit rótta. Megint a Brixton állt az útjába. Januárban Csicserin. Októberben Litvinov. Úgy látszik, az angol diplomácia leendő történetírója azt fogja megállapítani: a legtöbb, amire az angol hatóságok elszánták magukat, hogy az orosz nagykövetet persona non gratának nyilvánították. Igen, több, mint korrekt eljárás: kinyilvá-

nítani, hogy a nagykövet ott-tartózkodása nem kívánatos, elkészíteni a kiutazási okmányokat, és udvariasan ajtót mutatni. Aligha szerepel majd ebben a történetben az a körülmény, hogy a forradalmi Oroszország első diplomatáival vívott harcban a Brixton-prisonnak is része volt. Aligha fogják elismerni, hogy az első találkozásokat a forradalmi Oroszország képviselőivel a hivatalos Anglia a Buckingham palota aranyozott termeiből a Brixton sötét boltívei alá helyezte át. Aligha említik meg, hogy a véletlennek látszó, de valójában törvényszerű történelmi metamorfózisoknál fogva a forradalom két legnagyobb diplomatája az angol korona foglyaként kezdte meg diplomáciai szolgálatát. Pjotr London utcáit rótta ... A hajnal nehezen közeledett, mintha a nap csákánnyal vágna utat magának a városba — talán odaér, de meglehet, hogy kimerül és visszafordul. Kínnal haladt a nap: egy csákányütés — egy lépés, még egy ütés, újabb lépés. Ez nem egyezik Pjotr természetével, de talán neki is így kell cselekednie, óvatosan, mintegy az erejét latolgatva: egy csapás, egy lépés, még egy csapás, újabb lépés. Igen, óvatosan, nem becsülve túl az erejét, máshoz ma nincs joga.

Felnézett. Úgy sorakoztak a házak, mintha sziklából vágták volna ki őket, egységesek a földtől az égig, elválaszthatatlanul egyek az ellenségességükben és a gyűlöletükben. Soha sem látta Londont olyan ellenségesnek, mint ezen a reggelen. Szinte hihetetlen, hogy valaha szeretett ezeken az utcákon járkálni, motorcsónakon siklani a Temze szürke vizén, a város peremén kóborolni, hallgatni a vándor szónokokat és énekeseket, hanga-csokrokat venni, Kirával találkozni. Kirával találkozni? ... Még ma fel kell adni egy táviratot Glasgowba. A távirat elmegy, és következnek a várakozás napjai: egy, kettő, három nap ... Eljön-e Kira vagy sem? Hogyne jönne — eljön! Milyen nehéz volt ez az év! És a nap még mindig kínnal közeledik a városhoz. Egy

csapás — egy lépés, még egy csapás — újabb lépés... Mielőtt cselekvésre szánná magát, össze kell szednie az eszét, és talán a társaiét is. Címek? Három is van! Milyen kincs most ez a három cím! Litvinov harcostársai? Igen, persze, harcos- és segítőtársai. Mielőtt cselekednék, tanácsot kér tőlük. El kell indulni a titkos utakon, megkeresni őket és találkozni velük. Hol? Talán a British Museum folyosóján? Vagy egy temzei kompon? A víznek nincs füle, a víz nem árulkodik. De lehetséges egy másik út is: a kender. Londonba jött egy vörös kereskedő, mint ahogy emberemlékezet óta jártak az angol fővárosba az orosz kereskedők. Jött, és szétrakja áruját: kendervásznat, amely tartósabb a lennél, és micsoda köteleket!

A nap még egy hüvelyknyivel közelebb jutott a városhoz, de nem lett világosabb. Valamikor Pjotr megvetette volna az óvatosságot, és rohammal vette volna be az erődöt. Megvetette volna a vigyázatot, mint férfihoz méltatlan dolgot, most pedig erénnyé magasztosítja... Rótta, rótta a londoni utcákat... Egyre észrevehetőbben világosodott. De hajnaltól alkonyatig hosszú az út. Mi vár rá a mai napon? Milyen utcával kezdődik és milyen téren ér véget az útja? Kifürkészhetetlenek az idegen város utai.

Pjotr sokszor volt Londonban. Élt benne, ismerte közeli és távoli utait. Olykor úgy érezte, hogy átlépte azt a titkos határt, amikor a város megszűnik idegen lenni, és a beköszöntő reggellel együtt mintegy elébe jön. Ám ez bármilyen várossal lehetséges, csak éppen Londonnal nem. Ahhoz, hogy itt valaki átlépje a védett határt, nem évek szükségesek, hanem egy élet, más életforma, merőben más, mint amilyen az üldözött orosz emberé. Pjotr emlékszik rá, hogy első londoni tartózkodása alatt megfordult egy ottani házban: a sors összehozta a British Museum egyik bibliográfusával, egy fiatal tudóssal, aki a bolgár reneszánsz tanulmányozásának szentelte magát. A fiatal angol csa-

ládja ahhoz a régi londoni értelmiséghez tartozott, amely valamikor nemesi előjogokat élvezett, de később elszegényedett. A családban történt minden változás ellenére a ház megmaradt a múlt századbeli zavartalanul békés zugnak. Pjotr emlékszik a falakat borító préselt bőr tompa fényére, a karosszékek sötét, mintegy időmarta fájára, a vulgáris fehérségüket elveszített, sűrű repedések pókhálójával bevont nehéz porcelánok bágyadt csillogására. És mindezt — a falak, karosszékek, fóliánsok, edények együttesét — átitatta az alkonyi homály, amely talán sohasem oszlott szét, sem az élénk-felhős londoni tavasszal, sem az ősszel, és ebben a házban magát az időt képviselte, bölcs hallgatását, szilárd nyugalmát, igen, a nyugalmat, amely ennek az országnak, városainak és falvainak örök sajátossága, és amit semmi meg nem bonthat. Volt ebben a házban valami sejtelmes, ami örökre a titok mindenható határán túl marad. Talán nevetséges, de Pjotr nemegyszer úgy érezte, hogy az ódon londoni lakás alkonyi homálya az egész várost beburkolja. Orosz embernek nem könnyű átlépni ezen a határon és megérteni a város lelkét. Pjotr minden alkalommal elmondta ezt magának, amikor Londonban valami fontos ügyet kellett elvégeznie. Ilyen érzése volt most is. Egy vörös kereskedő jött Londonba Elnémult a híre a vitorlás fregattoknak — a buszke brit hajóhad kendervitorlákkal és kötelekkel a fél világot meghódította. És most? Miként torjon utat magának ebbe az ősvadonba?

Az ember úgy érzi, mintha szigeten volna! Folytatódik a vita Repnyinnel. Lám, így van olykor a diplomata az életben: egymagad vagy a lelkiismereteddel, meg egy picinyke ész és bátorság, ha van benned, természetesen Veled szemben pedig az idegen ország, idegen beszéd és idegen érdekek búsító homályával. Ha van ilyenkor igazi jó barát, aki mindent pótolni tud — a családot, a hozzátartozókat, sőt még a hazát is —, akkor az csak a honfitársak, a haza bizalma

lehet. Teljes bizalom. Ezzel a bizalommal mindent kibírsz, mindenen győzedelmeskedel, lényegében semmitől sem félsz, de próbálj meg nélküle megbirkózni a rádzúduló feladatokkal! A puszta gondolatától is meghalsz, jóllehet az életben ilyesmi is előfordul. Folytatódik a vita Repnyinnel! Mindazt, amit Pjotr ezekben a napokban megtudni igyekezett, nem tele marokkal mérték. Inkább olyasféle munka volt ez, ahogyan a mozaik készül. Különféle színes kövek hevernek halmokban a művész körül. Ezekből a kis kövecskékből alakul ki a kép. Egyébként az, ami most alakult, a legkevésbé sem hasonlított képhez – csak egy darabkája a római templom mozaikpadlójának, az egyetlen, amit az ősrégi város helyén sikerült kiásni. Így hát a képnek csak egy kis részlete került napvilágra.

A kisebb-nagyobb utak mind egyetlen emberhez vezettek: egy fiatal Downing streeti hivatalnokhoz, James Taylorhoz. Igen, ugyanez a James Taylor, aki Litvinov irányításával tökéletesítette magát az orosz nyelvben, aztán közreműködött Csicserinnek a Brixton-prisonból való kiszabadításában. Uram, a te utaid valóban kifürkészhetetlenek! Az orosz népi nagykövetet börtönbe zárták, és Taylor közvetített a külügyminiszter és a nagykövet között. Pjotr érdekes részleteket tudott meg: Taylor meg akarja látogatni Litvinovot. Akarja, vagy talán már meg is látogatta? Pjotr úgy gondolta, hogy mindenképpen jó lesz Taylorral találkoznia. Ezt tudatta vele. A válasz gyorsaságából ítélve nem maradt kétsége, hogy ez a találkozás megfelel az angolok érdekeinek is.

110

Az autó a West End keskeny utcáiban robog. A mindenható korom átszínezte a téglát, a betont és a követ. A házak szürkének látszanak, minél régibbek, annál sötétebb-

bek. Csak az ajtók őrizték meg eredeti színüket: narancssárgák, barnák, élénkfeketék. Az ajtók, meg talán a gyepcsíkok előttük sötétzöldek. Az út, valami csoda folytán elkerülve a külváros nyomortanyáit, egy kis ligetbe fut. A nyomortanyák innen északkeletre szorultak. Ott most sötétbordó, füstös az ég. Itt pedig egyenes az út a ligetekhez és rétekhez, a város környéki tavak tiszta vizéhez.

Faház az út mentén, sárga, mintha legyalulták volna, tágas bár, világos és csaknem üres. Téglapadló. Kovácsoltvas ablakrácsok, ugyanilyen vasból font csillárok és falikarok. Jobbra az ablakból egy tó fölé magasló fa látszik, nyílt rét, rajta legelésző, tarka tehenek. Csaknem falusi táj. Egy fiatal ember, arcán halvány városi pírral, közeledik Pjotrhoz.

— Jó napot, mister Belogyed? Hogy sikerült a kenderüzlet?

— Jó napot, mister Taylor. Köszönöm. Minden a lehető legjobban megy.

— Az angol flottát a jó orosz kender nélkül az a veszély fenyegeti, hogy zátonyra fut, mister Belogyed.

— Azelőtt is előfordult, hogy zátonyra futott, mister Taylor, és az orosz kender képtelen volt levontatni.

— De az orosz kenderkötél a siker biztosítéka, mister Belogyed.

— Fussanak zátonyra, mister Taylor, aztán majd gondolkozunk rajta, hogy elővegyük-e az erős köteleinket vagy várjunk vele.

— Megadom magam, mister Belogyed, az orosz kendernek derék szószólója van.

Mister Taylor szereti a régi orosz szavakat, és elszántan alkalmazza őket: „derék", „szószóló". Egyébként becsületére legyen mondva, hogy szívesen, látható élvezettel beszél oroszul, és igen szépen előrehaladt.

Hogy kihasználta ezt a kendert! Nyilván a jó modor jele nála, hogy nem fedi fel az álcázást, még ha nyilvánvaló is,

de a könnyed irónia megengedhető. Mister Taylor mintha ironizálva azt akarná mondani: ne essen tévedésbe, a játékával senkit sem téveszt meg!

— Most látom, mi már találkoztunk — jegyzi meg mister Taylor. A fiatal ember megjelenésében van valami régimódi, vérbeli angolos. Hanyagul kifésült pofaszakálla, a villogó mandzsettagombok, a vékony csíkos vörösbarna ruha mintha múlt századbeli volna. Különös, de ez a harminc éves ember mindenáron negyvennek akar látszani, noha tudja, hogy semmi sem hozhatja közelebb hozzá az áhított negyvenéves kort. — Igen, most látom, hogy találkoztunk — ismétli mister Taylor, asztalához invitálva Pjotrt.

Pjotr még egyszer körülnéz a hallban. A tojássárga színű fának és a fekete kovácsolt vasnak ez az összepárosítása kétségtelenül szép.

James Taylor zavarban van: nem akarta a Brixtonnal kezdeni a beszélgetést, de a beszélgetés már elkezdődött.

— Az idő, akár a repülőgép! — mondja. — Mindig... megelőz.

Szünet támadt. Az első, amióta beszélgetni kezdtek. Az obligát szavakat elmondták. A lényegre kell térni.

Pjotr csak most pillantotta meg a magas pult mögött a bártulajdonost. Ha igaz, hogy minden ember valami állathoz hasonlít, úgy ez a pult mögött álló ember elefánt. Hatalmas, kerek, jóságos forma, mélabús ormánya és bánatos, szelíd kis szeme — mindez elefántra emlékeztet. S a két fekete hajú emberke, akik a bárban felszolgálnak, nyilván a fiai — szorgalmas elefántborjúk.

— Fülembe jutott, hogy nehézségei támadtak az orosz melléknévvel, és a régi tanárát kívánja segítségül hívni — szólalt meg Pjotr nevetve, s közben le nem vette a szemét Taylorról.

Amaz elmosolyodott. Határozottan jólestek neki ezek a szavak.

— Bravó, maga mindent tud! — kiáltott fel láthatóan őszintén. — Még a... melléknévről is értesült!

Keze félénken felröppent. Mellesleg érteni sokkal jobban ért oroszul, mint ahogy beszél. Egyébként ez alighanem mindenkivel így van, aki az orosz nyelvet tanulja. Az angolt tanulóknál fordított a helyzet.

— Nos, ha így van is, célhoz értünk — jegyezte meg mesterkélt egyszerűséggel. Nevetett; az a diszkrét, csinált nevetés volt ez, amikor csak a hang hallatszik, a szem nem vesz részt benne. Könnyen abba tudta hagyni. — Tudni kívánja, mister Belogyed, hogy mi vezetett engem a Brixton-prisonba? — kérdezte olyan szelíd nyugalommal, mintha az imént nem is nevetett volna.

Pjotr magában megállapította, hogy Taylor lassú, nyugodt hangja valahogy a kézszorításához hasonlít, az ernyedt, de ugyanakkor kiszámított gesztusaihoz, a csendes, merengőn figyelő szemének pillantásához.

Taylor egy pillanatra elhallgatott, s az egyik elefántborjú ezt máris kihasználta. Egy tálon gőzölgő roastbeef-szeleteket hozott, dúsan meghintve karikára vágott hagymával. Burgonya is került az asztalra, nagy cikkekben ropogósra sütött, kellemesen sózott. Akadt hely a salátának is meg egy kancsó bornak.

— A legjobbkor fordult hozzám — kezdte az angol, amikor a jó darab húsok már átvándoroltak a tálról a tányérokra, és az első pohár bort kiitták; igen ízesen ejtette ki ezt a „legjobbkor"-t. — Mister Litvinov három napon belül kiszabadulhat — folytatta akadozás nélkül, mint aki előre begyakorolta ezt a mondanivalót. — Az angol hatóságok lehetővé teszik az oroszoknak, hogy a hazájukba visszatérjenek. Minden kérése teljesül...

— Ennek a nagylelkűségnek bizonyára ára van — nevetett Pjotr.

Taylor mereven nézett rá, nem akarta, hogy a beszélgetés ilyen fordulatot vegyen.

— Mi az ára? — kérdezte Pjotr.

Az elefántborjú bátortalan szuszogása hallatszott mellettük. De Taylor figyelmeztető mozdulattal a pulthoz terelte a derék állatot.

— Emlékszik, mister Georgij Csicserin hogyan tért haza Oroszországba?

— A kicserélésre gondol?

— Természetesen, Buchanan nagykövetért — bólintott az angol.

Pjotr felnézett, magán érezte a nagy és a kis elefántok tekintetét.

— Ma is kötelező feltételnek tartja a cserét? — kérdezte.

— Igen.

— Szóval, Litvinov Angliából visszatér Oroszországba, és egy másvalaki ugyanakkor Oroszországból Angliába tér vissza?

— Igen.

— Ki?

— Bruce Lockhart.

Az elefánt ormányával átfogott egy gerendát, erőlködve felemelte, mindjárt összeroskad, a szemét elfutotta a vér.

— Bruce Lockhart?

— Igen.

Taylor orosz nyelvtudása mellett ezek a lakonikus szavak alkalmasak: „igen", „természetesen".

Szóval Taylor semmi mást nem akar, mint kicserélni Litvinovot Lockharttal. Pjotr pedig azt képzelte, hogy az egykori tanítója iránti rokonszenv hozta ide, a vágy, hogy kezet szorítson vele. Nem válogatós az eszközeiben ez a szépreményű fiatal hivatalnok. Úgy érzi: ha öt év alatt nem csinál karriert, öreg bolygónk darabokra hull, és roncsai alá temeti nagy tudású gyermekét.

— De számíthatnék-e a segítségére, mister Taylor, ha szóba kerülne találkozásom Litvinovval?

Az angol felemelte a kancsót.

— Igen, persze. Ámbár van egy... megjegyzésem.

— Milyen megjegyzés, mister Taylor?

Taylor szándékos lassúsággal itta a bort.

A kérdés még mindig a levegőben lóg, mint az az ormányemelte gerenda. Az elefánt szeme izzó vörös, mint a bóják fénye alkonyatkor a Temzén. Csakugyan alkonyodik: odakint a rét homályba vész.

— Ha beéri azzal, hogy három nap múlva találkozik Litvinovval, azt megígérem.

Olykor egy jól irányzott csapással fel lehet tárni az igazságot.

— Azt akarja mondani, hogy ez alatt a három nap alatt fog találkozni Litvinovval? — kérdezte Pjotr.

Újabb szünet. Most az asztal mellett állnak, mindjárt köszönetet mondanak az elefántnak és a két elefántborjúnak, elbúcsúznak és kimennek. Ez a plüsskihajtós kabát, a köcsögkalap és az esernyő kiegészíti a Taylorról alkotott elképzelést. A tizenkilencedik századból jött ez a fiatalember. Vagy talán megidézte azt a mindenható századot, hogy a mostani század ellen védekezzék?

— Én holnap találkozom Litvinov úrral — szólt Taylor lassan —, és átadhatom az... üdvözletét — teszi hozzá mosolytalanul.

III

Pjotr visszatért a városba. Még nem kívánt a szállodába menni, és gyalog megindult a Temze partján. A víz feketésvörösnek látszott: feketének a leszálló esttől, vörösnek a nap visszfényétől. Az a riadt érzés, amely még a város kör-

nyékén támadt, itt, a folyónál, erősödött. Tisztán hallotta Iljics hangját, amikor legutóbb, Moszkvában, a fájós karját igazgatva azt mondta: „Segíteni kell... a Papának."

Emlékszik rá, egyszer látta Iljics levelét, amelyet Litvinovnak írt. Így kezdődött: „Lenintől a Papának". Ma is ugyanazt érzi, amit akkor, a levél olvasásakor. Semmi sem árulja el annyira az ember jellemét, szívét, lelkialkatát, mint egy levél. Mintha a szemébe néznénk az írójának, a hangját hallanánk. Ez a levél nemcsak Leninre volt jellemző, hanem Litvinovra is. Neki írhatott Lenin ilyen levelet, tekintettel jellemének sajátosságaira. Emlékszik, Iljics ezt írta: „... határozottan forradalmi módon kell cselekedni, és addig kell ütni a vasat, amíg meleg". Meg ezt: „Ezerszeresen igaza van... hogy nyíltan kell cselekedni". És még: „A szállítás az Ön dolga lesz, lásson hozzá minél erélyesebben." Ahány szó, annyi felhívás a cselekvésre. Vagy talán a pillanat teszi, amelyben a levél íródott, és Litvinov jellemének ehhez semmi köze? A levél 1905 küszöbén kelt. A forradalom nem volt már messze. Az első forradalom. Talán ez a lényeg? Kitört a forradalom, és Litvinov népi nagykövet lett Londonban. De nem, nem a diplomácián, nagy és kis igazságain fordul meg a dolog. Ellenkezőleg, amit tett, a diplomácia ellenére tette. Legalábbis azokkal a normákkal ellentétben, amelyeket a diplomácia mindaddig hirdetett. A nagykövet: fekete frakk és fekete Limousine, amely lassan suhan London utcáin. Ki látott olyat, hogy egy nagykövet villamosvasúti dolgozók gyűlésén beszéljen? Vagy hogy egy MacLean nevű skót tanítót nevezzen ki szovjet konzulnak? Nem, nem csupán elvtársat, hanem egy becsületes embert, akinek nevére Skóciában bármilyen ajtó megnyílik. Fogta magát, és kinevezte őt konzulnak. Megálljunk csak, de hiszen ez ellenkezik a diplomácia összes szabályaival! Igen, ellenkezik! De nem a diplomácia a fő, hanem a forradalom. Ideje megérteni, hogy

Oroszországban olyan forradalom ment végbe, amilyen még nem volt, amióta a világ világ.

Tehát holnap délben Taylor a Brixtonban lesz, és Litvinov megtudja, hogy az angolok hajlandók őt kicserélni Lockharttal. Kicserélni. Érdekes, hogy az emberi kapcsolatok legrégibb formája, és talán a legkezdetlegesebb — a csere —, miután a modern társadalom minden szférájában idejét múlta, éppen a legkifinomultabb és legarisztokratikusabb körben, a diplomáciában maradt meg. Régen nem cserélnek már gabonát fonalra, gályát ménesre, rabszolgát rabszolgára, de a diplomatákat még cserélik. Éppolyan primitív módon, mint ahogyan annak idején az aranyrögöt csiszolatlan gyémántra cserélték. Megeshetik, hogy a cserepartnered kikapja a kezedből az aranyrögöt, mielőtt a gyémántot odaadta volna. Kikapja, és illa berek, kereket old. A csere lebonyolítása, ahogy azt a modern diplomácia kialakította, arra korlátozódik, hogy ezt az elillanást megakadályozza. Különben ne szaporítsuk a szót. A határfolyón híd ível át. Az őrök, mindkét oldalon három, elvezetik a diplomatákat a híd közepéig, pontosan a közepéig. A diplomaták, nehéz bundák és címek terhével mennek a hídon, irigylésre méltó könnyedséggel vágva ki a lépést. A híd közepén egymással szemben megállnak. Igen, úgy állnak ott, mint a katonák őrségváltáskor. Vezényszó — a diplomaták egyet lépnek oldalra. Újabb vezényszó: a két ember egyszerre (egyszerre!) előre lép egyet. Ne adj isten, ha az egyik diplomata késik, és nem teszi meg idejében ezt a nevezetes lépést; két diplomata lesz a vonalon túl: a hazai és az idegen!! Ki tudja, mi nem történhetik: esetleg a rendkívüli nagykövet nekiiramodik, és ütheted bottal a nyomát!...

Holnap délben Litvinov értesül róla, hogy Pjotr még azon a héten nála lesz. Csak közölje vele Taylor ezt a hírt, majd ő tudja, mit tegyen. Az angolok helyzete nem olyan egyszerű, mint ahogy első pillantásra látszik. Ha tárgyalásba

kezdünk velük a kicserélésről, akkor nyomban azonosítjuk Litvinov londoni jogi helyzetét Lockhart moszkvai jogi helyzetével. Lockhart börtönben van, következésképpen Litvinov jogi helyzetének is hasonlónak kell lennie. Tehát az a tény, hogy a tárgyalások elkezdődtek, nem jelenti Litvinov kiszabadulását a Brixtonból. Sőt, ez a tény szükségessé teszi, hogy Litvinov a Brixtonban legyen, mivelhogy Lockhart is letartóztatásban van. De Moszkvában a tárgyalásokat azok az angolok folytathatják, akik szabadlábon vannak, Londonban viszont ilyen oroszok nincsenek. És Pjotr? Ő lényegében mä már megkezdte ezeket a tárgyalásokat. Nem, neki tartózkodnia kell tőle, szigorúan tartózkodnia, hogy ebben a kérdésben bármiféle tárgyalást folytasson Taylorral. Elvégre az ő jogi helyzete Angliában (szövőszékek cserébe lenért és kenderért, csak szövőszékek!) nem jogosítja fel ilyen tárgyalások folytatására. Pjotr számítása egyszerű. Tárgyaljon csak erről Litvinov. Éppen ez a körülmény késztetheti rá az angolokat, hogy szabadlábra helyezzék. Litvinovnak a jelenlegi helyzetében nem áll módjában tárgyalásokat folytatni, és még kevésbé a kormánnyal kapcsolatba lépni, hiszen rab. Tehát szabadon kell engedni.

De az is megtörténhetik, hogy az angolok megmakacsolják magukat, és nem engedik szabadon. Akkor mi a teendő? Egy harmincsoros hír bármelyik napilap jobb felső sarkában varázserővel hat. Talán éppen ez a kis hír lesz az a kulcs, amely végre megnyitja a vasajtót. A londoni napilapok frontja korántsem olyan egységes, mint ahogy olykor látszik. A vágy, hogy a partnert megkerülve valami rendkívülit közöljenek, erősebb a kölcsönös szolidaritásnál

112

Feltűntek a sötét szilfák, majd lassan elmaradoztak. Itt a szálloda. Pjotr belép a hallba, a portás feje felett megszokásból egy jobb oldali kis rekeszre pillant. Nincs-e levele Kirától, vagy ami jobb, távirat, vagy ami még jobb, üzenet? De olyasmi történt, ami mindezeknél sokkal egyszerűbb és boldogítóbb. Levél nem volt a rekeszben, viszont távolabb, a hall mélyében, ott ült Kira egy kis asztal mellett. Pjotr nyomban megismerte a kinyújtott keze mozgásáról, a kissé felvont vállról, a hátravetett fejéről, a hajáról — senkinek nincs ilyen haja! A lány arccal a nyitott ajtó felé fordult, de mintha semmit sem látna.

— Kira! — kiáltott Pjotr, és mozdulatlanná meredt.

A lány felállt, rövidlátón hunyorgott — a nyitott ajtón beözönlő fény elvakította —, és feléje indult, bizonytalanul összecsapva a kezét — a fény még mindig akadályozta a látásban —, az árnyékba érve végre megismerte Pjotrt.

— Rád várok — mondta.

— Én is, régen.

Ez a néhány szó visszaadta a lány önuralmát. Kira asztala vagy hét lépésre volt Pjotrtól, és abból, ahogy a lány ezt a távolságot megtette, lassan, szertartásosan lehajtva fejét, nem sietve, sőt fékezve magát, Pjotr mindent megértett. Aztán a parkban jártak, és zuhogva megeredt az eső. Kira kinyitotta az ernyőjét, de az ernyő nem nyújtott védelmet. A fák lombja hirtelen megritkult, és nem lehetett alájuk állni. Egyik fától a másikhoz futottak. Majd kiértek egy tisztásra, és látták, hogy mindenfelől patakok veszik körül őket. Az eső olyan hevesen csapkodta az ernyőt, mintha mindjárt átszakítaná. Egymáshoz simulva álltak. Csak az esernyő vékony csontnyele volt köztük. Összekapcsolta és talán elválasztotta őket.

Amikor egy fehéren cikázó villám, ősziesen csupaszon,

a földbe csapott, a föld mintha megindult volna a lábuk alatt, és az épületekkel, a kerítésfalakkal, az útburkolat köveivel egyetemben a Temzébe száguldana. Ez a heves zivatar körülfogta őket és mintegy örökre egyesítette: ha van menekvés ebből a zivatarból, úgy azt csak egymásban találhatják meg.

Kira váratlanul kitekintett az ernyő alól, s az eső patakokban folyt végig az arcán.

— Mondd, miattam utaztál ide?

Pjotr azt gondolta, azért tartja oda arcát az esőnek, hogy a könnyeit elrejtse.

— Miattad.

Kira megmozdította az ernyőt, és megint patakokban folyt a víz az arcán.

— De mégis, azért jöttél, hogy elvigyél innen?

— Hogy elvigyelek.

— Én mindig meg akartam neked mondani — szólt a lány. — Ahhoz, hogy az ember úgy igazán boldognak érezze magát, előbb el kell venni tőle ezt a boldogságot.

— És aztán visszaadni? — kérdezte Pjotr.

— Visszaadni, ahogy anyámmal történt — felelte a lány. — Mielőtt elutaztam Oroszországba, napról napra gyötört, most pedig nincs boldogabb nála.

— Elvenni, aztán visszaadni a boldogságot? — Pjotr most értette meg, hogy Kira nem őróla beszél, hanem az anyjáról.

— Feltétlenül visszaadni — felelte a lány.

— És ha nem? — kérdezte Pjotr.

Kira hallgatott egy sort.

— Nem értelek.

— És ha valaki elveszi a boldogságot, és nem adja vissza, mint ahogy te csináltad velem? — ismételte Pjotr.

A zápor elállt. Hirtelen meglangyosodott a levegő. Mintha a ködből kibontakozó fekete fák lassan feléjük lépked-

nének. Valamikor, Glasgow-ban, a város környéki séták napjaiban, Pjotrnak volt egy néma fogadalma. Nem engedte, hogy bárki vagy bármi — egy járókelő, vagy egy száraz útszéli bokor, vagy a külvárosi utcák kereszteződésénél álló hirdetőoszlop, vagy egy fa — kettőjük közé kerüljön. Talán gyerekesség volt, de így volt. Most pedig akadálytalanul sorjáznak köztük a fák.

A propellerre vártak, amely átviszi Kirát valahová a folyó bal partjára. Nagynénje lakott ott, akinél a múlt alkalommal is megszállt.

— Nem, ne hidd, hogy most egészen elmegyek — szólt a lány, odaadóan nézve Pjotrra. — Küldj egy táviratot, és eljövök elbúcsúzni tőled.

Odajött a kis gőzös, és Kira beszállt. A kis hajó elindult, és a homályba veszett.

Pjotr, amint utána nézett, ezt gondolta: Kirának nem volt keserves ez a nyár, neki könnyebb. Megvan a maga számítása, amely, mint egy langyos fuvallat, enyhíti a fájdalmát. De nyomban megrótta magát ezért a gondolatért. Ha Kira olyan volna, mint amilyennek most látja, akkor nem szerette volna meg. Ha elmegy is tőle, csak maradjon meg olyannak, amilyennek mindig ismerte. De akkor Kira miért veszi olyan könnyen a válást, és ott, a szállodában, miért olyan lassan jött feléje, fékezve a lendületét, mintha önmagában gyönyörködne? Hát menjen, de kerítse őt is hatalmába a nyugtalanság! Ha csak egy percre is, de legyen gyenge, ne tudjon uralkodni magán. Legyen egy kis könny és izgalom. Sőt segélykiáltás is legyen, mint volt ott, a parkban, amikor a zápor zuhogott. Nem, nem őmiatta, hanem az emléke miatt!

Pjotr visszatért a szállodába. Taylor közben telefonált, kétszer is: úgy látszik, az ügy számára is váratlan fordula-

tot vett. Nem telefonált volna kétszer, ha nyomós oka nincs rá.

Nem sokáig maradt bizonytalanságban, ismét megszólalt a telefon.

— Jó napot, Belogyed úr! — kezdte Taylor. — Hogy van az orosz kender?

— Kitűnően, mister Taylor! — parírozta a kérdést Pjotr; nem szabad hagynia, hogy Taylor hangja megtévessze, sőt, át kell venni ezt a hangot, és rákényszeríteni Taylort, hogy felhagyjon vele. — Az angol flotta jó erős orosz kötelék nélkül mit ér?

— Száz üzletet kössön, Belogyed úr!

— Köszönöm, mister Taylor!

Taylor kifújta magát — az egyszerű szellemességek is erőfeszítésbe kerülnek.

— Váratlan körülmények, mister Belogyed.

— Szeretem a váratlan körülményeket, ha nem szomorúak, mister Taylor.

— Nem, nem szomorúak, mister Belogyed. — Taylor szinte gondtalanul nevetett. — Holnap nem mehetek Litvinov úrhoz.

— Holnap is oda akart menni?

— Természetesen, hiszen megmondtam.

A ravasz Taylor természetesen egy szót sem szólt Pjotrnak a holnapi látogatásáról, mégpedig azért, mert nem szándékozott odamenni, az egész mesét erről a brixtoni látogatásáról az imént eszelte ki. Azért eszelte ki, hogy siettesse Pjotr látogatását a börtönbe és a Litvinovval való találkozást.

— Mister Taylor, van egy jó ötletem: nem mehetnék én holnap a Brixtonba maga helyett?

Taylor egy pillanatra elhallgatott. Csak nem lát bele Pjotr a tervébe?

— Én . . . felajánlhatom — felelte nyugodtan.

— Köszönöm, mister Taylor. Akkor beszéljük meg a részleteket.

— Kérem, mister Belogyed.

Megállapodtak, hogy Pjotr másnap két órakor Litvinovnál lesz. Pjotr letette a kagylót. Mi történhetett tegnap a Brixtonban Litvinov és Taylor között? Feltétlenül bonyodalmak támadtak a beszélgetésük során, ha ilyen váratlanul elő kellett keríteni őt és másnapra beszélni meg a találkozást. Tehát holnap kettőkor ott kell lennie — nem könnyű ezt a napot, ezt a csaknem egész napot kibírni. Pjotr ismét Kirára gondolt. Egyre úgy érezte, hogy a lány Londonban van. Emlékszik, a hajóról még visszakiabált, hogy jövő szerdán újra bejön. Jön-e, és szükséges-e, hogy jöjjön? Észrevette, hogy ez a gondolat nem izgatja, mint ahogy nagy örömet sem érez. Azt várta, hogy Kira majd futva siet hozzá, és lám, azzal a lassú járásával közeledett. „Kitűnően töltöttem ezeket a hónapokat nélküled is — mintha csak ezt mondta volna neki azzal a lassú járásával. — Természetesen vágyódtam utánad, de megbirkóztam ezzel a vágyakozással. Legyőztem. És egyáltalán, erősebb vagyok, mintsem gondolod. Erős vagyok. Elég erős ahhoz, hogy ne térjek vissza hozzád, ne kövessem el másodszor is a hibát. Számomra hiba lenne." Igen, így kell gondolkodnia. Így is gondolkodik. Ez rá vall. De hát akkor ő, Pjotr, miért iparkodik a nemlétből előhívni? Makacsul iparkodik. Egy váratlan gondolat megállította: Jelena, Valamikor ő is élt itt. Talán éppen ezen a rakparton járt, ezen a lépcsőn ment fel, itt ült ez alatt a vén szilfa alatt. Vajon ő hogyan viselkednék Kira helyében? De Jelena annyira más, ő aligha lehetne a Kira helyzetében.

Háromnegyed kettőkor belépett a Brixtonba.

Nem mulasztotta el megállapítani, hogy a folyosó, amelyen most megy, szélesebb is, magasabb is, világosabb is annál, amelyen annak idején a Csicserinnel való találkozáskor mentek. Egyébként a szoba is, ahová a hosszú út végén értek, szoba volt, nem börtöncella, mint akkor. A rendes ablakok mellett, amelyekből, Pjotr nagy csodálkozására, az ég látszott — a körülményekből ítélve a Brixtonban nem minden ablaknak van meg ez a jó tulajdonsága — kandalló is volt itt, meg csillár, nagy, otthonias hangulatú, amely hosszú élete során bizonyára terített asztal felett is lógott.

Litvinov belépett, megpillantotta Pjotrt, és kezet nyújtott. Hogy, hogy nem, a szemüvege abban a pillanatban bepárásodott. Levette, és a zsebkendőjét előhúzva, megtörölgette. A szemüveg most csaknem száraz, és Litvinov hangjában nyoma sincs az izgalomnak.

— Fogjon egy széket, és kövessen. — Litvinov az ablakhoz megy. Az ablaknak, a falaktól eltérően, nincs füle, de talán csak ki akarja használni a lehetőséget, hogy valódi égboltot láthat. — Negyven perc alatt kell elmondania mindent, amit mondani akar.

— Kész vagyok öt percről lemondani, Makszim Makszimovics . . . a hálám jeléül.

— Nagylelkű — nevetett Litvinov.

Életvidám nevetése mögött nehéz a hangulatát kitapintani. Nem nélkülözheti most ezt a nevetést, mert ha felhagy vele, vége.

— Látta Iljicset az elutazása előtt?

Úgy mondta ezt az „Iljics"-et, mintha azt kérdezné: hogyan heverte ki augusztus harmincadikát, azt a gyászos napot?

— Az elutazásom előtti napon láttam — felelte Pjotr. —

Még gyenge, de gyorsan erősödik, és tele van reménnyel.

— Az újságok azt írják, hogy a veszély nem múlt el — jegyezte meg Litvinov.

— Elmúlt — felelte Pjotr.

— No, ez jó hír — mondta Litvinov. — Most röviden mondja el a véleményét az európai helyzetről. A sajátját.

Pjotr a konkrét ügy megbeszélésére készült fel, de semmiképpen sem ilyen bizonytalan és zavaros kérdés összefoglalására, mint az általános európai helyzet. Mivel kezdje és hová lyukadjon ki?

— Szerintem a háborúnak két kimenetele lehetséges, Makszim Makszimovics. Az egyik a szövetségesek teljes győzelme, vagyis hogy maguk látják hasznát, és megbüntetik Németországot. A másik: az Antant szövetségre lép Németországgal, és annak hadseregét a forradalmi Oroszország ellen irányítja.

Litvinov elmosolyodott.

— Valószínűtlen. De maga ezt sem tartja lehetetlennek?

— Nem hinném, hogy a szövetségesek meg akarnák hagyni a német hadsereget még a leverése után is — mondta Pjotr. — Mi tartunk egy esetleges összefogástól, de az Antant még jobban fél tőle, hogy a németekkel szövetkezünk.

— Szóval marad az első változat? — kérdezte Litvinov.

— Igen.

— Akkor mi hogyan viselkedjünk? Nem gondolja, hogy ez esetben holmi ütőkártyákhoz jutunk? — tette fel a kérdést Litvinov.

— De igen — felelte Pjotr.

— De van még egy változat, egy harmadik — mondta Litvinov. — Ért engem?

A szünet csak egy pillanatig tartott.

— Igen, természetesen.

A „harmadik"-on Litvinov a legfőbb változatot, a forradalmat értette.

— A következő hat hét alatt minden elől — mondta Pjotr.

— Esetleg négy hét alatt — jegyezte meg Litvinov.

Egy férfi lépett oda hozzájuk, a börtön alkalmazottainak egyenruhájában. Magas, sovány, ködös-őszhajú ember. Ködös-kékes volt ez a haj, mint amilyen kékes az arca is. Talán a Brixton-prison szürke köveinek színe ez?

— Nagykövet úr, még húsz perce van — mondta az illető tiszteletteljes meghajlással, és elment.

— Köszönöm — szólt utána Litvinov, és pillantásával kísérte.

Pjotr magában megjegyezte: az egyenruhás ember teljes tisztelettel hajolt meg, és ráadásul „nagykövet ur"-at mondott. Ezek a szavak bizonyára szokatlanul hangzanak a Brixtonban.

Így hát még húsz percük volt, nem több, és még igen messze voltak a beszélgetés befejezésétől.

— Három megbízást kap tőlem. Nagyon kérem, jól jegyezzen meg minden szót — szólt Litvinov, és elhallgatott, talán, hogy összeszedje a gondolatait.

„Most nevek, utcák és házszámok következnek" — gondolta Pjotr. Az új orosz nagykövetség sokat jött-ment Londonban. Bankokat és pályaudvarokat keresett fel, megállt néhány percre egy postahivatal ablakánál, rövid pihenőt tartott a Hyde-park egy padján, omnibuszon járta a várost, és, amint azt Pjotr tanúsíthatja, a Brixton-börtön vendégszeretetét sem vetette meg.

— Kérem, keresse fel ezeket a házakat... mondom a címeket. Jegyezze meg.

Litvinov beszél: záporoznak a nevek, London kerületeinek elnevezései, utcák, lakástulajdonosok, és végül a címzettek neve. Rengeteg utca és házszám. Litvinov minden egyes nevet és számot külön mond, mintegy lehetőséget adva rá, hogy Pjotr jól az emlékezetébe vésse.

Ismét odalépett a kékes-őszhajú ember.

— Nagykövet úr, még tíz perce van. — Meghajlása, mint az imént is, hangsúlyozottan tiszteletteljes.

— Szóval érdemeimnek és fogyatékosságaimnak pontos egyenértéke: Lockhart — jegyezte meg nevetve Litvinov, amikor az ember elment. Nevetése, csakúgy, mint jól vasalt ruhája és kifogástalan inge mentőöv volt ebben a nehéz helyzetében. — Szeretném megmondani Taylornak: becsületszavamra, többet érek. De nekik saját hossz- és súlymértékük van.

— De ahogy Taylor szavaiból kivettem, nem hozott eredményt neki ez a beszélgetés — mondta Pjotr.

— Nemcsak neki, nekem sem — jegyezte meg Litvinov. — Arra akart rábeszélni, hogy egyenest a Brixtonból táviratozzak Moszkvába.

— A Brixtonból küldött távirat felmentené őket a kötelezettség alól, hogy a börtönből kiengedjék — mondta Pjotr.

— Ez az! — kiáltott fel Litvinov. — És ezt természetesen nem titkoltam Taylor előtt, de ő nagy szemeket meresztett. Meresszen csak, ha jólesik neki. Mellesleg, maga hogy vélekedik róla?

A te véleményedet akarja legfőképpen, még Taylorra vonatkozóan is. Fel kell mérnie a képességeidet, hogy miként tudsz látni, elemezni, gondolkodni. Azért fontos ez neki, hogy majd később, ha ezt a beszélgetést elejétől végig újra átgondolja, helyesen hangsúlyozzon.

— Én úgy veszem észre — felelte Pjotr —, hogy amikor magával beszél, akkor a külügyminisztériumi helyzetével kérkedik, a minisztériumi kollégái előtt pedig a magához fűződő kapcsolatával.

Litvinov elkomorodott. A fürge szó sekélyes — alighanem így mondta ezt egyszer. Pjotr látta rajta, hogy nincs ínyére a válasza. Hivalkodásnak foghatja fel ezt a megjegyzését. Más az ízlése: a nyugodt és józan beszédet szereti.

— Mit gondol, számíthatunk a lojalitására? — kérdezte tovább Litvinov. — Vagy megőrzi a semlegességét ebben az ügyben?

Pjotr eltűnődött: nem túlságosan sok ez a feladat egy félórás beszélgetéshez? Hogy számíthatnak-e Taylor lojalitására? Nem, nem a jóindulatára, hanem éppen a lojalitására. Ha nem akar tévedést megkockáztatni, akkor olyan feleletet választhat, amely minden körülmények között helyes. Azt kell mondani, hogy Taylor semleges marad. De megálljunk csak: a semlegesség nem a lojalitás szinonímája? Nem, a semlegesség talán kevesebb. De hát Litvinov az ő véleményét kérdezi. Pjotr úgy gondolja, hogy Taylor lojális lesz, de gyakorlatilag ezt a lojalitást nem kell számításba venni, nincs értelme.

— Hogy gyakorlatilag mi lesz, azt el tudom képzelni — mondta Litvinov. — Engem Taylor lojalitása érdekel mint olyan. Van benne?

— Valószínűbb, hogy van.

— Magát még nem hívta meg az otthonába? Meg fogja hívni. Ne felejtse el, hogy Taylor családjában ... orosz hagyományok vannak. Ma ez abban nyilvánul meg, hogy az ő házában gyűlnek össze az orosz klub tagjai élükön sir George Buchanannal ...

Odajött ismét a kékes-őszhajú ember, az órára mutatott:

— Nagykövet úr, letelt az ideje, de öt percet magamra vállalhatok.

— Köszönöm, mister Kyke.

Vajon mire használja fel Litvinov ezt az öt percet, amivel a kékes-őszhajú nagylelkűen megajándékozta?

— Ide figyeljen, Belogyed, régóta meg akartam kérdezni: milyen pisztolyokat kedvel? Browningot vagy Coltot? Ha az emlékezetem nem csal, a Colt volt a szenvedélye?

Pjotr elnevette magát. Valóban, ez jellemző Litvinovra. Akkor megjegyezte ezt a kis mozzanatot: diplomata, akit

a Colt-pisztolyok érdekelnek. Gondolatban ezzel a szenvedéllyel azonosítja őt.

— Nem, mínek a Colt vagy a Browning, most itt van a kitűnő Smith-and-Wesson — felelte.

— Természetesen járt a londoni fegyverkereskedésekben, és látta.

— Láttam.

— Valamikor engem is érdekeltek a fegyverek! De erről majd — Litvinov habozva körülnézett — más alkalommal.

Gyorsan eltávolodtak az ablaktól.

— Látta ezt a mister Kyke-et, aki olyan szívélyesen engedélyezte nekünk ezt az öt percet?

— Igen, persze.

— Egyszerű, jó lélek, noha nem első éve dolgozik itt — mondta Litvinov, tekintetével a kékes-őszhajú embert keresve, aki, úgy látszik, egy pillanatra kiment a folyosóra.

— Mellesleg némileg rokonszenvez velünk, és én hiszek neki. Nincs miért ravaszkodnia. — Litvinov a nyitott ablakra nézett. — Az a benyomásom, hogy még ezen a héten szabad ég alatt találkozunk.

114

Taylor meghívta Pjotrt a házába.

Akarva-akaratlanul, de folytatni kell a vitát Repnyinnel: Pjotr számára a brit főváros most lakatlan sziget. Neki igen, de Taylor számára nem az. Taylor mögött ott van városának féltő részvéte, barátok és tanácsadók serege, a nagy tapasztalatú Foreign Office. Belogyed csak önmagára támaszkodhat. Nem, itt szó sincs a tizenkilencedik századról! Sem a váltott lovakkal való több hónapos utazások, sem a hosszú oroszországi utak, sem az említett csíkos mérföldkövek emlegetése itt nem helyénvaló! Minden hirtelen úgy for-

dulhat, hogy az ember egyedül marad. Röviden: a nagykövetség lángokban áll, s a rábízott nagy ügy sorsa, meg a saját sorsa is, önnön kezében van.

Este hétkor Pjotr a Bayswateren volt. A kétemeletes kőház kissé szállodára emlékeztetett. Csengetésére Taylor nyitott ajtót.

— Elnézést, hogy nyakkendő nélkül vagyok — dolgoztam... hogy is mondják oroszul?... szakadásig! — A fiatal diplomata keresett egyszerűséggel öltözött. Házi ruhájának hanyagsága kiszámított. — Egy halom papírt írtam alá, és egy ökröt is meg tudnék enni!

Nem kérkedik, csakugyan úgy érzi, hogy sokat dolgozott, és jogosan elégedett lehet magával. Pjotr szerint a gyerekes Taylor aligha fogja fel a „szakadásig" kifejezés valódi értelmét.

Beljebb mennek. Odakint felhős az ég, délidő van, itt bent alkonyi homály. A szalonban egy zsabós úriember portréja — bizonyára távoli ős. Arcát pír önti el, az ajka viszont elkékült. Ez az öreges, halványrózsás pír a hideg hálószoba következménye, mert angol szokás szerint nyilván mindig hidegben aludt. A kék ajak is a hideg hálószobára vall. Egy kis jövőbelátással könnyű a tiszteletre méltó ős halálára következtetni: hálószobájában halt meg, jéggé dermedt — a szokásos angol halálnem ez a tekintélyes és talán az egyszerű emberek körében is. De most mereng az ős, dagadt szemhéja összehúzva, ajka zárva. A hullámos zsabó valahol egybefolyt a hullámos arcbőrrel — csak a konok önfejűségre valló szeme látszik ki a zsabóból meg a vénaszszonyos száj, amely enyhíthetetlen gőgöt és megvetést fejez ki — évszázadokra szólót. Vajon a Tayloroknak hány nemzedéke van arra kárhoztatva, hogy e szem pillantása kísérje, és hogy magán viselje ezt a megvetést?

— Nem talált jó vevőt a kenderre? — kérdezte Pjotr. —

Eltökélte, hogy százszorosan megfizet Taylornak a szellemeskedéséért.

— Nem, én csak annyiban akarok a kenderről beszélni, amennyiben a diplomáciával függ össze — parírozott az angol.

— De beszélgetésünk tárgya csak a kender lesz, mister Taylor — erősködött Pjotr.

— A diplomácia, mister Belogyed.

Délután két óra a löncshöz túlságosan késő. Egyébként Londonban mindenki más időben löncsöl: a dokkmunkások tizenkettőkor, a city-beli hivatalnokok fél egykor, az üzletemberek egy és két óra közt. Ami Taylort illeti, ő mentes az előítéletektől, és ha úgy adódik, asztalhoz ül a dokkmunkásokkal, a hivatalnokokkal vagy az üzletemberekkel egy időben is.

Taylor a szomszéd szobában terített asztalhoz hívja a vendégét.

A vörös tarkójú ember, aki az asztalt megterítette, valóságos művész: az erős tűzön sült jó darab húsok, a frissen pirított kenyér és a zöld saláta csillogó halma együttvéve szép színhatást nyújt.

— Mister Belogyed, amint tudja, tegnap Litvinov úrnál voltam. Részletesen kifejtettem neki a cserejavaslatot, és kértem, hogy táviratozzon Moszkvába. — Taylor szavai eléggé simán peregnek; a legsimábban, ezt Pjotr már megfigyelte, mindig a legfontosabb dolgokat mondja, ezekre épít, és ezért begyakorolja őket. — Azt mondta, hogy a börtönből nehéz táviratot küldenie — folytatta ugyanolyan pergő nyelvvel. — Nem gondolja, hogy maga ezt kényelmesebben megtehetné, Belogyed úr?

A kérdés felvetése pontos; Litvinov maradjon a börtönben, te meg add fel a táviratot. Az angolok elgondolásának fő irányvonalai egyre világosabban kirajzolódnak. Az angolok kellően tájékozottak róla, hogy ügynökük milyen

nagy mértékben felelős az Oroszországban történtekért, és sietnek őt kiszabadítani. Természetesen a moszkvai képviselőiken keresztül már tettek lépéseket, de ez kevésnek bizonyult. Azt akarják, hogy Litvinov is közreműködjék. Moszkvába küldött távirata mindent eldönthetne. Közreműködjék a Brixton-börtönben ülve. Litvinov értésükre adta, hogy csak az ő szabadon bocsátása után lehet szó róla. De talán Belogyed elküldhetné a táviratot? A kérdés pontosan megfogalmazott, és választ kíván.

Pjotr most ismételten meggyőződhetik róla, hogy Nagy-Britannia fellegvár! Ősidők óta a víz összekötötte a külvilággal. Most a víz elvesztette ezt a tulajdonságát. Hullámai felcsaptak és megkövesedtek, várfalakká lettek. Oroszország teljesen el van vágva, egy más világon van. Barátokat természetesen találhat a citadellában is, sok és jó barátot, de ők nem határoznak helyette. Új oldaláról mutatkozik a Repnyinnel folytatott vita. A kérdést tehát pontosan feltették: hajlandó-e Belogyed táviratot küldeni Moszkvába? Senki nem dönt helyette ebben a kérdésben, amelynek fény- és árnyoldalai, rejtett mélységei és zátonyai vannak.

— Érdemes-e így sietni a távirattal? — kérdezte Belogyed, és Taylorra pillantott. Az angol keskeny szemöldöke lassan felhúzódott, csodálkozást fejezett ki.

Itt, a kiskertre nyíló ablaknál még világos van, a nagy szalonban azonban, ahol a zsabós ős portréja lóg, már beesteledett. A plüssfotelek is szunnyadnak a falak mentén. A féldrágakövekből készült hamutartók is elsötétültek. Aligha állnak ezek a hamutartók mindig itt a szalonban. Azon az estén hozták ide őket, amikor sir George volt itt az orosz ügyekkel foglalkozó munkatársaival. Bizonyára égett a tűz a kandallóban, és sir George minduntalan odatartotta hideg kezét. Belogyed most is maga előtt látja: Buchanan az asztalhoz fordult, amelynél az orosz klub tiszteletre méltó tagjai ülnek, és keze, öreges két keze hirtelen

megtagadta a szolgálatot: a tüzes kandallóhoz tapadnak; mit ad isten, még utóbb lángra lobbannak, és olajos hamuként hullnak sir George cipőjére. „Úgy vélem, az Oroszországot érintő kérdésekben őfelsége kormánya az orosz klub tagjainál jobb tanácsadókat nem talál..." A tíz ember ott ül az asztal körül, egyetértően bólogat, nem könnyű ezt az állítást megcáfolni, még ha nem is ért vele teljesen egyet az ember.

— Érdemes-e sietni? Azt mondja? De hiszen arról van szó, hogy Litvinov úrnak meddig kell a börtönben ülnie? — felelte Taylor.

— Akkor most kell a táviratot elküldeni — vetette oda Belogyed naivan.

— De hiszen ezt mondtam az imént: azonnal el kell küldeni a táviratot — helyeselt Taylor.

— Igen, igen, egy napig sem szabad késlekedni — helyeselt Pjotr; határozottan együttműködött az angollal. Még egy kört tettek, és visszatértek a kiinduló ponthoz. Taylornak most nyilván mondania kell valamit, ami semmiben sem különbözik attól, amivel ezt a beszélgetést elkezdte. A nyelve hegyén volt ez a mondat, mégsem szánta rá magát, hogy kimondja. Nem hiába kergette Belogyed még egyszer körbe. Habozott. De a hallgatásában sem volt kevesebb erő, mint a szavakban. Lényegében ugyanazt kellett kifejeznie, amit a szavaknak, sőt még többet. Az angol végre elszánta magát.

— Nehéz megértenem, mister Belogyed, hogy miért nem hajlandó.

— Bocsánat, de amikor ugyanezzel a kérdéssel Litvinovhoz fordult, akkor megértette?

— Igen, de miért Litvinov küldje el azt a táviratot Moszkvába, és nem maga?

— Ugyanabból az okból, amit tegnap gondolt, mister Taylor.

— Nem értem, Belogyed úr.

Egy láthatatlan személy végigjárta a házat, beleolvadva a csendbe és a homályba, mentében itt-ott fényt szórt szét a falakon, úgy látszott, a nagy szalonban felgyúltak a falikarok. Felgyúltak, és halványan megcsillantották az ajtókilincseket. Mintha Taylor is megremegett volna, amint a szalon felé pillantott — az orosz értékpapírtulajdonosok ülése még tart!

Sir George itt tekintély. Az ő tagsága adott nevet a klubnak. Közönyös a figyelem jelei iránt, de kész hiánytalanul elfogadni őket — elfogad mindent, ami jár! Amikor sir George felnyitja a szivardobozt, három kéz is tolja elébe a hamutartót; sebaj, hogy egész sereg hamutartó van már körülötte, ez őt nem készteti mosolyra. Amikor Buchanan fáradt tekintete hirtelen az ablakon pihen meg, az orosz ügyek tiszteletre méltó szakértői a kis szellőztetőt nyitják: „Nem fülledt a levegő, sir George?" Buchanan elfáradt, fáj a lába és a dereka, szédül. Mint valamikor a Nyári-kertben, némelykor úgy elkezd vele forogni a világ a Hyde-parkban, ahová reggelente jár, hogy megöleli a tölgyeket és a szilfákat. Nem, Buchanan nem hiúságból fogadja el a figyelmességeket, csak mert itt az öregség, és erős támogató karok nélkül képtelen a lábán megállni.

De a ház mélyében most óvatosan kattant az ajtó zárja, s a nagy csillár felgyúló fénye fogadta a szalonba belépő vendéget.

— Sir Winston Churchill.

Nem, nem sir Winstonra kell nézni, hanem sir Georgera; sajátos pszichológiai fókusz. Látni kell, hogy pattan fel sir George, milyen könnyedén és örvendező virtuskodással siet előre, hogy meglöki könyökével a szomszédait, és tárja szélesebbre az ajtót — nem könnyű a testes sir Winstonnak beférni! De még csak nem is azon van a hangsúly, hogy Buchanan hogyan fogadta sir Winstont, de nézzék csak, to-

vább hogy viselkedik: megmozdult agyában egy kis emelőkar, mozgásba lendültek a kerekek, amelyek már csaknem karácsony óta mozdulatlanul álltak! Sir George már nem nyúlik el a karosszékben, hanem inkább áll, hosszú alakjából kérdőjelet formálva. Bámulatos, hogy helyezkedhetik valaki ilyen bonyolult pózba, ahelyett, hogy elfoglalná az őt megillető ülőhelyet. „Az igazi politikus, sir Winston, sohasem restelli megtagadni korábbi nézeteit, ha az idő... Röviden: én az invázió mellett vagyok. Természetesen megértem, hogy egy fontra hat shilling adó mellett nehéz ezt megtenni, de hat shilling és tíz penny mellett... Csak tíz pennyről van szó, sir Winston!"

A nagy szalonban egyre sötétebb lesz, és Pjotr úgy veszi észre, egyre nagyobb a csend; az orosz klub tagjai súlyos töprengésbe merültek: tíz penny és az oroszországi invázió.

— Minden olyan világos — szólalt meg Pjotr azon az erélyes és hajthatatlan hangon, amelyet az egész beszélgetés folyamán használt. — Akármilyen sürgős is maguknak a dolog, mégis vártak egy napot, és aztán Litvinovhoz fordultak ezzel a sürgöny iránti kéréssel. Jegyezze meg: nem hozzám, hanem Litvinovhoz, és ennek megvolt az értelme...

— Értelme, azt mondja? Ugyan mi? — kérdezte Taylor.

Ezekhez az éles „azt mondjá"-khoz Taylor nem szándék nélkül folyamodott: kész orosz mondatokat kapott Pjotrtól, és azokat ismételve időt nyert — ebben a feszült beszélgetésben nagyon nagy szüksége volt az időre.

— Ha magánszemély, akkor hozzám is fordulhat ezzel a kéréssel — jegyezte meg Belogyed.

— Nem vagyok magánszemély! — kiáltott fel Taylor szinte patetikusan. — És mindaz, amit mondtam, hivatalos jellegű.

Vajon honnan eredhet Taylor oroszországi érdekeltsége?

Távoli őse – talán az, akinek portréja a nagy szalonban lóg – Vologdába járt orosz prémekért, vagy egy másik elől, nem olyan régi, de ugyanolyan szívós, Katalin udvaránál a brit misszió feje volt? Így volt-e, s mindez mennyiben befolyásolhatja Taylor sorsát? Minek látja magát Taylor a jövőben: a kelet-európai osztály vezetőjének a Downing streeten, vagy egy orosz–brit, de inkább brit olajtársaság igazgatójának egy Káspi-tengerparti városban?

– Ugyanezt én nem mondhatom el magamról – jegyezte meg Pjotr. – Ebben a tekintetben tehát fölényben van velem szemben. – Azon kapta magát, hogy örömmel mondja ezt. – Megérti, ugye, hogy a beszélgetésnek csak akkor van értelme, ha egyenlő alapon folyik. Az ön hivatalos minőségével szemben a másik tárgyalófélnek is hasonló helyzetben kell lennie.

– „Egyenlő alapon", azt mondja. Akkor zsákutcába jutottunk – állapította meg Taylor.

– Nem, miért? Litvinovot szabadon kell engedni. Ő az egyetlen hivatalos személy, aki illetékes a tárgyalások folytatására.

– No hát akkor kívánom, hogy az egész kenderét adja el, mister Belogyed! – fakadt ki az angol.

– Köszönöm, mister Taylor.

Alighogy a hallból kiléptek, elbúcsúztak. Taylor nem kísérte tovább a vendégét. Az udvariasság normái pontosan megszabottak: kevesebb figyelem illetlenség, több az adott esetben aligha helyénvaló.

Pjotr akaratlanul azon tűnődött: „Kenyértörés ez vajon, és helyes volt-e kenyértörésre vinni a dolgot?" Nyugtalanság lett rajta úrrá. „Csakugyan szigeten vagyok! Nem lehetetlen, hogy Taylor ezzel befejezettnek tekinti a küldetését, és félreáll. Lényegében az események az ő számára is logikus véget értek. Kinek jó ez a szituáció?" Litvinov a Brixton-prisonban marad, és ez határozza meg Pjotr angliai kül-

detésének eredményét is. Mennyiben lehetséges ez a kimenetel? Az angolok természetesen nem törődnek Litvinov sorsával, és ott hagyják a Brixtonban hónapokig, mint ahogy Csicserinnel is tették. De vajon Lockhart sorsával sem törődnek? Minden arra vall, hogy sietnek. Tehát helyesen viselkedett, és nincs mit megbánnia. Könnyű azt mondani, hogy nincs mit megbánnia! Amikor az ember egyedül van, ugyanolyan nehéz bármit elhatározni, mint végrehajtani az elhatározást. Az következik-e ebből, hogy ne is határozza el?

A szállodába érve Pjotr a rekeszbe pillantott, ahol a szobája kulcsa volt. Holnap szerda, és Kira esetleg levélben vagy táviratban jelzi a jövetelét. De csak a kulcs volt ott. Pjotr estig várta a táviratot, aztán reggel is — hiába. A városból hazatelefonált a szállodába, semmi eredmény. Aztán arra gondolt, hogy Kira mindig pontos volt, kínosan pontos, tehát a megbeszélt órában ott lesz. Háromnegyed hatra visszament a szállodába, Kira ott várta ugyanannál az asztalnál, a hallban.

— Sétáljunk a Temze partján — javasolta a lány. — Megyünk, megyünk, ameddig a holdat meg nem látjuk.

Mindent kiszámított: ma kilenckor kel fel a hold.

Felhők úsztak a tenger felől, sűrűk, sötétlilák; ahogy közeledtek, mintegy összelapították az ég tiszta-kék csíkját, amitől az még élénkebbnek látszott.

— Az emberek, mind, ahányan csak a világon vannak, két részre oszlanak, csakis kettőre: azokra, akik maguknak élnek, és azokra, akik másokért . . .

Pjotr elnevette magát: Kirának ezt a gondolatát már régen megfogalmazták.

— Engedelmeddel, te melyikekhez tartozol? — kockáztatta meg a kérdést.

— Nem világos?

— Nem.

— Hiszen tudod, hogy az anyám nélkül nem élhetek — felelte Kira.

— Ez zárda?

— Ha úgy vesszük, az.

— Miatta utaztál el Oroszországból?

A lány hallgatott.

— Miatta utaztál el? — ismételte Pjotr.

Kira sóhajtott.

— Megmondom, Pjotr, de ne ítélj el... Anyámon, a nagyanyámon és a bátyámon kívül senkim sincs itt. Értsd meg, senkim...

— Igen, beszélj.

Kira megint elhallgatott.

— No, beszélj már!

— Értsd meg, Pjotr. Én becsületesen utaztam oda, és Klavgyijev is becsületesen.

— De Klavgyijev Oroszországban maradt! — kiáltott fel Pjotr.

— Klavgyijev igen. És a nagyanyám is oda készül, mihelyt a betegségéből felépül...

— Ők, de nem te...

— Igen, nem én, de csak ne ítélj elhamarkodottan — szólt halkan a lány, az izgalom elvette a hangját. — Klavgyijev hazája Oroszország, az enyém Skócia.

Pjotr megállt, majd megindult előre.

— Sohasem foglak megérteni — vetette oda mérgesen, és hátrafordult: a lány lassan követte. „Csak ne ítélj elhamarkodottan..."

A felhők eltakarták az eget, a kis kék csík mind keskenyebb és fénylőbb lett, az éles fény kiragadta a magas templomtetőket, kupolákat, tornyokat, a hídszerkezeteket, kiragadta őket, aztán kialudt: nagyon sötét lett.

Kira most Pjotr előtt állt.

— Csak azt ne mondd, hogy szeretsz engem. Meg hogy

nehéz nélkülem élned. S hogy azért jöttél ide, mert nem tudsz elfelejteni. És hogy jó lesz neked velem, és nekem veled. Ne mondj kedves szavakat, semmit se mondj, nem akarom — folytatta gyorsan, mintha attól félne, hogy Pjotr a szavába vág; valahol mellette ment, egészen a part szélén, de Pjotr nem látta.

— Miért ne beszéljek, félsz? — kérdezte.

— Félek.

Mentek, mentek. Pjotr olykor hallotta a lány lélegzését.

— Boldog lennél velem . . . — Valamennyi szó közül, amiket a lány megtiltott neki, ezek voltak a legrémesebbek.

Kira odaugrott hozzá.

— Szeretlek! Értsd meg, téged, téged . . .

Meghasadt a felhő, és sápadt fény áradt a földre — holdvilág.

Kira most szótlanul állt Pjotr előtt. Mindaz, ami kiáltott benne, elcsendesült, mindaz, ami fájt, meggyógyult, bizonyára nem fáj már.

— Tudom, hogy mindennek vége . . . mindennek — szólalt meg végre, nyugodtan.

Késő este Taylor telefonált. Közölte, hogy Litvinov urat másnap szabadon bocsátják.

115

„A forradalom szamárbogáncs, művelt földeken nem terem meg." Különös, de éppen ezek a szavak jutottak Repnyin eszébe, amikor a vonat már Németországban járt. Útitársa, egy piros arcú belga, költő vagy építész, vagy inkább mind a kettő egyszerre, valami csoda folytán ott is ki tu-

dott szállni, ahol a vonat éppen csak annyi időre állt meg, hogy az indulását jelezze.

— Furcsa emberek ezek a németek — pislogott vörös pilláival a belga. — Valami fantasztikus ládáról beszélnek, amelyik egy targoncáról esett le a berlini pályaudvaron, széthullt, és egész Berlint teleszórta röplapokkal, amelyek forradalomra szólítanak fel, természetesen orosz röplapokkal. — A belga álmélkodva tárta szét a kezét. — Megkérdezem: „Targoncáról esett le vagy repülőgépről?" — „Targoncáról" — felelik a németek. — „És egész Berlint teleszórta röplapokkal?" — „Teleszórta." — A belga nevetett, és kinézett az ablakon: a vonat indult, és a peron tele volt néppel, mintha az utasok ott maradtak volna, és a vonat üresen menne tovább.

Estefelé pedig, Berlintől mintegy kétszáz kilométerre, ahogy a kocsi ablakán kitekintett, hirtelen felkiáltott: „Ide is jutott a röplapokból!" Repnyin is kinézett, és egy gyárépületet pillantott meg, amely mintha csiszolt antracit tömbökből lett volna, meg egy aszfaltozott utat és rajta vörös zászlóval menetelő munkásokat, jó százat. És ismét eszébe jutottak a szavak: „A forradalom szamárbogáncs, művelt földön nem terem meg."

Ezután már nem bírt az ablaktól elszakadni; sötétedett. Fekete víz a folyóban, fekete sínek, az egész földet és eget megvonalazók, fekete téglakerítések, és piszkos-szürke, füstös sirályok ezeken a kerítéseken. Jóval később a vonat megállt egy sötétbe merült kis állomáson, és Repnyin kiszállt. Harang szólt az éjszakában. Nem oroszul szólt. És Repnyin hirtelen ráeszmélt, hogy Németországban van, abban a háromszor átkozott, vilmoscsászári Németországban, amelyben Oroszország minden bajának egyedüli okozóját látta. És úgy érezte, hogy semmi sem változott a háború kitörése óta: front húzódik a Fekete-tengertől a Fehér-tengerig, lövészárkok vannak, és a lövészárkokban orosz emberek.

Minden úgy van, mint volt azelőtt. Csak az érthetetlen, hogy ő miként jutott át a fronton és került ide, Berlin határába, erre az éjszakába merült állomásra, a harangzúgás közepette . . .

Késő este futott be a vonat. Alighogy megállt, kopogtattak a fülke ajtaján. Repnyin kinyitotta. Egy vászonköpenyes, fekete szemű óriás, aki mint Alekszej Apatonov, a nagykövetség irodavezetője mutatkozott be, nem közölte, de jelentette, hogy őt bízták meg Nyikolaj Alekszejevics fogadásával.

A fülkébe belépve óvatosan becsukta az ajtót maga mögött, s elmondta, hogy a nagykövet és kollégái még azon az éjszakán elhagyták Berlint, kénytelenek voltak elhagyni, és hogy ő, Alekszej Apatonov jelenleg egymaga gazdálkodik a nagykövetség épületében. Megvárta, amíg Repnyin összeszedi a holmiját, aztán kivette a kezéből az egyik bőröndöt, és a kijárat felé indult, de hirtelen megállt, és közölte, hogy a peronon valami Schulz várja Repnyint.

— Hallani sem akar róla, hogy maga velem jöjjön — mondta, nem nézve Nyikolaj Alekszejevicsre. — Arra a megjegyzésemre, hogy akár az egész házat a rendelkezésére bocsáthatom, azt felelte, hogy neki is van háza.

Repnyin megmondta, hogy Schulz valóban régi barátja, és hogy ezt az estét vele szeretné eltölteni, annál is inkább, mert dolga van vele.

A vasúti fülkétől a peronig nem hosszú az út, de mennyi gondolat rajzott fel ezalatt az agyában! Felmerült emlékezetében Schulz nagykövetségi lakása abban a piros épületben az Izsák-székesegyház szomszédságában, az ablakközben álló pianínó, amelyen a házigazda szokott játszani, nem is rosszul, a két pudos súlyzók a sarokban. Schulz elhitette magával, hogy rendkívüli ereje van, és az első kézfogásnál szükségesnek tartotta új ismerőse kezét úgy megszorítani, hogy annak könnyek szökjenek a szemébe; e te-

kintetben a hölgyeknek sem kegyelmezett. Egyébként derék fickó volt, kedvvel filozofálgatott, és szabadgondolkodó hírében állt; mint ilyen, az uralkodót sem kímélte, aki a potsdami tisztek kiválasztásánál bevett szabályt (csak sudár tisztek kerülhettek be) alkalmazta az államtitkárok kiválasztásánál is: a legutóbb kinevezett (külügyi) államtitkár azzal hódította meg a császár szívét, hogy amikor Tangerba hajóztak, a többieknél könnyebben és gyorsabban mászott fel és le a *Hohenzollern* nevű nagy yacht kötélhágcsóján. Repnyin azt várta, hogy egy lángvörös-szeplős arcú, rőtbajuszos vasgyúró fogadja (eszébe jutott, amit Ilja mondott egyszer Schulznak: „Kedves Franz, tisztelet-becsület a te előkelő származásodnak, de a véred piros!"), és egy futkosó szemű, száraz kis embert látott maga előtt.

— Nem értem, te magasabbnak és megtermettebbnek látszottál! — jegyezte meg Nyikolaj Alekszejevics, miután üdvözölték egymást. — Ilyen állapotban egy egypudos súlyzót sem emelsz fel!

— Magam sem értem, mi történik velem, aszalódok, mint a szilva. Csont és bőr leszek! Nem voltam beteg, de még a termetem is összement! Hanem az erőm, az megvan! — Nem, képzelődés volt csak, hogy Schulz megváltozott, ma is a régi.

Elhagyták az állomásépületet.

— Elnézést, Nyikolaj, hogy nem tudtam tisztességesebbet keríteni — mentegetőzött Schulz, a felfújt abroncsokra szerelt rozzant alkalmatosságra pillantva. — A forradalom, hogy is mondjam . . . megkeverte a kártyákat. — Mint minden külföldi, aki nem éppen könnyen szerezte meg orosz tudását, becsült minden találó kifejezést. — Majd te is meglátod: nem tudjuk, hányat ütött az óra! Nem, nem gyújtják fel az uradalmakat, és egyelőre nem hánynak vasvillára minket, ez német forradalom! Egyelőre . . . de hogy mi lesz, azt csak az isten tudja!

— Különös ez, Repnyin elvtárs! — emelte fel erős kezét Apatonov, aki mindeddig egy szót sem szólt. — Nem gondoltam, hogy meglátom a német forradalmat! Mondhatom, nagyszerű kép! Kitűzték a szovjet nagykövetség tetejére a vörös zászlót, és rajta, rajta! — Széttárta karját. — Nekik ez a vörös zászló: Moszkva, a Szovjetek meg Lenin... — Hajtasson az Unter den Lindenre! — fordult Schulzhoz. — Ott az egész német forradalom áttekinthető!

Csakugyan befordultak a széles Unter den Lindenre. Repnyin idestova negyed százada volt utoljára Berlinben. (Lóvasút járt, és vállrojtos katonák sétálgattak városszerte.) Most majd kinézte a szemét, de semmire sem ismert rá, úgy megváltozott minden. Egyik pillanatban felmerült előtte a régi Berlin, de nyomban összeomlott, ismét felépült, és rommá lett egy szemvillanás alatt. A tömeg egyre sűrűbb lett, és vidám harci kedv uralkodott el rajta.

— Odanézzen, oda! — kiáltott hirtelen Apatonov.

Repnyin felpillantott, és hirtelen megértett mindent, belső remegés fogta el, és beleborzongott, ahogy megértette: az a fekete, elfüggönyözött-ablakos ház, tetején a vörös zászlóval a szovjet nagykövetség.

Mi minden történt e viharos év leforgása alatt, hogy ő, Repnyin most itt áll a forradalmi Berlin szívében, egyik oldalán Schulzcal, a másikon Apatonovval? Hol van, milyen világban, egy nehéz út kezdetén vagy azon a meredek hegygerincen, amelyre felkapaszkodni is elképzelhetetlen volt, de lejutni még százszor nehezebb? Tótágast kellett állnia a világnak és vele együtt Oroszországnak is, hogy ez megtörténhessék?

— Nyugalom, itt vagyok — szólt Apatonov, és könnyedén, de erélyesen megszorította a könyökét. — Üdv, kamerád! — kiáltott egy kötöttsapkás öregembernek, majd Repnyin felé fordítva arcát, így folytatta: — Látja ezt a jegyet? — Az arcát keresztbeszelő forradásra mutatott. — Nem új, ez régi forra-

dalmi emlék! — Tenyerével eltakarta a sebhelyet. — Nem a tengeren szereztem, szárazon! Üdv, kamerád! — Vidáman rákacsintott egy négyszögletes-szemüveges emberre, és magyarázóan fordult ismét Repnyinhez: — Kilencszázöt júliusa, Fekete-tenger, Ogyessza. Kétszázhatvanhetes számú torpedónaszád. Az, amelyik a *Patyomkin Tavricseszkij*jel együtt futott be a kikötőbe. Ott volt akkor úgy, mint most Berlinben. Csak isten ments, hogy itt is úgy legyen, mint ahogy ott volt! Üdv, kamerád!...

Schulz kinyitotta a kiskaput, és beengedte Repnyint, majd erős kezével jól megrázva gondosan ellenőrizte, hogy biztosan bezárta-e. A sötét kerten át haladva Repnyin még sokáig hallotta a kocsi zörgését, amelyen Apatonov távolodott az ő poggyászával együtt: Nyikolaj Alekszejevics úgy tervezte, hogy késő éjszakáig marad.

— Csak gondolj bele, orosz forradalom Németországban! — szólt Schulz.

— Orosz? — visszhangozta Repnyin.

— Azt hitted, francia? — vágta rá Schulz.

— Az sem lehetetlen...

A kert mélyében egy vadászlakszerű kis házba értek.

— Hogy tetszik a tanyám? Mindjárt megmagyarázom — Schulz kitekintett az ablakon. — Amott van a palotám. Villany, gőzfűtés és hűtőszekrények. Az ott a huszadik század. Ez a tizenkilencedik. — Körülnézett a helyiségben. — Itt faggyúgyertyák vannak, meg jó bürger-kályha, ami fával fűlik, nyírfahasábokkal, mindjárt meglátod. Felteszek egy serpenyőt, és sütök neked virslit.

Csakugyan, egy szempillantás alatt fellángolt a kályhában a tűz, nyírfahasábok jó szaga szállt, zsír sistergett a serpenyőben, s a sült virsli ínycsiklandozó illata szétáradt a házikóban.

— Forrón kell megenni — mondta Schulz, kihúzva a sistergő serpenyőt a lángok közül.

Az első pohár bor után szinte ünnepélyes csend támadt. Égtek a gyertyák, ropogtak a hasábok, alkonyi árnyékok reszkettek az ablaküvegeken.

— Mint egy gyóntatószékben — nevetett Repnyin.

— Bernhard Bülow gyónt itt a minap, a te helyeden ült.

— Bülow? — Repnyinnek kedve lett volna felállni és megszemlélni a széket.

Elgondolni is: Bülow! Bernhard Bülow személyesítette meg számára az orosz—német kapcsolatoknak ha nem is aranykorát, de legalább azt az időt, amikor még nem égettek fel minden hidat, és, ha csak szerény reményekkel is, de reménykedve néztek a jövőbe. Bernhard Bülow, akinek apja neves diplomata és Bismarck munkatársa volt, jellegzetesen német úton jutott el a birodalmi kancellárságig. A diplomaták előjogokat élveztek, amikor magas állami hivatalok betöltéséről volt szó. De a diplomáciai karrierhez való jogot nemcsak a legjobb egyetemeken (Lausanne, Leipzig, Berlin) szerezték meg, hanem a hadseregben is. Ezért Bülownál is az egyetem után a front következett: a leendő birodalmi kancellár önként ment el a porosz—francia háborúba. A frontról hazakerülvén a külügyminisztériumban jelentkezett, de csak igen szerény diplomáciai rangra számíthatott: attaséként kezdte. Úgy látszott, hogy sem a képzettsége, sem az összeköttetései, sem a katonai érdemei, sem a hercegi származása nem jelentenek számára előnyt; az út legelején állt. Tizenöt év nem nagy idő ahhoz, hogy egy attasét kinevezzenek követnek akárcsak egy periferikus európai fővárosba is, de ezt a tizenöt évet ő teljesen kitöltötte. Azután már (ez jellemző) gyorsabban haladt: római nagykövet, majd külügyi államtitkár lett, és végül birodalmi kancellár, s jó hosszú ideig, kilenc évig töltötte be ezt a magas posztot. Nyilvánvalóan a bismarcki politikát kívánta folytatni, de más idők jártak, és talán a képességei sem voltak elegendők hozzá. Bismarck, saját bevallása szerint, orosz

barátság vádja miatt vonult nyugalomba. Bülow, maga mondta, szintén politikája fő irányvonalának tartotta az Oroszországgal való jó viszony fenntartását, sőt megrótta Bismarckot, amiért Gorcsakovval tiszteletlenül bánt. De a tevékenysége, különösen a kancellári poszton, nem volt összhangban ezzel az állításával. A bismarcki tehetség és jellem hiányát ő rafinált hízelgéssel igyekezett pótolni. Vilmos császárra, amint ezt már jóval előtte megállapították, ez az eszköz biztosan hatott. „No, dicsérjen már!" — követelte tőle nyers nyíltsággal, és Bülow, fázósan felhúzva vállát, dicsérte. A hízelgés gyors paripa, de megbízhatatlan — az éles fordulókat jól veszi, de a hosszú utat nem bírja. Bülow megbukott.

— A császár lemondása előtt volt itt? — kérdezte Repnyin.

— Előtte — felelte Schulz, komor figyelemmel nézve rá, és töltött.

— A lemondásról beszéltetek?

— Igen, persze. — Schulz megérintette a poharát, de nem vette fel. — Bülow elmondta, hogy előző nap egy spanyol diplomatával beszélt, s az közölte vele, hogy a császár Spanyolországtól kért menedéket. — Nem vette el a kezét a pohárról, de nem is próbálta felemelni. — Már választ is kapott. A spanyol király, nemzete lovagias szelleméhez híven, kész befogadni. De hogy jusson el oda, ez a kérdés! — Schulz hangja felélénkült. — A szokásos út Párizson és Hendaye—Irunon át éppolyan kevéssé alkalmas, mint a tengeri út Itálián és Barcelonán keresztül. Marad a tengeralattjáró és a Vizcayai-öböl. Egek, a királyok búvárhajón menekülnek! Egészségedre, Nyikolaj! — szólt, hirtelen poharat emelve.

— Márpedig azt hittem, a német császárra! — nevetett Repnyin.

— Úgy gondolod, oda akartam kilyukadni? — Schulz vörös bajuszába rejtette mosolyát, de elég sikertelenül. — Német uralkodót még sohasem fejeztek le — jegyezte meg pá-

tosszal, amit Repnyin nemigen értett. — Soha, sem nyíltan, sem titokban, egyetlenegyet sem!

— Megálljunk csak, ezt is Bernhard Bülow mondta? — kérdezte Repnyin.

— Ő.

— Az uralkodóház miatti bánata jeléül?

Schulz megfogta a poharát, talán csak hogy a pillantását elfordítsa, gondolta Repnyin.

— Úgy vélem, azért, és . . . Vilmos elítéléseképpen!

— De hát mit kellene Vilmosnak tennie? — nézett rá Nyikolaj Alekszejevics.

— Harcolni, harcolni, bármi áron! — Schulz újra töltött. — Szorosabbra fogni a gyeplőt, és folytatni a háborút. Minden férfit, akiben annyi erő van, hogy a puskát el tudja sütni, kiküldeni a frontra. És még ha a császár elcsügged is és elhagyja a hazát, vissza kell hozni és kényszeríteni, hogy imperátor legyen!

— Ez Bülow véleménye?

Schulz felkapta a fejét, vörös füle megrándult.

— Igen, az övé.

— És te hogy gondolod?

Schulz két keze önkéntelenül a füléhez kapott, el kellett oltani a lángot, gyorsan, tenyérrel oltani.

— A köztársaság . . . nem Németországnak való . . .

Egy órával később kimentek a kertbe, és nyitva hagyták az ajtót — ilyen hőségben nem lehet odabent megmaradni. Sokáig álltak a nyirkos levegőben, várva, hogy a szemük megszokja a sötétséget. Lassanként kirajzolódott egy fa koronája, nagy csomó száraz lombbal, a szökőkút világos kávája, a kerti út betonszegélye, s a ház, a kertre néző nagy verandával.

— Tegnapelőtt Hoffmann-nal álltam itt. Igen, azzal a bizonyossal, és képzeld, átkozta Bresztet! Minden baj onnan ered, úgy mondja. Igen, Breszt tette lehetővé, hogy London

és Párizs meggyőzze a világot Németország világuralmi törekvéséről!

Schulz elhallgatott, és felnézett a házra, amelynek világoskeretes sötét ablakai mintha külön-külön madzagokon lógtak volna az éjszakában, talán ez okozta, hogy mindegyik a maga módján himbálózott és reszketett.

— Hoffmann átkozta Bresztet? — kérdezte Repnyin.

— Nemcsak ő . . . Schulz is. — Schulz elfordította tekintetét. Szándékosan hozta ide Repnyint a sötétbe, itt könnyebb volt a szemét elrejtenie. — És mégis . . . isten ments, hogy kezet emeljetek Bresztre! Tinektek Breszt csak terület, nekünk több . . .

— Forradalom? — kérdezte Repnyin. Azt akarta, hogy Schulz végigmondja, semmit el ne hallgasson.

— Ezt nem mondtam — tiltakozott amaz.

A házban vékony, éles csengetéssel megszólalt a telefon.

— Hallod? Moltke hív! Nem, nem az, akire gondolsz, az unokaöccse, a *Berliner Tageblatt* hírrovatának vezetője. Megígérte, hogy személyes rokonszenve jeléül közöl minden rendkívülit, hogy úgy mondjam, az elnök személyes szolgálata! — Schulz nevetett. — Tegnap azzal a hírrel ugrasztott ki az ágyból, hogy a compiègne-i erdőben aláírták a békeszerződést. Természetesen összeszidtam: „Mi rendkívüli van ebben? Én már tizennégy augusztus elsején tudtam!" — Bementek a házba. Schulz a telefonhoz közeledett, lassan, tüntető nyugalommal. — Szervusz, Moltke barátom! Mit mondasz? A császár megérkezett az Amerongen-kastélyba? No ez már rendkívüli újság! Köszönöm, Moltke! — Letette a kagylót, és bánatosan nézett a készülékre: — Nem is telefon ez, hanem a forradalom órája!

Leült az asztalhoz, és a kályha felé fordult, amelyben a hasábok már csillogó hártyával bevont, nagyszemű parázszsá lettek.

— Szórjak egy kis száraz lombot a tűzre? Olyan illata lesz,

mintha őszi erdőben járnánk! — Megint megtöltötte a poharakat. — Oroszországban járt barátaim mondják, hogy a Szpiridonovkán láttak téged... Úgy-úgy! — Derűs hangot erőltetett, de a szemében bánat ült. — Mindjárt eszembe jutott, amit te említettél nekem, hogy Londonban ismertél egy bizonyos Csicserint. — Merően nézett Repnyinre, s a szeme még mindig bánatos volt. — Ez a mostani Csicserin az?

— Már látom, hogy gyóntatószékbe ültettél! — nevetett Repnyin, és elhúzódott a kályhától: a parázs kegyetlenül sütött, tartós heve mintha a bőrét perzselte volna.

— Felelj: az, vagy nem az? — erősködött Schulz.

— Az, nincs másik.

Schulz vállat vont.

— Tehát: mondd meg nekem, ki a barátod, és én megmondom, hogy ki vagy?

— E mondat megértéséhez kell a folytatás is — vetette oda Repnyin. Érezte, hogy a beszélgetésük kiélesedik.

— Parancsolj: Csicserin Liebknecht kebelbarátja. Te Csicserin barátja vagy — mondta Schulz.

„Tehát a világforradalmi-ügyosztály vezetője lettél! — egészítette ki gondolatban Repnyin. — A vörös Karl, akitől a junkeri Németország reszket! Az a Karl, akinek leghőbb vágya a német szovjetek, csaknem elvbarátod! Úgy látszik, Schulz minden igyekezetével azon volt, hogy ezt az igazságot kiderítse. Ez a gyóntatás a kályha mellett, faggyúgyertyák világánál, a sistergő serpenyő, a csendesen hintázó bor a poharakban, a nyírfahasábok és az égő lombok szaga — mind mind ugyanezt a célt szolgálta: az igazság kiderítését."

Ismét vadul megszólalt a telefon.

Schulz odarohant, felkapta a kagylót, de nem jól fogta, a kagyló a padlóra zuhant, és a membrán zúgásával együtt egy zavaros, kiáltó hang tört be a szoba csendjébe, akár a dobpergés.

— Moltke! — szólt Schulz, füléhez emelve a kagylót. —

Moltke! — A kagylóban hallatszó hang mintha elakadt volna, és vele együtt Schulz lélegzete is. — Úristen! — mondta Schulz oroszul, és elejtette a kagylót, az estében a falnak csapódott; a membrán új erővel zúgott fel, és Moltke hangja is a kagylóban: dühöngött és együttérzésért üvöltött ez a hang. Amikor Repnyin belépett a másik szobába, a telefonkagyló még mindig himbálózott, és ott ült mellette Schulz, szelíd szemét a földre szegezve.

— Lenin összetépte a breszti szerződést. — A szemléletesség kedvéért a két kezével mutatta: — Cafatokra tépte!...

Repnyin felöltözött, és kiment.

A kora hajnali napfény mintha füstös üveglapon szűrődött volna át.

A kertajtó nyitva volt: a házmester az utcát seperte. Nem régen eshetett, s a szétszórt újság- és röplapokat mintha a kövezetre ragasztották volna.

Repnyin átvágott a téren, és a dóm felé tartott. A templom nyitott kapujából hideg áradt.

Repnyin felnézett a dómra. Könnyű volt a tekintetével átfognia.

Szimmetria. Hét csúcsíves ablak jobbra, hét balra.

Egy angyal jobbra, egy balra.

Egy harangtorony jobbra, egy balra.

Szimmetria, klasszikus szimmetria, nincs a semlegességnek ennél egzaktabb formulája.

Ha unciákra szedné is szét az egészet, mindkét oldal hajszálra egyezne.

Ide kellene vezetni a klasszikus semlegeseket, a svédeket és a svájciakat, mindazokat, akik időtlen idők óta táncolnak a kötélen, igyekezve megtartani az egyensúlyt: „Íme, a formulátok, ha szemtől szemben akarjátok látni!"

A gondolat, mint egy szívdobbanás, megállította Repnyint: hát a te életed formulája nem ugyanez a szimmetria-e?

Hét csúcsíves ablak jobbra, hét balra.

Egy torony jobbra, egy balra.

Egy angyal jobbra, egy balra.

Nem, ezt a formulát végig kell gondolnia!

A lelkiismeret jobbra, és az élet — a kételyekkel terhelt, nagyon is földi, bonyolult élet — balra?

Schulz jobbra, és Apatonov, a felhasított arcával . . . hová tegye ezt a matrózt, aki ma éjjel betört az életébe?

A dóm mintha a lelkébe ültette volna kőlapjainak mozdulatlanságát, a síri csendet és a hideget — nem kis erőfeszítésébe került elindulnia.

Megszólaltak a harangok, mind egyszerre, nagy sietve, mintha elkéstek volna.

116

Pjotr vonata este futott be Moszkvába, és Belogyed a pályaudvarról egyenest a Külügyi Népbiztosságra ment.

Jelena kora reggel telefonon kereste.

— Gyere, nagyon kérlek! Ne kérdezz semmit, csak gyere!

Nincs baljósabb hang a hirtelen letett kagyló tompa kattanásánál.

Jelena nyitott ajtót. Szólni akart, de csak sóhajtott, és arcát Pjotr mellébe fúrta.

— Istenem! . . . — Csak ennyit bírt kinyögni.

Megkereste Pjotr kezét, és kézen fogva vezette őt szobáról szobára, az egész házon át. Jódszag terjengett és valeriáncseppek émelyítően édeskés illata — a katasztrófa baljós lehelete. Ilja Alekszejevics ajtaja előtt Jelena egy pillanatra megállt, aztán ellökte magától az ajtót, valósággal eltaszította. Az asztali lámpa égett. Az idősb Repnyin a díványon feküdt, hanyatt, mintha az arcába csapó halálos láng elől

hátrálva zuhant volna le. A gyengülő kezéből kihullt pohár összetörve hevert a padlón.

— Németország? — kérdezte Pjotr.

— Minden egyszerre! — mondta a lány, nem nézve fel rá; most fájt volna ránéznie, ebben a pillanatban. — Jegorka után rohant Stockholmba, de nyomban visszafordult. Hát nem volt hű önmagához? — tette hozzá egy pillanatnyi szünet után: le kellett küzdenie magában, amit az imént Pjotron észrevett. — Igen, ez ő, ez ő! . . . — Szinte borzongva felvonta a vállát, összegörnyedt. — Még nem tudom, mi történt, nem mértem fel, de tudom, hogy valami nagy dolog ért véget az életemben . . .

Pjotr pedig, amint hallgatta, ezt gondolta: „Véget ért vagy kezdődik? Nem, nem örül Patroklosz halálának. Nem örül . . . De nem képmutatás ez? Inkább élne . . . élne és viaskodna. Úgy látszik, nem könnyű itt eligazodni: meghalt egy ember, aki neked ellenséged, de annak, akit szeretsz, kedves volt. Nem itt rejlik-e a kulcsa mindannak, ami történt? Véget ért egy halálos forduló. Múlt ősszel kezdődött, és most ért véget. Egy év! Egy kerek esztendő — ősztől őszig. A kör bezárult. És e körön belül élethalálharc jegyében telt el minden: a január, a március, a július, az augusztus, és a november is! Mekkora máglyák csaptak égnek, a nehéz út mérföldkövei! Bizony, elég merészség kell hozzá, hogy ezen az úton járjon az ember — az élet bátorsága!

Éjjel, amikor a felhők között bujkált a hold, Pjotr a Kremlbe ment. A Kis-palotához közeledve szokása szerint felnézett a második emeleti ablakokra. Fény villant, és nyomban kialudt, mintha valaki éppen csak belépett volna a szobába, és máris kiment onnan. Pjotr meglassította a lépéseit. Ajtó csapódott, és keskeny árnyék terült a lapos burkolatkövekre. Pjotr szemével követte a távozót: vagy mert szembe fújt

a szél, vagy a kapaszkodó miatt lassan ment, észrevehetően feljebb húzva beteg vállát, de a járásában makacs erő volt. Most kiért a nyílt útra, és a távolság ellenére meglepően tisztán látszott. Ment, előre . . .

Moszkva, 1958—1966.

Felelős kiadó a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Megjelent a Kossuth Könyvkiadó (Budapest)
és a Kárpáti Kiadó (Uzsgorod, Ukrán SZSZK)
közös gondozásában
Szerkesztette: Hangay Sándor
A borító és a kötésterv Nagy Béla munkája
Műszaki vezető: Szécsi Andor
Műszaki szerkesztő: Lengyel József
A szedést 1968. IV. 9-én kezdték meg
Imprimálva 1969. IX. 23. 6700 példányban
Terjedelem 41¼ A/5 ív
A szedés Budapesten, a Kossuth Nyomdában készült

Савва Артемьевич Дангулов
ДИПЛОМАТЫ
(на венгерском языке)

Спільне видання видавництва ім. Кошута (Будапешт) і книжкового видавництва «Карпати» (Ужгород, Українська РСР).

Формат паперу 84×108¹/₃₂. Друк. арк. 20,625. Умовн.-друк. арк. 34,65. Видавн. арк. 32,42. Тираж 6700. Зам. № 711. Ціна 1 крб. 87 коп.

Віддруковано з матриць друкарні ім. Кошута (Будапешт) книжковою фабрикою «Жовтень» Комітету по пресі при Раді Міністрів Української РСР, м. Київ, вул. Артема, 23 а.